

Nr 115

Kungl. Maj:ts proposition angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1971/72, m. m.; given Stockholms slott den 23 april 1971.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över finansärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF ADOLF

G. E. STRÄNG

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen behandlas den ekonomiska politiken mot bakgrund av den samhällsekonomiska utvecklingen.

Det förslag till riksstat för budgetåret 1971/72 som lades fram i årets statsverksproposition kompletteras med hänsyn till senare inträffade förändringar rörande såväl inkomst- som utgiftssidan av budgeten. I samband därmed redovisas en förnyad beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår. Denna ger vid handen att totalbudgetunderskottet skulle öka med ca 870 milj. kr. i förhållande till beräkningarna i årets statsverksproposition. Sålunda förutses nu ett underskott på ca 2 125 milj. kr. För budgetåret 1971/72 beräknas nu ett formellt överskott på ca 110 milj. kr. mot ett i statsverkspropositionen beräknat underskott på drygt 200 milj. kr. Utgiftsutvecklingen har dock underskattats, eftersom några kostnader för bl. a. höjda löner till de statsanställda ännu inte kunnat tas upp i budgeten.

I anslutning till en redovisning av långtidsutredningens resultat behandlas den ekonomiska politikens mer långsiktiga avvägningsproblem.

Förslag läggs fram om upphävande av investeringsavgiften för vissa byggnadsarbeten med utgången av maj månad 1971.

I särskilda bilagor redovisas bl. a. en reviderad nationalbudget för år 1971, en promemoria angående den ekonomiska långsiktiga utvecklingen samt en långtidsbudget för budgetåren 1971/72—1975/76.

Utdrag av protokollet över finansärenden, hållet inför Hans Maj:ts Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 23 april 1971.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, NORLING, LÖFBERG, CARLSSON, FELDT.

Chefen för finansdepartementet, statsrådet Sträng, anför efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter.

Jag anhåller nu att få anmäla en *reviderad finansplan* och till *komplettering av riksstatsförslaget för nästa budgetår* underställa Kungl. Maj:ts prövning en förnyad beräkning av statsinkomsterna m. m. samt ett slutligt förslag till investeringsplan för budgetåret 1971/72 och vissa andra frågor som sammanhänger därmed.

REVIDERAD FINANSPLAN 1971

Den internationella utvecklingen

För Västeuropas del präglades utvecklingen under 1970 av en förhållandevis snabb expansion och tillväxten var lika stor som den genomsnittliga för 1960-talet, eller ca 5 %. Tillväxttakten minskade emellertid gradvis under årets lopp. I Förenta staterna upphörde däremot den nedåtgående tendensen under andra halvåret.

Ett markant drag i OECD-ländernas ekonomiska utveckling under 1970 var den höga inflationstakten. Den allmänna prisnivån steg i genomsnitt med närmare 6 % under året jämfört med en genomsnittlig ökning med ca 3 % per år under 1960-talet. Prisstegringstakten minskade något under senare delen av året i flertalet större länder.

Världshandeln beräknas värdemässigt ha ökat med omkring 13 % under 1970. Då exportpriserna steg med närmare 6 %, var den volymmässiga ökningen ca 7 %, vilket var något lägre än föregående år. Takten såväl i prisstegringar som i volymökning sjönk under andra halvåret.

Under 1970 var läget på det internationella betalningsområdet förhållandevis lugnt. Orsaken till detta var dels den jämnare utvecklingen av

de större OECD-ländernas bytesbalanser, dels den kraftiga ökningen av den internationella likviditeten. Huvudparten av denna ökning var att hänföra till det kraftiga underskottet i den amerikanska betalningsbalansen. Det snabba utflödet av dollar har emellertid medfört problem för valutapolitiken i åtskilliga västeuropeiska stater.

Räntorna på kortfristigt kapital sjönk snabbt i Förenta staterna under 1970, vilket medförde att de amerikanska bankernas intresse för upplåning på eurodollarmarknaden avtog. De västeuropeiska länderna ansåg sig på grund av konjunkturläget icke kunna genomföra räntesänkningar i samma omfattning. Den därigenom vidgade räntemarginalen mellan Förenta staterna och Västeuropa medförde omfattande återbetalningar av eurodollarlån som upptagits av amerikanska banker och företag, och orsakade således ett betydande kapitalutflöde från Förenta staterna. Kapitalutflödet har fortsatt under första delen av 1971 och räntorna på eurodollarmarknaden har under det första kvartalet fortsatt att sjunka, vilket har bidragit till flera nationella räntesänkningar.

I huvudsak skiljer sig inte den bedömning av den ekonomiska utvecklingen i Förenta staterna under 1971 som nu är möjlig att göra från den som redovisades i finansplanen. Flera tecken tyder på att ett uppsving efter stagnationen 1970 står för dörren. Frågan gäller snarast med vilken styrka uppgången kommer att göra sig gällande. Det är knappast troligt att de expansiva kredit- och finanspolitiska åtgärder som vidtagits ger effekt förrän senare under 1971. Återhämtningen väntas komma till stånd främst genom att den privata konsumtionen ökar med offentliga utgifter och bostadsbyggande som andra väsentliga efterfrågeskapande komponenter. De hittills redovisade prognoserna tyder på att näringslivets investeringar däremot minskar något i förhållande till 1970. Det är tveksamt om bruttonationalprodukten kommer att öka med 4 %, som man på officiellt håll i Förenta staterna räknar med.

Tillväxttakten i Västtyskland dämpades mot slutet av 1970 till följd av en lägre investeringstakt och framför allt en kraftig lagerminskning. Den starka privata konsumtionstillväxten kvarstod dock liksom den påtagliga efterfrågan på arbetskraft. Konsumentpriserna har fortsatt att stiga under årets första månader och för 1971 beräknas den allmänna prisstegringstakten bli endast något lägre än för 1970. Redan beslutade lättnader, såsom reducerad investeringsskatt och gynnsammare avskrivningsregler, liksom upphävandet av den tioprocentiga konjunkturella extra-skatten vid utgången av juni månad, kan få ett stimulerande inflytande på investeringar och konsumtion. Med hänsyn bl. a. till att de offentliga utgifterna väntas öka avsevärt snabbare än under 1970, och då ett omslag i lagerinvesteringarna troligen gradvis kommer till stånd under loppet av 1971, synes konjunkturdämpningen kunna bli förhållandevis kortvarig.

I Italien var produktionsökningen låg under senare delen av 1970, delvis som ett resultat av oro på arbetsmarknaden. Den privata konsumtio-

nen ökar troligen något mindre under 1971 än under 1970, även om den fortfarande kommer att utgöra ett väsentligt efterfrågestimulerande element. Prognoserna för både lagerinvesteringarna och näringslivets fasta investeringar synes gynnsamma och de offentliga utgifterna torde öka lika snabbt som 1970. Under loppet av 1971 beräknas den ekonomiska aktiviteten gradvis tillta och uppnå ungefär samma tillväxttakt som under 1970.

Den i Storbritannien nyligen framlagda budgeten bedöms få en stimulerande effekt. Tillväxttakten i ekonomin synes dock öka endast obetydligt. Den privata konsumtionen väntas svara för så gott som hela efterfrågeökningen, medan lagerinvesteringarna minskar och de privata fasta investeringarna stagnerar. Lönestegringarna synes fortsätta i snabb takt och både prisökningarna och arbetslösheten väntas överstiga fjolårets. De konflikter som blivit följderna av den lagstiftning, som skall reglera förhållandena på arbetsmarknaden utgör ett osäkerhetsmoment i bedömningen av den ekonomiska utvecklingen.

Den privata konsumtionen steg kraftigt i Frankrike under de sista månaderna 1970 och uppsvinget väntas fortsätta under 1971. En fortsatt expansion av efterfrågan är att vänta under loppet av 1971 till följd av konjunkturstimulerande åtgärder. De fasta investeringarna väntas inte öka lika snabbt som föregående år, men till följd av den lättare kreditpolitiken väntas bostadsbyggandet gradvis öka under årets lopp. Tillväxttakten beräknas bli lika hög som föregående år eller närmare 6 %.

I de nordiska länderna väntas en något lägre tillväxttakt under 1971. Ett undantag utgör Norge, där expansionen beräknas väsentligt överstiga föregående års. Även om någon försvagning av konjunkturen i Finland ännu icke inregistrerats, torde tillväxttakten komma att avta jämfört med 1970, bl. a. till följd av den långvariga verkstadsstrejken. I Danmark väntas en dämpning av den privata konsumtionen medföra en förbättrad balans i utrikeshandeln.

Det är troligt att den ekonomiska tillväxten för OECD-området som helhet blir något högre 1971 än under fjolåret. Detta sammanhänger med den förväntade konjunkturuppgången i Förenta staterna. Bedömningen av konjunkturutvecklingen i Västeuropa ter sig mera osäker. För flera länders del är det svårt att f. n. avgöra huruvida produktionstillväxten kommer att gå ned eller vidmakthållas. Utvecklingen i Västtyskland blir härvid av central betydelse. Som jag tidigare anfört talar flera skäl för att den västtyska konjunkturavmattningen blir relativt svag och sannolikt också förhållandevis kortvarig. Tidpunkten för ett konjunkturomslag är dock svår att precisera. Det kan i och för sig tänkas att ett mera påtagligt omslag dröjer en bit in på 1972. I den mån avsaknings-tendenserna i Västtyskland till avsevärd del kan förklaras av en pågående lageranpassning bedömer jag det dock som möjligt att ett omslag mot snabbare expansion kan inträffa redan före utgången av 1971.

Den tillväxt i OECD-länderna som här förutses, beräknas medföra en volymmässig ökning av handeln mellan OECD-länderna med 6 à 7 %. Den totala världshandeln beräknas öka i något lägre takt. På prissidan väntas däremot en väsentlig omsvängning äga rum och importpriserna väntas endast stiga hälften så snabbt som föregående år eller med ca 2,5 %. En betydande del av importprisökningen är en följd av de nyligen ingångna avtalen mellan oljebolagen och de oljeproducerande länderna.

Den lugnare ökningstakten i världshandelspriserna väntas dock i mindre grad återverka på de inhemska priserna. Dessa bedöms nämligen stiga förhållandevis snabbt även under 1971. För OECD-länderna beräknas den allmänna prisnivån i genomsnitt öka med omkring 5 %.

Jag vill i detta sammanhang även beröra den utveckling som skett inom den gemensamma marknaden under de första månaderna 1971. Ministerrådet har i februari antagit en resolution, som innebär att man inom gemenskapen påbörjat ett samarbete, som etappvis skall leda fram till en ekonomisk-monetär union under 1970-talet. Vid samma tillfälle antogs ett medelfristigt ekonomiskt program för åren 1971—1975 samt beslutades om ett medelfristigt monetärt stödsystem.

De utredande samtalen mellan kommissionen och Sverige har fortgått planerligt. Sverige har emellertid funnit att innebörden av de nu inledda utrikespolitiska konsultationerna mellan EEC-staterna samt av beslutet att inledda ett samarbete som syftar till bildandet av en ekonomisk-monetär union inte kan förenas med den svenska neutralitetspolitiken. Regeringen har därför bedömt att ett medlemskap inte är en realistisk möjlighet för Sveriges del.

Regeringen har deklarerat att Sveriges strävan är att under hänsynstagande till neutraliteten uppnå nära, omfattande och varaktiga ekonomiska förbindelser med gemenskaperna. Formerna för samarbetet mellan Sverige och gemenskaperna bör regleras i ett särskilt avtal, vari parternas rättigheter och skyldigheter klart anges. Förhandlingar härom avses äga rum när de utredande samtalen avslutats.

Den ekonomiska utvecklingen under 1970

Den ekonomiska politiken under 1970 gavs en generellt restriktiv inriktning. Huvuduppgiften var att motverka de spänningar i ekonomin som fanns i form av ett ökande underskott i bytesbalansen, ett tilltagande pris- och kostnadstryck och ett starkt efterfrågeöverskott på arbetsmarknaden. Under loppet av året vidtogs en rad finanspolitiska åtgärder i syfte att begränsa den totala efterfrågan. Den redan tidigare hårda kreditpolitiken skärptes ytterligare under början av 1970.

Tendenserna till överhettning bestod under det första halvåret men

under senare delen av året inträdde en påtaglig förbättring av den ekonomiska balansen. Det stora underskottet i handelsbalansen förbyttes i ett överskott under andra halvåret, prisutvecklingen stabiliserades och den höga arbetskraftsefterfrågan dämpades successivt under året.

De uppgifter som nu föreligger om utvecklingen under 1970 överensstämmer i allt väsentligt med den bild som tecknades i finansplanen. Bruttonationalprodukten under 1970 beräknas dock ha ökat något snabbare än som tidigare beräknats eller med nära 5 % och industriproduktionen med 7,5 %. Den höga produktionsökningen hängde samman med en anmärkningsvärt stark sysselsättningsökning. Däremot dämpades produktivitetstillväxten i förhållande till tidigare år bl. a. som en följd av det höga kapacitetsutnyttjandet.

Den totala efterfrågan ökade under 1970 med närmare 6 %. Härtill bidrog främst de höga lagerinvesteringarna och den starka exportökningen. Den inhemska efterfrågan för andra ändamål än lager ökade väsentligt mindre eller med endast 3 %. Det är en påtaglig nedgång i förhållande till ökningen med 4,5 % under 1969 och illustrerar verkningarna av den mer restriktiva politiken.

Den privata konsumtionens ökningstakt sjönk till 2,7 % och köprushen under fjärde kvartalet tycks ha blivit förhållandevis begränsad. Den offentliga konsumtionen ökade i ungefär samma takt som under närmast tidigare år, dvs. med knappt 6 %, varav huvuddelen låg på den kommunala sidan.

De totala fasta investeringarna beräknas ha ökat med endast 1 % under 1970 mot drygt 3,5 % under 1969. Investeringsvolymen i byggnader och anläggningar minskade med nära en halv procent. Bostadsbyggandets minskning med ca 2,5 % bidrog här till. Däremot ökade maskininvesteringarna med ca 3 %. Av stor betydelse var också att kommunernas investeringar endast ökade obetydligt under 1970 medan mycket höga ökningstal varit vanliga under tidigare år. Totalt ökade de offentliga investeringarna med drygt 2 %.

Aterhållsamheten i fråga om de offentliga investeringarna syftade till att bereda utrymme för en expansion av näringslivets investeringar. En stark ökning noterades också i fråga om industrins maskininvesteringar som beräknas ha ökat med 8,5 %. Totalt ökade industriinvesteringarna med 6 %. Det som emellertid främst drev upp den totala efterfrågan var de starka lagerinvesteringarna under första halvåret. Näringslivets totala investeringar inbegripet lager ökade således med inte mindre än ca 21 % trots den strama kreditpolitiken.

Den höga aktiviteten under 1970 avspeglades inte minst i en mycket stark efterfrågan på arbetskraft. Antalet vid arbetsförmedlingen anmälda lediga platser har aldrig tidigare legat så högt som under första halvåret 1970. Den starka efterfrågan kunde i en oväntat stor utsträckning mötas med en ökad sysselsättning. Den totala sysselsättningen mätt i antalet ar-

Tabell 1. Reviderad försörjningsbalans för år 1970

	1970 Miljarder kr.	Volymförändringar i % från föregående år	
		1969	1970
<i>Tillgång:</i>			
Bruttonationalprodukt	161,5	5,6	4,8
Import	36,2	13,3	9,5
Summa tillgång	197,7	7,1	5,8
<i>Användning:</i>			
Bruttoinvestering	36,2	3,6	1,0
näringsliv	14,8	3,5	2,2
därav: industrin	6,9	5,3	5,9
statliga myndig- heter och affärsverk	4,5	4,3	3,1
kommuner	8,5	3,7	0,9
bostäder	8,4	3,2	- 2,4
Lagerförändring	4,6	.	.
Privat konsumtion	84,5	4,6	2,7
Offentlig konsumtion	37,3	5,7	5,8
Tjänstenetto	0	.	.
Export	35,1	13,4	10,0
Summa användning	197,7	7,1	5,8

betade timmar ökade sålunda med hela 2 %. Av stor betydelse i sammanhanget torde vara ett betydande tillskott till arbetskraften av främst gifta kvinnor samt den ytterligare ökade invandringen. Även en i förhållande till 1969 sänkt arbetslöshet och minskad långtidsfrånvaro bidrog till att öka sysselsättningen.

En närmare analys av arbetskraftsefterfrågans utveckling visar, om hänsyn tas till säsongvariationerna, att efterfrågan successivt minskade fr. o. m. andra kvartalet 1970. Vid slutet av 1970 låg antalet lediga platser också klart under vad som noterades vid motsvarande tidpunkt ett år tidigare. Denna minskning i efterfrågan har fortsatt under 1971.

Även om arbetslösheten totalt sett var mindre omfattande under 1970 än under närmast föregående år inträffade en ökning av långtidsarbetslösheten bland äldre arbetare. Till stor del torde den ha sin grund i att de varslade driftsinskränkningarna och företagsnedläggningarna fick en nära nog fördubblad omfattning.

De ökade svårigheterna för äldre och handikappad arbetskraft återspeglas i en fortsatt stark uppgång av olika former av skyddad sysselsättning. Däremot kunde omfattningen av de allmänna beredskapsarbetena bringas ned, inte minst som en följd av den förbättrade regionala balansen vilken även fick till följd att flyttningarna minskade. Arbetsmarknadsutbildningens snabba expansion fortsatte och torde ha haft betydelse inte minst för den ökade kvinnliga förvärvsverksamheten.

Löneglidningen ökade kraftigt under 1970. Inom industrin beräknas löneökningarna utöver de avtalsenliga höjningarna till något över 7 %. För samtliga sysselsatta kan timförtjänstökningen totalt beräknas till ca 9 %.

Med beaktande av sysselsättningsökningen och prisstegringen med 6,3 % innebar detta en ökning av de reallt disponibla inkomsterna med drygt 2,5 %. Som tidigare nämnts ökade den privata konsumtionen med 2,7 %. Sparkvoten förefaller ha hållits oförändrad.

Under andra halvåret skedde en påtaglig förbättring av bytesbalansen vilket också var ett av de väsentliga målen för den ekonomiska politiken. Den dämpade inhemska efterfrågan skapade utrymme för en ökning av exportvolymen med 10 % under 1970. Uppgången var i stor utsträckning koncentrerad till verkstadsprodukter medan däremot råvaruexporten uppvisade en svag utveckling.

Varuexporten visade en accelererad ökningstakt under loppet av 1970 jämfört med året innan, medan för importen en klar avmattning inträdde under andra halvåret till följd av det omslag som skedde vid halvårsskiftet i fråga om lageruppbyggnaden. Totalt ökade importvolymen med 9,5 % under 1970. Handelsbalans och bytesbalans kunde därför successivt förbättras.

Den mycket anmärkningsvärda stegring av den internationella prisnivån som ägde rum under 1970 återverkade i hög grad på de svenska export- och importpriserna, vilka ökade med ca 8,5 %. Det är den kraftigaste stegringen under ett enda år sedan Korcakrisen. Självfallet kunde denna utveckling inte heller undgå att påverka de interna priserna, vilka dock ej steg i fullt samma takt.

För utrikeshandelns del innebar detta en värdemässig ökning av exporten med 19,3 % och importen med 18,5 %. Sammantaget ledde detta till ett underskott i handelsbalansen med ca 1 000 milj. kr. Styrkan av den förbättring av handelsbalansen som inträffade under senare delen av året framgår klarast genom en uppdelning av handelsbalansens saldo för första resp. andra halvåret. Underskottet med drygt 1 500 milj. kr. under första halvåret förbyttes i ett överskott på drygt 500 milj. kr. under andra halvåret.

Tjänste- och transfereringsbalanserna visar ett underskott för 1970 med nära 650 milj. kr., vilket är en betydande ökning i förhållande till 1969. Detta kan nästan helt föras tillbaka på ökningen av underskottet i fråga om de transaktioner som redovisas under turistnettot. Sammantaget med handelsbalansen innebär det att bytesbalansen försämrades med uppemot 650 milj. kr. i förhållande till 1969.

Kapitalbalansen visade en positiv utveckling under 1970. Flera faktorer medverkade härtill. Nettoresultatet av värdepapperstransaktionerna med utlandet påverkades av bl. a. svenska obligationsmissioner i utlandet på drygt 330 milj. kr. Övrig privat långfristig nyupplåning ökade

Tabell 2. Betalningsbalans 1968—1970
(Milj. kr.)

	1968	1969	1970
Handelsbalans	— 884	— 894	— 1 006
Tjänstebalans inkl. trans- fereringar m.m.	328	— 109	— 635
Bytesbalans	— 556	— 1 003	— 1 641
Kapitalbalans	586	— 398	1 140
Restpost	— 57	— 452	895
Valutareservens förändring	— 27	— 1 853	394

med drygt 400 milj. kr. Merparten av denna ökning avsåg finansiering av direkta investeringar i utlandet. I positiv riktning har också verkat förändringar av varvens exportkrediter och importkrediterna för vissa större kapitalvaror.

Utvecklingen av kapitalbalansen samt restpostens omslag från underskott till ett betydande överskott innebar, trots det ökade underskottet i bytesbalansen, en ökning av valutareserven med närmare 400 milj. kr. under 1970. Härav utgjorde tilldelningen av de särskilda dragningsrätterna inemot 200 milj. kr.

Konjunkturer och ekonomisk politik 1971

I finansplanen redovisade jag att en utgångspunkt för den ekonomiska politiken är den jämviktsrubbnings i den svenska ekonomin som utgörs av den bristande utrikesbalansen. Att återställa denna balans bedömdes nödvändigt för att vi framgångsrikt skall säkra vår fullsyssetsättningspolitik. Den ekonomiska politiken ställdes härigenom inför två krav, som riktade sig mot resursfördelningen i samhället. Resursinriktningen måste förskjutas mot avsättning av en större andel varor och tjänster utomlands och lägre tillväxttakt i förbrukningen inom landet. För att säkra en gynnsam produktionsinriktning inom den utlandskonkurrerande industrin måste en hög investeringsverksamhet upprätthållas. Vidare underströk jag att det är nödvändigt att takten i pris- och kostnadsstegringarna pressas ned. Hänsynen till utrikesbalansen och omsorgen om pris- och kostnadsutvecklingen dikterade således den restriktiva grundtonen i den ekonomiska politiken 1971.

I fråga om konjunkturutvecklingen pekade jag i finansplanen på att kulmen i de senaste årens högkonjunktur passerats, och att vi gått in i ett lugnare konjunkturförlopp. Tillväxten i den svenska ekonomin väntades 1971 bli något lägre än i fjol. Vad den internationella konjunkturbilden beträffar, framhöll jag att det fanns vissa tendenser till en svagare till-

växttakt för Västeuropas del. Produktion och handel förutsågs fortsätta att öka snabbt, även om tillväxttakten väntades bli lägre än i fjol.

Som framgått av den redogörelse jag lämnat i det föregående skiljer sig den bedömning som nu kan göras av den internationella konjunktur-utvecklingen inte på något avgörande sätt från den som redovisades i finansplanen. I Förenta staterna har den expansiva ekonomiska politiken medverkat till ett begynnande konjunkturuppsving. Den västeuropeiska konjunkturen karakteriseras av vissa avmattningstendenser, som dock bedöms bli av förhållandevis kortvarig natur. Osäkerheten knyter sig främst till styrkan och varaktigheten av uppbromsningen i Västtyskland.

Utvecklingen inom Sveriges ekonomi under den hittills förflutna delen av 1971 har i huvudsak motsvarat de bedömningar som lades fram i årets finansplan. Även om utvecklingen inrymmer vissa osäkerhetsmoment, innebär de bedömningar som nu kan göras beträffande tillväxten under året av produktion, investeringar och konsumtion liksom av utrikeshandelns utveckling dock inte några genomgripande förändringar i förhållande till de preliminära kalkylerna.

En viktig uppgift för den ekonomiska politiken är att hålla den totala efterfrågan i den svenska ekonomin på en sådan nivå, att — med uppfyllandet av kravet på full sysselsättning — den nödvändiga förbättringen av utrikesbalansen fortsätter och pris- och kostnadsutvecklingen stabiliseras. Under 1970 tenderade, som jag tidigare anmärkt, efterfrågetrycket att bli alltför högt uppdrivet med bl. a. en kraftig löneglidning och en stark prisuppgång som följd. De olika ekonomisk-politiska medel som i detta läge tillgreps, har medverkat till att efterfrågeöverskottet har reducerats och att en förbättrad samhällsekonomisk balans har uppnåtts. Flera resultat av denna politik kan nu avläsas. Priserna har stabiliserats, utrikeshandeln har planerligt förbättrats och ett tillskott har skett till valutareserven.

Utvecklingen inom ekonomin den närmaste tiden inrymmer, som jag nysst antytt, vissa osäkerhetsmoment. En oväntat kraftig dämpning av den inhemska efterfrågan har kunnat registreras under årets första månader. Denna kan dock otvivelaktigt sättas i samband med vissa tillfälliga faktorer. Av särskild betydelse torde sålunda den utdragna avtalsrörelsen och konflikten på tjänstemannaområdet ha varit. Dessa omständigheter har sannolikt inte endast inverkat dämpande på den privata konsumtionen utan också på företagets investeringsbenägenhet. Den privata konsumtionen under första delen av 1971 har också påverkats av höjningen av mervärdesskatten från årsskiftet, och den köprush som, churu begränsad, ägde rum mot slutet av 1970. Ett annat förhållande som inverkat i efterfrågedämpande riktning har varit den nedgång i lagerinvesteringarna som tog sin början redan under andra halvåret 1970 och som fortsatt i år.

För den samhällsekonomiska balansen spelar läget på arbetsmarknaden en viktig roll. Den restriktiva ekonomiska politiken har i hög grad påverkat utvecklingen på arbetsmarknaden. Tidigare efterfrågeöverskott och arbetskraftsbrist har kraftigt reducerats. Det höga efterfrågetrycket mattades sålunda successivt av, vilket ledde till ett relativt balanserat läge på arbetsmarknaden under senare delen av 1970. Minskningen i arbetskraftsefterfrågan tilltog emellertid under första kvartalet 1971. Från mars till april skedde däremot en förhållandevis stark uppgång av efterfrågan.

Under första delen av 1971 skedde också en relativt betydande uppgång av arbetslösheten. Antalet arbetslösa uppgick sålunda i april 1971 till drygt 64 000, vilket var nästan 25 000 fler än samma månad året före. En fortsatt svag efterfrågan på arbetskraft på vissa delar av arbetsmarknaden under den närmaste tiden ter sig sannolik, även med beaktande av en normal säsongmässig uppgång. Vissa sysselsättningsstödande åtgärder har därför aktualiserats. En balanserad utveckling förutsätter att den ekonomiska politiken aktivt underlättar och stöder anpassningen av efterfrågan och resurser till varandra.

Avgörande för den ekonomiska politikens utformning på kort sikt blir de bedömningar som nu kan göras av den ekonomiska utvecklingen under andra halvåret 1971. Den svenska exporten torde kunna hävda sig väl, och en fortsatt kraftig exportökning synes trolig under andra halvåret. Om ett omslag i den västeuropeiska lagerkonjunkturen kommer till stånd i höst, bör exporten kunna bli en än expansivare faktor i den svenska ekonomin.

Även vissa inhemska faktorer talar för att efterfrågan kan växa snabbare under andra halvåret 1971, och att produktionsutrymmet därmed kan bli bättre utnyttjat. En allmän efterfrågestimulans torde erhållas när avtalsrörelsen avslutas, och de högre lönerna kan börja betalas ut. Den privata konsumtionen kan därför beräknas öka något i volym mellan halvåren. Avskaffandet av den tillfälliga investeringsavgiften kommer självfallet att påverka kommunernas och handelns investeringar.

Ett centralt mål för den ekonomiska politiken måste vara att bevara den samhällsekonomiska balans som uppnåtts. Detta understryks av att vårt beroende av omvärlden och vår valutasituation inte tillåter att vi kommer i otakt med den internationella konjunkturutvecklingen. Den sysselsättningsfrämjande politiken måste därför vara selektiv och avse åtgärder med relativt begränsad varaktighet. Jag återkommer till dessa åtgärder i det följande.

En osäkerhetsfaktor vid den i finansplanen redovisade beräkningen av efterfrågetillväxten och prisutvecklingen under 1971 gällde utfallet av årets avtalsrörelse. Denna ovisshet föreligger alljämt. Till grund för bedömningen i finansplanen låg att en tillväxt av inkomsterna med 9 %

borde vara förenlig med en samhällsekonomiskt balanserad utveckling. Jag har inte funnit anledning frångå denna bedömning, utan uppskattar alltfört ökningen av lönesumman 1971 till 9 %.

Som jag tidigare pekat på, återspeglas den förbättrade balansen i samhällsekonomin i en påtaglig uppbromsning av konsumentprisernas stegringstakt. Med undantag för den av mervärdeskattens samt vissa andra direkta skatters höjning förorsakade prisstegringen, har konsumentprisindex i huvudsak varit oförändrat sedan det allmänna prisstoppets införande i oktober 1970. Enligt nu föreliggande prognoser beräknas prisstegringen — under förutsättning av att löncutvecklingen håller sig inom den ram jag angett — under resten av året kunna begränsas till omkring 3 %.

Det i kraft varande prisstoppet har genom beslut av regeringen i februari mjukats upp. Det omfattar nu endast förnödenheter och tjänster som ansetts särskilt viktiga med hänsyn till konsumenterna. Frågan om när en fullständig avveckling av prisstoppet kan ske, kan ännu inte avgöras. Regeringen har förordnat att prisstoppet förlängs till utgången av september i år. Som jag angav i finansplanen måste förutsättningarna för en avtalsuppörelse på arbetsmarknaden kunna överblickas innan ställning tas till prisstoppets avveckling.

En huvuduppgift för den ekonomiska politiken är att skapa balans i de utrikes betalningarna. Under senare tid har tagits ett väsentligt steg i den riktningen genom att underskottet i handelsbalansen kraftigt reducerats och valutareserven förstärkts. Denna glädjande förbättring av vår utrikesbalans måste ses mot bakgrunden av den dämpning av den inhemska efterfrågan, som den restriktiva kredit- och finanspolitiken syftat till. Importökningen har härigenom bromsats upp, samtidigt som kapacitetsutrymme för en vidgad export skapats.

I den reviderade finansplanen för ett år sedan beräknade jag att underskottet i handelsbalansen under 1970 borde kunna begränsas till drygt en halv miljard kr. Detta mål uppnåddes också med en obetydlig förseening. Räknat på 12-månadersperioden per januari hade handelsbalansens underskott reducerats till omkring 450 milj. kr. Under 1970 ökade den svenska exportens andel av världshandeln, vilket är ett odiskutabelt uttryck för vårt näringslivs höga konkurrenskraft.

I finansplanen förutsåg jag en fortsatt snabb förbättring av varuutbytet med utlandet 1971. Exporten beräknades stiga med 8,5 % i volym, samtidigt som uppgången av importvolymen kunde begränsas till 4 %. Som ett resultat härav beräknades underskottet i handelsbalansen förbytas i ett överskott och en inte oväsentlig minskning av underskottet i bytesbalansen komma till stånd 1971. Utfallet av utrikeshandeln under årets första månader har varit ännu gynnsammare än vad dessa kalkyler implicerade. Enligt de bedömningar som nu kan göras skulle exportvolymen 1971 stiga i den takt som angavs i finansplanen, vilket innebär att

den svenska exportens marknadsandel skulle fortsätta att öka även i år, under det att uppgången av importen begränsas till ett par procent. Överskottet i handelsbalansen för 1971 skulle därmed bli ännu något högre än det som angavs i finansplanen.

Utvecklingen av utrikeshandeln under fjolåret och innevarande år har starkt samband med utvecklingen av lagerinvesteringarna. Takten i importvolymens uppgång väntas sålunda 1971 bli väsentligt lägre än 1970. Eftersom detta främst är en följd av omsvängningen i lagerinvesteringarna är det inte möjligt att räkna med en fortsatt förbättring av utrikesbalansen av detta skäl. För att på sikt åstadkomma ett varaktigt överskott i varuutbytet med andra länder, som kan finansiera det växande underskottet på tjänstområdet för utlandsturism och u-hjälp, måste en fortsatt snabb utbyggnad ske av den utlandskonkurrerande industrins produktionskapacitet. En viktig uppgift för den ekonomiska politiken är därför att medverka till att en hög industriell investeringsverksamhet upprätthålls.

Som jag anfört i det föregående har efterfrågetrycket i den svenska ekonomin dämpats under första halvåret 1971, och en viss uppmjukning av den ekonomiska politiken har efter hand kommit till stånd.

Sålunda har den lättnad i kreditpolitiken som aviserades i finansplanen fullföljts med särskild inriktning på industrins investeringar. För finansiering av dessa får även långfristig upplåning i utlandet ske. Till följd av det inhemska efterfrågeläget samt ränteutvecklingen i utlandet kunde diskontot i Sverige i två omgångar sänkas från 7 till 6 %. Långtidsräntan, dvs. främst räntan på obligationslån, är alltså låg i Sverige såväl internationellt sett som jämfört med utlåningsräntorna i det svenska banksystemet, varför den bibehålls på oförändrad nivå vid diskontosänkningen.

Bland de åtgärder som vidtagits i syfte att främja sysselsättningen kan nämnas att beslut om fördelning av praktiskt taget hela det garanterade bostadsbyggnadsprogrammet för 1971 har fattats redan under våren. Detta möjliggör en tidig igångsättning och en ökad sysselsättningsvolym på byggarbetsmarknaden.

Arbetsmarknadspolitiken har vidare intensifierats. Omskolnings- och utbildningsverksamheten har kraftigt vidgats, och ett ökat antal beredskapsarbeten har påbörjats. För att kunna stödja företag med akuta sysselsättnings svårigheter har arbetsmarknadsmyndigheterna bemyndigats att ge bidrag till kommunala stödbeställningar till företag inom industrin.

Jag vill i detta sammanhang även erinra om det särskilda investeringsavdrag om 10 % som införts för att stimulera företagen att öka sina investeringar i maskiner och inventarier under 1971.

I takt med att efterfrågetrycket har lättats har befrielse i inte oväsent-

lig omfattning kunnat ges från den 25-procentiga investeringsavgiften, som gällt sedan våren 1970 på mindre angelägna byggnadsarbeten i områden utanför stödområdet. Dispens från avgiften har sålunda getts för ett antal större kommunala investeringar och investeringar inom handelen för sammanlagt omkring 1 miljard kr. Dispens har också getts för ett stort antal s. k. småarbeten.

Enligt beslut av 1970 års riksdag skall investeringsavgiften utgå för byggnadsarbeten som igångsätts fram till utgången av juli månad 1971. Arbetskraftsläget möjliggör dock att avgiften kan upphöra tidigare, och jag kommer i det följande att föreslå att den upphör redan med utgången av maj månad 1971. Fram till dess beslut fattats av riksdagen kommer regeringen att bevilja dispenser i erforderlig omfattning.

Även efter det att investeringsavgiften slopats, kommer behov att finnas att reglera det icke prioriterade byggandet. Detta kommer att ske efter den ordning som hittills tillämpats, innebärande att igångsättningsstillstånd för objekt som kostar 3 milj. kr. eller mera, meddelas av regeringen, medan tillstånd för övriga objekt lämnas av arbetsmarknadsmyndigheterna. Tillsammans med den ramreglering, som gäller för vissa delar av det icke prioriterade byggandet, utgör detta system ett effektivt instrument för en anpassning av byggnadsverksamheten till situationen på arbetsmarknaden och kapitalmarknaden. Undersökningar pågår f. n. om en utvidgning av systemet med ramreglering bör tillämpas. En huvudprincip för den fortsatta investeringspolitiken måste vara att iaktta fortsatt återhållsamhet främst i storstadsregionerna.

Sammanfattningsvis vill jag ånyo peka på att utvecklingen inom ekonomin och på arbetsmarknaden inrymmer vissa osäkerhetsmoment. Kravet att säkra sysselsättningen kommer att fordra skärpt uppmärksamhet. Beredskapen förstärks därför så att de ytterligare åtgärder som kan visa sig nödvändiga snabbt skall kunna sättas in. Mot bakgrund av utsikterna inför andra halvåret 1971 och början av 1972 är enligt min bedömning en generell efterfrågeexpansion varken påkallad eller tillräddlig. Den ekonomiska politiken bör i detta läge i stället arbeta med selektiva medel. Den förstärkning av arbetsmarknadspolitiken som redan vidtagits kan vid behov föras vidare. Inom den offentliga sektorn kan vidare angelägna investeringsobjekt aktiveras, framför allt investeringar för att främja den industriella verksamheten.

Budgetpolitiken

Budgetutvecklingen under innevarande och nästa budgetår kännetecknas av att statens utgifter ökar i långsammare takt än inkomsterna. Den bild av en gradvis finanspolitisk åtstramning som tecknades i årets finansplan kvarstår. Som framgår av tabell 3 har dock en förskjutning ägt

Tabell 3. Totalbudgeten 1969/70—1971/72. Milj. kr.

	1969/70	1970/71		1971/72	
		Stv.-prop. 1971	Ny be- räkning	Stv.-prop. 1971	Ny be- räkning
Inkomster	40 404	46 751	46 287	51 519	52 260
Utgifter	44 221	48 009	48 413	51 725	52 148
Budgetsaldo	— 3 817	— 1 258	— 2 126	— 206	+ 112

Anm. De kalkyler som ligger till grund för uppgifterna i tabellen innefattar inte lönehöjningar för de statsanställda. För att belysa storleksordningen av de utgiftsförändringar som kan komma att äga rum, kan nämnas att det förslag till totalram för löneförbättringar m. m. som medlingskommissionen lade fram den 13 april 1971 skulle medföra ett budgetunderskott budgetåret 1970/71 på 2,6 miljarder kr. och budgetåret 1971/72 på 1,2 miljarder kr.

rum såtillvida som underskottet för budgetåret 1970/71 blir större än tidigare beräknat samtidigt som underskottet 1971/72 rent formellt förändras till ett mindre överskott. Totalbudgetens underskott, som budgetåret 1969/70 var 3,8 miljarder kr., reduceras enligt de nya beräkningarna till ca 2,1 miljarder kr. för innevarande budgetår. För budgetåret 1971/72 skulle totalbudgeten enligt de kalkyler som nu kan göras komma att visa ett formellt överskott på ett hundratal milj. kr. I dessa kalkyler har emellertid inte några belopp för höjda löner till de statsanställda kunnat tas in och inte heller regelmässigt tillkommande utgifter på tilläggsstat. Budgetutvecklingen under nästa budgetår är således fortfarande svår att överblicka med säkerhet, främst på grund av ovissheten om utfallet av löneförhandlingarna.

Enligt de kalkyler som nu föreligger skulle budgetunderskottet under innevarande budgetår bli ca 850 milj. kr. större än beräknat i finansplanen. Denna förändring beror på att inkomsterna nu kan antas bli ca 450 milj. kr. lägre än som tidigare beräknats samtidigt som utgifterna stiger med ca 400 milj. kr. mer än vad kalkylerna i finansplanen tydde på. Den nya saldoberäkningen för budgetåret 1971/72 innebär att det tidigare beräknade underskottet på ca 200 milj. kr. skulle förändras till ett formellt överskott på ca 100 milj. kr. Statens inkomster ökar enligt dessa beräkningar med drygt 700 milj. kr. mer än som tidigare beräknats medan utgifterna, bortsett från lönehöjningar till de statsanställda och nya utgifter på tilläggsstat, skulle stiga med mer än 400 milj. kr. utöver den ökning som förutsågs i finansplanen.

Beräkningen av statens inkomster grundas på bl. a. antagandet att lönesumman ökar med 9 % i år och 7 % nästa år. Att statsinkomsterna innevarande budgetår stiger långsammare än tidigare beräknat beror i stor utsträckning på att avtal om höjda löner inte kunnat träffas inom sådan tid att skattcuppbörden under budgetåret kommer att påverkas. För att hinna påverka skattcuppbörden senast under budgetårets sista uppbörds-

termin, dvs. i maj, måste nämligen utbetalningarna av de höjda lö-
nerna ha skett senast i april. I den nya inkomstberäkningen har som en
konsekvens av detta förhållande ett relativt betydande belopp flyttats
över från budgetåret 1970/71 till budgetåret 1971/72. Härtill kommer att
inleveranserna från de affärsdrivande verken under innevarande bud-
getår nu beräknas bli inte obetydligt mindre än vad som förutsattes i fi-
nansplanen. Vad avser budgetåret 1971/72 har vissa uppräknings gjorts
av inkomsterna av mervärdeskatt och inkomstskatt.

De ytterligare ökningarna av statsutgifterna som de nya kalkylerna inne-
bär för såväl innevarande som nästa budgetår förklaras i allt väsentligt
av att utgifterna för folkpensioner stiger mer än beräknat till följd av en
höjning av basbeloppet. Härtill kommer ett förutsatt lokaliseringspoli-
tiskt motiverat tillskott av medel till NJA:s investeringsprogram samt
vissa andra utgifter för vilka begärts medel på tilläggsstat eller i särpro-
positioner till värriksdagen.

Sammanfattningsvis innebär de nya kalkylerna att budgetunderskottet
före löneökningar för de statsanställda minskar med 1,7 miljarder kr.
från förra till innevarande budgetår. För nästa budgetår är kalkylerna
främst på grund av osäkerheten om utgången av löneförhandlingarna yt-
terst osäkra, men utvecklingen mot en ytterligare reduktion av budget-
underskottet torde vara säkerställd. Ett uttryck för finanspolitikens in-
riktning är utvecklingen av statens finansiella sparande, som motsvarar
budgetsaldot beräknat med bortscende från finansiella transaktioner av
typen utlåning. Statens finansiella sparande var under budgetåret 1969/
70 ca en halv miljard kr. och stiger innevarande budgetår till inemot
2,5 miljarder kr. För nästa budgetår förutses en ytterligare stegring. Som
jag framhöll i finansplanen är ett huvudsyfte med den restriktiva finans-
politiken att genom en begränsning av statens efterfrågan på reala re-
surser skapa utrymme för en fortsatt uppgång i industrins investeringar
och möjliggöra lättnader i kreditpolitiken.

Försörjningsbalans och bytesbalans

Den bild som tecknades i finansplanen av den ekonomiska utveck-
lingen under 1971 stämmer alltså i sina huvuddrag. Den relativt låga
ökningen av bruttonationalprodukten sammanhänger med den svaga ef-
terfrågeutvecklingen under första halvåret 1971, som jag tidigare berört.
För andra halvåret finns det anledning att räkna med en något snabbare
tillväxt i ekonomin.

Den inhemska efterfrågan väntas totalt stiga med 1 %, vilket är
knappt 4 procentenheter mindre än 1970. Nedgången beror främst på att
den exceptionella lagerkonjunktur som kännetecknade fjolåret mattas
väsentligt. Lageruppbyggnaden kommer sålunda att bli ca 2 550 milj. kr.

Tabell 4. Försörjningsbalans för 1970—1971

	Procentuell volymför- ändring 1969—1970	1970 Milj. kr.	Förändring 1970—1971	
			Milj. kr. i 1970 års priser	Procentuell volymför- ändring
<i>Tillgång:</i>				
Bruttonationalprodukt	4,8	161 500	4 100	2,5
Import	9,5	36 200	900	2,5
Summa tillgång	5,8	197 700	5 000	2,5
<i>Användning:</i>				
Bruttoinvestering	1,0	36 200	1 250	3,5
näringsliv	2,2	14 800	1 200	8
därav: industrin	5,9	6 900	600	9
statliga myndigheter och affärsverk	3,1	4 500	50	1
kommuner	0,9	8 500	300	3,5
bostäder	- 2,4	8 400	- 300	- 4
Lagerförändring	.	4 600	- 2 550	.
Privat konsumtion	2,7	84 500	2 100	2,5
Offentlig konsumtion	5,8	37 300	1 500	4
Tjänstenetto	.	0	- 100	.
Export	10,0	35 100	2 800	8
Summa användning	5,8	197 700	5 000	2,5

mindre än under 1970. Den slutliga inhemska efterfrågan, dvs. efterfrågan bortsett från lagerförändringar, beräknas däremot stiga något snabbare än i fjol eller med drygt 3 %.

De fasta investeringarna ökar med ca 3,5 %. Det mest expansiva elementet utgörs av *industrins* investeringar. Med hänsyn till såväl det extra investeringsavdraget som ökade finansieringsmöjligheter räknade jag i finansplanen med att industriinvesteringarna skulle kunna stiga med 12 % i år. På grundval av den senast gjorda investeringsenkäten finns det dock anledning att nedjustera denna siffra till ca 9 %.

Handelns investeringar väntas i volym minska med ca 5 % till följd av den låga igångsättningen andra halvåret 1970. Sammantaget ökar *näringslivets* investeringar med ca 8 %. De *statliga investeringarna* förutses öka med ca 1 %. Även för de *kommunala investeringarna* förutses en relativt begränsad uppgång som dock är något större än föregående år då kommunernas ansträngda finansiella läge medverkade till att investeringarna blev praktiskt taget oförändrade.

Bostadsinvesteringarna minskar volymmässigt med ca 4 %. Beräkningen baseras på en igångsättning av ungefär samma omfattning som i fjol, dvs. ca 100 000 nya lägenheter.

Den *privata konsumtionens* ökning har prognoserats till ca 2,5 %. För första halvåret förutses i det närmaste oförändrad konsumtionsnivå, under det att en ökning är sannolik under andra halvåret. Utvecklingen under året betingas i första hand av den utdragna avtalsrörelsen. Prognosen

Tabell 5. Bytesbalansen 1969—1971

(Milj. kr., löpande priser)

	1969	1970	1971 (prognos)
Export	29 459	35 141	39 325
Import	- 30 571	- 36 239	- 38 575
Korrigerig av handelsstatistiken	+ 218	+ 92	+ 100
Handelsbalans	- 894	- 1 006	+ 850
Sjöfartsnetto	1 963	2 000	2 200
Turistnetto	- 1 229	- 1 748	- 2 000
Övriga tjänster, netto	-- 677	- 716	- 825
Transfereringar	- 966	-- 971	- 1 300
Korrigeringspost	+ 800	+ 800	+ 800
Bytesbalans	- 1 003	- 1 641	- 275

bygger på en viss fortsatt minskning av sparkvoten. Konsumentprisindex väntas stiga med ca 6,5 % under loppet av 1971. Härav svarar den i samband med skattereformen beslutade ökningen av mervärdeskatten för 3 à 3,5 %.

Den *offentliga konsumtionen* stiger med ca 4 %. Den kommunala konsumtionen fortsätter att öka snabbare än den statliga.

Exporten väntas stiga med 8 % vilket är något mindre än 1970. Nedgången hänger delvis samman med en efterfrågeförsvagning i utlandet framför allt beträffande massa och papper. I samband med att de stora lagren i avnämrländerna av dessa produkter avvecklas är dock en successiv återhämtning trolig. Exporten av verkstadsprodukter ökade med inte mindre än 21 % under 1970 och en relativt kraftig tillväxt (12,5 %) förväntas också under 1971. Även för järn och stål samt malm förutses en påtaglig volymökning. För malmens del väntas de svenska andelarna av avnämrländernas import återgå till normal nivå efter nedgången i samband med produktionsstoppet vid LKAB.

Vid bedömningen av exportutsikterna bör beaktas att den inhemska efterfrågan förutses öka relativt långsamt vilket ökar såväl företagets exportansträngningar som kapaciteten för leveranser till utlandet.

Importen väntas öka med ca 2,5 %. Denna ovanligt låga siffra förklaras i första hand av nedgången i lagerinvesteringarna, vilka till stor del består av import, och av att den relativt dämpade produktionsökningen medför att importen av insatsvaror stagnerar. Även för konsumtionsvaror blir importökningen låg på grund av en beräknad fortsatt nedgång i personbilsimporten. Däremot medför den väl hävdade efterfrågan på maskininvesteringar fortsatt kraftig ökning för importen av investeringsvaror.

Importpriserna väntas, till följd av bl. a. ökade priser på olja, stiga

med närmare 4 %. Eftersom exportpriserna prognoseras öka med ca 3,5 % försämras således bytesförhållandet något.

Sjöfartsnettot beräknas växa till ca 2 200 milj. kr. Förbättringen sammanhänger med att många fraktkontrakt ingångna under hösten 1970 får full genomslagskraft först i år.

Turistutgifterna steg osedvanligt kraftigt under 1970 och turistnettot försämrades med ca 500 milj. kr. Delvis torde detta bero på ökade överföringar från utländska arbetare i Sverige, vilka i statistiken oegentligt registreras som turistvaluta. Detta bestyrks av att nettoinvandringen steg kraftigt under sista kvartalet 1969 och under 1970. För 1971 har antagits en ökning av turistnettot som närmare anknyter till den långsiktiga trenden. *Transfereringarnas* uppgång avspeglar det ökade u-landsbiståndet och ökade räntekostnader i samband med större upplåning utomlands.

Totalt förbättras bytesbalansen kraftigt innevarande år från ett underskott på ca 1 640 milj. kr. till ett underskott på ca 275 milj. kr. Förbättringen ligger helt på handelsbalansen, för vilken beräknats ett kraftigt omslag i positiv riktning. Som tidigare anförts sammanhänger denna utveckling med omsvängningen i lagerinvesteringarna och kan därför inte uppfattas som en mera varaktig förbättring av utrikeshandeln.

De ekonomiska perspektiven på längre sikt

Långtidsbudgeten

Som ett led i den statliga planeringsverksamheten utarbetas årligen en långtidsbudget. Den baseras på uppgifter från myndigheterna och utformas slutligt i finansdepartementet efter samråd med fackdepartementen. Årets långtidsbudget (bilaga 2) utgår från budgetåret 1971/72 och omfattar budgetutvecklingen under de därpå följande fyra budgetåren.

Syftet med långtidsbudgeten är att ange konsekvenserna för den statliga budgetutvecklingen av de beslut statsmakterna redan fattat och de åtaganden som gjorts. Den är på så sätt en viktig del av beslutsunderlaget för budgetplaneringen. Utgiftsberäkningarna avser de resurser som krävs för att genomföra redan fattade beslut. Härav följer att långtidsbudgeten inte är någon plan för budgetpolitiken och inte heller någon prognos för budgetutvecklingen.

Med de utgångspunkter som valts för långtidsbudgetens utgiftsberäkningar är det naturligt att dessa inte är direkt jämförbara med utgiftsutvecklingen under tidigare budgetår. Statsutgifternas förändringar under den förflutna jämförelseperioden återspeglar en betydande reformverksamhet med ökade utgifter som följd, medan långtidsbudgetens kalkyler endast anger effekterna av de beslut som redan fattats av statsmakterna. Den utgiftsutveckling som faktiskt kommer till stånd avviker

Tabell 6. Statsutgifterna budgetåret 1972/73 enligt långtidsbudgeten
(Milj. kr., avrundade belopp)

	Anslag 1971/72	Förändring till 1972/73	
		Milj. kr.	%
Utbildning och forskning	9 350	+ 410	+ 4,4
Folkpensioner m. m.	9 350	+ 540	+ 5,3
Skattebidrag till kommuner	1 890	+ 630	+ 33,4
Utvecklingsbistånd m. m.	1 060	+ 260	+ 24,9
Övrigt	30 500	+ 400	+ 1,9
<i>Summa (fasta priser)</i>	52 150	+ 2 240	+ 4,3
Beräknade effekter av löne- och prishöjningar	—	+ 2 720	..
<i>Summa (löpande priser)</i>	52 150	+ 4 960	+ 9,5

därför normalt från långtidsbudgeternas beräkningar, såväl inom olika delområden som totalt sett. Särskilt för de sista åren i perioden understiger långtidsbudgeternas utgiftsberäkningar regelmässigt den faktiska utvecklingen.

Enligt kalkylerna i årets långtidsbudget skulle de totala statsutgifterna under perioden 1971/72—1975/76 öka med 6,5 % per år i löpande priser och med 3,2 % per år i fasta priser. Mot bakgrund av vad jag nyss anfört är det naturligt att dessa ökningstal är lägre än de som noterats för den senaste femårsperioden, då utgifterna steg med 10,6 % per år i löpande priser och med nära 6 % per år i fasta priser. Likväl står det klart, att det krävs en betydande utgiftsökning under de kommande åren enbart för att infria redan gjorda åtaganden från statsmakternas sida.

Denna slutsats gäller i särskilt hög grad för budgetåret 1972/73, det första året i den period som långtidsbudgeten omfattar (tabell 6). I löpande priser beräknas utgifterna till detta budgetår stiga med ca 5 miljarder kr. eller 9,5 %. Detta är en starkare ökning än den som beräknas äga rum till budgetåren 1970/71 och 1971/72 enligt vad jag tidigare har redovisat. Utgiftsberäkningarna för dessa budgetår är emellertid inte helt jämförbara. Utgifterna för de två sistnämnda budgetåren är räknade i 1970 års lönenivå medan för budgetåret 1972/73 gjorts ett schablonmässigt påslag för löneökningar till de statsanställda. Detta påslag innefattar alltså effekten av en antagen löneutveckling under två och ett halvt år. Den slutliga fördelningen av utgiftsökningarna mellan de nu aktuella budgetåren kommer därför att bli annorlunda, något som dock inte förändrar den beräknade nivån för statsutgifterna budgetåret 1972/73.

I fasta priser och löner beräknas utgifterna stiga med drygt 2,2 miljarder kr. eller 4,3 % till budgetåret 1972/73. Ungefär 3/4 av denna upp-

gång faller på fyra utgiftsområden, där statsmakterna har gjort kostnadskrävande åtaganden, nämligen utbildning och forskning, folkpensioner, skattebidrag till kommuner och utvecklingsbistånd. Inom området utbildning och forskning stiger utgifterna för den högre utbildningen och för studiecbidrag m. m. särskilt snabbt. Utgifterna för folkpensioner ökar kraftigt främst till följd av dels ett ökat antal pensionärer, dels pensions-tillskott. Till kommunerna beräknas utbetalas kompensation för det inkomstbortfall som skattereformen medför. Anslagen till utvecklingshjälp ökar med 25 % enligt av statsmakterna angivna riktlinjer.

Totalsiffrorna för utgiftsutvecklingen tyder på ett betydande utgifts-tryck budgetåret 1972/73. En analys i realekonomiska termer bekräftar denna bild. Statens och den statsunderstödda verksamhetens direkta efterfrågan på varor och tjänster för konsumtion och investering beräknas sålunda öka med 3,4 % till detta budgetår. Detta bör ses mot bakgrund av långtidsutredningens beräkningar enligt vilka utrymmet för den totala inhemska resursförbrukningen i samhällsekonomin skulle växa med knappt 3 % per år under perioden 1970—1973. Redan för att infria gjorda åtaganden för den statliga och statsunderstödda verksamheten krävs alltså en ökning av det reala resursutrymmet som är större än den som andra sektorer inom ekonomin kan komma i åtnjutande av.

För de senare åren i den period som långtidsbudgeten avser dämpas taktens tillväxten av statens och den statsunderstödda verksamhetens efterfrågan på resurser. Detta är naturligt med tanke på riktlinjerna för beräkningarna. Under hela perioden beräknas dock efterfrågan på arbetskraft öka i en takt som klart överstiger tillväxttakten för det totala utbudet på arbetskraft. Detta innebär att den statliga och statsunderstödda sektorn skulle ta i anspråk en växande andel av det totala tillskottet av arbetskraft.

Vid en bedömning av statsbudgetens finansiella utveckling måste även budgetens inkomstsida beaktas. Den kalkyl över statsinkomsternas utveckling som redovisas i långtidsbudgeten baseras på en antagen ökning av skatteunderlaget med 9 % för år 1971 och därefter med 7 % per år. Med dessa antaganden skulle inkomstökningen bli 7,5 % per år. Till budgetåret 1972/73 stannar dock uppgången vid endast 4,6 % eller drygt 2,4 miljarder kr. Detta innebär en kraftig avsaktning i förhållande till ökningen under de närmast föregående budgetåren. Denna dämpning är givetvis till stor del beroende på den antagna avsaktningen i skatteunderlagets tillväxt, vilken påverkar inbetalningarna av preliminärskatt samtidigt som utbetalningarna av slutavräkningsmedel till kommunerna ökar starkt. Vidare inverkar den senaste skattereformen så att utbetalningarna av överskjutande skatt budgetåret 1972/73 ökar väsentligt snabbare än fyllnadsinbetalningarna och inbetalningarna av kvarstående skatt.

Mot en ökning av statsutgifterna i löpande priser med 9,5 % till bud-

getåret 1972/73 står alltså en uppgång i statsinkomsterna med 4,6 % med en finansiell försvagning av statsbudgeten som följd. En sådan försvagning kan enligt kalkylerna beräknas inträffa även om vissa tillkommande utgifter, vilka jag tidigare berört, fördelas på budgetåren 1970/71—1972/73. För de därpå följande budgetåren ökar åter takten i statsinkomsternas tillväxt och totalbudgeten förstärks successivt.

Långtidsbudgetens utgiftsberäkningar visar att de beslut som statsmakterna redan fattat föranleder en betydande utgiftsökning till budgetåret 1972/73. Det resursutrymme som sålunda är in-tecknat av dessa åtaganden innebär en snabbare ökning av statens och den statsunderstödda verksamhetens efterfrågan på varor och tjänster än den av långtidsutredningen beräknade tillväxttakten för den totala produktionskapaciteten i ekonomin. Om denna efterfrågan skall kunna realiseras måste alltså andra sektorer begränsa sina resursanspråk. Samtidigt härmed skulle enligt kalkylerna totalbudgeten finansiellt försvagas.

Jag har i anvisningarna för myndigheternas anslagsframställningar för budgetåret 1972/73 framhållit att synnerligen höga krav måste ställas på angelägenhetsgraden av nya utgiftsanspråk som framförs. Nya utgiftskrav bör kombineras med förslag till begränsningar inom mindre angelägna sektorer och befintlig verksamhet måste omprövas. Årets långtidsbudget ger anledning att ytterligare understryka dessa riktlinjer. Om utrymme skall kunna beredas för nya reformer inom angelägna områden måste pågående verksamhet omprövas och en prioritering göras mellan denna och de nya utgiftsönskemålen. En sådan omprövning och prioritering måste fortsättningsvis ingå som en integrerad del i myndigheternas planeringsarbete.

Frågan om den statliga budgetutvecklingen på längre sikt måste bedömas mot bakgrund av de långsiktiga perspektiven för samhällsekonomin i stort. Jag återkommer i det följande till de avvägningssproblem som aktualiseras i det sammanhanget.

Långtidsutredningen

Långtidsutredningens syfte. De politiska ställningstagandena sker i vårt land på grundval av en omfattande och mångförgrenad utredningsverksamhet. Till en betydande del sker denna inom statliga kommittéer, men även departement och verk har detta som en del av sina arbetsuppgifter.

Långtidsbudgeten, vilken jag behandlat i det föregående, får ses som ett led i denna utredningsverksamhet. Samma sak gäller även långtidsutredningarna. Tidigare erfarenheter av dessa har gett vid handen att de utgör ett värdefullt underlag vid bedömningar av den ekonomiska utvecklingen på längre sikt. Genom nationalbudgeterna erhålls visserligen ett successivt reviderat prognosmaterial på vilket den ekonomiska politi-

ken kan grundas. Kortsiktigheten i dessa beräkningar och inriktningen på de konjunkturella problemen nödvändiggör dock att man med vissa mellanrum tar upp och behandlar den mer långsiktiga utvecklingen.

Även i ett land som hunnit till den utvecklingsnivå som vi nu har, gäller att de ekonomiska resurserna är knappa i förhållande till våra ambitioner på samhällets olika områden. Ett centralt led i långtidsutredningarna blir därför att bedöma den framtida tillgången på produktionsresurser och att diskutera de avvägningsproblem som uppstår mellan olika resursanspråk om utvecklingen framöver skall uppfylla kraven på intern och extern balans. En grundläggande förutsättning för att samhällsutvecklingen skall leda till ökat välförstånd är nämligen att vi undviker balansrubningar och håller efterfrågan på resurser inom de ramar som bestäms av resurstillväxten.

Långtidsutredningarna bygger på nationalräkenskapssystemet, där bruttonationalprodukten (BNP) utgör ett centralt begrepp. I detta ligger den styrkan att det är hela ekonomin som belyses. Det vanliga är annars att utredningar endast har till uppgift att behandla sin bestämda och avgränsade del av samhällslivet. Vissa av de remissinstanser som uttalat sig om långtidsutredningen har velat ifrågasätta de beräkningstekniska grunderna för utredningens avvägningsdiskussioner. Man borde enligt dessa ersätta BNP-kalkylerna med andra mera socialt orienterade mått på den långsiktiga välfärdsutvecklingen. Det är naturligtvis riktigt att BNP-beräkningarna är ofullständiga och inte helt exakta samt vidare endast avspeglar en del av välförståndsutvecklingen. Med kommer t. ex. inte väsentliga delar av vad man brukar kalla de kvalitativa sidorna av utvecklingen. Jag erinrar här om vad både 1970 års utredning och tidigare långtidsutredningar anfört i fråga om BNP-måttets begränsningar.

Dessa förhållanden får emellertid inte tas till intäkt för att den ekonomiska politiken kan föras oberoende av de restriktioner som gäller för resursförbrukningen. Även om de varor och tjänster som BNP-måttet omfattar endast utgör en del av det totala välförståndet, måste dock den ekonomiska politiken föras så att resursefterfrågan inte överstiger vad som finns tillgängligt i fråga om arbetskraft och produktionsmöjligheter. Om man i den ekonomiska politiken bortsåg från dessa restriktioner, skulle de sociala och fördelningspolitiska strävandena äventyras.

BNP har inte utgetts för att vara en mätare av den totala välfärden och jag vill hävda att begreppet inte uppfattats så vid utformningen av den ekonomiska politiken och vid andra politiska beslut. Vid dessa sker den slutliga värderingen och avvägningen mellan olika aspekter av samhällsutvecklingen inte enbart på grundval av rent ekonomiska kalkyler utan även överväganden av en vidare välfärdspolitisk art spelar en mycket framträdande roll. Det räcker att i sammanhanget peka på utformningen av skattepolitiken, arbetsmarknads- och regionalpolitiken samt hela sjukvårds- och socialpolitiken.

I de utredningar som föregår statsmakernas ställningstaganden belyses redan nu i ökande omfattning från skilda utgångspunkter olika sidor av vad som förknippas med välfärd. Inte sällan konkretiseras i dessa sammanhang välfärdsaspekterna i form av siffermässiga tal som exempelvis arbetslöshetsprocent, boendenormer, mått på servicestandard, utbildningsnivå, kulturutbud etc. Man erhåller vad som med ett nytt ord kallas sociala indikatorer.

Det är naturligtvis inte möjligt att registrera alla tillvarons kvalitativa aspekter. Många av dem kan inte göras till föremål för några rimliga kvantifieringar. I de fall då uppskattningar kan göras måste kalkylerna för att bli användbara vid de politiska besluten utarbetas i nära anslutning till reformpolitiken.

Den senaste långtidsutredningen har redovisat sitt material i en huvudrapport (SOU 1970: 71) och en rad bilagor. Utredningen har varit föremål för en omfattande remissbehandling och en livlig offentlig debatt. I *bilaga 3* redovisas huvudresultaten av långtidsutredningens arbete och i samband därmed redogörs även i stort för remissinstansernas bedömning.

Jag kommer i det följande att i anslutning till detta material beröra vissa problem och utvecklingslinjer i den svenska ekonomin.

Arbetskraften. När det gäller att bedöma vår framtida produktionskapacitet är tillgången på arbetskraft av grundläggande betydelse. Arbetskraftsfrågorna får emellertid inte enbart ses i samband med den ekonomiska tillväxten utan måste även betraktas ur den vidare aspekt som kommer till uttryck i samhällets successivt ökade ambitioner att bereda medborgarna en tryggad och meningsfull sysselsättning. Jag ämnar i det följande återkomma till den vidgade synen på sysselsättningsmålet och dess samband med inkomstfördelningsfrågorna och de regionala balansproblemen.

I långtidsutredningen har antalet personer i arbetskraften beräknats öka med ca 90 000 från 1970 till 1975 och uppgå till 4 miljoner personer vid periodens slut. Även för senare hälften av 1970-talet räknar man med att ökningen blir av samma storlek. Jämfört med 1960-talet innebär dessa kalkyler en något lägre takt i arbetskraftens tillväxt. Detta hänger huvudsakligen samman med att de befolkningsmässiga förändringarna blir mindre gynnsamma under 1970-talet. Förvärvsintensiteten väntas däremot genomsnittligt sett fortsätta att öka och ge tillskott till arbetskraften av ungefär samma storlek som under den senaste 5-årsperioden. Hela nettoökningen av arbetskraften väntas fram till 1975 bestå av gifta kvinnor. Antalet män och ej gifta kvinnor i arbetskraften förutses fortsätta att minska något beroende främst på en ökad studiefrekvens i yngre åldersgrupper men också på en viss tendens hos äldre att lämna arbetslivet tidigare än förr.

Sedan hänsyn tagits till arbetstidsförkortning, det ökade inslaget av

deltidsarbete bland gifta kvinnor osv. beräknas arbetskraftstillgången, mätt i timmar, minska med nära 4 % 1970—1975. Genomsnittligt betynder det en minskning med 0,8 % per år, vilket i stort sett innebär en fortsättning på den utveckling som rått sedan 1960-talets mitt. Denna nedgång hänger till största delen samman med sänkningen av medelarbetsstunden i samband med den arbetstidsförkortning från 42,5 till 40 timmar i veckan som enligt statsmakternas beslut skall vara genomförd senast 1973.

Innebörden av denna kalkyl är att långtidsutredningen ställt en prognos för tillgången på arbetskraft under 1970-talet — förutsatt att en rad bakomliggande förutsättningar i fråga om politik och utvecklingstenden ser realiserar.

I sina yttranden tar en del remissinstanser i samband med arbetskraftskalkylerna upp frågan om de outnyttjade arbetskraftsreserverna och möjligheterna att tillvarata dessa. Därvid ifrågasätts om det inte med hjälp av vidgade samhällsinsatser är möjligt att reducera den dolda arbetslösheten snabbare än som förutsätts i långtidsutredningens kalkyl. Vikten av sådana åtgärder betonas med hänsyn både till den snabbare tillväxt som därigenom skulle uppnås och till att förvärvsarbete har ett självständigt värde som den viktigaste vägen för den enskildes självförverkligande.

Antalet personer i yrkesverksam ålder som inte ingår i arbetskraften enligt arbetskraftsundersökningarnas definition uppgår till något mer än 1 miljon om de studerande frånräknas. Av dessa var ca 100 000 intagna för anstaltsvård eller betecknades som arbetsoförmögna. Av den resterande delen utgjorde män och ej gifta kvinnor ungefär 200 000, varav något mer än hälften var i åldern 55—64 år. Den stora gruppen utanför arbetskraften utgjordes av gifta kvinnor, vars antal uppgick till drygt 700 000. Det är också till denna grupp som diskussionen om en dold arbetslöshet främst har koncentrerats. Frågan är hur stor andel av dessa människor som önskar gå ut på arbetsmarknaden samt i vilken omfattning och hur snabbt olika hinder för att ta förvärvsarbete kan elimineras.

I långtidsutredningens prognos har man räknat med att ytterligare 130 000 gifta kvinnor, dvs. närmare 1/5 av de gifta kvinnorna utanför arbetskraften, kommer ut på arbetsmarknaden fram till 1975. Detta tillskott är något mindre än vad som noterades för andra hälften av 1960-talet. En avsiktande ökningstakt bedöms av utredningen trolig eftersom de gifta kvinnornas yrkesverksamhetsgrad nu uppnått en sådan nivå att en fortsatt mycket hög stegringstakt efter hand torde möta ökade svårigheter. Samhällets åtgärder har målmedvetet riktats in på att undanröja hindren för övergången till förvärvsverksamhet. Jag vill erinra om den nyligen genomförda skattereformen och de vidgade resurserna för att tillgodose familjernas servicebehov. För att förverkligas kräver den

förutsatta ökade förvärvsverksamheten bland de gifta kvinnorna enligt långtidsutredningens bedömning kraftigt ökade samhällsinsatser. Det är enligt min mening viktigt att sådana kommer till stånd. En fortsatt utveckling av boendemiljöns planering kan åstadkomma önskvärda lättnader för kvinnornas förvärvsarbete. Men vid sidan av att olika praktiska hinder avlägsnas fordras även att attityderna gentemot kvinnornas förvärvsarbete förändras såväl hos kvinnorna själva och deras omgivning som hos arbetsgivarna. Glädjande framsteg i detta hänseende har gjorts, men det är av vikt att utvecklingen går vidare.

Osäkerheten kring beräkningen av arbetskraftstillgången är stor. Någon möjlighet att på ett helt tillfredsställande sätt ange storleken av de potentiella arbetskraftsresurserna bland främst gifta kvinnor föreligger inte. Det är möjligt att antalet gifta kvinnor på den svenska arbetsmarknaden kan öka snabbare än långtidsutredningens prognos, men det är tveksamt om tillskottet fram till 1975 kan bli väsentligt större med tanke på de hinder som föreligger. Med hänsyn till jämställdhetssynpunkter och till det värde ett förvärvsarbete har för personlighetsutvecklingen har jag betonat angelägenheten av att dessa hinder successivt avlägsnas. I hur snabb takt detta kan ske beror på ett flertal förhållanden. De största problemen i detta hänseende torde dock hänga samman med den regionala obalansen i fråga om arbetstillfällen och arbetskraftsutbud. Till denna fråga återkommer jag i samband med samhällets regionalpolitik.

I arbetskraftsprognosen ingår ett antagande om en årlig nettoinvandring till Sverige på 20 000 personer av vilka ungefär hälften utgör ett tillskott till arbetskraften. Antagandet motsvarar i stort sett den genomsnittliga invandringen under 1960-talet. Bland remissinstanserna har det rått delade meningar om realismen i detta antagande. I en del fall har man också ifrågasatt om inte en viss styrning av invandringen på längre sikt är nödvändig. Styrningen av nivån — inom breda marginaler — och en dämpning av variationerna mellan olika perioder anges lämpligen kunna ta formen av ett ökat ansvar för företagen när det gäller de kostnader som är förenade med invandringen. Ett problem i samband med invandringen är att många invandrare vid sidan av språksvårigheterna har en för svenska förhållanden bristfällig grundutbildning. Detta leder många gånger till omplaceringssvårigheter vid arbetslöshet.

Jag vill här erinra om att likabehandling av invandrare med övriga invånare är ett allmänt accepterat mål för den svenska invandringspolitik. För att detta mål skall kunna uppnås fordras stora insatser av såväl det allmänna som av arbetsgivare och fackliga organisationer.

Inför en utveckling, där samhällets kostnader för invandrarnas anpassning ökar mycket snabbt, har från skilda håll rests krav på ett större ekonomiskt ansvar från företagens sida för invandrarnas utbildning och anpassning. Invandrarutredningen kommer inom kort att lägga fram ett

förslag angående invandrarnas utbildning i Sverige. Vid prövningen av detta förslag kommer även finansieringen av ifrågavarande utbildning att tas upp till behandling.

En fortgående och omfattande strukturförändring inom näringslivet är ett framträdande drag i vår samhällsutveckling. Denna utveckling medför betydande omställningsproblem på arbetsmarknaden. Särskilt bekymmersamma har problemen blivit för de äldre och handikappade. Frågan om att trygga deras sysselsättning har alltmer trätt i förgrunden. Tillgänglig statistik visar att de äldre arbetstagarna i särskilt hög grad är utsatta för risk att bli arbetslösa under lång tid om de mister sina anställningar. Av de arbetslösa i åldern 55 år och däröver hade 1970 enligt arbetskraftsundersökningarna inemot en tredjedel gått utan arbete i mer än ett halvt år. De äldre dominerar gruppen långtidsarbetslösa.

Att i statistiska redovisningar och i prognoser säkrare ange omfattningen av dessa problem kan inte så lätt göras till följd av att gränsdragningen mellan arbetslöshet och en tidig pensionering naturligen blir ganska flytande i dessa åldrar. Jag vill i det sammanhanget erinra om ett par olika förhållanden och tendenser. Serier över yrkesfrekvensen bland äldre visar som nämnts sjunkande tal sedan lång tid tillbaka. Detta kan sättas i samband med en fortgående minskning i företagarnas andel i arbetskraften — för företagarna inom t. ex. jordbruk och handel har frekvenstalen i högre åldrar legat väsentligt högre än bland anställda. En annan faktor som här spelat in är de förbättrade pensionsförhållanden som successivt skett genom utbyggd förtidspensionering, äldrestöd etc. I en annan riktning har de höjda ambitionerna och målen för sysselsättningspolitiken verkat. Den vidgade omsorgen och stödet till äldre arbetskraft har därvid inneburit att i registreringen av arbetslöshet bland äldre ingår i dag ett stort antal som tidigare inte skulle ha ingått i denna statistik.

Oavsett hur dessa olika tendenser skall vägas samman och värderas synes utvecklingen framdeles aktualisera fortsatt ökade insatser för den äldre arbetskraften. Enligt långtidsutredningens bedömningar kommer strukturrationaliseringen att fortsätta i hög takt. Samtidigt ökar antalet äldre i arbetskraften. Därav måste man dra slutsatsen att insatserna för den äldre arbetskraften måste byggas ut, om denna skall kunna få sysselsättning i tillfredsställande utsträckning.

För att förbättra bl. a. den äldre arbetskraftens sysselsättningsläge har skilda arbetsmarknadspolitiska insatser gjorts. Dessa åtgärder är i huvudsak av dels sysselsättningsskapande, dels sysselsättningsstimulerande karaktär. Antalet arbetstagare i 50-årsåldern eller däröver som numera kontinuerligt är föremål för arbetsmarknadspolitiska åtgärder överstiger 10 000. Härtill kommer ett stort antal äldre som under kortare eller längre tid sysselsätts i beredskapsarbete, arbetsmarknadsutbildning, arbetsträning etc.

I sitt remissyttrande har arbetsmarknadsstyrelsen erinrat om riskerna för en ökad klyfta mellan olika typer av arbetskraft och risken för en uppdelning av arbetskraften i två kategorier, en sysselsatt på öppna marknaden och en utanför denna. Styrelsen erinrar om att verksamhet inletts i syfte att genom kontakter mellan arbetsförmedlingen och representanter för företag och anställda undersöka vilka åtgärder som bör vidtas för att fler äldre och handikappade skall kunna anställas.

I proposition till årets riksdag har regeringen föreslagit förbättringar av de äldres sysselsättningsmöjligheter genom bestämmelser som ökar deras trygghet i bestående anställningar och vidgar möjligheterna för dem att få nya anställningar. Enligt förslaget skall arbetstagare över 45 år åtnjuta viss lagligt fastställd uppsägningstid som ökar med åldern. Arbetstagaren tillförsäkras enligt förslaget full lön under uppsägningstiden, och likaså under viss permitteringstid. I propositionen föreslås vidare åtgärder för att främja sysselsättningen av äldre arbetstagare på den öppna arbetsmarknaden.

Regeringens förslag får ses mot bakgrund av att det krävs snabba åtgärder på grund av de äldres svåra läge på arbetsmarknaden. Frågan om förbättrad anställningstrygghet utreds ur ett vidare perspektiv av en särskild utredning. I direktiven till denna betonas särskilt den äldre arbetskraftens svårigheter, men utredningsuppdraget gäller i princip alla arbetstagare.

Produktivitet och produktionskapacitet. Som jag tidigare nämnt torde man kunna emotse en viss minskning i arbetskraftsresurserna under första hälften av 1970-talet. En central fråga för bedömningen av produktionsutvecklingen blir i vilken utsträckning denna minskning på arbetskraftssidan kan vägas upp av att produktiviteten växer snabbare.

Produktiviteten inom flertalet delsektorer av ekonomin har uppvisat starka stegringar under 1960-talet. Sålunda ökade produktionsvolymen per arbetad timme under denna period genomsnittligt med 7 à 8 % per år inom industrin och skogsbruket och med 6 à 7 % per år inom jordbruket. Såväl historiskt sett som vid internationella jämförelser framstår det svenska näringslivets produktivetsutveckling som mycket snabb.

Frågan är nu om den snabba stegringstakten kan väntas bestå även under 1970-talets första hälft. Produktiviteten har under 1960-talet för flertalet sektorer uppvisat en stabil och av konjunktur- och arbetsmarknadsförhållanden relativt oberoende trendmässig utveckling. Långtidsutredningen har bedömt att produktivetsutvecklingen för den kommande 5-årsperioden inom flertalet sektorer kommer att ligga på samma nivå som under 1960-talet. Inverkan härav på produktivetsutvecklingen för hela ekonomin motverkas emellertid samtidigt något av en successivt ändrad näringsgrensammansättning med ökat inslag av privat och ofentlig tjänstproduktion. Detta medför att tillväxten i den totala pro-

duktiviteten beräknas bli ca en halv procentenhet lägre under den framförliggande perioden än under 1960-talet.

Det behöver inte särskilt understrykas att en betydande osäkerhet alltid är förbunden med framtidsbedömningar av denna art. Några remissinstanser har sålunda anfört att olika skäl kan tala för en något mer pessimistisk bedömning av långtidsutredningens produktivetsprognos. Andra remissinstanser hävdar det motsatta. Jag bedömer det som gynnsamt om den trendmässiga ökning av produktiviteten som långtidsutredningen kalkylerat med kan förverkligas. Prognosen bör dock kunna tjäna som en rimlig utgångspunkt för den långsiktiga ekonomisk-politiska planeringen.

En väsentlig betingelse för den snabba produktivetsstegringen under speciellt den senare hälften av 1960-talet synes ha varit den ökande takten i det svenska näringslivets strukturomvandling. Företag har lagts ned i ökad omfattning och fusioner har lett till omorganisationer av produktionen. I andra fall har nyetableringar skett. Denna utveckling har medfört att ökade krav ställts på arbetskraftens rörlighet. Viss del av arbetskraften har haft svårt att finna nya och fullvärdiga sysselsättningar, vilket föranlett en stark utbyggnad av samhällsinsatserna på närings-, arbetsmarknads- och utbildningspolitikens område. Den kommande utvecklingen torde komma att resa krav på en fortsättning av denna utbyggnad. Det måste understrykas att, om produktiviteten sektor för sektor under kommande år skall utvecklas lika snabbt som under 1960-talet, målmedvetna kraftfulla insatser krävs för att driva fram rationellare produktionsmetoder, att skapa och introducera ny och bättre teknik. En central uppgift blir att utveckla den långsiktiga näringspolitiska planeringen i syfte att effektivt utnyttja landets ekonomiska resurser. Att målmedvetet främja teknisk forskning och industriell utveckling blir ett allt viktigare led i samhällsplaneringen med hänsyn till angelägenheten av att ytterligare stärka den svenska industrins konkurrenskraft.

En förutsättning för den näringspolitiska planeringen är att samhället får god och kontinuerlig information om det aktuella läget och kommande förändringar i näringslivet. Ett förslag baserat på samarbetsutredningens betänkande avses föreläggas årets riksdag. Viktig information erhålls vidare genom de olika branschutredningar som utförts.

Olika åtgärder inom den offentliga sektorn har en klart produktivetsfrämjande effekt. Detta gäller exempelvis insatserna inom arbetsmarknadspolitiken, utbildningen och forskningen. Det kan i detta sammanhang framhållas att den statliga politiken på framför allt utbildningens och forskningens område måste utformas med beaktande också av de omedelbara produktivetsvinster som kan göras.

Under 1960-talet har de största produktivetsvinsterna kommit till stånd inom de varuproducerande näringarna inom ekonomin medan produktivetsstegringar har varit mycket blygsamma inom tjänstepro-

duktionen. Det är sannolikt inom detta senare område som de största produktivitetsvinsterna är att vänta i framtiden. Det är emellertid svårt att nu exakt bedöma vilka möjligheter som under 1970-talet kommer att finnas att genom en rationalisering av i första hand den offentliga verksamheten minska arbetsinsatsens tillväxt inom denna sektor utan att samtidigt sänka tillväxten av dess faktiska tjänsteprestationer. Jag ser det emellertid som mycket angeläget att man skärper uppmärksamheten beträffande rationaliserings- och effektivitetsfrågorna inom den offentliga sektorn. Väsentliga insatser har på olika områden gjorts för att höja produktiviteten inom statlig verksamhet och betydande utredningsarbete pågår inom detta område.

De nämnda sannolika arbetskrafts- och produktivetsförändringarna beräknas av långtidsutredningen ge som resultat att bruttonationalprodukten årligen skulle kunna öka med närmare 4 % i volym åren 1971—1975, dvs. i stort samma tillväxttakt som under sista hälften av 1960-talet. Denna ökningstakt ligger visserligen drygt en halv procentenhet lägre än det beräknade genomsnittet för Västeuropa och Förenta staterna, men jag vill betona att stegringen i nationalprodukten, med hänsyn till vår ogynnsamma utveckling av antalet yrkesverksamma, indikerar en hög tillväxttakt. Jämförelsen med andra länder utfaller betydligt gynnsammare om man beaktar att en relativt stor levnadsstandardhöjning för vårt lands del kommer att tas ut i form av en arbetstidsförkortning. Om ingen förkortning av arbetstiden skulle vidtas under perioden 1970—1975, skulle den årliga ökningen i bruttonationalprodukten bli omkring en procentenhet högre än den som nu bedömts komma till stånd.

Utrikeshandel och bytesbalansmål. Genom att vi valt att under de närmaste åren ta ut en viss del av standardökningen i form av ökad fritid, är det uppenbart att kraven på en stark förbättring av standarden i andra avseenden inte kan tillgodoses snabbt och i stor omfattning.

Innan jag närmare går in på frågorna rörande resursfördelning sedda i förhållande till de mål vi satt upp för den ekonomiska politiken vill jag först beröra de problem som reses genom underskottet i bytesbalansen. Jag ser det som ett ofrånkomligt villkor för att vi skall kunna genomföra våra mål för den interna ekonomin att balansen i utrikesbetalningarna återställs. Detta är också en förutsättning för att vi framgångsrikt skall kunna hävda vår yttre självständighet och genomföra våra åtaganden bl. a. gentemot u-länderna. Utan en väl konsoliderad valutaställning blir den handlingsfrihet utåt som vi eftersträvar kringskuren. En stark och enig anslutning till en sådan syn finns hos remissinstanserna. Jag ser ett mycket stort värde i denna enighet kring en central uppgift för den ekonomiska politiken, nämligen att under innevarande 5-årsperiod återställa balansen i utrikesbetalningarna.

Några remissinstanser ifrågasätter, med hänvisning till lagerutvecklingen och den markerade omsvängningen i utrikeshandeln under senare delen av 1970, om uppfyllandet av bytesbalansmålet innebär krav av den omfattning som långtidsutredningen anger. På denna punkt vill jag erinra om att den konjunkturella variation i lagerinvesteringarna som kunnat iakttas naturligen bör leda till en förbättring av balansen i utrikeshandeln under någon tid framöver. Därefter har man att räkna med en återverkan i motsatt riktning. Det är omöjligt att förutse konjunkturförloppet flera år framöver och därför också att säga något om när och med vilken snabbhet en sådan vändning kan inträda. På samma sätt som jag för ett år sedan betonade att de då starkt stigande lagerinvesteringarna måste beaktas för att bedömningen av handelsutfallet inte skulle bli för pessimistisk vill jag nu starkt varna för att låta en motsatt lagerkonjunktur förleda oss tro att balansproblemen snabbt är övervunna. Utvecklingen under 1970 och så som den nu förutses för 1971 innebär inte något som strider mot långtidsutredningens bedömning utan kan sägas ligga väl i linje med vad som enligt dess beräkningar krävs för att uppnå en trendmässig balans i utrikesbetalningarna.

Utfallet av bytesbalansen påverkar valutareservens utveckling. Reservens storlek skall ses i relation till vår år från år stigande utrikeshandel. En stark valutareserv medger större handlingsfrihet i den ekonomiska politiken och värnandet av den fulla sysselsättningen kan då ske med mindre hårda och ofta återkommande ingripanden än som eljest är nödvändigt.

Utan ett preciserat antagande om konjunkturläget för olika år framöver kan man inte ange det aktuella utfall av utrikeshandeln som bör uppnås för att balanskravet skall bli realiserat vid någon bestämd tidpunkt under 5-årsperioden. Långtidsutredningen har sökt belysa de krav som under vissa antaganden om konjunkturförloppet skulle behöva uppfyllas om man vill uppnå balans i utrikesbetalningarna antingen 1973 eller 1975. Oavsett hur man bedömer realismen i de gjorda förutsättningarna framgår dock klart av analysen att det skulle innebära betydande ansträngningar i den interna ekonomin om man eftersträvade balans 1973. Jag är inte beredd förorda att politiken inriktas därpå, då detta skulle betyda en alltför stark begränsning i möjligheterna att fullfölja angelägna arbetsuppgifter inom det offentliga området och att skapa de lugna förhållanden på arbets- och löne marknaden som i ett ansträngt bytesbalansläge mer än eljest är nödvändiga. En förskjutning av tidpunkten för den eftersträvade balansen något eller några år längre fram gör dock inte på något sätt att man kan dröja med de åtgärder som är påkallade av underskottet i bytesbalansen. Den uppläggning av den ekonomiska politiken som med detta syfte angavs i årets finansplan måste sålunda målmedvetet och med kraft föras vidare.

Jag delar långtidsutredningens bedömning att den eftersträvade för-

bättringen måste åstadkommas genom en positiv förskjutning av handelsbalansen. Vi måste nämligen realistiskt räkna med en fortsatt försvagning på tjänstesidan. Utvecklingen på detta område tillsammans med de krav som följer av uppställda mål för utvecklingsbiståndet gör en omsvängning nödvändig av handelsbalansens saldo från ett underskott som genomsnittligt rört sig om ca 1 miljard kr. till ett överskott om 2 à 3 miljarder för ett genomsnittsår.

De vägar efter vilka vi skall uppnå dessa förändringar bör vi söka inom ramen för vår traditionellt frihandelsinriktade politik. Att söka kortsiktigt lösa problemen genom protektionistiska åtgärder finner jag inte böra övervägas. I detta sammanhang har ju särskilt turismen uppmärksamats. Utgifter för utlandsturism berörs inte på samma sätt som andra varor och tjänster av konsumtionsbeskattningen. En likartad skattemässig behandling är dock svår att ge en utformning som är såväl praktiskt tillämplig som förenlig med våra internationella åtaganden.

En begränsning av utlandsturismen skulle vidare för att få effekt komma att beskära de rekreations- och stimulansmöjligheter som efter hand blivit tillgängliga för allt bredare lager av vårt folk. Jag ser däri en omständighet som förtjänar starkt beaktande då man har att värdera verkningarna av olika tänkbara åtgärder.

Långtidsutredningen har i sina beräkningar utgått från det av statsmakterna antagna målet för utvecklingsbiståndet, men har samtidigt betonat svårigheterna att säkrare bestämma de valutaanspråk som följer av detta. De kalkyler som angivits har i ett av remissyttrandena kritiserats för att ge en överdriven bild av storleken på dessa anspråk. Den oklarhet som råder på detta betydelsefulla område är besvärande och en utredning har därför påbörjats inom utrikes- och finansdepartementen med syfte att bl. a. skapa en klarare bild av de krav på valutaområdet som ställs från utvecklingsbiståndet.

I samma mån som vi tar något längre tid på oss för att återställa balansen i utrikesbetalningarna uppkommer en viss nettokapitalimport. Jag har med hänsyn till detta problem redan tidigare förordat en upplåning utomlands i mer organiserad och långfristig form.

Med den linje som jag här rekommenderat för att lösa betalningsproblemet förs export och import av industrivaror i förgrunden. Vad som måste eftersträvas är ett ökande överskott i detta varuutbyte, vilket även kan uttryckas så att resursfördelningen i samhällsekonomin måste förskjutas mot avsättning av en större andel varor och tjänster utomlands och lägre tillväxttakt i förbrukningen inom landet. Den sida av en sådan politik som syftar till att uppnå en dämpad importutveckling måste bestå dels av en stark försiktighet med åtgärder som stimulerar den interna efterfrågan, dels av näringspolitiska insatser för att stärka de importkonkurrerande näringsgrenarnas konkurrenskraft. För flera av dessa näringar har utvecklingen gått mot en minskande andel på den svenska

marknaden. Att skapa betingelser för dessa företag att hävda sig i öppen konkurrens med omvärlden är ett viktigt led i näringspolitiken.

Det synes dock ofrånkomligt att det främst är en vidgad export som vi måste eftersträva. Som långtidsutredningens undersökningar visar torde utrymme finnas för en erforderlig ökning av avsättningen på de internationella marknaderna. Förutsättningarna därvidlag kan komma att ytterligare förbättras om kommande förhandlingar med EEC leder till att nya tullfria exportmarknader öppnas för svensk industri.

Oavsett utvecklingen av marknadsformerna ökar det inbördes beroendet mellan olika länder och ekonomier. Inga skäl finns för att anta att någon förändring i detta förhållande framdeles skulle inträda.

Kraven på en ökad export förutsätter en fortsatt stark utbyggnad av industrins produktion och kapacitet. I den ekonomiska politiken måste åtgärder som möjliggör och stimulerar en sådan utbyggnad ges företräde. För en snabbt ökande industriproduktion är — med det arbetskraftsutbud som förutses — ökade industriinvesteringar nödvändiga. I finansplanen föreslog jag därför olika åtgärder som tog sikte på detta. Sålunda förordade jag lättnader i kreditpolitiken som främst skulle avse industrisektorn. Ett särskilt investeringsavdrag om 10 % föreslogs för att stimulera företagens investeringar i maskiner och inventarier under 1971. Förslagen innehöll även en förstärkning av Investeringsbankens och av Industri- och Företagskredits utlåningsmöjligheter samt olika medel för att underlätta för företagen att lösa sina finansieringsproblem i samband med export.

Mål och förutsättningar i den interna ekonomin. Jag har i det föregående understrukt nödvändigheten av en industriell expansion med hänsyn till bytesbalans, full sysselsättning och ekonomisk tillväxt. I det sammanhanget kan erinras om den syn som ligger bakom vår företagsbeskattning, där liberala regler för avskrivningar och företagsbeskattning kombineras med en hög beskattning av utdelningar, aktievinster och förmögenheter. Denna utformning av beskattningen har gjorts för att er hålla utvecklingsdugliga och konsoliderade företag med god lönebetalningsförmåga. En sådan väg har bedömts ge de bästa möjligheterna att upprätthålla en hög sysselsättning. Bestående risker för arbetslöshet har på goda grunder ansetts utgöra det allvarigaste hotet mot en jämnare inkomstfördelning. Att tveka inför att söka främja ökade industriinvesteringar vore att äventyra den långsiktiga inkomstfördelningspolitiken, eftersom alternativet eljest kan bli av betalningsbalanssvårigheter framkallade problem med sysselsättningen.

Här förs sålunda frågorna rörande de grundläggande målen för vår interna ekonomiska politik på ett avgörande sätt in i bilden. Som jag tidigare starkt betonat är återställandet av balans i utrikesbetalningarna en

förutsättning för att vi skall kunna realisera dessa mål och speciellt då målen beträffande full sysselsättning och jämnare inkomstfördelning. Ett starkt beaktande av det samband mellan sysselsättning och inkomstfördelning som jag nyss berörde har präglat de ekonomiskt-politiska strävandena. Jag kan därvid nämna den vidgning och differentiering av sysselsättningsmålet som skett vad beträffar handikappade och äldre samt den ökade uppmärksamhet som ägnats åt att söka ge de gifta kvinnorna mer likvärdiga möjligheter till förvärvsarbete. Ett fortsatt intensifierat arbete i denna riktning ser jag som ett självklart grundinslag i de kommande årens politik. Förutom att vidgade sysselsättningsmöjligheter utgör den effektivaste formen för inkomstfördelningssträvandena för ifrågavarande grupper medverkar de till att bland dessa skapa en större känsla av samhörighet och aktivt deltagande i samhällslivet. Genomgående bör för övrigt i arbetet för olika eftersatta grupper eftersträvas att ge aktuella åtgärder en utformning som bidrar till att bryta individernas isolering. Att skapa vidgade möjligheter att aktivt delta i olika samhällsfunktioner är en betydelsefull uppgift och en viktig del i en jämlikhets- och inkomstfördelningspolitik.

I långtidsutredningen redovisas vissa undersökningar rörande inkomstfördelningens förändringar under 1950- och 60-talen. Av dessa framgår vilken betydelse en vidgad sysselsättning har för en utjämning av inkomstförhållandena i samhället. Särskilt de gifta kvinnornas ökade förvärvsverksamhet har sålunda därvid haft markerade effekter. Ett annat drag i utvecklingen som kan noteras är den betydande utjämning av inkomstförhållandena mellan pensionärsgруппerna och övriga inkomsttagare som följt av de förbättrade pensionsförmånerna. Då ATP-pensionerna börjar utgå i större omfattning blir detta än mer framträdande. Bland inkomsttagare i yrkesverksam ålder har i fråga om inkomst före skatt någon mer märkbar utjämning inte skett. Skatterna har dock medverkat till en påtaglig sådan förändring även för de nämnda grupperna. Med den inriktning lönerörelserna getts under senare år i förening med progressiviteten i skatteskalorna finns skäl räkna med en fortsatt utveckling mot jämnare inkomster i samhället.

I vissa remissyttranden har inkomstfördelningsfrågorna uppmärksamats. En svårighet när det gäller inkomstfördelningen är att målen om jämnare inkomstfördelning och ökad jämlikhet inte kan preciseras i former som gör att resultaten av strävandena för deras realiserande kan fångas in i sammanfattande, mera exakta mått. Målen kan endast anges som den färdriktning i stort som skall gälla för alla skilda delar av politiken. Viktigt är givetvis då att i olika enskilda punkter söka beakta och klargöra effekterna av de politiska åtgärderna. Våra kunskaper i dessa hänseenden är bristfälliga. Insatser har gjorts för att skapa ett bättre underlag för att bedöma dessa frågor, bl. a. inom ramen för låginkomstutredningen. Ytterligare insatser på detta område bör komma till stånd.

Sysselsättnings- och inkomstfördelningsmålen har som jag tidigare berättat efterhand vidgats och fått fler dimensioner. Regionalpolitiken kan sägas utgöra en sammanfattande beteckning för de intensifierade strävandena att eliminera sysselsättnings- och inkomstolikheter mellan olika regioner i landet. Den geografiska fördelningen av befolkning och produktion har i accelererad takt förskjutits i riktning mot vissa expansiva regioner. Sammanslagningar och nedläggningar av jordbruk och rationaliseringar av skogsbruket med en åtföljande förskjutning mellan glesbygd och tätare befolkade regioner kommer att fortsätta under åren framöver i ungefär samma takt som tidigare. Det skede synes dock vara förbi då denna utveckling var det dominerande draget i strukturomvandlingen för landet i dess helhet. I stället torde strukturomvandlingen präglas av koncentrationen av industri- och handelsföretag, något som kommer att negativt påverka utvecklingen i mindre och medelstora orter.

Långtidsutredningens kalkyler tyder på att en ytterligare skärpning av de regionala obalanserna kan undvikas endast genom fortsatta kraftfulla regionalpolitiska insatser. För Norrlands del spelar ännu avgången från jord- och skogsbruk en väsentlig roll. Om inga nya sysselsättningskapande åtgärder insätts beräknas antalet arbetstillfällen i Norrland minska med 10 000 à 15 000 under 1970-talets första hälft. För industrins del förutses däremot en mer gynnsam regional utveckling med en kraftig sysselsättningsminskning i storstadsområdena och en viss ökning i Norrland. En totalt sett fortsatt skärpning av de regionala obalanserna framstår av flera skäl som oacceptabel och det är mot denna bakgrund som den precisering och utökning av regionalpolitiken som skett under senare år bör ses.

Målet för samhällets regionalpolitik är att bättre balans skall erhållas mellan landets regioner såväl i ekonomiskt som i socialt och kulturellt avseende. Olika typer av balansproblem uppträder i skilda regiontyper varför olika former av åtgärder erfordras. Det framstår sålunda som en alltmer väsentlig uppgift för regionalpolitiken att söka avleda expansionen i storstadsområdena samtidigt som utvecklingen i andra regionalpolitiskt betydelsefulla orter stimuleras. Åtgärderna får inte inskränka sig till att enbart omfatta industrin. Den snabbt expanderande service sektorn måste också inkluderas. Ett väsentligt steg i denna riktning har tagits i och med den nyligen framlagda propositionen om utflyttning av viss statlig verksamhet till ett begränsat antal tillväxtcentra i landets övriga delar. Regionalpolitiken omfattar vidare en strävan att lösa de speciella problem som hör samman med avfolkningen i glesbygderna. Regionalpolitiska åtgärder torde härvidlag inte ensamma förslå utan även andra medel av bl. a. socialpolitisk natur måste till.

Samhällets ambitioner att trygga sysselsättningen i landets regioner har successivt vidgats och allt fler instrument har kommit till användning. Under 1960-talets senare hälft har genom regionalpolitiken 8 400

nya arbetstillfällen skapats i stödområdet. Ytterligare 4 000 arbetstillfällen beräknas tillkomma i takt med att industrins investeringar fullföljs. Det utbyggda lokaliseringsstödet är alltså det dominerande instrumentet. Vid sidan härav har användningen av investeringsfonderna i lokaliseringsspolitiskt syfte kommit att spela en betydelsefull roll som etableringsstimulans. Under de senaste åren har också de regionala skillnaderna i sysselsättning utjämnats. För flera områden kvarstår dock långsiktiga sysselsättningsproblem. De resurser som kommer att finnas tillgängliga att sättas in är dock begränsade. Med hänsyn härtill och till nödvändigheten att ge goda utvecklingsbetingelser måste insatserna koncentreras till ett begränsat antal orter.

Ett omfattande arbete har under senare år pågått med att kartlägga behovet av mera långsiktiga åtgärder i olika ortstyper. I en första etapp — länsplanering 1967 — har bl. a. prognoser för befolknings- och näringslivets utveckling inom landets kommunblock utarbetats. I ett nästa, nu pågående, skede har Kungl. Maj:t uppdragit åt länsstyrelserna att försöksvis utarbeta konkreta regionalpolitiska program. Dessa, som går under namnet Länsprogram 1970, skall ta upp tre huvudtyper av åtgärder. För det första skall anges vilka sysselsättningspolitiska åtgärder som bör vidtas i de kommunblock till vilka de regionalpolitiska insatserna koncentreras. För det andra skall åtgärder, främst av socialpolitisk natur, redovisas för de områden där de regionalpolitiska åtgärderna visat sig otillräckliga. Slutligen skall redovisas hur investeringarna inom den offentliga sektorn bör fördelas regionalt. Länsprogram 1970 skall bl. a. utgöra underlag för ett landsomfattande regionalt program som avses föreläggas riksdagen 1972.

Utjämning av sysselsättning och inkomster mellan grupper och regioner är primära mål för den ekonomiska politiken. Strävandena i denna riktning måste gå hand i hand med en politik som syftar till att vidga resursutrymmet. Vi har höga ambitioner att förbättra socialpolitiken, hälso- och sjukvården samt att starkt öka utbildning och andra aktiviteter inom den offentliga sektorn. Från de enskilda hushållens sida gör sig starka önskningsom standardhöjningar gällande. En förbättring av speciellt låginkomsttagarnas situation framstår därvid som angelägen. En gemensam strävan är vidare att i ökad utsträckning söka bistå utvecklingsländerna. Alla dessa olika anspråk kan inte tillgodoses utan en fortsatt snabb tillväxt i ekonomin. Eftersom jag i samband med produktivetsfrågorna berört olika åtgärder som är aktuella för att främja en utveckling i denna riktning, skall jag här endast ta upp några kompletterande frågor.

I den typ av öppen ekonomi som gäller i vårt fall är våra möjligheter att själva forma tillväxtprocessen begränsade. Starka impulser som är styrande för teknisk utveckling, strukturförändringar och produktval förs in i ekonomin utifrån. Att avstänga oss från dessa inflytelser och

kontakter vore en orealistisk och på sikt ogynnsam väg. Den nödvändiga anpassningen till ändrade yttre förhållanden är dock i flera fall förenade med olika svårigheter.

I vår arbetsmarknads-, närings- och socialpolitik har vi byggt ut instrument för att underlätta och mildra denna anpassning. En strävan att kontinuerligt utöka och förbättra dessa instrument måste prägla politiken framöver. Särskild uppmärksamhet måste därvid ägnas åtgärder ägnade att vidga och förstärka de enskilda medborgarnas möjligheter att delta i och påverka beslut som rör hans arbete och allmänna levnadsvillkor. En utökad demokrati och medinflytande i arbetslivet är grundläggande riktmärken för detta arbete. I en aktiv politik för dessa syften måste även ingå åtgärder för att förbättra den inre och yttre miljön på arbetsplatserna. Reformen på arbetslivets område framstår över huvud taget som en av de viktigaste arbetsuppgifterna under de kommande åren, inte bara för statsmakterna utan även för organisationerna på arbetsmarknaden.

Inte minst från ungdomens sida har ett växande motstånd mot industriarbete kunnat noteras under senare år. Uppenbart är att ett flertal olika faktorer här spelar in. Lönrelationer, skillnader i sociala förmåner och anställningstrygghet, skillnader i arbetsmiljö samt hälso- och olycksfallsrisker, graden av personlig frihet i arbetet är faktorer som tillmätts en allt större betydelse vid valet av anställning. En avgörande betydelse måste tillmätas det förhållandet att den snabba expansionen av utbildningsväsendet i förening med en allmänt hög efterfrågan av arbetskraft har gett de ungdomar som nu slutar skolan väsentligt större reella valmöjligheter än vad de tidigare hade.

Som jag tidigare framhållit är det av största betydelse att industrin kan öka sin produktion i snabb takt. Av detta följer att det är angeläget att dess expansion inte hindras av brist på arbetskraft. I viss utsträckning har denna brist kunnat täckas genom invandring. Detta har lett till att andelen utländsk arbetskraft är särskilt hög inom de delar av industrin som är minst attraktiva för den svenska arbetskraften. En lösning av detta slag kan knappast vara acceptabel, eftersom den såväl försvårar invandrarnas anpassning och deras accepterande i det svenska samhället som medverkar till att bevara rådande skillnader mellan olika arbeten. På längre sikt blir problemet om arbetsvillkoren inom industrin en för samhälle och företag avgörande fråga, där en tillfredsställande utveckling bestämmer om industrin framgångsrikt skall kunna konkurrera om arbetskraften.

Att motverka och återställa de skadeverkningar på den yttre miljön som uppstår i tillväxtprocessen har blivit en allt viktigare uppgift. I långtidsutredningen redovisas de investeringar i miljövårdande syfte som på vissa områden planeras under första hälften av 1970-talet. Betydande ytterligare insatser skulle behövas för att komma till rätta med

miljöproblemen. Det har inte varit möjligt för långtidsutredningen att belysa frågan rörande avvägningen mellan miljö kvalitet och miljö kostnader. Inför de stora resurskrav som kommer att ställas på detta område är det synnerligen angeläget att detta problem får en klarare belysning för att därigenom erhålla en bättre ledning vid den prioritering av olika insatser som är avgörande för hur framgångsrikt bekämpningen av miljöförstöringen blir. Uppmärksamhet måste även i det sammanhanget ägnas valet av miljöpolitiska medel varvid inte minst viktigt är att detta val bestäms med hänsyn till de incitament som därigenom skapas för att inrikta konsumtion och produktion mot "miljövänliga" produkter och framställningssätt. Likartade problem gäller för det viktiga arbetet med att utforma den fysiska riksplaneringen. Jämsides med den kartläggning av tillgängliga resurser och av de anspråk som ställs på olika områden från skilda håll undersöks även i riksplaneringsarbetet vilka medel som är bäst lämpade för att påverka lokaliseringen av produktionsenheter som medför starka skadeverkningar på miljön.

Strävandena att realisera olika mål och att tillgodose skilda angelägna behov i ekonomin kommer på grund av det knappa resursutrymme som finns att disponera under de närmaste åren att ställa efterfrågepolitiken inför svåra uppgifter. Viktigt är att de stora spänningarna mellan efterfrågan och tillgång inte utlöses i internt betingade prisstegringstenden ser. De internationella prisstegringarna har under senare år på ett olyckligt sätt ökat i storlek. Ett genomslag på den svenska prisnivån har inte kunnat förhindras, vilket förorsakat stora olägenheter. Någon försämring av vårt internationella konkurrensläge synes dock denna utveckling inte ha inneburit. Hur utvecklingen framdeles kan bli internationellt sett kan inte bedömas. Även om inga säkrare tecken kan anföras finns det skäl hysa förhoppningar att prisstegringstakten långsiktigt skall dämpas. Vilken utvecklingen än blir kvarstår kravet att utforma den ekonomiska politiken så att prisstegringar, större än i våra konkurrentländer kan undvikas.

Avvägningsproblem. För att belysa avvägningsproblemen har långtidsutredningen angett några olika alternativ för utvecklingen 1970—1973. Även om jag funnit skäl förorda att tidpunkten för en eftersträvd balans i utrikesbetalningarna skjuts fram till något eller några år efter 1973 ger dessa alternativ en riktig illustration även av de problem som föreligger i ett sådant perspektiv. I alla de olika alternativen har investeringsökningen förutsatts vara densamma. Variationerna i alternativen berör resursfördelningen mellan privat och offentlig konsumtion och kan sägas representera några ytterlighetsfall, då i ett fall den erforderliga återhållsamheten läggs på den förstnämnda sektorn och i ett annat alternativ på den sistnämnda.

I remissyttrandena är det ett ganska genomgående drag att vederbörande instans förordat det högre resursutrymmet för det område som den har närmast beröring med och vars behov och problem den har störst kännedom om.

Beaktas de resurskrav som ett återställande av balans i utrikesbetalningarna ställer skulle den årliga resursökning som under 5-årsperioden kan disponeras för inhemska ändamål uppgå till omkring 3,5 % per år. Därvid gäller dock att tillväxten skulle bli något lägre under de första åren för att i motsvarande mån ligga högre under senare delen av perioden. I min diskussion av hur detta resursutrymme lämpligen kan användas följer jag långtidsutredningens framställningssätt och tar först upp investeringsfrågorna oberoende av om de hänför sig till privat eller offentlig sektor.

Enligt långtidsutredningens kalkyler skulle investeringskvoten framdeles bli oförändrad eller något sjunkande. Detta skulle innebära en delvis ny situation då denna kvot under efterkrigstiden närmast stigit ända fram till de sista åren av 1960-talet. Omsvängningen sammanhänger enligt långtidsutredningen med att man förutser en lugnare investeringsökning inom offentlig sektor och inom bostadsbyggandet. Endast i några fall har denna bedömning mött invändningar bland remissinstanserna. För egen del håller jag det för troligt att den relativa investeringsökningen inom den offentliga sektorn inte blir lika stark som tidigare. Genom att dessa investeringar inom exempelvis skol- och sjukvårdsområdet stegrats så snabbt och nu nått en så hög nivå kan stora tillskott till kapitalstocken erhållas med förhållandevis begränsade årliga ökningar. Försiktighet i utbyggnaden är för övrigt motiverad med hänsyn till att investeringarna där huvudsakligen ej är sådana som ersätter arbetskraft utan kräver ökad personal.

Vad bostadsbyggandet beträffar så gäller målet om en nybyggnation av 1 milj. lägenheter under 10-årsperioden fram till 1974/75. Med den nivå som byggandet nu nått torde målet kunna realiseras med i stort sett oförändrad investeringsaktivitet. Att i förväg mer exakt precisera bostadsbyggandets omfattning är inte möjligt med hänsyn till konjunkturförändringar och till hur snabbt man kan bedriva saneringsverksamheten. Med beaktande av det uppsatta målet bör den långsiktiga inriktningen dock vara att investeringarna på detta område bör hållas på ungefär den nivå de nu nått.

Jag har tidigare betonat nödvändigheten av att förstärka industrins produktionskapacitet och att därför söka uppnå en ökad investeringsaktivitet inom detta område. Lägs därtill de betydande investeringsbehov som finns inom jord- och skogsbruk, handel, samfärdsel etc. bedömer jag den av långtidsutredningen förutsatta ökningen av investeringarna inte för högt tilltagen. Realistiskt är måhända inte att räkna med en långsiktigt oförändrad total investeringskvot i den svenska ekonomin.

De med en fortsatt hög realkapitalbildning förbundna frågorna rörande sparandets utveckling har också berörts i långtidsutredningen. Minskningen av det privata sparandet i företag och hushåll och ökningen av sparmedel inom i första hand AP-fonden reser många olika problem rörande kanaliseringen av spar- och kapitalströmmarna. Frågor av denna karaktär utreds av 1968 års kapitalmarknadsutredning. Några remissinstanser har särskilt uppehållit sig vid det minskade hushållssparandet och framhållit angelägenheten av att söka stimulera detta. Jag har vid flera tillfällen understrukt sparandets avgörande roll för den framtida välståndsökningen men samtidigt även måst konstatera svårigheterna att finna effektiva vägar för en sådan stimulans. Sedan långt tillbaka har vi sökt främja ett sparande via lönsparande och i föl tillämpades ett särskilt premiesparande för återbetalda preliminärskattemedel. Jag har för avsikt att utifrån erfarenheterna från dessa åtgärder återkomma i senare sammanhang med förslag syftande till att stimulera och fånga in ett nysparande.

Någon sifferprecisering av en lämplig ökningstakt för offentlig och privat konsumtion kan inte göras. Jag finner dock att inget av de illustrerade alternativen helt kan anges som en riktpunkt för den ekonomiska politiken. Atstrammingskravet kan inte ensidigt läggas på den ena eller andra sidan utan måste fördelas med hänsyn till de förhållanden som kommer att gälla under olika år.

Utrymmet är särskilt för de närmaste åren ganska begränsat. I årets budgetförslag har en stark återhållsamhet med utgiftsökningar eftersträvat. Det är dock inte möjligt att genomföra drastiska uppbromsningar och en viss ökning av den statliga konsumtionen är att räkna med för de närmaste åren. Samtidigt fortsätter den relativt snabba stegringen av kommunal konsumtion, om än i något lugnare takt än tidigare. Detta gör att den privata konsumtionen inte kan öka så mycket. I och för sig kan det vara naturligt att konsumtionsökningen blir begränsad under år då en standardhöjning tas ut i form av arbetstidsförkortning. Å andra sidan skulle det med hänsyn till en eftersträvad utjämning av inkomsterna vara önskvärt med ett större utrymme för att spänningarna på arbets- och lönemarknaden inte skall bli för besvärande. En fortsatt stark återhållsamhet med offentliga utgifter är motiverad även för kommande budgetår; om det skall vara möjligt att bereda ett ej alltför begränsat utrymme för privat konsumtion.

Den kommunala utgiftsutvecklingen är därvid ett speciellt problem. Betydande ökning förutses framöver. Medel att med snabb verkan påverka denna utveckling finns inte. En stor del av utgiftsökningarna sammanhänger med beslut av regering och riksdag. I finansplanen förordade jag därför att alla centrala beslut som har kostnadskonsekvenser för kommunerna noggrant prövas också med hänsyn till sina finansierings-

och skattekonsekvenser på kommunsidan. Utgiftsutvecklingen på längre sikt inger oro, vilket ställer även kommunerna inför kravet att med största omsorg pröva och handlägga anspråken på nya utgifter. Utgiftsperspektiven ger även ökad aktualitet åt problemet efter vilka vägar man kan förbättra möjligheterna att tillgodose de stora behoven av olika offentliga tjänster. En sida av detta spörsmål utgörs av en noggrann prövning av alla de rationaliserings- och kostnadsbesparingsmöjligheter som kan finnas inom olika offentliga verksamhetsområden. Skilda undersökningar och åtgärder pågår sedan länge för att söka höja produktivitet och effektivitet i offentlig förvaltning. Att nå väsentliga resultat av dessa strävanden är en förutsättning för att planer och ambitioner inom de olika arbetsområdena skall kunna realiseras.

De avvägningsproblem och målkonflikter som aktualiserats av långtidsutredningen har på vissa håll tolkats så att den svenska ekonomin skulle vara svag och brista i vitalitet och utvecklingskraft. Av de studier rörande skilda frågor som ingår i långtidsutredningen finns inget som bekräftar en sådan föreställning. Tvärtom framstår utvecklingsförutsättningarna i olika avseenden som gynnsamma vid såväl en historisk som internationell jämförelse. Detta gäller exempelvis i fråga om arbetskraftens yrkesskicklighet och utbildningsnivå, produktivitetsstegringarnas storlek, byggnads- och maskinkapitalets modernitet och kvalitet samt om företagens villighet och förmåga att föra in nya metoder och varor.

Våra problem framöver hänger således inte samman med svagheter i ekonomins effektivitet utan är att söka i de krav och ambitioner som finns. Som jag redovisat i det föregående gör sig stora anspråk gällande på angelägna utbyggnader inom offentlig sektor och på en höjd standard för de enskilda hushållen. Vi önskar komma till rätta med problem på regionalpolitikens och miljövårdens områden. En jämnare inkomstfördelning inom landet och ökad hjälp till utvecklingsländerna är önskemål vars realiserande vi sätter högt. Alla dessa anspråk vill vi snabbt tillgodose. De höga ambitionerna får de tillgängliga resurserna att framstå som besvärande otillräckliga.

Denna erinran om var våra problem är att finna innebär inget förord för att söka dämpa kraven och ambitionerna. Högt ställda förväntningar är en bidragande kraft i arbetet för att vidga och förbättra förutsättningarna för en utveckling mot ett bättre samhälle. Insikten om problemens art och svårighetsgrad ger dock en bättre grund för att i samverkan och enighet nå deras lösning.

SÄRSKILDA FRÅGOR

Totalbudgetens utgiftsanslag budgetåren 1970/71 och 1971/72

I statsverkspropositionen beräknade jag totalbudgetens utgifter, exkl. förändringarna av reservationsmedelsbehållningarna och i dispositionen av rörliga krediter, till ca 47 400 milj. kr. för *budgetåret 1970/71*. Häri ingick de i prop. 1971: 2 upptagna anslagen på tilläggsstat, om vilka riksdagen sedermera har beslutat. Till utgången av mars 1971 har härutöver begärts och i vissa fall fattats beslut om anslag på tilläggsstat med ett sammanlagt belopp av 451 milj. kr. Bland större anslag kan nämnas 270 milj. kr. under försvarsdepartementet till reglering av prisstegringar.

Riksrevisionsverket har med skrivelse den 2 april 1971 överlämnat en approximativ beräkning av budgetutfallet för innevarande budgetår (bilaga 4). Beräkningarna bygger på uppgifter som riksrevisionsverket inhämtat från myndigheterna. Enligt beräkningen skulle totalbudgetens utgifter exkl. förändringar i behållningarna på reservations- och investeringsanslag och i dispositionen av rörliga krediter uppgå till 48 713 milj. kr. under innevarande budgetår. Verkets beräkning i denna del kan jag ansluta mig till.

För *budgetåret 1971/72* upptogs de totala statsutgifterna, exkl. förändringar i reservationsmedelsbehållningar och i dispositionen av rörliga krediter, i statsverkspropositionen till 51 425 milj. kr. I propositioner vilka förelagts årets riksdag före den 1 april 1971 och riksdagsbeslut fram till nämnda dag har upptagits anslag som innebär en utgiftsökning med 193 milj. kr. Bland större anslagsökningar kan nämnas 125 milj. kr. till folkpensioner.

Medelsbehovet för täckande av underskottet på riksgäldsfonden beräknas efter diskontosänkningen den 18 mars 1971 bli 20 milj. kr. lägre än vad som angavs i statsverkspropositionen.

Jag har låtit upprätta en specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen per den 31 mars 1971 (bilaga 7).

På grundval av dessa uppgifter beräknar jag utgiftsanslagen på totalbudgeten för budgetåret 1971/72 till 51 598 milj. kr., vilket är 173 milj. kr. mera än i statsverkspropositionen. Förslag och beslut efter den 31 mars 1971 som påverkar riksstaten torde få beaktas av riksdagens vederbörande utskott.

Avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1971/72, m. m.

Anslagen till avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1971/72 var i årets statsverksproposition i viss omfattning upptagna med beräknade belopp, beroende på att motsvarande investeringsanslag inte

Tabell 7. Beräknade förändringar i anslagsbehållningarna budgetåren 1970/71 och 1971/72. Milj. kr.
(Ökning +, minskning -)

	Anslags- behåll- ningar	Beräknad förändring 30.6.70—30.6.71			Beräknad förändring 30.6.71—30.6.72	
		Stv.- prop. 1971	Myndig- heterna	Dep.- ch.	Stv.-prop. 1971	Dep.ch.
	30.6.70					
Driftbudgeten (exkl. avskrivningar)	3 158	—	— 241	— 200	— 100	— 100
Kapitalbudgeten	993	— 250	— 1	—	— 100	— 250
Summa	4 151	— 250	— 242	— 200	— 200	— 350

begärts definitivt. Jag får nu anmäla de definitiva anslagsförslagen, vilka överensstämmer med de preliminära.

Under *statens allmänna fastighetsfond* beräknades i statsverkspropositionen för byggnadsarbeten vid universiteten m. m. 140 milj. kr. I prop. 1971: 35 har definitivt begärts samma belopp som angetts i statsverkspropositionen, varför avskrivningsanslaget bör föras upp med oförändrat 70 milj. kr.

Under *fonden för låneunderstöd* har anslaget till pressens lånefond definitivt begärts (prop. 1971: 27) med samma belopp som angetts i statsverkspropositionen och avskrivningsanslaget bör därför tas upp med 3 750 000 kr.

Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling

I årets statsverksproposition beräknades medelsbehållningarna på reservations- och investeringsanslag minska med 250 milj. kr. under *budgetåret 1970/71*. Riksrevisionsverket har sedermera inhämtat uppgifter rörande myndigheternas bedömning av anslagsbehållningarnas utveckling. En sammanfattning härav liksom min egen bedömning återges i tabell 7. I sin beräkning av budgetutfallet har riksrevisionsverket bedömt att anslagsbehållningarna kommer att minska med ca 250 milj. kr. För egen del räknar jag med en förbrukning av anslagsbehållningar på avrundat 200 milj. kr.

För *budgetåret 1971/72* förutsåg jag i statsverkspropositionen en förbrukning av reservationsmedel med 200 milj. kr. Jag räknade därvid med en minskning av anslagsbehållningarna för myndigheterna inom försvarsdepartementets verksamhetsområde på ca 150 milj. kr.

I prop. 1971: 64 har chefen för industridepartementet anmält att medel kommer att begäras under budgetåret 1971/72 för ett lokaliseringspolitiskt motiverat tillskott till Norrbottens Järnverk AB. Eftersom

denna utgift redan nu kan förutses finner jag det befogat att av detta skäl kalkylmässigt räkna upp reservationsmedelsförbrukningen med ca 130 milj. kr. Härigenom korrigeras den underskattning av de totala statsutgifterna som annars skulle ske. Mot bakgrund härav beräknar jag att de totala anslagsbehållningarna kommer att minska med i runda tal 350 milj. kr. under nästa budgetår.

Beräkning av dispositionen av rörliga krediter

Budgetutfallet och därmed statens upplåningsbehov påverkas av förändringar i dispositionen av rörliga krediter hos riksgäldskontoret, vilka enligt riksdagens beslut ställts till förfogande för vissa myndigheter och bolag. I statsverkspropositionen antogs det disponerade beloppet av rörliga krediter komma att minska med 550 milj. kr. under *budgetåret 1970/71*. Jag bedömer det nu som sannolikt att minskningen stannar vid ca 500 milj. kr.

För *budgetåret 1971/72* räknade jag i statsverkspropositionen med en ökning av de ianspråktagna beloppen med 100 milj. kr. Det finns nu skäl att något revidera denna prognos. Jag räknar således med en ökning av de ianspråktagna beloppen med 200 milj. kr. under nästa budgetår.

Totalbudgetens inkomster budgetåren 1970/71 och 1971/72 samt investeringsplan för budgetåret 1971/72

Riksrevisionsverket har med särskilda skrivelser den 2 april 1971 lämnat bl. a. en beräkning av utfallet av budgetens inkomster under budgetåret 1970/71 samt en förnyad inkomstberäkning för budgetåret 1971/72. För en närmare redogörelse för beräkningarna får jag hänvisa till verkets skrivelser (bilagorna 4 och 5).

Avgörande för beräkningen av statsinkomsternas utveckling är de antaganden som görs om inkomstutvecklingen i samhället under prognosperioden. Riksrevisionsverket har i sina beräkningar utgått från ett antagande om att lönesumman ökar med 9 % under år 1971 och med 7 % under år 1972. De beräkningar av statsinkomsternas utveckling som jag redovisade i statsverkspropositionen grundades på antagandet om att lönesumman under år 1971 skulle öka med 9 %. För år 1972 antogs i statsverkspropositionen en ökning med 6 %. Som jag tidigare redovisat finner jag ingen anledning att nu frångå min bedömning i finansplanen beträffande löneutvecklingen under innevarande år. För år 1972 kan jag ansluta mig till riksrevisionsverkets antagande.

Beträffande aktiebolagens taxerade inkomster har riksrevisionsverket antagit att dessa minskar med 10 % under år 1970 och ökar med 5 %

Tabell 8. Inkomster på totalbudgeten budgetåren 1969/70—1971/72

(Milj. kr.)

	1969/70 Utfall	1970/71		1971/72		Förändring från	
		Stv.-prop. 1971	Ny bc- räkning	Stv.-prop. 1971	Ny bc- räkning	utfall 1969/70 till ny beräkn. 1970/71	ny ber. 1970/71 till ny beräkn. 1971/72
Skatt på inkomst och förmögenhet m. m.	17 048	19 200	18 900	18 800	19 500	+ 1 852	+ 600
Automobilskattemedel	3 044	3 200	3 210	3 343	3 343	+ 166	+ 133
Allmän arbetsgivaravgift	698	1 255	1 245	1 915	1 905	+ 547	+ 660
Tullmedel	1 046	1 130	1 070	1 110	1 060	+ 24	- 10
Mervärdeskatt	6 741	8 820	8 900	12 100	12 200	+ 2 159	+ 3 300
Övriga tullar och acciser	6 368	6 870	6 833	7 525	7 403	+ 465	+ 570
Statens affärsverksfonder	525	697	538	716	671	+ 13	+ 133
Övriga inkomster på driftbudgeten	3 418	4 037	4 053	4 334	4 477	+ 635	+ 424
Beräknad övrig finansiering	1 516	1 542	1 538	1 676	1 701	+ 22	+ 163
Summa	40 404	46 751	46 287	51 519	52 260	+ 5 883	+ 5 973

under år 1971. Verkets bedömning grundar sig på en under mars månad genomförd enkät till ett antal större bolag.

Med utgångspunkt från de angivna förutsättningarna har riksrevisionsverket beräknat inkomsterna under titeln *skatt på inkomst och förmögenhet m. m.* till 18 900 milj. kr. för budgetåret 1970/71 vilket är 300 milj. kr. mindre än vad som angavs i årets statsverksproposition. För budgetåret 1971/72 beräknas inkomsterna under titeln till 19 500 milj. kr. vilket är 700 milj. kr. mer än vad som upptogs i statsverkspropositionen. Dessa förändringar i förhållande till statsverkspropositionen beror som jag tidigare redovisat till största delen på att skatt på retroaktiva löneökningar beräknas inflyta först under budgetåret 1971/72. De totala statsinkomsterna beräknas av riksrevisionsverket för budgetåret 1970/71 till 46 287 milj. kr. vilket är 464 milj. kr. mindre än vad som beräknades i statsverkspropositionen. För budgetåret 1971/72 beräknas de samlade statsinkomsterna av riksrevisionsverket till 52 303 milj. kr., vilket är 784 milj. kr. mer än vad som beräknades i statsverkspropositionen.

Beräkningen av inkomsterna på inkomstskatttiteln baseras vidare på förutsättningen om oförändrat procenttal, dvs. 100, för uttagande av preliminär skatt för budgetåret 1971/72. Enligt förordningen (1947: 576) om statlig inkomstskatt skall varje år bestämmas med vilka procenttal av grundbeloppen den statliga inkomstskatten skall ingå i preliminärskatten för kommande budgetår. Procenttalet för den första hälften av budgetåret 1971/72 skall vara detsamma som under innevarande budgetårs se-

Tabell 9. Kapitalbudgetens utgifter och finansiering budgetåret 1971/72

Fond	Investerings- anslag	Finansiering			
		Avskrivning inom fon- derna	Övriga kapi- talmedel inom fonderna	Avskrivning från drift- budgeten	Investerings- bemyndi- gande
I. Affärsverksfonderna	2 141 702 000	1 353 400 000	18 502 000	23 866 000	745 934 000
II. Statens allmänna fastighetsfond	375 703 000	46 082 000	5 000 000	136 477 000	188 144 000
III. Försvarets fastig- hetsfond	220 799 000	25 115 000	26 000 000	150 525 000	19 159 000
IV. Statens utlånings- fonder	4 071 502 000	—	—	797 450 000	3 274 052 000
V. Fonden för låneun- derstöd	382 502 000	—	51 675 000	31 083 000	299 744 000
VII. Fonden för förlag till statsverket	37 000 000	—	40 000 000	—	— 3 000 000
IX. Diverse kapital- fonder	95 756 000	92 406 000	250 000	357 000	2 743 000
Summa kr	7 324 964 000	1 517 003 000	141 427 000	1 139 758 000	4 526 776 000
Avgår kapitalåterbetalning:					
Oreglerade kapitalmedels- förluster					1 000 000
Övrig kapitalåterbetalning					42 758 000
<i>Lånemedel</i>					4 483 018 000

nare hälft. I förordningen (1970: 260) om storleken av statlig inkomstskatt som ingår i preliminär skatt för budgetåret 1970/71 har detta procenttal satts till 100 för budgetåret 1970/71. För tiden den 1 juli—den 31 december 1971 blir alltså uttagsprocenten densamma. Jag föreslår att uttagsprocenten även för tiden den 1 januari—den 30 juni 1972 fastställs till 100.

I detta sammanhang vill jag ta upp frågan om slopandet av investeringsavgiften för oprioriterade byggnadsarbeten. Bestämmelserna återfinns i den av riksdagen antagna förordningen (1970: 99) om investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten. Avgiften skall enligt förordningen utgå på byggnadsarbeten som igångsätts fram till utgången av juli månad 1971. Som jag tidigare anfört möjliggör arbetsmarknadsläget att skyldigheten att erlägga avgift kan upphöra i fråga om byggnadsarbeten som sätts igång efter maj månads utgång. Förslag till ändring i förordningen har upprättats inom finansdepartementet (bil. 10). Riksrevisionsverket har i sin inkomstberäkning upptagit inkomstiteln investeringsavgift till 5 milj. kr. för budgetåret 1970/71 och till 1 milj. kr. för budgetåret 1971/72. Med hänsyn till att vissa slutregleringar av preliminärt debiterade avgifter torde bli aktuella anser jag att inkomstiteln kan upptas med av verket förordade belopp för budgetåret 1971/72 trots att avgiften upphör något tidigare än som avsetts.

I det följande redovisar jag de inkomstitlar där jag — i förekommande fall efter samråd med berörda departementschefer — funnit skäl att frångå riksrevisionsverkets beräkning av statsinkomsterna.

Mot bakgrund av vad jag anfört i prop. 1971: 73 beräknar jag inkomsten under titeln *särskilda varuskatter* till 375 milj. kr. under budgetåret 1971/72, vilket är 10 milj. kr. mindre än verkets beräkning.

Med hänvisning till vad chefen för socialdepartementet anmält i särskilda propositioner (prop. 1971: 22 och 23) beräknar jag för budgetåret 1971/72 inkomsterna under titlarna *bidrag till riks försäkringsverket och försäkringsrådet* och *inkomster vid arbetsmedicinska institutet* till 9 650 000 kr. resp. 660 000 kr., vilket är 1 150 000 kr. resp. 160 000 kr. mera än enligt riksrevisionsverkets beräkning. Därjämte bör en ny inkomstitel benämnd *bidrag till arbetarskyddsverkets och arbetsmedicinska institutets verksamhet* tas upp. Denna titel avser den del av inkomsterna från arbetarskyddsavgiften som enligt prop. 1971: 22 skall hänföras till riksstatens inkomstsida. Titeln bör för budgetåret 1971/72 föras upp med 7,5 milj. kr. Vidare förordar jag med hänvisning till vad chefen för socialdepartementet anfört i prop. 1971: 49 att en ny inkomstitel benämnd *inkomster i samband med viss utbildning av handikappade* förs upp under rubriken *uppbörd i statens verksamhet*. Titeln bör för budgetåret 1971/72 tas upp med 1,3 milj. kr.

Beträffande inkomsterna på kapitalbudgeten beräknar jag efter samråd med chefen för kommunikationsdepartementet avskrivningsmedlen för budgetåret 1971/72 inom *televerkets fond* till 661,6 milj. kr., vilket är 43,1 milj. kr. mindre än vad riksrevisionsverket beräknat.

Totalt innebär de av mig förordade avvikelserna en nedräkning av totalbudgetens inkomster med 42 990 000 kr. för budgetåret 1971/72 i förhållande till riksrevisionsverkets förslag. Totalbudgetens inkomster skulle därmed enligt de förnyade inkomstberäkningarna uppgå till 46 287 milj. kr. för budgetåret 1970/71 och till 52 260 milj. kr. under budgetåret 1971/72, vilket är 464 milj. kr. mindre resp. 741 milj. kr. mer än vad som angavs i statsverkspropositionen.

Förändringarna beträffande inkomstskatttiteln innebär en nedräkning i förhållande till det i statsverkspropositionen angivna beloppet med 300 milj. kr. för *budgetåret 1970/71*. Bland övriga större förändringar under innevarande budgetår kan nämnas en uppräknings av inkomsterna av mervärdeskatt med 80 milj. kr. samt en nedräkning av inkomsterna från affärsverksfonderna med ca 160 milj. kr. För *budgetåret 1971/72* kan noteras uppräknings i förhållande till beräkningarna i statsverkspropositionen av inkomsterna på titlarna skatt på inkomst och förmögenhet m. m. (700 milj. kr.), mervärdeskatt (100 milj. kr.) samt inkomst av myntning och justering (111 milj. kr.)

Min beräkning av de enskilda inkomstitlarna på driftbudgeten för budgetåret 1971/72 framgår av specifikation i bilaga 6.

Tabell 10. Totalbudgeten budgetåren 1969/70—1971/72

(Milj. kr.)

	1969/70 Utfall	1970/71		1971/72		Förändring från	
		Stv.-prop. 1971	Ny be- räkning	Stv.-prop. 1971	Ny be- räkning	utfall: 1969/70 till ny ber. 1970/71	ny ber. 1970/71 till ny ber. 1971/72
Inkomster	40 404	46 751	46 287	51 119	52 260	+ 5 883	+ 5 973
varav:							
inkomster på drift- budgeten	38 887	45 209	44 749	49 844	50 559	+ 5 862	+ 5 810
övrig finansiering	1 516	1 542	1 538	1 676	1 701	+ 22	+ 163
Utgifter	44 221	48 009	48 413	51 725	52 148	+ 4 192	+ 3 735
varav:							
driftbudgeten (exkl. förändr. i behållningar på reservationsanslag)	37 584	40 664	41 014	44 125	44 273	+ 3 430	+ 3 259
investeringsanslag	5 722	7 645	7 699	7 300	7 325	+ 1 977	- 374
förändring i anslags- behållningar	740	250	200	200	350	- 540	+ 150
förändring i dispositio- nen av rörliga krediter	175	- 550	- 500	100	200	- 675	+ 700
Totalbudgetsaldo	- 3 817	- 1 258	- 2 126	- 206	+ 112	+ 1 691	+ 2 238

Jag har i det föregående redogjort för förändringarna i förhållande till statsverkspropositionen i fråga om begärda investeringsanslag för budgetåret 1971/72. De begärda investeringsanslagen uppgår nu till 7 325 milj. kr. De för finansiering av dessa investeringar beräknade avskrivningsmedlen som bör anvisas på driftbudgeten uppgår till 1 140 milj. kr. De medel som inom resp. kapitalfond är tillgängliga för finansiering av investeringarna, dvs. avskrivningsmedel och övriga kapitalmedel inom fonderna, beräknar jag till 1 658 milj. kr. På grundval härav beräknar jag investeringsbemyndigandena till 4 527 milj. kr., vilket är samma belopp som upptogs i statsverkspropositionen. Kapitalbudgetens utgifter och dessas finansiering framgår av tabell 9.

Jag har låtit upprätta förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1971/72 med specifikation av de i planen angivna investeringsbemyndigandena (bilaga 8).

Beräkning av totalbudgeten för budgetåren 1970/71 och 1971/72

Med beaktande av vad jag anfört i det föregående beräknar jag totalbudgeten för budgetåren 1970/71 och 1971/72 enligt tabell 10.

Beräkningarna pekar på ett underskott i totalbudgeten på ca 2 130

milj. kr. för budgetåret 1970/71 och ett överskott på ca 110 milj. kr. för budgetåret 1971/72. Underskottet för budgetåret 1970/71 är ca 870 milj. kr. större än det som angavs i finansplanen. För budgetåret 1971/72 beräknades tidigare ett underskott på ca 200 milj. kr. Det bör emellertid påpekas att i dessa belopp inte inryms effekterna av löneökningar för de statsanställda för åren 1971 och 1972.

Till statsrådsprotokollet i detta ärende torde få fogas som

- Bilaga 1:* Reviderad nationalbudget för år 1971
Bilaga 2: Långtidsbudget för perioden 1971/72—1975/76
Bilaga 3: 1970 års långtidsutredning och remissinstanserna
Bilaga 4: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning rörande budgetutfallet för 1970/71
Bilaga 5: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1971/72
Bilaga 6: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1971/72
Bilaga 7: Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen för budgetåret 1971/72
Bilaga 8: Förslag till investeringsplan och investeringsstatcer för budgetåret 1971/72
Bilaga 9: Förändringar i riksstatsförslaget för budgetåret 1971/72 sedan statsverkspropositionen
Bilaga 10: Förslag till förordning om ändring i förordningen (1970: 99) om investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten

HEMSTÄLLAN

Under återopande av vad jag har anfört hemställer jag, att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att

- 1) antaga förslag till förordning om ändring i förordningen (1970: 99) om investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten,
- 2) godkänna de allmänna riktlinjer för den ekonomiska politiken som jag har förordat i det föregående,
- 3) till *Avskrivning av nya kapitalinvesteringar* för budgetåret 1971/72 anvisa följande reservationsanslag, nämligen

Statens allmänna fastighetsfond

Utbildningsdepartementet:

Byggnadsarbeten vid universiteten m. m.

70 000 000

Fonden för låneunderstöd

Finansdepartementet:

Pressens lånefond 3 750 000

- 4) godkänna min beräkning av förändringarna i anslagsbehållningarna för budgetåret 1971/72,
- 5) godkänna min beräkning av förändringarna i dispositionen av rörliga krediter för budgetåret 1971/72,
- 6) besluta att statlig inkomstskatt för skattskyldig, som avses i 10 § 1 mom. förordningen (1947: 576) om statlig inkomstskatt, skall för budgetåret 1971/72 ingå i preliminär skatt med 100 % av grundbeloppet,
- 7) godkänna min beräkning av driftbudgetens inkomster för budgetåret 1971/72 enligt den vid detta protokoll fogade specifikationen,
- 8) godkänna förslaget till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1971/72,
- 9) på kapitalbudgeten beräkna den mot investeringsplanen svarande inkomsttiteln *Lånemedel* till 4 483 018 000 kr.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:st Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Reviderad
nationalbudget för år 1971

REVIDERAD NATIONALBUDGET FÖR ÅR 1971

Inledning

Den reviderade nationalbudgeten för 1971 som härmed läggs fram är utarbetad inom finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering och konjunkturinstitutet. Nationalbudgeten bygger på material som erhållits från fackdepartement och olika verk och institutioner. Vidare har utredningsrådet hörts. Dess ledamöter bär dock ej något ansvar för nationalbudgetens utformning och bedömningar.

Kapitlen III, Utrikeshandeln samt VII, Investeringarna och IX, Kreditmarknaden har helt sammanställts inom konjunkturinstitutet. Institutet har även sammanställt avsnitten om industriproduktion och skogsbruk i kapitel IV och i huvudsak avsnitten om de disponibla inkomsterna och den privata konsumtionen i kapitel VI. Ansvaret för bedömningen av Sveriges ekonomi 1971 — med undantag för de avsnitt eller punkter där konjunkturinstitutet uttryckligen åberopas — vilar på finansdepartementets sekretariat för ekonomisk planering där arbetet med nationalbudgeten letts av tf planeringschefen Lars Lindberger.

I. Sammanfattande översikt

Bilden av den ekonomiska utvecklingen i Sverige 1970 är i stora drag tämligen oförändrad jämfört med den preliminära nationalbudgeten. I vissa hänsenden har likväl de mera fullständiga uppgifter som nu föreligger föranlett revideringar av betydelse. Huvudintrycket av stark tillväxt i produktion och efterfrågan kvarstår, samtidigt som det omslag som inträffade i den ekonomiska utvecklingen under andra halvåret 1970 framträder med ökad klarhet. Den totala produktionens tillväxt uppskattas nu till 4,8 %, vilket innebär en uppjustering med inemot en halv procentenhet. Jämfört med närmast föregående år beräknas tillväxten sålunda ha avtagit med drygt en halv procentenhet. Alternativa beräkningar som utgår från produktionssidan — mot eljest från användningssidan — visar dock fortfarande på närmast oförändrad tillväxt som nu anges till ca 5,5 %. Sysselsättningens volym i arbetade timmar beräknas ha stigit med 2 % 1969—1970. Detta tyder alltjämt på att produktivitetstillväxten varit förhållandevis låg och svagare än närmast föregående år.

Under det att den totala produktionens tillväxt sålunda justerats uppåt framstår tillväxten för den slutliga inhemska efterfrågan — dvs. bortsett från lagerförändringar — som ännu något mera dämpad. Den beräknas nu till 2,9 %, vilket är nästan 2 procentenheter lägre än för bruttonationalprodukten. Den nedjustering som skett avser i huvudsak den privata konsumtionen, vars tillväxt nu beräknas till inte fullt 3 % i volym. Utfallet ligger därmed klart under vad som förutsattes i de preliminära nationalräkenskapskalkylerna men stämmer tämligen väl överens med de antaganden som vid sidan härav gjordes i den preliminära nationalbudgeten. Konsumtionstillväxten för fjärde kvartalet 1970 beräknas sålunda trots den förestående momshöjningen ha stannat vid 3,3 % jämfört med fjärde kvartalet 1969. Hushållssparandets utveckling ter sig trots detta svagare än vad som förutsattes i den slutliga bedömningen i den preliminära nationalbudgeten. Detta sammanhänger främst därmed att lönesummans tillväxt blivit lägre än vad som tidigare beräknats. Löneglidningen för andra grupper än industriarbetare syns nämligen ha varit överskattad. Hushållens beräknade skattebetalningar har däremot reviderats i motsatt riktning. De disponibla inkomsternas tillväxt har sålunda nedjusterats såväl nominellt som Realt — i det sistnämnda hänseendet till 2,7 %. Sparkvoten förefaller under sådana omständigheter ha hållits oförändrad 1969—1970.

I fråga om investeringarna har bilden förändrats såtillvida att den beräknade nedgången blivit mindre markerad för byggnadsinvesteringarna

i allmänhet och bostadsinvesteringarna i synnerhet, medan i stället uppgången ter sig mera blygsam för maskininvesteringarna. Nedgången för byggnadsinvesteringarna totalt beräknas sålunda stanna vid 0,4 % och uppgången för maskininvesteringarna vid 3 %, vilket för samtliga investeringar ger en volymökning med oförändrat 1,0 %. Industrins investeringar beräknas ha stigit med 6 % och bostadsinvesteringarna ha sjunkit med 2,5 %. Antalet inflyttningsfärdiga lägenheter 1970 blev nära 110 000 eller 800 fler än närmast föregående år.

Den offentliga konsumtionens expansionstakt har enligt de beräkningar som nu föreligger bibehållits. Tillväxten anges sålunda till 5,8 % 1969—1970. Sammanlagt för offentlig konsumtion och investeringar samt bostadsbyggande framträder alltså en klar dämpning — men en mindre markerad sådan — från 4,5 % i tillväxt 1968—1969 till 3,5 % 1969—1970.

Lagerinvesteringarna framstår alltså som det mest dynamiska inslaget i den totala inhemska efterfrågans utveckling 1969—1970. Den beräknade tillväxten för dessa investeringar har ytterligare markerats sedan den preliminära nationalbudgeten. Detta har emellertid skett därigenom att den uppskattade nivån för lagerinvesteringarna har sänkts för 1969, medan den bibehållits för 1970. För handelslagerinvesteringar 1970 har en nedjustering skett, medan däremot tillväxten av industrins lager och speciellt av dess färdigvarulager blivit betydligt större än vad som antogs i den preliminära nationalbudgeten. Även vad gäller halvårsfördelningen av lagerinvesteringarna har bilden delvis förändrats. Ökningen första halvåret 1970 i förhållande till motsvarande halvår 1969 framstår alltså som synnerligen stark men dock klart lägre än vad som preliminärt beräknades. Den uppskattas nu till 3,6 % av bruttonationalprodukten första halvåret 1969. Avsakningen i utveckling mellan andra halvåret är fortfarande slående men det rör sig likväl enligt de reviderade kalkylerna om en ökning av lagerinvesteringarna motsvarande 1,0 % av bruttonationalprodukten.

Under det att omslaget i lagerinvesteringarnas utveckling i någon mån avdramatiserats har i stället omslaget i utrikesbalansen — vilket säkerligen inträffat under verksamt inflytande av lagerutvecklingen — kommit att framträda desto mera påtagligt. Efter ett rekordartat underskott första halvåret om drygt 1 700 milj. kr. har andra halvårets bytesbalans visat ett obetydligt överskott. I handelsbalansen följdes ett underskott om 1 460 milj. kr. första halvåret av ett överskott om 360 milj. kr. andra halvåret. För hela året 1970 redovisas sålunda underskott — i bytesbalansen med 1 640 milj. kr., i handelsbalansen om 1 100 milj. kr. Om man jämför med prognoserna i den reviderade nationalbudgeten för 1970 ligger de faktiska underskotten 850 respektive 550 milj. kr. högre och detta kan förmodas stå i samband därmed att lagerinvesteringarnas tillväxt klart underskattades. I fråga om handelsbalansen innebar emell-

lertid utvecklingen kring årsskiftet en snabb aktivering och redan för den 12-månadersperiod som utlöpte i januari 1971 var handelsunderskottet nere under den nivå — ca 500 milj. kr. — som i den reviderade prognosen hade angivits för kalenderåret 1970. För bytesbalansen var avståndet mellan prognos och utfall några hundra milj. kr. större, främst beroende på att den extraordinärt starka ökningen av nettoförbrukningen av resevalutor inte var förutsedd.

De underskott som nu redovisas i handels- och bytesbalanserna 1970 är drygt 250 milj. kr. lägre än enligt de preliminära uppskattningarna. Exporten har nämligen, såväl i volym som värde, i högre grad än importen överträffat de preliminära utfallskalkylerna. Exportvolymens ökning har sålunda uppjusterats med en dryg procentenhet till 10 % och importvolymens tillväxt med knappt en halv procentenhet till 9,5 %. Tendensen till svag förbättring av terms of trade har framträtt ännu något tydligare. För 1969—1970 redovisas sålunda en positiv förskjutning i bytesvillkoren om drygt en halv procentenhet motsvarande ca 100 milj. kr.

Vid sidan av bytesbalansen har även kapitaltransaktionerna fått ett ur betalningssynpunkt mera positivt utfall än vad som preliminärt beräknades. De synliga kapitalrörelserna visar sålunda ett nettoinflöde om drygt 1 150 milj. kr. medan restpostens positiva värde, som däremot nedjusterats något, anges till knappt 900 milj. kr. Valutareserven steg under loppet av 1970 med knappt 400 milj. kr. och bankernas utlandsställning förstärktes med drygt 600 milj. kr.

Internt kom den förändring som inträdde i den ekonomiska balansen under loppet av 1970 främst till uttryck på arbetsmarknaden och möjligen även i prisutvecklingen. Samtidigt som industriproduktionen fortsatte att stiga och exporten i huvudsak bibehöll sin starka expansionskraft visade efterfrågan på arbetskraft — uttryckt i antal lediga platser — en förhållandevis snabb nedgång fr. o. m. andra kvaralet. För arbetslösheten framträdde en svagt stigande tendens. Det är emellertid ovisst i vad mån det förändrade arbetsmarknadsläget kan ha hunnit att återverka på inkomstutvecklingen under 1970. Den troliga löneglidningen 1969—1970 har för samtliga löntagare nedjusterats från 4 % till 3 %, men för industriarbetare kvarstår alltså det höga löneglidningstalet 7 %.

Konsumentpriserna som fram till oktober 1970 stigit med 7 % under 12 månader har därefter ökat obetydligt, om man bortser från inverkan av höjda indirekta skatter. Från oktober 1970 till mars 1971 visar konsumentprisindex en uppgång med 4,8 %, men avräknas effekterna av såväl skattechöjningarna som en årlig justering av bostadsposten per december har prisökningen i övrigt uppgått till högst några tiondels procent. Omslaget i prisutvecklingen har ägt rum under inverkan av det all-

männa prisstoppet som trädde i kraft i oktober. Hur prisutvecklingen i annat fall skulle ha tett sig är svårt att bedöma. Troligt är dock att en viss dämpning av prisstegringstakten skulle ha inträffat oavsett prisstoppet, närmast under inverkan av den avsaktning som skett såväl i importprisernas stegringstakt som i utvecklingen av hushållens efterfrågan.

De utvecklingstendenser som kännetecknade den ekonomiska utvecklingen under senare delen av 1970 har i huvudsak satt sin prägel på Sveriges ekonomi även under första kvartalet 1971. Avsaktningstendenserna har emellertid accentuerats och industriproduktionen som alltjämt var stigande under fjärde kvartalet 1970 förefaller att ha stagnerat under första kvartalet 1971. Arbetslösheten som var svagt stigande under andra halvåret 1970 har visat en mera markerad uppgång — motsvarande drygt en halv procentenhet av arbetskraften — under början av 1971. Samtidigt har efterfrågan på arbetskraft fortsatt att avta sådan den återspeglas i antalet lediga platser. Utvecklingen på arbetsmarknaden tyder på en dämpning av den totala efterfrågan som främst kan förmodas häröra från utvecklingen av lagerinvesteringar och privat konsumtion. Exporten har däremot fortsatt att stiga kraftigt — till skillnad från importen — och handelsbalansen har stärkts avsevärt.

Internationellt har den ekonomiska utvecklingen under de första månaderna av 1971 inte skiljt sig nämnvärt från de bedömningar som gjordes i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Möjligen har uppgången i Storbritannien och Förenta staterna gått trögare än väntat samtidigt som avmattningstendenserna i Västtyskland varit mera påtagliga än vad som förutsågs. Avgörande för bedömningen av den internationella konjunkturutvecklingen 1971 synes mot denna bakgrund alltjämt vara dels hur markerad den begynnande expansionen i Förenta staterna kan tänkas bli, dels vilken grad av varaktighet och styrka som kan komma att känneteckna de nuvarande dämpningstendenserna i Västeuropa.

I huvudsak skiljer sig inte den bedömning av den ekonomiska utvecklingen i Förenta staterna som nu är möjlig att göra från den som redovisades i den preliminära nationalbudgeten. Tillgängliga konjunkturindikatorer tyder på att ett uppsving efter stagnationen 1970 nu är omedelbart förestående. Frågan gäller snarast med vilken styrka uppgången kommer att göra sig gällande. Här har förutsatts att effekten av de expansiva kredit- och finanspolitiska åtgärder som vidtagits inte med full styrka kommer att framträda förrän senare under 1971 och att den totala produktionens tillväxt för hela året kommer att stanna vid 3 %.

Bedömningen av konjunkturutvecklingen i Västeuropa under 1971 ter sig mera osäker. Med undantag för Storbritannien och möjligen även Frankrike och Italien synes efterfrågetrycket vara på väg att lätta i Västeuropa. För flera länders del är det svårt att för närvarande avgöra huruvida en mera varaktig dämpning av produktionstillväxten eller en-

bart en tillfällig avsaktning är förestående. Mycket talar alltså för att utvecklingen i Västtyskland blir av central betydelse för konjunkturläget i Västeuropa under återstoden av 1971.

Även om trycket på den västtyska produktionsapparaten har börjat vika har den slutliga efterfrågan hittills förblivit stark. Den totala efterfrågan har dock lättat avsevärt sedan mitten av 1970, främst genom en påtaglig nedgång av lagerinvesteringarna och en minskad exporttillväxt. Jämfört med läget vid tillkomsten av den preliminära nationalbudgeten har de tillgängliga konjunkturindikatorerna tenderat att mera peka i avsaktande riktning. Detta gäller bl. a. industriproduktionen och orderingen till investeringsvarusektorn. Å andra sidan är orderstockarna alltså stora och den privata konsumtionsefterfrågan synes vara fortsatt stark. Olika utvecklingsalternativ kan under sådana omständigheter förefalla tänkbara. Här liksom i den preliminära nationalbudgeten har valts att räkna med ett förhållandevis expansivt alternativ, varvid huvudvikten lagts vid den pådrivande effekt som de kraftiga löncökningarna torde få. Även det faktum att den slutliga efterfrågan såvitt nu kan bedömas inte visat mera påtagliga tecken till att vika har tillmätts en viss vikt. Av väsentlig betydelse för den västeuropeiska konjunkturbilden är givetvis hur länge de nuvarande avsaktningstendenserna i Västtyskland kommer att hålla i sig. Om dessa i huvudsak kan förklaras av en pågående lageranpassning ökar sannolikheten av att ett omslag i riktning mot snabbare expansion kan inträffa före utgången av 1971.

De skäl som sålunda anförts talar för att konjunkturavmattningen i Västeuropa kan väntas bli relativt svag och förhållandevis kortvarig. Tidpunkten för ett konjunkturomslag blir emellertid även med dessa förutsättningar svår att precisera. Det är inte uteslutet att ett mera påtagligt omslag kan komma att dröja en bit in på 1972.

Denna bedömning av den internationella konjunkturutvecklingen har varit en av utgångspunkterna för den reviderade *export*prognos för 1971 som utarbetats av konjunkturinstitutet. Totala exporten exklusive fartyg beräknas sålunda öka med 8,5 % i volym under 1971, vilket är närmare 1,5 % mindre än 1970. För hela exporten väntas en något mindre ökning eller med 8 % 1971 jämfört med av konjunkturinstitutet beräknade 9,5 % för 1970. De lägre tillväxttalen för den totala exporten förklaras av en svagare utveckling av fartygsleveransernas volym.

Volymutvecklingen för råvaror väntas bli något starkare under 1971 än 1970. Trävaror, massa, papper och malm samt övriga råvaror, vilka ökade med 0,5 % i volym under 1970, väntas stiga med ca 5,5 % 1971 trots en viss förväntad minskning för trävaror och en lägre ökning för massa och papper än föregående år. Ett kraftigt omslag förutses för malm och livsmedel efter den nedgång, som inträffade 1970 till följd av LKAB-konflikten respektive det svaga skördeutfallet 1969.

Exporten av färdigvaror beräknas totalt öka långsammare 1971 än

1970 eller realt med ca 11,5 % mot 18,8 %. Denna relativa nedgång förklaras i allt väsentligt av den försvagade internationella efterfrågeutvecklingen. En internationell konjunkturavmattning brukar inverka ogynnsamt på exporten av investeringsvaror som svarar för en relativt stor andel av den svenska färdigvaruexporten. Å andra sidan medför en försvagning av den inhemska efterfrågan en ökad exportkapacitet, vilket i linje med erfarenheterna från föregående konjunkturavmattning väntas medföra ökade marknadsandelar för denna varuexport. Ökningstakten för verkstadsprodukter exklusive fartyg beräknas till 12,5 % och för gruppen övriga varor till 8 %. Exporten av järn och stål väntas stiga med 11 %. För livsmedel och gruppen övriga metaller väntas också en ökning, vilket innebär ett omslag jämfört med 1970. Fartygsleveranserna beräknas minska med 1,5 %.

I värde beräknas exporten totalt stiga med 12 % mot 8 % i volym. Prisutsikterna för 1971 ter sig nu något gynnsammare än i slutet av 1970. För totala exporten förutses en prisuppgång med drygt 3,5 % 1970—1971, vilket dock är endast knappt hälften av den uppgång som inträffade under 1970. De mest betydande prisökningarna väntas för verkstadsprodukter, massa och malm. Prisfallet under 1970 för järn och stål synes ha hejdats. Prissänkningar väntas för gruppen övriga metaller och livsmedel.

Den med hänsyn till värdeutvecklingen något mer optimistiska bild som nu tecknats av exportutsikterna för 1971 jämfört med den preliminära bedömningen i slutet av 1970 grundas på de exportenkäter för verkstäder samt järn- och stålverk, som gjorts under första kvartalet 1971. Av dessa framgår att orderingång och orderbehållning särskilt inom verkstadsindustrin bedömts som förhållandevis hög för andra halvåret 1970. Däremot har förekommit vikande orderingång i vissa andra branscher — särskilt pappersindustrin — under samma period.

Det *privata näringslivets investeringar i byggnader och maskiner* väntas öka med 7 % från 1970 till 1971. För industrins del förutses en volymökning med 8 % totalt, varav 7,5 % för maskininvesteringar och 9 % för byggnadsinvesteringar. Dessa förväntade utfall för 1971 har grundats på statistiska centralbyråns sedvanliga investeringsenkät i februari. De investeringsplaner, som där kommit till uttryck, har med stöd av tidigare erfarenheter justerats upp något. Hänsyn har härvid även tagits till att det införda investeringsavdraget kan antas medföra stimulerande effekter, som inte hunnit komma till uttryck i enkätuppgifterna. Till grund för prognosen har vidare legat antaganden om successivt lättad kreditmarknad och om ökad leveranskapacitet på bygg- och investeringsvarumarknaderna. Jämfört med de redovisade planerna i novemberenkäten 1970 har industrin justerat upp sina planer kraftigt på maskinsidan medan dessa är i stort sett oförändrat låga på byggnadssidan. På branschnivå pekar investeringsutvecklingen på kraftigt ökade inves-

teringar i verkstadsindustrin (nästan dubbelt så hög nivå 1971 som 1968). För järn- och stålverken väntas fortsatt stark ökning även under 1971. Även massa- och pappersindustrin väntas öka sina investeringar i en omfattning som ligger över genomsnittet för industrin som helhet. För industrin i övrigt väntas en fortsatt minskad investeringsnivå under 1971. — Handels investeringar beräknas minska med 5 % 1971, vilket innebär ett omslag från 1970, då de ökade med 4,5 %.

Lagerinvesteringarna väntas under 1971 uppgå endast till drygt 1/3 av volymen under 1970 eller till drygt 1 600 milj. kr. jämfört med ca 4 600 milj. kr. Lageruppbyggnaden av råvaror, halvfabrikat och varor i arbete beräknas minska med nästan 75 %. Huvuddelen av denna nedgång väntas falla på verkstadsindustrin, järn- och metallverken samt träindustrin. För industrins färdigvaror kalkyleras med en lageruppbyggnad som uppgår till endast ca 50 % av 1970 års. Det är främst verkstadsindustrin samt järn- och metallverken som bedöms orsaka denna nedgång. — För näringslivets totala realkapitalbildning sker, inberäknat denna lagerutveckling, en nedgång med 13 % 1970—1971 att jämföra med en uppgång på 21,2 % 1969—1970.

De *statliga investeringarna* väntas öka med 3,5 % 1970—1971, vilket är en något lägre ökningstakt än 1969—1970. Enligt en enkät från februari väntas en obetydlig ökning av affärsverkens byggnadsinvesteringar under 1971 eller med 0,5 % jämfört med 1,5 % 1970. Detta är en påtaglig nedrevidering av de planer som uttrycktes i novemberenkäten 1970 och som redovisades i den preliminära nationalbudgeten. De statliga myndigheternas byggnadsinvesteringar förutses bli ungefär oförändrade under 1971 jämfört med 1970. Stor osäkerhet vidlåder emellertid denna bedömning, eftersom dels vissa aktuella uppgifter saknas på grund av arbetsmarknadskonflikten, dels även därför att volymen beredskapsarbeten under 1971 är oviss. Den har emellertid förutsatts bli oförändrad i förhållande till 1970. De statliga maskininvesteringarna väntas också öka, men i något lägre takt än 1970. — Sammanfattningsvis ligger endast drygt 1/10 av den totala investeringsökningen på de statliga myndigheterna. Återstoden faller på affärsverken och de statliga aktiebolagen.

Kommunernas investeringar beräknas öka med 3,5 % 1970—1971 mot en ökning med 1 % 1969—1970. För byggnadsinvesteringarna väntas ett omslag från en nedgång 1970 med 0,5 % till en uppgång 1971 med 3,5 %. Till grund för denna reviderade kalkyl har lagts en definitiv bearbetning av novemberenkäten 1970 — någon sedvanlig februarienkät har i år inte gått att utföra på grund av arbetsmarknadskonflikten inom den kommunala förvaltningen; en anledning till att kommunberäkningarna blir något osäkra. Vidare har räknats med en viss lättnad på finansieringssidan och med ett gott resursutrymme. För

maskininvesteringarna väntas en betydligt lägre ökningstakt 1970—1971 än 1969—1970 eller med 5 % mot 12 %.

För *bostadsbyggandet* räknas med en igångsättning av ca 100 000 lägenheter samt en nedgång av investeringsvolymen med 4 % 1970—1971. Härvid har förutsatts att tyngdpunkten av igångsättningen ligger något tidigare under året än vad som antogs i den preliminära nationalbudgeten. I övrigt har antagits en viss ytterligare förkortning av byggnadstiderna för påbörjade flerfamiljshus på grund av den dämpade aktiviteten i byggsektorn. För 1971 års igångsättning har räknats med oförändrade lägenhetsytor jämfört med 1970. Antalet inflyttningsfärdiga lägenheter väntas bli ungefär 3 500 färre än 1970 och uppgå till ca 106 000.

Den *totala fasta investeringsvolymen* väntas stiga med ca 3,5 % 1970—1971. Byggnadsinvesteringarna ökar väsentligt långsammare än maskininvesteringarna, eller med 0,4 % mot 8,7 % för de senare. Inberäknat lager visar beräkningarna emellertid på en total investeringsminskning med 6 % 1970—1971.

Beträffande *inkomster, priser och konsumtion* framläggs följande kalkyler. Den totala lönesumman väntas stiga i något lägre takt än mellan 1969 och 1970 eller med 9 %. En utgångspunkt är härvid att sysselsättningsvolymen förutses avta något 1970—1971. För de enskilda företagens inkomster väntas en minskning med 3,3 %, främst till följd av prisregleringen, vilket innebär ett omslag jämfört med 1969—1970. Totalt beräknas faktorinkomsterna stiga med drygt 7,5 % jämfört med en ökning med drygt 10,5 % 1969—1970. Tillväxten i de disponibla inkomsterna blir emellertid 9,5 % mot 8,4 % 1969—1970. Anledningen härtill är att hushållens nettoinbetalning till det offentliga, främst till följd av skattereformen, beräknas minska med ca 0,5 % 1970—1971 mot att ha ökat med 22,4 % 1969—1970.

Vid bedömningen av *prissutsikterna* för 1971 har en utgångspunkt varit att arbetsgivarernas kostnad per timme i genomsnitt för samtliga anställda inom de prissatta sektorerna av samhällsekonomin fränsett den allmänna arbetsgivaravgiften antas stiga i en takt som inte mera väsentligt skiljer sig från ökningen närmast föregående år. En annan och jämfört med bedömningen vid slutet av 1970 reviderad utgångspunkt har varit att den nu förlängda prisregleringen kommer att fördröja sedvanliga konsekvensprisstegringar till följd av höjda lönekostnader inom prissättningsområden, som är skyddade från internationell konkurrens. Enligt den prisprognos som sålunda utarbetats kan konsumentprisnivån under loppet av 1971 antas stiga med 6,8 %. I denna uppgång är inberäknad en till 3,2 % uppgående effekt av mervärdeskattens höjning den 1 januari 1971. Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1970 och 1971 kan den troliga förändringen väntas bli något högre eller 7,4 %.¹

¹ I denna prognos beaktas inte den prissänkande effekten av diskontosänkningen 22 april 1971.

Vid den förutsatta prisuppgången 1971 kan de reala disponibla inkomsterna beräknas öka med 1,8 % mot 2,7 % 1969—1970. Jämfört med den preliminära bedömningen i slutet av 1970 innebär detta en uppjustering främst motiverad av den förändring av prisutsikterna som delvis föranletts av att prisregleringen förlängts.

Den *privata konsumtionen* inklusive turistnettet har i volym beräknats öka med 2,0 % 1970—1971 mot 2,7 % 1969—1970. De realt disponibla inkomsterna beräknas öka i ungefär samma takt; prognosen utgår sålunda från en i det närmaste oförändrad sparkvot för 1971. En starkare konsumtionsökning, särskilt under första halvåret 1971, hade framstått som trolig — inte minst med hänsyn till skattereformens inkomstomfördelning och därmed totalt sett sannolikt konsumtionshöjande effekt — om inte en viss negativ rekyleffekt från tidigare lagd konsumtion under fjärde kvartalet 1970 i samband med förestående höjningar av den indirekta beskattningen ingått bland förutsättningarna. Osäkerhet om utgången av avtalsförhandlingarna är en annan faktor, som bedömts inverka negativt på konsumtionsefterfrågan. Vidare gäller att kreditmarknaden för hushållens del antagits förbli stram under 1971.

Den *offentliga konsumtionen* väntas öka med 4,2 % i volym, varav den kommunala med 5,5 % och den statliga med 2,2 %. Beräkningen av den kommunala konsumtionen 1971 utgår dock från de planer, som kommunerna redovisade under senhösten 1970 — någon sedvanlig februarienkät har på grund av arbetsmarknadskonflikten inom den kommunala förvaltningen inte gått att utföra. Bedömningen av det kommunala området är därför något osäker.

Sammanlagt innebär detta att den totala efterfrågevolymens tillväxt 1970—1971 väntas uppgå till 1,9 % mot 5,8 % 1969—1970. Denna lägre tillväxt förklaras i första hand av de kraftigt minskade lagerinvesteringarna och av en lägre tillväxt för den privata konsumtionsefterfrågan.

Med ledning av den förväntade efterfrågans tillväxt kan *importvolymen* beräknas stiga med 1,5 % 1970—1971. Detta innebär en väsentligt lägre uppgång än 1969—1970, då ökningen var 9,5 %. Prognosen ligger lägre även i förhållande till bedömningen i den preliminära nationalbudgeten, där en ökning med 3,5 % förutsågs för 1971. En avsevärt svagare importutveckling väntas för de flesta varugrupper med undantag för investeringsvaror. För konsumtionsvaror räknas med en importökning om 3,5 %, vilket utgör endast drygt hälften av uppgången under 1970. Det är främst personbilsimporten som väntas minska. För investeringsvaror väntas en ökning med 9 %, vilket är en nästan lika stor ökning som under 1970. Det är här främst den väl hävdade inhemska investeringsefterfrågan på maskinsidan, som väntas medföra ökad import. Däremot har den dämpade inhemska produktionstillväxten och neddragningen av lagerinvesteringarna till följd att importen av insatsvaror stagnerar helt under 1971.

Handelsbalansen beräknas visa ett överskott på ca 1 100 milj. kr. för 1971, vilket är en förbättring med ungefär 2 200 milj. kr. från 1970. Bakom denna avsevärda omsvängning ligger en väl hävdad exportutveckling (8 % ökning 1971 mot 10 % 1970) och framför allt en uppbromsad ökning av importvolymen (1,5 % ökning 1971 mot 9,5 % 1970). "Terms of trade" beräknas bli något försämrade: Importpriserna väntas stiga i genomsnitt med ca 4 %, främst till följd av stigande priser på bränslen och verkstadsprodukter. Exportpriserna förutses däremot genomsnittligt stiga i något lägre takt. Nettot av tjänster och transfereringar beräknas uppvisa ett underskott på drygt 1 000 milj. kr., vilket är ca 500 milj. kr. mer än under 1970. Anledningar till denna utveckling är främst en fortsatt ökning av det negativa turistsaldot — vari synes ingå även en icke obetydlig del privata remissor — samt en fortsatt tillväxt av det likaledes negativa transfereringsnettot. Bytesbalansen inklusive korrigeringspost och transfereringsnetto kommer enligt dessa beräkningar — se tabell 3 i kapitel III — att förstärkas med drygt 1 700 milj. kr. 1970—1971, vilket innebär ett överskott på ca 100 milj. kr. för 1971 jämfört med ett underskott på ca 1 600 milj. kr. 1970.

Denna beräkning av utrikeshandelns utveckling ger tillsammans med de angivna förändringarna i försörjningsbalansens övriga delposter till resultat att bruttonationalproduktens tillväxt 1970—1971 beräknas bli 2 %. Bland de kalkyler som leder fram till detta ingår konjunkturinstitutets reviderade prognoser för den privata konsumtionen och för det privata näringslivets investeringar i byggnader, maskiner och lager.

Dessa beräkningar visar onekligen på en kraftig dämpning av nationalproduktens tillväxt 1970—1971 jämfört med närmast föregående år, då ökningen var nära 5 %. Bortsett från lagerförändringar väntas emellertid den s. k. slutliga inhemska efterfrågans tillväxt tämligen oförändrat hållas vid knappt 3 %. Det är i stället den dramatiska omsvängningen av lagerinvesteringarnas inverkan som förklarar att en mycket kraftig avsaktning av den totala efterfrågans utveckling kan beräknas sk. 1969—1970 gav nämligen lagerinvesteringarnas tillväxt ett positivt bidrag till den totala inhemska efterfrågan motsvarande drygt 2 procentenheter. 1970—1971 beräknas lagerinvesteringarnas nedgång medföra ett bortfall motsvarande drygt 2,5 procentenheter. Totalt beräknas härigenom den inhemska efterfrågans eller resursförbrukningens tillväxt avta från 5,0 % 1969—1970 till 0,3 % 1970—1971. Till en del beräknas lagerinvesteringarnas inverkan komma att kompenseras genom en aktivering av utrikesbalansen, varför nedgången i bruttonationalproduktens tillväxt skulle inskränkas till knappt 3 procentenheter.

Tidigare har i den preliminära nationalbudgeten för 1971 framhållits att en tillväxt av nationalprodukten med 2 % förmodligen skulle vara ca 1,5 procentenheter mindre än vad som skulle vara möjligt att uppnå vid ett lika intensivt kapacitetsutnyttjande som 1970. Skäl anfördes för att

Tabell I: 1. Reviderad försörjningsbalans 1970—1971

	Procentuell volym förändring 1969—1970	Milj. kr. 1970	Förändring 1970—1971	
			Milj. kr. i 1970 års priser	Procentu- ell volym- förändring
<i>Tillgång</i>				
Bruttonationalprodukt	4,8	161 520	4 100	2,5
Import	9,5	36 239	900	2,5
Summa tillgång	5,8	197 759	5 000	2,5
<i>Efterfrågan</i>				
Bruttoinvesteringar	1,0	36 176	1 250	3,5
därav: privata	1,9	14 229	1 100	7,5
statliga affärs- verk och bolag	7,6	3 241	150	5
statliga myn- digheter	— 1,5	1 779	0	1
kommunala	0,9	8 554	300	3,5
bostäder	— 2,4	8 373	— 300	— 4
Lagerförändring	.	4 598	— 2 550	.
Privat konsumtion	2,7	84 504	2 100	2,5
Offentlig konsumtion	5,8	37 313	1 500	4
Tjänstenetto	.	27	— 100	.
Export	10,0	35 141	2 800	8
Summa efterfrågan	5,8	197 759	5 000	2,5

läget på arbetsmarknaden för 1971 som genomsnitt skulle kunna bli tämligen likt det som var rådande andra halvåret 1966. Under loppet av 1971 skulle emellertid detta, i synnerhet som saken nu ter sig, kunna innebära en successiv försvagning. Med hänsyn till den förhållandevis kraftiga ökning av den totala produktionen som ägde rum under loppet av 1970 kan nämligen en ökning med 2 % mellan åren 1970 och 1971 anses liktydigt med att den produktionsnivå som uppnåddes mot slutet av 1970 i stort sett bibehålls oförändrad under loppet av 1971. Enligt de halvårsuppdelade prognoser som sammanställts inom konjunkturinstitutet skulle en viss ökning av byggnadsverksamhet och privat konsumtion motvägas av en fortsatt nedgång av lagerinvesteringarna. Ett sådant stillestånd för den totala produktionen under loppet av 1971 skulle kunna innebära att sysselsättningsvolymen mot slutet av 1971 blir 2 à 3 % lägre än den var mot slutet av 1970.

Skulle en så kraftig försvagning av arbetsmarknadsläget verkligen fortskrida under loppet av 1971 finns det emellertid starka argument för att en snabb omkastning inträffar i början av 1972, då den beslutade arbetstidsförkortningen kan komma att innebära en begränsning av arbetskraftsutbudet med närmare 3 procentenheter fr. o. m. årsskiftet, samtidigt som en internationell konjunkturuppgång förefaller sannolik. Det är rimligt att förmoda att dessa framtidsperspektiv kommer att påverka

Tabell I: 2. Bytesbalansen 1969—1971

Milj. kr., löpande priser

	1969	1970	1971 prognos
Export av varor	29 459	35 141	39 325
Import av varor	30 571	36 239	38 575
Handelsbalans	— 1 112	— 1 098	750
Sjöfartsnetto	1 963	2 000	2 200
Turistnetto	— 1 229	— 1 748	— 2 000
Övriga tjänster m. m., netto ¹	— 459	— 624	— 725
Transfereringar, netto	— 966	— 971	— 1 300
Korrigeringspost ²	800	800	800
Bytesbalans	— 1 003	— 1 641	— 275

¹ Motsvaras av posterna "korrigerig av handelsstatistiken" och "övriga tjänster, netto" i tabell III: 3.

² Uppskattning av i statistiken icke redovisade löpande betalningar.

den ekonomiska utvecklingen under andra halvåret 1971 och ge den ett något annorlunda förlopp än vad som framgår av de anförda prognoserna. Det kan sålunda förväntas att företagens produktionsplaner successivt blir mer expansiva andra halvåret och att som följd därav lagerinvesteringarna inte kommer att minska kraftigt mellan första och andra halvåret såsom indikeras av konjunkturinstitutets prognos för lagerinvesteringarna. En av förutsättningarna för institutets prognos har varit att företagen mera bestämt än vid föregående konjunkturavmattning kommer att vara inriktade på att undvika en kraftig ökning av sina färdigvarulager.

I det följande räknas däremot med att lagerinvesteringarna i såväl råvaror som färdigvaror inför förestående arbetstidsförkortning och en trolig internationell konjunkturuppgång kommer att hållas uppe på en nivå andra halvåret som är drygt 400 milj. kr. högre än vad institutet beräknat. Detta synes innebära att industrins lagerinvesteringar minskar med några hundratal miljoner kronor mellan första och andra halvåren. Vidare räknas med en något starkare tillväxt av den privata konsumtionen som antas stiga med 2,5 %. Med ledning av tidigare erfarenheter från motsvarande konjunkturlägen framstår en sådan uppgång som rimlig, även om en förutsättning synes vara att sparkvoten sjunker med ytterligare en halv procentenhet. Eftersom konsumtionen förefaller att utvecklas svagt första halvåret är innebörden av prognosen att ett tämligen påfallande omslag i konsumtionsutvecklingen skall inträffa andra halvåret. Vad slutligen beträffar industriinvesteringarna har det förefallit befogat att räkna med en obetydligt högre volymökning än vad institutet har förutsatt, eller med 9 % i stället för 8 %. Det har bedömts som troligt att företagen vid redovisningen av sina investeringsplaner en-

dast i begränsad utsträckning hunnit att påverkas av det extra investeringsavdraget.

Med dessa prognosjusteringar kan den inhemska efterfrågans volym beräknas stiga totalt sett med 1,0 % och bortsett från lager med 3,1 %. Som en jämförelse kan nämnas att långtidsutredningen räknat med ett utrymme för ökning av inhemska resursförbrukning bortsett från lager motsvarande 3,4 % årligen för perioden 1971—1975. Med hänsyn till den något högre inhemska efterfrågan för 1971 som emotses är en dragnings uppåt befogad även vad gäller importprognosen. Importen beräknas sålunda stiga i volym med ytterligare en procentenhet eller med sammanlagt 2,5 %. Försörjningsbalansen ger därmed en ökning av bruttonationalprodukten med 2,5 %. Bytesbalansen kommer att visa ett underskott om närmare 300 milj. kr. i stället för ett mindre överskott. Med en sådan tillväxt av bruttonationalprodukten 1970—1971 kan den totala produktionen beräknas stiga någon procentenhet mellan första och andra halvåret 1971. Arbetsmarknadsläget bör under sådana förhållanden inte bli nämnvärt svagare under andra halvåret.

En mycket betydande minskning av underskottet i bytesbalansen utgör ett påfallande inslag i den totalekonomiska prognosen för 1971. Det har understrukits att det härvidlag råder ett klart samband med omkastningen i lagerinvesteringarnas utveckling som inte är någon årligen återkommande företeelse. Det förtjänar emellertid att framhållas att den lagerinvesteringsvolym som emotses 1971 snarast ligger i överkant — uppskattningsvis med ca en kvarts miljard kronor — i förhållande till den nivå som skulle representera en jämn trendmässig utveckling av dessa investeringar. På sikt bör därför inte lagerutvecklingen för framtiden i någon speciell grad utöva ett negativt inflytande på bytesbalansens utveckling. Av andra skäl kommer däremot även i fortsättningen att krävas en successiv aktivering av handelsbalansen, om balans i de utrikes betalningarna skall kunna uppnås och vidmakthållas. Underskotten i tjänste- och transfereringsbalanserna beräknas nämligen enligt långtidsutredningen stiga med 400 à 500 milj. kr. årligen under den närmaste 5-årsperioden.

II. Det internationella läget

1. Sammanfattande översikt

Utvecklingen 1970

I Västeuropa uppgick produktionens tillväxttakt 1970 till knappt 5 %, dvs. drygt en procentenhet mindre än 1969 men i stort sett i nivå med utvecklingen under de senaste tio åren. Speciellt kraftig var uppbromsningen för EEC-länderna, vars totala ökningstakt föll från drygt 7 % 1969 till 5,5 % 1970. En bidragande orsak var därvidlag utvecklingen i Västtyskland och Frankrike. Medan den relativt markanta uppbromsningen i Västtyskland främst härrörde från begränsningar i produktionskapaciteten var orsaken för Frankrikes del en betydande dämpning av den inhemska efterfrågan och då i första hand för den privata konsumtionen. Endast ett fåtal av Västeuropas industriländer visade en högre tillväxt än 1969. Ett undantag utgjorde Italien vars utveckling dock i hög grad påverkades av en återhämtning efter de omfattande strejkerna 1969. Beroende på en fortsatt oro på arbetsmarknaden 1970

Tabell II:1. Bruttonationalproduktens utveckling i olika länder och länderområden 1969—1971

Procentuella volymförändringar. Siffrorna för 1969 och 1970 avser utfall, för 1971 prognoser

	1968— 1969	1969— 1970	1970— 1971 prognos
Belgien	6,5	5,5	4,5
Danmark	7,4	4,6	2,0
Finland	10,0	6,9	3,5
Frankrike	7,9	5,7	5,5
Italien	4,8	5,4	5,5
Nederländerna	5,1	6,0	4,5
Norge	4,2	3,5	5,0
Schweiz	5,9	4,4	4,0
Storbritannien	2,1	1,5	2,0
Sverige	5,6	4,8	2,5
Västtyskland	8,1	4,9	3,5
Österrike	6,4	6,8	4,5
Förenta staterna	2,8	—0,4	3,0
Kanada	5,0	3,3	5,0
Japan	11,9	11,0	9,0
EEC	7,1	5,4	4,7
EFTA	4,1	3,4	2,7
Västeuropa ¹	6,2	4,8	4,0
Totala OECD	4,9	2,7	4,0

¹ Västeuropa avser här EEC, EFTA och Finland.

Källor: OECD, nationell statistik och uppskattningar gjorda inom sekretariatet för ekonomisk planering.

motsvarade emellertid inte produktionens tillväxt den som annars kunde ha förväntats. Som framgår av tabell 1 hölls tillväxttakten i de mindre industriländerna nära genomsnittet för Västeuropa.

Gemensamt för flertalet västeuropeiska länder var under 1970 att avmattningen främst härrörde från begränsningar i produktionskapaciteten, speciellt vad avser första delen av året. Den inhemska efterfrågan låg för huvudparten av länderna på en hög, om än under loppet av 1970 sjunkande, nivå. Den för de flesta länderna starka spänningen mellan den totala efterfrågan och utbudet inom ekonomin medförde en successiv åtstramning av den ekonomiska politiken. Denna process hade visserligen inletts redan 1969 men var då i stor utsträckning centrerad kring kreditpolitiken. Svårigheterna att begränsa efterfrågans tillväxt medförde under 1970 ett ökat användande av finanspolitiska medel. Den i Västeuropa stramare bedrivna ekonomiska politiken synes under de sista månaderna av 1970 ha bidragit till att restriktionerna på tillväxten försköts mot efterfrågesidan.

För de större västeuropeiska industristaterna, och sannolikt även för huvudparten av de mindre, ägde en successiv avmattning av tillväxten rum under loppet av 1970. Ett påtagligt undantag från detta utgjorde Storbritannien vars produktionstillväxt accelererade under andra halvåret 1970 efter en nära nog stagnation under första halvåret. Även i andra avseenden intog Storbritannien och i viss mån även Frankrike en särställning i den västeuropeiska konjunkturbilden.

Tabell II:2. Konsumentpriser 1960—1970

Procentuella förändringar

	1960— 1965 per år	1965— 1968 per år	1969	1970
Västtyskland	2,8	2,3	2,7	3,9
Frankrike	3,8	3,3	6,4	5,3
Italien	4,9	2,3	2,6	5,0
Belgien	2,5	3,2	3,8	3,9
Nederländerna	3,5	4,3	7,5	4,4
Storbritannien	3,6	3,7	5,5	6,4
Danmark	5,5	7,4	3,5	5,6
Finland	5,3	6,2	2,7	2,8
Norge	4,1	3,7	3,1	10,2
Sverige	3,6	4,2	2,7	17,0
Schweiz	3,2	3,7	2,5	3,6
Österrike	3,9	3,0	3,0	4,1
Förenta staterna	1,3	3,3	5,4	5,9
Kanada	1,6	3,8	4,5	3,4

¹ En rimlig korrigerings (av bostadsposten) 1970 ger för Sveriges del ett prisstegringstal på 6,3 %.

Anm. Prisutvecklingen har i vissa fall påverkats av förändringar i indirekt beskattning och subventionering.

Källor: OECD och nationell statistik.

Tabell II:3. Timförtjänsten för industriarbetare 1960—1970

Procentuella förändringar

	1960— 1965 per år	1965— 1968 per år	1969	1970 ^a
Västtyskland	9,5	5,2	9,0	12,7 (20,0)
Frankrike ¹	7,5	8,0	11,3	9,1 (3,5)
Italien ¹	10,6	4,1	7,5	21,7 (18,0)
Belgien	8,0	7,3	7,9	11,0 (12,0)
Nederländerna ¹	9,8	8,1	9,3	10,7 (12,5)
Storbritannien	7,3 ^a	6,0	7,9	12,7 (14,0)
Danmark	10,5	10,8	11,4	.. (12,0)
Finland	8,5	7,3	9,3	8,1 (7,0)
Norge	7,2	7,5	9,7	12,4 (15,5)
Sverige	8,6	8,2	8,7	11,6 (12,0)
Schweiz ¹	5,4	5,1	4,6	6,7 (..)
Österrike ¹	6,4	6,5	5,8	10,2 (7,5)
Förenta staterna	2,9	4,8	6,6	5,4 (7,0)
Kanada	3,7	6,6	8,3	8,4 (8,0)

¹ För förtjänstutvecklingen föreligger endast tarifflöner.

^a 1963—1965.

² Siffrorna inom parentes avser svenska arbetsgivareföreningens beräkningar över förtjänstutvecklingen inkl. indirekta lönekostnader.

Källor: Svenska arbetsgivareföreningen, OECD och nationell statistik.

I den preliminära nationalbudgeten för 1971 diskuterades vissa orsaker till de osedvanligt snabba pris- och kostnadsstegringarna. Utan att närmare gå in på orsakssambanden skall här endast konstateras att de nu tillgängliga siffrorna för andra halvåret 1970 inte tyder på någon markant uppbromsning av den genomsnittliga västeuropeiska lönestegringstakten. I vissa länder, däribland Västtyskland och Storbritannien men även vissa av de mindre europeiska staterna, synes snarare en acceleration ha skett under andra hälften av 1970. Bl. a. som en följd av det minskade kapacitetsutnyttjandet har den genomsnittliga prisstegrings- takten däremot mattats mot slutet av 1970.

Ett i stort gemensamt drag för Västeuropas ekonomier var under 1970 den jämfört med 1969 ändrade inriktningen av totalefterfrågans tillväxt. Den privata konsumtionen framträdde alltmer som den mest pådrivande efterfrågekomponenten. De privata investeringarnas tillväxt tenderade vidare att avta under inverkan av kreditpolitikens restriktiva prägel. Skillnaderna i efterfrågeutveckling mellan de två åren har i än större utsträckning avspeglats på lagerrörelserna. I Västtyskland och flera av de mindre länderna minskade lageruppbbyggnaden kraftigt. Det kan nämnas att lagerinvesteringarnas nedgång 1970 var i genomsnitt ungefär dubbelt så stor som minskningen av den slutliga efterfrågans tillväxt i de fyra största västeuropeiska länderna. Lagerinvesteringarnas dämpande inflytande var i första hand koncentrerat till andra halvåret.

Utvecklingen i Förenta staterna 1970 skilde sig markant från den i

Västeuropa. Stagnationen blev något mera långvarig än vad som allmänt antogs för ett år sedan. Bruttonationalprodukten sjönk under året med 0,5 %. Till viss del förklaras minskningen av den mot slutet av 1970 omfattande strejken vid General Motors. Trots produktionsutvecklingen och en snabbt stigande arbetslöshet var tecknen till en dämpning av prisstegringstakten svaga, åtminstone vad avser konsumentledet. Uppläggningen av den ekonomiska politiken kom alltmer att dikteras av utvecklingen på arbetsmarknaden.

Arbetslösheten uppgick vid utgången av 1970 till 6,2 %, vilket är den högsta siffran sedan 1961. En orsak här till var den kraftiga nedskärningen av antalet sysselsatta inom försvaret och av försvaret beroende industrigrenar. Sannolikt har även de tidigare rådande förväntningarna om en mjuk och temporär nedgång medfört att de nedskärningar av arbetsstyrkan som "normalt" borde ha inträtt 1969 förskjutits över till 1970. Mot slutet av 1970 föreföll botten av konjunkturedgången vara nådd. Sålunda visade t. ex. orderingång och produktivitetstillväxt tecken till att tillta. Även en omsvängning mot ett ökat bostadsbyggande gjorde sig alltmer gällande, främst som en följd av det ökade utbudet av fastighetskrediter.

I Japan har ett visst omslag i konjunkturbilden skett. Visserligen steg bruttonationalprodukten 1970 med 11 %, dvs. ungefär i nivå med den genomsnittliga ökningstakten under de senaste tio åren, men en klar avmattning satte in under årets andra hälft. Det senare förklaras bl. a. av utvecklingen av de två traditionellt mest expansiva efterfrågekomponenterna, nämligen exporten och näringslivets investeringar. Därtill kom en avsevärd neddragning av lageruppbyggnadstakten under andra halvåret 1970. Betydande nominella löneökningar medförde liksom i Västeuropa att den privata konsumtionen hölls väl uppe. Som en följd av den allmänt mera dämpade efterfrågetillväxten lades den ekonomiska politiken om i mera expansiv riktning under hösten 1970.

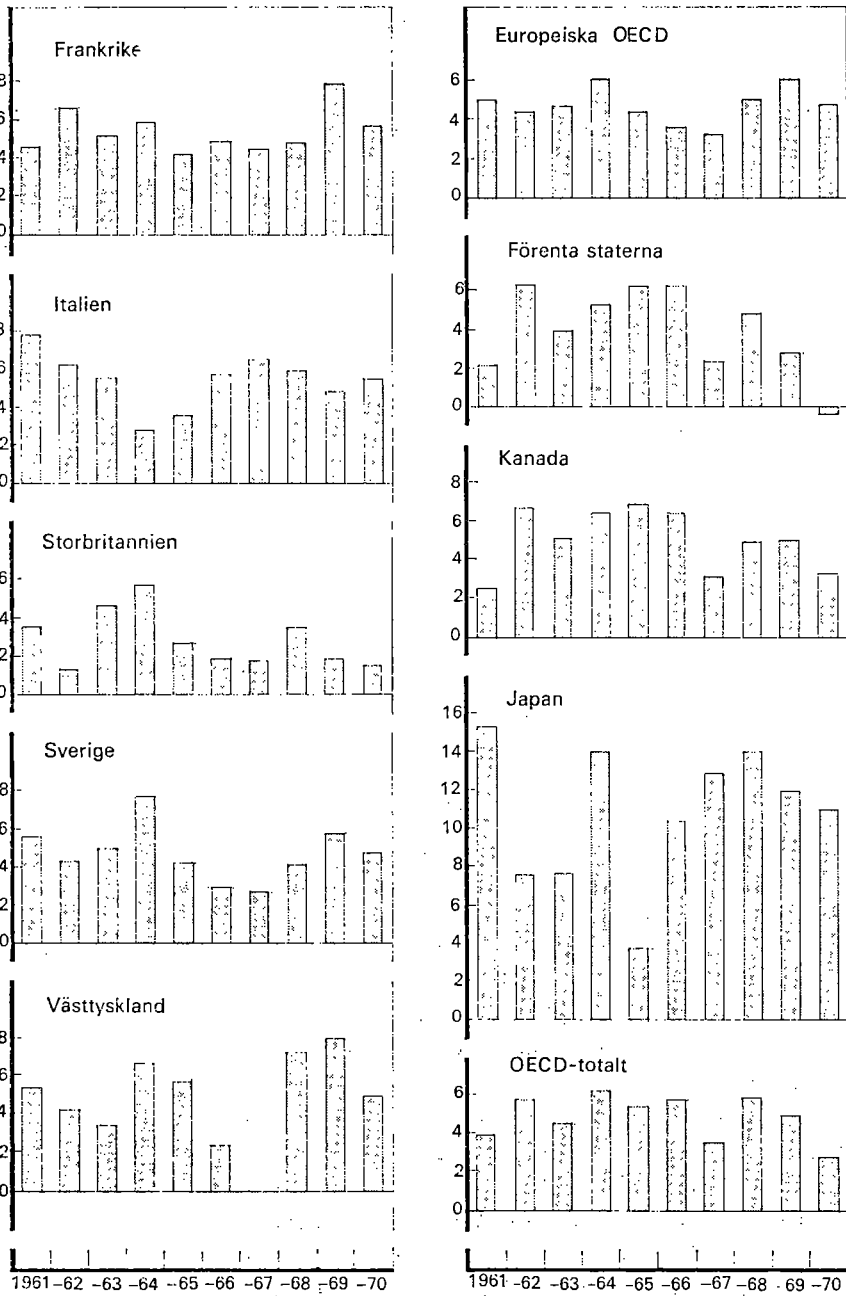
Produktionen i Sovjetunionen steg enligt myndigheternas beräkningar något långsammare 1970 än 1969, eller med drygt 6 %. Skillnaden var i första hand att hänföra till ett sämre skördeutfall än planerat. Industriproduktionens tillväxt accelererade däremot och då i första hand vad gäller konsumtionsvarusektorn. Ökningen av realinkomsterna har enligt preliminära uppgifter sjunkit något under 1970. För 1971 förutses ett omslag inte minst på grund av de prissänkningar i konsumentledet som fastställdes i början av mars 1971.

Enligt den presenterade femårsplanen för 1971—1975 kommer konsumtionsvaruindustrins tillväxt att prioriteras. Även inom bostadssektorn planeras kraftiga ökning. Per capitainkomsten väntas under perioden öka med ca 50 %.

Världshandeln fortsatte att växa snabbt under 1970, eller med ca 14 % i värde. Det var ungefär lika mycket som 1969 och innebär att

Diagram II:1. Bruttonationalprodukten i olika länder och länderområden

Förändring i procent från föregående år

Källa. OECD.

världshandeln, uttryckt i dollar, under de senaste tre åren stigit med ungefär 50 %. Uppgången under 1970 var speciellt snabb under första halvåret, då tillväxttakten uppgick till ca 18 % jämfört med andra halvåret 1969. En uppbromsning av världshandelstillväxten skedde under andra halvåret, främst som en följd av en svagare importtillväxt i industriländerna. Studeras däremot den volymmässiga utvecklingen framgår att världshandelns tillväxt dämpades redan vid ingången av 1970. I volym räknat steg världshandeln med ca 7 % 1970 att jämföra med i genomsnitt 8 % under de närmast föregående åtta åren. Den höga ökningstakten hölls sålunda i första hand uppe av en snabb uppgång av världshandelspriserna, vilka steg med inemot 6 %. För att finna lika höga siffror måste man gå tillbaka till Korea-boomen i början av 50-talet. Flera faktorer som bidrog till att världshandelspriserna ökade lika snabbt som den genomsnittliga inhemska prisnivån i OECD-länderna anfördes i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Här skall därför endast hänvisas till den under året allmänna bristen på basmetaller liksom det inflytande som den västtyska uppskrivningen av D-marken utövat.

Jämfört med 1969 minskade exportens värdemässiga tillväxt 1970 för Storbritannien, Italien samt Japan, liksom för vissa av de mindre europeiska staterna. Andelsvinster på exportmarknaderna gjorde framför allt Japan och i mindre grad också Frankrike, Förenta staterna samt Kanada. De nordamerikanska staternas andelsvinster torde i första hand förklaras av förskjutningen i konjunkturfaserna jämfört med Västeuropa. Sannolikt har även konkurrensförmågan under 1970, mätt som arbetskostnad per producerad enhet, utvecklats gynnsammare i Kanada och Förenta staterna än i Västeuropa. För Storbritanniens del har som brukligt vid snabbt stigande världshandel andelsförlusterna på exportmarknaderna varit betydande.

Från slutet av 1967 har OECD-områdets handel med länderna utanför OECD visat en uppåtgående trend. Särskilt starkt har under 1970 exporten från OECD-området ökat. Handelsbalansöverskottet har därigenom ökat ytterligare 1970 och beräknas ha uppgått till inemot 8 miljarder dollar att jämföra med ett årligt genomsnitt under 60-talet på ca 4 miljarder dollar. En betydande del av OECD-områdets ökade handelsbalansöverskott härrör från handeln med utvecklingsländerna. Förutom den avtagande volymefterfrågan på råvaror i industriländerna försvagades även utvecklingsländernas bytesförhållande under loppet av 1970 till följd av vikande råvarupriser i kombination med snabbt stigande industrivarupriser. Trots handelsutvecklingen ökade utvecklingsländernas valutareserver avsevärt, vilket tyder på ett relativt kraftigt kapitalinflöde från industriländerna. Detta torde också innebära att man under 1971 kan räkna med en fortsatt hög importefterfrågan från utvecklingsländerna på varor från OECD-området.

Utrikeshandeln i Östeuropa expanderade snabbt 1970, speciellt vad gäller importen. Detta förklaras bl. a. av en ökad handel med västvärlden. Exklusive Sovjetunionen växte östländernas import från OECD-länderna med 15 % 1970, vilket dels var mer än motsvarande exporttillväxt, dels mer än den totala ökningen av importen inom östblocket.

Handelsutvecklingen 1970 kom att leda till en utjämning i de större ländernas betalningsläge. Bytesbalansen för de två länder vars pariteter ändrades 1969 utvecklades i önskad riktning — en förbättring för Frankrikes del om ca 1,5 miljarder dollar och en minskning av det västtyska överskottet med 1 miljard dollar. En jämförelsevis snabb förbättring skedde också för Förenta staterna och Kanada. Det betydande italienska överskottet reducerades kraftigt medan däremot det japanska i stort sett bibehölls. Det höga kapacitetsutnyttjandet i flera av de mindre europeiska staterna och de därav föranledda importökningarna medförde för åtskilliga av dessa länder en avsevärd försämring av respektive bytesbalanser. Bytesbalansunderskottet för gruppen som helhet uppgick till 1,5 miljarder dollar, varav de nordiska länderna svarade för knappt 1,3 miljarder dollar.

Utsikter för 1971

Den ekonomiska utvecklingen i de OECD-anslutna industriländerna har under de första månaderna av 1971 inte skilt sig nämnvärt från de bedömningar som gjordes i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Möjligen har uppgången i Storbritannien och Förenta staterna gått trögare än väntat samtidigt som avmattningstendenserna i Västtyskland varit mer påtagliga än vad som förutsågs. Avgörande för bedömningen av den internationella konjunkturutvecklingen 1971 är mot denna bakgrund, dels hur markerad expansionen i Förenta staterna kan tänkas bli, dels vilken betydelse som skall läggas vid de nuvarande dämpningstendenserna i Västeuropa. Denna senare frågeställning rymmer i sig två svåra avvägningsproblem, nämligen hur stark uppbromsning som är att förutse samt när ett uppsving kan vara att vänta. Till detta kan läggas osäkerheten om huruvida de speciella löne- och prisbildningsimpulser som gjort sig gällande under senare år kan väntas prägla utvecklingen även under 1971.

I huvudsak skiljer sig inte den bedömning av den ekonomiska utvecklingen i Förenta staterna under 1971 som nu är möjlig att göra från den som redovisades i den preliminära nationalbudgeten. Tillgängliga konjunkturindikatorer tyder på att ett uppsving efter stagnationen 1970 nu står för dörren. Frågan gäller snarare med vilken styrka uppgången kommer att göra sig gällande. Här har antagits att de expansiva kredit- och finanspolitiska åtgärder som vidtagits knappast ger någon större effekt förrän en bit in på 1971. Speciellt den privata konsumtionen och de privata investeringarna kan först på ett senare stadium väntas rea-

gera för ett förändrat ekonomiskt klimat. Det kan t. ex. nämnas att kapacitetsutnyttjandet inom industrin vid utgången av 1970 var det lägsta sedan 1958. Mot ovanstående bakgrund antas den totala produktionen 1971 stiga med ca 3 %. Med tanke på de snabba produktivitetstegringar som hör till ett begynnande uppsvingsskede torde arbetsmarknadssituationen endast förbättras långsamt till en arbetslöshet om i genomsnitt 5 % 1971. Det kan nämnas att denna bedömning av utvecklingen i Förenta staterna skiljer sig något från de officiella prognoserna, vilka redovisar en mera optimistisk inställning. Det senare motiveras i första hand av en större tilltro till en snabb effekt av insatta ekonomisk-politiska medel.

Bedömningen av konjunkturutvecklingen i Västeuropa under 1971 ter sig mera osäker. Flera länder synes stå inför ett konjunkturomslag. Med undantag för Storbritannien och möjligen även Frankrike och Italien synes efterfrågetrycket vara på väg att lätta i Västeuropa. För Storbritanniens del kan visserligen efterfrågan väntas öka något men från en i förhållande till produktionskapaciteten relativt låg nivå. För flera länders del är det svårt att för närvarande avgöra huruvida en mera varaktig dämpning av produktionstillväxten eller enbart en tillfällig avsaktning står för dörren. Mycket talar för att utvecklingen i Västtyskland därvidlag blir av central betydelse.

Även om trycket på den västtyska produktionsapparaten har börjat vika har den slutliga efterfrågan hittills förblivit stark. Den totala efterfrågan har dock lättat avsevärt sedan mitten av 1970, främst genom en påtaglig nedgång av lagerinvesteringarna och en minskad exporttillväxt. Jämfört med läget vid tillkomsten av den preliminära nationalbudgeten pekar de tillgängliga konjunkturindikatorerna nu mera enhetligt mot en konjunkturavmattning. Detta gäller bl. a. industriproduktionen och ordergången till investeringsvarusektorn. Å andra sidan är orderstockarna alltjämt stora och den privata konsumtionsefterfrågan synes vara fortsatt stark. Huruvida en mera varaktig och djupgående nedgång är att vänta 1971 är sålunda alltjämt en öppen fråga. Ett utvecklingsalternativ skulle kunna vara att en av pris- och kostnadshänsyn dikterad stram ekonomisk politik ger upphov till en depressivt verkande neddragning av lagernivån med åtföljande effekter på investeringar och konsumtion. Utvecklingen 1966—1967 erbjuder därvid en näraliggande parallell. Här liksom i den preliminära nationalbudgeten har dock valts att räkna med ett mera optimistiskt alternativ, varvid huvudvikten lagts vid den pådrivande effekt som de kraftiga nominella inkomstökningarna torde få. Även det faktum att den slutliga efterfrågan såvitt nu kan bedömas inte visat mera påtagliga tecken till att vika har tillmätts en viss betydelse. I kanske än högre grad än vid den tidigare bedömningen förutsätter dock det optimistiska alternativet en tilltagande expansiv inriktning av den ekonomiska politiken. Tecken till en

sådan omorientering synes dock ha gjort sig gällande. Av väsentlig betydelse — även vid dessa mera optimistiska antaganden — är hur länge de nuvarande avsaktningstendenserna i Västtyskland kommer att hålla i sig. Om dessa till mera avsevärd del kan förklaras av en pågående lageranpassning ökar sannolikheten av att ett omslag i riktning mot snabbare expansion kan inträffa redan före utgången av 1971.

Av de skäl som anförts ovan skulle konjunkturavmattningen i Väst-europa kunna bli relativt svag och sannolikt också förhållandevis kortvarig. Tidpunkten för ett konjunkturomslag blir emellertid även i ett sådant alternativ svår att precisera. Det kan i och för sig mycket väl tänkas att ett mera påtagligt omslag dröjer en bit in på 1972.

Världshandeln i volym torde 1971 komma att växa några procentenheter långsammare än 1970, eller med 5—6 %. För de OECD-anslutna ländernas del kan dock ökningstakten förutses ligga någon procentenhet högre såväl vad gäller export som import. Den relativt starka tillväxten av valutareserverna för utvecklingsländernas del torde innebära att dessa länders importefterfrågan 1971 växer lika snabbt som motsvarande export, varför industriländernas handelsbalanser alltså kommer att uppvisa stora överskott.

För industriländerna skulle ovanstående utveckling innebära en jämfört med 1970 minskad tillväxt av den externa handeln. Som framgått av föregående avsnitt inleddes denna process redan under andra hälften av 1970. Om man bortser från Italien torde exportökningen allmänt bli lägre än 1970. En speciellt markant uppbromsning av exporten är att vänta i Frankrike där flera gynnsamma faktorer samverkade till att tillväxten blev särskilt hög 1970. Även för Västtyskland och Japan liksom för flertalet av de små industristaterna torde en dämpning av exportökningen om ett par procentenheter vara att förutse. Vad gäller handelsutbytet mellan Väst- och Östeuropa förefaller däremot en ökning jämfört med 1970 möjlig. Tidigare erfarenheter tyder på att de västeuropeiska exportansträngningarna på Östeuropa intensifieras i lägen då världshandelns allmänna tillväxt mattas.

Världsmarknadsprisernas ökningstakt 1971 kan förutses bli lägre än 1970 men dock ligga avsevärt över den genomsnittliga nivån för tidigare år under 60-talet. Förutom effekterna av dämpningen av efterfrågetrycket i industriländerna kan här hänvisas till den generellt sett nedåtriktade trenden för prisutvecklingen på råvaruprodukter. Vissa av de prisuppdrivande faktorer som gjorde sig gällande 1970 kan dock väntas kvarstå 1971. Bland dessa kan särskilt nämnas det ansträngda marknadsläget på oljemarknaden liksom utvecklingen av fraktsatserna. Även priserna på järn och stål har under de första månaderna av 1971 åter börjat stiga. Sammantaget skulle OECD-länderna med den nämnda utrikeshandelsutvecklingen visa en i stora drag oförändrad fördelning av respektive bytesbalansöverskott 1971. En sådan utveckling skulle nor-

malt inte i sig behöva leda till att behovet av utjämnande kortfristiga kapitalrörelser tilltar. Andra faktorer, bland dem den finansiella utvecklingen i främst Förenta staterna och Västtyskland, kan dock härvidlag komma att behöva tillmätas en större betydelse.

2. Länderöversikter

Förenta staterna

Den ekonomiska utvecklingen under 1970 präglades i hög grad av effekterna av den strama ekonomiska politik som började tillämpas redan 1968 och som i stor utsträckning bibehölls en bit in på 1970. Under inverkan av den förda politiken kom ekonomin att utvecklas ogynnsammare än vad som allmänt väntades vid ingången av 1970. I takt med att differensen mellan potentiell och faktisk produktionsökning växte ökade arbetslösheten kraftigt under loppet av 1970. Den önskade reduktionen av prisstegringstakten — vilken framställdes som ett av de främsta målen för den amerikanska regeringens ekonomiska politik — uteblev däremot i stor utsträckning trots den kraftiga dämpningen av den inhemska efterfrågan. Den totala produktionen sjönk kraftigt under första kvartalet 1970, varefter en viss tillväxt kunde inregistreras under det andra och tredje kvartalet. Nedgången under fjärde kvartalet kan i stor utsträckning förklaras av den omfattande strejken vid General Motors. Totalt för 1970 sjönk bruttonationalprodukten med ca $\frac{1}{2}$ %.

Under loppet av 1970 lades den ekonomiska politiken delvis om i expansiv riktning. Lättnaderna, som berörde såväl finans- som kreditpolitiken, har tidigare behandlats i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Här skall endast tilläggas att budgetunderskottet för kalenderåret 1970 enligt de senaste beräkningarna uppskattas till ca 11 miljarder dollar — en försvagning av budgetsaldot sedan kalenderåret 1969 om ca 20 miljarder dollar. Däremot har den offentliga sektorns inflytande, till den del detta kommer till uttryck i form av köp av varor och tjänster, verkat i restriktiv riktning. I volym räknat sjönk de offentliga utgifterna med drygt 4 %. Hela nedgången förklaras därvid av den federala sidan och då i första hand av nedskärningar i försvarsanslagen. Totalt beräknas de federala utgifterna ha minskat med drygt 10 % i volym. De delstatliga och lokala sektorerna har däremot verkat i expansiv riktning, om ej med samma styrka som under de närmast föregående åren.

Bidragande till lättnaden i den ekonomiska politiken var i första hand utvecklingen på arbetsmarknaden. Arbetslösheten, som vid utgången av 1969 uppgick till 3,5 %, hade vid årsskiftet 1970/1971 stigit till 6,2 %. En orsak till denna markanta uppgång var den kraftiga nedskärningen av antalet sysselsatta inom försvaret och av försvaret beroende industri-grenar. En annan förklaring kan vara att konjunkturedgången satte förvånansvärt få spår i arbetslöshetsstatistiken under 1969. Den relativt

spridda uppfattningen att nedgången skulle bli mjuk och temporär synes ha medfört att företagens anpassning till den sjunkande efterfrågan i mycket hög grad begränsades till nedskärningar av övertidsarbete och nyanställningar. De nedskärningar av arbetsstyrkan som "normalt" borde ha inträtt under 1969 kan sålunda tänkas ha förskjutits över till 1970.

Den under 1970 fortsatt höga prisstegringstakten torde i första hand ha orsakats av ett starkt kostnadstryck i kombination med en svag produktivitetsutveckling. Uttryckt som produktion per arbetstimme inom den privata sektorn steg produktiviteten endast med 0,9 % 1970. Med undantag för 1969 var detta den lägsta ökningen sedan 1956 och nära nog fyra gånger lägre än för 1968. Till följd av företagens motåtgärder inför den vikande vinst- och produktionsutvecklingen skedde emellertid ett omslag under senare delen av 1970, då produktiviteten visade påtagliga tecken till att stiga snabbare. Efter en viss uppbromsning under andra halvåret stannade ökningen av konsumentpriserna vid ca 5,5 % 1970. Betydligt svagare eller drygt 2 % var partihandelsprisernas tillväxt. Detta innebar en halvering av tillväxttakten jämfört med 1969. Mot ovanstående bakgrund kan det finnas skäl att anta att en mera markerad omsvängning i prisbilden har inträtt under de sista månaderna av 1970.

Från lönesidan synes prisstegringstrycket ha lättat avsevärt under 1970. Den totala lönesumman steg med ca 4 % att jämföra med ungefär det dubbla 1969. De avtalsmässiga löneökningarna var dock av ungefär samma storleksordning bägge åren. Bl. a. på grund av vissa höjningar av socialförmånerna steg de disponibla inkomsterna i ungefär samma takt som 1969, eller med drygt 8 %. Den privata konsumtionen steg med knappt 7 %, vilket med hänsyn till prisutvecklingen innebar en real ökning om ca 2 %. Denna relativt begränsade konsumtionsökning medgav en markant höjning av sparkvoten, vilken steg till samma nivå som 1967.

Förutom den offentliga sektorns köp av varor och tjänster har investeringsutvecklingen varit en bidragande orsak till nedgången av bruttonationalprodukten under 1970. De privata fasta investeringarna minskade med 4 % i volym att jämföra med en uppgång 1969 om 5,5 %. Huvudparten av denna nedgång föll på bostadsbyggandet vars investeringar minskade med drygt 10 %. En klar omsvängning mot ett tilltagande bostadsbyggande gjorde sig emellertid gällande under våren 1970 och antalet igångsättningar var mot slutet av året i nivå med 1968. Den av myndigheterna stödda kanaliseringen av långfristigt kapital till bostadssektorn torde härvidlag ha spelat en stor roll. Det låga kapacitetsutnyttjandet och de sjunkande företagsvinsterna var liksom avskaffandet av den 7-procentiga skattekrediten bidragande förklaringar till nedgången av näringslivets investeringar. Dessa sjönk under 1970 med ca 2 % i volym.

Handelsbalansen förbättrades avsevärt under 1970, i första hand tack vare en gynnsam utveckling av exporten, vilken steg med 14 % i värde och 9 % i volym. Importens tillväxt, vilken begränsades till 11 % och 5 % i värde respektive volym, visade emellertid vissa tecken till att tillta mot slutet av 1970. Totalt uppgick handelsbalansens överskott 1970 till 2,7 miljarder dollar, dvs. mer än dubbelt så mycket som 1969 och tre gånger mer än 1968. I jämförelse med de 4 miljarder dollar eller mer som noterades för åren 1960—1967 framstår dock utfallet som relativt modest.

Parallellt med förstärkningen av varu- och tjänstebalansen har underskottet på kapitalbalansen kraftigt stigit. Under de sista månaderna av 1970 skedde sedanligt ett visst återflöde på grund av företagens strävanden att uppfylla det s. k. betalningsprogrammet. Detta återflöde blev emellertid 1970 oväntat litet, varför underskottet på betalningsbalansen, uttryckt på officiell transaktionsbasis, kom att uppgå till inemot 10 miljarder dollar. Detta är det högsta belopp som någonsin noterats. På grund av de omfattande återbetalningarna av upptagna Eurodollarlån stannade däremot motsvarande underskott uttryckt på likviditetsbasis vid knappt 4 miljarder dollar.¹

Enligt den budget som framlades i början av 1971 är de främsta målen för den amerikanska regeringens nuvarande ekonomiska politik att reducera arbetslösheten och begränsa prisstegringstakten. Som konkreta målsättningar har uppsatts att fram t. o. m. andra kvartalet 1972 ha uppnått en arbetslöshet om högst 4,5 % och en prisstegringstakt — mätt som bruttonationalproduktens deflator — om högst 3 %. I avsikt att stödja den relativt kraftiga produktionsökning som ett sådant sysselsättningsmål kräver, kommer såväl finans- som kreditpolitiken att få en relativt expansiv inriktning. Budgeten för finansåret 1971/72 beräknas, bl. a. genom vissa skattelättnader och utökade sociala förmåner, uppvisa ett underskott på inemot 12 miljarder dollar. För att stödja företagets investeringar har avskrivningsreglerna liberaliserats med verkan från den 1 januari 1971. Penningutbudet förutses under 1971 stiga med 6—9 % och en ytterligare nedgång av de korta, och kanske i än högre grad de långa, räntorna är att vänta.

I den ekonomiska rapport som framlades i samband med budgeten räknar administrationen med en ökning av bruttonationalprodukten 1971 om ca 7 % i löpande och 4,5 % i fasta priser. Arbetslösheten förutses i genomsnitt under 1971 uppgå till 5 % och prisstegringstakten enligt ovan använda definition till 4,5 %. Förskjutningen av konjunkturfaserna mellan Förenta staterna och Västeuropa väntas medföra att överskottet på handelsbalansen krymper något 1971.

¹ För en kort beskrivning av skillnaderna mellan de två beräkningssätten av betalningsbalansen samt innebörden av betalningsprogrammet hänvisas till den preliminära nationalbudgeten för 1971.

Rapporten har utsatts för kritik såväl inom som utom Förenta staterna. Kritikerna har i första hand hävdade att rapporten är alltför optimistisk. Även om flertalet bedömare synes vara ense om att ett konjunkturomslag är att vänta skiljer sig åsikterna vad gäller uppgångens styrka. Tillgängliga konjunkturindikatorer pekar för närvarande inte mot att någon snabb uppgång står för dörren. Av avgörande vikt torde vara hur snabbt den expansiva ekonomiska politiken kan väntas ge effekt. Det kan denna gång finnas skäl att räkna med en förhållandevis betydande förskjutning i tiden mellan de ekonomisk-politiska medlens insättande och deras återverkningar på den ekonomiska utvecklingen.

De privata investeringarna förutsätts i rapporten öka i relativt snabb takt. Förutom de liberaliserade avskrivningsreglerna väntas den ökande tillgången på krediter bidra här till. Flera skäl för att inta en mera pessimistisk inställning föreligger emellertid. Kapacitetsutnyttjandet inom industrin var t. ex. vid utgången av 1970 det lägsta sedan 1958. Detta förhållande kan — bl. a. i kombination med den minskade självfinansieringsgraden — medföra att en ökad tillgång på kapital först på längre sikt återverkar på investeringsutvecklingen. Det är vidare möjligt att den antagna snabba uppgången av den privata konsumtionen under första halvåret har överskattats.

Mot ovanstående bakgrund kan det vara rimligt att räkna med att bruttonationalproduktens tillväxt blir någon eller några procentenheter lägre än vad man från myndigheternas sida förutsatt. Skillnaden skulle i så fall främst förklaras av en lägre ökning av den privata konsumtionen och de privata investeringarna. I konsekvens härmed skulle arbetslösheten knappast komma att sjunka till i genomsnitt 5 % 1971. En antagen lägre tillväxt av den inhemska efterfrågan torde å andra sidan öka sannolikheten för att prisstegringstakten begränsas till den i rapporten förutsatta. Lagerrörelserna kan, speciellt under första halvåret, väntas utöva ett expansivt inflytande. Förutom att en återuppbyggnad av lagren efter 1970 års bilstrejk är att förutse torde även hotet om en kommande stålstrejk härvidlag vara av betydelse. Med avseende på de utrikes betalningarna synes de stora underskotten på grundbalansen komma att bestå.

Storbritannien

Den ekonomiska utvecklingen i Storbritannien intog i flera avseenden en särställning i Västeuropa under 1970. Begränsningarna på tillväxten låg i huvudsak på efterfrågesidan. Den på helårsbasis räknade svaga efterfrågeökningen sammanföll, förutom med en kraftigt stigande arbetslöshet samt betydande oro på arbetsmarknaden, även med starka pris- och löneökningar. Sätillvida uppvisade den brittiska ekonomin stora likheter med den amerikanska. Den s. k. stagflationen — dvs. kom-

binationen av inflation och stagnation — kom bl. a. till uttryck i investeringsutvecklingen. De totala investeringarna steg 1970 med endast 0,5 %. Det var i första hand bostadsinvesteringarna och industrins maskininvesteringar som tack vare vissa kreditpolitiska lättnader visade en uppgång.

Ett karakteristiskt drag var vidare att den ekonomiska aktiviteten i motsats till läget i flertalet övriga västeuropeiska stater tilltog under loppet av 1970. Efter en nära nog oförändrad totalproduktion under första halvåret 1970 jämfört med andra halvåret 1969 synes ett omslag ha skett efter halvårsskiftet. Vissa tecken tyder dock på en förnyad dämpning av totalefterfrågan under de sista månaderna av 1970. Totalt steg bruttonationalprodukten 1970 med 1,5 %.

Efter ett svagt första halvår var den privata konsumtionsefterfrågan en pådrivande faktor till uppgången under andra hälften av 1970. För 1970 som helhet steg den privata konsumtionen med 3 %. Bakom detta låg de massiva lönestegringarna, vilka medförde en nära nog fördubbling av lönesummans tillväxt jämfört med 1969 (12 resp. 6 %). Löntagarnas köpkraft reducerades dock avsevärt av kraftiga prisökningar. Konsumentpriserna steg 1970 med 6,5 %, vilket i kombination med skatteuttagen medförde en ökning av de reallt disponibla inkomsterna om endast knappt 4 %. Det kan tilläggas att prisökningar normalt "släpar efter" löneökningar. Enligt det brittiska konjunkturinstitutet National Institute of Economic Research var drygt 1/3 av den privata konsumtionsökningen 1970 att hänföra till dylika fördröjningseffekter.

Arbetslösheten steg mycket kraftigt under 1970 och var vid slutet av året den högsta under hela efterkrigstiden. I motsats till vad som kunde ha förväntats synes detta inte ha påverkat löneutvecklingen, åtminstone inte på kort sikt. I den preliminära nationalbudgeten för 1971 diskuteras vissa av de strukturella och konjunkturmässiga skäl som kan ha bidragit härtill. Sedan lång tid har den organisatoriska splittringen mellan såväl arbetsgivare som fackföreningar brukat utpekas som en väsentlig förklaring till de instabila förhållandena på arbetsmarknaden. Mot denna bakgrund kan den nu genomförda lagstiftningen om regler för parternas uppträdande på arbetsmarknaden ses. På kort sikt torde dock effekten snarast bli en tilltagande oro på arbetsmarknaden.

Liksom under jämförbara skeden medförde den tilltagande privata konsumtionen en påtaglig ökning av importen, vilken steg 1970 med inemot 7 % i volym. Trots en snabbt stigande världshandel växte exporten med endast 5,5 % i volym. Detta överensstämmer dock i och för sig med tidigare erfarenheter, eftersom Storbritannien brukat förlora marknadsandelar i högre takt när exportmarknaderna expanderar snabbt. Genom att "terms of trade" utvecklades gynnsamt kom handelsbalansen likväl för första gången sedan 1958 att uppvisa ett överskott, om än en-

dast med 3 miljoner pund. Överskotten på tjänstebalansen fortsatte att vara höga, varför bytesbalansens överskott steg kraftigt jämfört med 1969 eller till ca 630 miljoner pund.

En bedömning av den ekonomiska utvecklingen under 1971 blir i stor utsträckning avhängig av vilka antaganden som görs om den ekonomiska politikens uppläggning. Ett tänkbart alternativ är därvidlag att de nuvarande riktlinjerna bibehålls under huvudparten av 1971. Dessa inkluderar bl. a. en tilltagande restriktiv inställning till löneökningar för de offentligt anställda och en ökad villighet från statsmakternas sida att motså strejkkhot från dessa grupper. Från regeringens sida har hävdats att endast på detta sätt kan den pågående pris- och lönespiralen hejdas.

Enligt National Institute leder dylika antaganden om en oförändrad politik till en relativt pessimistisk bedömning av den ekonomiska utvecklingen. Bruttonationalprodukten skulle under dessa förutsättningar endast öka med något över 1 % 1971 och knappt 2 % 1972. Även om lönestegringstakten dämpas torde enligt institutet prisutvecklingen inte påverkas nämnvärt, bl. a. genom att prisstegringsimpulserna ännu inte slagit fullt igenom i konsumentledet. Ökningen av konsumentpriserna 1971 skattas till knappt 8 %. Kombinationen av snabbt stigande priser och en avtagande tillväxt av den nominella lönesumman väntas medföra en påtaglig uppbromsning av den privata konsumtionen. Effekterna av ovanstående utveckling på arbetsmarknaden förutses bli allvarliga med en möjlig arbetslöshet mot årets slut om inemot en miljon. Institutet rekommenderar mot denna bakgrund en sänkning av de indirekta skatterna med omkring 500 miljoner pund räknat på helårsbasis.

Av skäl som redovisas i det följande kan det dock finnas anledning att räkna med en något mera expansiv utveckling. Bl. a. torde en omläggning av den ekonomiska politiken vara att förutse om läget på arbetsmarknaden utvecklas på ovan angivet sätt. Det framstår därutöver som sannolikt att det tar tid innan statsmakternas strävan att "vänta ut" strejker inom den offentliga sektorn ger full effekt på löneutvecklingen. Dessutom har hittills den privata sektorn visat föga vilja att agera på ett liknande sätt. Möjligheterna att öka konsumtionens volym kan därför komma att bli större än institutet beräknat. Till detta kan läggas de konsumtionsfrämjande åtgärder som aviserades i den i mars 1971 framlagda budgeten. Bland dessa märks ökade transfereringar till barnfamiljer och pensionärer. Totalt väntas budgeten utöva ett betydande expansivt inflytande. Mot denna bakgrund framstår en tillväxt av bruttonationalprodukten om ytterligare någon procentenhet som sannolikt.

Förutom den privata konsumtionen väntas de fasta investeringarna utvecklas i mer gynnsam riktning än 1970. I denna riktning verkar den i budgeten föreslagna sänkningen av bolagsskatten och halveringen av arbetsgivaravgiften. Därtill kan läggas vidtagna kreditlättnader med

bl. a. en diskontosänkning från 7 till 6 %. Att döma av den senaste tidens ökning av igångsättningen torde bostadsbyggandets tillväxt accelerera. Även maskininvesteringarna inom vissa sektorer av industrin kan på grund av rådande kapacitetsbegränsningar förutses växa. Inom flera tunga sektorer, däribland verkstadsindustrin, torde dock den fortsatta svaga vinstutvecklingen och låga kapacitetsutnyttjandet medföra en nära nog oförändrad investeringsnivå. Med en sådan efterfrågeutveckling kan importvolymen förutses växa avsevärt snabbare än exportvolymen. För ett sådant antagande talar även de i december 1970 slopade importdepositionerna. Trots en fortsatt förbättring av "terms of trade" torde såväl handelsbalans som bytesbalans försämrats. Även med denna jämfört med National Institute mera optimistiska bedömning kommer de stora strukturella svårigheterna i den brittiska ekonomin att kvarstå, inte minst vad gäller arbetsmarknaden.

Västtyskland

Den västtyska ekonomin passerade under 1970 toppen av sin femte konjunkturuppgång sedan kriget. Efterfrågans tillväxt försvagades successivt under året. Parallellt med att utlandsefterfrågan stagnerade och beställningarna av investeringsvaror gick något tillbaka tilltog dock efterfrågan på konsumtionsvaror, främst som en följd av stigande hushållsinkomster. Totalt steg bruttonationalprodukten med ca 5 % i volym att jämföra med 8 % 1969.

Även om den totala efterfrågans tillväxt avtog under loppet av 1970 har de huvudsakliga restriktionerna på produktionsökningstakten återfunnits på utbudssidan. Antalet sysselsatta ökade under året med mer än en halv miljon och arbetslösheten varierade med undantag för vintermånaderna kring 0,5 %. Den starka efterfrågan på arbetskraft resulterade i en ökning av antalet utländska arbetare till inemot 2 miljoner. Mot slutet av 1970 förelåg dock vissa tecken till att trycket på arbetsmarknaden var på väg att lätta. Sålunda var antalet lediga platser i december 1970 inemot 25 % färre än ett år tidigare. Som brukligt kring kulminationsperioden av en konjunkturcykel inträffade en avsevärd nedgång i produktivitetstillväxten. Produktionen per anställd, vilken 1969 steg med 6,5 %, växte sålunda under 1970 med endast 3,5 %.

Pris- och kostnadsökningarna har varit ovanligt höga under 1970. Visserligen begränsades konsumentprisernas ökning till knappt 4 %, men inom producentleden var ökningstalen avsevärt högre. Sålunda steg priserna inom investeringsvarusektorn med ca 10 %. Speciellt snabb eller 15 % var byggkostnadernas tillväxt. Av tradition har de västtyska myndigheterna starkt betonat prisstabiliseringsmålet. I avsikt att motverka prisstegringarna stramades den ekonomiska politiken åt under sommaren 1970. Bland de finanspolitiska åtgärderna märktes främst införandet av en 10-procentig extraskatt samt en skärpning av avskriv-

ningsreglerna för investeringar i maskiner och andra byggnader än bostäder. För en närmare redogörelse av vidtagna ekonomisk-politiska åtgärder hänvisas till den preliminära nationalbudgeten för 1971.

Bakom den enligt västtyska förhållanden snabba prisstegringstakten låg kraftiga nominella lönestegringar, vilka delvis hade sin grund i den osedvanligt starka bristen på arbetskraft. De nominella löncökningarna uppgick till ca 17 %. Trots skärpningen av finanspolitiken ökade den privata konsumtionen med drygt 7 %. I motsats till flertalet övriga efterfrågekomponenter gjorde sig inte någon avmattning i tillväxttakten under andra halvåret 1970 gällande. Speciellt snabbt växte konsumtionen av varaktiga konsumtionsvaror.

Sett över helåret 1970 var de privata investeringarna och då i första hand maskininvesteringarna en påtaglig drivkraft i ekonomin. Maskininvesteringarna ökade med inemot 15 % i volym och byggnadsinvesteringarna med knappt 6 %. Bostadsinvesteringarna däremot sjönk något 1970 jämfört med 1969, vilket torde förklaras av dels den kraftiga ökningen av byggkostnaderna, dels bristen på tillgängligt kapital. Under loppet av året tilltog dock bostadsinvesteringarna successivt medan totalt sett de fasta investeringarnas tillväxt planades ut. Förutom den avtagande totalefterfrågan torde härvidlag även de sjunkande företagsvinsterna och effekterna av de ändrade avskrivningsreglerna ha spelat in.

Det under 1969 höga överskottet på handelsbalansen bibehölls under 1970, trots att importvolymen växte avsevärt snabbare än exportvolymen (14 resp. 8,5 %). Genom ett kraftigt underskott på tjänstebalansen sjönk dock överskottet på bytesbalansen avsevärt. Överskottet uppgick 1970 till ca 2,5 miljarder DM att jämföra med 6,2 miljarder DM 1969. Jämfört med 1969 har förändringarna på kapitalbalansen varit stora. Den från statligt håll understödda reduktionen av den långfristiga kapitalexporten har åtföljts av ett kraftigt inflöde av kort kapital. Det senare förklaras i första hand av det internationellt sett höga ränteläge som rått under så gott som hela 1970. Även vissa valutaspekulativa inslag kan härvid ha varit av betydelse. Det kan nämnas att den registrerade kortfristiga kapitalimporten till Västtyskland 1970 uppgick till inemot 25 miljarder DM. Nettoeffekten av bytes- och kapitalbalansens utveckling blev en ökning av den västtyska valutareserven med ca 85 %.

Den västtyska ekonomin har under början av 1971 kommit in i en ny konjunkturfas. Trycket på produktionsapparaten har börjat lätta medan det ansträngda läget på arbetsmarknaden ännu inte visat mera påtagliga förändringar. Den slutliga efterfrågan har förblivit stark även om den totala efterfrågan har lättat avsevärt sedan mitten av 1970, främst genom en påtaglig nedgång av lagerinvesteringarna och en minskad exporttillväxt. Industriproduktionens tillväxt har mattats under första månaderna av 1971 samtidigt som den tidigare extremt höga kapacitetsutnyttjandegraden har sjunkit.

I den ekonomiska översikt som regeringen framlade i januari förutses bruttonationalprodukten under 1971 stiga med ca 8 % i värde och mellan 3 och 4 % i volym. En sådan utveckling skulle innebära att den faktiska tillväxten understiger den potentiella, vilket enligt regeringen kommer att leda till en klar reduktion av överskottsefterfrågan på arbetskraft. I den mån den ekonomiska aktiviteten dämpas i sådan omfattning att risk för betydande arbetslöshet uppstår har regeringen deklarerat sin avsikt att utnyttja dels de medel som i konjunkturdämpande syfte "spärrats" i centralbanken, dels de medel som influtit genom den speciella konjunkturskatten. Det totala offentliga reservkapital som på detta sätt står till regeringens förfogande uppgår till 5,4 miljarder DM.

Betydelsefullt för den kommande utvecklingen är hur de privata investeringarna kan väntas utveckla sig. De investeringsenkäter som publicerats tyder på att t. ex. industriinvesteringarna helt upphör att växa 1971. Från regeringens sida förutses också en klar uppbromsning av de privata investeringarnas tillväxt. Mot en faktisk uppgång 1970 om ca 10 % står en antagen ökning 1971 på 2 à 3 %. Någon anledning till pessimism för investeringsutvecklingen på litet längre sikt anses inte föreligga, främst på grund av sänkningen av investeringsskatten med verkan fr. o. m. 1971 samt återinförandet av de degressiva avskrivningarna från den 1 februari 1971. Den privata konsumtionen väntas stiga i snabb takt och några stimulerande åtgärder inom detta område bedöms inte bli aktuella. Vad slutligen gäller konsumentpriserna räknar regeringen med att dessas ökning skall kunna begränsas till ca 3 % 1971.

Det av regeringen tillsatta ekonomiska expertrådet har på flera punkter en annan bedömning än regeringen. Enligt rådet kommer avspänningen i konjunkturutvecklingen att fortsätta, vilket under den senare delen av 1971 kan leda till en synbar konjunkturavmattning. Rådet är vidare enigt om att man under 1971 knappast samtidigt kan uppfylla målen om prisstabilitet, full sysselsättning, hög tillväxttakt och jämvikt i de utrikes betalningarna. Däremot anses 1971 kunna bli det år under vilket förutsättningarna för jämvikt 1972 skapas.

Rådet förutser en avsevärt snabbare lönestegring än regeringen under 1971. De nominella löneökningarna skattas till 13 à 14 % att jämföra med av regeringen antagna ca 10 %. Som en effekt av detta högre löneantagande förutser rådet en snabbare tillväxt av såväl den privata konsumtionen som bruttonationalprodukten. Bruttonationalproduktens ökning 1971 uppskattas till ca 4,5 %. Även prisstegringstakten beräknas bli snabbare än enligt regeringens prognos. Som en undre gräns för konsumentprisernas ökning har satts 3,5 %. Den ekonomiska utvecklingen under loppet av 1971 väntas komma att kännetecknas av en snabbare expansion under början av året än under dess senare del.

Jämfört med läget vid tillkomsten av den preliminära nationalbud-

geten för 1971 pekar de tillgängliga konjunkturindikatorerna nu mera enhetligt mot en konjunkturavmattning. Detta gäller i första hand orderingången, kapacitetsutnyttjandet och investeringarna. Å andra sidan synes den privata konsumtionstillväxten vara fortsatt stark. Även orderstockarna är alltså stora. Understödd av de avtalade höga löneökningarna kan den privata konsumtionen väntas bli den kraftigaste drivkraften i ekonomin under 1971. Mot ovanstående bakgrund torde starka skäl tala för att endast svagt nedrevidera den i den preliminära nationalbudgeten antagna ökningen av bruttonationalprodukten till ca 3,5 % 1971. Detta skulle sålunda innebära en lägre tillväxt än den av expertrådet förutsatta och ligga i linje med den västtyska regeringens mera optimistiska antaganden. En ökning av bruttonationalprodukten om 3,5 % synes dock förutsätta att regeringen är villig att lägga om finans- och kreditpolitiken i expansiv riktning om påtagliga tecken till en recession skulle visa sig.

Den svagare tillväxten av efterfrågan medför sannolikt att importtillväxten bromsas mer än exporttillväxten. Överskottet på handelsbalansen skulle därmed stiga något. Genom ett ökat underskott på tjänstebalansen kan däremot bytesbalansen komma att försvagas.

Frankrike

Den franska ekonomin utvecklades både från stabiliserings- och tillväxtpunkt gynnsamt under första halvåret 1970. Sålunda uppnåddes i stort sett jämvikt i bytesbalansen redan inom ett år efter devalveringen av den franska francen och genomförandet av det s. k. saneringsprogrammet hösten 1969. Denna utveckling underlättades av revalveringen av den västtyska marken hösten 1969 samt den speciellt under första halvåret 1970 starka internationella högkonjunkturen. Resultatet blev en kraftig, exportstyrd ekonomisk tillväxt för Frankrikes del. Ett konjunkturomslag inträffade i Frankrike under sommaren 1970. Exporten avtog, men denna minskning i den samlade efterfrågan komparerades i väsentlig utsträckning av en kraftig uppgång i den privata konsumtionsefterfrågan, stimulerad av successiva lättnader framför allt i kreditpolitiken och avbetalningshandeln. Trots avtagande produktionstillväxt under andra halvåret uppgick bruttonationalproduktens tillväxt i volym till drygt 5,5 % under 1970.

Exporten växte under 1970 med 17 % i volym (19 % i värde) och importen, trots utpräglat låg takt i början av året, med 6 % i volym (ca 10 % i värde). Denna utveckling inom utrikeshandeln medförde ett överskott i handelsbalansen, vilket dock uppvägdes av ett ungefär lika stort underskott på tjänstebalansen. Betalningsbalansen visade dock ett betydande överskott på grund av avsevärd långfristig nettokapitalimport under året. Det kraftiga omslaget i den privata konsumtionsefterfrågans tillväxt belyses av att denna uppgick till blygsamma 1,5 % per år räk-

nat under första halvåret mot 6 och ca 10 % under tredje respektive fjärde kvartalet. I genomsnitt för hela 1970 uppgick konsumtionstillväxten till 4 %. För de privata investeringarnas del uppgick tillväxten för hela året till 10 % i volym. Bostadsbyggandet, vars tillväxt avtog något under andra halvåret, ökade med ca 8 %. Beroende på en fortsatt minskning i de offentliga företagens fasta investeringar stannade dock ökningen av de totala fasta investeringarna vid drygt 7 % 1970.

Den avtagande ekonomiska tillväxten medförde en dämpad sysselsättningsutveckling under 1970. Trots det minskade trycket på arbetsmarknaden under andra halvåret fortsatte emellertid lönerna att stiga med en genomsnittlig timlönehöjning på ca 10 % som resultat för hela året. Konsumentprisernas ökning kan skattas till 5,5 % 1970.

Enligt officiella franska bedömningar av den ekonomiska utvecklingen under 1971 förutsätts de ekonomisk-politiska lättnader som vidtagits under andra halvåret 1970 och första kvartalet 1971 — bl. a. en ytterligare diskontosänkning i januari — få full effekt under första halvåret 1971. Vidare bedöms en fortsatt expansiv politik komma att stimulera konjunkturen. Det är sålunda främst den inhemska efterfrågan för konsumtion och investeringar som väntas ge en expansiv effekt. Vad gäller bostadsbyggandet väntas den minskning av igångsättningen som inträffade under de tre första kvartalen 1970 i förhållande till motsvarande period 1969, medföra en fortsatt avmattning i bostadsinvesteringarna under första halvåret 1971. Denna tendens förutses dock komma att motverkas av de kreditlättnader som vidtagits. Exporten väntas öka i värde med 10—12 % och importen med ca 12 %. Detta skulle innebära en något försvagad handelsbalans jämfört med 1970. Bruttonationalprodukten bedöms kunna öka med ca 6 % i volym. Trots en i förhållande till 1970 något avmattad konjunktur inom och utom landet bedöms prisstegringen under 1971 sannolikt inte komma att understiga 4 1/2 %.

Dessa prognoser synes ligga väl i linje med den bedömning som gjordes i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Mot bakgrund av rådande avmattningstendenser i Västeuropa kan dock den totala produktionens tillväxt ha överskattats något. Vad gäller utrikeshandeln utveckling råder fortfarande en betydande osäkerhet. Skäl synes tala för att den officiella franska bedömning som gjordes redan under hösten 1970 är ganska realistisk. Dock synes importprognosen vid en väl hävdad inhemska efterfrågan möjligen vara tilltagen med ett par procentenheter i underkant.

Italien

Den ekonomiska återhämtningen under 1970 försvårades av en fortsatt oro på arbetsmarknaden. Kraftiga löneökningar åtföljdes av kostnadsstegringar som efter italienska mått var betydande. Industriproduk-

tionens tillväxt motsvarade inte vad som hade förväntats efter den tillbakagång som inträffade till följd av strejkvågen 1969. Förutom de återkommande strejkerna anses en genomförd arbetstidsförkortning och en hög frånvarofrekvens ha varit bidragande orsaker härtill. Den totala produktionen steg med 5,5 % 1970.

Den ekonomiska politiken var under 1970 inriktad på att stoppa den besvärande kapitalutförelsen samt att dämpa det till följd av utbudsbegränsningarna starka inhemska efterfrågetrycket. Sett över hela året 1970 har kreditpolitiken varit restriktiv, medan däremot den offentliga sektorns inflytande sedvanligt verkat i expansiv riktning. Behovet av att förbättra det inhemska investeringsklimatet medförde under hösten 1970 en viss omläggning av politiken. Parallellt med investeringsfrämjande finans- och kreditpolitiska åtgärder genomfördes höjningar av en rad indirekta skatter.

Efterfrågans tillväxt har i första hand burits upp av lageruppbyggnaden och den privata konsumtionen. Ökningen av de reellt disponibla inkomsterna kan skattas till ca 10 % och den privata konsumtionens tillväxt till knappt 8 %. De pris- och kostnadsökningar som de omfattande löneökningarna resulterat i torde inte mera avsevärt ha försvagat landets konkurrenskraft. Konsumentpriserna steg 1970 med ca 5,5 % och partipriserna med 5,0 %. Det är visserligen de högsta siffrorna sedan 1964 men inte mer än genomsnittet för Västeuropa under 1970.

Delvis som en följd av produktionsbortfallet var orderstockarna betydande i början av 1970. Tillsammans med en större optimism inom näringslivet samt de ovan nämnda investeringsfrämjande åtgärderna fick detta en gynnsam effekt på investeringarna. Speciellt snabbt eller med över 10 % växte maskininvesteringarna.

Bl. a. till följd av leveranssvårigheter steg exportvärdet 1970 något långsammare än 1969 eller med 12,5 % mot 15 %. Importen fortsatte däremot att stiga kraftigt, vilket till stor del förklaras av den betydande lageruppbyggnaden och de från 1969 uppskjutna investeringsplanerna. Totalt steg importen med ca 20 % i värde. De framgångsrika försöken att stoppa kapitalutflödet lodde 1970 till att kapitalbalansen för första gången på länge visade överskott. Handelsbalansens underskott blev dock ovanligt stort samtidigt som det positiva nettot på tjänstebalansen reducerades. Nettoeffekten av utvecklingen på kapital- och bytesbalans blev ett överskott i betalningsbalansen om ca 220 miljarder lire att jämföra med ett underskott 1969 om 870 miljarder.

Under de första månaderna 1971 har lättnaderna i kreditpolitiken fortsatt. Bl. a. sänktes diskontot i januari från 5,5 % till 5 %. I det följande antas att uppmjukningen av kreditpolitiken fortsätter, vilket i kombination med finanspolitikens nuvarande uppläggning bör leda till en positiv investeringsutveckling. Regeringens reformplaner tyder på att de offentliga utgifterna ökar snabbare 1971 än under tidigare år. Även den

privata konsumtionsefterfrågan kan väntas visa en betydande tillväxt. inte minst med tanke på att löncökningarna 1970 medförde en temporär höjning av sparkvoten. Bruttonationalprodukten kan under dessa förutsättningar beräknas stiga med mellan 5 och 6 % 1971. En viktig förutsättning för att en sådan produktionsökning skall kunna infrias är att inga allvarliga störningar inträffar på arbetsmarknaden. En snabb och väl avvägd återhämtning är även ett krav för att kunna infria de stora strukturella reformer på bl. a. regionalpolitikens område som regeringen aviserat.

Exporten visade mot slutet av 1970 tecken till att tillta. Under förutsättning att normala produktionsförhållanden kommer att föreligga kan exporten beräknas växa något snabbare än 1970. Importen låg på en onormalt hög nivå 1970 och en viss uppbromsning av tillväxttakten torde vara att förutse 1971. Importens ökning väntas trots detta bli snabbare än exportens, varför handelsbalansens underskott troligen stiger något.

Danmark

Den kraftiga åtstramningen av den ekonomiska politiken, vilken inleddes 1969 och fortsatte under 1970, synes ha fått mera märkbara effekter på den inhemska aktiviteten först under andra halvåret 1970. Framför allt blev dämpningen i den privata konsumtionstillväxten under första halvåret 1970 mindre än väntad, medan däremot investeringsuppgången avtog tidigare. Konsumtionsökningen beräknas för hela 1970 ha uppgått till 5 % i volym, att jämföra med en beräknad real disponibel inkomstökning på endast 2 %. Investeringarna uppskattas ha stigit med 4 %. Produktionen utvecklades svagt under 1970 men till följd av den snabba tillväxten under loppet av 1969 (7,5 %) översteg emellertid 1970 års produktionsnivå 1969 års med ungefär 4,5 %. En väsentlig orsak till den avtagande tillväxten 1970 var en ökad brist på arbetskraft. Då man närmade sig fullt kapacitetsutnyttjande redan 1969 synes möjligheterna att realisera en fortsatt snabb produktionsstegring ha varit begränsade.

Den inhemska aktiviteten första halvåret 1970 gav utslag i en kraftig försämring av den yttre balansen. Underskottet i bytesbalansen första halvåret uppgick till närmare 2,7 miljarder danska kronor, en försämring med 1,1 miljarder danska kronor jämfört med motsvarande period 1969. Underskottet andra halvåret blev väsentligt mindre men förbättringen från 1969 var relativt obetydlig. För hela 1970 uppgick bytesbalansens underskott till drygt 4 miljarder danska kronor mot 3,1 miljarder 1969. En viss dämpning i exporttillväxten synes ha ägt rum under fjärde kvartalet 1970. Exportuppgången 1970 stannade vid 11,2 % i värde medan importen steg med 15,4 %. Underskottet i bytesbalansen finansierades till ca 2/3 med kortfristiga krediter. Detta underlättades

genom att man hållit en högre räntenivå i förhållande till utlandet efter diskontohöjningen från 7 till 9 % i maj 1969 och genom en i övrigt stram kreditpolitik.

Den totala lönesumman beräknas under 1970 ha stigit med ca 13 à 14 %. Sysselsättningen har bidragit till en ringa del därav. Konsumentpriserna ökade med ca 7 % mellan 1969 och 1970. Drygt en tredjedel av prisuppgången orsakades av direkta prisstegringsimpulser från utlandet.

Den ekonomiska politiken kan också 1971 väntas vara stram i syfte att återställa inre och yttre jämvikt i ekonomin. I fråga om den inre stabiliteten synes man i första hand förlita sig på en avtalsuppgörelse med moderata lönehöjningar. Vid mitten av mars antogs ett förlikningsförslag till avtalsuppgörelse innebärande en total löneökning för arbetare om 6 à 7 %, fördelade på två år. Då prisindexeringen av lönerna upprätthålls i de nya avtalen torde detta, tillsammans med en viss löneglidning, dock medföra snabbare lönestegring än vad avtalen i och för sig ger. Prisstoppet som skulle ha utlöpt den 1 mars, förlängdes men avlöstes den 3 april av en ny prislag. Enligt denna skall prisökningar till följd av ökade omkostnader kunna tillåtas men däremot skall det normalt inte vara möjligt att basera prisökningar på icke-avtalsmässiga lönehöjningar. Lagen kommer sannolikt att gälla i två år. Diskontosänkningarna i januari och april får också ses som en del av stabiliseringspaketet även om en anpassning av räntan till den internationella räntenivån också legat bakom sänkningen.

Kan man hålla pris- och kostnadsökningarna ungefär inom den ram förlikningsförslaget indikerar torde exportföretagens konkurrensförmåga väsentligt komma att förstärkas. Detta skulle också stimulera till ökade industriinvesteringar, varigenom en nödvändig utbyggnad av exportkapaciteten kommer till stånd. Efterfrågan från exportmarknaden visade tecken till att ha dämpats mot slutet av 1970 och orderingången till de hemmamarknadsorienterade företagen gick tillbaka. För 1971 förutses exporttillväxten kunna uppgå till ca 8 % i värde. Till detta bidrar en förväntad svag inhemsk efterfrågetillväxt. En dämpning i den privata konsumtionsökningen verkar trolig både med hänsyn till att inkomstökningen förefaller bli svag och att skattetrycket höjs. För den offentliga sektorns efterfrågan på varor och tjänster räknas med en något svagare stegringstakt 1971. Investeringarna inom industrin förefaller ha ökat svagt de tre första kvartalen 1970. Huruvida investeringarna ånyo kan stimuleras sammanhänger bl. a. med hur kostnaderna och exportefterfrågan utvecklas.

Mot bakgrund av den förväntade långsamma stegringen av den inhemska efterfrågan beräknas tillväxten av importen stanna vid 4 % i värde 1971. En viss förstärkning av den yttre balansen kan därför förutses för 1971. Det mest sannolika bidraget här till torde komma från

en relativt begränsad inhemsk efterfrågan. Osäkerheten kan i första hand knytas till den efterfrågestimulans man samtidigt vill uppnå — ökningen av investeringarna och industrins exportframgångar. På kort sikt är utrymmet för produktionsökningar begränsat som följd av fortsatt brist på arbetskraft. Produktionsuppgången väntas stanna vid ca 2 % 1971. Storleken av förstärkningen i bytesbalansen beror alltså på hur man lyckas utnyttja den relativt lilla marginal av inhemsk efterfrågedämpning och svag kapacitetstillväxt som här ges. Mot denna bakgrund framträder betydelsen av ett i relation till utlandet förbättrat kostnadsläge, speciellt vid en svag internationell konjunkturutveckling.

Finland

Den ekonomiska tillväxten i Finland var under 1970 fortsatt snabb även om ökningstakten planades ut under loppet av året. Avsevärda reallöneökningar kunde kombineras med en internationellt sett låg prisstegringstakt. Den totala produktionen växte med knappt 7 % och den privata konsumtionen med 6 %. Den höga inhemska efterfrågan medförde i kombination med en betydande emigration att arbetslösheten även inom de sysselsättningssvaga regionerna reducerades avsevärt. De successivt uppnådda stabiliseringsöverenskommelserna har utgjort en viktig förutsättning för den dämpade pris- och kostnadsutvecklingen. Liksom i övriga nordiska länder åtföljdes högkonjunkturen av vissa balansrubbnings inom samhällsekonomin. Sålunda försvagades t. ex. den yttre balansen under 1970.

Stabiliseringsavtalens konstruktion har emellertid inneburit vissa svårigheter för den ekonomiska politikens uppläggning. Finanspolitiska åtgärder har endast kunnat utnyttjas i ringa utsträckning. Fördelningspolitiskt har överenskommelserna inneburit en viss låsning vad avser avvägningen mellan hushålls- och företagssektor. Dessa problem tenderar att successivt tillta i betydelse.

Trots en stram kreditpolitik var de privata investeringarna en av de mest expansiva efterfrågekomponenterna under 1970. Ökningstakten var av ungefär samma storlek som 1969, eller ca 15 %. Finansiellt utrymme för den kraftiga tillväxten har, förutom genom en omfattande kortfristig kapitalimport, kunnat uppnås genom en ökad självfinansieringsgrad inom industrin. Den offentliga sektorns expansion begränsades avsevärt under 1970, vilket i första hand påverkade de offentliga investeringarna. Dessa sjönk under året med ca 10 %.

Det mot slutet av 1970 kraftigt stigande underskottet på handelsbalansen var i första hand att hänföra till en plötslig och snabb ansvällning av importen. Varuimporten ökade 1970 med över 30 % i värde och 20 % i volym. Bidragande härtill var bl. a. en betydande lagerökning. Importutvecklingen medförde en rad motåtgärder av kreditpolitisk natur under de sista månaderna av 1970. Dessa finns närmare återgivna

i preliminära nationalbudgeten för 1971. Den successiva förbättringen av Finlands relativa kostnadsläge torde vara en förklaring till den snabba ökningen av varuexporten. Exportvärdet steg under 1970 med omkring 16 %. Den jämfört med exporten påtagligt snabbare importuppgången medförde emellertid ett underskott på handelsbalansen 1970 om 1 465 miljoner finska mark att jämföra med 232 miljoner 1969. Trots ett positivt netto på tjänstebalansen uppvisade bytesbalansen ett underskott 1970 på knappt 1 miljard finska mark.

Bedömningen av konjunkturutsikterna 1971 försvåras i hög grad av osäkerheten om den ekonomiska politikens närmare uppläggning. Som framgår av den preliminära nationalbudgeten för 1971 slöts ett nytt stabiliseringsavtal i december 1970. Avtalet innebar bl. a. relativt kraftiga löneökningar samt en viss lättnad av den rådande prisregleringen. Överenskommelsen förkastades dock av metall- och byggnadsarbetarförbundet, vilket under början av 1971 ledde till omfattande strejker inom dessa sektorer av arbetsmarknaden.

Några officiella finska prognoser, vilka tagit hänsyn till den senaste tidens utveckling på arbetsmarknaden, föreligger inte för närvarande. Mycket talar dock för en, jämfört med 1970, minskad produktionstillväxt under 1971 även om ingen väsentlig försvagning av konjunkturen ännu är i sikte. Exportutsikterna förefaller tillfredsställande och någon mera markant nedgång av investeringarna är knappast att vänta under första halvåret. De hittills avtalade löneökningarna kan förutses hålla den privata konsumtionen på en fortsatt hög nivå. Med tanke på den yttre balansen kan denna konsumtionsökning möjligen tänkas få besvärande konsekvenser med avseende på importen.

Under förutsättning att externa balanshänsyn inte framtvingar drastiska skärpningar av den ekonomiska politiken kan den totala produktionen antas stiga med 3—4 %. Den ekonomiska utvecklingen under loppet av 1971 torde kännetecknas av en snabbare expansion under början av året än under dess senare del. I den mån strejkerna inom metall- och byggnadssektorn inte leder till löneökningar som markant överstiger andra sektorer kan de nominella löneökningarna skattas till 10 %. Mjukas vidare prisregleringen upp i avtalad omfattning räknar man från finsk sida med en ökning av konsumentpriserna med drygt 6 %. Trots att importökningen 1971 sannolikt blir betydligt lägre än 1970, torde den dock bli några procentenheter snabbare än exportökningen. Detta skulle innebära ett jämfört med 1970 något ökat underskott i handelsbalansen.

Norge

Den norska ekonomin 1970 karakteriserades av en hög inhemsk efterfrågetillväxt och en snabb pris- och kostnadsstegring. Till den inhemska efterfrågans ökning bidrog främst investeringsuppgången samt en ovan-

ligt kraftig lageruppbbyggnad. De internationella prisstegringsimpulserna, framför allt inom sjöfarten, kom att förbättra bytesförhållandet med utlandet med inte mindre än 4 %. Överhettningen i ekonomin blev starkast på arbetsmarknaden med en snabb löneglidning som följd. Sysselsättningen ökade med 1,9 % 1970 och arbetslösheten i januari och februari 1971 var den lägsta som någon gång registrerats. Till följd av en svag produktivitetstillväxt stannade den totala produktionsökningen 1970 vid 3,5 %.

Efter två år med nedgång i fartygsinvesteringarna steg dessa med över 70 % 1970. I övrigt var investeringstillväxten koncentrerad till industrin (22 %) samt byggnads- och anläggningsverksamheten (15 %). Den sammanlagda investeringsuppgången blev 15 %. Den privata konsumtionen ökade däremot med endast 2,5 % och denna låga tillväxt sammanhänger med den höga konsumtion 1969 som blev följd av mervärdesskattens införande vid årsskiftet 1969/1970.

Exporttillväxten stagnerade under 1970 och en viss nedgång för den säsongkorrigerade exporten kunde noteras mot slutet av året. För helåret steg exporten exklusive fartyg med drygt 14 % i värde. Volymuppgången stannade vid ca 6,5 %, vilket var något lägre än 1969, då ökningen var 9,3 %. Importtillväxten har sedan andra halvåret 1969 varit hög och en dämpning skedde först under sista kvartalet 1970. Importökningen för varor exklusive fartyg uppgick till 21 % i värde 1970 medan volymökningen blev 13 %. Den kraftiga lageruppbbyggnaden 1970 synes vara den viktigaste orsaken till den starka importtillväxten under de tre första kvartalerna.

Underskottet i handelsbalansen exklusive fartyg ökade från 1969 med 2,2 miljarder norska kronor och uppgick 1970 till 8,4 miljarder. Förbättringen i sjöfartens nettoöverskott under 1970 motvägdes av nettoinköp och försäljningar av fartyg. Försämringen i bytesbalansen blev sålunda likaledes 2,2 miljarder norska kronor. Underskottet 1970 uppgick därmed till 1,3 miljarder norska kronor.

Den höga inhemska efterfrågan och goda förtjänstutvecklingen i exportnäringarna bidrog till en kraftig löneglidning inom industrin. Den beräknas ha uppgått till 7 %, medan den avtalsmässiga lönehöjningen var 9 %. De nominella disponibla inkomsterna inom den privata sektorn steg med i genomsnitt 17,9 % och för gruppen löntagare och pensionärer med ungefär 18,5 %. Bidragande härtill var skatteomläggningen vid början av 1970, vilken medförde en inkomstöverföring netto till den privata sektorn. Transfereringarna till pensionärerna ökade särskilt starkt. Trots en konsumentprisuppgång om 10,6 %, steg alltså den reala disponibla inkomsten för löntagare och pensionärer med i genomsnitt 8 %. Spridningen i inkomststegringstakt synes ha varit stor mellan olika grupper. Omsvängningen från en hög till en låg konsumtionstillväxt mellan 1969 och 1970 synes ha medverkat till att

det privata hushållssparandet kraftigt ökade 1970. Även företagssparandet gick upp, speciellt inom sjöfartssektorn och andra exportnäringar.

Under 1971 förutses att den inhemska efterfrågetillväxten gradvis kommer att avta. Expansionskraften i den norska ekonomin skulle emellertid vidmakthållas relativt oberoende av utvecklingstendenserna i Västeuropa. Ett flertal åtgärder infördes mot slutet av 1970 i syfte att dämpa efterfrågan samt pris- och kostnadsstegringarna. Skatterna på tobak, alkohol, bensin och eldningsolja höjdes. Vidare beslöts om prisstopp och förbud mot löneglidning som inte inryms i löneavtalen. Åtstramningen berörde också statsutgifterna samt utlåningen från kreditinstituten och särskilda åtgärder vidtogs för att dämpa byggnadsinvesteringarna.

De investeringsdämpande åtgärderna väntas få effekt först mot mitten av 1971, varför investeringsefterfrågan väntas bli hög även 1971. Uppgifterna om industrins investeringsplaner för 1971 visar på en fortsatt ökning men i något lägre takt än vad tidigare uppgifter gav anledning förmoda. Lagerinvesteringarna kan dock antas bli väsentligt svagare 1971. Ökningstakten i realinkomsterna blir sannolikt något lägre än 1970 som följd av bl. a. skattehöjningarna samt något svagare löneglidning. Den starka tillväxten av realinkomsterna 1970 beräknas emellertid få en kvarstående effekt på konsumtionsutvecklingen 1971. Härtill kommer att konsumtionen under första halvåret 1970 var förhållandevis låg efter skatteomläggningen. Under sådana omständigheter väntas en konsumtionsstegring med ca 6 % 1971. Ökningen av varuexporten exklusive fartyg kan skattas till 7,5 % i volym. Omslaget i lagerutvecklingen förväntas reducera importtillväxten, som för 1971 har beräknats till 4 %. Sjöfarten inklusive export och import av fartyg förutses ge ett överskott 1971 som är ungefär 1 200 miljoner norska kronor mindre än 1970, vilket främst är en följd av en fortsatt hög nettoimport av fartyg. Dessa antaganden skulle innebära en fortsatt försämring i bytesbalansen och ett underskott 1971 på 2,5—3 miljarder norska kronor. Produktionen beräknas, till följd av den antagna stimulansen från exporten, öka snabbare 1971 än 1970. Uppgången 1971 väntas bli 5 %, vilket med en trolig mindre ökning i sysselsättningen förutsätter en väsentligt snabbare produktivitetsstegring i den norska ekonomin 1971 än 1970.

III. Utrikeshandeln

1. Exporten

Exportutvecklingen under 1970

Den fortsatt snabbt stigande efterfrågan från utlandet i slutet av 1969 och under första delen av 1970 medförde en kraftig ökning av den svenska exporten även under 1970. Exporten exklusive fartyg steg 1969—1970 med närmare 10 %, vilket dock innebar en dämpning jämfört med tillväxten 1968—1969 som uppgick till 11 1/2 %. Dämpningen av tillväxten kan hänföras till råvarudelen¹ av den svenska exporten. Exporten av järnmalm hämmades mycket kraftigt under första kvartalet 1970 som följd av strejken vid LKAB och i slutet av året tenderade efterfrågan inom EEC att försvagas. En vändning i exportefterfrågan synes också ha skett beträffande papper, massa samt järn och stål. Orderstockarna inom dessa industrier var dock vid mitten av 1970 av en sådan storlek att exportleveranserna kunde hållas ganska väl uppe under andra halvåret 1970. För råvaruexporten totalt var exportvolymen under 1970 av ungefär samma storlek som under 1969.

Tillväxten av den svenska exporten exklusive fartyg bars således upp av en avsevärd ökning av exporten av färdigvaror. Exporten av verkstadsprodukter steg 1969—1970 med 21 % i volym mot drygt 13 1/2 % 1968—1969 medan tillväxten av exporten av övriga färdigvaror dämpades från 19 % 1968—1969 till 13 % 1969—1970. Orderstockarna inom den svenska verkstadsindustrin växte under hela 1969 och större delen av 1970 och i samband med det lättande efterfrågetrycket på hemmamarknaden och en kraftigt ökad sysselsättning kunde verkstadsindustrins exportleveranser avsevärt öka under loppet av 1970. En viss försvagning av orderingången från exportmarknaderna ägde dock rum mot slutet av 1970, men verkstadsindustrins exportorderstockar var ännu i slutet av 1970 mycket stora.

Exportpriserna steg 1969—1970 med drygt 8 1/2 %, vilket är den snabbaste prisuppgången sedan Koreakriget. Priserna på råvarudelen steg med 12 %. Det var den snabba och kraftiga efterfrågeökningen för framför allt massa samt järn och stål, som drog upp priserna på dessa varor, men även priserna på övriga råvaror steg relativt kraftigt. Prisindex för exporten av färdigvaror steg med 5 1/2 % 1969—1970.

Den värdemässiga ökningen 1969—1970 av exporten exklusive fartyg uppgick till drygt 19 % (15 1/2 % 1968—1969), vilket innebar en rejäl uppgång av den svenska andelen av världshandeln efter en minsk-

¹ Med råvaror avses här trävaror, massa, papper, malm, järn och stål, övriga metaller, livsmedel samt övriga varor hörande till SITC 0—4.

Tabell III: 1. Exportutvecklingen för olika varugrupper 1969—1971

	Exportvärde, milj. kr.			Procentuella förändringar från föregående år					
	1969	1970	1971	Volym			Pris		
				1969	1970	1971	1969	1970	1971
Trävaror	1 856	2 078	2 145	6,6	4,8	-0,5	4,4	6,8	4
Massa	2 453	2 965	3 215	2,4	2,3	1,5	6,7	18,1	7
Papper	2 706	3 094	3 275	14,5	6,7	4	0,7	7,1	1,5
Malm	1 406	1 450	1 635	11,1	-7,7	7	0,9	11,8	5
Järn och stål	2 620	3 132	3 355	9,5	-0,2	11	6,9	19,8	-3,5
Övriga metaller	837	855	800	11,5	-4,2	4	9,5	6,6	-10
Verkstadsprodukter, exkl. fartyg	10 350	13 316	15 910	13,7	21,0	12,5	2,9	6,3	6
Livsmedel	853	836	900	15,5	-17,7	7,5	4,8	19,1	0
Övriga varor	4 817	5 580	6 140	14,5	13,2	8	1,2	2,4	2
Totala exporten, exkl. fartyg	27 897	33 306	37 375	11,7	9,8	8,5	3,4	8,7	3,5
Fartyg	1 562	1 835	1 950	19,7	4,2	-1,5	3,6	12,7	8
Totalt	29 459	35 141	39 325	12,2	9,5	8	3,4	8,9	3,5

¹ Värdet för 1970 avviker från den preliminära utrikeshandelsstatistiken på grund av definitiva uppgifter för järnmalm. Prisförändringarna är justerade till definitiv nivå.

² Prisförändringen för verkstadsprodukter kan endast till mindre del hänföras till rena prisökningar. De prisförändringar som redovisas i tabellen är de implicita prisförändringar som framkommer med ledning av utrikeshandels varuvisa uppgifter om exporterad kvantitet och motsvarande värdesumma och avspeglar således den genomsnittliga prisförändringen inom olika varupositioner. Därigenom registreras inte endast faktiska prisförändringar utan även kvalitetsförändringar och förändringar i fördelningen på varor av olika kvalitet inom olika varugrupper. Normalt torde huvuddelen av den registrerade prisökningen för verkstadsprodukterna kunna hänföras till denna statistiska missvisning.

Anm. 1969 års exportvärden enligt den definitiva statistiken. Samtliga uppgifter för 1971 avser prognoser. Värdeuppgifterna är avrundade till närmaste 5- resp. 10-tal milj. kr. och de procentuella förändringarna till närmaste hela resp. halva tal.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

ning 1968 och en svag återhämtning 1969. Den svenska andelen av importen till de nordiska länderna och Storbritannien steg. Exporten exklusive fartyg till de nordiska länderna ökade med nästan 20 1/2 % i värde vilket innefattar en uppgång med 35 % av exporten till Finland. Även den västtyska marknaden var expansiv för svensk export som ökade med 21 %. Det synes dock som om exporten till Västtyskland föll tillbaka mot slutet av 1970. Exporten exklusive fartyg till öststaterna ökade med 24 1/2 %.

Exporten av fartyg steg med 17 1/2 % i värde och då exportpriserna på fartyg synes ha stigit kraftigt uppskattas volymökningen till ungefär 4 %. Den totala exporten synes därför ha ökat med 9 1/2 % 1969—1970 mot 12 % 1968—1969.

Trävaror

Exporten av sågade och hyvlade barrträvaror uppgick under 1970 till 6 877 tusen kbm (1 472 tusen stds), vilket innebar en ökning med 90

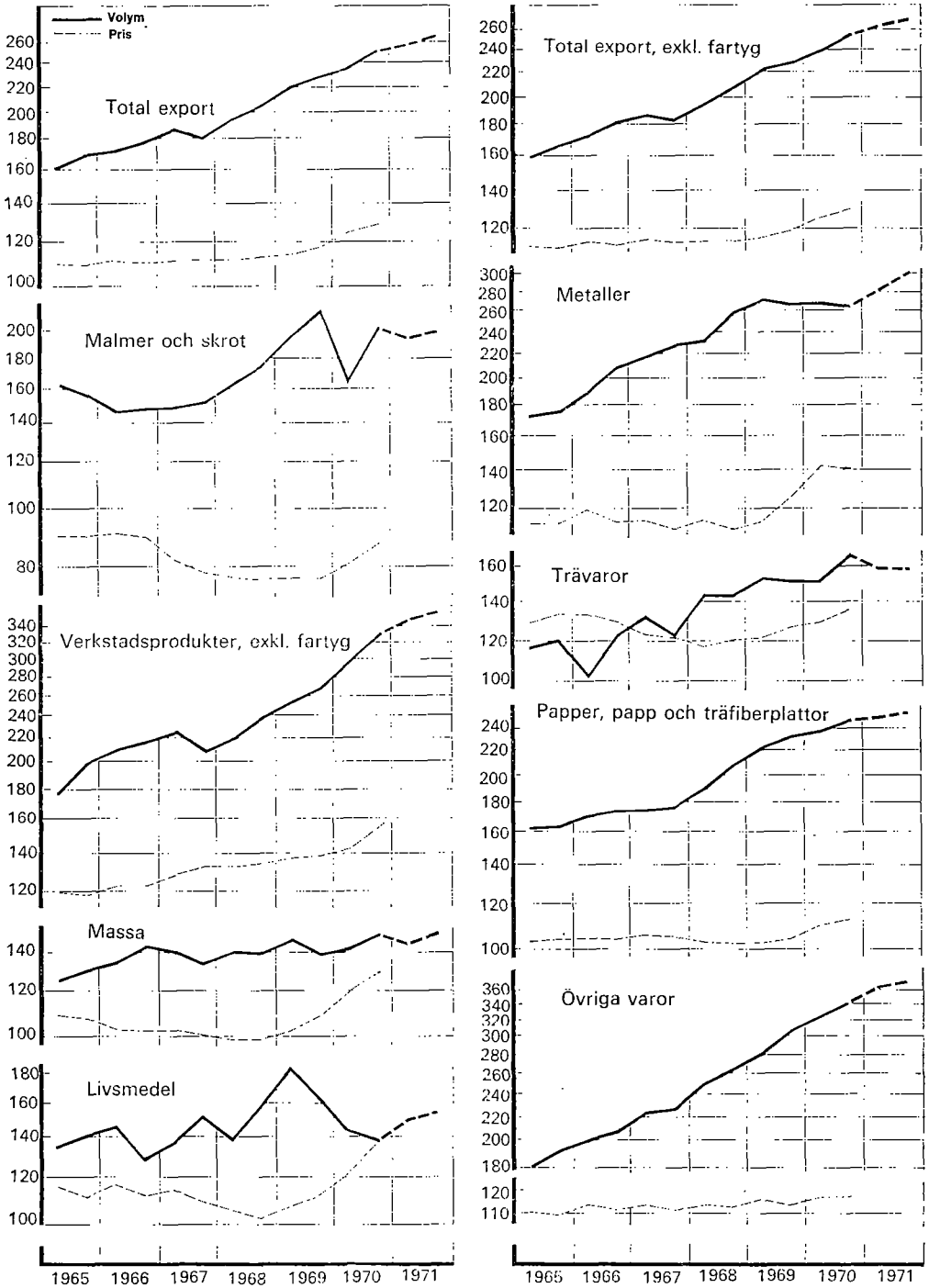
tusen kbm (19 tusen stds) eller knappt 1 1/2 % från 1969. Exportökningen hängde framför allt samman med ökad förbrukning i Västtyskland och Norge samt kraftigt ökad export till vissa utomeuropeiska länder. Den svenska andelen av de västeuropeiska ländernas sammanlagda import synes dock ha minskat. Den svenska exporten till Storbritannien minskade 1969—1970 med 9 % avspeglade en kraftig nedgång av den svenska andelen av importen till Storbritannien. Under 1970 steg den kanadensiska andelen som följd av minskad efterfrågan på trävaror från Förenta staterna. Även i Frankrikes import av trävaror synes den svenska andelen ha sjunkit på grund av ökad konkurrens från Kanada. Exporten till Danmark minskade under loppet av 1970 och 1969—1970 registrerades en nedgång med 3 % i kvantitet. Även i den danska importen sjönk den svenska andelen — orsaken torde vara de låga finska priserna i försäljningssäsongens början. Den svenska andelen av Västtysklands import höjdes däremot och den svenska exporten till Västtyskland ökade med 28 %.

För de övriga i gruppen trävaror ingående delarna, främst massaved och sågtimmer, noterades en kraftig volymökning 1969—1970 och exporten var ungefär en tredjedel större 1970 än 1969. Denna exportökning torde sammanhånga dels med stormfällningarna i slutet av 1969, dels med den höga efterfrågan från framför allt Norge. För gruppen trävaror totalt registrerades en exportvolymökning 1969—1970 med knappt 5 % och en exportprisuppgång med knappt 7 %.

Under 1971 synes importen av trävaror till Storbritannien komma att öka relativt kraftigt. Byggnadsverksamheten beräknas expandera och med hänsyn till den låga lagernivån vid slutet av 1970 leder en förbrukningsökning omedelbart till ökad import. Man torde också kunna räkna med en uppgång av den svenska andelen av den brittiska importen, eftersom konkurrensen från Kanada beräknas avta 1970—1971. Efterfrågan på trävaror i Förenta staterna förutses nämligen stiga kraftigt. Igångsättandet av bostäder var i december 1970 och januari 1971 drygt 50 % högre än under motsvarande månader ett år tidigare, vilket tyder på en kraftig ökning av byggnationen 1970—1971. Förenta staternas import från Kanada torde därmed öka kraftigt. Dessutom synes Sovjetunionens möjligheter att konkurrera under 1971 minska på grund av svårigheter att leverera paketerade trävaror.

För exporten till Danmark bör man räkna med en nedgång 1970—1971. Den höga räntan och kreditåtstramningen under 1970 medförde en nedgång i byggandet och i påbörjade byggnadsprojekt samtidigt som lagren av trävaror ökade. Under 1971 torde den importnedgång som registrerades i slutet av 1970 komma att fortsätta och det är också troligt att den svenska andelen av den danska importen fortsätter att falla tillbaka, med hänsyn till att de finska exportörerna även i början av försäljningssäsongen 1971 gick ut med förhållandevis låga priser.

Diagram III: 1. Volym- och prisutveckling för exporten, totalt och uppdelat på varugrupper 1965—1971
 Index: 1959 = 100. Säsongsrensade halvårsdata. Log. skala

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Förbrukningen av trävaror i Västtyskland torde fortsätta öka i samband med ett ökat bostadsbyggande, vilket drar med sig ökad svensk export.

Till övriga västeuropeiska länder torde man inte kunna räkna med några större förändringar av exporten 1970—1971 och endast beträffande Frankrike en ökning av den svenska andelen.

Exporten av sågade och hyvlade trävaror beräknas under 1971 uppgå till ca 7 000 kbm, vilket innebär en ökning med knappt 2 % från 1970.

Med hänsyn till effekten av stormfällningarna under 1970 beräknas exporten av massaved och sågtimmer minska kraftigt 1970—1971. För hela gruppen trävaror beräknas exporten därmed minska något i volym 1970—1971 medan exportpriserna mot bakgrund av de smärre uppjusteringar som gjordes vid försäljningsöppningen i slutet av 1970 synes komma att öka med 4 %.

Massa

Exporten av massa ökade 1969—1970 med knappt 2 1/2 % i volym. Den utländska efterfrågan började stiga i slutet av 1968 och steg kraftigt under 1969 och de första tre kvartalen 1970 och efterfrågestegringen ledde till höjda orderstockar och fullt kapacitetsutnyttjande i den svenska massaindustrin. Mot slutet av 1970 sjönk dock efterfrågan i utlandet vilket sannolikt var en följd av dels de under andra hälften av 1970 kraftigt uppbyggda lagren av massa i Västeuropa, dels att tillväxten av efterfrågan på papper började avta. Efterfrågan synes ha fortsatt sjunka under första kvartalet 1971.

Importen till de västeuropeiska länderna ökade kraftigt 1969—1970 och den svenska massan synes ha förlorat andelar då den kraftiga västeuropeiska efterfrågestegringen sammanföll med en begränsad tillväxt av den svenska kapaciteten och en nedgång av förbrukningen av massa i Förenta staterna, vilken ledde till en ökad export av massa till Västeuropa såväl från Förenta staterna som från Kanada.

En nedgång av leveranserna av massa från Sverige synes ha ägt rum i början av 1971 i samband med att massaförbrukarna i Västeuropa drog ned sina lager. Lageranpassningsprocessen kan dock förväntas vara avslutad vid mitten av 1971 och därefter beräknas leveransutvecklingen ånyo vända uppåt. Under andra halvåret 1971 torde också trycket från de nordamerikanska producenterna avta i samband med en ökad efterfrågan på avsalumassa i Förenta staterna. Med denna utveckling av efterfrågan och leveranser beräknas den svenska exporten av massa öka med 1 1/2 % i volym 1970—1971.

Mot bakgrund av prishöjningen i november 1970 inför första halvåret 1971 och de avslut som gjorts för andra halvåret 1971 till dessa priser beräknas exportpriserna under 1971 ligga kvar på första kvar-

talets nivå. De kraftigt stigande priserna under loppet av 1970 och höjningen för första halvåret 1971 innebär en uppgång av exportpriserna 1970—1971 med 7 % mot 18 % 1969—1970.

Papper, papp och träfiberplattor

Den svenska exporten av papper, papp och träfiberplattor steg med drygt 6 1/2 % i volym 1969—1970 och med 7 % i pris. Pappersexporten ökade efter ett par års stagnation kraftigt från första halvåret 1968 fram till första halvåret 1969, varefter tillväxten dämpades. I början av 1970 synes efterfrågetillväxten ha mattats. Enligt konjunkturbarometern var orderingången från exportmarknaderna till pappersbruken oförändrad från första till tredje kvartalet 1970 och har därefter sjunkit kraftigt. I exportleveranserna märktes den dämpade efterfrågeutvecklingen i början av 1970, speciellt vad gäller Västtyskland. En svag förbrukningsökning och sannolikt en lagerneddragning hos förbrukarna ledde till en minskning av den svenska exporten av papper exklusive tidningspapper till Västtyskland 1969—1970. Samtidigt som den västtyska pappersindustrin mot slutet av 1970 skar ned produktionen kunde dess export dock fortsätta öka snabbt, vilket torde vara en orsak till dämpningen i ökningstakten för den svenska exporten till övriga EEC-länder. Även exporten till Storbritannien minskade något men i motsats till EEC-länderna ägde nedgången rum framför allt under första halvåret.

Under 1969 förekom vissa tillfälliga leveranser till Centralamerika. Bortfallet av dessa synes vara den främsta orsaken till att exporten dit minskade något 1969—1970. Exporten till övriga råvaruländer ökade däremot, sannolikt som följd av en fortsatt aktiv försäljningspolitik.

Den vikande orderingången till pappersbruken i slutet av 1970 och i början av 1971 får ses i samband med lagerrörelser framför allt i ledet mellan producenter och förbrukare. En dämpning i efterfrågetillväxten, då det fanns lager hos konverterare och distributörer, kan ha varit orsaken till ett temporärt mycket kraftigt fall i orderingången. Det är därför sannolikt att en viss återhämtning äger rum under loppet av första halvåret 1971. Prognosen på en volymökning av pappersexporten med 4 % 1970—1971 förutsätter också en relativt kraftig ökning av exportleveranserna under andra halvåret 1971.

Man kan dock räkna med en fortsatt svag tillväxt av förbrukningen i Västtyskland under 1971, och för den svenska pappersexporten dit är här räknat med en viss nedgång 1970—1971. Däremot torde exporten till Storbritannien kunna öka relativt kraftigt. En positiv faktor för den svenska pappersexporten är också att ett beräknat uppsving i den amerikanska konjunkturen synes komma att innebära en minskad konkurrens från Förenta staterna på den västeuropeiska marknaden. Man torde även kunna räkna med att den svenska pappersindustrin vid vikande

efterfrågan i Västeuropa söker få avsättning för produktionen i övriga länder. Exporten av papper exklusive tidningspapper beräknas därför stiga med drygt 3 1/2 % i kvantitet 1970—1971. Tidningspappersexporten, som till stor del är bunden av kontrakt avscende ganska långa perioder, förutses fortsätta öka relativt snabbt om än i lägre takt än 1969—1970. Därmed skulle den totala pappersexporten stiga med 4 % i volym 1970—1971. Prisstegringen under loppet av 1970 beräknas leda till en uppgång av exportprisindex med 1 1/2 % 1970—1971.

Malm

Den svenska exporten av järnmalm minskade 1969—1970 med drygt 3 1/2 milj. ton, vilket till största delen hängde samman med produktionsbortfallet under första kvartalet 1970 i samband med strejken vid LKAB. Under andra och tredje kvartalet låg exportleveranserna på en hög nivå för att falla från tredje till fjärde kvartalet. Denna nedgång orsakades av dels neddragningar av stålproduktionen i Västtyskland och Belgien i avsikt att bromsa prisfallet på stål, dels den knappa tillgången på malmtonnage.

Exporten av övriga malmer — främst bly och zink — ökade 1969—1970 med 8 1/2 % i volym samtidigt som priserna steg med 10 1/2 %. Även priserna på järnmalm steg kraftigt och för malmexporten totalt registrerades en prisuppgång med närmare 12 % 1969—1970.

Orderingången till EEC:s stålindustri, som sjunkit sedan första hälften av 1969, vände uppåt under fjärde kvartalet 1970. Denna uppgång torde dels vara en följd av att stålpriserna mot slutet av 1970 ånyo började stiga, dels sammanhängande med en ökad efterfrågan i Förenta staterna. Stålproduktionen beräknas dock hållas kvar på fjärde kvartalets låga nivå åtminstone under första delen av 1971 då producenterna avser att hålla prisnivån uppe.

Även om stålproduktionen inom EEC således kan förutses utvecklas relativt svagt under 1971 torde man kunna räkna med en kraftig ökning av den svenska exporten av järnmalm. Exportminskningen under 1970 synes ha medfört minskade andelar av importen till Belgien och Västtyskland, vilket får ses som en tillfällig nedgång. De svenska andelarna torde därför komma att höjas upp till i stort sett 1969 års nivå under 1971. De avslut som gjorts för 1971 och de stora överliggande kvantiteterna från 1970 pekar också mot en leveransökning 1970—1971.

Även priserna fortsätter stiga och för exporten av malm totalt förutses en prisuppgång med 5 % 1970—1971. I volym beräknas exporten öka med 7 %. En stor del av volymökningen hänger samman med att andelen vidareförädlad järnmalm — s. k. pellets — beräknas öka kraftigt. Denna kvalitetshöjning tar sig uttryck som en volymökning. I kvantitet räknat förutses järnmalmsexporten öka med 6 1/2 % och i volym med 9 %.

Järn och stål

Efter en kraftig uppgång under loppet av 1968 låg exporten av järn och stål under 1969 och 1970 i stort sett kvar på den nivå som uppnåddes under första kvartalet 1969. I volym räknat var således exporten under 1970 av samma storlek som under 1969. Stagnationen av exporten sedan första kvartalet 1969 sammanföll med en kraftig uppgång av den inhemska efterfrågan och en mycket stor brist på arbetskraft. Dessutom hämmades produktionen — och därmed exporten — under första delen av 1970 av bristen på nickel och troligen i viss mån av elransoneringen.

Orderingången från exportmarknaderna steg kraftigt under 1968 och 1969 men vände i början av 1970 och har därefter fallit snabbt. Under första kvartalet 1971 synes dock nedgången ha upphört. Efterfrågenedgången under 1970 berörde framför allt specialstål medan efterfrågan på handelsstål steg kraftigt mot slutet av 1970 och i början av 1971. Utvecklingen av exportorderingången på handelsstål torde ha samband med utvecklingen av efterfrågan på den inhemska marknaden.

Den svaga exportutvecklingen under 1970 medförde kraftiga andelsförluster i importen till Norge, Danmark och Storbritannien. Det förefaller dock som om andelen stigit något under loppet av 1970.

Samtidigt som exporten i volym räknat sjönk något steg exportpriserna mycket kraftigt. Från genomsnittsläget 1969 till genomsnittsläget 1970 steg exportpriserna med nästan 20 % men prisstegringstakten dämpades under loppet av 1970 och från tredje till fjärde kvartalet 1970 sjönk exportprisindex.

I värde räknat steg exporten av järn och stål med 19 1/2 %. Exporten till Finland steg mycket kraftigt. Å andra sidan medförde efterfrågenedgången i Förenta staterna en minskning av den svenska exporten av järn och stål dit.

Bedömningen av exportutvecklingen 1970—1971 bygger på den exportenkät för järn- och stålverk som utfördes av statistiska centralbyrån i februari 1971. Enkäten visar att företagen räknar med att öka sin export med 9 1/2 % i värde. Utfallet för 1970 blev nästan 100 milj. kr. lägre än vad företagen beräknade i augusti 1970 och värdet för 1971 i februarienkäten är något lägre än det i augustienkäten.

Orderingången från exportmarknaderna för leverans under 1971 och första halvåret 1972 var relativt stor under andra halvåret 1970. Andelen beräknade leveranser täckta av order vid årsskiftet 1970/1971 var för första halvåret 1971 60 % vilket är en förhållandevis hög andel men betydligt lägre än i enkäterna avseende 1969 och 1970. Däremot är ordertäckningsgraden för andra halvåret 1971 och första halvåret 1972 hög i jämförelse med tidigare enkäter.

Då företagen räknar med en nedgång i priserna från 1970 till 1971 innebär företagens planer och förväntningar en relativt kraftig volym-

ökning 1970—1971. Ett av skälen att räkna med en kraftig exportvolymökning är den beräknade dämpningen av den inhemska efterfrågan. Redan under andra halvåret 1970 vände exporten av handelsstål i samband med nedgången av efterfrågan på den svenska marknaden. En kraftigt ökad export av handelsstål torde medföra höjda svenska andelar av importen till Danmark, Norge och Storbritannien. För efterfrågan på specialstål beräknas uppgången av den amerikanska produktionen få stor betydelse och järn- och stålverken räknar med en kraftigt ökad export till Förenta staterna 1970—1971. Den av företagen förutsedda exporttillväxten bärs emellertid framför allt upp av en mycket kraftig ökning av leveranserna till råvaruländerna, vilket dels synes vara en effekt av den dämpade inhemska efterfrågan, dels sammanhånga med stora engångsleveranser av speciella produkter.

Exportpriserna torde fortsätta sjunka något från fjärde kvartalets nivå men sedan bromsas upp. EEC:s exportpriser på handelsstål sjönk kraftigt från april till oktober 1970 men har sedan oktober stigit som följd av begränsningen av stålproduktionen i Västtyskland och Belgien. Att dessa priser kan hållas uppe är en förutsättning för prisprognosen och dessutom är räknat med att en ökad efterfrågan på specialstål från Förenta staterna skall innebära en förbättring av prisutvecklingen för dessa kvaliteter. Exportpriserna för järn och stål förutses därmed sjunka med 3 1/2 % 1970—1971. I volym räknat beräknas exporten öka med 11 %.

Övriga metaller

Den svenska exporten av övriga metaller minskade med drygt 4 % i volym 1969—1970. Nedgången hänförde sig framför allt till koppar och bly och var en följd av begränsad kapacitet och ökad svensk andel av den inhemska marknaden, vilket medförde minskad import av oarbetad koppar och bly. Även utförseln av andra metaller utvecklades svagt 1969—1970. Så t. ex. var silverexporten till följd av ett begränsat utbud i stort sett oförändrad och aluminiumexporten steg måttligt på grund av både en vikande efterfrågan och en fortsatt snabb ökning av utbudet på världsmarknaden.

De svenska enhetspriserna för kopparexporten var i december endast två tredjedelar av de rekordhöga priserna i april. Även priserna för andra metaller visade en tendens till nedgång under 1970 och exportprisindex för gruppen övriga metaller sjönk med drygt 16 % från andra till fjärde kvartalet 1970. Exportprisindex ökade dock med 6 1/2 % 1969—1970 till följd av stegringen under loppet av 1969 och i början av 1970.

Under 1971 torde man kunna räkna med en viss volymökning av exporten av övriga metaller, bl. a. beroende på höjd produktionskapacitet för koppar. Man kan också räkna med en stark efterfrågan på metaller, och kanske speciellt koppar, från Förenta staterna, då amerikanska för-

brukare väntas bygga upp sina lager inför utgången av metallverksarbetarnas nuvarande avtalsperiod. Detta är en viktig faktor även beträffande prisutvecklingen för bl. a. koppar. Ett uppsving i efterfrågan från Förenta staterna torde med stor sannolikhet leda till att prisnivån dras upp mot mitten av 1971. Exportprisindex för övriga metaller förutses, med en viss uppjustering av priserna under loppet av 1971 inkalkylerad, minska ca 10 % 1970—1971. Den totala exporten av övriga metaller förutses stiga med ca 4 % i volym 1970—1971.

Verkstadsprodukter

Den svenska exporten av verkstadsprodukter ökade 1969—1970 med 21 % i volym. Den snabba exporttillväxten inleddes i mitten av 1968 efter att orderingången från utlandet börjat stiga kraftigt i början av 1968. Exportorderingången fortsatte stiga snabbt även under 1969 och under första delen av 1970, men tillväxten synes ha bromsats upp under loppet av 1970 och under fjärde kvartalet sjönk exportorderingången något. En svag nedgång synes ha ägt rum även under första kvartalet 1971. Exportleveranserna steg hastigt under 1969 men tillväxten bromsades upp något mot slutet av 1969. Denna uppbromsning var sannolikt en följd av den stora bristen på arbetskraft med åtföljande störningar i produktionen och den kraftigt växande efterfrågan från hemmamarknaden. Sysselsättningen inom verkstadsindustrin som steg starkt under 1969 fortsatte att öka kraftigt under särskilt första delen av 1970 och efterfrågan från hemmamarknaden avtog under loppet av året, vilket lämnade utrymme för den kraftiga tillväxten av exportleveranserna. Från andra halvåret 1969 till första halvåret 1970 steg exporten säsongrensats med 11 1/2 % i volym och mellan halvåren 1970 var exportökningen 10 1/2 %. Trots den starka tillväxten av exportleveranserna under 1970 synes exportorderstockarna ha varit något större i slutet av 1970 än i slutet av 1969.

I värde räknat steg exporten av verkstadsprodukter med 28 1/2 %, vilket medförde andelsvinster i importen till de nordiska länderna och Storbritannien efter en svag andelsutveckling 1968 och 1969.

En expansiv del under 1970 var exporten av personbilar. I början av 1970 var exportleveranserna låga, vilket torde kunna tillskrivas de stora nyköpen i Sverige inför höjningen av mervärdeskatten. Från mars var emellertid exporten mycket hög och utförseln av personbilar ökade 1969—1970 med 37 % i värde. Ökningen av personbilsexporten föll på främst Förenta staterna, Finland och Storbritannien.

Till grund för bedömningen av exportutvecklingen 1970—1971 ligger den av statistiska centralbyrån i februari 1971 utförda exportenkäten för verkstäder. Denna visar på en fortsatt kraftig ökning av exporten. Enligt företagets planer och förväntningar skulle exporten öka med 20 1/2 % i värde 1970—1971, vilket innebär en uppjustering med näs-

tan 700 milj. kr. jämfört med augustienkäten 1970. Bakom denna uppjustering synes ligga en fortsatt hög ordergång från exportmarknaderna under andra halvåret 1970. Enligt konjunkturbarometern i mars låg ordergången kvar på en hög nivå även under första kvartalet 1971. Orderläget enligt februarienkäten är förhållandevis tillfredsställande. Första halvårets leveranser är till 52 % täckta av order inkomna före årsskiftet 1970/1971 och för andra halvåret är ordertäckningsgraden 29 %. Dessa tal är höga jämfört med tidigare enkäter om än något lägre än i enkäterna avseende exporten under 1970.

Företagen räknar med att kraftigt öka sin export till Förenta staterna, Västtyskland och Storbritannien, men även exporten till råvaruländerna väntas expandera kraftigt. För de nordiska länderna förutses en långsammare tillväxt 1970—1971 än 1969—1970 och exporten till Danmark hålls uppe av fortsatt stora leveranser av flygplan.

Som framgår av föregående kapitel förutses efterfrågan i Förenta staterna komma att vända under 1971 och i Storbritannien och Frankrike torde ekonomin växa i samma takt 1971 som 1970. Efterfrågan i de nordiska länderna väntas däremot öka långsammare vilket främst hänger samman med en kraftig uppbromsning av tillväxten i Danmark. Dessa utvecklingstendenser synes överensstämma med företagens bedömningar i enkäten.

Exporten av verkstadsprodukter beräknas öka med 19 1/2 % i värde 1970—1971. Den beräknade något lägre tillväxten enligt handelsstatistiken än enligt enkäten hänger samman med att den sedvanligt positiva differensen för handelsstatistikens utfall jämfört med utfallet enligt enkäten var ovanligt stor för 1970. Här är räknat med en mindre differens 1971 än 1970. Den beräknade ökningen med 19 1/2 % innebär en avsakning av exporttillväxten från andra halvåret 1970 till första halvåret 1971 jämfört med tillväxten mellan halvåren 1970. Under andra halvåret 1971 beräknas exportuppgången bromsas ytterligare något (se diagram 1).

Företagen räknar med en snabb prisuppgång 1970—1971. Mot denna bakgrund förutses exportprisindex stiga med 6 % 1970—1971 mot knappt 6 1/2 % 1969—1970. Den volymmässiga exportökningen skulle därmed uppgå till drygt 12 1/2 % 1970—1971.

Livsmedel

Exporten av livsmedel uppgick 1970 till 836 milj. kr., vilket innebar en minskning med 2 % jämfört med 1969 trots att prisnivån genomsnittligt var betydligt högre än 1969. En orsak till nedgången är en minskning av fläskproduktionen som sammanföll med en kraftig ökning av den inhemska konsumtionen. Detta medförde att exporten av fläsk föll kraftigt under andra halvåret 1970 medan nötköttsexporten var ungefär oförändrad. En produktionsnedgång ledde också till att utför-

seln av mejeriprodukter minskade kraftigt 1969—1970. Exportnedgången hängde också samman med den dåliga skörden 1969 som medförde att utförseln av foderspannmål och oljefrön volymmässigt halverades. Exporten av brödsäd kunde däremot hållas väl uppe delvis beroende på en lagernedskärning.

Exportprisindex för livsmedel steg med 19 % 1969—1970, bl. a. till följd av mycket starka prisökningar för foderspannmål samt oljefrön och oljor.

Exporten av livsmedel beräknas uppgå till ca 900 milj. kr. 1971 — en ökning med 7 1/2 % från 1970. Bl. a. torde utförseln av foderspannmål och oljefrön kvantitetsmässigt stiga relativt kraftigt till följd av den större skörden 1970 än 1969. För exporten av brödsäd är räknat med en viss nedgång. Exporten av nötkött torde komma att ligga på en hög nivå om än något lägre än 1970, medan fläskexporten synes bli relativt låg i början av 1971 för att sedan stiga och kvantitetsmässigt öka något 1970—1971.

Priserna började totalt sett falla mot slutet av 1970 och för 1971 är här räknat med en fortsatt dragning nedåt. Årsgenomsnittet för exportpriserna 1971 förutses dock ligga kvar på 1970 års nivå till följd av den kraftiga prisuppgången under loppet av 1970.

Övriga varor

Exporten av övriga varor steg med 13 % i volym 1969—1970. En dämpning av ökningstakten för utförseln exklusive mineraloljeprodukter till de nordiska länderna skedde under loppet av 1970 framför allt sammanhängande med utvecklingen av exporten till Danmark. Momshöjningen vid halvårsskiftet 1970 torde vara en orsak till detta. Exporten till Finland steg mycket kraftigt fram till slutet av 1969 och låg därefter kvar på i stort sett oförändrad nivå. Efterfrågan i Norge var, efter en nedgång efter momshöjningen i början av 1970, fortsatt expansiv under hela 1970. Övrigvaruexporten till Storbritannien ökade relativt kraftigt, trots den svaga efterfrågeutvecklingen och en ganska låg total importökning. Även exporten till Förenta staterna steg relativt snabbt och större delen av uppgången förklaras av en ökad träskoexport.

Ökningstakten för färdigvarorna dämpades något från 1969 till 1970 medan råvarudelen efter en minskning 1968—1969 ökade 1969—1970. Minskinnsexporten steg något, sannolikt som en följd av ökad utslaktning av avelsdjur i samband med ett kraftigt prisfall, medan exporten av övriga råvaror var i stort sett oförändrad. Exporten av kemiska produkter steg mycket kraftigt, delvis sammanhängande med stora engångsleveranser men även med att exporten i övrigt ökade i samma höga takt som under senare hälften av 60-talet. Exporten av mineraloljeprodukter steg med 11 % i volym 1969—1970. Ökningen föll främst

på Danmark och Finland och bestod till största delen av motorbrännolja och tunna eldningsolja.

Exportprisindex för övriga varor steg med knappt 2 1/2 % 1969—1970. Uppgången kan helt hänföras till färdigvarupriserna, som ökade med 4 1/2 %, medan priserna för råvarorna, speciellt minkskinn, sjönk.

Under 1971 torde man kunna räkna med en fortsatt svag utveckling av exporten till Danmark, beroende på att de ekonomisk-politiska åtgärderna under 1970 torde komma att dämpa efterfrågan kraftigt. Där emot beräknas exporten till Finland kunna öka relativt starkt i samband med en fortsatt kraftig stegring av den privata konsumtionen. Exporten till Norge och Storbritannien förutses fortsätta öka relativt kraftigt. Efterfrågan i Norge väntas expandera starkt även under 1971 medan stegringen av exporten till Storbritannien till största delen är en följd av den starka uppgången under loppet av 1970.

Totala exporten av övriga varor beräknas därmed öka med ca 8 % i volym 1970—1971. Exportprisindex förutses stiga med ca 2 %. För färdigvarorna torde man kunna räkna med en fortsatt prisstegring och även råvarupriserna beräknas stiga något bl. a. till följd av en prisstegring för minkskinn.

Fartyg

Värdet av exportleveranserna av nybyggda fartyg uppgick under 1970 till 1 375 milj. kr. — en ökning med 16 % jämfört med 1969. Samtidigt steg utförseln av begagnade fartyg med 28 %. Den totala fartygsexporten ökade därmed med 17 1/2 % i värde 1969—1970.

De svenska varvens inneliggande orderstockar per den 1/3 1971 avseende leveranser andra halvåret 1971 och framåt uppgår till 8,4 miljarder kr. enligt den i mars 1971 av statistiska centralbyrån utförda varvenkäten. Jämfört med de uppgifter som lämnades i novemberenkäten avseende leveranser 1971 och framåt har orderstockarna ökat med 2,3 miljarder kr. Drygt 70 % av de i dag inneliggande orderstockarna avser beställningar från utländska redare, vilket innebär att exporten av nybyggda fartyg under de närmaste åren knappast kommer att bli lägre än 1970 års leveransvärde. För 1971 kan fartygsexporten med hjälp av enkäten beräknas till 1 580 milj. kr. dvs. en ökning i värde med knappt 15 % jämfört med 1970.

Utförseln av begagnade fartyg under 1971 är mycket svårbedömd. Kalkylerna pekar dock på en återgång till 1969 års värde vilket innebär en minskning av utförseln med ungefär 25 % 1970—1971. För den totala fartygsexporten innebär detta att leveransvärdet 1971 kommer att överstiga 1970 års nivå med närmare 6 1/2 %.

Sammanfattning

Den svenska exporten exklusive fartyg beräknas öka med 8 1/2 % i volym 1970—1971. Detta innebär en något långsammare tillväxt än 1969

—1970 som delvis hänger samman med en efterfrågeförsvagning i utlandet framför allt beträffande massa och papper. Nedgången av efterfrågan på dessa produkter i slutet av 1970 och första delen av 1971 synes framför allt vara en effekt av en mycket kraftig lageruppbyggnad i utlandet under senare delen av 1970. Det är därför sannolikt att exporten av massa och papper kommer att stiga under loppet av 1971. Exporten av verkstadsprodukter synes öka relativt kraftigt 1970—1971 även om exporttillväxten förutses avta markant under loppet av 1971. Bedömningen av utvecklingen 1970—1971 bygger på statistiska centralbyråns exportenkät för verkstäder av vilken framgår att företagen är ganska optimistiska inför 1971 vilket troligen är en följd av den relativt höga orderingången under andra halvåret 1970. Orderstockarna var vid slutet av 1970 alltså mycket stora. Även prognosen för exporten av järn och stål har som utgångspunkt en exportenkät och järn- och stålverken räknar med en relativt stark exportvolymökning 1970—1971, vilket får ses mot bakgrund av dels den förutsedda dämpningen av den inhemska efterfrågan, dels en ökad efterfrågan från Förenta staterna.

Exporten av malm förutses öka kraftigt 1970—1971, vilket till största delen är en effekt av att andelarna av importen till de största avnämmländerna väntas komma att återställas till en normal nivå efter nedgången i samband med LKAB-strejken i början av 1970. Utsikterna för exporten av trävaror är förhållandevis goda. Konkurrensen från Kanada väntas avta, vilket innebär möjligheter till ökade svenska andelar av importen till Storbritannien och Frankrike.

Exportprisutsikterna för 1971 är nu något gynnsammare än i slutet av 1970. Så t. ex. har massaproducenterna gjort avslut för andra halvåret till de priser som uppnåddes i slutet av 1970 och EEC-priserna för järn och stål vände från en kraftig nedgång till en svag uppgång i slutet av 1970. Malmförhandlingarna ledde också till höjda exportpriser för malm.

De svenska verkstadsföretagen är enligt februarienkäten mycket optimistiska beträffande prisutvecklingen under 1971 och räknar med en kraftig prisstegring 1970—1971. För totala exporten förutses en prisuppgång med drygt 3 1/2 % 1970—1971, vilken också innefattar en fortsatt uppgång av priserna på exporterade fartyg.

2. Importen 1970 och 1971

Importutvecklingen 1970

Importen exklusive fartyg, flygplan och vapen fortsatte stiga kraftigt under första halvåret 1970 — volymökningen blev ca 6 % från andra halvåret 1969, dvs. ungefär lika mycket som mellan halvåren 1969. Därefter dämpades ökningstakten avsevärt och importen steg med en-

dast omkring 1/2 % i volym mellan halvåret 1970. Den huvudsakliga orsaken till den snabba importtillväxten i början av 1970 torde ha varit den exceptionellt stora lagerupbyggnaden. Dessutom var den inhemska industrins kapacitet i början av året fortfarande ansträngd samtidigt som orderstockarna var mycket stora. Detta medförde bl. a. att betydande insatsvaruinköp måste förläggas till utlandet. Produktionskapaciteten förbättrades dock under loppet av 1970, vilket tillsammans med omslaget i lagerinvesteringarna torde vara bakgrunden till den svaga importökningen från första till andra halvåret 1970. Tillväxten av konsumtionsefterfrågan synes ha dämpats redan i slutet av 1969.

Importen av *verkstadsprodukter* steg kraftig första halvåret för att minska något andra halvåret. Nedgången hänför sig dock helt till personbilsimporten som var hög i början av 1970, delvis beroende på momshöjningen, och sedan kraftigt föll tillbaka. Importen av övriga verkstadsprodukter stagnerade från första till andra halvåret — en svag ökning noterades dock för importen av insatsvaror medan investeringsvaruimporten minskade något.

Till följd av de svenska stålverkens hårt ansträngda kapacitetsläge ledde den kraftiga efterfrågeökningen från verkstadsindustrin till att *metallimporten* steg relativt starkt under första delen av 1970. När sedan efterfrågetillväxten mattades samtidigt som kapacitetsläget förbättrades — bl. a. i samband med att sysselsättningen kunde öka — medförde detta en minskning av importen under senare delen av året.

Importen av *andra insatsvaror* än verkstadsprodukter och metaller fortsatte att öka under hela 1970 men stegringen mattades betydligt till följd av lagerneddragningen under andra halvåret.

Textilimporten, som består av konsumtionsvaror samt insatsvaror till framför allt textil- och beklädnadsindustrin, ökade endast svagt 1969—1970 beroende på att såväl den privata konsumtionen av textilvaror som produktionen inom den svenska textil- och beklädnadsindustrin utvecklades svagt.

Importpriserna, som började stiga i snabb takt under senare delen av 1969, steg kraftigt under första delen av 1970. Under andra halvåret fortsatte importpriserna att stiga men i betydligt lugnare takt än under första halvåret. Från 1969 till 1970 steg importprisindex med drygt 8 %, vilket är den snabbaste importprisstegringen sedan 1950—1951. Importprisuppgången var en följd av den internationella mycket snabba efterfrågestegringen under speciellt andra halvåret 1969 som medförde snabbt stigande priser framför allt på rå- och insatsvaror. Så t. ex. steg priserna på importen av järn och stål med 25 % 1969—1970. Den kraftiga uppgången inleddes i slutet av 1968 och under 1969 steg priserna i allt snabbare takt och uppgången fortsatte under de första tre kvartalen 1970 för att falla något från tredje till fjärde kvartalet. Även priserna på övriga metaller var mycket höga i början

Tabell III: 2. Inportutvecklingen för olika varugrupper 1969—1971

	Importvärde, milj. kr.			Procentuell förändring från föregående år					
	1969	1970	1971	Volym			Pris		
				1969	1970	1971	1969	1970	1971
Konsumtionsvaror	7 658	8 553	9 150	15,2	6,0	3	2,7	5,4	4
därav: textil	1 927	2 134	2 500	18,1	4,6	11	5,1	5,8	5,5
verkstadsprodukter	2 048	2 214	2 235	18,7	1,1	-3,5	2,5	6,9	4,5
Investeringsvaror	3 608	4 367	5 070	17,0	10,6	9	2,1	9,4	6,5
Konsumtionsråvaror	2 785	3 109	3 050	5,2	2,2	0,5	2,6	9,2	-2
därav: textil	1 528	1 527	1 465	8,0	-0,1	-2	3,8	0,0	-2
Andra industriråvaror	11 974	14 747	14 970	15,6	13,1	0	2,7	8,9	1,5
därav: verkstadsprodukter	3 793	4 854	5 115	17,9	18,6	0	2,6	7,9	5,5
råolja	887	985	1 200	16,5	12,0	2	-10,5	-0,8	19,5
Byggnadsråvaror	1 037	1 278	1 295	19,3	9,3	0	2,9	12,7	1,5
Jordbruksråvaror	634	697	720	1,7	4,4	1	-0,6	5,3	2
Bränslen	2 205	2 745	3 270	6,2	13,5	-0,5	-9,4	9,7	20
Totalt, exkl. fartyg, flygplan, vapen	29 902	35 496	37 525	13,7	9,7	2	1,5	8,2	4
Fartyg, flygplan, vapen	669	743	705
Total import	30 571	36 239	38 230	13,3	9,5	1,5	1,8	8,2	4
därav: verkstadsprodukter	9 788	11 879	12 830	17,8	12,1	2	2,5	8,3	5,5
järn och stål	1 673	2 283	2 010	25,6	9,1	-4,5	10,2	25,0	-8
textil	3 682	3 908	4 180	13,9	2,7	4,5	4,4	3,3	2

Anm. Samtliga uppgifter för 1971 är prognoser. Värdeuppgifterna är avrundade till närmaste hela 5-resp. 10-tal milj. kr. och de procentuella förändringarna till närmaste hela resp. halva tal.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

av 1970 men föll från andra kvartalet. Priserna på de importerade konsumtionsråvarorna steg 1969—1970 med nästan 21 %. Förutom priset på råkaffe som drevs upp av den dåliga kaffeskörden i Brasilien under 1969, steg priserna kraftigt på vegetabiliska oljor.

Under inverkan av de stigande priserna på insatsvaror till verkstadsindustrin, de snabbt stigande lönekostnaderna i flera viktiga importländer och den västtyska revalveringen i slutet av 1969, steg importprisindex för verkstadsprodukter med närmare 8 1/2 % 1969—1970 med den starkaste uppgången under första halvåret.

Importprisindex för bränslen, som sjunkit sedan den kraftiga uppgången i samband med Suezkanalens stängning i mitten av 1967, började stiga i början av 1970, vilket får ses mot bakgrund av den begynnande bristen på stenkol, koks samt tjocka eldningsolja. Prisstegringstakten tilltog under andra hälften av 1970 då oljefrakterna steg mycket kraftigt samtidigt som bristen på vissa produkter kvarstod. Även råolja priserna steg från första till andra halvåret 1970. För bränslen registrerades en importprisuppgång med drygt 9 1/2 % 1969—1970 medan råolja priserna föll något.

Importutvecklingen 1971

Mot bakgrund av en beräknad relativt svag inhemsk efterfrågetillväxt under 1971 — bl. a. torde lagerinvesteringarna komma att bli betydligt lägre 1971 än 1970 — och en dämpad produktionsökningstakt beräknas den totala importen öka med ca 1 1/2 % i volym 1970—1971 att jämföra med en uppgång med 9 1/2 % 1969—1970. Importen exklusive fartyg, flygplan och vapen beräknas öka något starkare eller ca 2 %.

Importökningstakten förutses avta markant för samtliga varugrupper med undantag av investeringsvaror. Förutom en väntad mycket kraftig ökning av införseln av datamaskiner drar de fortsatt ökade maskininvesteringarna med sig en ökning av importen av investeringsvaror. För övrigt väntas importen av *verkstadsprodukter* öka endast måttligt till följd av den dämpade efterfrågetillväxten — ordergång- en från hemmamarknaden till den svenska verkstadsindustrin föll enligt konjunkturbarometern svagt redan under 1970 och minskade ytterligare under första kvartalet 1971 — samtidigt som importandelen sjunker. Andelen importerade verkstadsprodukter av den totala tillförseln har tidigare visat klara konjunkturvariationer. Importen av konsumtionsvaror väntas minska på grund av en fortsatt nedgång av personbilsimporten som en följd av en beräknad minskning av nyregistreringarna. Mot bakgrund av den dämpade produktionstillväxten och minskade lagerinvesteringar torde man kunna räkna med en stagnerande import av insatsvaror.

Den relativt låga produktionsökningen inom industrin tillsammans med bl. a. de svenska stålverkens förbättrade leveranskapacitet är också orsaken till att importen av *andra industriråvaror* än verkstadsprodukter förutses bli av i stort sett samma storlek 1971 som 1970.

Importen av *textila konsumtionsvaror* beräknas ånyo öka relativt kraftigt 1970—1971 bl. a. beroende på en viss ökning av konsumtionen efter en nedgång 1969—1970. Importen av *textila konsumtionsråvaror* förutses däremot minska något till följd av en produktionsnedgång inom textilindustrin. Importen av *övriga konsumtionsråvaror* förutses öka svagt i samband med en ökning av kaffeimporten.

Importen av *bränslen* som steg kraftigt 1969—1970 till följd av den kalla vintern och den låga tillrinningen i de svenska älvarna beräknas minska 1970—1971.

Importpriserna torde stiga något långsammare under 1971 än under 1970. EEC:s exportpriser på järn och stål föll kraftigt under loppet av 1970 för att stabiliseras på den lägre nivån under senare delen av 1970. Denna nivå torde med hänsyn till begränsningarna av stålproduktionen i Västtyskland och Belgien kunna hållas under större delen av 1971 och de svenska importpriserna beräknas sjunka 1970—1971.

Även priserna på övriga metaller väntas falla 1970—1971 på grund av nedgången av bl. a. kopparpriserna på den internationella marknaden under större delen av 1970 och början av 1971.

Priserna på andra rå- och insatsvaror torde stiga långsammare under 1971 än under 1970. I samband med efterfrågeförsvagningen mot slutet av 1970 slutade priserna att stiga eller föll något på de internationella marknaderna. Således är räknat med att importpriserna på konsumtionsråvaror kommer att falla något 1970—1971, vilket delvis är en följd av sjunkande kaffepriser medan insatsvarupriserna (exkl. råolja) stiger betydligt långsammare 1971 än 1970.

Å andra sidan förutses priserna på importerade verkstadsprodukter stiga kraftigt även 1970—1971 mot bakgrund av de kraftigt stegrade lönekostnaderna.

Den kraftigaste prisuppgången 1970—1971 beräknas för importen av bränslen och råolja. Orsaken till detta är utgången av de förhandlingar om råoljepriserna som ägde rum mot slutet av 1970 och början av 1971 mellan de råoljeproducerande länderna och oljeföretagen. Förhandlingarna ledde till en kraftig höjning av råoljepriserna med direkt verkan samt överenskommelser om ytterligare höjningar fram t. o. m. början av 1975. Priserna på importen av råoljan till Sverige beräknas därför stiga med nästan 20 % 1970—1971 och som en följd av råoljeprishöjningen antas även priserna på de raffinerade produkterna stiga ungefär lika mycket. Även om andelen korttidscharters till Sverige torde vara ganska liten är utvecklingen av oljefrakterna en osäkerhetsfaktor i detta sammanhang.

För den totala importen förutses en prisstegring 1970—1971 med närmare 4 %, vilket således framför allt är en effekt av de stigande bränslepriserna och en fortsatt uppgång av importprisindex för verkstadsprodukter.

3. Bytes- och betalningsbalansen

Handelsbalansen visade 1970 ett underskott med ca 1 100 milj. kr., vilket var av ungefär samma storlek som 1969. I samband med den kraftiga tillväxten av den inhemska efterfrågan och den kraftiga lageruppbyggnaden under andra halvåret 1969 och första halvåret 1970 försämrades handelsbalansen (säsongrensad) från första halvåret till andra halvåret 1969 och underskottet ökade mycket kraftigt från andra halvåret 1969 till första halvåret 1970 i samband med att lageruppbyggnaden då nådde sin kulmen samtidigt som exporten hämmades av det höga kapacitetsutnyttjandet inom den svenska industrin, den kalla vintern samt LKAB-strejken. Den betydligt lägre lageruppbyggnaden under andra halvåret 1970 och den ökade leveranskapaciteten i samband med den dämpade tillväxten av den inhemska efterfrågan under lop-

Den beräknade exportutvecklingen bygger till stor del på enkäter bland företagen. En negativ faktor från handelsbalanssynpunkt torde under 1971 bli prisutvecklingen. Importpriserna förutses stiga något snabbare än exportpriserna vilket framför allt hänger samman med de höjda priserna på råolja och därmed även på bränslen.

Rederinäringens bruttointäkter vid utrikes sjöfart, baserad på den kvartalsvisa statistiken över influtna betalningar, ökade starkt 1970 eller med 22 %, medan motsvarande kostnader ökade något mera eller med ca 25 %. Nettoinseglingen skulle därmed ha resulterat i ett överskott på 1 893 milj. kr. Efter avdrag med 93 milj. kr. för passageraravgifter erlagda i svensk valuta och efter tillägg med 300 milj. kr. för utländska fartygs utgifter i Sverige erhålls preliminärt ett *sjöfartsnetto* för 1970 på 2 100 milj. kr. Den definitiva statistiken över bruttointäkterna, beräknade efter genomförda prestationer, kan emellertid ibland avvika högst väsentligt från den preliminära beräkningen. Bruttointäkterna för 1969 enligt prestationsberäkningen, översteg de enligt betalningsstatistiken preliminärt beräknade med 186 milj. kr., vilket skulle betyda att vissa betalningar avseende prestationer utförda 1969 borde ha influtit 1970. I den preliminära nationalbudgeten antogs att 100 milj. kr. av de influtna betalningarna 1970 vore att hänföra till prestationer utförda under 1969. Inget nytt som gör det motiverat att ändra detta antagande har sedan dess framkommit.

Vid uppskattningen av 1970 års *sjöfartsnetto* på prestationsbasis har sålunda beloppet för de under 1970 influtna betalningarna minskats med nyssnämnda 100 milj. kr. *Sjöfartsnettot* för 1970 har således uppskattats till 2 000 milj. kr.

Fraktmarknadssituationen uppvisar för närvarande en mycket splittad bild. De rekordhögga tankfrakterna under andra halvåret 1970 sjönk dramatiskt kring jul- och nyårshelgerna — sannolikt under intryck av rykten om ett återställande av ojeledningen mellan Persiska viken och medelhavet, den s. k. TAP-line. Under årets sista vecka låg tramptank-index på worldscale¹ 155, dvs. en kraftig nedgång från den mycket höga genomsnittsnivå (worldscale ca 287) som rådde under oktober—november, då kulmen nåddes. Härefter följde en kortvarig uppgång i januari 1971, som snart förbyttes i en nedgång till W.S. ca 150 under februari—mars med variationer uppåt och nedåt föranledda av bl. a. den avvaktande hållning befraktarna iakttagit i väntan på utgången av libyenförhandlingarna. När dessa nu avslutats och överenskommelse mellan parterna nåtts kommer detta troligen att leda till en stabilisering av marknaden. Förmodligen kan även emotses en sänkt fraktnivå till följd av ökad tonnage tillgång föranledd av den kortare transport-

¹ Worldscale är benämningen på det tanktrampindex som hösten 1969 avlöste Intascale. Worldscale 100 motsvatas av en frakt på exempelvis traden Mena Al Ahmadi/Rotterdam runt sydafrika till 8,87 dollar per ton.

sträckan. Libyen svarar för en betydande del av exporten av råolja till västeuropa (exporten av raffinerade produkter hit är helt obetydlig) och dess andel av europeiska OECD:s import av råolja 1969 utgjorde ca 25 % i kvantitet. Time charter marknaden var mycket livlig under 1970 och många förmånliga fraktavslut gjordes, varför de då ingångna fraktavtalen kan väntas gynnsamt påverka sjöfartsnettot för i första hand 1971.

På torrlastsidan har aktiviteten under vårmånaderna 1971 varit ytterst ringa med mycket låga fraktnivåer, vilket har lett till att vissa transportuppdrag blivit direkt olönsamma. Förlusten skulle emellertid bli ännu större vid en eventuell uppläggning, vilket skulle förklara varför vissa rederier ändå håller sina fartyg igång. Den senaste höjningen av bunkerpriserna (1 mars 1971) med 35 % synes dock ha medverkat till en ökad uppläggning under senare delen av mars. Även linjefarten dras med svårigheter. Konferenssystemet sådant det i dag är utformat fungerar mycket trögt. Man har sålunda mycket små möjligheter att någorlunda snabbt kompensera sig för inträffade kostnadsökningar. Detta sker först långt i efterhand, varför förlusterna kan hinna bli ganska kännbara. De kraftigt höjda driftskostnaderna under 1970 kan därför sägas särskilt ha drabbat denna del av rederinäringen. Då dessutom initialproblemen med containeriseringen ännu inte helt funnit sin lösning har lönsamheten här varit mycket dålig eller direkt förlustbringande, vilket bl. a. medfört att flera linjer nedlagts. Ett annat exempel på det hårda klimat linjefarten lever under utgör också den flaggdiskriminering som bedrivs av vissa nationer. Ökningen av driftskostnaderna hänför sig främst till ökade lönekostnader, mer än fördubblade bunkerkostnader samt en avsevärd fördyring i hamn.

Som nämndes ovan ökade kostnaderna 1970 mycket kraftigt eller med 25 %. Som jämförelse kan nämnas att motsvarande ökningstal 1968 och 1969 var 4,6 % respektive 12 %. Även 1971 väntas kostnaderna fortsätta öka och förmodligen snabbare än intäkterna liksom fallet var 1970. Den 1 mars 1971 steg bunkerpriserna med 35 % och ökade kostnader i hamnarna är att vänta. För att sjöfartsnettot skall nå upp till 1970 års nivå eller förbättras något krävs att intäkterna växer mycket starkt även i år. Trampmarknadens fraktsatser har sjunkit starkt under första kvartalet 1971 för såväl torrlast som tanklast och linjefartens problem har tidigare påtalats. Här kan tilläggas att världshandeln, som 1970 ökade ca 7 % i volym, under 1971 väntas öka med endast 5—6 %. Å andra sidan kan man räkna med att många av fraktkontrakten, ingångna under förra årets gynnsamma förhållanden, får full genomslagskraft först i år och kan komma att ge det tillskott som behövs för att nå en viss förbättring av sjöfartsnettot även 1971. Detta har som framgår av tabellen satts till 2 200 milj. kr. Härvid har antagits att kostnaderna 1970 stiger något snabbare än intäkterna.

Nettot av in- och utförsel av *resevaluta* 1970 resulterade i ett kraftigt underskott på 1 748 milj. kr., vilket innebär en ökning jämfört med 1969 med ca 42 %. Utfödet ökade 1969—1970 med 32 % (16,6 % 1968—1969) medan inflödet ökade endast 13 % (16,5 % 1968—1969). Någon uttömmande förklaring till det exceptionellt stora underskottet förra året föreligger inte. Mycket litet talar emellertid för att utlandsturismen skulle ha ökat särskilt mycket och bidragit till denna utveckling. Dessutom tyder den statistik som föreligger om resevalutornas länderfördelning på att resorna till de mest populära turistmålen knappast spelar den dominerande roll som ibland antytts.

Resevalutastatistiken bygger på försäljning och köp av utländska resecheckar och sedlar, återköp av svenska sedlar från utlandet samt banköverföringar för uppehållskostnader. De två förstnämnda kategorierna kan givetvis omfatta valutor som använts för andra ändamål än uppehållskostnader vid utrikes resor. Sålunda ingår valutor som använts i samband med inköpsresor över Öresund och de svensk—norska och svensk—finska gränserna (gränshandel). Det finns också skäl anta att även utländska gästarbetare vid semesterresor till sina hemländer medför valutor som är avsedda för hemmavarande familjer eller utgör hemtagning av besparingar. Skulle, som ovan antytts, den egentliga turismen spela en mindre avgörande roll för ökningen av valutautflödet kan det måhända finnas skäl att fästa desto större avseende vid ökad gränshandel och en ökad utförsel i samband med utländska gästarbetares hemresor. Det kan här exempelvis nämnas att in- och utvandringen ökade starkt 1969 (med tyngdpunkten förlagd till senare delen av året) och 1970.

Det skulle möjligen vara motiverat att betrakta den extremt kraftiga ökningen under 1970 enligt resevalutastatistiken som en engångsföreteelse och en överslagsberäkning skulle t. ex. kunna konstrueras så, att man utgår från att den reella ökningen i resevalutautgifterna skulle vara av ungefär samma storlek som tidigare år eller 15 %. Resevalutautgifterna för 1970 skulle då ha blivit 2 170 milj. kr. eller 320 milj. kr. lägre än de faktiskt redovisade. Om det sålunda rensade beloppet skulle stiga med 15 % även 1971 skulle utgifterna uppgå till 2 495 milj. kr. Till detta belopp bör läggas en post motsvarande de 320 milj. kr. 1970, som här antagits falla på gästarbetaröverföringar o. dyl. Det bör observeras att denna post ej antas representera hela gästarbetaröverföringsbeloppet i resevalutaposten eftersom dylika överföringar självfallet även fanns i statistiken före 1970 ehuru någon rensning för dessa ej gjorts här. Storleken av denna post blir självfallet beroende av migrationsutvecklingen under 1971. Om en ökning med ca 10 % antas erhålls utgifter på totalt 2 850 milj. kr.

Inkomsterna under denna post, som inte ökade alls mellan 1967 och 1968, steg 1969 med 16,5 % och 1970 med 13 %. En ökning av unge-

fär samma storlek 1971 skulle ge inkomster på omkring 850 milj. kr. Nettoutgifterna under denna post skulle därmed bli ca 2 000 milj. kr.

Utfallet av övriga *tjänstetransaktioner* för 1970 innebar en väsentligt lägre ökning av underskottet än vad som tidigare varit vanligt, vilket kan återföras på att de registrerade inkomsterna ökade avsevärt mera än utgifterna. Under en rad av år var den relativa ökningstakten av tjänstetransaktionerna betydligt högre för utgifterna än för inkomsterna. Denna utveckling bröts 1969, då inkomsterna ökade något mera än utgifterna. Den nya utvecklingstendensen förstärktes sålunda under 1970. Till en del avspeglar detta sannolikt vissa faktiska större inkomstökningar men till en annan del troligen förbättrad rapportering. Några större ytterligare rapporteringsvinster finns det kanske inte skäl att vänta sig, och det synes befogat att räkna med ungefär lika stora ökningar av inkomster och utgifter i denna statistik under innevarande år. För 1971 har underskottet sålunda beräknats till 825 milj. kr.

Ovan beskrivna utveckling av tjänstebetalningarna 1969 och 1970 har gjort det motiverat anta att det statistikbortfall, som utgör skälet till korrigeringsposten, inte längre ökar. Den uppfattning, som kom till uttryck i den preliminära nationalbudgeten för 1971, att korrigeringsposten inte borde stiga 1970 utan behållas på 1969 års nivå, 800 milj. kr., kvarstår därför oförändrad. Även för 1971 har antagits en lika stor korrigeringspost.

Transfereringsnettot visar för 1970 ett underskott på 970 milj. kr. eller ungefär lika med underskottet 1969. Det senare belastades emellertid av en transferering (kreditnedskrivning) av engångskaraktär på 100 milj. kr. I transfereringsnettot ingår även utländska gästarbetares statistikförda remitteringar av medel till respektive hemländer. Tidigare registrerades dessa antingen som tjänstebetalning eller som transferering eller som kapitalöverföring beroende på betalningsmottagare, vistelsetid i Sverige och andra omständigheter. Dessutom har frigränsen för anmälningsplikt, när det gäller utländska medborgares försändelser av gåvor och understöd, sänkts till 100 kr. Den nya separata posten gästarbetares överföringar uppgick till 61 milj. kr. under 1970. Detta belopp är dock fortfarande endast en del av samtliga sådana utgifter; såsom berörts ovan torde ett betydligt större belopp ingå i resevalutaposten. De privata transfereringarna har antagits stiga på ungefär samma sätt 1971 som 1970 medan de offentliga kommer att stiga med det ökade u-landsbiståndet. Nettoutfallet av transfereringarna för 1971 har sålunda beräknats till — 1 300 milj. kr., dvs. en negativ tillväxt med drygt 300 milj. kr. jämfört med 1970. Det kan tilläggas att denna tillväxt inkluderar ett antagande om ökad ränteutbetalning till följd av en stigande kapitalimport.

Ovan antagna delprognoser för 1971 ger en stark förbättring av

bytesbalansen och en ungefärlig balans uppnås, vilket ger en förbättring med i runt tal 1 700 milj. kr.

Kapitalbalansen svängde under 1970 från ett nettokapitalutflöde på ca 230 milj. kr. 1969 till ett nettoinflöde på ca 1 170 milj. kr., dvs. en omsvängning på ca 1 400 milj. kr. Följande tablå visar utvecklingen av de i kapitalbalansen ingående delposterna.

	Milj. kr.	
	1969	1970
Statliga kapitaltransaktioner	- 240	- 206
Värdepappershandel	- 127	246
Privata långfristiga lån	537	887
Direkta investeringar	- 426	- 450
Övriga privata kapitaltransaktioner	25	691
	- 231	1 168

Det framgår av tablå att samtliga poster utom direkta investeringar under 1970 har svängt om i positiv riktning. Kapitalinflödet i värdepappershandeln 1970 förklaras främst av obligationsemissioner i utlandet uppgående till 336 milj. kr. Den långfristiga nyupplåningen i utlandet uppgick 1970 till 1 478 milj. kr., varav 538 milj. kr. använts för finansiering av direkta investeringar i utlandet. De svenska direkta investeringarna i utlandet uppgick till 1 333 milj. kr. medan motsvarande utländska investeringar i Sverige belöpte sig till 688 milj. kr.

Posten övriga privata kapitaltransaktioner innehåller bl. a. en beräkning av vissa handelskrediter såsom varvskrediter vid export av nybyggda fartyg, rederiers och flygbolags krediter vid import av fartyg och flygplan samt skillnaden mellan tullvärden och betalning för datamaskiner. Dessa transaktioner beräknas sammanlagt 1970 ha resulterat i en nettokredittagning på i runt tal 300 milj. kr. I posten övriga privata kapitaltransaktioner ingår skillnaden mellan sjöfartsnettot enligt den kvartalsvisa betalningsstatistiken och den årsvisa statistiken på prestationsbasis. Av den totala differensen på 186 milj. kr. 1969 har 100 milj. kr. ansetts utgöra kreditgivning till utlandet medan en återbetalning av samma storlek förutsätts ha ägt rum 1970.

Överskottet i kapitalbalansen tillsammans med underskottet i bytesbalansen motsvarar för 1970 ett valutaoutflöde på en halv miljard kronor. Efter avstämning mot förändringen i bankernas utlandsställning, som 1970 uppgick till + 618 milj. kr., erhålls en positiv restpost på ca 900 milj. kr.

IV. Produktionen

1. Industrin

*Järnmalm*s brytningen låg 1970 närmare 5 % under 1969 års nivå. Verkingarna av gruvstrejken slog givetvis hårt på första kvartalets resultat, men även under resten av året ökade produktionen endast måttligt. Leveranserna minskade med drygt 10 % 1970. Leveransnivån låg 1969 ca 3 miljoner ton över produktionsnivån. Denna produktions- och leveransutveckling 1970 ledde till en fortsatt lagerminskning på knappt en halv miljon ton under året.

Under 1971 beräknas produktionen komma att uppgå till 35 miljoner ton, vilket innebär en ökning på drygt 10 %. Utsikterna för exporten bedöms som relativt gynnsamma, och de totala leveranserna väntas öka med närmare 6 %. Detta skulle innebära att lagren ökar med drygt en halv miljon ton under 1971.

Ordertillströmningen till de svenska *järn- och stålverken*, som steg mycket hastigt från mitten av 1968 till mitten av 1969, sjönk åter snabbt från slutet av 1969 och var vid årsskiftet 1970/1971 tillbaka vid ungefär samma nivå som i slutet av 1967. Orderstockarna började dock inte sjunka förrän under andra kvartalet 1970 och var större än under högkonjunkturen 1965 ännu vid slutet av 1970, då de emellertid av företagen började betraktas som för små. Under första kvartalet 1971 har orderingången av konjunkturbarometern att döma slutat falla, men orderstockarna fortsatte att minska och över hälften av företagen bedömde dem i mitten av mars som för små.

Produktionstillväxten under 1970 blev förvånande liten med hänsyn till det under större delen av året goda efterfrågeläget. Ökningen från 1969 blev endast 4 %, vilket är ett par procentenheter mindre än vad man med hänsyn till produktionskapaciteten kunde ha anledning att vänta. Under första delen av 1970 hämmades produktionen i någon mån av brist på elkraft och då det gäller rostfritt stål även av nickelbrist. Ovanligt många havrier av olika slag inträffade också under året. Den viktigaste orsaken till störningar i produktionen var dock den under hela året mycket besvärande bristen på arbetskraft. I slutet av året, då efterfrågeläget blev kärvare, steg lagren av färdigvaror hastigt och en del företag drog ned produktionen.

För 1970 som helhet steg lagren osedvanligt starkt såväl i förbrukarledet som hos producenterna, samtidigt som en reducering skedde av de under 1969 kraftigt uppdragna handelslagren. Den starka lageruppbyggnaden inom järn- och stålverken måste dock delvis ses mot bakgrunden av att dessa lager dragits ned till en mycket låg nivå vid årsskiftet 1968/1969.

Tabell IV: 1. Försörjningsbalans för handelsfärdigt järn och stål, inkl. ämnen 1968—1971

Milj. kr., 1959 års producentpriser

	1968	1969	1970	1971 prognos
Produktion	3 445	3 662	3 765	3 895
Import	1 074	1 342	1 430	1 370
Summa tillgång	4 519	5 004	5 195	5 265
Export	1 613	1 739	1 744	1 935
Varuinsats	3 072	3 312	3 587	3 700
industri	2 690	2 908	3 191	3 305
byggnadsverksamhet	382	404	396	395
Lagerförändring	— 62	130	215	-- 20
Saldopost	—104	—177	—351	—350
Summa användning	4 519	5 004	5 195	5 265

Källa: Konjunkturinstitutet.

Den inhemska förbrukningen av järn och stål steg kraftigt under 1970 — framför allt under första halvåret — på grund av den mycket höga aktiviteten inom verkstadsindustri och varv. Den starka inhemska efterfrågan under framför allt första halvåret verkade dämpande på exportutvecklingen och exportvolymen låg under 1970 kvar ungefär på 1969 års nivå.

Produktionsutvecklingen under 1971 har bedömts med hjälp av en försörjningsbalans för handelsfärdigt järn och stål. Den inhemska efterfrågan beräknas bromsas upp kraftigt; dels kan man räkna med betydligt mindre förbrukningsökning inom verkstäder och varv än under 1970, dels kalkyleras lagren hos förbrukarna och handeln minska relativt kraftigt. Samtidigt beräknas lagren inom järn- och stålverken fortsätta att öka något under 1971, dock inte så mycket som lagren kalkyleras minska för övriga lagerhållare, varför man totalt sett torde kunna påräkna någon liten nedskärning av lagren av järn och stål. Den kalkylerade svaga inhemska efterfrågan ger utrymme för en stark exportökning och såsom framgår av kapitlet om utrikeshandeln har den beräknats till 11 % i volym. Importvolymen bedöms minska med 4 %.

Med den här skisserade efterfråge- och lagerutvecklingen ger balansen en produktionsökning på drygt 3 % 1970—1971. Balansen tar emellertid inte full hänsyn till förändringar i slutprodukternas kvalitet. Detta brukar leda till en underskattning av produktionen, eftersom man successivt övergår till högre förädlingsgrad på produkterna. Då det gäller utvecklingen under 1971 har man emellertid anledning att snarast räkna med en motsatt effekt på grund av en beräknad större andel av mindre förädlade produkter under 1971 än under 1970. En sådan effekt hade man exempelvis 1965—1966, då balansen överskattade produktions-

utvecklingen med 1 %. Produktionsökningen inom järn- och stålverken beräknas därför stanna på ca 2 1/2 % 1970—1971.

Inom andra metallverk sjönk produktionen med ett par procent 1969—1970, vilket delvis sammanhänger med bristen på elkraft under första halvåret samt en mycket besvärande brist på arbetskraft under hela året. För 1971 kan man räkna med en stark produktionsökning dels på grund av den lättande arbetsmarknadssituationen, dels med hänsyn till stora kapacitetstillskott under 1971. För hela gruppen *järn- och metallverk* stannade produktionsökningen 1969—1970 vid drygt 3 % och för 1970—1971 beräknas den till 3 %.

Orderingången till *varven*, som stigit successivt ända sedan slutet av 1967, mattades under första halvåret 1970 men steg sedan åter under tredje och speciellt markant under fjärde kvartalet. Enligt konjunkturbarometern var orderingången även under första kvartalet 1971 tillräcklig för att hålla orderstockarna på en mycket hög nivå, och hela 2/3 av varvsföretagen bedömde i mitten av mars orderstockarna som stora i förhållande till produktionen. I motsats till 1969 var det under 1970 exportorderna som ökade mest. Den gynnsamma varvskonjunkturen har också medfört att priserna vid nybeställning av fartyg stigit påtagligt under loppet av 1970.

Det goda efterfrågeläget jämte det under andra hälften av 1970 lättande arbetsmarknadsläget, som gjort det möjligt för *varven* att dra till sig arbetskraft, har lett till att produktionen ökat i snabb takt under 1970. Enligt den preliminära produktionsindexen skulle ökningen uppgå till hela 22 % 1969—1970, vilket uppenbarligen innebär en överskattning. Statistiska centralbyrån har skattat produktionsutvecklingen med hjälp av förbrukningen av järn och stål inom *varven*, vilket är en osäker metod på grund av variationerna i sammansättning och byggnadsstadium i *varvens* fartygsproduktion. Under 1970 torde denna metod att kalkylera produktionsutvecklingen ha lett till en betydande överskattning av ökningen på grund av dels att det under 1969 byggdes bl. a. en del specialfartyg med relativt mindre åtgång av järn och stål än den mera standardiserade normalproduktionen, dels att produktionen under 1970 ökade starkt av stora, relativt järn- och stålkrävande tankfartyg.

För att bedöma produktionsutvecklingen under 1970 har en kalkyl gjorts inom konjunkturinstitutet med utgångspunkt från uppgifter om export-, investerings- och lagerutveckling vad avser fartyg. Svårigheten att bedöma prisutvecklingen på fartyg samt förädlingsvärdeinnehållet i de byggda fartygen gör även denna kalkyl osäker. Den tyder emellertid på en produktionsvolymökning 1969—1970 på omkring 12 %.

Kalkylen för fartygsbyggandet har förts fram även för 1971, baserad på de efterfrågeprognoser som nu föreligger. Kalkylen pekar på en produktionsökning på omkring 4 % 1970—1971.

Tabell IV: 2. Försörjningsbalans för verkstadsprodukter, exkl. fartyg 1968—1971
Milj. kr., 1959 års producentpriser

	1968	1969	1970	1971 prognos
Produktion	16 586	18 119	19 983	20 750
Import	6 503	7 655	8 909	9 230
Summa tillgång	23 089	25 774	28 892	29 980
Offentlig konsumtion	1 261	1 368	1 218	1 360
Privat konsumtion	4 197	4 653	4 824	4 850
nyinköp av bilar	1 432	1 548	1 454	1 410
övrigt	2 765	3 105	3 370	3 440
Investering i maskiner m. m	6 024	6 168	6 474	6 830
offentliga	1 447	1 359	1 501	1 610
privata	4 577	4 809	4 973	5 220
Lagerförändring	- 41	648	1 400	390
Export	7 026	8 045	9 910	11 380
Varuinsats	4 622	4 892	5 066	5 170
industri	1 971	2 114	2 271	2 350
byggnadsverksamhet	1 948	2 051	2 047	2 050
maskinunderhåll och reparationer	703	727	748	770
Summa användning	23 089	25 774	28 892	29 980

Anm. Denna balans mäter produktionen av de varor som definitionsmässigt klassificerats som verkstadsprodukter. Den visar för 1959—1960 en liten över-skattning men för perioden 1960—1968 en systematisk underskattning jämfört med statistiska centralbyråns årsberäkningar över produktionsutvecklingen (mätt i förädlingsvärde) inom verkstadsindustrin, definierad som de arbetsställen som huvudsakligen tillverkar verkstadsprodukter. Avvikelsen torde emellertid inte enbart bero på denna definitionsolikhet. Den långsammare produktionsökningen enligt balansen kan sannolikt också hänföras till, dels systematiska fel i de på national-räkenskaperna grundade beräkningarna av komponenterna på användningssidan och dels skillnaden i de prisdeflatorer som använts vid produktionsvolymberäkningarna resp. vid deflatering av nationalräkenskaperna. Försörjningsbalansens produktionsökning för prognosperioden korrigeras därför regelmässigt uppåt.

Källa: Konjunkturinstitutet

Orderingången till *verkstadsindustrin*, *exklusive varv*, bromsades upp under 1970 efter en mycket expansiv period. Tillväxten 1969—1970 var drygt 8 % i löpande priser mot ca 18 % 1968—1969 — om man bortser från de stora svenska försvarsbeställningarna under första halvåret 1968. Här bör dock påpekas, att priserna på verkstadsprodukter stigit starkt under framför allt andra halvåret 1969 och första halvåret 1970. Transportmedelsindustrin och elektroindustrin redovisar de högsta ökningstalen under 1970. Nivån på orderingången 1970 var trots upp-bromsningen hög, och de redan vid årsskiftet 1969/1970 mycket stora orderstockarna fortsatte att växa något under de tre första kvartalen 1970. Enligt konjunkturbarometern i mars 1971 minskade hemma-marknadsorderna under första kvartalet 1971 jämfört med fjärde kvartalet 1970, medan orderingången från exportmarknaden var ungefär oförändrad. Andelen företag som bedömer sin orderstock som för-

hållandevis stor var första kvartalet 1971 nästan lika hög som andelen företag med för små orderstockar.

Verkstadsindustrin lyckades till skillnad från de flesta andra branscher dra till sig en hel del arbetskraft under 1970. Kapacitetsutnyttjandet var ovanligt högt, och produktionsökningen 1970 blev ungefär lika hög som 1969 — nämligen ca 11 %. Uppdragningen var snabbast under första halvåret, och produktionen ökade i ett lugnare tempo under andra halvåret. Maskin- och elektroindustrierna svarade för de största produktionsökningarna 1970.

Företagen anger i konjunkturbarometern mycket måttliga ökningstal för produktionen under första kvartalet 1971 och produktionsplanerna för resten av året är ovanligt försiktigt hållna. Produktionsutvecklingen för 1971 som helhet har bedömts med hjälp av en försörjningsbalans för verkstadsprodukter¹ (tabell 2).

Exportleveranserna beräknas komma att öka i lägre takt 1971 än 1970 — 15 % 1971 mot 23 % 1970 — samtidigt som tillväxten i hemmaleveranserna kalkyleras bli ännu lägre än 1970. Den privata konsumtionen av verkstadsprodukter väntas stiga med endast 1/2 % 1971 mot ca 4 % 1970. Konsumtionsökningen av verkstadsprodukter exklusive bilar beräknas bli väsentligt lägre 1971 än 1970, samtidigt som bilinköpen prognoseras minska ytterligare. Den offentliga konsumtionen — dvs. inköp av militärmateriel — som minskade kraftigt 1970, planeras stiga till ungefär samma nivå som 1969. Investeringar i maskiner beräknas öka något litet mera 1971 än 1970, och de offentliga investeringarna väntas liksom 1970 växa hastigare än de privata. Den kalkylerade större tillväxten i offentlig konsumtion och maskininvesteringar motvägs dock av en beräknad väsentligt lägre lagerinvestering under 1971, framför allt för råvaror och varor i arbete.

Ovan redovisade efterfråge- och lagerutveckling väntas leda till en väsentligt lägre tillväxt av importvolymen 1971 — ca 3,5 % — än de två närmast föregående åren och en produktionsökning på ca 5 %, vilket balansen visar efter sedvanlig korrigering (se not till tabell 2).

I tabell 3 presenteras en försörjningsbalans för *sågade och hyvlade trävaror*. Produktionsuppgiften för 1968 är hämtad ur den definitiva industristatistiken. Motsvarande uppgift för 1969 är grundad på en preliminär bearbetning av den årliga industristatistiken och visar en total försågning 1969 på 11 450 tusen kbm eller ca 6 % mer än 1968.

¹ Den import- och exportutveckling som redovisas i balansen avviker från den som presenteras i avsnittet om utrikeshandeln. Till en del beror avvikelserna på olika definitioner av begreppet verkstadsprodukter. Sålunda ingår här i såväl import som export t.ex. flygplan och vapen. Framför allt förklaras skillnaderna emellertid av, att de import- och exportprisindex som används i handelsstatistiken ej använts vid deflateringen i försörjningsbalansen, eftersom dessa sannolikt över-skattat prisstegringarna. Importen och exporten har i stället i balansen deflaterats med hjälp av ett prisindex som baserats på företagens uppgifter i exportenkäterna för verkstäder, för vissa år justerade främst beroende på effekter av devalveringar och revalveringar.

Tabell IV:3. Försörjningsbalans för sågade och hyvlade trävaror 1968—1971
1 000 kbm (barr- och lövträ)

	1968	1969	1970	1971 prognos
Produktion	10 803	11 450	12 240	12 345
Import	155	160	155	155
Summa tillgång	10 958	11 610	12 395	12 500
Export	6 395	6 815	6 900	7 030
Varuinsats	5 480	5 770	5 890	5 995
industri	3 380	3 555	3 685	3 785
byggnadsverksamhet	2 100	2 215	2 205	2 210
Lagerförändring	— 307	— 200	380	250
Saldopost	— 606	— 775	775	775
Summa användning	10 958	11 610	12 395	12 500

Källa: Konjunkturinstitutet.

Därmed kom statistiska centralbyråns månadsstatistik att ånyo visa en betydande avvikelse från årsberäkningarna enligt industristatistiken. Korttidsstatistiken pekade nämligen på en produktionsökning 1968—1969 på endast ca 2 %.

Trävaruexportförsäljningarna för leverans 1970 steg kraftigt mot slutet av året samtidigt som de utomordentligt gynnsamma väderberingelserna möjliggjorde en hög skeppningstakt. Exportleveranserna kom därmed för året som helhet att något överstiga 1969 års höga nivå. Leveranserna ökade framför allt till Västtyskland och Norge samt vissa utomeuropeiska länder medan leveranserna till vårt största avnämarland, Storbritannien, sjönk kraftigt till följd av ökad konkurrens från Kanada.

Den inhemska förbrukningen av trävaror ökade endast svagt under 1970 främst till följd av den låga aktiviteten inom byggnadsverksamheten och inom de av byggnadsverksamheten avhängiga branscherna snickeriindustri och trähusfabriker.

Produktionstillväxten inom sågverken under 1970 har samtidigt varit stark och trävarulagren har stigit relativt kraftigt från den neddragna nivån vid årsskiftet 1969/1970. Preliminära uppgifter ur lagerstatistiken visar en lagerökning i producent-, förbrukar- och handelsledet sammanlagt på ca 380 tusen kbm där huvuddelen av lagerökningen skett vid sågverken. Den ur balansen salderade produktionsökningen 1969—1970 blir med denna leverans- och lagerutveckling ca 7 %. Korttidsstatistiken visar emellertid en ännu starkare produktionsökning nämligen ca 9 %, vilket dock förefaller osannolikt mycket med hänsyn till den ovan återgivna leverans- och lagerutvecklingen.

Som framgår av avsnittet om utrikeshandeln beräknas exportleveranserna 1971 öka något jämfört med 1970. Den inhemska förbruknings-

ökningen kan förutses bli svagare än 1970 samtidigt som förbrukarlagren torde komma att skäras ned. Vidare har kalkylerats med en viss ökning av lagren i producentledet. Med denna utveckling pekar balansen på en produktionsökning 1970—1971 på ca 1 %.

Inom gruppen *träindustri exklusive sågverk* är produktionsutvecklingen efter 1968 mycket bristfälligt belyst. Statistiska centralbyråns månadsindex som för huvuddelen av denna grupp baseras på sysselsättningsdata visar en produktionstillväxt 1968—1969 på endast ca 3 % och för 1969—1970 en så stark ökning som 7 %. Av tillgängliga informationer att döma synes korttidsstatistiken ha underskattat produktionsutvecklingen 1968—1969 medan för 1969—1970 en överskattning synes ha skett. Produktionen under 1969 torde, enligt de beräkningar som gjorts inom konjunkturinstitutet, ha ökat relativt kraftigt. Produktionsökningen kan i första hand tillskrivas en genom byggnadsverksamhetens omfattning och inriktning stegrad efterfrågan på byggnadsnickerier och trähus. Samtidigt beräknas den snabba tillväxten av möbelkonsumtionen resulterat i fortsatta produktionsökningar inom möbelindustrin. Under 1970 har produktionstillväxten dämpats. Den låga aktiviteten inom byggnadsverksamheten har lett till sjunkande orderingång till byggnadsnickerierna som dragit ner produktionen under andra halvåret. Samtidigt har den låga möbelkonsumtionen medfört stigande lager vid möbelfabrikerna och dämpad produktionstillväxt. I den beräkning av förbrukningen av trävaror som ingår i försörjningsbalansen för sågade och hyvlade trävaror har konjunkturinstitutet räknat med en produktionsökning för gruppen träindustri exklusive sågverk på omkring 6 % 1968—1969 och omkring 4 % 1969—1970.

Med hänsyn till den prognoserade svaga utvecklingen av byggnadsverksamheten och konsumtionen under 1971 beräknas produktionen inom gruppen träindustri exklusive sågverk minska med ca 2 % 1970—1971.

En summering av de ovan redovisade utvecklingstendenserna inom träindustrins olika delbranscher skulle för den *totala träindustrin* innebära en produktionsökning 1969—1970 på ca 5 % och en produktionsminskning 1970—1971 på ca 1 %.

Produktionstillväxten inom *massaindustrin* var stark under 1970 och hela produktionskapaciteten kunde utnyttjas fullt. Produktionen av kemisk avsalumassa uppgick till 3,9 miljoner ton, vilket innebar en volymtillväxt på 6 %. Då produktionen av mekanisk massa var oförändrad kom dock tillväxten i totala avsaluproduktionen 1969—1970 att stanna vid knappt 6 %.

Det tidigare under året mycket starka efterfrågläget försvagades emellertid under höstens lopp och en viss uppbromsning i hemtagningen av leveranserna kunde märkas under senhösten. Leveranserna kom för

året som helhet att något understiga produktionen och producentlagren steg sålunda svagt från den kraftigt neddragna nivån vid årsskiftet 1969/1970.

Massaindustrins produktionsvolym har fortsatt att öka relativt kraftigt under de första månaderna 1971 samtidigt som leveranserna sjunkit, varför lagernivån stigit betydligt. Som framgår av avsnittet om utrikes-handeln beräknas massaxportens levcranstakt bli låg under första halvåret till följd av att pappersindustrin i Västeuropa drar ner sina under slutet av 1970 kraftigt uppbyggda massalager. Denna lageravvecklings-proccss väntas vara avslutad vid mitten av året varefter en stegring i leveranstakten beräknas ske. För året som helhet förväntas sålunda massaxporten kunna öka ca 1 1/2 % i volym. Hemmaleveranserna förväntas samtidigt öka i långsam takt. Av barometerdata att döma synes produktionen säsongrensat sett komma att dras ned under andra kvartalet medan lagernivån ytterligare påräknas stiga något. Produktionen under andra halvåret planeras enligt konjunkturbarometern komma att bli något lägre än under första halvåret varför de prognoserade förbättrade avsättningsmöjligheterna under under halvåret beräknas leda till en kraftig reducering av lagren. Produktionen för året som helhet beräknas med denna utveckling komma att öka drygt 2 % jämfört med 1970 samtidigt som lagernivån påräknas bli något högre vid årsskiftet 1971/1972 än ett år tidigare.

Den kraftiga stegring i efterfrågan på *papper och papp* som satte in 1968 efter den stagnerande utvecklingen under 1966 och 1967 synes ha bromsats upp i början av 1970. Enligt konjunkturbarometrarna var pappersindustrins orderingång från hemma- och exportmarknaden sammantaget oförändrad under andra och tredje kvartalet och sjönk därefter under fjärde kvartalet. En dämpning i leveranstakten kunde märkas i början av 1970 och leveranserna var under fjärde kvartalet lägre än under motsvarande kvartal 1969. Produktionstakten fortfor emellertid att vara hög under större delen av året och drogs ned först under hösten. Produktionen kom därmed att överstiga leveranserna med en icke obetydlig lageruppbyggnad hos producenterna som följd.

För 1970 som helhet uppgick produktionen till knappt 4,4 miljoner ton papper, vilket innebar en kvantitetsmässig ökning på ca 6 % 1969—1970. De kraftigaste produktionsökningarna skedde inom bulkvaruproduktionen. Sålunda steg tillverkningen av tidningspapper ca 10 % 1969—1970 medan ökningen för säckpapper liksom för kraftliner var ca 11 %. Pappersexportens ökningstakt kom att stanna vid 4 1/2 %. Den svenska pappersindustrins avsättning på hemmamarknaden steg endast obetydligt samtidigt som pappersimporten fortsatte att stiga kraftigt. Den uppgick 1970 till 120 tusen ton och utgjorde ca 8 % av totala tillförseln.

Som framgår av avsnittet om utrikeshandeln beräknas ett omslag i leveransutvecklingen inom pappersindustrin komma att ske under lop-

pet av 1971 varigenom exportleveranserna beräknas kunna stiga ca 4 % i volym 1970—1971, med tyngdpunkten förlagd till andra halvåret. Avsättningen på den svenska marknaden förutses komma att öka i en svag men dock något starkare takt än 1969—1970. Under dessa förutsättningar och med hänsyn till de stora producentlagren torde produktstakten komma att bli dämpad under första delen av 1971. Detta antyds också i konjunkturbarometern, som säsongrensat sett pekar på sänkt produktionsnivå under första halvåret följt av en produktionsupptrappning under andra halvåret. Här har kalkylerats med en produktionsökning för helåret 1971 jämfört med 1970 av storleksordningen 1 % vilket vid den prognoserade leveransutvecklingen skulle möjliggöra en viss reducering av producentlagren.

Produktionsvolymen inom *livsmedelsindustrin inklusive dryckesvaru- och tobaksindustrin* ökade 1969—1970 med 4 %. Tillväxten inom den egentliga livsmedelsindustrin var 4 1/2 % medan den för dryckesvaru- och tobaksindustrin stannade vid 2 1/2 %. Samtidigt med denna för livsmedelsindustrin relativt starka produktionsuppgång ökade livsmedelskonsumtionen under 1970 ganska svagt, vilket ledde till en kraftig ansvällning av färdigvarulagren. Mot bakgrund av en prognoserad ungefär oförändrad ökningstakt för livsmedelskonsumtionen 1971 jämte en beräknad lägre lagerinvestering än 1970 beräknas produktionen för hela sektorn öka med endast 1 % 1970—1971.

Produktionen inom *textil-, beklädnads- och sömnadsindustrin* sjönk med drygt 3 % från 1969 till 1970 enligt statistiska centralbyråns produktionsindex. Starkast var tillbakagången inom beklädnadssektorn (exkl. trikå) där produktionen beräknas ha minskat med ungefär 4 %, medan minskningen för textilindustrin (inkl. trikå) beräknats till drygt 2 %. Efterfrågan på beklädnadsvaror var svag under 1970 — totalt sett (inkl. lagerförändringar) beräknas den realiserade efterfrågan ha varit ca 1 1/2 % lägre än 1969. Utvecklingen av hemmaefterfrågan ledde till en förhållandevis måttlig importökning av beklädnadsvaror — volymmässigt ökade importen med 7 %. Exportexpansionen tilltog under 1970 — i volym var ökningen 21 %. Värde mässigt inbringade beklädnadsexporten (inkl. trikåvaror och skor) drygt 80 milj. kr. mer än 1969, vilket är den största ökning som hittills uppmätts, och är nu uppe i nästan en halv miljard kronor. Den ökade avsättningen utomlands bidrog till att begränsa produktionsnedgången som förutan denna ökning skulle ha blivit drygt 2 procentenheter större.

För innevarande år beräknas textil-, beklädnads- och sömnadsindustrins produktion minska med drygt 4 %. Bedömningen baseras i första hand på en försörjningsbalans för beklädnadsvaror (inkl. trikåvaror) som slutar på en produktionsminskning på knappt 4 %. I balansen har kalkylerats med en inhemsk efterfrågeökning på ca 1 1/2 % och en exportökning på 15 %. På basis av den kalkylerade inhemska efterfråge-

Tabell IV: 4. Industriproduktionens utveckling 1969—1971
 Procentuella volymförändringar

	1969—1970	1970—1971 prognos
Järnmalmgruvor	- 5	10
Järn- och andra metallverk	3	3
Verkstadsindustri exkl. varv	11	5
Varv	22	4
Träindustri ¹	8	- 1
Massaindustri	6	2
Pappers- och pappindustri	6	1
Livsmedelsindustri ²	4	1
Textil- och beklädnadsindustri	- 3	- 4
Övriga branscher	8	4
Totala industrin	7,5	3,5

¹ Inkl. wallboard.

² Inkl. dryckesvaru- och tobaksindustri.

Anm. Såsom framgår av texten har konjunkturinstitutet kalkylerat produktionsökningen inom varven till omkring 12% och inom träindustrin till omkring 5% 1969—1970. Ökningen för totala industrin blir med denna utveckling knappt 1/2% lägre än enligt statistiska centralbyråns beräkning, dvs. knappt 7 1/2% i stället för centralbyråns drygt 7 1/2% 1969—1970.

Källor: 1969—1970 statistiska centralbyråns preliminära produktionsindex, 1970—1971 konjunkturinstitutet.

ökningen kan importvolymökningen uppskattas till ca 12 %. För textilindustrin (exkl. trikåvaror) och sömnadsindustrin beräknas produktionsnedgången bli större än 1970 — nämligen 4—5 %.

De hittills berörda branscherna svarar för närmare 80 % av den totala industriproduktionen. För återstående industrisektorer, som i tabell 4 ingår under benämningen *övriga branscher*, är produktionsutvecklingen efter 1968 till övervägande delen tills vidare mycket bristfälligt be-lyst. Den i tabellen angivna utvecklingen 1969—1971 syftar huvudsakligen till att ge en ungefärlig uppskattning av produktionsförändringarna inom dessa branscher sammantagna. Jord- och stenindustri, kemisk-teknisk samt grafisk industri utgör de förädlingsvärdemässigt tyngst vägan- de branscherna inom gruppen, som också innefattar läder-, pappersvaru- och gummivaruindustri.

Den låga aktiviteten inom byggnadsverksamheten under 1970 åter- speglas klart i *jord- och stenindustrins* vikande orderutveckling. Produk- tionen drogs ned successivt under 1970 samtidigt som färdigvarulagren svällde. För året som helhet beräknas produktionen enligt statistiska cen- tralbyråns preliminära beräkningar ha minskat ca 2 % jämfört med 1969. Främst har produktionen minskat inom tegelbruken samt inom cementvaru- och betongvarufabrikerna medan en svag ökning redo- visas inom glasindustrin och cementfabrikerna. Den förutsedda fortsatta svaga aktiviteten inom byggnadsbranschen beräknas medföra att pro- duktionen fortsätter att minska med ca 4 % 1970—1971.

Produktionen inom den *kemiska industrin*, som ökat starkt under hela 60-talet, steg med mellan 14 och 15 % 1969—1970 enligt de preliminära beräkningarna. Ökningen var kraftigast under första halvåret och en dämpning i tillväxten inträffade under andra halvåret, vilken bl. a. hänför sig till kapacitetsutvecklingen inom petroleumraffinaderierna. En låg ökningstakt för dessa jämte en förutsedd betydligt lägre tillväxt än 1969 och 1970 för övriga delar av branschen medför att produktionsökningen 1970—1971 kalkyleras stanna vid 9 % för branschen som helhet.

En påtaglig dämpning i produktionens tillväxt inträffade under 1970 jämfört med 1969 för *pappersvaruindustrin*, medan ökningstakten var ungefär densamma de båda åren för den *grafiska industrin* och *gummivaruindustrin*. För 1971 prognoseras gummivaruindustrins produktion stiga snabbare än 1970, medan en stagnation i produktionen förutses för pappersvaruindustrin och en minskning med ett par procent beräknas ske för den grafiska industrin. För *läderindustrin* skedde en omsvängning i produktionen från en relativt kraftig ökning 1968—1969 till en minskning med några procent 1969—1970 och även för 1971 torde man få räkna med en produktionsminskning på ett par tre procent.

Totalt för gruppen *övriga branscher* ger den ovan redovisade produktionsutvecklingen för delbranscherna en tillväxt på drygt 8 % 1969—1970 — att jämföra med drygt 10 % närmast föregående år — och en ökning på knappt 4 % 1970—1971.

Genomgången av de olika industribranschernas utveckling under 1970 ger till resultat att den totala industriproduktionen beräknas ha ökat med ca 7 1/2 % 1969—1970, dvs. något litet mindre än ett år tidigare, då ökningen enligt de preliminära beräkningarna var drygt 8 %. Tillväxten tycks ha varit ungefär lika stark under loppet av 1969 och första halvåret 1970, medan en uppbromsning skedde under andra halvåret 1970. För hela 1970 var produktionsökningen liksom 1969 mycket hög inom verkstadsindustrin och den kemiska industrin. En något högre tillväxt än 1969 noteras för livsmedels- och massaindustri, medan järn- och metallverk samt pappersbruk uppvisar en betydligt lägre ökning än ett år tidigare. Järnmalmsbrytningen minskade på grund av gruvstrejken och ett omslag till produktionsminskning inträffade också för textil- och beklädnadsindustrin.

För 1971 skulle de ovan redovisade produktionsprognoserna för industrins olika branscher för industrin som helhet ge en produktionsökning på ca 3 1/2 % jämfört med 1970. Dämpningen i ökningstakten berör nästan samtliga branscher — undantag utgör järnmalmsgruvor samt järn- och metallverken. Tyngst vägande är den beräknade kraftiga uppbromsningen inom verkstadsindustrin.

2. Skogsbruket

Skogsavverkningarna ökade kraftigt 1969—1970, främst som en följd av en stark ökning av förbrukningen av rundvirke inom sågverken och massa- och pappersindustrin. Härtill kommer emellertid också effekterna av stormfällningarna under hösten 1969. Av det stormfällda virket tillvaratogs i första hand sågtimmer, vilket redan under 1969 ledde till en betydande ökning av sågtimmerlagren. Under 1970 har sågtimmerlagren fortsatt att stiga, om än i betydligt mindre omfattning, samtidigt som exporten av sågtimmer mer än fördubblats. Parallellt härmed ökade massavedsexporten kraftigt. Nedskärningen av massavedslagren vid förädlingsverken fortsatte under 1970 medan däremot lagren i skogen steg varför totala lagerhållningen av massaved sjönk endast obetydligt. Avverkningarna beräknas ha stigit ca 12 % 1969—1970.

Under 1971 kalkyleras med en långsam ökning av förbrukningen både av massaved och sågtimmer. Totala förbrukningen skulle således endast öka ca 1 % 1970—1971. Rundvirkesexporten beräknas falla tillbaka 1971 samtidigt som lagren både av sågtimmer och massaved beräknas minska. Därmed beräknas avverkningarna komma att minska ca 2 % 1970—1971.

Tabell IV:5. Försörjningsbalans för rundvirke 1968—1971

1 000 kubikmeter fast mått utan bark (barr- och lövträ)

	1968	1969	1970	1971 prognos
Produktion	49 390	53 440	60 050	58 820
sågtimmer	20 180	21 950	23 570	23 280
massa- och boardved	25 110	27 500	32 610	31 780
övrigt rundvirke	4 100	3 990	3 870	3 760
Import	340	400	580	480
Summa tillgång	49 730	53 840	60 630	59 300
Export	2 790	3 180	4 210	3 530
Lagerförändring	-3 560	-2 540	40	-1 000
Förbrukning	50 500	53 200	56 380	56 770
sågtimmer	20 130	21 360	22 830	23 030
massa- och boardved	26 380	27 960	29 780	30 080
övrigt rundvirke	3 990	3 880	3 770	3 660
Summa användning	49 730	53 840	60 630	59 300

Källa: Konjunkturinstitutet.

3. Övriga näringsgrenar och den totala produktionen

Statistiska centralbyån har för 1970 gjort preliminära beräkningar av bruttonationalprodukten mätt från produktionssidan. I följande tablagges en sammanställning av förändringstalen för de olika näringsgre-

narnas produktionsvolym 1969—1970 samt de skattningar som kan göras för 1970—1971.

Jordbrukssektorns produktionsvolym beräknas ha ökat med ca 1,5 % 1969—1970. Ökningen var helt hänförlig till vegetabilieproduktionen, medan animalieproduktionen minskade något. Statens jordbruksnämnd beräknar att jordbrukets bidrag till bruttonationalprodukten ökar med 3,5 % från 1970 till 1971. Härvid väntas vegetabilieproduktionen — under förutsättning av normalskörd — öka med 9 % medan samtidigt animalieproduktionen minskar svagt.

Skogsbrukets förädlingsvärde beräknas ha ökat med 8 % 1969—1970. För 1971 ger ett antagande om avverkningarna, tillsammans med variationer i skogsuttag m. m. en nedgång i produktionsvolymen med ca 0,5 %.

Som framgår av avsnitt 1 i detta kapitel ökade produktionsvolymen inom industrin med knappt 7,5 % mellan 1969 och 1970. Statistiska centralbyrån har skattat förädlingsvärdets ökning inom den totala industrin till 7 %. Från 1970 till 1971 väntas produktionsvolymen inom industrin öka med ca 3,5 %. Lägre tillväxt än under 1970 väntas inom nästan samtliga branscher med undantag för järnmalmgruvor samt järn- och stålverk.

Inom elsektorn ökade förädlingsvärdet med 3 % 1969—1970. Enligt centrala driftledningen beräknas elkraftproduktionen öka med 11 % 1970—1971. Hela ökningen väntas falla på produktionen av vattenkraft. Förbrukningen av elkraft för prima ändamål — dvs. förbrukning exklusive tillfälliga leveranser av överskottskraft — som 1969—1970 ökade med drygt 4,5 % väntas 1970—1971 öka med 8 %.

Statistiska centralbyrån beräknar att förädlingsvärdet inom byggnadsverksamheten varit oförändrat mellan 1969 och 1970. Som framgår av kapitel VII beräknas bruttoinvesteringarna i byggnader och anläggningar öka med ca 0,5 % 1970—1971. Inkluderas byggnadsunderhållet uppgår ökningen till knappt 1 %.

Med ovan givna förändringstal kan produktionen av varor och kraft beräknas ha ökat med inte fullt 5,5 % 1969—1970 medan tillväxttakten 1970—1971 skulle uppgå till drygt 3 %.

Inom den offentliga sektorn beräknas produktionen ha ökat med drygt 7 % 1969—1970, medan tillväxttakten 1970—1971 väntas stanna strax under 5 %. Enligt statistiska centralbyråns beräkningar ökade produktionsvolymen inom de övriga tjänstesektorerna med ca 5 % 1969—1970. Med hänsyn bl. a. till den förutsatta begränsade tillväxten av den privata konsumtionen under 1971 torde den privata tjänsteproduktionen öka relativt måttligt. Tentativt sätts en ökning om 3 % in, vilket ungefärligen motsvarar den tidigare under 60-talet lägsta uppgången. Med dessa förutsättningar kan den totala tjänsteproduktionen

	Förändring i produktionsvolvm		
	1969—1970	1970—1971	
	Procent	Milj. kr. i 1970 års priser	Procent
Jordbruk	1,5	100	3,5
Skogsbruk	8	0	-0,5
Industri	7	1 550	3,5
Elkraftproduktion	3	450	11
Byggnadsverksamhet	0	100	1
<i>Summa varu- och kraft- produktion</i>	5,5	2 200	3
Offentlig sektor	7	1 250	5
Övriga tjänster	5	1 950	3
<i>Summa tjänstesektorer</i>	5,5	3 200	3,5
Total produktion	5,5	5 400	3,5

beräknas öka med 3,5 % 1970—1971. Differensen jämfört med föregående års ökningstakt skulle därmed uppgå till 2 procentenheter.

För 1971 visar de i de olika specialkapitlen framlagda prognoserna att bruttonationalprodukten mätt från användningssidan skulle öka med 2 %. Enligt den slutliga bedömningen som gjorts i kapitel I skulle dock motsvarande tillväxt bli 2,5 %. Samtidigt skulle, enligt kalkylerna ovan, bruttonationalproduktens tillväxt mätt från produktionssidan uppgå till ca 3,5 %. Differensen mellan dessa skattningar av nationalprodukten, som för 1970 uppgår till drygt 0,5 %, skulle därmed stiga till 1 % eller något däröver 1971.

V. Arbetsmarknaden

1. Läget på arbetsmarknaden under 1970 och början av 1971

Som visades i den preliminära nationalbudgeten för 1971 präglades läget på den svenska arbetsmarknaden under 1970 av högt resursutnyttjande och uttalad arbetskraftsbrist. Den höga efterfrågan på arbetskraft hade till följd att invandringen under 1970, liksom under 1969, blev betydande. Totalt invandrade under loppet av 1969 netto 44 000 personer och under 1970 nästan 49 000 personer — det högsta tal som noterats. Av nettotillskottet hade under 1970 knappt 31 000 personer finländskt medborgarskap, medan detta tal under 1969 var några tusen högre. I stället ökade antalet personer med jugoslaviskt medborgarskap från nästan 3 000 1969 till 8 000 1970. Åldersfördelat var (1969) 60 % av de invandrande i åldrarna 20—64 år. Från 1968 till 1969 ökade den totala folkmängden i dessa åldrar med 0,8 % eller 39 000 personer. Mellan 1969 och 1970 beräknas ökningen ha varit 0,9 % eller 44 000 personer (53 000 personer om åldersintervallet 16—74 år betraktas).

Den snabba befolkningstillväxten i samband med ett ökat utnyttjande av arbetskraften möjliggjorde en betydande sysselsättningsökning. Antalet sysselsatta ökade enligt statistiska centralbyrån med 1,7 % från 1968 till 1969 och ökningen beräknas ha blivit lika stor (1,8 %) mellan 1969 och 1970. Arbetslösheten minskade båda åren. Beräknat på material från arbetskraftsundersökningarna minskade denna med inte fullt en halv procentenhet till 1,5 % 1970. Antalet totalt utförda arbetstimmar anges av statistiska centralbyrån ha ökat med 0,6 % till 1969 medan ökningen till 1970 uppskattas ha uppgått till 2 %. Beräkningarna är dock vad avser 1970 ännu preliminära och kan komma att ändras. Gentemot tidigare skulle utvecklingen 1969—1970 ha utmärkts av att arbetstiden per sysselsatt stigit. Detta orsakades, enligt beräkningarna, av en ökad arbetsinsats från företagare samt från sysselsatta inom de offentliga tjänsterna, medan arbetstiden förkortades för sysselsatta inom näringslivet. Arbetstiden per person i faktiskt arbete har, till skillnad från arbetstiden per sysselsatt, minskat under 1970. Utvecklingen med under 60-talet ökande frånvaro har nämligen slagit om till en minskning under 1970.

Även om sålunda läget på arbetsmarknaden under 1970 som helhet karakteriserades av högt efterfrågetryck ägde en försvagning rum under loppet av året. Tidigast kom vändningen till synes i antalet lediga platser som säsongrensat minskade från början av året. Inom industrin hade antalet anställda industriarbetare ökat fram till sensommaren men minskade därefter. Säsongrensat synes arbetslösheten ha visat en stigande tendens, främst mot slutet av året. De första månaderna av 1971

har präglats av fortsatt nedgång i efterfrågan på arbetskraft samt ökad arbetslöshet. Även i den utrikes omflyttningen har arbetsmarknadsläget utveckling under 1970 kommit till uttryck. Säsongrensat steg således utvandringen under loppet av året, medan invandringen låg på en hög nivå t. o. m. tredje kvartalet men därefter har avtagit.

Efterfrågan på arbetskraft

En serie som, såvitt det kan bedömas, väl samvarierat med konjunkturerna är antalet vid arbetsförmedlingarna lediga platser vid månadens mitt. Vid mitten av augusti 1970 var fortfarande antalet lediga platser större än motsvarande månadstal ett år tidigare men har därefter varit lägre. I april 1971 uppgick antalet till 43 010 och var därmed 40 % lägre än värdet för april 1970. Lägre aprilvärde än 1971 registreras under 1962 och 1963 samt 1967 och 1968.

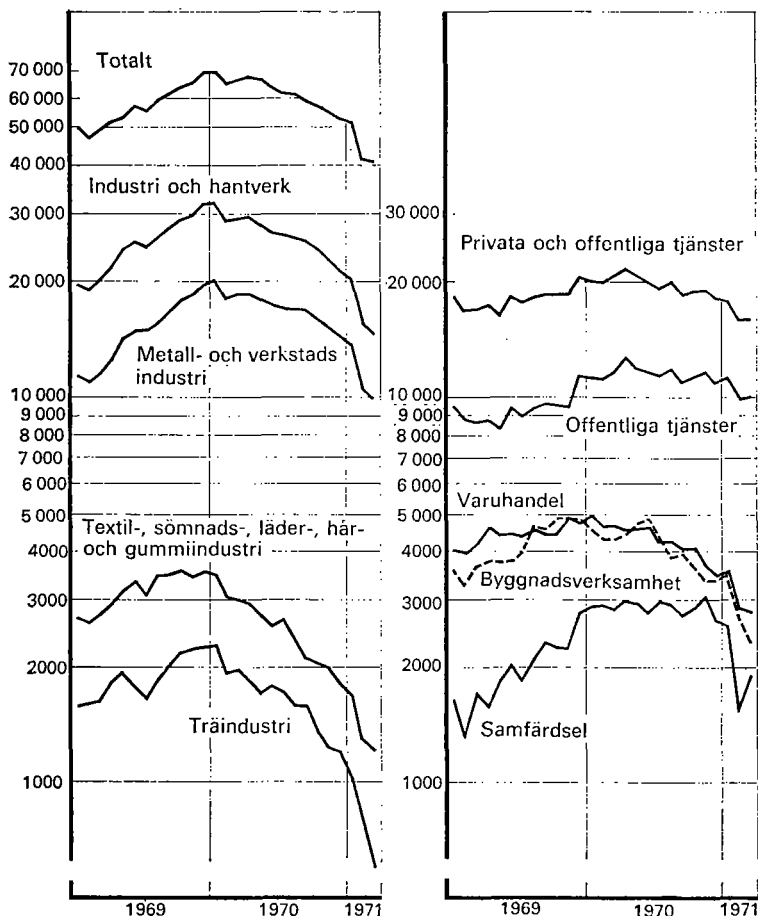
I diagram 1 återges säsongrensade kurvor för antalet lediga platser inom några näringsgrenar. Som framgår av diagrammet låg den på detta sätt mätta efterfrågan på arbetskraft på sin högsta nivå under första delen av 1970 varefter den minskat. Nedgången är främst hänförlig till industrin, inom vilken metall- och verkstadsindustrin väger tyngst. Även i övrigt har den icke tillgodosedda efterfrågan på arbetskraft minskat. Den märkbart mindre konjunkturrella variationen inom de offentliga tjänsterna jämfört med övriga näringsgrenar framgår klart av diagrammet. Inom varuhandeln liksom inom byggnadsverksamheten låg arbetskraftsefterfrågan från slutet av 1969 till mitten av 1970 på en i stort sett oförändrad nivå varefter den minskat. Inom samfärdseln låg dock den icke tillgodosedda efterfrågan kvar på en hög och oförändrad nivå under hela 1970 innan den minskade.

Vid arbetsförmedlingarna registrerades även totala antalet under månaden lediganmälda platser. Under 1970 var detta antal 7 % lägre än under 1969, med de största nedgångarna under senare hälften av året. Under mars 1971 var antalet lediga platser 6 % lägre än under mars 1970.

Ovanstående utvecklingsbild kan kompletteras med resultat från konjunkturinstitutets barometerundersökningar. Enligt dessa har antalet arbetare kvartalsvis ökat från andra kvartalet 1968 t. o. m. sista kvartalet 1970. Under första kvartalet 1971 minskade däremot antalet arbetare jämfört med en svag ökning som emotsatts ett kvartal tidigare. En liknande utveckling erhöles även för tjänstemän. De enda branscher inom vilka arbetarantalet angetts öka under första kvartalet var kemisk industri och gummivaruindustri samt delar av verkstadsindustrin. För såväl arbetare som tjänstemän väntar sig en något större andel av företagen minskning än ökning av antalet anställda under andra kvartalet, medan från andra till tredje kvartalet antalet skulle bli ungefär oförändrat. Andelen företag som uppgivit brist på yrkesarbetare var

Diagram V:1. Antal lediga platser vid månadens mitt 1969—mars 1971

Säsongrensade månadsdata. Log. skala

Källor: Arbetsmarknadsstyrelsen och konjunkturinstitutet.

ända från juni 1969 till september 1970 66 % eller något däröver men minskade till 52 % i december 1970. En fortsatt nedgång till 46 % registrerades i mars 1971. Högsta bristen i mars, med tal av storleksordningen 70 %, noterades inom gummivaruindustrin, järn- och stålverken samt delar av verkstadsindustrin. Även bristen på andra arbetare än yrkesarbetare har gått ned, från 38 % i september till 22 % i december 1970 och ytterligare till 13 % i mars 1971. Motsvarande tal återfinns för juni 1968. Bristen på tekniska tjänstemän har successivt minskat något från början av 1970, och brist av någon större omfattning förekommer endast inom verkstadsindustrin samt den kemiska industrin. Bristen på övriga kategorier av tjänstemän är helt obetydlig inom samtliga branscher. Ännu i september 1970 ansågs bristen på arbetskraft ut-

göra det främsta hindret för produktionshöjningar. I december framträdde däremot efterfrågeläget som det främsta hindret. Efterfrågelägets relativa betydelse steg till mars 1971 och bedömdes då av drygt 60 % av företagen vara den begränsande faktorn för en produktionstillväxt, medan motsvarande tal vad avser bristen på arbetskraft var 15 %. Av barometerundersökningarna för byggnads- och anläggningsverksamheten framgår att den i december 1970 måttliga bristen på trä- och betongarbetare minskat ytterligare till mars 1971.

Jämsides med den uttalade arbetskraftsbristen under 1970 har sysselsättningen stigit inom industrin. Enligt statistiska centralbyråns kvartalsstatistik ökade antalet tjänstemän med 4 % från 1969 till 1970. Samtidigt ökade enligt den månatliga statistiken antalet anställda arbetare med 3 %, men ökningarna blev allt lägre under senare delen av året. Andelen nyanställda arbetare i procent av totala antalet anställda var fr. o. m. andra kvartalet 1970 lägre än under motsvarande period 1969. Rörligheten, mätt som andelen avgångna arbetare, var under sista kvartalet 1970 lägre än under 1969.

Arbetslöshet m. m.

Av den säsongrensade serien för antalet vid arbetsförmedlingarna anmälda arbetslösa synes framgå att arbetslösheten under loppet av 1970 varit svagt stigande samt att en mer markerad uppgång ägt rum under början av 1971. Regionalt har utvecklingen varit gynnsammast i skogslänen.

I tabell 1 ges uppgifter om den registrerade arbetslösheten. Som framgår av tabellen var antalet arbetslösa under första kvartalet 1971 i genomsnitt 13 800 fler än under samma kvartal 1970, med de största ökningarna i de södra och mellersta delarna av landet. I april 1971 var antalet arbetslösa 64 400, en uppgång med 24 800 jämfört med april 1970. Jämförelser av arbetslösheten försvåras dock av olikheter i väderleken samt av vidtagna institutionella förändringar.

För att göra en bedömning av arbetslöshetsnivåns förändring kan man inte, med hänsyn till dessa förskjutningar, utan vidare använda den totala arbetslöshetsprocenten bland kassamedlemmarna. Om i stället arbetslöshetsprocenten inom industrikassorna utnyttjas, visar denna på en ökning i arbetslösheten under 1971 jämfört med 1970 med ca en halv procentenhet under januari och februari samt med ca 1 enhet under mars och april.

Även enligt arbetskraftsundersökningarna framkommer en ökning i arbetslösheten från 1970 till 1971, vilket framgår av tabell 2. Det bör dock understrykas att med den statistiska metodik som tillämpas är skattningar av förändringarna mellan konsekutiva månader betydligt mer osäkra än de som avser kvartal. Nuvarande undersökningsförfarande har vidare tillämpats under alltför kort tid (fr. o. m. januari 1970)

Tabell V:1. Vid arbetsförmedlingarna registrerad arbetslöshet januari—mars 1971
Månadstal resp. kvartalsgenomsnitt

	Arbetslöshetsförsäkrade				Samtliga arbetslösa
	Industri- arbetare	Bygg- nads- arbetare	Skogs- arbetare	Övriga	
<i>I. Antal registrerade arbetslösa 1971</i>					
1. Hela landet					
jan.	13 350	17 130	1 750	15 480	57 820
febr.	13 580	17 050	1 550	16 500	59 730
mars	15 080	19 720	1 700	16 940	64 950
2. Södra och mellersta Sverige					
jan.	9 680	10 820	180	8 620	34 560
febr.	9 890	10 900	170	9 710	36 720
mars	10 960	13 150	180	9 630	40 480
3. Värmland, Dalarna och Norrland					
jan.	3 670	6 310	1 570	6 860	23 260
febr.	3 690	6 150	1 380	6 790	23 010
mars	4 120	6 570	1 520	7 310	24 470
<i>II. Förändring från motsvarande period 1970</i>					
1. Hela landet					
jan.	3 370	2 360	—380	2 960	11 480
febr.	3 730	—1 530	—290	2 210	8 530
mars	5 700	6 380	—170	4 550	21 400
1 kv.	4 260	2 410	—290	3 240	13 810
2. Södra och mellersta Sverige					
jan.	3 160	2 800	0	1 690	9 500
febr.	3 420	—270	—20	1 240	7 220
mars	4 740	5 280	—20	2 640	15 930
1 kv.	3 760	2 610	—20	1 860	10 890
3. Värmland, Dalarna och Norrland					
jan.	210	—440	—380	1 270	1 980
febr.	310	—1 260	—270	970	1 310
mars	960	1 100	—150	1 910	5 470
1 kv.	500	—200	—270	1 380	2 920

Källa: Arbetsmarknadsstyrelsen.

för att säsongmönstret på ett tillfredsställande sätt skall kunna klarläggas.

Under januari—mars 1971 var i genomsnitt 13 070 personer anställda i beredskapsarbeten (exkl. arbeten för arbetsvårdsprövade) att jämföra med 12 810 under samma period 1970. I arbetsmarknadsutbildning deltog under samma perioder genomsnittligt 54 020 respektive 42 200 personer. I februari 1971 berördes ca 97 000 personer av olika arbetsmarknadsåtgärder. Detta motsvarar 2,5 % av den totala arbetskraften

Tabell V:2. Arbetslösheten enligt arbetskraftsundersökningarna januari—mars 1970 och 1971

	Januari	Februari	Mars	Första kvartalet	
<i>I. Antal arbetslösa 1971</i>					
Hela landet	104 500	94 100	98 500	99 000	
Storstadslänen	36 800	28 200	27 700	30 900	
Skogslänen	27 900	27 900	30 200	28 700	
Övriga län	39 700	33 000	40 600	39 500	
<i>Förändring från 1970</i>					
Hela landet	30 700	25 600	33 200	29 800	
Storstadslänen	15 000	9 900	10 100	11 700	
Skogslänen	4 800	5 200	7 800	6 000	
Övriga län	10 900	10 400	15 200	12 200	
<i>II. Relativa arbetslöshetstalet</i>					
Hela landet	1971	2,7	2,4	2,5	2,5
	1970	1,9	1,8	1,7	1,8
Storstadslänen	1971	2,5	1,9	1,9	2,1
	1970	1,5	1,3	1,2	1,3
Skogslänen	1971	3,6	3,5	3,7	3,6
	1970	3,1	2,8	2,8	2,9
Övriga län	1971	2,4	2,3	2,5	2,4
	1970	1,8	1,7	1,6	1,7

Källa: Statistiska centralbyrån.

enligt arbetskraftsundersökningarna. Ett år tidigare var antalet 78 000 (2 %) och i februari 1968 nästan 100 000 (2,6 %). Stegringen från februari 1970 till 1971 ligger till den alldeles övervägande delen på arbetsmarknadsutbildningen. I februari 1968 bedömdes ungefär en fjärdedel av de berörda personerna ha fått sitt arbete genom frisläpp av investeringsfonder samt tidigareläggning av statliga beställningar.

Under 1970 berördes totalt 20 960 arbetstagare, varav inom industrin 18 390, av till arbetsmarknadsstyrelsen inkomna varsel om personalinskränkningar. Under januari—mars 1971 berördes 9 740 arbetstagare av sådana varsel mot 4 070 under samma period 1970. Summerat över en tolv månadersperiod har antalet berörda arbetstagare stigit successivt från början av 1970 och uppgick i mars 1971 till 26 630.

Sammanfattningsvis framgår av ovanstående att arbetsmarknaden under loppet av 1970 och början av 1971 karakteriserats av minskande efterfrågan på arbetskraft samt, åtminstone under slutet av perioden, ökad arbetslöshet. Nedgången i efterfrågan har avsett samtliga branscher, medan arbetslöshetens stegring främst synes ha inträffat i de hemmamarknadsinriktade sektorerna.

2. Arbetsmarknaden 1971

För att bedöma arbetsmarknadsläget under 1971 görs i det följande uppskattningar av sysselsättningsutvecklingen inom olika näringsgrenar. Dessa förändringar vägs sedan samman och sätts i relation till ett beräknat arbetskraftsutbud. Till underlag för kalkylerna ligger av statistiska centralbyrån utförda beräkningar av sysselsättningen t. o. m. 1970. Denna uttrycks i antalet totalt utförda arbetstimmar samt i antalet sysselsatta, där definitionen av antalet sysselsatta anpassas till de i arbetskraftsundersökningarna tillämpade.

Allmänt sett har antagits att efterfrågan på arbetskraft under 1971 dämpas betydligt jämfört med det läge som rådde under större delen av 1970. Vidare antas att produktivitetstillväxten blir något högre 1971 än föregående år.

Inom *jordbruket* beräknas sysselsättningsnedgången fortsätta och snarast bli något större än 1970. Inom *skogsbruket* ökade såväl antalet utförda arbetstimmar som antalet sysselsatta från 1969 till 1970. Då, som framgår av kapitel IV, produktionen beräknas minska något från 1970 till 1971 torde en nedgång i arbetstidsvolymen av storleksordningen 5 % vara att emotse. Nedgången i antalet sysselsatta beräknas dock inte bli fullt lika markerad. För antalet anställda kan således, främst med hänsyn till att arbetstidförkortningen skedde i ett steg vid årsskiftet 1970/1971, sysselsättningen beräknas bli i det närmaste oförändrad.

Som framgår av kapitel IV väntas produktionen inom *industrin* tillväxa med knappt 3,5 % 1971 att jämföra med en ökningstakt som var ungefär dubbelt så hög 1970. Produktivitetstillväxten, mätt som produktion per utförd arbetstimme av industriarbetare, uppgick under 1970 till 5 %. Om tillväxten under 1971, i likhet med vad som antogs i den preliminära nationalbudgeten, uppgår till 6,5 %, skulle sysselsättningsvolymen för industriarbetare minska med 3 % från 1970 till 1971. Antalet sysselsatta skulle samtidigt, vid oförändrad arbetstid, minska lika mycket. För den antalsmässiga utvecklingen måste dock hänsyn tas till att arbetstidsförkortningen från 42,5 till 40 timmar inleds under 1971. Då denna emellertid till sin huvuddel synes komma att tas ut under 1972 kan den del av förkortningen som tas ut under 1971 beräknas medföra en minskning av arbetstiden för industriarbetare med endast ca 1 %. Med ovanstående förutsättningar minskar då antalet industriarbetare med 2 % från 1970 till 1971. Det totala antalet sysselsatta inom industrin antas minska med 1,5 % medan arbetsvolymen antas minska med 2,5 %. Av avgörande betydelse för sysselsättningsutvecklingen är att uppgången i produktivitetstillväxten från 1970 till 1971 förutsatts bli relativt måttlig. Om tillväxten 1971 t. ex. motsvaras av den genomsnittliga

stegringen under perioden 1960—1970, ca 7,5 %, kan antalet industriarbetare beräknas minska med 3 % från 1970.

Inom *byggnadsverksamheten* minskade, enligt statistiska centralbyråns beräkningar, totala antalet sysselsatta med drygt 4 % och arbetstidsvolymen med 5 % från 1969 till 1970. Investeringarna i byggnader och anläggningar inklusive reparationer och underhåll, som mellan 1969 och 1970 anges ha minskat svagt, väntas öka med ca 1 % 1970—1971. Förutsatt en oförändrad eller något högre produktivitetstillväxt 1971 än 1970 är fortsatta sysselsättningsnedgångar att emotse.

Inom *tjänstesektorerna* ökade sysselsättningen mellan 1969 och 1970 med drygt 3 %. Liksom tidigare var ökningen kraftigast inom den offentliga sektorn och uppgick till 7 %. Därav ökade sysselsättningen inom kommunerna med ca 8,5 % medan den inom staten var hälften så snabb. En betydande sysselsättningsuppgång beräknas även ha ägt rum inom bank-, försäkrings- och uppdragsverksamhet. Mellan 1970 och 1971 har arbetstidsvolymen inom tjänstesektorerna totalt antagits öka med 1 % medan antalet sysselsatta skulle öka något mer. Inom den offentliga sektorn har antalet utförda arbetstimmar antagits öka med 4,5 à 5 %, varav den kommunala sysselsättningen förutsatts öka något mer. Inom de övriga tjänstesektorerna har en nedgång i arbetsvolymen med någon procent ansetts sannolik, främst som en följd av en lägre tillväxt av den privata konsumtionen under 1971 jämfört med 1970 samt en fortsatt dämpad aktivitet inom byggsektorn.

Sammantaget visar de näringsgrensvisa kalkylerna att arbetskraftsefterfrågan, uttryckt i antal arbetstimmar, minskar med ca 1 % från 1970 till 1971.¹ En nedgång med ytterligare en halv procentenhet eller något mer kan dock bli resultatet om produktivitetstillväxten blir högre än som förutsatts. Antalet sysselsatta har beräknats bli nästan oförändrat från 1970 till 1971. Det antas då att arbetstidsförkortningen medför ett extra arbetskraftsbehov motsvarande 0,5 %. Vidare antas medelarbetsstunden per sysselsatt minska med en halv procent.

Övervägandena om arbetskraftsutbudets utveckling baseras bl. a. på en befolkningsprognos. Mellan 1970 och 1971 kan medelfolkmängden i åldrarna 20—64 år beräknas öka med 0,6 % eller med knappt 30 000 personer. Antalet under året nettoinvandrande har härvid antagits uppgå till 20 000 att jämföra med de knappt 49 000 som invandrade under 1970.

Av avgörande betydelse för arbetskraftsutbudets utveckling är vidare förändringen i de relativa arbetskraftstalen. Relativa AK-talen anger hur stor andel av befolkningen i en viss grupp som befinner sig i

¹ Som framgår av kapitel VI har konjunkturinstitutet i lönesummeberäkningarna förutsatt att sysselsättningskomponenten utgör en negativ post om 1,5 % 1971. Med hänsyn till företagarnas troligen minskande arbetsinsats torde detta totalt kunna beräknas motsvara en sysselsättningsnedgång med ca 2 % räknat i timmar, således med ca 1 procentenhet mer än vad som här antagits.

arbetskraften. Bedömningen av dessa tals utveckling mellan 1970 och 1971 kan göras på flera sätt. Ett är att anta att trenden i förändringen under perioden 1964—1970 gäller även mellan 1970 och 1971. Med denna förutsättning kan antalet personer i arbetskraften beräknas öka med 0,8 % eller ca 30 000 personer.

Kalkylerna övet utbudet av arbetskraft kan också utföras i antal arbetstimmar och man får då utgå från de antaganden om frånvaro och medelarbetstid som gjorts i det föregående. Här förutsätts sålunda att frånvaron 1971 blir något högre än under 1970. Vidare gäller, som tidigare framhållits, att arbetstidförkortningen 1971 minskar arbetskraftstillgångarna med 0,5 %. Om det dessutom antas att övertiden minskas något samt att en svag ökning av deltidsarbetet sker, kan arbetskraftstillgångarna, uttryckt i antal timmar, beräknas minska med 0,5 % från 1970 till 1971.

De kalkyler som redogjorts för ovan synes indikera att den antagna efterfrågan på arbetskraft blir en knapp procentenhet lägre än utbudet. Med hänsyn till beräkningarnas osäkerhet kan dock differensens storlek inte ses som annat än ett närmevärde för utvecklingen inom hela ekonomin.

Ovanstående resonemang kan kompletteras med en sammanställning av sysselsättningsutveckling och produktion inom hela ekonomin.

Mellan 1968 och 1969 ökade nationalprodukten med 5,6 %, och då antalet arbetstimmar ökade med 0,6 % uppgick produktivitetstillväxten till 5 %, att jämföra med 5,8 % 1968. Mellan 1969 och 1970 beräknas nationalprodukten ha ökat med 4,8 %. Samtidigt synes produktivitetstillväxten ha dämpats väsentligt till drygt 2,5 %.

Som framgår av försörjningsbalansen i det sammanfattande kapitlet anges nationalproduktens tillväxt 1971 till 2,5 %. Med en utveckling av arbetsvolymen som antagits ovan, en nedgång med ca 1 %, skulle produktivitetstillväxten uppgå till 3,5 %.

Mellan 1969 och 1970 ökade nationalprodukten, i detta fall mätt från produktionssidan, med 5,5 %. Som framgår av kapitel IV beräknas produktionstillväxten, med utgångspunkt från de produktionsprognoser som framlagts i de olika specialkapitlen, öka med ca 3,5 % från 1970 till 1971. Med en nedgång i arbetsvolymen med 1 % 1970—1971 skulle produktivitetstillväxten 1971 uppgå till 4,5 % jämfört med knappt 3,5 % 1970. Inom "näringslivet", här definierat som den totala ekonomin exklusive den offentliga sektorn, beräknas produktivitetstillväxten 1970 ha uppgått till knappt 4,5 % medan motsvarande värde för 1971 skulle ligga en procentenhet högre.

Avslutningsvis skall arbetstidsförkortningen och dess genomförande beröras något närmare. Under 1971 kan, som ovan angetts, inledandet av förkortningen beräknas medföra ett extra arbetskraftsbehov med 0,5 % totalt sett och för industriarbetare med ca 1 %. Huvuddelen av

arbetstidsförkortningen synes komma att äga rum under 1972 och kan beräknas minska det då eljest tillgängliga arbetskraftsutbudet med — totalt sett — ytterligare 3 %. För industriarbetare ger en motsvarande kalkyl ett beräknat extra arbetskraftsbehov med ca 3,5 %. Vidare gäller att arbetstidsförkortningen inom byggnadsverksamheten till alldeles övervägande del tas ut under 1972 samt att inom handel, stat och kommun hela förkortningen sker i ett steg vid årsskiftet 1971/1972. Om, som ett illustrerande exempel, det antas att efterfrågan på arbetskraft 1971 blir av storleksordningen 1 % lägre än utbudet samt att en trendmässig ökning i arbetskraftsutbudet med 0,5 à 1 % äger rum mellan 1971 och 1972 skulle det, om efterfrågan på arbetskraft förutsätts vara oförändrad från 1971 till 1972, återstå en differens på 1 à 1,5 % totalt sett för hela ekonomin även vid ett arbetskraftsutnyttjande av samma omfattning som 1970. Naturligtvis kan efterfrågan försvagas ytterligare till 1972, och därmed minskar även behovet av extra arbetskraft. Genomsnittligt torde vidare sysselsättningen minska något sett över en längre period. Å andra sidan kan 1972 tänkas bli ett år med en konjunkturnässigt högre efterfrågan på arbetskraft än 1971. Det behov av arbetskraft som i detta fall då skulle föreligga kan fyllas genom en betydande ökning av invandringen, ökat övertidsuttag osv. En väl så tänkbar utveckling är också att arbetskraftsefterfrågan inte helt kan tillgodoses.

VI. De enskilda konsumenternas ekonomi

1. De disponibla inkomsterna

Löner

Den totala lönesumman ökade — såvitt framgår av de sammantagna sektorvisa lönesummeberäkningarna — med närmare 11 % mellan 1969 och 1970. Dessa preliminära beräkningar är för vissa sektorer baserade på direkta uppgifter om den utbetalda lönesummans storlek. Där lönesummeuppgifter saknas ligger i några fall förtjänst- och sysselsättningsstatistik till grund för kalkylerna. För sektorer där även förtjänststatistik saknas har slutligen lönesumman byggts upp med hjälp av sysselsättningsstatistik samt uppgifter om avtalsmässiga lönestegringar och antaganden om löneglidning. De definitiva beräkningarna av lönesummeutvecklingen bygger på taxeringsutfallet, som vad gäller 1970 kommer att föreligga först i höst.

De avtalsmässiga löneförhöjningarna beräknas svara för 5 1/2 procentenheter av lönesummeökningen. Löneglidningen, som är den osäkeraste av komponenterna, har av de sektorvisa beräkningarna att döma stannat på något över 3 %, ett tal som kan förefalla förvånande lågt med tanke på de höga värden som kunnat observeras för industriarbetarna. Sysselsättningskomponenten slutligen, har kalkylerats till drygt 2 %.

Industriarbetarnas timförtjänst beräknas ha ökat med drygt 11 1/2 % mellan helårsgenomsnittet 1969 och 1970. Därav utgjorde den avtalsmässiga ökningen 4 1/2 procentenheter. Löneglidningen skulle följaktligen ha uppgått till något över 7 % mellan 1969 och 1970. Industrins timkostnader steg ytterligare på grund av höjda ATP- och sjukförsäkringsavgifter, så att den totala timkostnadsökningen mellan 1969 och 1970 kom att uppgå till 12 1/4 %.

För 1971 räknas här med en lönesummeökning på 9 % och med en viss negativ sysselsättningskomponent. Enligt konjunkturinstitutets uppfattning kan denna uppskattas till storleksordningen 1 1/2 %. Detta är en nedgång med ca 1 procentenhet mera än vad som följer av den bedömning av utsikterna på arbetsmarknaden 1971 som framlagts i föregående kapitel, vilket utarbetats inom sekretariatet för ekonomisk planering. Förtjänstökningen, vari inräknas den mot arbetstidsförkortningen svarande höjningen av timlönerna, uppgår i institutets räkneexempel till 10 à 11 % mellan 1970 och 1971. Med det något mera positiva sysselsättningsalternativ som följer av kapitel V skulle samma

lönesummcökning kunna uppnås vid en genomsnittlig förtjänstökning om 9 à 10 %.

På grund av redan beslutade avgiftshöjningar kommer arbetskraftskostnaderna att stiga med 1 1/4 % utöver kontantlöneökningarna. De avgifter som kommer att höjas är ATP- och sjukförsäkringsavgifterna samt den allmänna arbetsgivaravgiften. För vissa delar av ekonomin kommer dessutom sannolikt förändringar av pensions- och sjukförmåner att medföra ytterligare något ökade kostnader utöver kontantlönehöjningen redan 1971.

Övriga inkomster

Faktorinkomsterna beräknas 1969—1970 ha ökat med 10,7 %. Detta är 0,3 procentenheter lägre än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten för 1971, vilket förklaras av nedrevideringen av lönesumman 1970. För 1971 har faktorinkomstens utveckling prognoserats till 7,7 %. Denna i förhållande till föregående år något lägre ökningstakt kan återföras på samtliga ingående inkomstslag. I första hand dock lönerna och därefter de skilda företagens inkomster, som väntas minska med 3,3 % mot att 1969—1970 ha ökat med 10,2 %. Företagarinkomsterna bedöms komma att påverkas negativt på grund av prisregleringen som bl. a. beräknas leda till lägre överskott i detaljhandeln.

Beräkningarna över hushållens kapitalinkomster, dvs. nettot av hushållens ränteinkomster och ränteutgifter (inkl. räntor på liv- och sjukförsäkringsfonder) samt utdelningar på värdepapper, har reviderats fr. o. m. 1968. Att detta kunnat ske först 1971 beror delvis på eftersläpning i statistiken över aktieutdelningarna. Revideringen medförde en nedjustering av den beräknade tillväxten från 15 1/2 till 10 3/4 % för 1968—1969. Ökningstakten blev nästan lika hög 1969—1970 medan den mellan 1970 och 1971 väntas avta.

De egentliga inkomstöverföringarna (barnbidrag, studiebidrag, bostadstillägg m. m.) som på grund av införandet av familjebostadsbidraget till barnfamiljer fördes upp på en hög nivå 1969 ökade i en betydligt lugnare takt 1970. Ett kraftigt uppsving förväntas för 1971 framför allt beroende på de i samband med skattereformen höjda barnbidragen.

Utbetalningarna från socialförsäkringssektorn (inkl. folkpensionerna) beräknas ha stigit ca 14 % mellan 1969 och 1970. Detta innebär en något snabbare ökningstakt än 1968—1969 (10 1/2 %), vilket förklaras av dels större basbeloppshöjningar för folkpensioner och ATP 1970 än 1969, dels av den nya sjukreformen 1970. För 1970—1971 förutses en lika stor procentuell uppgång som närmast föregående år, innehållande fortsatta höjningar av basbeloppet under 1971, främst till följd av mervärdeskattens höjning vid årsskiftet.

Direkta skatter och avgifter m. m. beräknas ha ökat 1969—1970 med 16,8 %. Det är omkring 1/2 procentenhet högre än vad som förutsågs i

den preliminära nationalbudgeten. Vid detta tillfälle hade man endast utfallet av preliminär A-skatt för de fyra första skatteterminerna 1970. Utfallet av novemberuppbörden har nu, då endast en skattetermin återstår, föranlett en upprevidering av de preliminära A-skatterna. De beräknas nu ha ökat med knappt 17 %. Jämfört med föregående beräkningstillfälle har också en del smärre poster i den totala skattesumman höjts. Tillsammans leder detta till att den makroekonomiska marginalskattekvoten 1969—1970 nu beräknas till 49,2 %¹, vilket i jämförelse med 1968—1969 är en betydande ökning.

Hushållens inbetalningar av preliminär A-skatt görs fr. o. m. 1971 enligt det nya skattesystemet. Riksrevisionsverket beräknar att skattereformen medfört ett bortfall av direktskatteintäkter med 3 730 milj. kr. jämfört med om det gamla systemet varit i kraft. Beräkningen avser den slutliga skatten och baseras på 1971 års nu förutsedda lönenivå. Av den slutliga skatten inflyter erfarenhetsmässigt ca 87 % i form av preliminär A-skatt, följaktligen kan effekten av reformen på den preliminära A-skatten uppskattas till ca 3 250 milj. kr. Samtidigt med införandet av det nya systemet ändrades utformningen av preliminärskattetabellerna så att det totala preliminära uttaget blir ca 400 milj. kr. större än enligt tidigare principer. Effekten av skattereformen sett på den preliminära A-skatten reduceras således till ca 2 850 milj. kr. En trendmässig ökning av den totala makroekonomiska marginalskattekvoten mellan 1970 och 1971 skulle ge en kvot på 50 % 1971 vid oförändrade skattesatser från 1970. Genom att applicera denna marginalskatt på lönesummeökningen 1970—1971 erhålls ökningen av den preliminära A-skatten beräknad enligt 1970 års statliga skattesystem och kommunala uttaxering. Genom att till denna addera effekten av kommunalskattehöjningen (i genomsnitt 1:54 kr.) och dra ifrån 2 850 milj. kr. erhålls en uppskattning av preliminärskatten enligt det nya systemet. De beräkningar av statens inkomster som utförs av riksrevisionsverket ger prognoser på preliminär A-skatt som mycket väl överensstämmer med dem som konjunkturinstitutet gjort. Riksrevisionsverkets kalkyler bygger på ett antagande om en procentuellt sett lika stor inkomstökning i samtliga inkomstklasser. Eftersom avtalsökningarna 1971 sannolikt kommer att få en låglöneprofil har inom institutet gjorts en beräkning, med hjälp av riksrevisionsverkets material, av effekterna på skatter och inkomster vid ett differentierat inkomstantagande. I dessa kalkyler har inkomstökningarna antagits varierat med några procentenheter uppåt och nedåt från den genomsnittliga ökningen beroende på inkomstnivå, dvs. ju lägre inkomst desto större antagen inkomstökning. Skatten skulle enligt denna beräkning bli ca 200 milj. kr. lägre än om

¹ Ökningen av den preliminära A-skatten 1969—1970 dividerad med ökningen av lönesumman 1969—1970. Från den preliminära A-skatten 1970 har härvid borträknats det tillskott som var en följd av kommunalskattens höjning.

den baserats på ett enhetligt inkomsttagande (om 9%). Inklusiva denna effekt beräknas ökningen av de preliminära A-skatterna 1970—1971 stanna vid 5,6%. Debiteringen av den preliminära B-skatten utgår från den erlagda skatten vid senast kända taxering. Skattereformen och prisstoppet kan komma att påverka den inflytande delen av dessa debiterade skatter. För prognosen av preliminär B-skatt 1971 har antagits att en något mindre del än normalt av den debiterade skatten kommer att flyta in. Såväl fyllnadsskatten som den överskjutande skatten beräknas öka långsammare 1970—1971 än mellan de närmast föregående åren. Nettoinbetalningarna av fyllnads-, kvar- och överskjutande skatt beräknas öka mellan 1970 och 1971 och uppgå till 760 milj. kr. 1971. Övriga

Tabell VI: I. De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1969—1971
Milj. kr., löpande priser

	1969	1970	1971 prognos	Procentuell förändring	
				1969— 1970	1970— 1971
1. Faktorinkomst ¹	98 409	108 946	117 322	10,7	7,7
Egentliga löner ²	81 821	90 812	98 862	11,0	8,9
Enskilda företagens inkomster	6 473	7 135	6 896	10,2	-3,3
Kapitalinkomster (netto) ³	2 944	3 232	3 365	9,8	4,1
Ofördelad restpost	7 171	7 767	8 199	8,3	5,6
2. Inkomstöverföringar till hushåll	18 064	20 195	23 245	11,8	15,1
Egentliga inkomstöverföringar ⁴	5 831	6 236	7 316	6,9	17,3
därav: Barnbidrag	1 587	1 593	2 143	0,4	34,5
Socialförsäkringsutfall	12 233	13 959	15 929	14,1	14,1
därav: Folkpensioner ⁵	6 957	7 894	8 993	13,5	13,9
ATP	832	1 167	1 656	40,3	41,9
3. Direkta skatter, avgifter m. m.	34 396	40 183	43 104	16,8	7,3
4. Hushållens nettoinbetalningar till det offentliga (3—2)	16 332	19 988	19 859	22,4	-0,6
5. Skadeförsäkringsutfall	639	805	826	26,0	2,6
6. Skadeförsäkringspremier	690	848	928	22,9	9,4
7. Disponibla inkomster (1—4+5—6)	82 026	88 915	97 361	8,4	9,5
8. Privat konsumtion	77 940	84 504	92 568	8,4	9,5
9. Sparande ⁶	4 086	4 411	4 793	8,0	8,7
10. Sparkvot (9:7)	5,0	5,0	4,9	0	-0,1

¹ Arbetsgivaravgifter till socialförsäkring, tillräknade pensionsavgifter för statliga och kommunala myndigheter samt för kommunala affärsverk är ej medtagna som löneförmåner i denna post. Summan av dessa avgifter uppgick 1969 till 10 089 milj. kr., 1970 till 11 027 milj. kr. och beräknas uppgå till 12 504 milj. kr. 1971.

² Inkl. direkt utbetalda pensioner från statliga affärsverk samt inom industri och handel.

³ Inkl. räntor på privata försäkringsfonder (exkl. skadeförsäkring).

⁴ Inkl. transfereringar från utlandet och utbetalda pensioner från stat och kommun.

⁵ Inkl. kommunala bostadstillägg.

⁶ Inkl. privat försäkringssparande. Detta uppgick 1969 till 2408 milj. kr., 1970 till 2 915 milj. kr. och beräknas uppgå till 3 134 milj. kr. 1971.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Tabell VI: 2. Hushållens direkta skatter och avgifter 1967—1971

Milj. kr., löpande priser

	1967	1968	1969	1970	1971
1. Prel. A-skatt	21 929	24 537	27 531	32 195	33 993
2. Prel. B-skatt	3 084	3 119	3 352	3 562	3 780
3. Fyllnadsskatt	664	743	894	1 213	1 350
4. Kvarskatt	1 819	1 704	1 736	1 910	2 060
5. Överskjutande skatt	1 719	2 156	2 309	2 589	2 650
6. Netto (3÷4—5)	764	291	321	534	760
7. Övriga skatter och avgifter	2 376	2 788	3 192	3 892	4 572
8. Summa direkta skatter och avgifter (1+2+6÷7)	28 153	30 735	34 396	40 183	43 104

Källor: Statistiska centralbyrån, riksrevisionsverket och konjunkturinstitutet.

skatter beräknas öka kraftigt 1970—1971 främst beroende på höjningar av statliga och kommunala avgifter.

Disponibla inkomster

Av tabell 1 framgår att hushållens disponibla inkomster beräknas öka med 9,5 % 1970—1971 mot 8,4 % 1969—1970. Den förutsedda högre utvecklingstakten 1970—1971 kan tillskrivas höjningen av barnbidragen och sänkningen av den statliga skatten. Överslagsmässiga kalkyler ger vid handen att om effekterna av dessa båda åtgärder fråndragits, skulle ökningen av de disponibla inkomsterna 1970—1971 ha stannat vid 6,3 %. Denna något lägre ökningstakt jämfört med 1969—1970 förklaras huvudsakligen av den antagna lägre utvecklingen för faktorinkomsten samt av den större höjningen av den kommunala utdebiteringen mellan 1970 och 1971 än mellan 1969 och 1970.

Hushållens reala disponibla inkomster ökade 1969—1970 med 2,7 %. Med hjälp av den prisprognos, som kommer att redovisas i det följande prisavsnittet, erhålls en real ökning 1970—1971 på 1,8 %.

2. Konsumentpriserna

Prisutvecklingen 1970

Från december 1969 till december 1970 steg konsumentpriserna enligt långtidsindex med 7,0 %. Uppgången enligt korttidsindex för december 1970 var 7,2 %, räknat från långtidsindex för december 1969. Den förhållandevis obetydliga justering som skedde i långtidsindex gick således i sänkande riktning, vilket är ovanligt. Justeringen kan i första hand hänföras till posten bränsle och lyse. Sålunda har eldningsolja, som haft en kraftig prisuppgång, givits en lägre vikt i långtidsindex med

Genomsnittliga prisförändringar december 1969—december 1970

	Procent
Bränsle och drivmedel	18,5
Alkohol och tobak	12,0
Diverse varor	7,6
Inventarier och husgeråd	6,4
Tjänster	6,3
Livsmedel	6,2
Bostad	4,7
Kläder och skor	3,9

motsvarande ökning för elström, vars prisutveckling varit betydligt svagare.

Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1969 och 1970 kan prisnivåns uppgång beräknas till 6,3 %.¹ Prishöjningens fördelning mellan olika delar av konsumtionen under loppet av 1970 belyses av ovanstående sammanställning.

Posten bränsle och drivmedel har stigit mest vilket beror på den kraftiga prisstegringen på eldningsolja (26,6 %) under 1970. Denna uppgång har i huvudsak varit internationellt bestämd. Den under året höjda drivmedelsskatten har också inverkat. Prisuppgången på alkohol och tobak beror främst på skattehöjningarna i februari och november 1970. Likaså har en uppgång skett för grupperna diverse varor samt inventarier och husgeråd, där vissa varaktiga konsumtionsvaror ingår för vilka mervärdesskatten höjdes i november. Prisstegringen har jämfört med 1969 varit högre för samtliga grupper utom bostäder, vars kraftiga uppgång under 1969 förklaras av de två diskontohöjningarna under detta år.

I tabell 3 har indexhöjningarna under 1970 och 1971 samt under 60-talets första och andra hälft uppdelats på komponenter. Dessa visar bidraget till den totala prisuppgången av ändringar i den indirekta beskattningen, jordbrukspriserna, bostadsposten och de internationella priserna. Vidare framgår inverkan från den offentliga taxesättningen (post, tele, resor med kollektiva transportmedel) och en trendavvikelse i priserna på vissa färskvaror (inhemska grönsaker, bär, äpplen samt färsk fisk). Den restfaktor som kvarstår kan hänföras till från internationell konkurrens skyddade näringsgrenar exklusive de i tabellen redan beaktade sektorerna bostadsförvaltning, offentliga nyttigheter och jordbruk. Av tabellen framgår att totala prisuppgången 1970 legat avsevärt högre än genomsnittet för 60-talet. Det kan noteras att såväl de internationella prisernas direkta inverkan som de indirekta skatternas bidrag, men även kostnadsgenomslaget i den från internationell konkurrens skyddade sek-

¹ Därvid har korrigerats för det betydande periodiseringsfel i månadsindextalet för 1969, varom den kraftiga uppjusteringen av delposten egna hem i långtidsindex för december 1969 bär vittne. Okorrigerat skulle konsumentprisindex visa en uppgång på 7,0 % mellan genomsnittslägena för 1969 och 1970.

Tabell VI:3. Konsumentprisförändringar 1960—1971 uppdelade på komponenter (dec.—dec.)

	1960—1965		1965—1970		1970	1971
	To- talt	Per år	To- talt	Per år		prog- nos
Konsumentprisnivåns procentuella uppgång totalt	22,3	4,1	23,5	4,3	7,0	6,8
däruv hämför till:						
ändring av indirekta skatter	5,5	1,0	4,2	0,8	1,5	3,2
ändring av internationellt bestämda priser	1,9	0,3	2,7	0,5	2,1	1,0
ändring av jordbrukspriser	2,4	0,4	1,0	0,2	0,1	0,5
ändring av bostadsprissättning	2,5	0,5	5,0	0,9	0,8	0,5
ändring av diverse taxor	1,0	0,2	1,6	0,3	0,2	0,3
trendavvikelse i priserna på vissa färskvaror	0,3	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
restfaktor	8,7	1,6	9,0	1,6	2,3	1,3

torn, dvs. restfaktorerna bidrag har varit markant högre än genomsnittet för 60-talet. Ändringen av jordbrukspriser, bostadsprissättning och diverse taxor har däremot legat i linje med den genomsnittliga utvecklingen under 60-talet.

Vid en jämförelse mellan prognos och utfall för 1970 kan skillnaden först och främst hämföras till en underskattning av styrkan i den internationella prisuppgången och därmed dess genomslag i den inhemska prisnivån (2,1 % mot prognoserade 0,9¹). Vidare har restfaktorerna värde blivit högre än beräknat (2,3 % mot prognoserade 1,8¹) och högre än vad som erfarenhetsmässigt kan anses normalt med hänsyn till lönekostnadsstegringens storlek. Tillsammans med skillnaden i utfall och prognos för de indirekta skatterna förklarar de nu nämnda faktorerna praktiskt taget hela avvikelsen för totalindex.

En jämförelse mellan de båda femårsperioderna under 60-talet visar i huvudsak överensstämmande utveckling för delkomponenterna. Skillnaden överstiger inte i något fall 0,2 procentenheter utom för bostads-posten, vars relativa andel tilltagit under 60-talets senare hälft.

Prisutsikter för 1971

Från december 1970 till mars 1971 har konsumentprisindex stigit med 3,5 %. Prisuppgången förklaras huvudsakligen med den höjning av mervärdeskatten som skedde 1 januari 1971.

Från oktober 1970 till mars 1971, dvs. den tid under vilken det allmänna prisstoppet hittills varit i kraft, har konsumentprisindex stigit med 4,8 %. Denna uppgång förklaras till drygt 4 procentenheter av höjda indirekta skatter, under det att återstoden huvudsakligen hämför

¹ Se reviderad nationalbudget för 1970.

sig till den omräkning av bostadsposten som årligen företas per december. I övrigt har prisrörelserna varit obetydliga.

Från mars 1970 till mars 1971 har konsumentprisindex stigit med 7,8 %.

Vid bedömning av prisutsiktterna för 1971 — eller närmare bestämt för hela perioden december 1970—december 1971 — har liksom tidigare följande faktorer beaktats:

1. Lönekostnadsstegringarnas sannolika genomslag inom de från internationell konkurrens skyddade näringsområdena (restfaktor och diverse taxor i tabellen).

2. Speciella prisförändringar som sker i anslutning till särskilda regler och beslut (avser främst bostäder och jordbruksprodukter).

3. Direkta återverkningar av den internationella prisutvecklingen.

4. Tillfällighetsbetonade prisförändringar (posten trendavvikelse för vissa färskvaror i tabellen).

5. Beslutade ändringar i den indirekta beskattningen.

(1) Med utgångspunkt från avsnittet om lönerna kan arbetsgivarnas kostnader per timme i genomsnitt för samtliga anställda inom de prisatta sektorerna antas stiga i en takt som snarast är något högre än föregående år. Med den uppläggning prispolitiken fått, innebärande fortsatt prisreglering under större delen av året, synes emellertid ett lägre prisstegringsalternativ än vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten för 1971 bli motiverat. Återverkan på totalindex har sålunda upptagits till 1,6 %, varav 0,3 % hänförs till ändring i diverse taxor. Den speciella förutsättning, som gäller för denna beräkning, skulle då vara att sedvanliga konsekvensprisstegringar till en del kommer att försenas genom den nu förlängda prisregleringen så att de inte hinner inträffa före utgången av 1971.

(2) Bostadspriserna beräknas stiga i lägre takt än under 1970. Inverkan på totalindex kalkyleras till 0,5 %. Beräkningen utgår från oförändrad räntenivå (räknat från utgången av mars 1970)¹. En ytterligare ränteförändring får genom nya och högre vägningstal för egnahems-posten kraftigare inverkan än tidigare — numera ca 0,5 % på totalindex för varje procentenhets ränteförändring.

Jordbruksprisernas inverkan på totalindex har tentativt satts till 0,5 %.

(3) De faktiska importpriserna och därmed de internationellt bestämda priserna på importkonkurrerande varor antas under 1971 fortsätta att stiga men i lägre takt än under 1970. Den internationella prisutvecklingens direkta inverkan på konsumentprisnivån skattas sålunda till 1,0 % för 1971 mot 2,1 % för 1970.

(4) Tillfällighetsbetonade prisförändringar på vissa färskvaror (grönsaker, färsk fisk) är svåra att förutse. Någon effekt av sådana prisrörelser på konsumentprisnivån har inte räknats med för 1971.

¹ I prognosen beaktas således inte effekten av diskontosänkningen 22 april 1971.

(5) Mervärdeskatten har höjts 1 januari 1971 från 10 till 15 % på flertalet av de varor och tjänster för vilka denna högre skatteprocent inte redan blivit uttagen under 1970. Den beräknade effekten härav på totalindex uppskattas till 3,2 %.

Sammanfattas de olika priseffekterna under punkterna 1—5 ovan erhålls som resultat att konsumentpriserna väntas stiga med 6,8 % under loppet av 1971. Mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1970 och 1971 kan den troliga förändringen anges till 7,4 %.

De gjorda beräkningarna utgår från de nya och mer realistiska viktetal för bostadsposten, vilka numera tillämpas i konsumentprisindex. Eftersom mervärdeskatt inte uttas på bostadskonsumtion, skulle skattehøjningens effekt på totala uppgången av konsumentprisinivån bli några tiondels procent högre om man utgår från de lägre viktetal för bostadsposten som alltiämt används inom nationalräkenskaperna. Prisuppgången i denna bemärkelse uppskattas sålunda till 7,1 % under loppet av 1971 och till 7,6 % mellan genomsnittslägena för kalenderåren 1970 och 1971. För implicitprisindex, vars prisförändringstal dessutom brukar påverkas av förskjutningar i konsumtionens sammansättning, har den årliga uppgången tämligen systematiskt varit något mindre än för konsumentprisindex. Mellan genomsnittslägena för 1970 och 1971 har en förändring på 7,5 % i implicitprisindex ansetts rimlig.

3. Den privata konsumtionen

Den privata konsumtionen ökade mellan 1968 och 1969 med 4,6 % i volym och 7,2 % i värde. Hushållens reala disponibla inkomster ökade enligt nu reviderade beräkningar under samma period med 3,9 %. Det innebär att hushållens reala sparande fortsatte att sjunka även mellan 1968 och 1969. Hushållens sparkvot, uttryckt som andel sparande av de disponibla inkomsterna, har därmed sjunkit oavbrutet sedan 1964. Mellan 1968 och 1969 sjönk den beräknade sparkvoten från 5,6 % till 5,0 %. Denna nedgång skulle delvis kunna tänkas bero på att en större del av inkomstökningarna än tidigare gått till grupper med lägre inkomster än genomsnittet, dvs. till hushåll med ett relativt sett lågt sparande. En del faktorer tyder på att det faktiskt förhåller sig på det sättet. Avtalsrörelsen 1969 präglades av en markant låglönesatsning. Effekterna på den faktiska inkomstutvecklingen av denna satsning kan i någon mån ha motverkats av löneglidningen, men ökningen av skatteinbetalningarna mellan 1968 och 1969 sett i relation till totala lönesummeökningen tyder på att inkomstökningarna i förhållandevis stor utsträckning gått till grupper med låg marginalskatt. Dessutom kan naturligtvis en sned inkomstökning tvinga fram ett ändrat sparande hos grupper som inte fått någon real inkomstökning eller kanske rent av fått en minskning.

Mellan 1969 och 1970 ökade den privata konsumtionen, enligt preli-

Tabell VI: 4. Konsumtionsutvecklingen 1968—1970
1959 års priser

	Milj. kr.	Procentuell volymförändring		Procentuella bidrag till totala konsumtionsvolymökningen	
		1968—1969	1969—1970	1968—1969	1969—1970
1. Varaktiga varor	7 568	10,7	1,7	33,7	9,4
1.1 Bilar	2 089	8,2	—6,3	7,1	—9,4
1.2 Övriga varaktiga varor	5 479	11,7	4,6	26,6	18,8
2. Icke varaktiga varor	30 223	3,9	2,0	48,7	42,5
2.1. Livsmedel	13 760	2,0	2,0	11,7	18,3
2.2. Övriga icke varaktiga varor	16 463	5,4	2,1	37,0	24,2
3. Tjänster	13 964	2,4	2,9	14,2	26,9
3.1. Bostäder	4 978	4,0	3,8	8,3	12,9
3.2. Övriga tjänster	8 986	1,6	2,3	5,9	14,0
4. Summa inhemsk konsumtion	51 755	4,5	2,2	96,6	78,8
5. Turistnettot	930	8,9	31,7	3,4	21,2
6. Hushållens totala konsumtion	52 685	4,6	2,7	100,0	100,0
7. Hushållens disponibla inkomster	55 864	3,9	2,7		

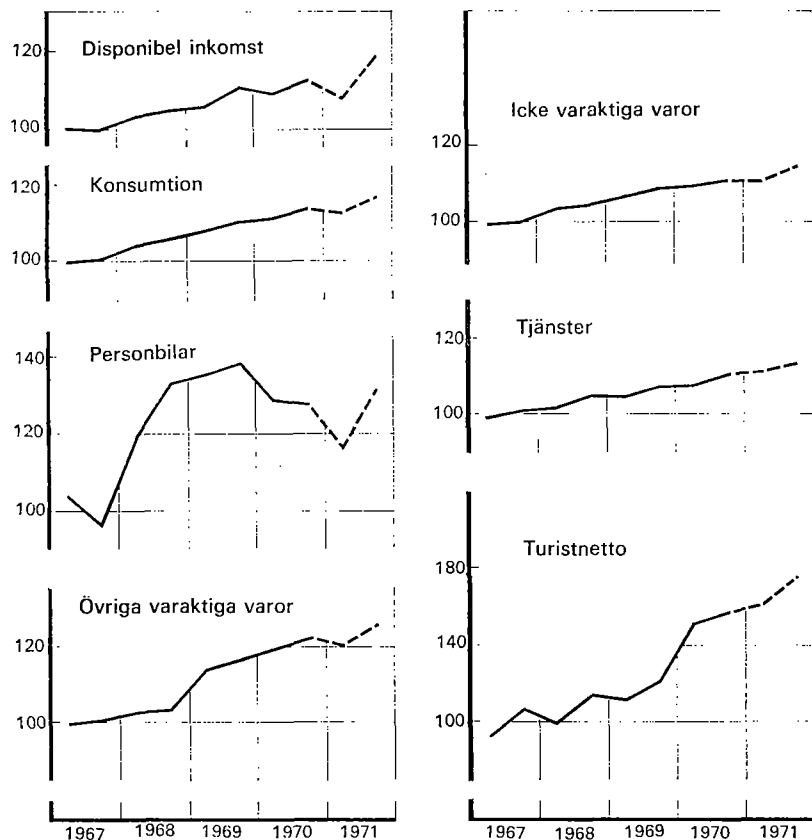
Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

minära beräkningar, med 2,7 % i volym och 8,4 % i värde. Den säsongrensade kvartalsvisa konsumtionen avtog successivt från fjärde kvartalet 1969 fram t. o. m. tredje kvartalet 1970, räknat i reala termer. Därefter skedde ett omslag i utvecklingen säsongrensat sett. Fjärde kvartalet kom därmed att ligga 3,3 % högre än motsvarande kvartal 1969. Hushållens reala disponibla inkomster ökade 1969—1970, som framgått ovan, med 2,7 %. Sparkvotens utveckling under året visar markerade nedgångar under det första och fjärde kvartalet, dvs. under de kvartal som mervärdeskatten höjdes. För helåret 1970 låg sparkvoten på 5,0 %. Det preliminära utfallet av konsumtionen 1970 tyder på att omfattningen av de tidigarlagda inköpen under fjärde kvartalet 1970 snarare låg något under än över den halva procentenhet räknat på helårets konsumtion som antogs i den preliminära nationalbudgeten. Det förefaller som om köprushen beträffande exempelvis konfektion, skor och sportartiklar i det närmaste helt uteblivit, vilket kanske i någon mån kan förklaras av det ovanligt milda och snöfattiga vädret i hela landet under fjärde kvartalet 1970.

Inköpen av nya bilar sjönk 1969—1970 med 6,3 % (se tabell 4). An-

Diagram VI: 1. Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter 1967—1971

Index: 1967 = 100. 1959 års priser. Säsongrensade halvårsdata

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

talet nyregistrerade bilar har inte, frånsett 1967 — högertrafikomläggningens år — varit lägre sedan 1962. Konsumtionen av övriga varaktiga varor ökade med 4,6 % varav knappt hälften härrör från ökningen mellan fjärde kvartalet 1969 och 1970. Livsmedelskonsumtionen ökade enligt mycket preliminära beräkningar med 2,0 % 1969—1970. De övriga icke varaktiga varorna ökade mellan 1969 och 1970 med 2,1 %, vilket är knappt två procentenheter lägre än vad som förutsågs i den preliminära nationalbudgeten. Den förutsedda ökningen fjärde kvartalet uteblev för dessa varor helt. Försäljningen fjärde kvartalet 1970 var betydligt större än under samma kvartal 1969. Konsumtionen av tjänster har sedan föregående beräkningstillfälle reviderats ned för 1969 och upp för 1970. Tjänsterna ökade därmed med 2,9 % 1969—1970. Turistnettot ökade 1969—1970 med 31,7 % beroende på en kraftig uppgång i de svenska turistutgifterna utomlands framför allt under våren 1970. Ökningen utgjorde en femtedel av den totala konsumtionsökningen. Den-

na exceptionella ökning kan dock till en del avse här oegentligt registrerade finansiella överföringar snarare än ökad turism.

Konsumtionsprognosen för 1970—1971 är avhängig ett flertal svårbedömbara faktorer vilkas kvantitativa effekter är mycket vanskliga att uppskatta. En tillbakablick på 1966 kan användas som utgångspunkt för prognosen 1971. Våren 1966 befann vi oss i ungefär samma konjunkturfaser som nu och avtalsförhandlingarna föreföll då, liksom nu, att bli mycket utdragna. Ökningen av de reala disponibla inkomsterna var 1965—1966 något större än den nu beräknade för 1970—1971, dvs. drygt 2 %. Ökningen i den privata konsumtionen 1965—1966 uppgick till 2,3 %. Det nuvarande förhandlingsläget för de avtalslutande parterna på arbetsmarknaden liksom de allmänna konjunkturutsikterna kan emellertid bedömas som något osäkrare nu än 1966. Det stora avståndet mellan de avtalsbud som hittills leverats från ömse sidor gör det sannolikt att hushållen känner stor osäkerhet om de framtida inkomstökningarna, vilket kan bidra till en ökad återhållsamhet med konsumtionsutgifterna till dess förhandlingsläget ljusnat något.

Ett par faktorer som tillkommer vid den historiska jämförelsen och som saknade motsvarigheter 1966 är effekterna av prisstoppet och skatteomläggningen från årsskiftet 1970/1971. Förlängningen av prisstoppet efter den 1 april 1971 medför som framgått ovan, att prisstegringstakten kan förväntas bli något långsammare, vilket inkluderats i prognosen av den reala disponibelinkomstutvecklingen. Skattereformen vid årsskiftet kommer sannolikt genom omfördelningseffekterna att bidra till att pressa upp konsumtionskvoten 1971. De grupper som får en skattsänkning kan tänkas använda en relativt stor del av denna för konsumtion och de som drabbas av en skattehöjning låter denna sannolikt i första hand gå ut över sparandet, eftersom en anpassning av konsumtionen nedåt till inkomsten kan förmodas gå trögt.

Höjningen av mervärdesskatten vid årsskiftet stimulerade till en viss forcering av inköpen under slutet av 1970. En viss rekyleffekt torde därför ha inträffat under första delen av 1971.

En fortsatt stram kreditmarknad för hushållens del, tillsammans med återverkan av mervärdesskattens höjning och pessimismen beträffande de närmaste framtidsutsikterna, torde ha en dämpande effekt på konsumtionen 1971. Omläggningen av den direkta skatten torde däremot i likhet med låglönesatsningen ha en viss konsumtionsstimulerande effekt. Uppgången i den privata konsumtionen 1970—1971 beräknas därför stanna vid 2,0 %, vilket implicerar en i det närmaste oförändrad sparkvot. Utvecklingen mellan halvåret 1971 kommer naturligtvis till stor del att bestämmas av hur avtalsförhandlingarna utvecklas. Med utgångspunkt från läget i månadsskiftet mars—april förefaller det emellertid rimligt att räkna med att konsumtionen första halvåret 1971 endast obetydligt kommer att överskrida den för första halvåret 1970.

VII. Investeringarna

1. Investeringsutvecklingen inom olika områden

Bostäder

De totala bostadsinvesteringarna minskade med 2,5 % 1969—1970 enligt ännu preliminära beräkningar. Investeringarna i flerfamiljshus minskade med 6 % medan investeringarna i småhus ökade med knappt 4 %. Ombyggnadsverksamheten som endast utgör en mindre del av de totala bostadsinvesteringarna beräknas ha minskat med drygt 6 %.

Beräkningarna över bostadsinvesteringarna bygger på uppgifter om antal påbörjade lägenheter, dessas byggnadstider och genomsnittliga lägenhetsyta. De nu redovisade bostadsinvesteringarna skiljer sig från vad som angavs i den preliminära nationalbudgeten för 1971. För flerfamiljshusens del kan den något större investeringsvolymen enligt de nu gjorda beräkningarna helt förklaras av förändringar i byggnadstiderna. Enligt föreliggande statistik har byggnadstiderna för lägenheter påbörjade under andra halvåret 1969 förkortats något jämfört med vad som antogs i december 1970. Dessutom har den milda vintern 1970/1971 föranlett en nedrevidering av antagna byggnadstider för lägenheter påbörjade under senare hälften av 1970. De större investeringarna i småhus kan bl. a. förklaras av att antalet påbörjade småhus under fjärde kvartalet 1970 väsentligt översteg de i decemberberäkningen prognoserade. Vidare har även byggnadstiderna för småhus påbörjade under andra halvåret 1970 nedreviderats något jämfört med den tidigare beräkningen. Då småhusens byggnadstider är förhållandevis korta kom dessa korrigeringar att i väsentlig mån påverka investeringarna under 1970.

Anm. Statistiska centralbyråns nationalräkenskaper har numera anpassats till FN:s Revised System of National Accounts. Detta innebär för investeringssektorns del bl. a. att underhåll och reparationer i fortsättningen ej redovisas som kapitalinvesteringar utan som förbrukning för insats. Som information lämnas dock nedan det totala byggnadsunderhållets årsvisa utveckling som procentuell förändring i 1959 års priser för perioden 1967—1971. Vidare kan noteras att varaktiga varor för egentligt försvar numera räknas som offentlig konsumtion. Härav följer att de militära investeringarna utom militära flygfältsarbeten och vissa kasernbyggnadsarbeten försvunnit ur investeringsberäkningarna. De sistnämnda kommer i fortsättningen att inräknas bland statliga myndigheters byggnadsinvesteringar. Anpassningen till SNA innebär dessutom att en del av förändringen i kreaturskapitalet har lagts till bruttoinvesteringarna. I dess helhet ingick denna post tidigare bland lagerförändringarna.

Byggnadsunderhållets utveckling

1967—1968	1968—1969	1969—1970	1970—1971
2,0	4,5	0,5	2,5

Bostadsbyggnadsplanen för 1970 omfattade 95 000 lägenheter samt en projektreserv på 10 000 lägenheter. Den statligt belånade delen, som fördelats i kvadratmeter våningsyta, motsvarade 88 000 lägenheter med 1967 års genomsnittliga våningsyta. Den genomsnittliga våningsytan 1970 understeg emellertid väsentligt motsvarande yta 1967 varför den statligt belånade delen kom att utgöra 93 000 lägenheter. För det privatfinansierade bostadsbyggandet har igångsättningstillstånd meddelats för 8 500 lägenheter. Totalt skulle således 101 500 lägenheter ha påbörjats under 1970.

Enligt statistiska centralbyråns igångsättningsstatistik påbörjades emellertid 100 400 lägenheter under 1970. Den faktiska igångsättningen understeg således den på basis av bostadsbyggnadsplanen beräknade med 1 100 lägenheter. I igångsättningsstatistiken ingår dock ca 1 000 lägenheter som finansierats via ramarna för förbättringslån. Dessa lägenheter inryms ej i bostadsbyggnadsplanen varför den egentliga skillnaden uppgår till 2 100 lägenheter. Denna skillnad kan till stor del förklaras av att antalet lägenheter i flerfamiljshus som erhållit preliminära beslut om statliga lån men ej påbörjats ökade från 400 lägenheter vid 1970 års början till 2 200 vid årets slut. Det föreligger ej några motsvarande uppgifter för påbörjade lägenheter i småhus men även här torde man kunna räkna med förändringar i antalet lånebeviljade men ej igångsatta lägenheter. Dessutom kan nämnas att det regelmässigt i viss utsträckning igångsätts byggen trots att beslut om lån ännu ej lämnats. Det uppstår således av flera skäl normalt en differens mellan ett års bostadsbyggnadsprogram och igångsättningen enligt statistiken.

För 1971 har riksdagen preliminärt beslutat om en bostadsbyggnadsplan omfattande 95 000 lägenheter, varav 87 000 skall finansieras via de statliga låneramarna. Härtill kommer en projektreserv om 10 000 lägenheter. I investeringsberäkningarna har antagits att en mindre del av projektreserven kommer att påbörjas under året. Dessa lägenheter har i likhet med motsvarande lägenheter som påbörjades under 1970 antagits bli privatfinansierade. Fördelningen av den statligt belånade delen i antal kvadratmeter våningsyta skall baseras på den genomsnittliga våningsytan för de lägenheter som erhöll preliminärt beslut om statliga lån under 1967 och 1968. Då den genomsnittliga våningsytan har minskat under senare år kommer antalet statsbelånade lägenheter som kan påbörjas under 1971 att överstiga 87 000. Den genomsnittliga golvytan för lägenheter påbörjade i flerfamiljshus minskade successivt under 1968 och 1969. Enligt ännu preliminära beräkningar över 1970 års igångsättning tycks emellertid den genomsnittliga golvytan under detta år ha varit endast obetydligt mindre än under 1969. För 1971 års igångsättning har antagits oförändrade golvytor jämfört med 1970. Inklusivt ca 1 000 lägenheter finansierade via ramarna för förbättringslån har den totala igångsättningen under 1971 beräknats till 101 000

Tabell VII:1. Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1966—1971

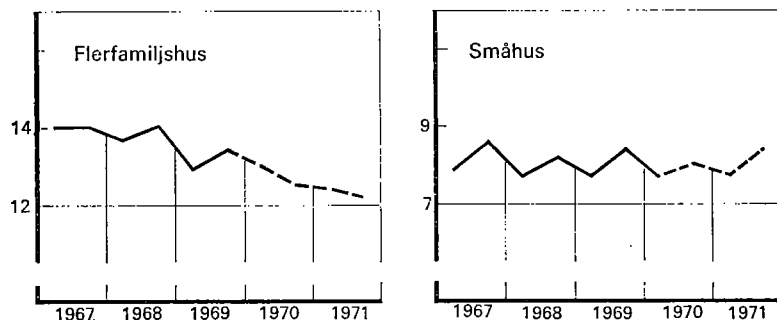
	Totalt			Därav flerfamiljshus		
	Påbörjade	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut	Påbörjade	Inflyttningsfärdiga	Pågående vid periodens slut
1966	94 100	89 350	116 150	67 250	62 250	94 050
1967	99 800	100 200	115 750	71 550	71 900	93 700
1968	107 400	106 250	116 900	77 150	77 600	93 250
1969	105 500	109 050	113 350	71 250	77 350	87 150
1970	100 400	109 850	103 900	69 450	75 200	81 400
1971	(101 000)	(106 300)	(98 600)	(69 500)	(74 600)	(76 300)
1969 1 kv.	20 050	24 650	112 250	15 650	17 050	91 800
2 kv.	29 050	30 200	111 100	18 250	22 100	87 950
3 kv.	31 350	22 400	120 050	21 500	16 200	93 250
4 kv.	25 050	31 800	113 300	15 850	22 000	87 100
1970 1 kv.	19 100	25 450	106 950	15 650	17 850	84 900
2 kv.	29 850	29 850	106 950	19 300	20 650	83 550
3 kv.	26 250	22 550	110 650	18 050	15 750	85 850
4 kv.	25 200	32 000	103 850	16 500	20 950	81 400
1971 1 kv.	(18 750)			(15 300)		
2 kv.	(33 450)			(21 050)		
3 kv.	(24 600)			(17 150)		
4 kv.	(24 200)			(16 000)		

Anm. Samtliga inom parentes angivna uppgifter är prognoserade.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

lägenheter. Detta innebär att antalet lånebeviljade men ej igångsatta lägenheter vid årsskiftet 1971/1972 antagits vara detsamma som vid årsskiftet 1970/1971. Vid fördelningen av 1971 års igångsättning på påbörjandemånad har hänsyn tagits till viss eftersläpning i beviljandet av igångsättningstillstånd till följd av konflikten på arbetsmarknaden i

Diagram VII:1. Medianbyggnadstiden i antal månader för påbörjade lägenheter 1967—1971

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

februari—mars 1971. Regeringsbeslutet i början av april 1971 att inom ramen för den ordinarie bostadsbyggnadsplanen medge igångsättning av 3 500 lägenheter har i investeringsberäkningarna beaktats, så att igångsättningen under första hälften av året beräknas bli i motsvarande mån större än normalt med hänsyn till säsongmönstret.

Enligt igångsättningsstatistiken utgjorde andelen påbörjade lägenheter i småhus 31 % av den totala igångsättningen 1970. Detta innebar att andelen minskade något från 1969. För 1971 har i beräkningarna antagits att andelen småhus blir oförändrad jämfört med 1970.

I diagram 1 återges de uppgifter och antaganden om byggnadstider som investeringsberäkningarna utgår från. Flerfamiljshusens medianbyggnadstider är kända för lägenheter påbörjade fram t. o. m. andra halvåret 1969. Från att ha legat på en i stort sett oförändrad nivå 1967 och 1968 sjönk byggnadstiderna för lägenheter påbörjade under första halvåret 1969. De lägenheter som påbörjades under senare hälften av 1969 tycks emellertid ha haft något längre byggnadstider, vilket torde kunna förklaras av den förhållandevis stränga vintern 1969/1970. För lägenheter påbörjade under 1970 har i investeringsberäkningarna räknats med en under året successiv förkortning av byggnadstiderna. Denna neddragning har främst motiverats av den dämpade aktiviteten inom byggsektorn samt den milda vintern 1970/1971. För 1971 har byggnadstiderna antagits fortsätta att successivt sjunka, dock i en betydligt lägre takt än under 1970. De ovan prognoserade mycket korta byggnadstiderna för lägenheter påbörjade under senare hälften av 1970 samt under 1971 förutsätter emellertid att byggnadstiderna under första halvåret 1970 inte har kommit ner i närheten av en gräns som av rent tekniska skäl är svår att understiga. Skulle detta vara fallet är den här redovisade investeringsprognosen för 1971 vid en igångsättning enligt tabell 1 något för hög.

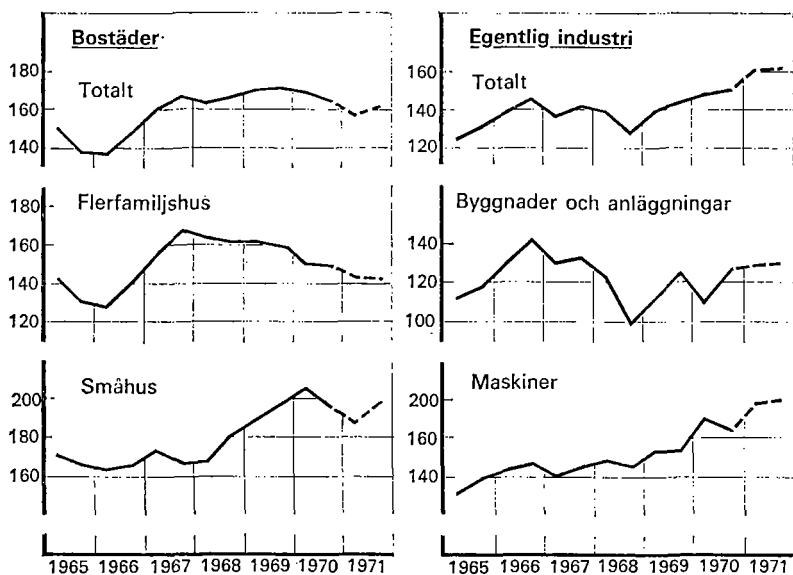
Småhusens medianbyggnadstider är kända fram t. o. m. första kvartalet 1970. Att döma av tillgänglig statistik påverkas dessa byggnadstider föga av läget på byggarbetsmarknaden utan har under ett flertal år legat på i stort sett samma nivå. I investeringsberäkningarna har för de småhus som påbörjades under andra halvåret 1970 räknats med något kortare byggnadstider jämfört med motsvarande period föregående år till följd av den milda vintern 1970/1971. Byggnadstiderna för småhus påbörjade under 1971 har antagits bli oförändrade jämfört med 1969 års nivå.

Utifrån ovan redovisade förutsättningar angående igångsättning, byggnadstider och genomsnittlig golvyta beräknas de totala bostadsinvesteringarna minska med 4,0 % 1970—1971. Investeringarna i såväl flerfamiljshus som småhus beräknas härvid minska med drygt 4 %. Ombyggnadsverksamheten har antagits öka med 5 %.

Totala antalet inflyttningsfärdiga lägenheter uppgick 1970 till 109 850,

Diagram VII: 2. Investeringar inom egentlig industri och i bostäder 1965—1971

Index: 1960 = 100. 1959 års priser. Säsongrensade halvårsdata

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

dvs. en ökning med 800 lägenheter jämfört med 1969. För 1971 beräknas antalet färdigställda lägenheter bli ungefär 3 500 färre än under 1970.

Egentlig industri

Den egentliga industrins investeringar 1970 och 1971 kan nu bedömas med utgångspunkt från den enkätundersökning som statistiska centralbyrån utförde i februari 1971. Enkätens uppgifter för 1970, som alljämt endast utgör preliminära uppskattningar av det faktiska utfallet, har med hänsyn till tidigare års konstaterade systematiska avvikelser uppjusterats något på maskinsidan medan byggnadsinvesteringarna däremot bibehållits ojusterade. Utifrån detta har beräknats att den egentliga industrins byggnadsinvesteringar minskade med 0,5 % medan maskininvesteringarna ökade med 8,5 % i volym 1969—1970, vilket totalt betyder en uppgång med 6 % i volym.

I syfte att belysa kreditrestriktionernas inverkan på företagens investeringsverksamhet 1969 och 1970 har konjunkturinstitutet genomfört en enkätundersökning hos ett urval industriföretag. Enligt denna undersökning uppgick den direkt investeringshämmande effekten till drygt 5 % av investeringsnivån för den totala industrin under 1970. Fördelas resultaten efter företagens storlek framkommer emellertid intressanta skillnader. Kreditmarknadsläget anges sålunda ha varit mycket besvärande och resulterat i nedskärningar av investeringsaktiviteten för vissa

Tabell VII:2. Verkställda respektive planerade investeringar inom industrin 1970 och 1971 enligt investeringsenkät i februari 1971

Milj. kr.

	Byggnader och anläggningar		Maskiner m. m.	
	Verkställda 1970	Planerade 1971	Verkställda 1970	Planerade 1971
Gruv- och stenbrytningsindustri	100	124	143	180
Livsmedels-, dryckesvaru- och tobaksindustri	218	254	347	244
Beklädnadsindustri	48	31	109	101
Träindustri	156	128	248	217
Massa-, pappers- och pappersvaruindustri	275	284	857	994
Kemisk industri, gummivaru-, petroleum- och kolindustri	160	159	492	495
Jord- och stenförädlingsindustri	98	67	156	149
Järn-, stål- och metallverk	192	161	645	735
Verkstadsindustri och manufakturverk	737	845	1 183	1 587
Övrig förädlingsindustri	78	67	222	162
Summa egentlig industri	2 062	2 120	4 402	4 864
El-, gas- och vattenverk	1 859	2 070	250	352
Totalt	3 921	4 190	4 652	5 216

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bilar och bostäder.

Källa: Statistiska centralbyrån.

mindre och medelstora industriföretag med mellan 10 till 25 % räknat på investeringsnivån under 1970. Denna utveckling bestyrks av de resultat som framkommit genom statistiska centralbyråns investeringsenkät i februari 1971. Sålunda tycks den investeringsökning på 6 % för den totala industrin som nu redovisas för 1969—1970 vara begränsad till företag med fler än 500 anställda. För övriga storleksgrupper sjönk investeringarna eller var oförändrade mellan 1969 och 1970.

Industrins planer för 1971 finns sammanställda i tabellerna 2—4. Företagens byggnadsplaner som ojusterade visar på 35 % i ökning för första halvåret 1971 har nedjusterats med femton procentenheter till ett utfall på 20 %. En sådan nedjustering ligger under genomsnittet för den i tabellerna 3 och 4 redovisade perioden. Detta motiveras med hänsyn till en lätt byggarbetsmarknad samt en förhållandevis mild vinter. Dessa faktorer torde nämligen kunna bidra till ett betydligt högre planförverkligande än motsvarande första halvår 1969 och 1970. För andra halvåret 1971 anger företagens byggnadsplaner en nedgång med 21 %. På grund av det sedvanliga mönstret i enkäten som tyder på att företagen anger ofullständiga planer för andra halvåret har dessa planer uppjusterats. Uppjusteringen ligger över genomsnittet, vilket motiverats

Tabell VII: 3. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1962—1971

Procentuell förändring i fasta priser

	1962- 1963	1963- 1964	1964- 1965	1965- 1966	1966- 1967	1967- 1968	1968- 1969	1969- 1970	1970- 1971
<i>Byggnader och anläggningar</i>									
Planerat i februari samma år ¹	-10	-16	3	12	-17	-2	8	14	0
Faktiskt inträffad förändring	2	-12	7	18	-3	-16	8	-1	(9)
Differens	12	4	4	6	14	-14	0	-15	(9)
<i>Maskiner m. m.</i>									
Planerat i februari samma år ¹	-13	-15	4	9	-11	-2	23	15	6
Faktiskt inträffad förändring	-1	-6	11	9	-2	1	4	10	(8)
Differens	12	9	7	0	9	3	-19	-5	(2)

¹ Planerna beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och det bakomliggande årets utfall. För planförändringen 1970—1971 har använts det preliminära utfallet för 1970.

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bilar. Uppgifterna inom parentes är prognoserade värden.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

av en troligtvis fortsatt lätt byggarbetsmarknad samt en antagen successiv förbättring av finansieringsförhållandena. Jämfört med företagens helårsplaner som visar på oförändrade byggnadsinvesteringar har en uppjustering skett med nio procentenheter — således till en ökning med 9 % i volym 1970—1971.

Den egentliga industrins investeringsplaner för maskiner m. m. avscende första halvåret 1971 anger en ökning med 14 % i förhållande till första halvåret 1970. Här har valts att nedjustera dessa planer något mindre än genomsnittligt till ett utfall på 5 %. Planerna för andra halvåret, vilka anger en oförändrad investeringsnivå jämfört med motsvarande halvår 1970, har uppjusterats till ett utfall på 10 %. De vidtagna justeringarna har skett med beaktande av den stimulans till ökade maskininvesteringar, som det införda investeringsavdraget kan väntas medföra, och som till en del också troligen förklarar företagens upprevideringar av sina planer sedan novemberenkäten. Till detta skall läggas att en förbättrad leveranskapacitet inom investeringsvaruindustrin med nuvarande konjunkturutsikter synes trolig. För 1971 har kalkylerats med en uppgång på 8 % i volym för industrins maskininvesteringar. Inkluderar dessutom industrins fordonsinvesteringar samt hantverkets maskininvesteringar förutses en ökning med 7,5 % mellan 1970 och 1971. För den egentliga industrins totalinvesteringar betyder detta en prognoserad ökning på 8 % 1970—1971.

Tabell VII: 4. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar, halvårsvis, 1962—1971

Procentuell förändring i fasta priser

	Första halvåret									
	1962- 1963	1963- 1964	1964- 1965	1965- 1966	1966- 1967	1967- 1968	1968- 1969	1969- 1970	1970- 1971	
<i>Byggnader och anläggningar</i>										
Planerat i februari samma år ¹	14	— 7	8	35	17	34	12	34	35	
Faktiskt inträffad förändring	12	—13	— 1	15	1	—7	—11	— 2	(20)	
Differens	— 2	— 6	— 9	—20	—16	—41	—23	—36	(—15)	
<i>Maskiner m. m.</i>										
Planerat i februari samma år ¹	3	0	16	29	7	23	45	30	14	
Faktiskt inträffad förändring	— 6	— 3	7	12	— 4	6	2	15	(5)	
Differens	— 9	— 3	— 9	—17	—11	—17	—43	—15	(—9)	
<hr/>										
	Andra halvåret									
	1962- 1963	1963- 1964	1964- 1965	1965- 1966	1966- 1967	1967- 1968	1968- 1969	1969- 1970	1970- 1971	
<i>Byggnader och anläggningar</i>										
Planerat i februari samma år ¹	—28	—25	— 1	— 5	—41	—29	3	2	—21	
Faktiskt inträffad förändring	— 5	—11	14	21	— 6	—20	23	0	(2)	
Differens	23	14	15	26	35	9	20	—2	(23)	
<i>Maskiner m. m.</i>										
Planerat i februari samma år ¹	—25	—25	— 5	— 4	—24	—20	6	5	0	
Faktiskt inträffad förändring	3	— 7	14	6	— 1	— 2	6	8	(10)	
Differens	28	18	19	10	23	18	0	3	(10)	

¹ Planerna beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och det bakomliggande årets utfall. För planförändringen 1970—1971 har använts det preliminära utfallet för 1970.

Anm. Redovisningen innefattar inte investeringar i bilar. Uppgifterna inom parentes är prognoserade värden.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

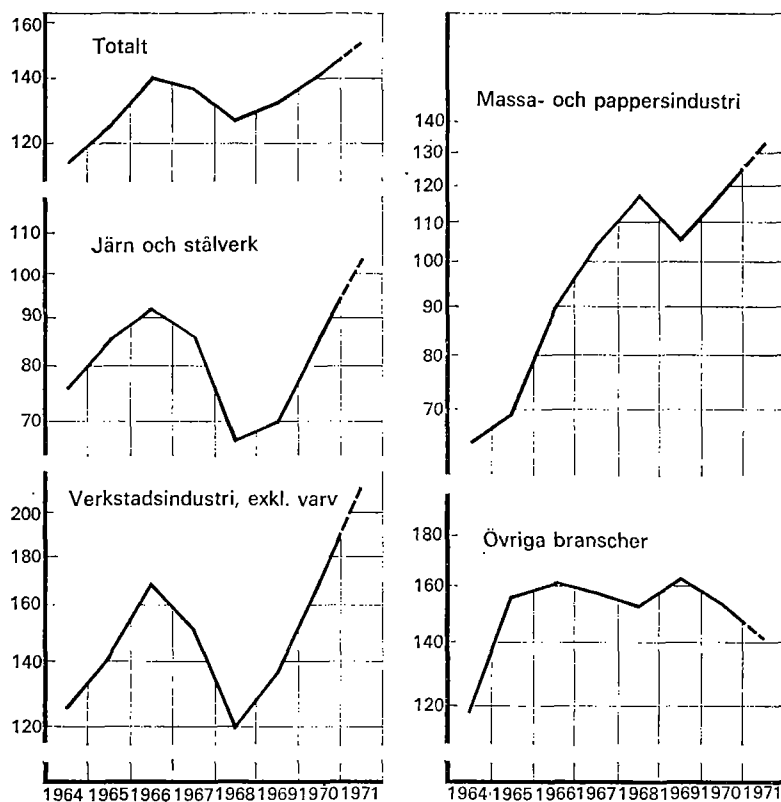
Beträffande investeringsutvecklingen för olika storleksgrupper tyder februarienkäten på att investeringsökningar endast planeras av de större företagen, dvs. företag med fler än 200 anställda. För övriga storleksgrupper förefaller däremot investeringsminskningar vara att vänta mellan 1970 och 1971. Osäkerheten är emellertid betydande vad avser de justeringsmetoder som bör tillämpas på enkätmaterialiet för skilda stor-

leksgrupper. I avvaktan på att definitivt material för en längre tidsperiod presenteras av statistiska centralbyrån torde det inte vara lämpligt att göra några närmare preciseringar av den troliga utvecklingen inom olika storleksgrupper. Enkätens uppgifter antyder emellertid att den mycket oenhetliga utvecklingen av investeringsverksamheten inom skilda storleksgrupper under 1970 även kan väntas kvarstå under 1971. Sannolikt torde detta bl. a. vara ett uttryck för att den successiva lättningen på kreditmarknaden som inträtt sedan början av året ännu inte, särskilt vad gäller de mindre företagen, reflekteras i investeringsplanerna.

Investeringsutvecklingen inom vissa industribranscher redovisas i diagram 3. Branschernas uppgifter för 1970 och 1971 har schablonmässigt korrigerats på samma sätt som industrins investeringar totalt. Investeringarna inom järn- och stålverk ökade måttligt 1969 men tycks enligt

Diagram VII: 3. Investeringar inom egentlig industri, totalt och uppdelat på branscher 1964—1971

Index: 1960 = 100. 1959 års priser. Log. skala

Anm. De branschvisa prognoserna är något osäkrare än prognosen för totala industrin. Investeringar i bilar är inkluderade liksom hantverkets investeringar.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

nu gällande enkät ha ökat mycket kraftigt 1970. Även 1971 förefaller starkt expanderande investeringar vara att vänta. Verkstadsindustrin uppvisar ett med järn- och stålverken jämförligt mönster. Tillväxten tycks dock vara något högre för verkstadsindustrin; enkäten pekar på att verkstadsindustrins investeringsnivå 1971 kan väntas ligga ca 80 % högre än den gjorde 1968. Även för massa- och pappersindustrin anger enkäten betydande investeringsökningar 1970 och 1971 — betydligt över dem som redovisas för industrin som helhet. För industrin i övrigt minskade investeringarna 1970, vilket även tycks bli fallet 1971.

Handel m. m.

Investeringarna inom gruppen handel m. m., som till 4/5 består av investeringar i fristående lokaler¹ och till resterande del av butikslokaler i bostadshus, ökade enligt föreliggande beräkningar med 2,5 % i volym 1969—1970. Beräkningarna över investeringarna i fristående lokaler bygger dels på en av statistiska centralbyrån i februari 1971 insamlad enkät avseende faktiska och planerade investeringar under 1970 och 1971 inom handels-, bank- och försäkringsföretag och dels på en konstruktion baserad på uppgifter angående totala kostnader för påbörjade byggnadsprojekt. Enligt dessa beräkningar ökade investeringarna i fristående lokaler med 3,5 % 1969—1970, trots att den 25-procentiga investeringsavgiften på oprioriterat byggande återinfördes i maj 1970. Detta kan främst förklaras av den höga igångsättningen under andra halvåret 1969 samt under de fyra första månaderna 1970. Investeringarna i butikslokaler i bostadshus, som beräkningstekniskt följer investeringsutvecklingen i flerfamiljshus, minskade med 6 % 1969—1970.

Enligt föreliggande information angående påbörjade byggnadsprojekt minskade den totala igångsättningen med ca 23 % i volym 1969—1970. Den nu ikraftvarande investeringsavgiften upphör den 1 augusti 1971. Den dämpade aktiviteten inom byggsektorn föranledde emellertid regeringen att redan i mars 1971 bevilja dispens från investeringsavgiften för byggen för ca en miljard kronor. Ungefär 700 milj. kr. avser investeringar inom gruppen handel m. m. I investeringsberäkningarna har räknats med att merparten av dessa byggen kommer att påbörjas före den 1 augusti 1971. Totalt har igångsättningen 1971 beräknats öka med närmare 75 % jämfört med 1970 års nivå. En stor del av igångsättningen under andra och tredje kvartalet avser emellertid ett flertal stora byggnadsprojekt, vilkas byggnadstider väsentligen överstiger den genomsnittliga byggnadstiden för påbörjade byggen inom gruppen handel m. m. Detta innebär att dessa stora byggen endast obetydligt påverkar 1971 års investeringsvolym. Främst till följd av den låga igångsätt-

¹ Med investeringar i fristående lokaler avses investeringar i varuhandel, bank- och försäkringsverksamhet, teatrar, biografier, hotell, restauranger, lagerbyggnader samt fastighetsförvaltning.

ningen under andra halvåret 1970 har investeringarna i fristående lokaler beräknats minska med 5 % i volym 1970—1971. Vad avser investeringar inom varuhandels-, bank- och försäkringsföretag anger den ovan nämnda handelsenkäten en kraftigare volymminskning än den som nu har beräknats för de totala investeringarna i fristående lokaler. Detta är emellertid helt förklarligt då uppgifterna i enkäten ej påverkats av de i mars meddelade dispensererna från investeringsavgiften. Inklusiva investeringar i butikslokaler i bostadshus har de totala byggnadsinvesteringarna beräknats minska med 5 % i volym 1970—1971.

Beräkningarna över maskininvesteringarna inom gruppen handel m. m. har främst baserats på den ovan nämnda handelsenkäten. Enligt dessa beräkningar ökade maskininvesteringarna med 7,5 % 1969—1970. Under 1971 har dessa däremot beräknats minska med 5 % i volym.

Handelns totala byggnads- och maskininvesteringar ökade enligt ovan redovisade beräkningar med 4,5 % i volym 1969—1970. För 1970—1971 leder beräkningarna till en minskning i investeringsvolymen med 5 %.

Handelsflottan

Enligt föreliggande beräkningar uppgick handelsflottans totala investeringar till 190 milj. kr. 1970 — en minskning med 41,5 % i volym jämfört med 1969 års nivå. Leveranserna från svenska varv minskade med 34 % medan importen av nybyggda och begagnade fartyg ökade med 25 %. Samtidigt ökade exporten av begagnade fartyg från svenska redare till utlandet med 27 %.

Enligt den av statistiska centralbyrån i februari 1971 insamlade varvsenkäten beräknas de svenska varvens leveranser till svenska redare öka med ungefär 60 % 1970—1971. Importen av nybyggda fartyg tycks, enligt en av konjunkturinstitutet insamlad redarenkät avseende redarnas beställningar i utlandet, bli av i stort sett samma storleksordning som under 1970. Exporten av begagnade fartyg 1971 är mycket svårbedömd. Kalkylerna pekar emellertid på en kraftigt minskad utförsel 1971 som tillsammans med de ökade investeringarna i nybyggda fartyg resulterar i en ökning av handelsflottans totala investeringar med 138 % i volym 1970—1971.

Statliga investeringar

De statliga investeringarna beräknas ha ökat med knappt 4 % i volym mellan 1969 och 1970. Byggnadsinvesteringarna beräknas härvid ha ökat med ungefär 1 % och maskininvesteringarna med knappt 9 %. Den svaga ökningen av byggnadsinvesteringarna sammanhänger med en måttlig ökning hos affärsverken och en svag minskning hos myndig-

heterna. Även på maskinsidan minskade myndigheternas investeringar, medan affärsverkens ökade relativt kraftigt efter nedgången 1969.

Den mycket måttliga ökningen av affärsverkens byggnadsinvesteringar mellan 1969 och 1970 sammanhänger med att televerkets byggnadsinvesteringar uppvisade en betydande nedgång efter att ha ökat kraftigt 1969. Statens järnvägars byggnadsinvesteringar fortsatte att minska under 1970. Denna lägre investeringsaktivitet motvägdes till stor del av att vattenfallsverkets byggnadsinvesteringar uppvisade en fortsatt expansion. Nedgången i myndigheternas byggnadsinvesteringar förklaras av ett reducerat statligt vägbyggande 1970.

Affärsverkens maskininvesteringar, som hade minskat under 1969, expanderade åter under 1970 — framför allt hos televerket och i viss mån även hos statens järnvägar.

Till grund för bedömningen av de statliga investeringarnas utveckling från 1970 till 1971 ligger bl. a. en i februari insamlad enkät från de statliga affärsverken. I jämförelse med den enkät som insamlades i november 1970 — och som låg till grund för beräkningarna till den preliminära nationalbudgeten — uppvisar februarienkäten betydligt lägre uppgifter för 1971. Tendensen att nedjustera investeringsplanerna för 1971 är genomgående för nästan samtliga affärsverk. I vissa fall, såsom för televerket och vattenfallsverket, synes det vara fråga om en tidigareläggning, dvs. investeringarna verkställdes i slutet av 1970 i stället för i början av 1971 som tidigare hade planerats.

Detta innebär att den bild över utvecklingen av de statliga investeringarna mellan 1970 och 1971 som redovisades i den preliminära nationalbudgeten för 1971 till stora delar måste revideras.

Enligt de nu aktuella beräkningarna skulle affärsverkens byggnadsinvesteringar komma att öka med endast ca 0,5 % i volym 1970—1971. Bidragande härtill är framför allt att televerkets byggnadsinvesteringar förutses minska tillsammans med en mer måttlig fortsatt nedgång hos statens järnvägar. Vattenfallsverkets byggnadsinvesteringar synes däremot fortsätta att öka — om än i lägre grad än under de närmast föregående åren. De statliga myndigheternas byggnadsinvesteringar förutses bli ungefär oförändrade under 1971 jämfört med 1970. Beräkningarna bygger på förutsättningen att beredskapsarbetena kommer att bli av samma omfattning som under 1970. Skulle omfattningen av beredskapsarbetena däremot bli exempelvis 10 % större än under 1970, skulle de statliga myndigheternas byggnadsinvesteringar, i stället för oförändrad nivå 1970—1971, visa en ökning med ca 2 %.

De totala statliga byggnadsinvesteringarna — inklusive de statliga aktiebolagen — beräknas öka med ungefär 0,5 % mellan 1970 och 1971.

De statliga maskininvesteringarna — inklusive de statliga aktiebolagens starkt expanderande investeringar — väntas öka med ca 8 % i volym mellan 1970 och 1971.

Affärsverkens maskininvesteringar väntas, efter den kraftiga uppgången 1970, öka med endast ca 1,5 % 1971. Den starkt avsaktande ökningstakten härrör främst från en minskning av statens järnvägars maskininvesteringar. Däremot synes televerkets maskininvesteringar fortsätta att öka — om än i lägre takt än 1970. De statliga myndigheternas maskininvesteringar väntas under 1971 åter öka efter nedgången 1970.

Sammantaget beräknas härmed de statliga investeringarna komma att öka med ca 3,5 % i volym mellan 1970 och 1971, vilket innebär ungefär samma ökningstakt som mellan 1969 och 1970.

Kommunala investeringar

Enligt nu gällande beräkningar ökade de kommunala investeringarna (exkl. bostäder) med ca 3,5 % i volym mellan 1968 och 1969 — en i jämförelse med tidigare år under 60-talet förhållandevis låg ökningstakt.

Beräkningarna till den reviderade nationalbudgeten över de kommunala investeringarna föregående och innevarande år bygger vanligtvis på en i februari av statistiska centralbyrån insamlad enkät. Till följd av arbetskonflikten inom den kommunala förvaltningen föreligger denna gång ännu ingen motsvarande enkät för 1970 och 1971. Bedömningen av den kommunala investeringsutvecklingen har i stället — liksom till den preliminära nationalbudgeten — fått ske utifrån den enkät som insamlades av statistiska centralbyrån under november 1970. Att resultatet likväldigt avviker — åtminstone vad gäller 1971 — från vad som redovisades i den preliminära nationalbudgeten sammanhänger med att i december förelåg endast resultat från ett urval kommuner. Sedan dess har uppgifter från i stort sett samtliga kommuner inkommit och resultatet härav blivit tillgängliga.

Utifrån den definitiva versionen av novemberenkäten 1970 beräknas de kommunala investeringarna ha ökat med ca 1 % mellan 1969 och 1970. Byggnadsinvesteringarna beräknas ha minskat med ca 0,5 % — minskningen härrör från såväl primärkommuner som landsting. Maskininvesteringarna beräknas däremot ha ökat med ungefär 12 %. Kommunernas egna uppgifter i novemberenkäten har härvid uppjusterats med någon procentenhet vad gäller byggnadsinvesteringarna och nedjusterats med likaledes någon procentenhet vad gäller maskininvesteringarna. Dessa justeringar bygger på en under årens lopp konstaterad systematisk avvikelse mellan uppgifterna enligt novemberenkäten och det faktiska utfallet.

Den dämpning av den kommunala investeringsexpansionen som synes ha inträtt redan under 1969 skulle därmed ytterligare ha accentuerats under 1970. Enligt nu gällande beräkningar över den totala byggnadsverksamheten under 1970 torde det kommunala byggandet inte ha häm-

Tabell VII:5. Planerade och faktiska förändringar av de borgerliga primärkommunernas byggnadsinvesteringar 1961—1971

Procentuell förändring i fasta priser

	1961- 1962	1962- 1963	1963- 1964	1964- 1965	1965- 1966	1966- 1967	1967- 1968	1968- 1969	1969- 1970	1970- 1971
Planerat i november året innan ¹	16	14	9	6	12	13	6	7	7	-3
Faktiskt inträffad förändring	14	19	16	7	2	12	9	4	-2	(0)
Differens	-2	5	7	1	-10	-1	3	-3	-9	(3)

¹ Planerna beräknade som kvoten mellan prognosårets rena enkätvärde och enkätårets utfall. För planförändringen 1970—1971 har använts det preliminära utfallet för 1970.

Anm. Uppgifterna inom parentes är prognoserade.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

mats av brist på reala resurser. En viss betydelse för den svaga investeringsutvecklingen torde den i maj 1970 återinförda investeringsavgiften på oprioriterat byggande ha haft. Dämpningen synes dock främst bero på finansiella svårigheter. Redan mot slutet av 1969 torde det ha stått klart för kommunerna att den ytterst hårda kreditåtstramningen i hög grad skulle komma att beskära kommunernas finansiella utrymme. Enligt en av konjunkturinstitutet utförd enkätundersökning till ett urval kommuner skulle ca 1/3 av kommunerna ha skurit ned sin investeringsbudget för 1970 med hänsyn till kreditåtstramningen. Investeringsplanerna för 1970 var alltså redan vid ingången av året nedbantade. Under loppet av 1970 synes kommunerna ytterligare ha fått revidera ned sina investeringsplaner på grund av bl. a. svårigheter att erhålla krediter.

Av tabell 5 framgår de borgerliga primärkommunernas planerade byggnadsinvesteringar för 1971 uttryckt som procentuell förändring från föregående år. Som synes av tabellen pekar kommunernas egna planer mot en minskning av investeringarna vilket inte varit fallet under något år av 60-talet. Planerna för 1971 är dock inte helt jämförbara med planerna för tidigare år då bildandet av det nya storlandstinget för Stockholms stad och län har medfört att vissa investeringsutgifter, som förut föll på Stockholms stad, fr. o. m. 1971 flyttats över på storlandstinget. Detta innebär även att landstingens planer, som pekar mot en ökning av byggnadsinvesteringarna med ca 20 % 1970—1971, ger en något överdriven bild av landstingens utbyggnadsplaner. Ökningstakten är dock fortfarande lägre än vad som rådde under större delen av 60-talet. Bl. a. med hänsyn till ett konstaterat systematiskt mönster vad gäller avvikelsen mellan novemberenkätens uppgifter och det faktiska utfallet har primärkommunernas egna planer över byggnadsinvesteringarna uppjusterats med 3 procentenheter, vilket innebär en oförändrad investeringsvolym 1971 jämfört med 1970 (jämför tabell 5). Landstingens planer över byggnadsinvesteringarna uppvisar ett motsatt mönster, där investeringsplanerna systematiskt överskattar det faktiska utfallet. Planerna för

Tabell VII: 6. Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1970 samt prognos för 1971

	1970 i milj. kr., löpande priser	Procentuell förändring i 1959 års priser			
		1967— 1968	1968— 1969	1969— 1970	1970— 1971
<i>Byggnader och anläggningar</i>					
Permanent bostäder	8 373	1,5	3,0	— 2,5	—4,0
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	305	2,5	—12,5	— 3,5	2,0
Egentlig industri	2 086	—15,5	7,0	— 0,5	9,0
Handel m. m. ¹	1 683	—17,5	15,0	2,5	—5,0
Statliga affärsverk	1 551	— 7,0	26,5	1,5	0,5
Statliga myndigheter inkl. mili- tära ²	1 365	3,5	— 6,0	— 1,5	0,0
Kommunala investeringar exkl. bostäder och industri	7 512	11,5	5,0	— 0,5	3,5
Övriga investeringar	1 368	—14,0	6,0	9,5	5,0
Summa	24 243	0,0	5,0	— 0,5	0,5
<i>Maskiner m. m.</i>					
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske	759	— 1,5	5,0	—16,0	2,0
Egentlig industri	4 807	2,5	4,5	8,5	7,5
Handel m. m.	1 257	0,0	— 0,5	7,5	—5,0
Statliga affärsverk	1 135	14,5	— 4,5	14,0	1,5
Statliga myndigheter	414	6,0	3,0	— 2,5	4,5
Kommunala investeringar exkl. industri	1 039	— 1,5	— 4,5	12,0	5,0
Övriga investeringar	2 580	—10,0	— 2,0	— 6,5	24,0
därav: handelsflottan	189	—40,5	—25,5	—41,5	138,0
Summa	11 991	— 1,0	1,0	3,0	8,5
Summa, exkl. handelsflottan	11 802	3,0	2,5	5,0	5,5
<i>Totalt</i>					
Permanent bostäder	8 373	1,5	3,0	— 2,5	—4,0
Privat jordbruk, skogsbruk och fiske ³	1 006	5,0	— 2,0	— 8,0	2,0
Egentlig industri	6 893	— 3,5	5,5	6,0	8,0
Handel m. m. ¹	2 940	—10,0	7,5	4,5	—5,0
Statliga affärsverk	2 686	2,0	11,5	6,5	1,0
Statliga myndigheter inkl. mili- tära ²	1 779	4,0	— 4,0	— 1,5	1,0
Kommunala investeringar exkl. bostäder och industri	8 551	9,5	3,5	1,0	3,5
Övriga investeringar	3 948	—11,0	0,0	— 2,0	18,0
Summa ³	36 176	— 0,5	3,5	1,0	3,5
Summa, exkl. handelsflottan	35 987	1,0	4,0	1,5	2,0

¹ Häri innefattas bl. a. flertalet fristående kontorsbyggnader.

² Inkl. statliga väginvesteringar.

³ Häri innefattas investeringar i avelsdjur m. m. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.

Anm. Procentalen är avrundade till hela och halva procenttal. I övriga investeringar ingår förutom privata även vissa offentliga investeringar, nämligen investeringar i statliga kraftaktiebolag och statliga delen av SAS. En komplikation utgör övergången till mervärdeskatt årsskiftet 1968—1969. På grund av svårigheter att bestämma skattesatsens storlek, som t. ex. för de affärsdrivande verkens del varierar med resp. affärsverks verksamhetsinriktning, bör här påpekas den osäkerhet som vidligger de procentuella förändringstalen 1968—1969 i tabellerna 6 och 7.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

Tabell VII: 7. Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1970 samt prognos för 1971 för privat, statlig och kommunal sektor

	1970 i milj. kr., löpande priser	Procentuell förändring i 1959 års priser			
		1967— 1968	1968— 1969	1969— 1970	1970— 1971
<i>Byggnader och anläggningar</i>					
<i>Privata</i>					
inkl. bostäder	10 374	— 8,0	7,0	2,0	—1,0
exkl. bostäder	5 253	—15,5	8,5	2,0	3,0
<i>Statliga</i>					
inkl. bostäder	3 107	— 0,5	5,5	1,0	0,5
exkl. bostäder	3 104	— 0,5	6,0	1,0	0,5
<i>Kommunala</i>					
inkl. bostäder	10 762	8,0	3,5	—3,0	2,0
exkl. bostäder	7 513	11,5	5,0	—0,5	3,5
<i>Summa</i>					
inkl. bostäder	24 243	0,0	5,0	—0,5	0,5
exkl. bostäder	15 870	— 1,0	6,5	0,5	2,5
<i>Maskiner m. m.</i>					
Privata	9 034	— 3,5	3,0	1,0	9,0
Statliga	1 916	16,0	—6,5	9,0	8,0
Kommunala	1 041	— 1,5	—4,5	12,5	5,0
Summa	11 991	— 1,0	1,0	3,0	8,5
<i>Totalt</i>					
<i>Privata¹</i>					
inkl. bostäder	19 350	— 5,5	4,5	2,0	4,0
exkl. bostäder	14 229	— 7,5	4,5	2,0	7,0
<i>Statliga</i>					
inkl. bostäder	5 023	5,5	1,0	4,0	3,5
exkl. bostäder	5 020	5,5	1,0	4,0	3,5
<i>Kommunala</i>					
inkl. bostäder	11 803	7,0	3,0	—2,0	2,5
exkl. bostäder	8 554	9,5	3,5	1,0	3,5
<i>Summa¹</i>					
inkl. bostäder	36 176	— 0,5	3,5	1,0	3,5
exkl. bostäder	27 803	— 1,0	3,5	2,0	5,5

¹ Här i innefattas investeringar i avelsdjur m. m. Summan av byggnads- och maskininvesteringar överensstämmer därför ej med totala investeringar.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

1971 har med hänsyn härtill nedjusterats med 4 procentenheter, till en ökning av byggnadsinvesteringarna med drygt 15 % i volym mellan 1970 och 1971. De totala kommunala byggnadsinvesteringarna — inklusive kommunförbund, kyrkliga kommuner m. m. — skulle härmed komma att öka med knappt 3,5 % i volym 1970—1971.

Novemberenkätens planer för primärkommunernas och landstingens maskininvesteringar pekar mot en minskning med ungefär 2 % mellan 1970 och 1971. I beräkningarna har detta uppjusterats med 6 procentenheter till en antagen ökning på 4 %. Tillsammans med övriga kommunala maskininvesteringar skulle detta innebära en ökning av de to-

tala kommunala maskininvesteringarna med närmare 5 % i volym mellan 1970 och 1971.

De totala kommunala investeringarna (exkl. bostäder) skulle härmed öka med ungefär 3,5 % i volym 1970—1971 vilket är en högre ökningstakt än året innan men väsentligt lägre än vad som rådde under större delen av 60-talet.

Ovanstående bild över den kommunala investeringsutvecklingen mellan 1970 och 1971 bygger bl. a. på antagandet att kommunernas upplåningsbehov kan tillgodoses (se kap. VIII och IX).

Med hänsyn till osäkerheten härvidlag har dock ej kalkylerats med någon höjande effekt på investeringarna 1971 av att statsmakterna i mitten av mars medgav dispens från investeringsavgiften för byggnadsprojekt i den kommunala sektorn motsvarande en total byggnadskostnad på knappt 300 milj. kr.

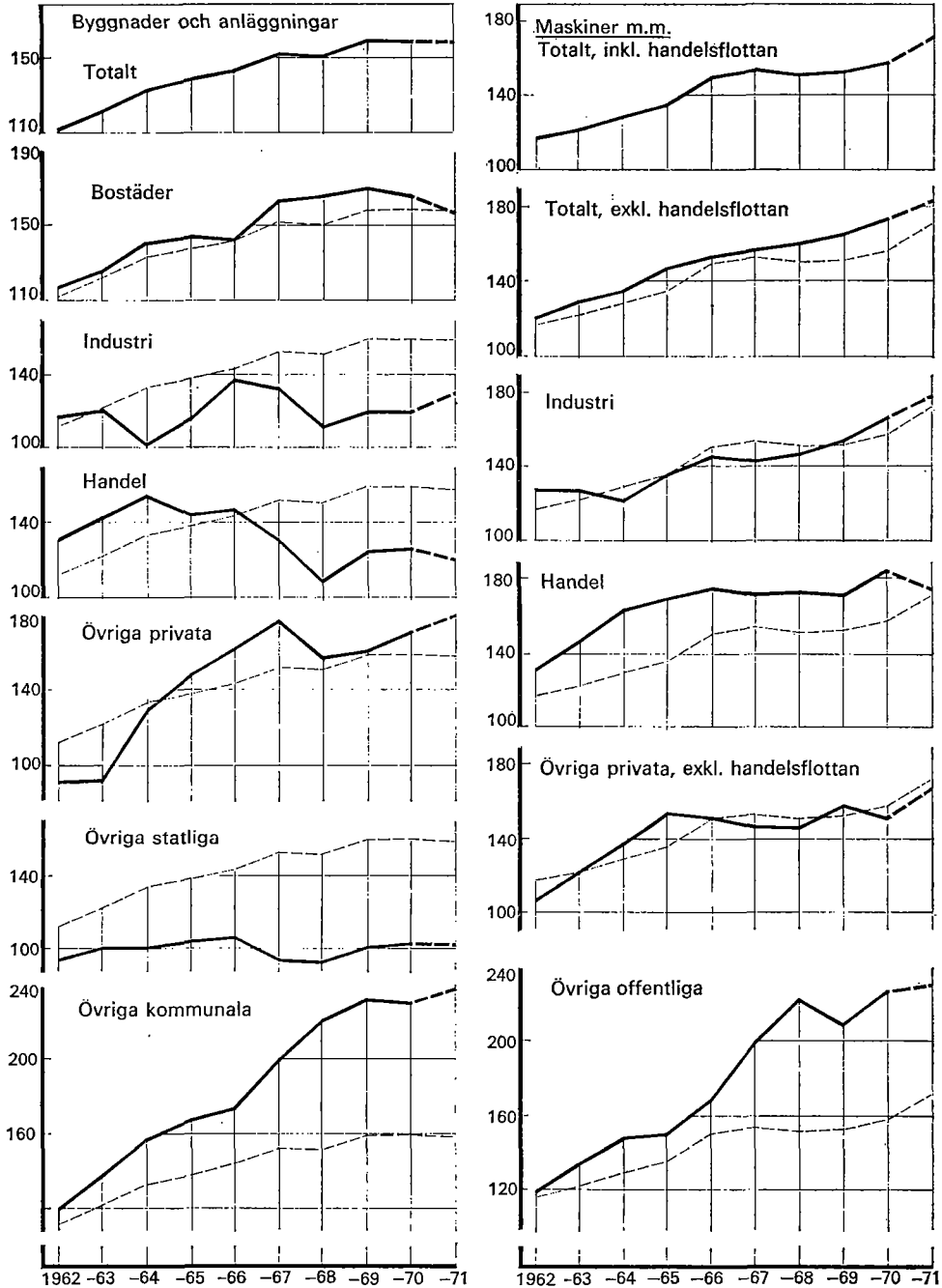
2. Sammanfattning av investeringsprognosen för 1971

Enligt nu i stort sett definitiva beräkningar ökade de totala investeringarna med 3,5 % i volym 1968—1969. Uppgången kan i huvudsak hänföras till en betydande ökning av de totala byggnadsinvesteringarna på 5 %. Ökningen av maskininvesteringarna tycks däremot ha varit av måttlig omfattning, eller 1 %.

Beräkningarna för 1970 tyder på en ökning av de totala investeringarna med 1 % från 1969 års nivå. Den svagare investeringsutvecklingen kan helt återföras på ett betydande omslag i byggnadsinvesteringarna vilka beräknas ha minskat med 0,5 %. Däremot förefaller maskininvesteringarna ha fortsatt att stiga i något högre takt än 1969, eller med 3 %. Nedgången på byggnadssidan tycks ha varit jämnt fördelad över såväl den privata som den offentliga sektorn. Den markanta nedgången i ökningstakten för handeln torde huvudsakligen kunna förklaras av den under våren 1970 återinförda investeringsavgiften. Notabel är även minskningen av kommunernas byggnadsverksamhet, vilken visat betydande ökningstal under hela 60-talet. Vad avser maskininvesteringarnas fortsatta ökning förklaras den av det kraftiga omslaget i den offentliga sektorns maskininvesteringar, främst då affärsverkens. Även den egentliga industrins maskininvesteringar ökade emellertid avsevärt under 1970, eller med 8,5 %.

För 1971 prognoseras en något ökad tillväxt i de totala investeringarna. Uppgången, 3,5 %, förklaras helt av en kraftigt stegrad tillväxt i maskininvesteringarna medan byggnadsinvesteringarna däremot väntas öka endast obetydligt. En väsentlig faktor bakom det svaga byggandet såväl 1970 som 1971 är det successivt minskande bostadsbyggandet. Detta tar sig uttryck i att även antalet färdigställda lägenheter minskar något från ca 110 000 1970 till beräknade ca 106 000 1971. Dessutom har

Diagram VII: 4. Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på sektorer 1962—1971
 Index: 1960 = 100. 1959 års priser

Anm. I varje deldiagram är resp. total inlagd som en tunt streckad kurva.

Källor: Statistiska centralbyrån och konjunkturinstitutet.

beräknats att handels byggande kommer att minska med 5 % 1971, vilket får ses mot bakgrund av den gällande investeringsavgiften. I beräkningarna har dock hänsyn tagits till det i mars meddelade beslutet att medge befrielse från investeringsavgiften för ett stort antal handelsprojekt. På den kommunala sidan samt framför allt för industrin förutses emellertid ett stegrat byggande 1971 jämfört med 1970. Härvid har förutsatts att en successiv lättnad kommer att inträda på kreditmarknaden för industrin samt i viss mån för kommunerna. För kommunernas del baserar sig emellertid kalkylerna på ett mindre aktuellt material än vanligt, då konflikten inom den kommunala förvaltningen i februari och mars 1971 ej medgav möjligheter att i tid insamla sedvanlig information till denna beräkningsomgång. Osäkerheten i kommunberäkningarna är därför större än vanligt.

Uppgången för maskininvesteringarna har beräknats till 8,5 %, vilket är en avsevärt högre ökningstakt än mellan närmast föregående år. Skillnaden i tillväxt mellan 1970 och 1971 reduceras emellertid nästan helt om de starkt fluktuerande investeringarna i handelsflottan exkluderas från de totala maskininvesteringarna. Ökningstakten kan då beräknas till 5 respektive 5,5 % för 1970 och 1971. Av de totala maskininvesteringarna väntas de privata öka med 9 %. Den egentliga industrins planer har tolkats så att en fortsatt icke obetydlig ökning är att vänta 1971 — delvis beroende på ett antagande om en efter hand förbättrad leveranskapacitet inom investeringsvaruindustrin. Sannolikt verkar även det införda investeringsavdraget stimulerande på industrins maskininvesteringar. Bland de offentliga maskininvesteringarna väntas en fortsatt hög investeringstakt för de statliga; en icke oväsentlig del av ökningen synes härröra från de statliga industriaktiebolagen. De statliga affärsverkens investeringar väntas däremot öka endast obetydligt efter den kraftigt höjda investeringsnivån 1970.

VIII. Den offentliga verksamheten

1. Allmänt

Vid presentationen av den offentliga sektorn i detta kapitel tillämpas i allt väsentligt samma definitioner och avgränsningar som i det institutionellt uppdelade nationalräkenskapssystemet. Sektorn är uppdelad i tre delsektorer nämligen staten, kommunerna och socialförsäkringssektorn.

Affärsverksamhet som drivs av staten förs i huvudsak till företagssektorn. Statens kapitaltillskott till affärsverken betraktas som en kapitaltransferering av icke finansiell natur. Verksamheten som bedrivs i fastighetsfonderna och vissa andra kapitalfonder uppfattas här som affärsmässig. Dessa fonder har upplösts och deras transaktioner med andra sektorer än staten hänförs till den statliga myndighetssektorn.

När det gäller kommunerna, betraktas deras affärsdrivande verksamhet som en del av den kommunala myndighetssektorn. Detta medför att kapitaltillskottet från de kommunala myndigheterna till affärsverksamheten kommer att registreras som sektorintern realinvestering.

Socialförsäkringssektorn har ställning av mellanled mellan å ena sidan staten och kommunerna och å andra sidan hushållssektorn och företagssektorn. Inbetalningar av avgifter från hushåll och arbetsgivare avseende socialförsäkring leds, eventuellt via staten, fram till socialförsäkringssektorn. Alla utbetalningar av socialförsäkringsförmåner betraktas som utgående från socialförsäkringssektorn. Utbetalningar för detta ändamål som belastar statens eller kommunernas budgeter anses som transfereringar till socialförsäkringssektorn.

Den offentliga sektorn tar direkt i anspråk en betydande del av bruttonationalproduktens resurser i form av varor och tjänster. I det följande skall göras en uppskattning av den offentliga sektorns efterfrågan på varor och tjänster t. o. m. 1971. En del av de offentliga sektorernas utgifter består av transfereringar till andra sektorer. Dessa utgifter medför inte utan vidare att reala resurser tas i anspråk. Transfereringar från staten och socialförsäkringssektorn till kommuner och hushåll ger dock i betydande utsträckning upphov till efterfrågan på varor och tjänster. Den offentliga sektorn ställer inte bara direkta krav på reala resurser. I det följande redovisas även vissa uppskattningar av den påverkan på kreditmarknaden som kan utgå från den offentliga sektorn. Innebörden av denna påverkan utvecklas sektorvis i kapitlet om kreditmarknaden.

För att ge en samlad bild av den offentliga sektorns reala och finansiella anspråk summeras de tre delsektorerna till en konsoliderad

offentlig sektor. Avslutningsvis görs så vissa beräkningar över den offentliga sektorns inverkan på den samlade efterfrågan, varvid sektorn utvidgas till att innefatta även de av statsmakterna i stor utsträckning kontrollerade investeringsfonderna och bostadsbyggandet.

2. Staten

Statsinkomsterna, bestående i huvudsak av direkta och indirekta skatter samt inkomst från rörelse och kapital, beräknas ha ökat med inemot 10 % 1969 och med 12,5 % 1970. För 1971 väntas tillväxten bli avsevärt snabbare än 1970, eller ca 17,5 %. Jämfört med den preliminära nationalbudgeten har ökningstalen sänkts för 1970 och höjts för 1971. Detta förklaras i huvudsak av en då felaktig fördelning över budgetåret 1970/71 för intäkter av mervärdeskatten. Vidare har nya inkomstberäkningar avseende såväl 1970/71 som 1971/72 legat till grund för de nu presenterade uppgifterna.

De *direkta skatterna* utgörs till största delen av till staten inflytande skatter på inkomst och förmögenhet minskade med återbetalningar av överskjutande skatt och kommunalskattemedel. Dessutom bortdras avgifter som visserligen uppbärs av staten, men som är avsedda för socialförsäkringssektorn. De viktigaste av dessa är arbetsgivares och enskildas avgifter till sjukförsäkringen samt enskildas folkpensionsavgifter. Ökningen i de direkta skatterna beräknas till knappt 13 % 1969, medan ökningstakten för 1970 beräknas ha blivit i det närmaste dubbelt så snabb, eller 24,5 %. Denna kraftiga tillväxt i de direkta skatterna är inte orsakad av några skattesatsförändringar. Det är endast kommunalskattesatsen som höjts och detta påverkar de direkta statliga skatterna endast i begränsad utsträckning och därtill under en övergångsperiod. Den markanta skillnaden i tillväxttakten för 1969 och 1970 följer av att inkomsterna på inkomstskatttiteln beräknas ha ökat betydligt snabbare 1970 än 1969, framför allt till följd av en snabbare lönesummeutveckling, medan utgifterna på inkomstskatttiteln beräknas ha tillvuxit i ungefär samma takt, och i lägre takt än inkomsterna, båda dessa år. För 1971 väntas de direkta skatterna öka med endast 1,5 %. Orsaken härtill är främst skattereformen som trädde i kraft 1 januari 1971. Den beräknas orsaka ett bortfall av direkta skatter för statens del på drygt 3 miljarder kr. 1971. Även lönesummeutvecklingen förutses bli svagare 1971 än 1970. Dessa faktorer leder till att inkomsterna på inkomstskatttiteln tillväxer i en lägre takt 1971 än 1970, samtidigt som utgifterna på denna titel torde öka ett par tre procentenheter mer 1971 än 1970, bl. a. beroende på en kraftigare ökning av kommunalskattemedlen.

De *indirekta skatterna*, som i huvudsak består av mervärdeskatten, punktskatter på vissa varor och tjänster samt den allmänna arbetsgivar-

avgiften, beräknas ha ökat med ca 6 % 1969 och 6,5 % 1970. För 1971 beräknas ökningstakten bli avsevärt mycket snabbare, huvudsakligen till följd av höjda skatte- och avgiftssatser. Under 1970 förekom vid två tillfällen uppjusteringar av mervärdeskatten för vissa varor. Samtidigt höjdes också vissa punktskatter. Skattereformen, som trädde i kraft 1 januari 1971, ger staten ett bortfall vad gäller direkta skatter som skall kompenseras genom ökade uttag av andra skatter, främst mervärdeskatten. I syfte att förhindra en köprush mot slutet av 1970, höjdes mervärdeskatten på vissa varaktiga konsumtionsvaror redan den 9 februari 1970 från 10 % till 14 % — eller från 11,11 % till 16,28 %, räknat på priset exklusive skatt. Samtidigt höjdes även skatterna på öl och tobak. Ytterligare skattehöjningar trädde i kraft den 1 november 1970. Dels höjdes mervärdeskattesatsen från 14 % till 15 % på de varor som berördes av höjningen i februari detta år, dels utsträcktes den höjda skatten att omfatta även vissa hushållskapitalvaror samt sprit och vin. Dessutom höjdes de speciella skatterna på sprit, vin samt motorbränslen.

1 januari 1971 höjdes mervärdeskatten från 10 % till 15 % på de varor, som låg utanför höjningarna under 1970. (Skattesatsen på 15 % motsvarar 17,65 % på priset exkl. skatt.) Vid samma tidpunkt höjdes dels den allmänna arbetsgivaravgiften från 1 % till 2 %, dels energiskatten på i första hand den privata förbrukningen av elkraft. Inkomsterna från indirekt beskattning beräknas, med de angivna skattehöjningarna, öka med så mycket som 30 % 1971.

Övriga statsinkomster, som består av inkomster från rörelse och kapital, inkomster från vissa nominellt prissatta tjänster samt vissa kalkylmässiga poster, beräknas ha ökat med ca 18 % 1969. För 1970 däremot torde dessa inkomster ha minskat något. Omslaget från en kraftig ökning till en nedgång beror mer på en ojämn fördelning mellan hälfterna av respektive budgetår än på en stadigvarande försämring. Tillväxten för övriga statsinkomster väntas sålunda åter bli snabb 1971 och ökningstakten torde bli så stor som 24 %.

De *totala statsutgifterna*, förutom finansiella transaktioner, beräknas ha ökat med 7,5 % 1969 och något snabbare 1970, eller med 9,5 %. Tillväxten 1971 väntas bli lika snabb som 1970.

Transfereringsposten är den tyngst vägande av statsutgifterna. 1969 beräknas de totala transfereringarna ha ökat med 8 %, medan tillväxten 1970 beräknas till 10,5 %. För 1971 förutses en ökningstakt om 12,5 %. Överföringarna till hushållen väntas öka mycket snabbt 1971, främst till följd av höjningen av allmänna barnbidraget. Posten ofördelade transfereringar som inkluderar statsräntor och bidrag till internationell verksamhet samt statistiska avstämningsposter har inte fördelats på sektorer. Det kan nämnas att bidragen till internationell verksamhet väntas tillväxa i särskilt snabb takt under 1971. Allmänt gäller för

Tabell VIII: 1. Statens inkomster och utgifter 1969—1971
Milj. kr.

	Kalenderår			Budgetår		
	1969 utfall	1970 prel. utfall	1971 prognos	1969/70 utfall	1970/71 prel. beräkn.	1971/72 enl. kompl. prop.
1. Inkomster	34 451	38 780	45 530	36 872	42 210	47 880
1. 1. Direkta skatter	13 478	16 780	17 020	15 638	17 160	17 630
1. 2. Indirekta skatter	17 359	18 480	24 150	17 809	21 140	25 820
1. 3. Övriga inkomster	3 614	3 520	4 360	3 425	3 910	4 430
2. Utgifter	34 710	38 090	41 740	36 457	39 960	42 820
2. 1. Transfereringar	20 244	22 410	25 230	21 405	23 900	25 890
2. 1. 1 Till hushåll	3 711	3 730	4 510	3 879	4 400	4 380
2. 1. 2 Till socialförsäkringssektorn	4 666	5 560	6 110	4 871	5 570	6 390
2. 1. 3 Till kommuner	8 120	9 140	9 580	8 548	9 310	9 730
2. 1. 4 Till företag	1 332	1 670	1 670	1 428	1 690	1 900
2. 1. 5 Ofördelat	2 415	2 310	3 360	2 679	2 930	3 490
2. 2. Konsumtion	12 786	13 890	14 590	13 377	14 140	14 990
2. 3. Realinvestering	1 680	1 790	1 920	1 675	1 920	1 940
3. <i>Finansiellt sparande (1—2)</i>	— 259	690	3 790	415	2 250	5 060
4. Utlåning och andra finansiella transaktioner	3 389	3 690	5 270	4 280	4 430	5 040
4. 1 Därav finansierat inom fonderna	60	60	80	48	60	90
5. Totalsaldo (1—2—4+4.1)	— 3 588	— 2 940	— 1 400	— 3 817	— 2 120	+ 110
6. Nettoförändringar i transak- tioner vid sidan av riksstaten (utgiftsökning: —)	— 208	— 268	..	— 143
7. Av riksgäldskontoret redovisat budgetutfall	— 3 796	— 3 208	..	— 3 960

Anm. 1. De angivna beloppen för skatterna är något lägre än de belopp som återfinns i nationalräkenskaperna beroende på att olika registreringstidpunkter används. Nationalräkenskaperna redovisar de skatter som erläggs, medan här angivna avser belopp som strömmar in till staten i resp. period. Stigande beskattningsunderlag och viss fördröjning i uppördssystemet ger upphov till differensen mellan de två beloppen.

Anm. 2. Vid omvandlingen av budgetsiffrorna för budgetåret 1971/72 till kalenderårssiffror för 1971 måste delvis ganska approximativa metoder användas, varför en viss osäkerhet vidlåder uppskattningen av framför allt de enskilda utgiftsposternas storlek.

Anm. 3. Tabellens uppgifter i posterna 1—5 baseras på riksrevisionsverkets och finansdepartementets data, vilka till övervägande del är kassamässiga. Vissa undantag härvidlag förligger dock, varför exakt överensstämmelse inte nås med riksgäldskontorets statistik rörande budgetutfallen, redovisat i post 7. Sådan överensstämmelse nås först sedan totalsaldona i post 5 justerats för nettoförändringarna i transaktionerna vid sidan av riksstaten—här i form av residualberäkning.

transfereringsposterna att vissa omgrupperingar av utgifter skett i syfte att nå bättre överensstämmelse med nationalräkenskapssystemet. Jämförelser med tidigare, i nationalbudgeter, lämnade uppgifter försvåras därmed.

De statliga konsumtionsutgifterna, som till mer än hälften består av personalkostnader, beräknas ha ökat i värde med ca 8 % 1969 och obetydligt snabbare 1970. Volymökningen däremot beräknas ha blivit nästan två procentenheter lägre 1970 än 1969, eller ca 2,5 % mot ca 4,5 %. Konsumtionens volymökning 1971 väntas bli 2 % och tillväxten

i löpande priser beräknas till 5 %. I värdeökningen på 5 % 1971 ligger ett antagande om oförändrade löner för statsanställda.

Investeringsverksamheten inom statliga myndigheter beräknas ha ökat svagt 1969 (1 %), medan tillväxttakten 1970 beräknas ha blivit betydligt kraftigare (ca 6,5 %) allt räknat i löpande priser. Dessa ökningstal motsvarar i volym en minskning på ca 4 % respektive en minskning på 1,5 %. Investeringsutgifterna 1971 torde bli något större än 1970. Volymökningen väntas bli drygt 1 % och tillväxten i värde något mer än 7 %.

Sammantaget beräknas statens utgifter för konsumtions- och investeringsändamål ha ökat med 7,5 % 1969 och med en procentenhet mer 1970. Volymmässigt motsvaras det av en tillväxt på 3 % 1969 och 2 % 1970. För 1971 väntas värdeökningen bli ca 5,5 % och tillväxten i volym 2 %.

Resultatet av de förändringar i statens inkomster och utgifter som redovisats ovan ger vid handen att statens *finansiella sparande* kontinuerligt förbättrats under de senaste åren. Det finansiella sparandet förstärktes med drygt 600 milj. kr. under 1969 och med ungefär 950 milj. kr. under 1970. Som tidigare redovisats väntas statsinkomsterna växa mycket snabbt under 1971. Utgifterna förutses öka i samma takt som 1970 och i avsevärt långsammare takt än inkomsterna. Under dessa omständigheter tillväxer statens finansiella sparande högst avsevärt, eller från 700 milj. kr. 1970 till 3 800 milj. kr. 1971. Förstärkningen uppgår således till mer än 3 miljarder kr. Det bör dock påpekas att denna förbättring erhålls under antagande om oförändrade statstjänarlöner.

Omfattningen av *utlåning och andra finansiella transaktioner* ökade kraftigt såväl 1968 som 1969. De finansiella transaktionerna uppgick till 2,2 miljarder kr. 1968 och ökade med över 1 miljard kr. till 3,4 miljarder kr. 1969. För 1970 beräknas ökningen ha blivit avsevärt mindre än för 1969, innebärande att de finansiella transaktionerna torde ha uppgått till 3,7 miljarder kr. detta år. Den kraftiga ökningen under 1969 berodde främst på att lånefonden för bostadsbyggande markant ökade sin utlåning. Under 1971 förutses de finansiella transaktionerna bli av mycket stor omfattning, eller ca 5,3 miljarder kr. Det bör i detta sammanhang påpekas att omvandlingen från budgetår till kalenderår är gjord under ganska stor osäkerhet, varför utfallet så småningom kan visa sig medföra justeringar och förskjutningen mellan åren av utgifterna. Detta gäller framför allt utlåning och andra finansiella transaktioner.

Totalbudgetens saldo, dvs. skillnaden mellan statens samtliga inkomster och utgifter, försämrades under 1969 med i runt tal en halv miljard kr. Utgifterna beräknas ha överstigit inkomsterna med 3,6 miljarder kr. 1969. Under 1970 beräknas underskottet i totalbudgeten ha minskat med 650 milj. kr. till ca 2,9 miljarder kr. Under 1971 förutses en fortsatt och avsevärt kraftigare förstärkning av totalbudgetens saldo.

För 1971 väntas således underskottet i totalbudgeten krympa till 1,4 miljarder kr. Även här påverkas förbättringen av antagandet om oförändrade statstjänarlöner.

3. Kommunerna

Kommunernas *inkomster* består till ungefär hälften av skatteintäkter. Statsbidrag och övriga inkomster svarar för ca en fjärdedel vardera. I övriga inkomster ingår bl. a. inkomster från försäljning av avgiftssatta tjänster och inkomster från rörelse och kapital. Skatteinkomsterna, som ökade med inemot 9,5 % 1969 beräknas ha stigit något mindre 1970, eller med 8,5 %. För 1971 har utdebiteringen höjts kraftigt. Den genomsnittliga utdebiteringen ökade med ca 75 öre 1970 och med dubbelt så mycket 1971. Effekten av den ökade utdebiteringen väntas leda till att skatteinkomsterna för 1971 ökar med ca 16 %, vilket är betydligt snabbare än för de två föregående åren. Statsbidragen å andra sidan väntas öka avsevärt långsammare 1971 än 1969 och 1970. En tillväxt på endast 5 % är att vänta mot 10 % 1969 och 12 % 1970. Även ökningen av övriga inkomster väntas bli mindre 1971 än de båda föregående åren, även om tillväxttakten torde bli inemot 15 %. För de totala inkomsterna innebär ovan nämnda utveckling en ökning med knappt 13 % 1971, att jämföra med ca 11,5 % 1970.

På utgiftssidan är det den kommunala *konsumtionen* som väger tyngst. Konsumtionen består till ca sju tiondelar av personalutgifter, dvs. löner och arbetsgivaravgifter. 1970 beräknas konsumtionsutgifterna ha ökat med ca 13,5 % i värde, medan ökningen i volym har beräknats till 8 %. Bräkningarna för 1971 tyder på en värdeökning av konsumtionen av samma storleksordning som 1970. I volym väntas däremot tillväxten stanna vid ca 5,5 %.

Investeringsverksamheten hos kommunala myndigheter och affärsverk under 1970 beräknas ha ökat endast obetydligt i volym, men med inemot 8,5 % i värde. Den svaga volymökningen torde i huvudsak kunna förklaras av den restriktiva kreditpolitiken. Investeringsplanerna för 1970 nedreviderades från en väntad 6-procentig ökning, redovisad i den reviderade nationalbudgeten för 1970, till en i novemberenkäten 1970 beräknad tillväxttakt på endast 0,5 %. För 1971 väntas en volymuppgång på drygt 2,5 %, medan den värdemässiga stegringstakten uppskattas till ca 10,5 %.

En summering av kommunernas konsumtions- och investeringsutgifter visar att dessa har ökat med ungefär 12 % i löpande priser 1970. En något snabbare tillväxttakt är att vänta för 1971. Volymökningen för dessa utgifter beräknas däremot avta från ca 5,5 % 1970 till drygt

Tabell VIII: 2. Kommunernas inkomster och utgifter 1970—1971
(Exkl. bostäder, kommunala bolag och stiftelser)

	Milj. kr.		Förändring 1970—1971	
	1970	1971	Milj. kr.	Procent
<i>I Löpande priser:</i>				
1. Inkomster	35 990	40 590	4 600	13,0
1.1 Skatter	18 090	20 950	2 860	16,0
1.2 Statsbidrag	9 140	9 580	440	5,0
1.3 Övriga inkomster	8 760	10 060	1 300	15,0
2. Utgifter	36 800	41 530	4 730	13,0
2.1 Transfereringar	5 730	6 390	660	11,5
2.1.1 Till hushåll	2 430	2 730	300	12,5
2.1.2 Till socialförsäkringssektorn	850	920	70	8,0
2.1.3 Till staten	220	230	10	4,5
2.1.4 Ofördelat	2 230	2 510	280	12,5
2.2 Konsumtion	22 980	26 190	3 210	14,0
2.3 Realinvestering	8 090	8 950	860	10,5
3. Saldo (1—2)	— 810	— 940	— 130	.
4. Netto av mark- och fastighetsköp	0	200	200	.
5. Finansiellt sparande
<i>I 1970 års priser:</i>				
Konsumtion	22 980	24 250	1 270	5,5
Realinvestering	8 090	8 310	220	2,5

Anm. Procentalen är avrundade till hela resp. halva procent.

Källor: Statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet och finansdepartementet.

4,5 % 1971. I ökningstakten för 1971 ligger en konsumtionstillväxt på 5,5 % och en investeringsökning på 2,5 %. Denna utveckling visar på en viss uppbromsning i kommunernas expansionstakt koncentrerad till konsumtionsutgifterna.

Bedömningen av utvecklingen för såväl kommunernas konsumtion som deras investeringar brukar i den reviderade nationalbudgeten baseras på de uppgifter som kommunerna avlämnar i den s. k. marsenkäten. Till följd av arbetsmarknadskonflikten inom den kommunala förvaltningen har det denna gång inte varit möjligt att i tid få in och bearbeta detta material. I stället har den nu fullständiga bearbetningen av novemberenkäten 1970 fått tjäna som underlag för bedömningarna. De redovisade siffrorna för kommunernas reala efterfrågan både för 1970 och 1971 bör därför omgärdas med större osäkerhetsmarginaler än vanligt.

Kommunernas *transfereringsutgifter* beräknas ha uppgått till 5,7 miljarder kr. 1970. Av dess utgifter var transfereringarna till hushållen den största posten och den beräknas ha varit ca 2,4 miljarder kr. 1970. Transfereringsutgifterna till hushållen tillväxer i snabb takt. För 1970 beräknas ökningen ha legat på 17 %, medan tillväxttakten 1971 väntas

bli mindre, eller ca 12,5 %. Även de ofördelade transfereringarna, dvs. överföringar som inte har fördelats på sektorer, huvudsakligen bestående av ränteutgifter har ökat kraftigt på grund av den stora kommunalskulden. För 1971 väntas ökningen i dessa utgifter bli ungefär 12,5 % eller obetydligt mer än 1970. De totala transfereringsutgifterna 1971 väntas under dessa förhållanden öka med 11,5 % mot 12,5 % 1970.

De finansiella konsekvenserna av de redovisade aktiviteterna innebär att kommunernas finansiella sparande, uttryckt som skillnaden mellan inkomster och utgifter, inklusive nettoutgifter för mark- och fastighetsköp, skulle ha förstärkts något mellan 1969 och 1970. Om man undantar mark- och fastighetsaffärerna skulle i stället en mindre försvagning ägt rum. Denna utveckling av det finansiella sparandet rimmar illa med de uppgifter som kommunerna i en kreditmarknadsenkät i början av 1971 lämnade om sin upplåning, utlåning och likviditetsförändring under 1970. Med utgångspunkt från dessa uppgifter skulle kommunernas finansiella sparande 1970 ha försvagats högst avsevärt. Svarsbortfallet i enkäten var dock stort och de lämnade siffrorna får ses som mycket preliminära. Allmänt kan sägas att det förefaller troligt att det finansiella sparandet faktiskt försämrades ganska mycket under 1970, särskilt mot bakgrund av de talrika uttalandena från kommunhåll om försämrad likviditet och stora upplåningsbehov. Den annorlunda utvecklingen för det finansiella sparandet som framkommer av saldot för inkomster och utgifter kan förklaras på olika sätt. Vid en översiktlig granskning av kommunernas efterfrågan på varor och tjänster förefaller konsumtionen ligga alltför lågt. Likaså måste uppgifterna om mark- och fastighetstransaktionerna betraktas som högst osäkra. Det är en förhoppning att marsenkäten kan ge klarare besked på dessa punkter. En mera tillförlitlig kreditmarknadsstatistik för 1970 framkommer också så småningom. Tills vidare förefaller det inte meningsfullt att ange någon storlek på kommunernas finansiella sparande, varken för 1970 eller 1971. Det bör dock tilläggas att den antagna utvecklingen för inkomster och utgifter pekar mot en ytterligare, om än mindre, försvagning av det finansiella sparandet under 1971. Detta borde leda till ett i förhållande till 1970 ökat upplåningsbehov med tanke på de nu förmodligen mera begränsade möjligheterna till likviditetsneddragning.

4. Socialförsäkringssektorn

Till socialförsäkringssektorn har förts vissa verksamheter som kan anses utgöra led i den samhälleliga trygghets- och socialpolitiken. Sektorn omfattar allmän sjukförsäkring, yrkesskadeförsäkring, frivillig sjukpenningförsäkring, folkpensionering, tilläggs-pensionering och frivillig pensionsförsäkring. Sektorns gränser sammanfaller inte genomgående

med de berörda institutionernas utan sektorn är till sin natur en statistisk konstruktion.

När man studerar de samhällsekonomiska effekter som utgår från denna sektor har man i regel inget primärt intresse för sektorns efterfrågan på varor och tjänster då denna är helt obetydlig. Det är i stället de finansiella flödena mellan denna sektor och övriga sektorer i samhällsekonomin som uppmärksammas.

Den bedömning som nu kan göras av utvecklingen för socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter för 1970 och 1971 skiljer sig inte i så stor utsträckning från vad som redovisades i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Framställningen blir därför summarisk och kortfattad.

Socialförsäkringssektorns *inkomster* ökade med 13 % 1970. För 1971 väntas ökningen bli något mindre, eller ca 11 %. Inkomsterna består dels av avgifter från de försäkrade eller deras arbetsgivare, dels av bidrag från stat och kommun, dels slutligen av ränteinkomster. Avgifterna, som svarar för ca 60 % av sektorns totala inkomster väntas öka med 10 % 1971, vilket är något snabbare än 1970, då ökningen uppgick till ungefär 8,5 %. Bidragen från stat och kommun beräknas ha ökat med hela 18,5 % 1970, medan tillväxttakten för 1971 väntas stanna vid 9,5 %. Ränteinkomsternas ökningstakt är mycket snabb, till följd av den kraftiga fonduppbyggnad som sker inom sektorn. 1971 väntas ränteinkomsterna öka med 19,5 % mot ca 26 % 1970.

Socialförsäkringssektorns *utgifter* består nästan helt av utbetalningar till hushållssektorn. Drygt 12 miljarder kr. utbetalades 1969, mot ca 14 miljarder kr. 1970 och för 1971 väntas utbetalningarna stiga till knappt 16 miljarder kr. Ökningstakten 1971 skulle då bli lika stor som för

Tabell VIII: 3. Socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter 1970—1971

	Milj. kr.		Förändring 1970—1971	
	1970	1971	Milj. kr.	Procent
1. Inkomster	21 840	24 250	2 410	11,0
1.1. Avgifter	12 990	14 300	1 310	10,0
1.2. Bidrag från stat och kommun	6 410	7 030	620	9,5
1.3. Ränteinkomster	2 440	2 920	480	19,5
2. Utgifter	14 540	16 500	1 960	13,5
2.1. Konsumtion	450	480	30	9,0
2.2. Transfereringar till hushållen	13 960	15 930	1 970	14,0
2.3. Övrigt	130	90	- 40	- 28,0
<i>Finansiellt sparande (1—2)</i>	7 320	7 740	420	.

Anm. Procenttalen är avrundade till hela resp. halva procent.

Källor: Statistiska centralbyrån, konjunkturinstitutet och finansdepartementet.

1970, eller 14 %. Av transfereringarna till hushållen utgörs drygt hälften av folkpensionsförmåner, medan sjukförsäkringsförmånerna svarar för knappt tre tiondelar.

Transaktionerna över en konstruerad socialförsäkringssektor visar att sektorns *finansiella sparande* — dess nettoutlåningsmöjligheter — under senare år ständigt har ökat. Tillskottet beräknas ha uppgått till drygt 600 milj. kr. 1969 och mer än 700 milj. kr. 1970. Förstärkningen under 1971 väntas bli något över 400 milj. kr. Sparandet har så gott som uteslutande skett inom AP-fonderna. Hur detta sparande har utbudits på kreditmarknaden och fördelats på olika låntagargrupper framgår av kapitel IX.

5. Den konsoliderade offentliga sektorn

Den offentliga sektorn har i de tre föregående avsnitten presenterats uppdelad på tre delsektorer, varav en, socialförsäkringssektorn, är en i hög grad konstruerad sektor. Utan att därmed underskatta innebörden av det kommunala självstyret kan sägas att statsmakterna har stort inflytande över — och ansvar för — de offentliga delsektorernas utgifter och inkomster och även över de finansiella transaktionerna dem emellan. Därför är det i betydande utsträckning statsmakterna, som avgör i vilken sektor de med en reform följande direkta utgifterna skall falla och vilken sektor som i någon bemärkelse skall svara för finansieringen. Därmed kan hela den offentliga sektorn i viss mån uppfattas som ett instrument för statsmakternas ekonomisk-politiska intentioner. Mål kan nås genom förändringar i variabler som statsmakterna kontrollerar, men som formellt är att hänföra till en annan sektor än den statliga. Det kan därför vara missledande att endast utifrån förändringar i statens budget dra slutsatser om bl. a. den av statsmakterna bedrivna ekonomiska politiken.

När delsektorerna konsolideras innebär detta att transfereringarna dem emellan elimineras. Konsolideringens syfte är att beräkna den offentliga sektorns anspråk på reala resurser samt dess nettotransaktioner med hushålls- och företagssektorerna. Den konsoliderade offentliga sektorns omslutning kan sägas antyda omfånget av de ekonomiska flöden som det offentliga direkt påverkar genom sin politik. En del ekonomiska resurser används direkt av det offentliga för produktion av varor och framför allt tjänster. Andra medel återförs såsom transfereringar till de privata sektorerna med mer eller mindre stark styrning i vad avser deras slutliga användning. Sektorns inkomstöverskott, i bemärkelse av skillnader mellan totala inkomster och samtliga utgifter för konsumtion, realinvestering och icke finansiella transfereringar, benämns finansiellt sparande. Denna post innefattar finansiella transfereringar (utlåning m. m.) samt eventuellt saldo.

Tabell VIII: 4. Den konsoliderade offentliga sektorns inkomster och utgifter 1970—1971

	Milj. kr.		Förändring 1970—1971	
	1970	1971	Milj. kr.	Procent
1. Inkomster	80 750	93 270	12 520	15,5
1.1 Skatter	53 350	62 120	8 770	16,5
1.2 Socialförsäkringsavgifter	12 990	14 300	1 310	10,0
1.3 Övriga inkomster	14 410	16 850	2 440	17,0
2. Utgifter	73 550	82 880	9 330	12,5
2.1 Transfereringar	26 350	30 750	4 400	16,5
2.1.1 Till hushåll	20 120	23 170	3 050	15,0
2.1.2 Till företag	1 690	1 710	20	1,0
2.1.3 Ofördelat	4 540	5 870	1 330	29,0
2.2 Konsumtion	37 320	41 260	3 940	10,5
2.3 Realinvestering	9 880	10 870	990	10,0
3. <i>Finansiellt sparande (1—2)</i>	<i>(7 200)</i>	<i>(10 390)</i>	<i>(3 190)</i>	

Anm. Delsektorerna är inte fullständigt konsoliderade då det kan förutsättas att en del av de ofördelade transfereringarna även återfinns bland övriga inkomster. Procenttalen är avrundade till hela resp. halva procent.

Källa: Finansdepartementet.

Den konsoliderade offentliga sektorns *inkomster* beräknas ha ökat med 12,5 % 1970 medan tillväxten 1971 väntas bli betydligt snabbare eller 15,5 %. *Utgifterna* förutses öka med ca 12,5 % 1971 mot 11 % 1970. Sektorns utgifter för konsumtions- och investeringsändamål beräknas ha ökat med 11 % 1970 och en obetydligt lägre tillväxttakt är att vänta för 1971. Volymökningen av dessa utgifter beräknas till inemot 4,5 % 1970 mot drygt 3,5 % 1971.

För 1970 kan den offentliga sektorn beräknas ha tagit i anspråk något under 30 % av bruttonationalproduktens resurser. Bruttonationalproduktens tillväxt under 1971 förutses nu komma att uppgå till ca 2,5 % och då den offentliga sektorn under samma period förutses öka sin direkta efterfrågan med drygt 3,5 % i volym, dvs. i snabbare takt än bruttonationalprodukten tillväxer, kommer det offentliga att 1971 ta i anspråk en något större andel av de tillgängliga resurserna än under 1970.

Som ovan nämnts går en del av den offentliga sektorns inkomster tillbaka till de privata sektorerna. Dessa inkomstöverföringar är till viss del komponenter i socialförsäkringsprogrammet och finansieras ibland med försäkringstekniskt beräknade avgifter från hushållen, medan andra överföringar är avsedda att bidra till en omfördelning mellan olika inkomstskikt. En mindre del av sektorns inkomster går som subventioner tillbaka till företagssektorn och kan således beräknas komma hushållssektorn tillgodo i form av lägre priser. Totalt beräknas de icke-finan-

siella transfereringarna från den offentliga sektorn till hushåll och företag öka i något snabbare takt 1971 än 1970, eller med 14 % mot 12,5 %.

Schematiskt kan man säga att inemot 60 % av det offentliga inkomster används för att direkt efterfråga reala tillgångar och att ungefär 1/3 av inkomsterna återförs till de privata sektorerna genom olika former av inkomstöverföringar. Den resterande delen upptas av det finansiella sparandet. *Det finansiella sparandet* förstärktes under 1970 med omkring 1,8 miljarder kr. och kan under 1971 beräknas förstärkas med så mycket som 3,2 miljarder kr. Det bör dock starkt understrykas dels att man utgått från oförändrade löner för de statsanställda, dels att, som tidigare nämnts, kommunernas finansiella sparande, redovisat som saldot mellan inkomster och utgifter, måste betraktas som högst osäkert.

6. Beräkning av budgeteffekter

Det är inte möjligt att på grundval enbart av förändringar i budgetens saldo eller i det finansiella sparandet göra några fullständiga bedömningar av statsbudgetens verkningar på samhällsekonomin i sin helhet. En given förändring i budgetsaldot eller i det finansiella sparandet kan nämligen orsakas av ett stort antal kombinationer av förändringar i budgetens delposter, där varje kombination kan ha sin karakteristiska effekt på samhällsekonomin. Det kan därför inte utan reservationer hävdas att en överbalanserad budget verkar kontraktivt eller att en underbalanserad budget verkar expansivt på efterfrågan i samhället. Än mindre kan det villkorslöst hävdas att en balanserad budget eller en budget med oförändrat saldo skulle lämna efterfrågan opåverkad. Man kan nämligen föreställa sig förändringar i omfånget av statens verksamhet (vilken utgör en komponent av nationalprodukten), som försiggår vid en samtidigt och beloppsmässigt lika stor ökning eller minskning av statens utgifter och inkomster, dvs. vid oförändrat budgetsaldo. Härmed skulle en budget som vidhålles i balans mycket väl kunna medverka till en ökning eller minskning av den samlade aktiviteten inom samhällsekonomin, även under förutsättning att den förändring som sker av statens utgifter och inkomster skulle ha en neutral inverkan på aktiviteten *utanför* den statliga sektorn.

Det anförda exemplet kan uppfattas som ett specialfall av vad som mera allmänt gäller, nämligen att olika grupper av statliga utgifter och inkomster kan ha olika stark inverkan på aktiviteten i samhällsekonomin. I detta fall har ökningen av statens direkta efterfrågan på varor och tjänster, dvs. statens verksamhet, en totalt större effekt än den beloppsmässigt lika stora ökningen av de intäkter som dras in från övriga

sektorer av samhällsekonomin — låt vara att effekterna på de icke statliga sektorerna härmed tänkes vara lika stora.

En analys av budgetens effekter bör därför i princip grundas på en uppdelning av utgifter och inkomster i för ändamålet relevanta grupper. Härtill kommer emellertid som en ytterligare komplikation, att varje uttalande om budgetens totalekonomiska effekter blir beroende av vilken jämförelsenorm som väljs till den föreliggande budgeten. I vissa försök att mäta budgetens konjunktoreffekter synes jämförelsenormerna ha varit en tänkt budget i vilken staten bestämt dels att skattebetalarna under det undersökta året skall betala lika många kronor i skatt som under jämförelseåret, dels att varje statsutgift under det undersökta året skall vara lika stor som under jämförelseåret. Med denna jämförelsenorm framstår hela budgetförändringen såsom förklarad av en viss budgetpolitik eller snarare av att en viss speciell budgetpolitik inte har förts. I en annan uppläggnings av budgetanalysen har man emellertid sökt skilja ut de förändringar i budgeten som är ett utslag av medveten politik ("åtgärd") från de förändringar i budgeten som kan förklaras såsom återverkningar av den ekonomiska utvecklingen inom samhällsekonomin i övrigt (s. k. "automatik"). Med denna uppdelning uppfattas sådana förändringar på budgetens inkomstsida som automatik, vilka vid ett oförändrat skattesystem följer av skatteunderlagets utveckling, medan åtgärdsbestämda inkomstförändringar endast tänks innefatta sådana som direkt följer av skattesatsförändringar.

En sådan indelning kan emellertid leda till att den medvetna budgetpolitikens betydelse för statsinkomsternas utveckling underskattas. Att vidmakthålla en oförändrad skattesats inför ett stigande skatteunderlag bör rimligen uppfattas som en medveten åtgärd lika väl som ett beslut om en skattesatsförändring. Med denna syn på budgetpolitiken blir endast de inkomstförändringar, som följer av en opåräknad eller oregelbunden utveckling av skatteunderlaget, att uppfatta som utslag av (omedveten) automatik. Då det förefallit svårt eller ogörligt att på ett objektivt sätt avgränsa de förändringar av skatteunderlaget som varit av sådan opåräknad eller oregelbunden beskaffenhet har man hittills i budgetanalytiska undersökningar i stor utsträckning nöjt sig med att endera ta fasta på effekten av budgetens förändringar totalt sett (dvs. av automatik och åtgärder) eller också att söka renodla effekten av skattesatsförändringar och direkta utgiftsbeslut. I det närmast följande har valts att i ett första steg beakta hela förändringen av budgetens inkomster och utgifter. Jämförelsenormen blir därmed en budget, där inkomsternas belopp på ett eller annat sätt är låst vid en oförändrad nivå.

Skatte- och avgiftssystemets konstruktion gör emellertid att det offentliga inkomster i hög grad påverkas av förändringar i den samhällsekonomiska aktiviteten. Inkomstförändringar som är resultat av

förändringar i den samhällsekonomiska aktiviteten är, i varje fall till den del de utgör effekter av opåräknade eller oregelbundna förändringar, svåra att uppfatta som utslag av medveten efterfrågestyrning från det offentliga. Som ett andra steg görs därför ett försök att eliminera de automatiska förändringar i det offentliga inkomster som beror på variationer i ekonomins tillväxttakt.

Nedan beskrivs och tillämpas en förenklad modell, som avser att på ett överskådligt sätt sammanfatta effekterna på samhällsekonomin inte bara av statsbudgetens förändringar, utan även av förändringar i en sammantagen offentlig sektor innefattande staten, kommunerna, bostadsinvesteringarna, socialförsäkringssystemet och investeringsfonderna, vilka tillsammans utgör basen för finanspolitiken i vidaste bemärkelse. En naturlig följd av denna syftning har varit att innehållet i staten och kommunerna fått vidgas till att även avse statliga affärsverk och bolag samt kommunala bolag och stiftelser.

Tillvägagångssättet är att förändringar i statens och kommunernas budgeter uppdelas i två huvuddelar. Först beräknas förändringen i statens och kommunernas konsumtion och investeringar, vilken kan sägas vara ett mått på den efterfrågan på reala faktorer som dessa utövar. Härutöver införs den grova approximationen att alla icke finansiella in- och utbetalningar i form av löneutbetalningar, varuinköp, transfereringar samt olika former av skattemedelsindragningar har — bortsett från teckenskillnader — likvärdiga effekter på den icke offentliga efterfrågan, dvs. i huvudsak hushållens och företagets efterfrågan. Slutsatsen blir då, att förändringen av statens och kommunernas utgiftsöverskott (av det finansiella sparandet) ger en föreställning om inverkan på de andra sektorernas efterfrågan.

Bostadsbyggandet har, liksom stat och kommun, direkt effekt på efterfrågan på reala faktorer och påverkar dessutom resten av samhällsekonomin genom förändringar i sitt negativa finansiella sparande. När det gäller socialförsäkringssystemet och investeringsfonderna är det närmast förändringen i deras finansiella sparande, som antyder deras inverkan på den privata sektorns efterfrågan.

Förändringen av den statliga och kommunala verksamhetens samt bostadsinvesteringarnas volym ger således ett mått på förändringen av den efterfrågan på reala faktorer som utgår från den sammantagna offentliga sektorn. Förändringen av den sammantagna offentliga sektorns finansiella sparande ger en viss föreställning om den inverkan som finanspolitiken i vidaste bemärkelse utövar på hushållens och företagets, för efterfrågan på reala resurser, disponibla intäkter.

Härefter har de direkta effekterna av förändringar i verksamhetens volym inom de offentliga sektorerna summerats med de indirekta effekter, som följer av den genom flödesförskjutningar i det finansiella sparandet föranledda förändringen av de icke offentliga sektorernas

disponibla intäkter. Härvid har summariskt förutsatts att dessa båda slag av förändringar är likvärdiga med hänsyn till effekterna på aktiviteten i samhällsekonomin och såtillvida summerbara. Den inverkan som förmedlas via förändringar i de icke offentliga sektorernas intäktsströmmar dämpas visserligen genom sparandebortfall, "importläckage" etc. men har å andra sidan kedjeeffekter. Här har presumerats att man i dessa fall kan insätta en multiplikator lika med 1. Detta innebär med andra ord, att en förändring av den sammantagna offentliga sektorns utgiftsöverskott förutsätts åtföljas av en lika stor förändring av övriga sektorer efterfrågan på varor och tjänster. Den sammanlagda inverkan på den totala efterfrågan har sålunda satts lika med summa förändring av offentlig real efterfrågan och via det offentliga utgiftsöverskottet genererad efterfrågan.

I modellen uppfattas sålunda utgiftsöverskottet för den sammantagna offentliga sektorn som ett nettobidrag till övriga sektorer disponibla inkomst. Bland dessa övriga sektorer ingår även utlandet. Den del av de offentliga utbetalningarna som tillfaller utlandet har självfallet ringa återverkan på den inhemska efterfrågan. Detta har i princip beaktats men antas likväl inte nämnvärt påverka kalkylerna. Det har nämligen förutsatts att variationerna från år till år i de utländska betalningarnas omfattning är begränsade jämfört med utgiftsöverskottets förändringar.

Effekten av budgetens förändringar erhålls som summan av förändringarna av det offentliga köp av varor och tjänster och, med negativt förtecken, förändringen i det finansiella sparandet, varvid båda termerna förses med en multiplikator av + 1. Annorlunda uttryckt innebär detta, att en ökning av det offentliga utgifter för inköp av varor och tjänster, som inte sammankopplas med en motsvarande ökning av det offentliga intäkter och således medför en lika stor förändring i negativ riktning av sektorns finansiella sparande, kan ges en multiplikatoreffekt av + 2. En ökning av det offentliga inkomster, som inte sammankopplas med en motsvarande ökning av utgifterna och följaktligen medför en lika stor förändring i positiv riktning av det finansiella sparandet, kan ges multiplikatoreffekten — 1.¹

Det återstår att i korthet beskriva det tekniska förfaringssättet vid beräkning av budgeteffekter med hjälp av den här använda modellen. Först beräknas förändringen i statens, kommunernas och bostadsbyggandets volymmässiga *direkta* efterfrågan på reala resurser för konsumtions- och investeringsändamål. De olika delsektorernas finansiella sparande framkommer som skillnaden mellan totala inkomster och samtliga utgifter för konsumtion, realinvestering och icke finansiella trans-

¹ Modellen kan uppfattas som en i vissa avseenden förenklad och schematisk version av en något mera komplicerad modell för beräkningar av budgeteffekter som har utarbetats av professor Bent Hansen för OECD:s räkning (OECD: »Fiscal Policy in seven countries 1955—1965», Paris 1969). Denna modell relaterades relativt utförligt i den reviderade nationalbudgeten för 1969.

fereringar. När det gäller bostadssektorn kan dess investeringar i löpande priser tas som uttryck för sektorns finansiella sparande. Det fr. o. m. 1968 tillämpade systemet för statlig bostadsfinansiering innebär dock att ägare av bostadshus, när vissa rekvisit är uppfyllda, även får låna för att betala på fastigheten belöpande ränteutgifter. Bostadssektorns negativa finansiella sparande har av denna anledning ökat något i negativ riktning utöver själva investeringsbeloppet. Den sammantagna offentliga sektorns finansiella sparande de olika åren deflateras med bruttonationalproduktdeflatoren respektive år, varefter förändringarna mellan åren framräknats.¹ Förändringstalen för denna variabel anses här utgöra ett mått på den *indirekta* efterfrågeeffekt som utgår från den offentliga sektorn. Därefter adderas den direkta och den indirekta efterfrågepåverkan samt uttrycks i procent av bruttonationalprodukten i 1959 års priser respektive år. Även i övrigt har 1959 valts som bas för fastprisberäkningarna.

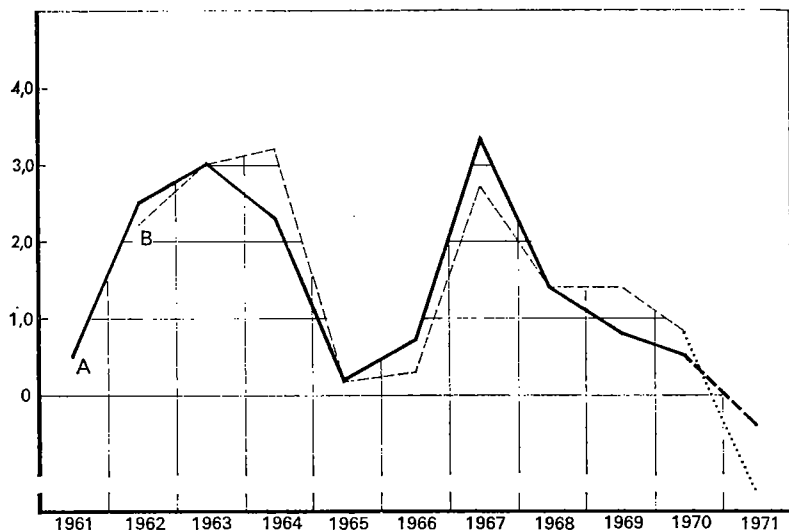
De resultat som erhålls när modellen appliceras på den sammantagna offentliga sektorn och dess här använda delsektorer framgår i nedanstående uppställning, vilken även ger en uppfattning om de kalkylerade efterfrågeeffekter som utgår från de olika delsektorerna. I diagram 1 återfinns en grafisk presentation av den efterfrågepåverkan som beräknas utgå från den sammantagna offentliga sektorn. Vid en jämförelse med samma diagram i den preliminära nationalbudgeten för 1971 framgår att totaleffekterna för såväl 1970 som 1971 nu bedöms annorlunda. I huvudsak förklaras detta av de förändringar i statsinkomsternas utveckling under 1970 och 1971 som redovisades i avsnittet om staten. Det bör tilläggas att särskilda antaganden om såväl kommunernas finansiella sparande för 1970 och 1971 som för löneökningar åt statsanställda under 1971 medtagits i kalkylerna.

I den använda modellen är förändringarna i den utvidgade offentliga sektorns finansiella sparande en av variablerna som bestämmer de efterfrågeeffekter, som utgår från den offentliga sektorn. Till följd av skattesystemets konstruktion påverkas det offentligas inkomster i hög grad av förändringar i aktiviteten i samhällsekonomin och det offentligas utgifter torde inte heller vara helt opåverkade därav. Förändringar i det finansiella sparandet som är resultat av förändringar i den samhällsekonomiska aktiviteten är, i varje fall till den del de utgör effekten av opåräknade eller oregelbundna förändringar, svåra att uppfatta som något utslag av medveten efterfrågepåverkan utgående från det offentliga. Det kan därför vara av intresse att försöka konstruera

¹ Eftersom en förändring av den offentliga sektorns finansiella sparande när detta går i negativ riktning, utgör ett bidrag till övriga sektorsers disponibla inkomster, disponibla i den bemärkelsen att även indirekta skatter avräknats, skulle det ha varit konsekvent att deflatera motsvarande budgeteffekter med en nettoprisindex och ställa dem i relation till bruttonationalprodukten beräknad till faktorkostnad i stället för marknadspris. En sådan justering skulle emellertid inte ändra huvuddragen i de beräkningsresultat som erhållits.

Diagram VIII: 1. Den offentliga sektorns kalkylerade inverkan på samhällsekonomin 1961—1971

Procent av bruttonationalprodukten, 1959 års priser

A = Den sammantagna offentliga sektorns inverkan på den samlade efterfrågan.

B = Den sammantagna offentliga sektorns inverkan på den samlade efterfrågan då vissa automatiska effekter på det offentligas inkomster eliminerats.

— och tillämpa — en serie över det finansiella sparandets utveckling under antagande om ett normaliserat realekonomiskt förlopp. Det synes härvid rimligt att utgå från en tillväxt av bruttonationalprodukten motsvarande den potentiella tillväxten. Utomordentligt sofistikerade resonemang kunde användas för att nå fram till den potentiella tillväxten under en förfluten period. Här har emellertid helt skönsmässigt valts att anse att den potentiella tillväxten för perioden 1960—1964 ungefärligen motsvaras av den genomsnittliga tillväxten från 1958 till 1964. För tiden därefter har antagits en årlig potentiell tillväxt motsvarande den tillväxt som uppnåddes 1965. I den mån bruttonationalproduktens faktiska tillväxt avvikt från den potentiella, har en del av avvikelserna endera tillfallit det offentliga i form av skatter eller socialförsäkringsavgifter eller alternativt bortfallit därifrån. Denna del kan sägas utgöras av den totala marginella skatte- och avgiftskvoten. Det är synnerligen svårt att för olika år rekonstruera en hypotetisk marginell skattekvot som skulle ha rätt just det året. I stället har här valts att på skillnaden mellan faktisk och hypotetisk tillväxt applicera den för respektive år konstaterade skattekvoten (dvs. förhållandet mellan å ena sidan summan av skatter och socialförsäkringsavgifter samt bruttonationalprodukten å den andra). Effekten på det finansiella sparandet av avvikelser från potentiell tillväxt torde därmed underskattas. Kalkyleringsmetoden kan emellertid försvaras, om man anlägger det betrak-

	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Staten	-2,3	1,1	1,6	0,2	0,1	0,9	0,7	0,6	-0,1	-0,3	-1,0
därav direkt efterfrågan	0,1	0,8	0,5	0,3	0,7	0,3	-0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
Kommunerna	1,3	1,0	1,7	1,6	0,1	0,5	1,5	1,5	0,9	1,1	0,8
därav direkt efterfrågan	0,7	0,8	1,3	1,1	0,2	0,9	1,6	1,3	0,9	0,8	0,8
Bostadsbyggandet	0,7	0,8	0,8	1,2	0,3	-0,2	1,4	0,2	0,6	-0,1	-0,3
därav direkt efterfrågan	0,3	0,4	0,4	0,5	0,2	-0,1	0,7	0,1	0,2	-0,1	-0,2
Socialförsäkringssystemet, investeringsfonderna	0,8	-0,3	-1,0	-0,7	-0,4	-0,4	-0,2	-0,9	-0,5	-0,2	0,1
Totaleffekt	0,5	2,5	3,0	2,3	0,2	0,7	3,3	1,4	0,8	0,5	-0,4
Totaleffekt när vissa automatiska inkomstförändringar eliminerats	0,7	2,2	3,0	3,2	0,2	0,3	2,7	1,4	1,4	0,8	-1,3

telsesättet att alla förändringar av den genomsnittliga skattekvoten utgör utslag av medvetet handlande ("åtgärden" att låta skattekvoten stiga eller falla), även i sådana fall där de inträffar i samband med oväntade eller oregelbundna förändringar av aktivitetsnivån och oavsett om de realiserar utan att någon förändring vidtas av gällande skatteregler.¹ Med ett sådant betraktelsesätt kan en oförändrad skattekvot ge ett mått på skatteautomatiken vid oväntade eller oregelbundna förändringar av aktivitetensnivån i samhällsekonomin.

Även vissa offentliga utgifter influeras av aktivitetsnivån och sysselsättningsnivån, exempelvis utgifterna för arbetsmarknadspolitiska åtgärder. Det verkligt svåra problemet, när det gäller utgifterna, består dock i att bedöma hur det offentliga skulle ha agerat vid en väsentligt anorlunda inkomstsituation. Ett flertal olika, men i och för sig rimliga, hypoteser härom kan uppställas, men för närvarande kan knappast någon anses vara sannolikare än någon annan. Än mindre kan någon ostridigt beläggas. Under sådana omständigheter har det förefallit rimligt att helt bortse från s. k. automatiska effekter på utgiftssidan av marginella förändringar i aktivitetsnivån. Det kan förmodas att det faktiska utslaget på det finansiella sparandet vid avvikelser från potentiell tillväxt härigenom tenderar att överskattas. Den troliga effekten går således i en riktning motsatt den som följer av förenklingen på inkomstsidan.

Den metod som valts för att beräkna det finansiella sparandet, vilket skulle ha framkommit om tillväxttakten hade motsvarat den potentiella, innebär sålunda att till det faktiska finansiella sparandet har lagts till eller dragits ifrån det belopp som framkommer, när den faktiska årliga skattekvoten har applicerats på skillnaden mellan den realiserade och

¹ I viss utsträckning kan emellertid förändringar av den genomsnittliga skattekvoten tänkas ha sin grund i oväntade eller oregelbundna förändringar avseende inte blott aktivitetsnivån utan även takten i lönedeflatorns utveckling.

hypotetiska bruttonationalprodukttillväxten respektive år. Detta hypotetiska finansiella sparande har ersatt det faktiska i modellen och en kurva utvisande det resultat som då erhålls har inlagts i diagrammet. Som synes är det en mindre skillnad mellan de efterfrågeeffekter som de två kurvorna indikerar. Skillnaden kan sägas vara ett tentativt mått på effekter av renodlad budgetautomatik, dvs. den del av förändringen som kan återföras på oväntade eller oregelbundna förändringar i beskattningens inkomstunderlag. Det är naturligt att de två kurvorna nära sammanfaller under år då den faktiska tillväxten i stort sett motsvarar den potentiella. Såsom också kan väntas går kurvorna isär (och kan eventuellt förbli på avstånd från varandra), när samhällsekonomin övergår ifrån en situation med en tillväxt som nära motsvarar potentiell tillväxt, till en tillväxttakt som i ena eller andra riktningen påtagligt avviker från den potentiella. Detta var fallet bl. a. 1964 och 1969, vilket tydligt framgår i diagrammet.

IX. Kreditmarknaden

Kreditgivningen¹ på den organiserade kreditmarknaden fortsatte att minska under 1970, om än i något lägre takt än året innan. Totalt förmedlades 1970 krediter för 16 miljarder kr. (tabell 1). Detta innebär en minskning jämfört med 1969 om 1,2 miljarder kr.

Affärsbankernas totala kreditgivning har successivt avtagit under de senaste åren. Den uppgick 1967 till närmare 6 miljarder kr. men 1970 till endast 1,2 miljarder kr. Minskningen 1969 berörde huvudsakligen näringslivet. Under 1970 minskade affärsbankernas innehav av statspapper kraftigt i samband med inlösen av förfallna lån.

Utlåningen från AP-fonden har fortsatt att expandera. Den var 4,2 miljarder kr. 1967 och drygt 6,7 miljarder kr. 1970. Som framgår av tabell 2 var kapitaltillväxten för AP-fonden avsevärt större än totala avgiftsinflödet för samtliga i tabellen redovisade år. Ränteinkomsterna har

Tabell IX: 1. Kreditmarknaden 1969—1970

Nettobelopp, milj. kr.

Långgivare	Låntagare				Summa
	Staten	Kommuner	Bostäder	Näringsliv	
<i>1969</i>					
Riksbanken	1 505	0	— 10	— 15	1 480
Affärsbankerna	1 530	220	1 175	655	3 580
Övriga kreditinstitut	300	1 110	6 715	2 920	11 045
därav: Allmänna pensionsfonden ¹	590	600	2 810	1 610	5 610
Allmänheten ²	460	— 10	0	690	1 140
Summa	3 795	1 320	7 880	4 250	17 245
<i>1970</i>					
Riksbanken	1 600	0	30	— 5	1 625
Affärsbankerna	— 840	110	1 990	— 30	1 230
Övriga kreditinstitut	2 225	1 075	5 660	3 650	12 610
därav: Allmänna pensionsfonden ¹	760	685	3 275	2 035	6 755
Allmänheten ²	225	10	15	315	565
Summa	3 210	1 195	7 695	3 930	16 030

¹ Exkl. återlån samt exkl. förvärv av utländska obligationer och bankers förlagsbevis.

² Inkl. investeringsbankens kortfristiga placeringar.

Källa: Riksbanken.

¹ Termerna kreditgivning, utlåning, upplåning och inlåning används genomgående i betydelse av flöden. Med utlåning menas sålunda förändringen i stocken utestående krediter.

Tabell IX: 2. Allmänna pensionsfondens kapitaltillväxt 1967—1971

Milj. kr.

	1967	1968	1969	1970	1971
Avgifter	4 161	5 195	5 643	6 100	7 100
Pensioner	433	606	833	1 166	1 750
Räntenetto	996	1 318	1 719	2 215	2 650
Kostnader	58	59	62	74	
Kapitaltillväxt	4 666	5 848	6 467	7 075	8 000

Källa: Allmänna pensionsfonden.

mer än täckt pensionsutbetalningarna och administrationskostnaderna. Avgifterna för 1975 beräknas uppgå till mellan 11—12 miljarder kr. och pensioner inklusive förvaltningskostnader till ungefär 4 miljarder kr. samt fondökningen till 12 miljarder kr. Vid det laget skulle alltså balans i det närmaste ha uppnåtts mellan ränteintäkter och utgifter och fondökningen därmed ungefär motsvara avgiftsbeloppet.

Knappt hälften av fondens kreditgivning 1970 utgjordes av krediter till bostadssektorn, vilket innebar en viss andelsminskning i förhållande till 1969. Fondens kreditgivning till näringslivet 1970 ökade ungefär lika mycket som till bostadssektorn eller med runt tal 450 miljoner kr., medan kreditgivningen till staten och kommunerna var obetydligt större 1970 än 1969. Fondens kapital förväntas öka kraftigt 1971 eller med 8 miljarder kr. Denna ökning kan förväntas resultera i ett utbud på kapitalmarknaden av samma storleksordning.

De enskilda försäkringsinrättningarnas kapitaltillväxt ökade något från 1969 till 1970 (tabell 3), vilket kan hänföras till en kraftig ökning hos liv- och sjukförsäkringsbolagen. Skadeförsäkringarnas utfall har däremot försämrats successivt. Ett flertal faktorer kan förklara kapitaltillväxten inom liv- och sjukförsäkringsbolagen de senaste åren. Ökningarna avsåg bl. a. försäkringar med engångspremier och successiva utbetalningar. Anledningen till dessa engångsförsäkringar 1970 var bl. a. att de utgjorde en

Tabell IX: 3. Enskilda försäkringsinrättnings kapitaltillväxt samt utlåning på kreditmarknaden 1967—1970

Milj. kr.

	1967	1968	1969	1970
Total kapitaltillväxt	1 660	2 064	2 060	2 205
därav: liv- och sjukförsäkrings- bolag	1 076	1 298	1 608	1 894
övriga	584	766	452	311
Utlåning	1 416	1 794	1 850	1 892

Anm. I övriga enskilda försäkringsinrättningar ingår arbetsgivarbolag, riksbolag för skadeförsäkringar samt återförsäkringsbolag.

Källor: Försäkringsinspektionen och riksbanken.

fördelaktig placeringsform inför skatteomläggningen. Ytterligare en förklaring till liv- och sjukförsäkringsbolagens kapitaltillväxt de senaste åren utgör en större överränta. Liv- och sjukförsäkringssparandets andel av hushållens beräknade totala sparande har ökat kraftigt sedan 1967, då andelen var 24 %. För 1968 t. o. m. 1970 uppgick den till respektive 34 %, 36 % samt 46 %. Denna utveckling får ses mot bakgrund av en successiv minskning av annat hushållssparande än försäkringssparande.

Trots att kreditgivningen från "andra banker" — sparbanker, postbanken och jordbrukskassor — var väsentligt lägre de tre första kvartalen 1970 jämfört med samma period ett år tidigare ökade utlåningen från dessa kreditinstitut för hela 1970 med ungefär 400 milj. kr. till 4 miljarder kr. Den häftiga omkastningen i kreditgivningen som ägde rum under fjärde kvartalet 1970 kunde främst hänföras till en omfattande kortfristig kreditgivning till staten från postbanken, vars inlåning var osedvanligt stor i slutet av 1970.

1. Finansieringsbehov och likviditet

Statens budgetunderskott, som under 1969 uppgick till 3,8 miljarder kr., minskade 1970 med knappt 600 milj. kr. Inkomsterna översteg de icke-finansiella utgifterna 1970, men då statens utlåning detta år var ganska kraftig, kvarstod ett relativt betydande negativt budgetsaldo. Budgetunderskottet 1970 finansierades till en väsentlig del genom emissioner av långfristiga obligationslån. Varken 1969 eller 1970 emitterades några kortfristiga obligationslån. I stället inlöstes ett sådant obligationslån till ett belopp av 900 milj. kr. I motsats till de närmast föregående åren utgav staten 1970 inget sparobligationslån. Genom en kombination av lotterivinster och särskilda skattefria premier utöver bankränta stimulerades däremot allmänheten att sätta in överskjutande skattemedel på bankkonto. Ca 25 % av de återbetalda skattemedlen, som uppgick till rekordbeloppet 2 800 milj. kr., sattes in på sådana bankkonton. Emissionerna av skattkamarväxlar var relativt betydande under 1970. Skattkamarväxelskulden växte med 2,4 miljarder kr. mot en ökning på 0,7 miljarder kr. 1969.

Enligt nationalräkenskaperna för *kommunerna* såsom de redovisas i kapitel VIII skulle utgiftsöverskottet, dvs. det negativa finansiella sparandet, ha ökat måttligt 1970. Denna utveckling rimmar illa med de uppgifter som kommunerna i en kreditmarknadsenkät i början av 1971 lämnade om sin upplåning, utlåning och likviditetsförändring. Med utgångspunkt från dessa uppgifter skulle kommunernas finansiella sparande 1970 ha försvagats högst avsevärt. Svartsbortfallet i enkäten var dock stort och de lämnade siffrorna får ses som mycket preliminära. Allmänt kan sägas att det förefaller troligt att det finansiella sparandet faktiskt

försämrades ganska mycket under 1970, särskilt mot bakgrund av de talrika uttalandena från kommunhåll om försämrad likviditet och stora upplåningsbehov.

Kommunernas upplåning på kreditmarknaden uppgick 1970 till i runt tal 1 200 milj. kr., dvs. en svag nedgång jämfört med 1969. Upplåningen vid sidan av den reguljära marknaden beräknas ha ökat högst avsevärt under 1970. Överslagsberäkningar av finansiellt sparande och total upplåning grundade på ovanstående kreditmarknadsenkät, indikerar en försämring av likviditeten med drygt en miljard kronor mellan 1969 och 1970. Det kan emellertid finnas skäl att tro på en något mindre likviditetsneddragning än vad enkäten indikerar, speciellt med tanke på den annorlunda bild som framkommer ur nationalräkenskapsdata.

Den i kapitel VIII antagna utvecklingen för inkomster och utgifter pekar mot en ytterligare, om än mindre, försvagning av det finansiella sparandet under 1971. I den mån en ytterligare kraftig likviditetsneddragning inte är möjlig leder detta till ett ökat upplåningsbehov eller alternativt till krav på nedjusteringar av utgiftsoverskottet.

Bostadsinvesteringarna beräknas ha minskat med 2,5 % i volym 1970. I nominella värden skulle bostadsinvesteringarnas tillväxt härigenom ha stannat vid 340 milj. kr. Ökningen av den totala kreditgivningen till bostadssektorn motsvarande i stort sett den beräknade ökningen av investeringarna. Nettoutbetalningarna av statliga lån till bostadsändamål var 1970 ca 490 milj. kr. större än 1969 och bostadssektorn tog sålunda i anspråk en mindre kreditvolym på kreditmarknaden än 1969. Som framgår av tabell 4 ökade affärsbankernas byggnadskreditgivning 1970 med 1 265 milj. kr. Därtill kommer affärsbankernas omfattande avlyft av byggnadskrediter till egen portfölj. Jämfört med 1969 minskade emellertid bostadssektorns totala nettoupplåning på obligationsmarknaden.

Bostadsinvesteringarna beräknas volymmässigt minska med 4 % 1971, vilket motsvaras av en värdemässig ökning på drygt 350 milj. kr. Statens bostadskrediter väntas 1971 öka något mindre än 1970, vilket innebär

Tabell IX: 4. Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden och statliga bostadslån 1968—1970

Nettobelopp, milj. kr.

	1968	1969	1970
Obligationer	4 350	6 465	5 600
Bostadsbyggnadskrediter hos affärsbankerna	1 620	— 510	755
Bostadslån hos andra kreditinstitut	1 905	1 925	1 340
Summa	7 875	7 880	7 695
Statliga bostadslån	800	1 415	1 900

Källa: Konjunkturinsitutet.

Tabell IX: 5. Näringslivets upplåning på kreditmarknaden 1968—1970

Nettobelopp, milj. kr.

	1968	1969	1970
Obligationer och förlagslån	1 975	1 385	1 335
Aktier	475	845	450
Upplåning hos affärsbankerna	3 375	435	— 165
Upplåning hos andra kreditinstitut	1 500	1 585	2 310
Summa	7 325	4 250	3 930

Källa: Konjunkturinstitutet.

att behovet av upplåning på marknaden ökar. Finansieringen av bostadsbyggandet för 1971 har liksom de senaste åren säkrats genom överenskommelse mellan myndigheterna och kreditinstitutet.

Näringslivets finansiella sparande beräknas som en restpost i nationalräkenskaperna. Uppskattningarna är sålunda omgivna av stora osäkerhetsmarginaler. Överslagsberäkningar ger vid handen, att det finansiella sparandet minskade både 1968—1969 och 1969—1970. 1969 ökade näringslivets vinster men investeringarna ökade än snabbare. 1970 ökade särskilt lagerinvesteringarna kraftigt. Fastän vinsterna ökade betydligt mer än 1969 fortsatte därför det finansiella sparandet att sjunka. Det minskade förmodligen mer 1969—1970 än vad det gjorde 1968—1969.

Upplåningen på den inhemska organiserade marknaden minskade 1969 med omkring 3 miljarder kr. och fortsatte att minska 1970 med ytterligare en halv miljard kronor. Den ökning i behovet av annan finansiering än på den organiserade marknaden som härigenom uppkom torde 1969 i stor utsträckning ha motsvarats av ett omslag från kraftig uppbyggnad av likviditeten 1968 till en absolut minskning av likviditeten 1969. Utvecklingen synes dock ha varit mycket olika under de båda halvåren 1969. En stark försämring av det finansiella sparandet inträffade andra halvåret i samband med den då påbörjade lageruppbyggnaden och motsvarande behov av ökad extern finansiering. Lageruppbyggnaden synes härefter ha kulminerat första halvåret 1970.

Tabell IX: 6. Likviditetsutvecklingen inom industri och handel 1968—1970

Nettobelopp, milj. kr.

	1968	1969	1970
Industri	1 600	— 190	— 550
Handel	50	— 190	165

Anm. Uppgifterna bygger på enkätundersökningar, som har utförts av statistiska centralbyrån. Med likvida medel avses kassa-, bank- och postgirotillgodohavanden samt kortfristiga penningplaceringar. Uppgifterna avser större industriföretag (med fler än 500 anställda) och handelsföretag (med fler än 200 anställda), vilka har totalundersökts.

Källa: Statistiska centralbyrån.

Tabell IX: 7. Inlåningsutvecklingen halvårsvis 1969 och 1970 samt januari—mars 1970 och 1971

Milj. kr.

	1969		1970		1970	1971
	1 halv- året	2 halv- året	1 halv- året	2 halv- året	jan.— mars	jan.— mars
Affärsbankerna	160	450	— 540	2 585	1 380	2 145
Sparbanker (77 större)	1 380	15	1 085	— 205	1 550	2 210
Postbanken	240	590	515	1 120	— 225	— 920
Jordbrukskassor	200	330	105	445	70	160
Totalt	1 980	1 385	1 165	3 945	2 775	3 595

Källa: Bankstatistiken.

Upplåningen utomlands har vid sidan av likviditetsförbrukningen under senare år utgjort en väsentlig finansieringskälla för näringslivet. Restposten i betalningsbalansen uppgick under första halvåret 1970 till drygt en miljard kronor för att sedan bli svagt negativ under andra halvåret. För hela 1970 synes totala privata upplåningen utomlands ha ökat med 2 1/2 à 3 miljarder kr. Detta belopp torde vara betydligt större än den sammanlagda minskningen mellan 1969 och 1970 av finansiellt sparande och reguljär upplåning. Likviditetsutvecklingen bör därför inte lika starkt ha förändrats i negativ riktning 1969—1970 som 1968—1969. Detta utesluter inte att näringslivets likviditet 1970 absolut sett kan ha minskat lika mycket som 1969. Denna tolkning får ett visst stöd i tabell 6. Enligt tabellen minskade 1969 likviditeten inom industri och handel med omkring 400 milj. kr., jämt fördelat på båda sektorerna. 1970 minskade likviditeten i industrin kraftigt men förbättrades i handeln. Totalt sett var minskningen lika stor 1970 som 1969.

Den här diskuterade utvecklingen av likviditeten på olika områden bör ha inverkat på bankinlåningen. Det är dock i detta fall svårt att med nuvarande inlåningsstatistik spåra dylika samband. Tabell 7 visar en successiv minskning av totala inlåningen under andra halvåret 1969 och första halvåret 1970. Denna uppbromsning återspeglar kreditåtstramningens effekt på utlåningen. Andra halvåret 1970 ökade inlåningen kraftigt — ökningen koncentrerades till postbanken och affärsbankerna och avsåg i stort sett fjärde kvartalet. Skiljaktigheterna i utvecklingen under 1970 mellan sparbankerna och affärsbankerna torde bl. a. kunna förklaras av lagerutvecklingen och den därmed sammanhängande likviditetsminskningen i näringslivet under första delen av 1970 och med sparminskning och moms-rush inom hushållssektorn under den senare delen av 1970. Kommunernas likviditetsförsämring torde också ha påverkat sparbanksinlåningen. Det kan noteras att även för affärsbankerna minskade inlåningen till de mera långfristiga räkningsformerna.

2. Riksbanken och affärsbankerna

I riksbankens balans i tabell 8 representerar ena sidan förändringen av riksbankens nettoposition gentemot affärsbankerna, dvs. saldot mellan affärsbankerna checkräkning och deras upplåning i riksbanken. På balansens andra sida står bl. a. riksbankens valutainnehav och dess innehav av svenska värdepapper. Dessa poster visar en ganska likartad utveckling motsvarande halvår 1969 och 1970. Den väsentligaste skillnad avser den lägre valutaavtappningen första halvåret 1970 jämfört med första halvåret 1969. Eftersom förändringen i värdepappersinnehavet och övriga tillgångar var av samma storleksordning båda halvåren kom utvecklingen av affärsbankernas nettoposition mot riksbanken att ganska nära avspegla valuta-utvecklingen. Under andra halvåret 1970 förändrades nettopositionen på ungefär samma sätt som ett år tidigare. Återbetalningen av upplåningen till riksbanken blev emellertid större och ökningen av insatta medel på checkkonto betydligt mindre. Det senare förklaras så gott som helst av att ökningen andra halvåret 1969 kan hänföras till kassakvotslagets ikraftsättande. Upplåningen i riksbanken var vid årsskiftet ca 1,1 miljard kr. Under första kvartalet 1971 har valuta-reserven fortsatt att öka men ökningen har mer än uppvägs av en minskning av värdepappersinnehavet.

I tabell 9 har en affärsbanksbalans sammanställts. Utvecklingen av de olika balansposterna kan till stor del ses som ett uttryck för anpassningen till olika penningpolitiska restriktioner. Med undantag för andra

Tabell IX: 8. Riksbankens tillgångar och skulder halvårsvis 1969 och 1970 samt januari—mars 1970 och 1971

Nettoförändring, milj. kr.

	1969		1970		1970	1971
	1 halv- året	2 halv- året	1 halv- året	2 halv- året	jan.— mars	jan.— mars
Valutor	-1 205	- 475	- 245	455	-205	565
Svenska skattkam- marväxlar och ob- ligationer	-1 760	2 820	-1 435	2 505	-870	-975
Övriga tillgångar (netto)	350	-1 000	- 65	-750	500	220
Totalt	-2 615	2 295	-1 745	2 210	-575	-190
Affärsbankernas checkräkning i riksbanken	- 80	465	- 30	40	- 90	- 60
Utlåning till affärs- bankerna (—)	-2 535	1 830	-1 715	2 170	-485	-130

Källa: Riksbanken.

Tabell IX: 9. Affärsbankernas tillgångar och skulder halvårsvis 1969 och 1970 samt januari—mars 1970 och 1971

Nettoförändring, milj. kr.

	1969		1970		1970	1971
	1 halv- året	2 halv- året	1 halv- året	2 halv- året	jan.— mars	jan.— mars
Kassa, obligationer och valuta	790	660	1 245	-110	260	50
Utlåning	2 760	-2 440	105	585	1 185	305
Totalt	3 550	-1 780	1 350	475	1 445	355
Inlåning från allmän- heten	160	450	-535	2 585	1 380	2 145
Nettoskuld till riks- banken	2 615	-2 295	1 745	-2 210	570	190
Nettoskuld, övriga inhemska finans- institut	985	-710	960	-1 195	770	695
Övriga skulder (netto)	-210	775	-820	1 295	-1 275	-2 675

Källa: Bankinspektionen.

halvåret 1970 har som framgår av tabellen omkastningarna av utlåningen till allmänheten varit mera drastiska än vad gäller motsvarande inlåning. De motvägande fluktuationerna såsom de kommer till uttryck i balansen har i första hand berört affärsbankernas nettoställning gentemot riksbanken.

Under andra halvåret 1970 kom den ökade inlåningen att till större delen motsvaras av återbetalning till riksbanken. Tack vare en ökning av övriga skuldposter stod dock ett utrymme till förfogande för i första hand en minskning av skulden till övriga finansinstitut men även för utlåning. Den måttliga minskningen av likviditeten sammanhängande i första hand med ett minskat förvärv av hypoteksobligationer.

3. Sammandrag av finansieringsbehoven under 1971

Någon fullständig kreditmarknadsmatris för 1971 torde torde på nuvarande stadium inte vara meningsfull att uppställa. För den offentliga sektorns del tyder dock gjorda beräkningar på ett lånebehov om knappt 3 miljarder kr. 1971. Hänsyn har då inte tagits till avtalsmässiga lönehöjningar för de statsanställda. För bostadssektorns del förutses ett jämfört med 1970 något ökat behov av upplåning på marknaden. Detta lånebehov kan tentativt sättas till drygt 8 miljarder kr. För dessa sektorer totalt kan sålunda upplåningsbehovet väntas sjunka något, eller i varje fall undergå relativt obetydliga förändringar jämfört med 1970. Det bör bl. a. mot denna bakgrund finnas förutsättningar för en ökad

kreditgivning till näringslivet och då inte minst till industrin. För att nuvarande investeringsplaner inom industrin skall kunna realiseras torde också en ökning av den totala upplåningen krävas och en omorientering av kreditpolitiken i denna riktning har redan ägt rum. De lättnader som infördes i början av år 1971 i långivningen till industriinvesteringar har liksom de gynnsammare villkoren för affärsbankernas upplåning i riksbanken inneburit en förbättring av finansieringsförhållandena. I samma riktning verkar också industriföretagens ökade möjligheter till utländsk upplåning liksom diskontosänkningarna i mars och april 1971 från 7 till 6 %. Att närmare ange i vilken utsträckning dessa förbättrade lånemöjligheter kommer att tillvaratas är dock svårt liksom i vilken omfattning kreditefterfrågan kommer att rikta sig mot den inhemska marknaden.

Enligt gjorda kalkyler — vilka närmast har karaktären av räkneexempel — ger en summering av samtliga sektorers beräknade anspråk en kreditefterfrågan riktad mot den inhemska marknaden som är något större än den som tillgodosågs 1970. Det bör kraftigt understrykas att dessa överslagsberäkningar är behäftade med stora osäkerhetsmarginaler. Eftersom olika antaganden kan göras om graden av finansiering utomlands är t. ex., som antytts ovan, flera alternativ tänkbara vad gäller den förväntade kreditgivningen till näringslivet.

Innehåll	Sid.
I. <i>Sammanfattande översikt</i>	2
II. <i>Det internationella läget</i>	15
1. Sammanfattande översikt	15
2. Länderöversikter	24
III. <i>Utrikeshandeln</i>	42
1. Exporten	42
2. Importen 1970 och 1971	55
3. Bytes- och betalningsbalansen	59
IV. <i>Produktionen</i>	66
1. Industrin	66
2. Skogsbruket	77
3. Övriga näringsgrenar och den totala produktionen	77
V. <i>Arbetsmarknaden</i>	80
1. Läget på arbetsmarknaden under 1970 och början av 1971	80
2. Arbetsmarknaden 1971	86
VI. <i>De enskilda konsumenternas ekonomi</i>	90
1. De disponibla inkomsterna	90
2. Konsumentpriserna	94
3. Den privata konsumtionen	98
VII. <i>Investeringarna</i>	102
1. Investeringsutvecklingen inom olika områden	102
2. Sammanfattning av investeringsprognosen för 1971	118
VIII. <i>Den offentliga verksamheten</i>	121
1. Allmänt	121
2. Staten	122
3. Kommunerna	126
4. Socialförsäkringssektorn	128
5. Den konsoliderade offentliga sektorn	130
6. Beräkning av budgeteffekter	132
IX. <i>Kreditmarknaden</i>	140
1. Finansieringsbehov och likviditet	142
2. Riksbanken och affärsbankerna	146
3. Sammandrag av finansieringsbehoven under 1971	147

Tabellförteckning	Sid.
I. 1. Reviderad försörjningsbalans 1970—1971	12
2. Bytesbalansen 1969—1971	13
II. 1. Bruttonationalproduktens utveckling i olika länder och länderområden 1969—1971	15
2. Konsumentpriser 1960—1970	16
3. Timförtjänsten för industriarbetare 1960—1970	17
III. 1. Exportutvecklingen för olika varugrupper 1969—1971	43
2. Importutvecklingen för olika varugrupper 1969—1971	57
3. Bytes- och betalningsbalans 1967—1971	60
IV. 1. Försörjningsbalans för handelsfärdigt järn och stål, inkl. ämnen 1968—1971	67
2. Försörjningsbalans för verkstadsprodukter, exkl. fartyg 1968—1971	69
3. Försörjningsbalans för sågade och hyvlade trävaror 1968—1971	71
4. Industriproduktionens utveckling 1969—1971	75
5. Försörjningsbalans för rundvirke 1968—1971	77
V. 1. Vid arbetsförmedlingarna registrerad arbetslöshet januari—mars 1971	84
2. Arbetslösheten enligt arbetskraftsundersökningarna januari—mars 1970 och 1971	85
VI. 1. De enskilda konsumenternas inkomster och utgifter 1969—1971	93
2. Hushållens direkta skatter och avgifter 1967—1971	94
3. Konsumentprisförändringar 1960—1971 uppdelade på komponenter	96
4. Konsumtionsutvecklingen 1968—1970	99
VII. 1. Lägenheter i påbörjade, inflyttningsfärdiga och pågående bostadsbyggen 1966—1971	104
2. Verkställda resp. planerade investeringar inom industrin 1970 och 1971 enligt investeringsenkät i februari 1971	107
3. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar 1962—1971	108
4. Planerade och faktiska förändringar av den egentliga industrins investeringar, halvårsvis, 1962—1971	109
5. Planerade och faktiska förändringar av de borgerliga primärkommunernas byggnadsinvesteringar 1961—1971	115
6. Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1970 samt prognos för 1971	116
7. Bruttoinvesteringarnas utveckling 1967—1970 samt prognos för 1971 för privat, statlig och kommunal sektor	117
VIII. 1. Statens inkomster och utgifter 1969—1971	124
2. Kommunernas inkomster och utgifter 1970—1971	127
3. Socialförsäkringssektorns inkomster och utgifter 1970—1971	129
4. Den konsoliderade offentliga sektorns inkomster och utgifter 1970—1971	131

Sid.

IX.	1. Kreditmarknaden 1969—1970	140
	2. Allmänna pensionsfondens kapitaltillväxt 1967—1971	141
	3. Enskilda försäkringsinrättningars kapitaltillväxt samt utlåning på kreditmarknaden 1967—1970	141
	4. Bostadssektorns upplåning på kreditmarknaden och statliga bostadslån 1968—1970	143
	5. Näringslivets upplåning på kreditmarknaden 1968—1970	144
	6. Likviditetsutvecklingen inom industri och handel 1968—1970	144
	7. Inlåningsutvecklingen halvårsvis 1969 och 1970 samt januari—mars 1970 och 1971	145
	8. Riksbankens tillgångar och skulder halvårsvis 1969 och 1970 samt januari—mars 1970 och 1971	146
	9. Affärsbankernas tillgångar och skulder halvårsvis 1969 och 1970 samt januari—mars 1970 och 1971	147

Bil. 1 Reviderad nationalbudget för år 1971

Diagramförteckning	Sid.
II. 1. Bruttonationalprodukten i olika länder och länderområden	19
III. 1. Volym- och prisutveckling för exporten, totalt och uppdelat på varugrupper 1965—1971	45
V. 1. Antal lediga platser vid månadens mitt 1969—mars 1971	82
VI. 1. Hushållens disponibla inkomster och konsumtionsutgifter 1967—1971	100
VII. 1. Medianbyggnadstiden i antal månader för påbörjade lägenheter 1967—1971	104
2. Investeringar inom egentlig industri och i bostäder 1965—1971	106
3. Investeringar inom egentlig industri, totalt och uppdelat på branscher 1964—1971	110
4. Byggnads- och maskininvesteringar, totalt och uppdelat på sektorer 1962—1971	119
VIII. 1. Den offentliga sektorns kalkylerade inverkan på samhälls-ekonomi 1961—1971	137

Långtidsbudget
för perioden 1971/72—1975/76

LÅNGTIDSBUDGET FÖR PERIODEN 1971/72—1975/76

1. Inledning

1.1 Långtidsbudgetens karaktär och syfte

Långtidsbudgeten tjänar som underlag för planering av den statliga och statsunderstödda sektorns utveckling på längre sikt. Den utarbetas årligen inom finansdepartementets budgetavdelning och redovisas för riksdagen i form av en bilaga till den reviderade finansplanen.

Långtidsbudgeten utgör på utgiftssidan en kalkyl över omfattningen av de finansiella och reala resurser som krävs för att av statsmakterna uppställda målsättningar skall kunna uppfyllas och gjorda åtaganden infrias. Detta betecknas i det följande "oförändrad ambitionsnivå". På inkomstsidan förutsätts nu gällande skatteregler bestå. Vid beräkningen av statsinkomsternas utveckling har vidare vissa antaganden gjorts om skatteunderlagets tillväxt.

Inga försök görs att förutse vilka nya beslut som kan komma att fattas under perioden eller effekterna härav. Långtidsbudgeten är sålunda varken en plan eller ett program för den önskvärda utvecklingen eller en prognos för den sannolika utvecklingen. Långtidsbudgetens syfte är att ange de inteckningar i det framtida resursutrymmet som gjorts genom redan fattade beslut och att därigenom utgöra en del av statsmakternas beslutsunderlag. På grundval av detta kan förslag om nya aktiviteter bedömas och omprövningar av redan gällande program aktualiseras.

1.2 Oförändrad ambitionsnivå

Resursanspråken inom samtliga verksamhetsområden beräknas med utgångspunkt från att oförändrad ambitionsnivå skall upprätthållas. Detta begrepp är inte liktydigt med oförändrad standard eller oförändrade resursinsatser. Nedanstående typfall avser att närmare belysa innebörden av begreppet oförändrad ambitionsnivå som det används i långtidsbudgeten.

1. I vissa fall har statsmakterna *beïoppmässigt kvantifierat* ambitionsnivån. Detta gäller i allmänhet utgifter av transfereringskaraktär. De sålunda kvantifierade programmen kan vara av olika slag:

- a) För några aktiviteter föreligger målsättningar som gäller tills

vidare och som inte innefattar standardhöjningar. Detta gäller t. ex. de allmänna barnbidragen som utgår med fastställt belopp för alla barn under 16 år. Här påverkas anslagsutvecklingen vid oförändrad ambitionsnivå endast av antaganden om befolkningsutvecklingen.

b) För vissa verksamheter innefattar den kvantifierade målsättningen standardhöjningar under hela eller en del av den tid som omfattas av långtidsbudgeten. Oförändrad ambitionsnivå innebär i detta och liknande fall att utgifterna successivt höjs i enlighet med den beslutade planen. Ett exempel härpå är anslaget till folkpensioner. I långtidsbudgeten har således lagts in utgifterna för den årliga standardstegringen i form av pensionstillskott.

c) Slutligen finns på några områden tidsbegränsade program. I dessa fall har utgifterna antagits falla bort i och med att programmet upphör. Ett exempel är programmet för bidrag till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin vilket löper ut budgetåret 1973/74. Några utgifter för detta ändamål under åren därefter har därför inte lagts in i långtidsbudgeten.

Den här beskrivna metoden för beräkning av statsutgifterna innebär inte något ställningstagande till frågan om programmen bör förlängas eller ändras. I den mån det är orealistiskt att räkna med att anslagen kommer att falla bort när programmen löper ut underskattas omfattningen av de framtida resursanspråken. I vissa fall har statsmakterna låtit förstå att tidsbegränsade program avses bli förlängda i en eller annan form utan att formella beslut fattats härom. Det gäller t. ex. det regionalpolitiska stödet. Utgifterna för dessa program förutsätts i dessa fall ligga kvar på oförändrad nivå. I fråga om vissa avtal inom sjukvården, som löper ut under långtidsbudgetperioden men som skall förnyas, har schablonmässigt antagits oförändrad anslagsnivå.

2. I andra fall har statsmakterna *kvantifierat målen* men inte i anslagstermer. Sådana preciseringar återfinns beträffande viss offentlig produktion. Ett exempel på detta är bostadsbyggnadsprogrammet. I dessa fall har i långtidsbudgeten tagits upp de resurser som beräknats nödvändiga för att uppnå de fastställda målsättningarna. Eftersom beräkningarna avser de erforderliga resursinsatserna utgår de från vissa antaganden om rationalisering och produktivitet.

3. För de flesta anslag *saknas* av statsmakterna *kvantifierade mål*. I dessa fall har oförändrad ambitionsnivå bedömts från andra och i allmänhet mera skönsmässiga utgångspunkter.

a) En i vissa fall användbar metod är att utgå från oförändrad kvalitet på den statliga tjänsteproduktionen som den upplevs av den enskilde konsumenten. Detta innebär att produktionen får anpassas till förändringar i efterfrågan. Vid beräkningen av insatsen av resurser tas hänsyn till produktivhetsutvecklingen. Denna metod är i princip

den som används för bl. a. de flesta myndighetsanslag, dvs. utgifter för löner och omkostnader. Oförändrad ambitionsnivå innebär t. ex. oförändrade väntetider för de tjänster statsmyndigheterna tillhandahåller allmänheten. Det bör dock understrykas att stora svårigheter föreligger att rätt bedöma efterfråge- och produktivitetsutvecklingen. Antagandena måste göras mycket schablonartade.

b) För de statliga verksamhetsgrenar som förekommer på statsbudgetens utgiftssida i huvudsak som investeringar, bl. a. kommunikationsverken och vägbygget, föreligger särskilda svårigheter att avgöra vilken anslagsutveckling som krävs för att anpassa produktionen till förändringar i efterfrågan. Detta sammanhänger främst med svårigheten att mäta produktionen och dess samband med investeringar och efterfrågan. Det kan exempelvis vara svårt att mäta de tjänster som vägnätet levererar och således även den relativa ökningen till följd av investeringar. För att få ett praktiskt användbart kriterium har valts att låta oförändrad ambitionsnivå innebära att investeringarna ökar i takt med efterfrågan med hänsyn tagen till förväntad produktivitetsutveckling.

c) Inom vissa områden saknas kontinuerlig investeringsverksamhet av större omfattning. Däremot aktualiseras punktvis vissa större projekt utan att dessa i och för sig innebär höjd målsättning för verksamheten. Som exempel kan nämnas uppförandet av förvaltningsbyggnader. I den mån en utbyggnad inte följer av fastlagda program har en allmän skälighetsbedömning fått göras.

1.3 Beräkningsunderlag

Långtidsbudgeten omfattar endast i statsbudgeten ingående utgifter och inkomster. Härav följer att affärsverksamhetens driftutgifter och andra utgifter för de statliga bolagen än tillskott av kapital inte ingår i beräkningarna. Detsamma gäller en stor del av socialförsäkrings-systemet, bl. a. AP-fondens utgifter och inkomster.

Grundvalen för långtidsbudgeten utgörs av långtidsbedömningar som utförts av myndigheterna. Den slutliga bedömningen av anslagsutvecklingen vid oförändrad ambitionsnivå har gjorts inom finansdepartementets budgetavdelning efter samråd med vederbörande fackdepartement.

Vid en diskussion av den statliga utgiftsutvecklingen under de framförliggande budgetåren är det naturligt att göra jämförelser med utvecklingen under tidigare år. Sådana jämförelser kan bl. a. visa i vilken mån nya tendenser i den totala utgiftsutvecklingen eller i utvecklingen på skilda delområden gör sig gällande.

Som jämförelsematerial kommer i det följande att användas statistiken över budgetutfallen för budgetåren 1965/66—1969/70. För bud-

getåret 1970/71 föreligger slutredovisning först hösten 1971. Detta budgetår har därför inte tagits med i kalkylerna.

Beräkningarna av den framtida utgiftsutvecklingen utgår från anslagsbeloppen för budgetåret 1971/72 enligt 1971 års statsverksproposition. Vid beräkningarna har hänsyn även tagits till därefter framlagda särpropositioner och av riksdagen fattade beslut. Två alternativa beräkningar har utförts, dels en i fasta priser och löner, dels en i löpande priser och löner. I tabellerna 5 och 6 i kapitel 3 redovisas de totala utgifternas utveckling enligt dessa alternativa beräkningar. I samma kapitel finns också utgifterna fördelade på ändamålsgrupper. Dessa avser volyمبرäkningar. Inom vissa områden redovisas även utgiftsförändringar som följer av ett antagande om löpande priser.

Speciella svårigheter uppstår vid försök att mäta den offentliga sektorns produktion. Dessa svårigheter sammanhänger med att den offentliga produktionen i flertalet fall inte saluförs på en marknad med prisbildning. Därmed försvåras också mätningen av produktivetsutvecklingen inom den offentliga sektorn. Produktionen inom den offentliga sektorn anges därför i nationalräkenskaperna till i huvudsak samma värde som resursinsatserna, vilket leder till att någon produktivetsökning statistiskt inte registreras. Syftet med långtidsbudgeten är emellertid att ange de resursinsatser som krävs för att upprätthålla en oförändrad ambitionsnivå. I många fall knyts begreppet oförändrad ambitionsnivå därvid till en viss produktionsvolym. I dessa fall görs vid utgiftsberäkningen ett antagande om en viss produktivetsutveckling.

För att uppnå jämförbarhet med den redovisade framtida utgiftsutvecklingen är det nödvändigt att även den historiska perioden avspeglar utgiftsförändringar i fasta priser. Omräkningen av utgifterna från löpande till fasta priser har gjorts med hjälp av olika indexserier. För vissa utgiftsgrupper finns direkt användbara index. Detta gäller t. ex. de kvantitativt viktiga direkta inkomstöverföringarna. Dessa har omräknats efter konsumentprisindex. För andra grupper saknas direkt tillämpbara index. Detta gäller t. ex. för de anslag som innehåller omkostnader. För dessa komponenter har använts konsumentprisindex sedan denna rensats från varugrupper som inte är relevanta för den statliga konsumtionen.

Den angivna metodiken för volyمبرäkning innebär således, bortsett från eventuella beräkningstekniska felaktigheter, att för de utgiftsgrupper som innefattar transfereringar och finansiella transaktioner (utlåning) anges den nytta i reala termer som resursöverföringen representerar för mottagaren. För de utgifter som innebär statlig konsumtion eller investering anger volyمبرäkningarna statens efterfrågan på reala resurser.

2. Samhällsekonomisk bakgrund

2.1 Inledning

Den offentliga sektorn tar i dag i anspråk ca 1/3 av de totala ekonomiska resurserna. Detta sker i form av statliga och kommunala konsumtions- och investeringsutgifter, varav de statliga utgifterna dock endast motsvarar hälften av kommunernas. Den offentliga sektorn kan användas som ett instrument i den ekonomiska politiken. Genom att offentlig konsumtion och offentliga investeringar tillåts växa snabbare eller långsammare än övriga sektorer kan resursfördelningen i samhället direkt påverkas. Därutöver kan statsmakterna indirekt genom t. ex. inkomstöverföringar och utlåning påverka fördelningen av de disponibla inkomsterna och förmögenhetsförhållandena i övrigt inom andra sektorer.

Sambandet mellan den offentliga sektorn och övriga sektorer kan sägas vara dubbelsidigt. Tillväxten inom den offentliga sektorn är beroende av den allmänna framstegstakten och resurstillgången i samhället. En ekonomisk tillväxt föutsätter emellertid insatser inom den offentliga sektorn och ger även upphov till en ökad efterfrågan på offentliga tjänster. En uppgift för den statliga budgetplaneringen är att åstadkomma en avvägning mellan olika sektorer. Härvid måste den offentliga efterfrågan på varor och tjänster och övrig påverkan på ekonomin utvecklas så att balans mellan tillgängliga resurser och totala anspråk upprätthålls. Långtidsbudgeten avser att vara ett underlag för en sådan avvägning.

Redovisningen i detta avsnitt bygger på 1970 års långtidsutredning "Svensk ekonomi 1971—1975" (SOU 1970: 71). Från denna utredning återges här dels kalkylerna över de faktorer som bestämmer den totala resurstillväxten i samhällsekonomin, nämligen förändringarna i arbetskraften och produktiviteten, dels resursfördelningen enligt utredningens huvudkalkyl.

2.2 Arbetskraftsutvecklingen

Tillgången på arbetskraft uttryckt i antal arbetstimmar minskade under senare hälften av 1960-talet. Denna nedgång väntas enligt utredningen fortsätta under 1970-talet, om än i något långsammare takt. I det följande redovisas de viktigaste faktorerna bakom denna utveckling.

Såväl den totala befolkningen som den yrkesverksamma befolkningen beräknas fortsätta att öka under 1970-talet. Tillväxten blir dock något långsammare än tidigare. I kalkylen över befolkningsförändringarna antas att nettoinvandringen kommer att uppgå till i genomsnitt 20 000 personer per år. Detta motsvarar ungefär genomsnittet under 1960-talet.

Förvärvsfrekvensen för gifta kvinnor förutsätts öka fram till 1975. Ökningen beräknas dock av utredningen bli något mindre än under föregående femårsperiod. Mot denna uppgång står en beräknad fortsatt nedgång i förvärvsfrekvensen för män och ogifta kvinnor. Nedgången förväntas dock bli något mindre än under de gångna åren.

Sammantaget skulle detta ge ett något lägre tillskott till arbetskraften under prognosperioden än under den senaste femårsperioden. Antalet personer i arbetskraften väntas sålunda öka med drygt 90 000 under perioden 1970—1975, dvs. med 2,3 %. Motsvarande förändring under perioden 1965—1970 var 126 000 eller 3,3 %. Hela arbetskraftstillskottet skulle bestå av gifta kvinnor.

Före utgången av år 1972 skall den lagstadgade arbetstiden förkortas från 42,5 till 40 timmar per vecka. Därmed minskar medelarbets-tiden. Eftersom denna påverkas även av en rad andra faktorer, t. ex. frånvaro och övertidsarbete, beräknas det totala antalet arbetstimmar av utredningen minska med 0,8 % per år under perioden 1970—1975. Detta motsvarar i stort utvecklingen mellan åren 1965 och 1970.

2.3 Produktivitetsutvecklingen

Resurstillväxten bestäms av tillgången på arbetskraft och av ökningen i produktiviteten, dvs. produktionen per arbetad timme. Långtidsutredningens kalkyl över produktivitetsutvecklingen bygger i huvudsak på en framskrivning av hittills observerade tendenser. Den totala ökningen påverkas dock av förskjutningar mellan näringsgrenar med olika produktivitet. I detta sammanhang är framför allt tillväxten av tjänstesektorn av betydelse eftersom en väsentligt lägre produktivitet registreras inom denna sektor än inom t. ex. industrin.

För hela ekonomin beräknas produktivitetsökningen under perioden 1970—1975 till 4,9 % per år. Detta innebär en långsammare ökningstakt än under 1960-talet men snabbare än under 1950-talet. Det bör understrykas att ökningstakten blir beroende av hur resurserna fördelas på olika områden under prognosperioden. Därvid gäller beräkningsmässigt att ökad offentlig sysselsättningsandel ger en lägre ökningstakt i den samlade produktiviteten. Detta beror på att man i statistiken för den offentliga konsumtionen i huvudsak inte registrerar några produktivitetsökningar. I realiteten torde inte obetydliga produktivitetsvinster ha uppkommit under senare år. I detta sammanhang kan konstateras att en snabb produktivitetsutveckling i näringslivet förutsätter insatser inom den offentliga sektorn. Detta förhållande kan belysas bl. a. med att den snabba omstruktureringen av näringslivet, som varit en av betingelserna för produktivitetssuppgången, förutsatt stora samhällsinsatser på t. ex. utbildningens och arbetsmarknadspolitikens områden.

2.4 Produktionsutvecklingen

Tabell 1. Produktionskapacitetens förändring 1950—1975

Procent per år

	1950— 1960	1960— 1965	1965— 1970	¹ 1970— 1975
Arbetskraft i timmar	0,1	0,3	—0,9	—0,8
Produktivitet per arbetstimme	3,3	5,6	5,2	4,9
BNP-kapacitet från produktionssidan	3,4	5,9	4,3	4,1
Beräknad statistisk avvikelset ²	0	—0,5	—0,4	—0,3
BNP-kapacitet från användningssidan	3,4	5,4	3,9	3,8

¹ Enligt långtidsutredningens kalkyl.

² Enligt nationalräkenskaperna har BNP-beräkningarna från användningssidan hittills systematiskt gett en lägre tillväxttakt än beräkningarna från produktionssidan. Det har förutsatts att denna systematik även kommer att gälla för prognosperioden.

Sammantaget ger utredningens kalkyler över arbetskraftstillgången och produktivitetens utveckling en möjlig tillväxt av bruttonationalprodukten under perioden 1970—1975 med 3,8 % per år (tabell 1). Utrymmet för produktionsökning skulle därmed vara lika stort som den faktiska tillväxten under perioden 1965—1970. Till följd av att arbetsförförkortningen i sin helhet skall tas ut före år 1973 varierar den möjliga tillväxttakten starkt under perioden. För åren 1970—1973 har den beräknats till endast knappt 3 % per år, medan den för de två återstående åren i perioden beräknats stiga med 4,8 % per år.

2.5 Resursfördelningen

I långtidsutredningen redovisas olika alternativ vad gäller fördelningen av produktionsökningen på olika användningsområden. Mot bakgrund av det underskott i bytesbalansen som förelagat under senare hälften av 1960-talet har kravet på balans i de utrikes betalningarna kommit att inta en dominerande ställning bland de överväganden om resursernas fördelning som görs i utredningen. För samtliga presenterade alternativ gäller sålunda att balansen skall återställas under perioden 1970—1975. Enligt utredningens huvudkalkyl krävs därvid att 0,35 % av den årliga produktionsökningen direkt tas i anspråk för att förbättra utrikesbalansen. Därutöver krävs att en relativt betydande investeringsaktivitet inom industrin uppnås redan i periodens början. Detta innebär enligt utredningens huvudkalkyl att utrymmet för i första hand en ökning av offentlig konsumtion och investering blir något lägre än tidigare. Resursfördelningen enligt denna kalkyl återges i tabell 2.

Den offentliga konsumtionen har i huvudkalkylen förutsatts öka med i genomsnitt 4,5 % per år under perioden 1970—1975. Redan vid denna ökning av de offentliga konsumtionsutgifterna, som ligger under

Tabell 2. Försörjningsbalansens utveckling 1960—1975

Förändring i volym, procent per år

	1960— 1965	1965— 1970	1970— 1975
Privat konsumtion	5,0	3,4	3,3
Offentlig konsumtion	4,8	5,2	4,5
Statlig	5,0	1,3	3,5
Bruttoinvesteringar	6,5	3,4	3,5
Statliga	2,4	2,0	3,5
Export av varor och tjänster	6,6	8,8	7,3
Import av varor och tjänster	6,8	8,0	6,2
Bruttonationalprodukten	5,4	3,9	3,8

¹ Enligt långtidsutredningens kalkyl.

den som noterats för 1960-talet, måste den privata konsumtionen stiga långsammare än den totala produktionen. Den årliga ökningen av den privata konsumtionen skulle sålunda begränsas till 3,3 % eller en halv procentenhet mindre än nationalinkomstens tillväxt. Med hänsyn till de inteckningar i det totala konsumtionsutrymmet som gjorts bl. a. genom utfästelser om pensionstillskott och kraftigt ökande ATP-utbetalningar begränsas den möjliga konsumtionsökningen per capita för befolkningen under pensionsåldern till 2.6 % per år.

Utredningens huvudkalkyl innebär att investeringarnas andel av de totala resurserna sjunker något. För att uppnå balans år 1975 i de utrikes betalningarna måste dock en hög investeringstakt upprätthållas inom industrin. Den årliga investeringsökningen inom denna sektor beräknas i utredningen till 6,5 %.

Mot bakgrund av det beräknade resurstillskottet och kraven på resursutrymme diskuterar utredningen utförligt olika avvägningsfrågor som den ekonomiska politiken kan ställas inför under perioden. Spänningarna mellan resurskrav och resurstillgångar framträder särskilt markerat under de tre första åren. Detta har sin grund i att bruttonationalproduktens ökning under perioden 1970—1973, till följd av arbetstidsförkortningen, beräknas stanna vid i genomsnitt knappt 3 % per år. Häremot står särskilt inom den offentliga sektorn en jämn och starkt uppbunden efterfrågeökning.

Sammanfattningsvis anger långtidsutredningen följande förutsättningar för den ekonomiska politiken under perioden. De offentliga utgifterna har i utgångsläget en hög stegringstakt, som kan dämpas först successivt. Samtidigt måste utrymme beredas för ökade industriinvesteringar redan under de första åren av perioden. Tillsammans ställer detta stora krav på en begränsning av den privata konsumtionstillväxten. För perioden som helhet gäller enligt utredningens bedömning att en större restriktivitet än tidigare måste iaktas i fråga om de offentliga utgifterna. Denna restriktivitet måste sättas in redan vid periodens början.

3. Utgiftsutvecklingen

I detta avsnitt redovisas statsutgifternas utveckling under långtidsbudgetperioden. Redovisningen omfattar de totala utgifterna över statsbudgeten. Dessa redovisas grupperade efter ändamål. De elva största ändamålsgrupperna, vilka tillsammans svarar för ca 90 % av utgifterna under budgetåret 1971/72, särredovisas. En redovisning av de totala utgifternas utveckling lämnas i tabell 5 på s. 29. Beräkningarna redovisas i fasta priser och utgår från de utgifter som redovisas i den reviderade finansplanen. För vissa anslag som är direkt knutna till prisindex redovisas också utgifternas utveckling i löpande priser. Till grund för dessa beräkningar ligger ett antagande om att priserna skall stiga med 3 % om året fr. o. m. budgetåret 1972/73. En redovisning av totalutgifternas utveckling i löpande priser lämnas i tabell 6 på s. 30.

3.1 Utbildning och forskning

Denna anslagsgrupp omfattar de statliga utgifterna för utbildningsväsendet och för den civila forskning som bedrivs antingen av staten eller med statligt stöd. Anslagsgruppen har indelats i undergrupper, varav de största är grundskolan, gymnasiala skolor, högre utbildning och forskning samt studiesociala ändamål. I gymnasiala skolor ingår de nuvarande skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola, vilka den 1 juli 1971 ersätts av gymnasieskolan, samt folkhögskolan. Till högre utbildning och forskning har förts bl. a. anslagen till universitet och högskolor, undervisningssjukhusen samt de statliga forskningsråden och styrelsen för teknisk utveckling. I denna undergrupp ingår även de statliga utgifterna för forsknings- och utvecklingsverksamhet på atom-

Utbildning och forskning

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66 —1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72 —1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72 —1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
Totala utgifter	+ 7,5	9 353	+413	+257	+213	+232	+ 4,4	+2,9
därav								
grundskolan	+ 8,9	3 435	+ 14	+ 35	+ 36	+ 47	+ 0,4	+0,9
gymnasiala skolor	+ 9,3	1 482	+ 53	+ 38	+ 27	+ 34	+ 3,6	+2,5
högre utbildning och forskning	+10,2	2 433	+148	+133	+ 99	+116	+ 6,0	+4,7
studiesociala ändamål m. m.	+ 8,8	1 515	+178	+ 38	+ 35	+ 31	+11,7	+4,3

energiområdet. Studiesociala ändamål omfattar det statliga studie-stödet till samtliga kategorier av studerande.

Den starka ökningen av de statliga utgifterna för utbildning och forskning under perioden 1965/66—1969/70 återspeglar den intensiva reformverksamhet som ägt rum inom området.

Den nioåriga *grundskolan*, vars genomförande beslutades år 1962, är nu nästan helt genomförd och kommer att vara fullt utbyggd i hela landet läsåret 1972/73. Den nya reviderade läroplanen för grundskolan har börjat tillämpas under en treårsperiod med början läsåret 1970/71. Denna reform innebär framför allt, att högstadiet blir mera sammanhållet, vilket ger alla barn och ungdomar en i huvudsak gemensam grundutbildning.

Elevantalet i grundskolan beräknas 1971/72 uppgå till ca 975 000. Antalet elever stiger successivt under perioden och miljonstrecket passeras läsåret 1973/74. Ökningen är mest markerad på lågstadiet och mellanstadiet. Behovet av lärare ökar med ca 1 000 om året.

Anslagsutvecklingen styrs förutom av elevutvecklingen även av klassstorlekarna och rådande organisatoriska förhållanden. Klasstorlekarna beräknas successivt anpassas till den något högre nivå som låg till grund för 1962 års grundskolebeslut. Den nya läroplanen beräknas medföra en viss minskning av lärarbehovet. Anslagsutvecklingen påverkas även av det sätt varpå driftbidragen utbetalas till kommunerna.

Till grund för utvecklingen under långtidsbudgetperioden för *gymnasiala skolor* ligger beslut som fattas av statsmakterna åren 1964 och 1968. I 1964 års beslut behandlades i detalj den inre utformningen och dimensioneringen av gymnasium och fackskola samtidigt som principen om en samordnad planering av det gymnasiala skolstadiet fastslogs. Enligt 1968 års beslut ersätts de nuvarande skolformerna gymnasium, fackskola och yrkesskola av en skolform, gymnasieskolan, fr. o. m. läsåret 1971/72. Vidare innebar beslutet en omläggning av den nuvarande yrkesutbildningen. Denna kommer att få en bredare inriktning samtidigt som utbildningstiden i genomsnitt förlängs, vilket leder till en inte obetydlig kostnadsökning.

F. n. motsvarar antalet nybörjarplatser i gymnasieskolan i runt tal ca 90 % av en årskull 16-åringar. På längre sikt bedöms den nya gymnasieskolan fortlöpande expandera så att praktiskt taget alla ungdomar efter genomgången grundskola kommer att fortsätta sin utbildning. Ökningen har i långtidsbudgeten beräknats till sin alldeles övervägande del falla på den del av gymnasieskolan som motsvarar den nuvarande yrkesskolan.

Reformeringen av *vuxenutbildningen* år 1967 innebar en kraftig förstärkning av resurserna för såväl folkbildningen som de kommunala skolorna för vuxna och de riksrekryterande statliga vuxenskolorna i Norrköping och Härnösand. Genom propositioner till 1970 och 1971

års riksdagar har framlagts förslag om nya betydelsefulla steg i utbyggnaden av vuxenutbildningen. Det statliga stödet har förbättrats i olika avseenden. Kostnaderna för vuxenutbildningsändamål antas öka under hela långtidsbudgetperioden.

Beräkningen av anslagsutvecklingen inom den *högre utbildningen* baseras i vad avser universiteten och högskolorna på i huvudsak två faktorer. För de fria fakulteterna har den beräknade närvaron uppskattats mot bakgrund av prognoser från statistiska centralbyrån och universitetsmyndigheterna. Beräkningarna är gjorda med hänsyn bl. a. till den pågående försöksverksamheten med vidgat tillträde till högre studier och till den ökade genomströmningshastighet som bör bli följden av de nyligen införda fasta studiegångarna vid filosofiska fakulteter. För de spärrade fakulteterna har beräknats det medelsbehov som under långtidsbudgetperioden uppstår till följd av hittills fattade beslut om intagningskapaciteten. Huvuddelen av kostnadsökningarna faller på den redan beslutade utbyggnaden av de medicinska, odontologiska, matematisk-naturvetenskapliga och tekniska utbildningsvägarna. Statsmakterna beslutade år 1970 om en väsentlig utbyggnad av antalet utbildningsplatser vid socialhögskolorna. I en nyligen framlagd proposition föreslås ytterligare en socialhögskola, förlagd till Östersund. Vidare har räknats med kostnader för högre teknisk utbildning i övre Norrland. Även kostnaderna för universitetsadministration samt biblioteks- och servicefunktioner beräknas stiga. Uppförande och iordningsställande av undervisningslokaler vid universiteten och högskolorna kommer likaledes att ställa krav på ökade anslag under långtidsbudgetperioden.

Utbyggnaden av lärarhögskolorna i enlighet med besluten av 1967 års riksdag har avslutats vid periodens början och utgifterna för lärarhögskolorna beräknas förbli ungefär konstanta under långtidsbudgetperioden. Förskolläroverutbildningen beräknas emellertid öka under perioden.

Medel till *forskning* anvisas över riksstaten genom anslagen till dels de statliga forskningsråden, styrelsen för teknisk utveckling, AB Atomenergi m. fl., dels universiteten och högskolorna. Ökningen av anslagen till direkta forskningsändamål har under de senaste åren varit betydande och för långtidsbudgetperioden beräknas en fortsatt ökning. Inte minst gäller detta insatserna för teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete. Anslaget till AB Atomenergi minskar dock i enlighet med en av riksdagen antagen plan. Ett fortsatt deltagande i det europeiska och nordiska forskningssamarbetet har förutsatts vid anslagsberäkningarna.

Anslagen till *studiesociala ändamål* har till följd av utbildningsväsendets expansion och de studiesociala reformerna ökat kraftigt under de senaste åren. Utgiftsökningen under långtidsbudgetperioden dämpas bl. a. genom stigande återbetalningar av studiemedel. Utgifterna för

studiemedel har beräknats med hänsyn till att basbeloppet antas stiga till 7 100 kr. under budgetåret 1971/72.

3.2 Folkpensioner m. m.

Denna anslagsgrupp domineras av kostnaderna för folkpensioneringen. Vidare ingår statens bidrag till sjukförsäkringen samt kostnader för vissa yrkesskadeersättningar och för den allmänna försäkringens administration. Anslagsgruppen utgörs nästan helt av transfereringar till hushållen.

Kostnaderna för *folkpensionerna* har — räknat i fasta priser — stigit med i genomsnitt 6,3 % per år under perioden 1965/66—1969/70. Delvis är ökningen en följd av att antalet pensionärer har stigit under denna tid, men till en stor del beror utgiftstegringen på de standardförbättringar som har beslutats av statsmakterna. Kompensationen för prisstegringar följer utvecklingen av basbeloppet enligt lagen om allmän försäkring, vilket i sin tur följer konsumentprisindex. Folkpensionens årsbelopp var den 1 juli 1965 4 075 kr. för ensamstående och 6 370 kr. för makar. Motsvarande belopp var den 1 juli 1970 6 048 kr. resp. 9 576 kr. och beräknas den 1 juli i år uppgå till 6 831 kr. för ensamstående och 10 902 kr. för makar. Vid 1969 års riksdag beslutades ett nytt system för standardhöjning av folkpensionerna under åren 1969—1978. För folkpensionärer som saknar ATP eller har lågt ATP-belopp utgår pensionstillskott som första året motsvarar 3 % av basbeloppet och därefter årligen ökar för att vid tioårsperiodens slut utgöra 30 % av basbeloppet. Tillskotten utgår med samma belopp oberoende av civilstånd, dvs. makar erhåller dubbelt tillskott. Folkpensionen kommer år 1978 att för ifrågakvarande pensionärer utgöra 120 % av basbeloppet för ensamstående och 200 % av basbeloppet för makar. Motsvarande andelar var den 1 juli 1968 90 resp. 140 %.

Den 1 juli 1970 trädde ändrade regler för erhållande av förtidspension i kraft. Personer med tungt eller pressande arbete har därigenom fått ökade möjligheter att få folkpension före 67 år. De ändrade reglerna för förtidspensionering och förändringar i befolkningens ålderssammansättning gör att antalet folkpensionärer fortsätter att öka under långtidsbudgetperioden. Således beräknas antalet pensionärer, f. n. inemot 1 400 000, öka årligen med 22 000 ålderspensionärer och 3 000 förtidspensionärer. Till följd av utbyggnaden av ATP-systemet beräknas antalet ålderspensionärer med pensionstillskott minska med 17 000 per år.

År 1960 utgjorde åldersgruppen över 65 år ca 12 % av befolkningen. Vid långtidsbudgetperiodens slut beräknas denna grupp utgöra ca 15 % av befolkningen.

Vid beräkningen av folkpensionsanslaget i fasta priser under

Folkpensioner m. m.

(Milj. kr., fasta priser)

	Genom- snittlig procentu- ell för- ändring 1965/66 —1969/ 70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentu- ell för- ändring 1971/72 —1972/ 73	Genom- snittlig procentu- ell för- ändring 1971/72 —1975/ 76
			1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76		
<i>Totala utgifter</i>	+5,8	9 352	-535	+349	+329	+318	+5,3	+3,9
däruv								
folkpensioneringen	+6,3	8 446	+505	+318	+298	+277	+6,0	+3,9
sjukförsäkringen	+1,0	878	+30	+30	+30	+40	+3,4	+3,5

långtidsbudgetperioden har den höjning av basbeloppet som inträffade i mars detta år inräknats i anslaget för budgetåret 1971/72. Vidare har beräknats att en ytterligare höjning av basbeloppet inträffar under budgetåret 1971/72, då basbeloppet beräknas stiga till 7 100 kr. Effekten av denna förändring faller i huvudsak på budgetåret 1972/73. Härefter omfattar beräkningarna endast utgiftshöjningar till följd av det ökande antalet folkpensionärer och den fortgående höjningen av pensionstillskotten.

Till budgetåret 1972/73 ökar utgifterna för folkpensioner med ca 500 milj. kr. Effekterna av nyssnämnda förändring av basbeloppet utgör härav ca 160 milj. kr. Vidare hänförs 153 milj. kr. till det ökade antalet pensionärer och 187 milj. kr. till höjningen av pensionstillskotten. Anslagsutvecklingen under långtidsbudgetperioden till följd av dessa båda sistnämnda faktorer framgår av följande tablå.

	Anslagsförändring till			
	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Ökat antal pensionärer	+153	+148	+147	+144
Höjda pensionstillskott	+187	+170	+151	+133
<i>Summa</i>	+340	+318	+298	+277

Eftersom folkpensionerna höjs automatiskt vid förändringar i konsumentpriserna har en alternativberäkning i löpande priser gjorts för folkpensionsanslaget. Till grund för denna beräkning har legat en

Genom- snittlig procentuell förändring 1965/66— 1969/70	Anslag 1971/ 72	Anslagsförändring till				Procentu- ell föränd- ring 1971/ 72—1972/ 73	Genom- snittlig procentuell förändring 1971/72— 1975/76
		1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76		
+6,3	8 415	+583	+561	+541	+560	+6,9	+6,1

antagen prisstegring med 3 % per år fr. o. m. budgetåret 1972/73. Utvecklingen av folkpensionsanslaget i löpande priser framgår av tablån nederst på föregående sida.

Under perioden 1965/66—1969/70 har genomförts ett flertal reformer inom *sjukförsäkringen*. År 1967 slopades karensdagarna och sjukpenningen höjdes väsentligt. År 1968 förbättrades läkemedelsrabatterna och ersättningen för läkarvårdskostnader höjdes. Sjukförsäkringens utgifter för tilläggsjukpenning och läkemedelsrabatter finansieras emellertid genom arbetsgivar- och egenavgifter till försäkringen. Detta förklarar varför reformverksamheten inte kommer till uttryck i anslagsutvecklingen under den förflutna perioden. Från den 1 januari 1970 har genomförts ett nytt system för ersättning för läkarvård meddelad av läkare anställda i offentlig tjänst, den s. k. 7-kronorsreformen. Statsmakterna har vidare under år 1970 antagit förslag som avser att åstadkomma större jämlikhet mellan män och kvinnor inom sjukförsäkringen. I anslutning till övergången till obligatorisk särbeskattning har hemarbetande make utan arbetsinkomst befriats från att betala sjukförsäkringsavgift. För att täcka avgiftsbortfallet har statsbidraget till sjukvårdsförsäkringen höjts. Anslagsberäkningen för långtidsbudgetperioden bygger på oförändrade bestämmelser och taxor. Sjukförsäkringsutgifterna beräknas öka med närmare 6 % per år, varav ca 2 % kan hänföras till förändringar i folkmängden och förskjutningar i åldersstrukturen. Detta innebär till följd av statsbidragets konstruktion att statsbidraget beräknas öka med 3,5 % årligen under långtidsbudgetperioden.

3.3 Totalförsvaret

Utgifterna inom gruppen totalförsvaret avser till helt övervägande del det militära försvaret. Härutöver ingår civilförsvaret, det ekonomiska försvaret samt övriga delar av totalförsvaret. Utgifterna för totalförsvaret uppgår budgetåret 1971/72 till ca 13 % av de totala statsutgifterna. Försvarets andel av de sammanlagda statliga konsumtions- och investeringsutgifterna är däremot avsevärt högre och uppgår till ca 35 %. De ekonomiska ramarna för det militära försvaret och civilförsvaret under budgetåren 1968/69—1971/72 fastställdes genom 1968 års försvars-

Totalförsvaret

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Utgift 1971/72	Utgiftsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
		1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
+0,1	6 950	+128	—3	—	—3	+1,8	+0,4

Tabell 3. Utvecklingen av de militära försvarsutgifterna 1971/72—1975/76 i fasta priser
(Milj. kr.)

	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Anslag (prisläge maj 1970)	5 620	5 620	5 620	5 620	5 620
Priskompensation m. m.	395	400	400	400	400
Förbrukning av anslagsbehållningar	150	240	240	240	240
Utgiftsram	6 165	6 260	6 260	6 260	6 260
Utgiftsförändring från föregående budgetår		+95	—	—	—

beslut. Den justerade utgiftsramen för det militära försvaret uppgår för budgetåret 1971/72 till ca 6 165 milj. kr. i löpande priser. Utgifterna för militära ändamål utanför ramen — främst pensionskostnader och övriga sociala kostnader — uppgår till ca 385 milj. kr. För civilförsvaret beräknas utgifterna till ca 110 milj. kr., för det ekonomiska försvaret till ca 135 milj. kr. och för övriga totalförsvarsändamål till ca 155 milj. kr.

Beträffande det *militära försvaret* har utgifterna för budgetåret 1971/72 beräknats enligt 1968 års försvarsbeslut. För budgetåren 1972/73—1975/76 utgår beräkningarna från den fastställda s. k. planeringsnivån. Denna innebär att den inte justerade utgiftsramen för budgetåret 1971/72 bibehålls oförändrad under perioden i fasta priser.

För att belysa utvecklingen av de ramreglerade militära försvarsutgifterna dels i löpande priser, dels i fasta priser har beräkningar gjorts på grundval av de prisantaganden som tillämpas vid beräkningen av statsinkomsterna samt av utgifterna i de sammanfattande avsnitten. I tabell 3 redovisas utgifternas utveckling under förutsättning av oförändrade priser efter utgången av budgetåret 1971/72. Tabell 4 avser utgiftsutvecklingen i löpande priser enligt de antaganden om prisutvecklingen som redovisats i annat sammanhang. Tabellerna skiljer sig således enbart i vad avser priskompensationen.

Även för *civilförsvaret* utgår beräkningarna från 1968 års försvarsbeslut. För budgetåret 1971/72 upptas anslagsramen för civilförsvaret till 110 milj. kr., och för de därpå följande budgetåren till 132 milj. kr. Härutöver kommer kompensation för prisstegringar.

Tabell 4. Utvecklingen av de militära försvarsutgifterna 1971/72—1975/76 i löpande priser
(Milj. kr.)

	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Utgiftsram	6 165	6 460	6 665	6 875	7 095
varav priskompensation	(395)	(595)	(800)	(1 010)	(1 230)
Utgiftsförändring från föregående budgetår		+295	+205	+210	+220

För övriga totalförsvarsanslag utgår beräkningarna från att de olika aktiviteterna fortlöper på en ungefär oförändrad nivå.

3.4 Kommunikationer och energiförsörjning

Denna anslagsgrupp omfattar huvudsakligen utgifterna för vägväsendet, de statliga kommunikationsverken — postverket, televerket, statens järnvägar, luftfartsverket och sjöfartsverket — vissa investeringsutgifter för Sveriges Radio samt vattenfallsverket.

Vid bedömningen av den framtida utvecklingen vid oförändrad ambitionsnivå har hänsyn i första hand tagits till den förväntade efterfrågeutvecklingen. Som nämnts i avsnitt 1.2 föreligger vissa svårigheter att avgöra vilken investeringsutveckling som krävs för att anpassa produktionen (utbudet av tjänster) till efterfrågan. För att få ett praktiskt användbart kriterium har valts att i huvudsak låta investeringarna, efter reduktion med en förväntad produktivitetstegring, förändras i takt med efterfrågeökningen. Vidare har beaktats vissa uppställda program och engångsprojekt. Som exempel kan nämnas SJ:s investeringar för storstockholms lokaltrafik.

Inom vägväsendet beräknas trafiken under den framförliggande perioden öka med ca 4 % per år. I enlighet med den tidigare redovisade metodiken har förutsatts att vägbyggandet skall öka i takt med trafikökningen. Även driftutgifterna påverkas av denna. Vid anslagsberäkningen har hänsyn tagits till en förväntad produktivitetstökning.

Televerkets investeringar, som budgetåret 1971/72 uppgår till ca 675 milj. kr., omfattar investeringar dels i telenätet, dels i rundradioanläggningar för distribution av radio- och TV-programmen.

Investeringarna i telenätet — huvudsakligen telefonapparater och växlar, fjärrförbindelseanläggningar och telefonstationer — har bedömts framför allt mot bakgrund av den väntade telefontrafikutveck-

Kommunikationer och energiförsörjning

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66 — 1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72 — 1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72 — 1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
<i>Totala utgifter</i>	+ 1,3	4 735	+52	—122	+106	+27	+1,1	+0,3
därav								
vägar, trafiksäkerhet m. m.	+ 1,0	2 187	+14	— 5	+ 10	+ 3	+0,6	+0,2
kommunikationsverken	+ 0,4	1 491	+62	— 60	+ 25	— 7	+4,2	+0,3
energiförsörjning	+10,7	975	—25	— 47	+ 68	+28	—2,6	+0,6

lingen. Teletrafiken förutses öka med ca 4 % per år. Häremot har antagits svara en ökning av investeringarna med 2 % per år.

Medel har beräknats för en fortsatt utbyggnad av sändarnätet för TV 2.

Statens järnvägars investeringar för storstockholms lokaltrafik, som beräknats till ca 54 milj. kr. för 1971/72, minskar successivt under perioden. För statens järnvägars övriga investeringar har beräknats en ökning i förhållande till en förväntad trafikutveckling.

Utvecklingen av *luftfartsverkets* investeringar domineras av ett fåtal stora objekt. Medel har bl. a. beräknats för att under perioden färdigställa flygfältet Sturup, för vissa arbeten på flygfältet Härryda och för en utbyggnad av Arlanda.

Vid beräkningen av medelsbehovet för *postverket* har hänsyn tagits till trafikutvecklingen och till kostnaden för den andra etappen av tillbyggnaden av postbankshuset i kvarteret Blåmannen i Stockholm.

I fråga om *sjöfarten* förutses under den framförliggande perioden en fortsatt rationalisering av lots- och fyrväsendet. Medel har vidare beräknats för att anskaffa en ny statsisbrytare enligt förslag till årets riksdag.

Anslaget till *vattenfallsverket* beräknas under perioden bibehållas på en hög nivå. Efterfrågeprognosen på elektrisk kraft innebär en ökning med drygt 8 % per år under perioden 1968—1979. Produktionen har hittills i huvudsak varit baserad på vattenkraftstillgångar. Den väntade starka ökningen av efterfrågan på elkraft kommer emellertid att väsentligen täckas genom utbyggnad av kärnkraft. Under perioden fram till 1975/76 beräknas två aggregat vid Ringhals sättas i drift. Flera aggregat beräknas dessutom bli påbörjade under perioden. Utgifterna för uraninköp varierar påtagligt under perioden och förklarar en stor del av de fluktuationer i utgiftsutvecklingen som förutses.

3.5 Bostäder

Denna anslagsgrupp domineras av anslaget till lånefonden för bostadsbyggande, som för budgetåret 1971/72 föreslagits uppgå till 3 060 milj. kr. Bland övriga anslag märks statens bosättningslånefond och lånefonden för kommunala markförvärv. Bostadstilläggen för barnfamiljer redovisas under gruppen stöd till barnfamiljer.

För tioårsperioden 1965—1974 har riksdagen uttalat sig för ett bostadsbyggnadsprogram på en miljon färdigställda lägenheter. Under de första sex åren av denna period, dvs. t. o. m. år 1970, beräknas drygt 60 % av programmet ha genomförts. För att målet skall uppnås behövs under återstående fyra år närmare 100 000 lägenheter igångsättas per år.

Statliga bostadslån från lånefonden för bostadsbyggande utgår i hu-

Bostäder

(Milj. kr., fasta priser)

Genom- snittlig procentuell förändring 1965/66— 1969/70	Anslag 1971/	Anslagsförändring till				Procentu- ell föränd- ring 1971/ 72—1972/ 73	Genom- snittlig procentuell förändring 1971/72— 1975/76
		1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76		
+11,4	3 165	—136	+255	+230	+255	—4,3	+4,5

vudsak till ny- och ombyggnad. Bostadslånets storlek bestäms som en given andel av ett i varje särskilt fall framräknat låneunderlag. Vid nybyggnad beräknas låneunderlaget med utgångspunkt från kostnaden för mark, exploatering av marken, grundläggning och byggnad. Vid ombyggnad motsvarar låneunderlaget den godkända kostnaden för arbetet. För kommuner och allmännyttiga företag uppgår bostadslånet till 30 % av det på detta sätt beräknade låneunderlaget, för bostadsrättsföretag med kommunal insyn till 25 %, för småhus som skall bebos av låntagaren till 20 % och i övriga fall till 15 %. Återstående del av kapitalbehovet inom låneunderlaget får täckas genom lån på den öppna marknaden.

De statliga lånen löper med ränta som motsvarar statens egen upplåningsränta med tillägg för vissa administrativa kostnader. För år 1971 tillämpas en ränta på 7,5 %.

Huvuddelen av det statliga kreditstödet till bostadsändamål från bostadslånefonden är uppbyggd som ett paritetslånesystem. Systemet omfattar hus som påbörjats efter den 1 januari 1968 och innebär att betalningen av ränta och amortering på det statliga lånet skall omfördelas i tiden enligt särskilda regler. Avsikten är att kapitalkostnaderna och därmed hyreskostnaderna i hus av äldre årgång skall stå i paritet med kapitalkostnaderna för nybyggda hus. Denna omfördelning sker med hjälp av en av riksdagen fastställd basannuitet och paritetstal som fastställs av Kungl. Maj:t årligen.

Genom att multiplicera basannuiteten (för flerfamiljshus 5,1 %) med låneunderlaget erhåller man den kapitalkostnad som får belasta huset det första året. Denna s. k. baskostnad skall i första hand täcka kostnaderna för upplåningen på den öppna marknaden. I den mån beloppet inte räcker för att betala ränta på det statliga lånet enligt de nominella villkoren (7,5 % ränta) tillförs skillnaden statslånet som en skuldökning.

Fr. o. m. det andra året multipliceras basannuiteten först med paritetstalet varefter den sålunda justerade basannuiteten multipliceras med låneunderlaget. Paritetstalet återspeglar byggnadskostnadsutvecklingen under den tid som förflutit sedan fastigheten färdigställdes — ju högre byggnadskostnader desto högre paritetstal. Vid en fortlöpande bygg-

nadskostnadsstegring multipliceras basannuiteten sålunda med ett årligen växande paritetstal. Paritetslånesystemet bygger således på att baskostnaden successivt skall öka för att efter ett antal år medge full förräntning av statslånet. Vid fortsatt ökning av baskostnaderna kan amorteringen av lånet påbörjas och fullföljas i ökande takt.

Långtidsbudgetens beräkningar av anslagsbehovet grundas på ett antagande om att det statligt belånade bostadsbyggandet uppgår till en våningsyta som svarar mot 87 000 lägenheter per år med 1967—1968 års genomsnittliga våningsyta. Detta byggande har antagits representera en oförändrad andel av det totala årliga bostadsbyggandet under perioden. Om nuvarande tendens att genomsnittsytan per lägenhet är något mindre än åren 1967—1968 består under perioden torde antalet faktiskt producerade lägenheter bli något större. Vidare antas beräkningsmässigt att den nuvarande räntenivån består, att paritetstalen, i enlighet med antagandet om fasta priser, blir oförändrade, att genomsnittsbeloppen för de statliga lånen per lägenhet och byggandets fördelning mellan lägenheter i småhus och flerfamiljshus inte förändras.

Anslaget till lånefonden för bostadsbyggande för budgetåret 1971/72 påverkas av den höga igångsättningen under bl. a. år 1969. Nedgången i anslagsbehoven budgetåret 1972/73 beror till en del på en förskjutning från statsbelånat till icke statsbelånat byggande enligt bostadsbyggnadsplanen för åren 1971 och 1972 jämfört med år 1970, men återspeglar även att den tidigare förkortningen av tiden mellan färdigställande av husen och utbetalning av lånen förväntas komma att upphöra.

Den anslagsökning som beräknats för budgetåren 1973/74—1975/76 förklaras huvudsakligen av den skuldökning på paritetslånen som uppkommer genom långtidsbudgetens antagande om fasta priser och därmed oförändrade paritetstal.

3.6 Stöd till barnfamiljer

Utgifterna under denna anslagsgrupp avser huvudsakligen inkomstöverföringar till hushållen i form av allmänna barnbidrag och bostadstillägg för barnfamiljer. Statsbidrag till barntillsyn utgör en växande del av anslagsgruppen. Vidare ingår statens kostnader för bidragsförskott (statens andel av kostnaderna för underhållsbidrag till barn för vilka ersättning inte har kunnat tas ut av den underhållsskyldige) och den del av statens bidrag till social hemhjälp som avser hjälp till barnfamiljer.

Utgiftsutvecklingen för *barnbidragen* bestäms av den fastställda bidragsnivån och befolkningsutvecklingen. Enligt beslut av 1970 års riksdag har barnbidragsbeloppet höjts med 300 kr. till 1 200 kr. för barn och år från den 1 januari 1971. Antalet barn i barnbidragsberättigad ålder kommer att stiga under den aktuella perioden. Hänsyn har vid beräkningen tagits även till nettoinvandringen.

Stöd till barnfamiljer m. m.

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
		1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
+1,2	3 037	+136	+32	+33	+34	+4,5	+1,9

År 1969 höjdes *bidragsförskotten* från 25 % till 30 % av basbeloppet. Enligt beslut av förra årets riksdag höjdes *bidragsförskotten* ytterligare till 40 % av basbeloppet från den 1 januari 1971. Från samma tidpunkt höjdes också *maximalåldern* för rätt till *bidragsförskott* från 16 till 18 år. Genom att statsbidragen söks av kommunerna för kalenderår i efterskott påverkar de ändringar som trädde i kraft år 1971 anslagsbehovet fr. o. m. budgetåret 1972/73. Anslaget beräknas öka med ca 75 milj. kr. till detta budgetår.

Bostadstilläggen till barnfamiljer är inkomstprövade. Inkomstgränserna för oreducerade bostadstillägg ligger från den 1 januari 1971 vid en till statlig inkomstskatt beskattningsbar inkomst på 8 000 kr., dvs. en årsinkomst på ca 18 000 kr. Årets riksdag har beslutat om att nyssnämnda inkomstgräns skall höjas till 10 000 kr., vilket motsvarar en årsinkomst av ca 20 000 kr. Beräkningen av anslaget till bostadstillägg bygger på de beslutade inkomstgränserna. Det i långtidsbudgeten gjorda antagandet om en viss inkomststegring medför vid oförändrade inkomstgränser att anslagsbehovet beräknas minska under långtidsbudgetperioden.

Behovet av *barntillsyn* har alltmera kommit i förgrunden när det gäller samhällets service till barnfamiljerna. År 1966 förbättrades bidragen till barnstugeverksamheten i avsikt att stimulera kommunerna till en snabbare utbyggnad av barntillsynen för förvärvsarbetande föräldrar. Bidraget till anordnande av barnstugor fördubblades och ett särskilt lånestöd infördes. Även driftbidragen förbättrades. En ny betydande höjning av statsbidragen till driften av daghem och fritidshem genomfördes den 1 juli 1970. Dessa åtgärder har bidragit till en betydande utbyggnad av antalet barnstugeplatser. Antalet platser i daghem och fritidshem har ökat från ca 16 000 år 1965 till ca 50 000 år 1971. Det årliga tillskottet av barnstugeplatser beräknas under långtidsbudgetperioden bli ungefär lika stort som under innevarande budgetår, dvs. ca 13 000.

Den 1 januari 1969 infördes statsbidrag till kommunala familjedaghem. Antalet bidragsberättigade platser i kommunala familjedaghem beräknas öka till ca 30 000 budgetåret 1972/73. För åren därefter beräknas ingen större ökning av platsantalet.

3.7 Arbetsmarknad och regionalpolitik

Utgifterna för arbetsmarknads- och regionalpolitiken har vuxit mycket kraftigt under hela 1960-talet. Detta är även den ändamålsgrupp som vuxit snabbast under de senaste fem budgetåren, eller med 14,9 %. De höjda anslagen hänför sig främst till ökade insatser vid den höjda takten i omställningarna inom näringslivet. De är också uttryck för en höjning av ambitionsnivån.

Till grund för långtidsbedömningen ligger ett antagande om att det sysselsättningsläge som f. n. råder kommer att bestå. För att uppfylla målsättningen om en jämnare fördelning av sysselsättningsmöjligheterna mellan olika regioner och branscher krävs en fortsatt utbyggnad såväl i fråga om de åtgärder som syftar till ökad rörlighet mellan yrken och regioner som i fråga om regionalpolitiska insatser.

Vad avser de *rörlighetsfrämjande* åtgärderna förutsätts en fortsatt utbyggnad av arbetsmarknadsutbildningen. Antalet personer i utbildning antas öka med ca 5 000 per år under perioden. Flyttningsbidragen har successivt förbättrats under senare år. Detta har medverkat till att antalet personer som fått ekonomiskt stöd i samband med arbete på annan ort har ökat.

De sysselsättningsskapande insatserna i form av *beredskapsarbeten* har beräknats få en i huvudsak oförändrad omfattning. Utgifterna för allmänna beredskapsarbeten beräknas minska under perioden. Insatserna i form av särskilda beredskapsarbeten för handikappade och svårplacerade äldre arbetstagare beräknas dock öka i ungefär motsvarande grad. Utbyggnaden av skyddade verkstäder antas ske i oförändrad takt. Detta leder till en fortsatt ökning av driftbidragen till dessa verkstäder. Samtidigt förutses en utbyggnad av den halvskyddade sysselsättningen.

Vid långtidsbedömningen har hänsyn inte tagits till den lagstiftning om förbättrat uppsägningsskydd för äldre arbetskraft, varom förslag lagts fram för riksdagen.

Anslagen till *kontant stöd vid arbetslöshet* består av medel till erkända arbetslöshetskassor, omställningsbidrag, m. m. Riksdagen har förelagts förslag om införande av två nya dagpenningklasser. En förstärk-

Arbetsmarknad och regionalpolitik

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1975/76	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
		1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
+14,9	2 669	+123	+63	+57	+57	+4,5	+2,7

ning av arbetslöshetsstödet enligt förslaget leder till väsentligt större utgifter under periodens första år. Även därefter beräknas anslaget växa något dels genom ökat antal kassamedlemmar, dels genom ökat antal personer med s. k. äldrestöd.

Vad beträffar *regional utveckling* fastställde 1970 års riksdag riktlinjer för verksamheten under en period omfattande budgetåren 1970/71—1972/73. Samtidigt fastställdes en medelsram på 1 200 milj. kr. för olika regionalpolitiska insatser under treårsperioden. För budgetåren 1973/74—1975/76 har antagits oförändrad anslagsnivå.

3.8 Hälso-, sjuk- och socialvård

Denna anslagsgrupp omfattar utgifter för statliga och statsunderstödda vårdområden. Den största posten utgörs av statsbidrag till den psykiatriska sjukvård som sjukvårdshuvudmännen bedriver.

Huvudmannaskapet för den *psykiatriska sjukvården* fördes över från staten till landstingen och städerna Stockholm, Göteborg och Malmö den 1 januari 1967. Staten bidrar till investerings- och driftkostnader enligt särskilda avtal, som avser perioden 1967—1971. Dessa avtal medförde en kraftig utgiftsstegring för staten under budgetåret 1966/67.

Enligt avtalen skall investeringsbidrag för perioden 1967—1971 utgå med 310 milj. kr. Bidragen är dock indexreglerade varför anslaget för budgetåret 1971/72 beräknas till 96 milj. kr. Driftbidraget, som också är indexreglerat, baseras i princip på den genomsnittliga vårdavgiften vid de statliga sjukhusen året före övertagandet. För budgetåret 1971/72 beräknas driftbidraget till 930 milj. kr. Avtalen reglerar statsbidragen endast t. o. m. år 1971. I avsaknad av underlag för beräkningar av utgiftsutvecklingen under långtidsbudgetperioden har schablonmässigt räknats med oförändrad anslagsnivå.

Utgifterna för *kroppssjukvård och allmän hälsovård* avser en rad centrala och regionala myndigheter på detta område, statliga sjukhus, statsbidrag till olika former av hälso- och sjukvård samt en viss del av kostnaderna för undervisningssjukhusen. För karolinska sjukhuset och akademiska sjukhuset i Uppsala påverkas utgiftsutvecklingen av den pågående utbyggnaden av sjukhusen. Behovet av medel för lån till byggande av sjukhem för långvarigt kroppssjuka och lättskötta psykiskt sjuka vilka påbörjats före den 1 januari 1970 bortfaller under den period långtidsbudgeten omfattar. Detta påverkar anslagsberäkningen för budgetåren 1972/73 och 1973/74. Långivningen har då omfattat ca 15 000 vårdplatser.

Den utveckling som pågår inom *nykterhetsvården* kännetecknas av en ökad inriktning på öppna och frivilliga vårdformer och en minskning av tvångsåtgärderna. Under perioden 1965—1969 minskade tvångsintagningarna med 18 % under det att antalet frivilliga intagningar ökade

Hälso-, sjuk- och socialvård

(Milj. kr., fasta priser)

	Genom- snittlig procentuell förändring 1965/66— 1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentu- ell föränd- ring 1971/ 72—1972/ 73	Genom- snittlig procentuell förändring 1971/72— 1975/76
			1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76		
<i>Totala utgifter</i>	+6,9	2 378	+70	+20	+36	+46	+ 2,9	+1,7
därav								
psykiatrisk sjukvård m. m.	+8,6	1 165	+ 8	+ 3	— 5	— 2	+ 0,7	+0,1
kroppssjukvård och allmän hälsovård	+9,8	333	+ 7	—21	+ 2	+ 4	+ 2,1	—0,7
åldringsvård	+9,6	273	+30	+16	+16	+16	+11,0	+6,5

med 19 %. Denna utveckling antas fortsätta under långtidsbudgetperioden och antas bl. a. resultera i en fortsatt utbyggnad av platsantalet vid inackorderingshem för alkoholmissbrukare samt behandlings- och inackorderingshem för narkotikamissbrukare.

Anslagen till *ungdomsvården* avser främst de statliga ungdomsvårdsskolorna. Under de senaste åren har kommunernas egna vårdresurser byggts ut så att man i större utsträckning än tidigare kunnat erbjuda alternativ till vård i ungdomsvårdsskola. Samtidigt har förstärkningen av ungdomsvårdsskolornas resurser alltmera inriktats på en utbyggnad av den öppna vården utanför skolorna. Denna vårdform innebär att eleverna är inskrivna vid ungdomsvårdsskola men bor i enskilda hem eller mindre enheter och går i skola eller arbetar på orten. Sedan år 1965 har det årliga antalet placeringar utom skola mer än fördubblats och år 1970 var antalet elever i öppen vård för första gången större än antalet elever inom skolorna. Långtidsbedömningen bygger på antagandet att den öppna ungdomsvården fortsätter att byggas ut. Antalet skolor eller avdelningar vid skolor beräknas samtidigt kunna minskas.

För *åldringsvården* antog 1964 års riksdag ett reformprogram. Detta omfattade dels en utbyggnad av sjukhemmen för långtidsvård, dels ökade resurser för social hemhjälp och förbättring av åldringsbostäderna. Den öppna vården har fått allt större betydelse. Utbyggnaden av den sociala hemhjälpen till åldringar och handikappade har medfört att antalet hjälpta personer stigit från ca 144 000 år 1965 till ca 250 000 år 1970. Genomförandet av detta program har medfört snabbt stigande utgifter. Utgifterna för budgetåren 1972/73—1975/76 påverkas av att antalet personer över 67 år beräknas fortsätta att öka under denna period. Mot bl. a. denna bakgrund har förutsetts en fortsatt ökning av utgifterna för statsbidrag till social hemhjälp under långtidsbudgetperioden.

Samhällets *åtgärder för handikappade* spänner över en rad områden.

Den större delen av utgifterna härför redovisas under andra ändamålsgrupper. Här redovisas utgifterna för invaliditetsförebyggande åtgärder, bidrag till särskolor och vanförestalter samt till tekniska hjälpmedel. Under år 1968 infördes nya regler för bidragen till hjälpmedel, vilket medfört en mycket kraftig uppgång av anslaget. Denna uppgång beräknas fortsätta under långtidsbudgetperioden. Ökningen sker dock i långsammare takt. Statsbidragen till driften av särskolor beräknas också öka till följd av den utbyggnad av särskoleverksamheten som kommit till stånd efter det att lagen om omsorger om psykiskt utvecklingsstörda trädde i kraft den 1 juli 1968. Bidragen till vanförestalterna förutsätts dock bortfalla under perioden, då anstalterna övergår till annan huvudman.

I anslagsgruppen ingår slutligen statens kostnader för *arbetarskydd*. Under senare delen av 1960-talet har utgifterna för detta ändamål ökat starkt. Sålunda har arbetarskyddsstyrelsens och yrkesinspektionens möjligheter att aktivt ingripa på arbetsplatserna ökat. Tillkomsten av arbetsmedicinska institutet år 1966 innebar en samordning och förstärkning av resurserna för utredning, undervisning och forskning på arbetarskyddsområdet. Årets riksdag har förelagts förslag om vidgade insatser på detta område. I samband med förslag om ett nytt finansieringssystem för yrkesskadeförsäkringen har årets riksdag också föreslagits att en arbetarskyddsfond inrättas för nya insatser i fråga om forskning, utbildning och upplysning på arbetsmiljöområdet. Fonden skall byggas upp med hjälp av en särskild arbetarskyddsavgift. Denna avgift innefattar dessutom ett visst bidrag till kostnaderna för den verksamhet som bedrivs av arbetarskyddsverket och arbetsmedicinska institutet. Härutöver har räknats med en fortsatt budgetfinansierad utbyggnad av resurserna för arbetarskydd under långtidsbudgetperioden. Arbetsmiljöutredningen har fått i uppdrag att överväga organisationen av en filial i Umeå till arbetsmedicinska institutet som beräknas komma till stånd under perioden.

3.9 Rättsväsende

Över hälften av utgifterna inom anslagsgruppen avser polisväsendet, som också svarar för ca 60 % av antalet sysselsatta inom rättsväsendet. Sedan år 1965, då polis- och åklagarväsendet samt rådhusrätterna förstärktes, har rättsväsendet tillförts betydande förstärkningar.

Anslagen till rättsväsendet beräknas öka under perioden som följd av antaganden om kriminalitetens fortsatta utveckling. Vidare beräknas en stigande trafikvolym ställa ökade krav på resurser för trafikövervakning. Den ökande arbetsbelastningen förutsätts dock i stor utsträckning mötas med rationaliseringar. Som ett led i rationaliseringsarbetet inom rättsväsendet fortsätter uppbyggnaden av rättsväsendets informations-

Rättsväsende

(Milj. kr., fasta priser)

	Genom- snittlig procentuell förändring 1965/66— 1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentu- ell föränd- ring 1971/ 72—1972/ 73	Genom- snittlig procentuell förändring 1971/72— 1975/76
			1972/ 73	1973/ 74	1974/ 75	1975/ 76		
<i>Totala utgifter</i>	÷ 7,6	1 991	+126	÷34	+33	+10	÷ 6,3	+2,4
därav								
polisväsende	+ 9,7	1 073	+ 45	+15	+12	— 2	+ 4,2	+1,6
domstolar m. m.	÷10,3	326	+ 70	+ 4	+ 4	+ 3	÷21,4	+5,7
kriminalvård	+ 9,5	338	+ 13	÷ 5	+15	+ 7	+ 3,9	+2,9

system, som baseras på automatisk databehandling. Även andra stora ADB-system, som beräknas tillkomma under perioden, kan förväntas medföra betydande rationaliseringsvinster inom rättsväsendet. Detta gäller främst systemen för fastighetsregistrering och inskrivningsväsende samt för bilregister och körkortregister.

Antalet anställda inom *polisväsendet* har under de sista fyra åren ökat med närmare 2 100, varav 1 450 polistjänster. Även på utrustnings- sidan har en mycket betydande upprustning skett. För långtidsbudget- perioden antas ökningen av arbetsvolymen i betydande grad mötas med rationalisering. Vissa personalökningar förutses. På investerings- sidan har medel beräknats för inlösen och nybyggnad av polishus samt för en fortsatt utbyggnad av lokaler för rättsväsendet i kvarteret Kronoberg i Stockholm.

Antalet grövre brottmål och antalet mer arbetskrävande mål vid de allmänna *domstolarna* väntas öka. Den ökade belastningen kan emeller- tid i viss utsträckning mötas med förenklat processuellt förfarande och förbättrade arbetsmetoder. Medel har inte beräknats för någon näm- värd utbyggnad av personalresurserna. Genomförandet av vissa refor- mer leder dock till en kraftig utgiftsökning budgetåret 1972/73. Frågan om en reform av samhällets rättshjälp bereds f. n. med sikte på att en proposition i ämnet skall kunna föreläggas 1971 års riksdag. Anslagen har räknats upp med hänsyn härtill. Hänsyn har också tagits till i år framlagda förslag till omorganisation av regeringsrätten och utbyggnad av kammarrätterna och till 1970 års riksdags beslut om övertagandet av lokalhållningen för underrätterna.

Utbyggnaden av *kriminalvården* i frihet beräknas fortsätta. Antalet övervakningsfall beräknas stiga från 23 000 till 28 000. Även om den vidgade tillämpningen av frivård minskar behoven på anstalts- sidan måste medel för personalförstärkningar inom anstaltsvården beräknas för de nya anstalter och häkten som tas i bruk under perioden. Per-

sonalbehovet reduceras genom den koncentration som kan komma till stånd genom nedläggning av äldre anstalter.

3.10 Skattebidrag till kommuner

Anslagsgruppen består nästan uteslutande av anslagen till skatteutjämningsbidrag till kommunerna och kompensation till kommunerna i anledning av 1970 års skattereform.

Skatteutjämningsbidragen syftar huvudsakligen till att stödja kommuner med svag skattekraft. Bidragen utgår dels för att tillförsäkra en kommun ett visst skatteunderlag, dels för att mildra effekten av en hög utdebitering. Därutöver utgår i särskilda fall ytterligare skatteutjämningsbidrag för att stimulera till frivilliga kommunsammanläggningar och begränsa utdebiteringshöjningar i samband med sammanläggningar. Anslaget påverkas sålunda främst av skatteunderlaget i kommunerna och av utdebiteringen. Utvecklingen av dessa faktorer har medfört en kraftig ökning av statens utgifter för skatteutjämningsbidrag under de senaste åren. Bidragen svarade år 1970 för ca 10 % av kommunernas inkomster. Motsvarande siffra för enbart landskommuner var 22 %. I norrlandslänen svarade staten genom bidragen för mellan 1/4 och 1/3 av kommunernas inkomster. Till grund för beräkningen av utvecklingen under långtidsbudgetperioden ligger antagandet att lönesumman ökar med 9 % år 1971, 7 % under år 1972 och därefter med 4 % under vart och ett av åren 1973—1976 samt att medelutdebiteringen till kommunal skatt ökar med 50 öre per år. Hänsyn har vidare tagits till att kommunsammanläggningarna 1971 och 1974 leder till minskade anspråk på skatteutjämningsbidrag.

Till utgiftsgruppen har också förts utgifter för *kompensation till kommunerna* för det inkomstbortfall som den år 1971 genomförda skatteomläggningen medför. Detta bortfall har uppskattats till i runt tal 1 miljard kr. Enligt gällande regler sker slutredovisning till kommunerna av den kommunalskatteuppbörd som äger rum år 1971 kalenderåret 1973. Således skall kompensationen till kommunerna börja betalas ut först budgetåret 1972/73.

Skattebidrag till kommuner

(Milj. kr., fasta priser)

Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
		1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
+6,3	1 887	+630	+660	+145	+125	+33,4	+16,2

3.11 Utvecklingsbistånd m. m.

Utvecklingsbistånd m. m.

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
<i>Totala utgifter</i>	+14,1	1 059	+ 264	+ 323	+ 341	+ 116	+24,9	+18,7
däruv utvecklingsbistånd	+19,6	1 000	+ 262	+ 328	+ 340	+ 114	+26,2	+19,5

Denna utgiftsgrupp innefattar anslagen till internationellt utvecklings-samarbete och bidrag till internationella organisationer. Anslagsgruppen domineras av utgifterna för utvecklingssamarbete. Anslagen till detta ändamål skall enligt beslut av 1968 års riksdag öka så att de budgetåret 1974/75 uppgår till en procent av bruttonationalprodukten till marknadspris.

Preciseringen av målet för de svenska biståndsinsatsernas omfattning 1974/75 innebär att den kommande utgiftsutvecklingen är beroende av den framtida produktions- och prisutvecklingen. Anslagens exakta storlek kan således inte förutses. Enprocentmålet skall enligt riksdagens beslut beräknas netto. Kompensation för u-ländernas betalningar av amorteringar och räntor på utestående krediter har därför inrymmts i anslagsberäkningarna. I riksdagens beslut om enprocentmålet anges som rikt-märke en årlig ökning av biståndsanslagen med ca 25 %. I långtidsbud- geten har anslagen för budgetåren 1972/73—1973/74 beräknats med ut- gångspunkt från denna siffra. Budgetåret 1974/75 har anslagen beräk- nats öka så att enprocentmålet uppnås detta budgetår. Det förtjänar un- derstrykas att denna kalkyl beräkningsmässigt utgår från oförändrade priser. Därefter har biståndsanslagen förutsatts ligga kvar på nivån en procent av bruttonationalprodukten.

3.12 Övrigt

Under denna rubrik har sammanförts utgifter som inte kunnat hänfö- ras till någon av de tidigare behandlade ändamålsgrupperna. Här åter- finns bl. a. anslag för att främja utvecklingen inom näringslivet, miljö- vård, kyrkliga och kulturella ändamål, idrotts- och friluftsliv, central förvaltning samt statsskuldräntor. Vidare har här beaktats förändringar i reservationsmedelsbehållningar och utnyttjande av rörliga krediter.

Inom gruppen *näringsars främjande* utgör stödet till jordbruksnäringen den största utgiftsposten. Den beräknade utgiftsminskningen för grup-

Övrigt

(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
<i>Totala utgifter</i>	+ 12,4	5 572	- 101	+ 138	- 15	- 60	- 1,8	- 0,2
därav								
närings främjande	+ 11,4	855	- 39	- 86	- 31	+ 14	- 4,6	- 4,4
miljövård	+ 6,4	189	+ 9	+ 3	- 45	+ 5	+ 4,6	- 3,9
central förvaltning	+ 5,2	527	+ 22	- 6	- 14	+ 10	+ 4,1	+ 0,6
statsskuldräntor	+ 13,2	2 009	+ 80	+ 90	+ 60	+ 100	+ 4,0	+ 3,9
förändring i reservationsmedelsbehållningar	.	71	- 79	+ 18	-	-	.	.
ökad disposition av rörliga krediter	.	200	- 150	-	-	-	.	.

pen vid periodens mitt förklaras av att investeringsanslagen för förenade fabriksverken huvudsakligen omfattar endast utgifter för redan beslutade investeringar samt av att det tidsbegränsade stödet till textil- och konfektionsindustrin beräknas bortfalla.

Anslagen till *miljövård* domineras av bidragen till kommuner och industri för investeringar i reningsanläggningar. Bidraget till industri skall enligt ett särskilt program utgå med 50 milj. kr. per år under en femårsperiod som avslutas budgetåret 1973/74. Anslaget har därefter beräknats falla bort. Utgifterna för naturvårdsändamål beräknas öka under perioden.

Utgiftsgruppen *central förvaltning* omfattar anslagen till bl. a. statsdepartementen — utom försvarsdepartementet — riksdagen och dess verk, vissa centrala ämbetsverk samt utrikesrepresentationen.

Posten *statsskuldräntor* bestäms av förändringarna i statsskulden samt av räntenivån för den statliga upplåningen. För långtidsbudgetperioden antas schablonmässigt en ökning av statsskulden med 1 miljard kr. per år och en oförändrad räntenivå.

Under förändringar i *reservationsmedelsbehållningarna* har inkalkylerats ett förutsatt lokaliseringpolitiskt motiverat tillskott av medel till NJA:s investeringsprogram. Denna teknik har valts för att i detta sammanhang kunna ta hänsyn till en redan nu förutsebar utgift på tilläggsstat för budgetåret 1971/72. Utgifterna härför beräknas minska budgetåret 1972/73 och därefter bortfalla helt.

Dispositionen av *rörliga krediter* har antagits öka trendmässigt med 50 milj. kr. per år.

Under perioden beräknas utgifterna för statliga förvaltningsbyggnader ligga på en hög nivå, bl. a. för att finansiera lokaler vid omlokalisering

av myndigheter. Under det sista året i perioden redovisas en kraftig minskning av dessa utgifter.

3.13 Totala utgifter

I tabell 5 sammanfattas utgiftsutvecklingen för samtliga anslagsgrupper som behandlats i det föregående. Enligt de redovisade beräkningarna skulle utgifterna i fasta priser under den framförliggande fyraårsperioden öka med i genomsnitt 3,2 % per år att jämföra med en ökning på 5,9 % per år under perioden 1965/66—1969/70. Det ligger emellertid i långtidsbudgetens karaktär att bedömningen av utgiftsförändringar under slutet av perioden är mera osäker. Det är därför i första hand av intresse att jämföra den beräknade förändringen till budgetåret 1972/73 med ökningen under senare delen av 1960-talet. Vid en sådan jämförelse framgår, att för att bibehålla oförändrad ambitionsnivå krävs en ökning av statsutgifterna på 4,3 %, vilket nära ansluter sig till trenden för den faktiska ökningen under jämförelseperioden. Detta förhållandevis starka utgiftstryck under periodens första år förklaras bl. a. av de effekter som 1970 års skattereform får på statsbudgetens utgiftssida. Sålunda medför statens kompensation till kommu-

Tabell 5. Utgiftsutvecklingen 1971/72—1975/76 i fasta priser
(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
Utbildning och forskning	+ 7,5	9 353	- 413	+ 257	+ 213	+ 232	+ 4,4	+ 2,9
Folkpensioner m. m.	+ 5,8	9 352	+ 535	+ 349	+ 329	+ 318	+ 5,3	+ 3,9
Totalförsvaret	+ 0,1	6 950	+ 128	— 3	—	— 3	+ 1,8	+ 0,4
Kommunikationer och energiförsörjning	+ 1,3	4 735	+ 52	— 122	+ 106	+ 27	+ 1,1	+ 0,3
Bostäder	+ 11,4	3 165	— 136	+ 255	+ 230	+ 255	— 4,3	+ 4,5
Stöd till barnfamiljer	+ 1,2	3 037	+ 136	+ 32	+ 33	+ 34	+ 4,5	+ 1,9
Arbetsmarknad och regionalpolitik	+ 14,9	2 669	+ 123	+ 63	+ 57	+ 57	+ 4,5	+ 2,7
Hälso-, sjuk- och socialvård	+ 6,9	2 378	+ 70	+ 20	+ 36	+ 46	+ 2,9	+ 1,7
Rättsväsende	+ 7,6	1 991	+ 126	+ 34	+ 33	+ 10	+ 6,3	+ 2,4
Skattebidrag till kommuner	+ 6,3	1 887	+ 630	+ 660	+ 145	+ 125	+ 33,4	+ 16,2
Utvecklingsbistånd m. m.	+ 14,1	1 059	+ 264	+ 323	+ 341	+ 116	+ 24,9	+ 18,7
Övrigt	+ 12,4	5 572	— 101	+ 138	— 15	— 60	— 1,8	— 0,2
<i>Totala utgifter</i>	<i>+ 5,9</i>	<i>52 148</i>	<i>+ 2 240</i>	<i>+ 2 006</i>	<i>+ 1 508</i>	<i>+ 1 157</i>	<i>+ 4,3</i>	<i>+ 3,2</i>

nera i anledning av skattereformen ökade utgifter budgetåren 1972/73 och 1973/74. Bland andra stora utgiftsökningar inom ramen för oförändrad ambitionsnivå kan nämnas utgifter för utbildning och forskning, allmän försäkring samt utvecklingsbistånd.

Utgiftsberäkningarna för basåret 1971/72 baseras på de anslagsberäkningar som redovisas i den reviderade finansplanen. För perioden fr. o. m. budgetåret 1972/73 redovisas två alternativ. Enligt fastprisalternativet förutsätts oförändrade priser fr. o. m. budgetåret 1972/73. Enligt det alternativ i löpande priser, som redovisas i tabell 6, har förutsatts en prisstegring fr. o. m. budgetåret 1972/73 om 3 % årligen. Denna förutsättning medför helt naturligt högre takt i utgiftsstegringarna än fastprisalternativet, framför allt där utgifternas storlek är direkt knuten till prisindex. Detta gäller t. ex. försvarskostnaderna och folkpensionerna. Stigande priser medför också omkostnadsökningar m. m. i den statliga verksamheten. Vidare har räknats med att ökade utgifter för löner åt statsanställda och personal i statsunderstödd verksamhet i stort kommer att utvecklas enligt antagandena om förändringar i totalproduktion och priser. Den kraftiga uppgången av utgifterna för löner under budgetåret 1972/73 förklaras av att kalkylen utgår från riksstatsförslaget för budgetåret 1971/72, vilket är räknat i 1970 års löneläge. Det schablonmässigt beräknade lönepåslaget innefattar därför två och ett halvt års löneökningar. I avsnitt 3.11 har redovisats en beräkning av utgifterna för utvecklingsbistånd, baserad på förutsättningen att detta för budgetåret 1974/75 skall uppgå till en procent av bruttonationalprodukten i fasta priser. I det löpande prisalternativet har räknats med öknings av anslaget på ca 25 % per år t. o. m. budgetåret 1973/74.

Tabell 6. Utgiftsutvecklingen 1971/72—1975/76 i löpande priser

(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Anslagsförändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
<i>Totala utgifter i fasta priser</i>	+ 5,9	52 148	+ 2 240	+ 2 006	+ 1 508	+ 1 157	+ 4,3	+ 3,2
<i>Tillkommande utgifter:</i>								
Löneökningar	—	—	+ 2 180	+ 840	+ 940	+ 950	—	—
Försvaret, priskompensation	—	—	+ 200	+ 205	+ 210	+ 220	—	—
Folkpensioner	—	—	+ 80	+ 243	+ 243	+ 283	—	—
Utvecklingsbistånd	—	—	—	—	+ 315	+ 41	—	—
Omkostnader m. m.	—	—	+ 260	+ 270	+ 280	+ 280	—	—
<i>Totala utgifter i löpande priser</i>	+ 10,6	52 148	+ 4 960	+ 3 564	+ 3 496	+ 2 931	+ 9,5	+ 6,5

Den anslagsökning som erfordras för att anslaget skall uppgå till en procent av bruttonationalprodukten i löpande priser har därefter helt lagts på budgetåret 1974/75. Detta förklarar den stora tillkommande anslagsökningen detta budgetår.

4. Statsutgifternas realekonomiska utveckling

4.1 Inledning

Tidigare har redovisats en bedömning av statsutgifternas utveckling fördelade på olika ändamål. För en samhällsekonomisk analys av utgiftsutvecklingen krävs en uppdelning av statsutgifterna i realekonomiska termer.

Vid en analys av den statliga utgiftsutvecklingen i dessa termer är det i första hand av intresse att skilja mellan å ena sidan sådana utgifter som innebär att staten direkt efterfrågar produktionsresurser i form av varor och tjänster och å andra sidan sådana utgifter som endast påverkar den samhällsekonomiska utvecklingen indirekt genom sina effekter på de disponibla inkomsterna inom andra sektorer av ekonomin.

Den redovisning av långtidsbudgeten i realekonomiska kategorier som lämnas i det följande bygger i huvudsak på SNA-systemet (System of National Accounts). Den väsentliga skillnaden mellan denna realekonomiska indelning och den som använts i tidigare långtidsbudgeter är att reparationer och underhåll samt försvarets materielinköp m. m. numera räknas som konsumtion. Vidare hänförs numera utvecklingsbiståndet till transfereringar mot att tidigare ha redovisats som konsumtion.

De statliga konsumtions- och investeringsutgifterna anger statens direkta efterfrågan på reala resurser. Som konsumtionsutgifter betraktas utgifter för statlig produktion av tjänster inom t. ex. undervisningssektorn, rättsväsendet och försvaret. Ungefär 60 % av konsumtionsutgifterna består av löner och pensioner. Återstoden är omkostnader i den löpande verksamheten, hyror, försvarets materielinköp samt reparationer och underhåll.

I princip skiljer sig inte det investeringsbegrepp som används i beräkningarna för den statliga sektorn från det som används för den privata sektorn. Som statliga investeringar betraktas här utgifter för byggnader och anläggningar samt materielinköp för civila ändamål. Till skillnad mot vad som följer vid en strikt tillämpning av SNA-systemet räknas även affärsverkens investeringar som en direkt statlig investering. Det bör understrykas att avgränsningen mellan konsumtion och investering från vissa synpunkter kan te sig missvisande. Det kan sålunda

hävdas att konsumtionsutgifterna för t. ex. utbildning och forskning utgör produktiva investeringar och därmed är ett "byggande för framtiden" i lika hög grad som exempelvis inköp av datamaskiner.

Den del av statens utgifter som endast indirekt påverkar samhälls-ekonomi indelas i transfereringar och finansiella transaktioner. Transfereringarna indelas i undergrupper med utgångspunkt från olika mottagare av inkomstöverföringen. Den dominerande gruppen är transfereringar till hushållen och socialförsäkringssektorn. I denna grupp ingår de ur fördelningssynpunkt viktiga utgifterna för folkpensioner, bostadstillägg, barnbidrag m. m. Statens bidrag till kommuner, företag och organisationer samt utgifterna för statsskuldräntor räknas också som transfereringar.

Till gruppen finansiella transaktioner hänförs utgifter för utlåning inom landet, aktieteckning, markinköp m. m. Denna utgiftskategori kan närmast uppfattas som en del av kreditmarknaden.

4.2 Konsumtions- och investeringsutgifter

I tabell 7 har statens utgifter för konsumtion och investeringar tillsammans med transfereringar för motsvarande ändamål till kommuner redovisats. Denna redovisningsmetod har valts för att i möjligaste mån eliminera effekterna av förändringar i huvudmannaskap mellan staten och kommunerna. Därtill kommer att effekterna på den totala efterfrågan kan sägas vara desamma, oavsett om staten svarar för verksamheten eller kommunerna driver den med statsbidrag.

Utgifterna för konsumtion och investeringar, vilka representerar statens och den statsunderstödda verksamhetens direkta efterfrågan på varor och tjänster, utgör drygt 50 % av de totala statsutgifterna. Dessa utgifter beräknas stiga med 3,4 % budgetåret 1972/73 och med i genomsnitt 1,6 % per år under hela långtidsbudgetperioden, vilket är en betydligt lägre ökningstakt än för jämförelseperioden. Detta beror på att utgifterna under den förflutna perioden rymmer utgifter för reformer medan beräkningarna för perioden framåt baseras på antagandet om oförändrad ambitionsnivå. Konsumtionsutgifternas ökningstakt dämpas relativt kraftigt. Driftbidragen till kommunerna ökar därvid betydligt snabbare än statens egen konsumtion.

Investeringarna visar en förhållandevis svag ökning sett över hela perioden. De statliga investeringarna ökar dock kraftigt under det första året. Detta sammanhänger med att vissa större byggnadsprojekt avses bli påbörjade. Vidare har medel beräknats för bl. a. betydande inköp av datamaskiner.

Tabell 7. Konsumtions- och investeringsutgifternas utveckling
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Procentuell förändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	
<i>Konsumtionsutgifter</i>	+ 5,7	21 673	+2,9	+1,4	+1,5	+1,4	+1,8
Statliga	+ 2,8	15 088	+2,3	+1,1	+1,2	+1,1	+1,4
Driftbidrag till kommuner	+15,4	6 585	+4,3	+2,1	+2,2	+2,1	+2,7
<i>Investeringsutgifter</i>	+ 3,6	5 551	+5,3	+0,1	+1,2	-3,1	+0,8
Statliga	+ 2,2	4 414	+6,8	+0,0	+1,6	-3,8	+1,1
Investeringsbidrag till kommuner	+ 9,1	1 137	-0,7	-0,2	-0,7	+0,0	-0,3
<i>Summa konsumtions- och investeringsutgifter</i>	+ 5,3	27 224	+3,4	+1,1	+1,5	+0,5	+1,6

4.3 Övriga realgrupper

Utvecklingen av transfereringar och finansiella transaktioner m. m. framgår av tabell 8. Dessa utgiftskategorier beräknas öka snabbare än konsumtions- och investeringsutgifterna. Transfereringarna ökar sålunda med i genomsnitt 5,2 % per år. Förklaringen till denna snabba ökningstakt är bl. a. den kraftiga ökningen av utvecklingsbiståndet samt utbetalningar till kommunerna som kompensation för skattereformen. Den sistnämnda utgiften har flyttats från statsbudgetens inkomstsida.

Transfereringar till hushållen domineras beloppsmässigt av folkpensionerna.

Tabell 8. Utvecklingen av transfereringar m. m.
(Milj. kr., fasta priser)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	Anslag 1971/72	Procentuell förändring till				Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76	
<i>Transfereringar</i>	+ 4,1	20 159	+ 7,5	+ 6,6	+ 3,8	+ 3,0	+ 5,2
Till hushållen (inkl. socialförsäkringssektorn)	+ 3,9	13 255	+ 4,4	+ 2,7	+ 2,5	+ 2,3	+ 3,0
Utvecklingsbistånd	+19,4	1 059	+25,6	+25,1	+20,1	+ 6,3	+19,0
Skattebidrag till kommuner	+ 6,3	1 887	+33,4	+26,2	+ 4,6	+ 3,4	+16,2
Övrigt	+ 1,6	3 958	+ 0,8	+ 1,6	+ 1,3	+ 3,3	+ 1,8
<i>Finansiella transaktioner m. m.</i>	+19,3	4 765	- 4,3	+ 5,8	+ 4,4	+ 5,6	+ 2,8
därav utlåning	+15,6	4 454	+ 1,2	+ 5,1	+ 4,8	+ 5,6	+ 4,1

De finansiella transaktionerna har under den förflutna perioden ökat mycket starkt. Den beloppsmässigt mest expansiva komponenten utgör utlåningen för bostadsändamål. Den framförliggande periodens förändringar domineras också av utlåning från lånefonden för bostadsbyggande.

5. Personalutvecklingen

Redovisningen avser personal inom statlig verksamhet samt inom det statsunderstödda kommunala skolväsendet. Redovisningen avser inte bara personal som avlönas från myndighetsanslag utan även anställda som avlönas t. ex. av forskningsråden och personal sysselsatt i uppdragsverksamhet. Statliga bolag ingår inte i redovisningen. AB Atomenergis personal har dock inräknats, eftersom bolagets utgifter i stort sett bestrids genom anslag över budgeten. De statliga affärsverken ingår inte i långtidsbudgetens personalkalkyl men redovisas separat i det följande. Personalredovisningen avser den personalorganisation som myndigheterna beräknas ha enligt anvisade anslag varför även vakanta tjänster ingår. Redovisningen sker i hela årstjänster. Det bör framhållas att statistiken har många svagheter, varför uppgifterna får betraktas som relativt osäkra.

5.1 Långtidsbudgetens personalkalkyl

Den personalutveckling som följer av redovisade utgiftsberäkningar framgår av tabell 9. En uppdelning har skett på de områden, som personalmässigt väger tungt.

Budgetåret 1971/72 är personalökningen kraftig. Detta beror i stor utsträckning på den arbetstidsförkortning som genomförs den 1 januari 1972.

För den framförliggande perioden är den för varje år beräknade personalökningen lägre än ökningen till budgetåret 1971/72. Under denna period svarar liksom tidigare personalen inom skolväsendet och högre utbildning och forskning för huvuddelen av ökningen. Dessa områden svarar i själva verket för närmare 85 % av den totala personalökningen som beräknas till ca 13 400.

Personalökningen inom gruppen *rättsväsende* dämpas under den framförliggande perioden.

Personalen inom *totalförsvaret* fortsätter att minska. Detta förklaras främst av förväntade rationaliseringsvinster på underhållssidan och vid de större förvaltningarna.

Inom *utbildning och forskning* väntas personalen fortsätta att öka i snabb takt. Detta förklaras främst av utvecklingen vid universiteten. An-

Tabell 9. Personalutvecklingen 1967/68—1975/76

	Genomsnittlig förändring 1967/68—1970/71	Förändring 1970/71—1971/72	Totalt 1971/72	Förändring till			
				1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Rättsväsende	+ 810	+1 008	31 164	+ 318	+ 333	+ 218	+ 243
Totalförsvär	— 401	— 257	55 923	— 69	— 317	— 302	— 105
Hälsa-, sjuk- och socialvård	+ 209	+ 159	5 910	+ 56	+ 147	+ 52	+ 104
Utbildning och forskning (exkl. skolväsendet och vuxenutbildning)	+1 395	+1 427	27 417	+1 020	+1 136	+1 084	+1 029
Arbetsmarknadspolitik	+ 418	+ 61	7 192	+ 90	+ 42	+ 33	+ 33
Kommunikationer och energiförsörjning	— 248	— 75	15 022	— 100	— 52	— 37	— 31
Skolväsendet och vuxenutbildning	+1 365	+2 598	95 679	+2 147	+1 638	+1 839	+1 367
Övrigt	+ 995	+ 799	39 534	+ 237	+ 278	+ 377	+ 518
<i>Summa</i>	<i>+4 542</i>	<i>+5 720</i>	<i>277 841</i>	<i>+3 799</i>	<i>+3 205</i>	<i>+3 264</i>	<i>+3 151</i>

talet närvarande vid de fria fakulteterna antas fortsätta att öka men i något lägre takt än tidigare. De spärrade fakulteternas utbyggnad enligt hittills fattade beslut medför ett ökat lärarbehov.

Inom *kommunikationsväsendet* förutses fortsatta personalminskningar. Detta gäller bl. a. sjöfartsverket och vägväsendet.

Personalökningen inom *skolväsendet* med *vuxenutbildningen* under perioden 1972/73—1975/76 beror framför allt på det stigande elevantalet inom grundskolans låg- och mellanstadium. En väsentlig utbyggnad av vuxenutbildningen antas leda till ett betydande behov av personalökningar.

Sammanfattningsvis beräknas personalökningarna under den framföriggande perioden ligga på något lägre nivå än under jämförelseperioden. Den årliga ökningen dämpas från ca 4 840 till ungefär 3 350. Det bör understrykas att långtidsbudgetens personalredovisning inte återspeglar den statliga sektorns totala efterfrågan på arbetskraft, eftersom redovisningen inte omfattar förändringar i vakansläget.

5.2 Affärsverken

Affärsverkens efterfrågan på personal förutses minska, dock inte i samma omfattning som tidigare år. Utvecklingen under budgetåren 1971/72 och 1972/73 påverkas av arbetstidsförkortningen.

Inom *postverket* bedrivs en rationaliseringsverksamhet, som omfattar bl. a. ökad användning av sorteringsmaskiner och ADB. Till följd härav begränsas behovet av personalökning praktiskt taget helt till vad som arbetstidsförkortningen kräver.

Tabell 10. Personalutvecklingen vid affärsverken 1967/68—1975/76

	Genom- snittlig förändring 1967/68— 1970/71	Föränd- ring 1970/71— 1971/72	Totalt 1971/72	Förändring till			
				1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
Postverket	+ 191	+1 500	39 630	+600	— 100	— 100	÷ 200
Televerket	+1 369	+ 316	42 825	+900	+ 870	÷ 710	÷ 800
Statens järnvägar	—1 657	— 900	44 530	—950	—1 100	—1 150	—1 200
Luffifartsverket	+ 119	+ 70	1 418	+ 90	÷ 75	+ 130	+ 385
Förenade fabriksverken	— 90	+ 100	7 694	+200	—	—	—
Statens vattenfallsverk	— 60	— 250	7 990	—100	— 150	+ 50	—
Domänverket	— 353	— 241	6 619	—245	— 245	— 260	— 270
<i>Summa</i>	<i>— 481</i>	<i>÷ 595</i>	<i>150 706</i>	<i>+495</i>	<i>— 350</i>	<i>— 620</i>	<i>— 85</i>

För *televerket* noteras en förhållandevis kraftig personalökning, vilken dock är något lägre än för den gångna perioden.

Statens järnvägar fortsätter den omfattande rationaliseringsverksamhet som pågått under en följd av år.

6. Inkomstutvecklingen

Beräkningen av inkomstutvecklingen baseras på antagandet om oförändrade skatteregler under hela långtidsbudgetperioden. Avgörande för statsinkomsternas förändringar blir härvid de antaganden som görs om skatteunderlagets (lönesummans) utveckling. För åren 1971 och 1972 beräknas i följande kalkyl, liksom i den reviderade finansplanen, den totala lönesumman komma att stiga med 9 % resp. 7 %. För de därpå följande åren antas lönesumman öka med 7 % per år. Detta antagande baseras på en beräknad tillväxt av den totala produktionen och en årlig prisstegring med 3 %. Denna antagna tillväxt av lönesumman ligger till grund för beräkningarna av inkomsterna av mervärdeskatt och inkomstskatt. Övriga statsinkomster har i flertalet fall framskrivits schablonmässigt. De beräknade förändringarna i statsinkomsterna under angivna förutsättningar framgår av tabell 11. Enligt kalkylen kommer statsinkomsternas tillväxt att minska från 8,4 % per år under perioden 1965/66—1969/70 till 7,5 % per år under perioden 1971/72—1975/76.

Avgörande för statsinkomsternas utveckling är förändringarna under inkomstskattetiteln. Inkomsterna på denna titel bestäms av nettot mellan statens bruttouppebörd av främst preliminär A- och B-skatt samt inbetalningar av kvarskatt och fyllnadsskatt å ena sidan och vissa utbetalningar, i första hand av kommunalskattemedel och överskjutande skatt, å den andra.

Den år 1970 beslutade skattereformen verkar så att den direkta skatten ökar förhållandevis svagt under budgetåren 1970/71 och 1971/

Tabell 11. Statsinkomsternas utveckling 1971/72—1975/76 i löpande priser
(Milj. kr.)

	Genomsnittlig procentuell förändring 1965/66—1969/70	1971/72	Förändring till				Procentuell förändring 1971/72—1972/73	Genomsnittlig procentuell förändring 1971/72—1975/76
			1972/73	1973/74	1974/75	1975/76		
Inkomstskatt	+9,3	19 500	+ 500	+3 100	+3 700	+3 200	+2,6	+11,4
Mervärdeskatt	+7,7	12 200	+ 800	+ 700	+ 800	+ 900	+6,6	+ 6,0
Övriga inkomster	+7,8	20 560	+1 110	+ 980	+ 910	+ 960	+5,4	+ 4,5
<i>Summa</i>	<i>+8,4</i>	<i>52 260</i>	<i>+2 410</i>	<i>+4 780</i>	<i>+5 410</i>	<i>+5 060</i>	<i>+4,6</i>	<i>+ 7,5</i>

72 beroende på skattesänkningen fr. o. m. år 1971, som får full effekt under budgetåret 1971/72. Inkomstskattens ökning är emellertid även under budgetåret 1972/73 väsentligt lägre än den normala. Detta förklaras av två faktorer. För det första kvarstår under detta budgetår en eftersläpande effekt av skattereformen, vilket medför att utbetalningarna av överskjutande skatt ökar betydligt snabbare än kvarskatte- och fyllnadsinbetalningarna. Förhållandet kan uttryckas så att effekten av skattereformen av vissa uppördstekniska och andra skäl utsträcks över tre budgetår.

För det andra sker slutavräkning till kommunerna under budgetåret 1972/73 av de kommunalskatter som staten för kommunernas räkning uppbär budgetåret 1970/71. Eftersom statsinkomsterna beräknas med utgångspunkt från relativt stora ökningar av lönesumman under åren 1970 och 1971, innebär detta att utbetalningarna till kommunerna blir ovanligt höga under budgetåret 1972/73. Detta trots att kompensationen till kommunerna i anledning av skattereformen inkalkylerats på statsbudgetens utgiftssida. Denna eftersläpande effekt gör sig gällande även under budgetåret 1973/74.

Mervärdeskatten har beräknats öka i proportion till den antagna stegringen av den totala lönesumman. På grund av bl. a. den statliga skatteskalans progressivitet förutses dock den totala köpkraften och därmed inkomster från mervärdeskatten öka något långsammare än hushållens nominella inkomster.

Bland större inkomstposter under övriga inkomster kan noteras att inkomsterna av fordons-, bensin- och brännoljeskatt beräknas öka med ca 150 milj. kr. per år. Skatt på sprit och vin beräknas trendmässigt öka med ca 70 milj. kr. per år. Slutligen kan nämnas att inkomsterna från statens kapitalfonder beräknas öka med 200 à 300 milj. kr. per år. Bostadslånefonden svarar för den större delen av ökningen.

7. Avslutning

Syftet med långtidsbudgeten är att ange konsekvenserna för den statliga budgetutvecklingen under den framförliggande fyraårsperioden av de beslut statsmakterna redan fattat och de åtaganden som gjorts för framtiden. Långtidsbudgeten utgör på utgiftssidan en beräkning av de resurser som krävs för att den statliga och statsunderstödda verksamheten skall kunna bedrivas i enlighet med dessa beslut och åtaganden. Beräkningarna av statsinkomsternas utveckling utgår från nu gällande skatteregler samt från vissa antaganden om skatteunderlagets tillväxt. Långtidsbudgeten innefattar alltså inga försök att förutse vilka beslut statsmakterna kan komma att fatta under perioden med konsekvenser för den statliga budgetutvecklingen. Den får därför inte uppfattas som en prognos över statsbudgetens förändringar. Däremot kan långtidsbudgeten genom att ange de in-teckningar i det framtida resursutrymmet som redan gjorts utgöra en del av statsmakternas beslutsunderlag. På grundval härav kan en bedömning göras av utrymmet för nya aktiviteter, behovet av omprövning av existerande program och eventuella krav på inkomstförstärkningar.

Beräkningarna utgår från anslagsbeloppen enligt kompletteringspropositionen för budgetåret 1971/72 och omfattar perioden t. o. m. budgetåret 1975/76. Två alternativ för budgetutvecklingen redovisas, ett i fasta priser och löner och ett i löpande priser och löner. Analysen genomförs i såväl reala som finansiella termer.

7.1 Inkomstutvecklingen

Kalkylerna för statsinkomsternas utveckling baseras på antaganden om skatteunderlagets, dvs. den totala lönesummans, tillväxt. Dessa antaganden är för åren 1971 och 1972 desamma som används i den reviderade finansplanen. För åren därefter utgår beräkningarna från ett antagande om en årlig ökning av lönesumman med 7 %. Med dessa utgångspunkter skulle statsinkomsterna stiga med 7,5 % per år under de kommande budgetåren mot 8,4 % per år under jämförelseperioden.

Statsinkomsternas ökning till budgetåret 1972/73 beräknas uppgå till endast 4,6 %. Denna påtagligt svaga ökning beror framför allt på att inkomstskatten ökar med endast 2,6 %. Två omständigheter förklarar denna låga tillväxt. För det första inverkar skatteomläggningen så att utbetalningarna av överskjutande skatt detta budgetår ökar väsentligt snabbare än fyllnadsinbetalningarna och inbetalningarna av kvarstående skatt. För det andra medför de betydande stegringarna av skatteunderlaget åren 1970 och 1971 att utbetalningarna av slutavräkningsmedel till kommunerna för dessa år ökar kraftigt budgetåret 1972/73.

7.2 Utgiftsutvecklingen

De totala statsutgifterna har i löpande priser ökat med 10,6 % per år under perioden 1965/66—1969/70. I fasta priser har ökningen varit nära 6 % per år. Enligt långtidsbudgetens beräkningar skulle utgifternas stegringstakt dämpas under de kommande budgetåren. Den genomsnittliga tillväxten beräknas till 6,5 % i löpande priser och 3,2 % i fasta priser. En sådan avsaktning i utgiftsexpansionen är ett normalt resultat av beräkningar av den karaktär som långtidsbudgeten utgör. Med den utgångspunkt som gäller för kalkylerna, nämligen att endast effekterna av redan fattade beslut skall beaktas, blir följden att utgifterna för tidsbegränsade program som utlöper under perioden bortfaller och att resursinsatserna i övrigt begränsas till vad som krävs för att upprätthålla oförändrad ambitionsnivå. Hänsyn har däremot inte tagits till eventuella kommande beslut av statsmakterna med krav på ökade statsutgifter som följd. Den utgiftsutveckling som faktiskt kommer till stånd avviker därför normalt från långtidsbudgetens beräkningar, såväl inom olika delområden som totalt sett. Särskilt för de sista åren i perioden understiger långtidsbudgeternas utgiftsberäkningar regelmässigt den faktiska utvecklingen.

Det relativt sett mest expansiva utgiftsområdet under såväl den förflutna som den kommande perioden är biståndet till utvecklingsländerna. Utgifterna härför skall enligt statsmakternas målsättning uppgå till en procent av bruttonationalprodukten budgetåret 1974/75. Även utgiftsområdena utbildning och forskning, folkpensioner m. m. samt bostadslån uppvisar betydande automatiska utgiftsökningar under den kommande perioden till följd av gjorda åtaganden. Vidare kommer skattebidragen till kommunerna att öka kraftigt, inte minst beroende på den kompensation som skall utgå som följd av den senaste skatteomläggningen. Tillsammans svarar de nu nämnda fem utgiftsområdena för ca 85 % av utgiftsökningen under långtidsbudgetperioden.

För det första året i långtidsbudgeten, budgetåret 1972/73, kan en relativt säker bedömning göras av de resursanspråk som följer av redan gjorda åtaganden. Även inkomstberäkningen kan för detta budgetår baseras på jämförelsevis tillförlitligt underlag. I tabell 12 redovisas en sammanställning av statsinkomsternas och statsutgifternas utveckling i löpande priser för de tre budgetåren 1970/71—1972/73. De totala statsutgifterna ökar enligt dessa beräkningar med ca 4,2 % miljarder kr. eller 9,5 % till budgetåret 1970/71 och med ca 3,7 miljarder kr. eller 7,7 % till budgetåret 1971/72. Enligt långtidsbudgetens beräkningar skulle för att upprätthålla oförändrad ambitionsnivå budgetåret 1972/73 krävas en stegring av utgifterna med inemot 5 miljarder kr. eller 9,5 %. Det bör emellertid påpekas att dessa utgiftsberäkningar inte är direkt

Tabell 12. Budgetsaldots utveckling 1970/71—1972/73

(Milj. kr., löpande priser)

	1970/71 Enl. kompl.- prop.	1971/72 Enl. kompl.- prop.	1972/73	Förändring från föregående budgetår till					
				1970/71		1971/72		1972/73	
				Milj. kr.	%	Milj. kr.	%	Milj. kr.	%
Inkomster	46 290	52 260	54 670	+5 880	+14,6	+5 970	+12,9	+2 410	+ 4,6
Utgifter	48 410	52 150	57 110	+4 190	+ 9,5	+3 740	+ 7,7	+4 960	+ 9,5
<i>Budgetsaldo</i>	-2 130	+ 110	-2 440	+1 690		+2 230		-2 550	
Utgifter exkl. finansiella transaktioner	44 330	47 290	52 360	+3 880	+ 9,6	+2 960	+ 6,7	+5 070	+10,7
<i>Finansiellt sparande inom stats- budgeten</i>	+1 960	+4 970	+2 310	+2 000		+3 010		-2 660	

jämförbara. Utgifterna för de två förstnämnda budgetåren är beräknade i 1970 års lönenivå. För budgetåret 1972/73 har gjorts ett schablonmässigt beräknat påslag för lönehöjningar till statstjänstemän. Tillväxten av utgifterna budgetåret 1972/73 skulle därför bli lägre vid en annan fördelning av lönehöjningarna under den aktuella perioden. Även med hänsyn tagen härtill visar emellertid jämförelserna att det krävs en betydande utgiftsökning till budgetåret 1972/73 redan för att genomföra de beslut som fattats. Denna slutsats gäller i än högre grad om jämförelserna avser utgiftsutvecklingen med bortseende från de finansiella transaktionerna, i första hand den statliga utlåningen. Dessa är, som tidigare utvecklats, av en annan realekonomisk karaktär än övriga statsutgifter. De på detta sätt beräknade statsutgifterna beräknas öka med närmare 11 % till budgetåret 1972/73.

7.3 Realekonomisk utveckling

En ytterligare belysning av innebörden av den utgiftsutveckling som långtidsbudgeten anger kan ges genom en analys i realekonomiska termer. Det är därvid i första hand av intresse att studera förändringar i den efterfrågan på varor och tjänster som staten och den statsunderstödda verksamheten direkt ger upphov till genom sina konsumtionsutgifter och sin investeringsverksamhet. Därtill kommer de mera indirekta effekter på samhällsekonomin som inkomstöverföringar från staten och finansiella transaktioner av olika slag föranleder.

Utgifterna för konsumtion och investeringar, inkl. bidragen till kommunerna för dessa ändamål, framgår av tabell 7 (sid. 33). Dessa utgifter ökade med 5,3 % under perioden 1965/66—1969/70 medan uppgången under de framförliggande budgetåren begränsas till 1,6 %

per år. Tillväxttakten har under den förflutna perioden varit särskilt snabb för bidragen till kommunerna medan statens egen efterfrågan ökat väsentligt långsammare. Denna utveckling har kraftigt påverkats av att huvudmannskapet för vissa verksamhetsområden överförts från staten till kommunerna, varvid statsbidragen ökat.

Enligt kalkylerna skulle ökningstakten för de totala konsumtionsutgifterna dämpas kraftigt från 5,7 % per år under den förflutna perioden till 1,8 % per år under långtidsbudgetperioden. För investeringsutgifterna noteras en avsakning i tillväxttakten från 3,6 % per år till knappt 1 % per år. I fråga om enbart statens egen efterfrågan på varor och tjänster för konsumtion och investering beräknas uppgången under långtidsbudgetperioden till 1 à 1,5 % per år. Enligt motsvarande beräkningar i långtidsutredningen skulle såväl statens konsumtion som statens investeringar under första hälften av 1970-talet öka med ca 3,5 % per år. Skillnaden mellan dessa båda beräkningar kan i huvudsak förklaras med att de har olika underlag och syften. Långtidsutredningen har baserat sin kalkyl på uppgifter av plankaraktär medan långtidsbudgeten avser att ange det resursbehov som krävs för att infria redan gjorda åtaganden.

Till budgetåret 1972/73 är den beräknade ökningen av statens och den statsunderstödda verksamhetens direkta efterfrågan på reala resurser väsentligt större än genomsnittet för perioden, eller 3,4 %. Expansionen är särskilt kraftig i fråga om statliga investeringar. Detta beror främst på att vissa större byggnadsprojekt beräknas bli påbörjade samt på planerade stora inköp av datamaskiner.

Den realekonomiska analysen av statsutgifterna kan kompletteras med uppgifter om de anspråk på arbetsmarknaden som kan beräknas följa av utgiftsutvecklingen. Den personalstatistik som är tillgänglig är visserligen bristfällig men den kan ändå användas som underlag för vissa slutsatser. Beräkningarna visar att personalökningen inom den statliga och statsunderstödda verksamheten skulle uppgå till 3 800 personer till budgetåret 1972/73 mot ca 4 500 personer i genomsnitt per år under perioden 1967/68—1970/71 (tabell 13). För hela den framförbyggande perioden uppgår ökningen till 1,2 % per år mot 1,7 % per år under den angivna jämförelseperioden. Personalanspråken är alltså betydande även under de kommande budgetåren, särskilt inom utbildningsområdet.

7.4 Sammanfattning

En analys i finansiella termer av budgetutvecklingen till budgetåret 1972/73 visar en påtagligt svag ökning av statsinkomsterna och en betydande stegring av de redan in-tecknade statsutgifterna. Följden härav skulle bli en försvagning av statsbudgeten. Totalbudgeten som enligt

den reviderade finansplanen beräknas uppvisa ett överskott om ca 100 milj. kr. budgetåret 1971/72 skulle sålunda ge ett underskott om ca 2 450 milj. kr. budgetåret 1972/73. En viss försvagning av budgeten kvarstår även om vissa tillkommande utgifter för löneökningar, vilka i kalkylerna belastar budgetåret 1972/73, ges en mera rättvisande tidsfördelning. Budgetsaldot kan emellertid från vissa synpunkter sägas vara ett mindre lämpligt mått på statsbudgetens inverkan på samhällsekonomin. Det kan därför vara av intresse att frånräkna de finansiella transaktionerna inom statsbudgeten, vilka har intresse främst vid en kreditmarknadsanalys. Därvid framkommer ett annat saldobegrepp, som brukar benämnas statens finansiella sparande. Detta beräknas uppgå till ca 5 miljarder kr. budgetåret 1971/72. Enligt kalkylerna skulle det finansiella sparandet därefter minska med ca 2,7 miljarder kr. till budgetåret 1972/73. Budgetutvecklingen skulle likväl resultera i ett positivt finansiellt sparande om ca 2,3 miljarder kr. detta budgetår.

De resursanspråk som framkommer i långtidsbudgetens kalkyler bör även ses mot bakgrund av att det totala utrymmet för inhemsk resursförbrukning enligt långtidsutredningen skulle öka med endast knappt 3 % per år under perioden 1970—1973. Enligt långtidsbudgeten skulle upprätthållande av oförändrad ambitionsnivå inom den statliga och statsunderstödda verksamheten kräva en ökning av det reala resursutrymmet med 3,4 % till budgetåret 1972/73, dvs. en snabbare expansion än den som enligt dessa förutsättningar skulle vara möjligt för andra sektorer inom samhällsekonomin.

Långtidsbudgetens beräkningar måste också ses mot bakgrund av de riktlinjer som statsmakterna angett för den ekonomiska politiken. Enligt dessa är det en grundläggande förutsättning för att de centrala målen på längre sikt skall kunna uppfyllas att jämvikten i vår bytesbalans mot omvärlden kan återställas. Detta ställer krav på en sådan fördelning av resurserna att en ökande andel av tillväxten kan avsättas för export. I motsvarande mån måste den inhemska resursförbrukningen begränsas, något som ställer krav på restriktivitet även då det gäller den offentliga utgiftsutvecklingen. Bl. a. mot denna bakgrund har utgiftsprövningen för budgetåret 1971/72 präglats av stark återhållsamhet. De resurskrav som framkommit i årets långtidsbudget visar på behovet av en fortsatt restriktiv prövning av utgiftsanspråken och en medveten prioritering av insatserna på olika områden om de grundläggande målen för den ekonomiska politiken skall kunna nås.

Tabell 13. Personalförändringar 1967/68—1975/76

	Genomsnittlig förändring 1967/68—1970/71		Förändring till 1971/72		Totalt 1971/72	Förändring till 1972/73		Genomsnittlig förändring 1971/72—1975/76	
	Antal	%	Antal	%		Antal	%	Antal	%
<i>Total personal</i>	+ 4 540	+ 1,7	+ 5 720	+ 2,1	277 840	+ 3 800	+ 1,4	+ 3 355	+ 1,2
varav utbildningsväsendet	+ 2 760	+ 2,4	+ 4 025	+ 3,4	123 095	+ 3 165	+ 2,6	+ 2 815	+ 2,2

Innehållsförteckning

1. <i>Inledning</i>	1
1.1 Långtidsbudgetens karaktär och syfte	1
1.2 Oförändrad ambitionsnivå	1
1.3 Beräkningsunderlag	3
2. <i>Samhällsekonomisk bakgrund</i>	5
2.1 Inledning	5
2.2 Arbetskraftsutvecklingen	5
2.3 Produktivitetens utvecklingen	6
2.4 Produktionsutvecklingen	7
2.5 Resursfördelningen	7
3. <i>Utgiftsutvecklingen</i>	9
3.1 Utbildning och forskning	9
3.2 Folkpensioner m. m.	12
3.3 Totalförsvaret	14
3.4 Kommunikationer och energiförsörjning	16
3.5 Bostäder	17
3.6 Stöd till barnfamiljer	19
3.7 Arbetsmarknad och regionalpolitik	21
3.8 Hälso-, sjuk- och socialvård	22
3.9 Rättsväsende	24
3.10 Skattebidrag till kommuner	26
3.11 Utvecklingsbistånd m. m.	27
3.12 Övrigt	27
3.13 Totala utgifter	29
4. <i>Statsutgifternas realekonomiska utveckling</i>	31
4.1 Inledning	31
4.2 Konsumtions- och investeringsutgifter	32
4.3 Övriga realgrupper	33
5. <i>Personalutvecklingen</i>	34
5.1 Långtidsbudgetens personalkalkyl	34
5.2 Affärsverken	35
6. <i>Inkomstutvecklingen</i>	36
7. <i>Avslutning</i>	38
7.1 Inkomstutvecklingen	38
7.2 Utgiftsutvecklingen	39
7.3 Realekonomisk utveckling	40
7.4 Sammanfattning	41

Tabellförteckning

1. Produktionskapacitetens förändring 1950—1975	7
2. Försörjningsbalansens utveckling 1960—1975	8
3. Utvecklingen av de militära försvarsutgifterna 1971/72—1975/ 76 i fasta priser	15
4. Utvecklingen av de militära försvarsutgifterna 1971/72—1975/ 76 i löpande priser	15
5. Utgiftsutvecklingen 1971/72—1975/76 i fasta priser	29
6. Utgiftsutvecklingen 1971/72—1975/76 i löpande priser	30
7. Konsumtions- och investeringsutgifternas utveckling	33
8. Utvecklingen av transfereringar m. m.	33
9. Personalutvecklingen 1967/68—1975/76	35
10. Personalutvecklingen vid affärsverken 1967/68—1975/76	36
11. Statsinkomsternas utveckling 1971/72—1975/76 i löpande pri- ser	37
12. Budgetsaldots utveckling 1970/71—1972/73	40
13. Personalförändringar 1967/68—1975/76	43

**1970 års långtidsutredning
och remissinstanserna**

1970 ÅRS LÅNGTIDSUTREDNING OCH REMISSINSTANSERNA

1970 års långtidsutrednings huvudrapport, "Svensk ekonomi 1971—1975 med utblick mot 1990" (SOU 1970: 71) som avlämnades den 4 december 1970, har remissbehandlats. En förteckning över de myndigheter, organisationer m. m. som inkommit med yttranden återfinns i ett appendix till denna bilaga. I det följande presenteras ett sammandrag av rapporten tillsammans med några huvuddrag av remissyttrandena i sammanfattning. Med hänsyn till att utredningen täcker ett så vitt område och att remissinstanserna avlämnat en mångfald synpunkter har det inte varit möjligt att ge någon mer fullständig översikt över remissinstansernas åsikter. Avsikten har i stället varit att lämna en redogörelse endast för några centrala tankar i remissvaren. De synpunkter som refereras tas inte upp till granskning.

Befolkning och arbetskraft

Långtidsutredningen

Sveriges folkmängd uppgick i mitten av 1970 till ca 8,0 miljoner. Enligt statistiska centralbyråns prognoser väntas en ökning till 8,3 miljoner 1975, 8,5 miljoner 1980 och 8,9 miljoner 1990. Tillskottet blir enligt prognosen ca 250 000 under perioden 1970—1975 (3,1 %) och omkring 225 000 under senare hälften av 70-talet. För 80-talet förutses en folkmängdsökning om ca 370 000 individer (4,4 %). Detta innebär att den internationellt sett svaga befolkningsökning som präglat Sverige sedan 1950 väntas fortsätta. Folkmängden i övriga västeuropeiska länder beräknas sålunda fram till 1980 tillväxa något snabbare och i Nordamerika mer än dubbelt så snabbt som i Sverige.

De viktigaste antagandena bakom den presenterade befolkningsprognosen är följande:

- a) fruktsamheten beräknas bli konstant under de närmaste årtiondena och ligga på en betydligt lägre nivå än under 60-talets första hälft.
- b) dödligheten antas sjunka för män under 40 år och kvinnor under 90 år. För övriga grupper förutses dödligheten däremot ligga kvar på nuvarande nivå.

Tabell 1. Befolkningen 1960—1990 fördelad på åldersgrupper
Procent

Åldersgrupper	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
0—15	24,2	22,4	22,2	22,2	22,1	21,4	21,1
16—64	64,1	64,9	64,1	63,0	62,3	62,6	62,6
65— ∞	11,7	12,7	13,7	14,8	15,6	16,0	16,3
	100	100	100	100	100	100	100

c) det årliga invandringsöverskottet antas uppgå till 20 000 personer, vilket är något lägre än under 60-talets senare hälft. I jämförelse med perioden 1950—1963 innebär dock detta antagande en ungefärlig fördubbling.

Som framgår av tabell 1 innebär den befolkningsprognos som långtidsutredningen arbetat med en framtida, mycket betydande, omstrukturering av befolkningen. Mest utmärkande för denna är den kraftiga ökningen av de äldre åldersgrupperna under hela perioden fram till 1990. För de yngsta gäller samtidigt att ökningen fram till 1980 beräknas försiggå i takt med den totala folkmängden men därefter bli svagare. Antalet personer i *mellanåldrarna* ur vilka arbetskraften i huvudsak rekryteras, tillväxer däremot synnerligen långsamt fram till 1980, medan ökningen under 80-talet beräknas bli något starkare.

Antalet barn i *förskoleåldern* (0—6 år) som ökade med ca 60 000, eller 8 %, under 60-talets senare hälft beräknas minska med omkring 25 000 fram till 1975. Därefter beräknas åter en viss uppgång ske. För 80-talet förutses inga större förändringar. För barn i *grundskoleåldrarna* (7—15 år) förutses en ökning med ca 80 000 (8 %) från 1970 till 1975. Därefter väntas ökningen successivt avta för att under 80-talet förbytas i en svag nedgång. Antalet ungdomar i *gymnasieåldrarna* (16—18 år) förutses minska med ca 6 000 (2 %) fram till 1975. Under de båda följande 5-årsperioderna väntas däremot en ökning med närmare 20 000 per period. I de åldrar som främst kommer ifråga för eftergymnasial utbildning, 19—24 år, beräknas antalet individer minska med närmare 90 000 (12 %) från 1970 till 1975. För 70-talets andra hälft förutses fortfarande en nedgång, fast väsentligt svagare. För 80-talet förutses en tillväxt med inalles 70 000 personer i de aktuella åldrarna. Antalet *pensionärer* (67 år eller äldre) beräknas tillväxa med ca 110 000 (11 à 12 %) under såväl första som andra hälften av 70-talet. Under 80-talet väntas motsvarande tal bli ca 60 000 varje 5-årsperiod.

Tillgången på arbetskraft. Arbetskraftstillgången har av utredningen beräknats med hjälp av arbetskraftsundersökningarna och med dessas definitioner och indelningar av arbetskraften. Härigenom har man fått

Tabell 2. Faktorer bakom arbetskraftens utveckling 1965—1980

	1965—1970		1970—1975		1975—1980	
	Antal	% ¹	Antal	% ¹	Antal	% ¹
<i>Demografiska förändringar</i>						
Tillskott av ungdomar och återinträdande kvinnor	492 200	13,0	484 900	12,4	494 600	12,3
Avgång genom pensionering m. m.	— 369 700	— 9,8	— 386 600	— 9,9	— 392 900	— 9,8
Döda i aktiv ålder	— 83 200	— 2,2	— 84 300	— 2,2	— 83 700	— 2,1
Summa naturlig befolkningsförändring	39 200	1,0	14 000	0,4	18 000	0,4
Nettoimmigration	55 100	1,5	50 200	1,3	48 100	1,2
Giftermålsandel	700	0,0	— 1 900	0,0	— 400	0,0
Summa demografiska förändringar	95 000	2,5	62 200	1,6	65 600	1,6
<i>Förändring av relativa AK-tal</i>						
Män och ej gifta kvinnor i åldrarna 15—29 år	— 81 200	— 2,1	— 59 100	— 1,5	— 35 800	— 0,9
Män och ej gifta kvinnor i åldrarna 30—69 år	— 28 500	— 0,8	— 17 000	— 0,4	— 12 600	— 0,3
Gifta kvinnor	140 800	3,7	104 200	2,7	73 100	1,8
Summa relativa AK-tal	31 100	0,8	28 000	0,7	24 700	0,6
Totala arbetskraftens förändring	126 000	3,3	90 300	2,3	90 400	2,3

¹ Procenttalet avser förändringen i absoluta tal i relation till den totala arbetskraften vid periodens början.

bättre möjligheter att beräkna arbetskraftsvolymen i timmar. Beräkningarna har utförts av statistiska centralbyrån och redovisas utförligt i en bilaga till långtidsutredningen, SOU 1971: 8. Enligt dessa beräkningar skulle den totala arbetskraften mellan 1970 och 1975 öka med 90 000 och vid utgången av perioden uppgå till 4,0 miljoner personer. För den senare hälften av 70-talet räknar man med en ungefär lika stor ökning. Fram till 1975 skulle hela tillväxten falla på de gifta kvinnorna, medan männen och de ej gifta kvinnorna i arbetskraften minskar. De antaganden som gjorts angående de relativa arbetskraftstalen ger ett sammanlagt tillskott till arbetskraften fram till 1975 av ungefär samma storlek som under 60-talets senare hälft. Som framgår av tabell 2 förklaras den svagare tillväxten av arbetskraften i huvudsak av att de demografiska förändringarna väntas bli mindre gynnsamma än under perioden 1965—1970.

När det gäller utvecklingen av antalet arbetstimmar spelar självfallet den lagstadgade arbetstiden en central roll. Eftersom det föreligger ett beslut om sänkning av denna från 42,5 timmar per vecka till 40 timmar innan utgången av 1973 kan medelarbetstiden förutses sjunka kraftigt under de närmaste åren. I samma riktning verkar också frånvaron, som alltså förutses öka något. Sammantaget beräknas arbetstiden sjunka så att arbetskraftstillgången, uttryckt i timmar, minskar med 0,8 % per år 1970—1975. Under den närmast föregående 5-årsperioden inträffade en minskning av ungefär samma storleksordning, eller 0,9 % per år.

Tabell 3. Sysselsättningens förändringar i olika näringsgrenar 1965—1975

	Antal arbetstimmar, procent per år		Antal sysselsatta 1 000- tal ¹	
	1965— 1970	1970— 1975	1965— 1970	1970— 1975
Jordbruk m. m.	-7,7	-7,4	-89	-67
Skogsbruk	-7,8	-5,2	-19	-25
Industri	-1,9	-2,3	-32	-55
El, gas, vatten och avlopp	-0,9	-0,5	1	1
Byggnadsverksamhet	-0,6	-1,0	7	4
Summa varu- och kraftproduktion	-2,7	-2,7	-133	-142
Varuhandel	-0,5	-0,9	18	8
Samfärdsel	0,3	-0,4	7	3
Privata tjänster inkl. fastighetsförvaltning	-0,5	0,5	17	29
Offentliga tjänster	4,6	3,4	189	185
Summa tjänsteproduktion	1,3	1,1	232	229
Totalt	-0,9	-0,8	99	87

¹ Arbetskraftsundersökningarnas definitioner. Avrundade tal.

Efterfrågan på arbetskraft. De planer och bedömningar som samlats in från ekonomins olika delområden inom ramen för långtidsutredningen ger vid handen att efterfrågan på arbetskraft under den närmast föreliggande 5-årsperioden vida kan väntas överstiga tillgången. Enligt planerna skulle sålunda enbart den offentliga sektorn öka sin arbetsstyrka med ca 200 000 personer samtidigt som antalet anställda inom industrin skulle öka med omkring 90 000. Som tidigare nämnts har hela tillgångsökningen för perioden 1970—1975 beräknats till ca 90 000 personer.

Enligt de kalkyler som utredningen gjort kan hela arbetskraftstillskottet väntas falla på tjänstesektorerna och inom dessa i första hand på den offentliga sektorn. Som framgår av tabell 3 förutses följaktligen en minskning av sysselsättningen för de varu- och kraftproducerande sektorerna, framför allt för jordbruk och industri. Den fördelning av arbetskraften på olika näringsgrenar som utredningen gjort innebär sålunda i stort sett att de tendenser som präglade perioden 1965—1970 kan väntas bestå.

Arbetskraftsproblem. Den balans på totalnivå för arbetsmarknaden (full sysselsättning) som ingått som en förutsättning för långtidsutredningens kalkyler innebär inte automatiskt att balans kommer att råda på samtliga av arbetsmarknadens delmarknader. För vissa av dessa delmarknader har utredningen utfört överslagskalkyler och några resultat av dessa kalkyler skall redovisas i det följande.

1. *Kvinnlig arbetskraft.* Som tidigare nämnts beräknas hela ökningen av utbudet på arbetsmarknaden falla på kvinnorna och utredningen har därför försökt undersöka i vilken utsträckning inriktningen av den framtida efterfrågan kan väntas svara mot detta utbud. Utredningen understryker svårigheten att säkrare bedöma utvecklingen härvidlag, men visar med ett schematiskt räknexempel att med de tendenser i utvecklingen som förelegat under 60-talet kan det tänkas snarare uppstå brist på kvinnlig arbetskraft än sysselsättningssvårigheter för kvinnorna. Förutsättningarna för efterfrågeberäkningarna har varit att kvinnornas andel i de olika näringsgrenarnas sysselsättning blir densamma 1975 som 1970. Efterfrågan på kvinnlig arbetskraft skulle under denna förutsättning stiga med 120 000 personer, vilket står mot en utbudsökning om 95 000 personer. Efterfrågan på manlig arbetskraft skulle samtidigt minska med ca 30 000 personer, medan tillgångsminskningen beräknas stanna vid 5 000 personer.

2. *Regional utveckling.* Under tredje kvartalet 1970 hade 100 arbetslöshetsanmälda i övre Norrland sammanlagt 47 lediga platser att välja mellan, medan i storstadslänen fanns 570 lediga platser för varje 100-tal arbetslösa. Enligt utredningen tyder produktionsplanerna på en fortsatt svag arbetskraftsefterfrågan i de norra delarna av landet inom de näringsgrenar som väger tungt från sysselsättningssynpunkt, nämligen jordbruk, skogsbruk och delar av industrin. Någon kraftigare stegring av sysselsättningen inom tjänstesektorerna skulle inte heller kunna förväntas, varför en betydande risk för undersysselsättning skulle vara att emotse i denna del av landet.

3. *Utbildning.* Utbildningsnivån stiger snabbt, konstaterar utredningen. Således har andelen 16-åringar som sökt till gymnasial utbildning direkt efter den obligatoriska skolan stigit från ca 40 % 1960 till drygt 90 % 1970. Antalet studerande vid universitet och högskolor uppgick läsåret 1964/65 till mindre än 60 000, 1969/70 till drygt 120 000 och beräknas 1974/75 vara omkring 150 000. Denna utveckling torde leda till att de långtidsutbildade efter hand tränger in på nya arbetsområden, fastslår utredningen. I första hand anser man att detta leder till sysselsättningsproblem för främst äldre och korttidsutbildade. Vidare förutses svårigheter att placera de utbildade. Utredningen anser att arbetsmarknadens omvandling talar för att en ökad vuxenutbildning-omskolning kan vara motiverad.

4. *Övriga arbetsmarknadsproblem.* Utredningen pekar på den fara som ligger i att efterfrågan på arbetskraft i så hög utsträckning riktar sig mot yngre personer. Även de handikappades situation på arbetsmarknaden uppmärksammas. Utredningen betonar här den risk som ligger i att arbetskraften uppdelas i två kategorier, en sysselsatt på den öppna marknaden och en utanför denna. Slutligen tar utredningen upp den ökade frånvaron. Man anser denna delvis vara en effekt av

förskjutningar i arbetskraftens sammansättning, men att det väsentligen rör sig om individuella förändringar.

Remissinstanserna

Ett flertal remissinstanser diskuterar den dolda arbetslöshetens omfattning och möjligheterna att minska densamma. *LO* anser sålunda att många personer, möjligen hundratusentals, som önskar arbete men för närvarande inte kan få det, genom en anpassning av den ekonomiska politiken bör ges ordentliga sysselsättningschanser. Grunden för långtidsutredningens beräkningar av arbetskraftstillgångarna accepteras således inte fullt ut av *LO*. *LO* anser vidare att vissa kommentarer i långtidsutredningen går i linje med *LO*:s ståndpunkt, men att man inom planeringssekretariatet tycks resignera angående möjligheterna att tillräckligt snabbt få en utveckling i önskad riktning. En liknande uppfattning omfattas av *TCO* som anför att ingen hittills på ett helt tillfredsställande sätt lyckats klargöra storleken av den latent arbetslösheten. Att den inte är obetydlig är dock uppenbart. Det finns således stora outnyttjade arbetskraftsresurser som det funnes anledning att söka tillvarata, även om man bara anlägger det ekonomiska betraktelsesätt som är långtidsutredningens. Läger man därtill den i vårt samhälle gängse värderingen av förvärvsarbete som det främsta medlet för den enskildes självförverkligande, framstår det som ganska självklart att man söker eliminera så många som möjligt av hindren för dem som önskar utträda på arbetsmarknaden. *KF* skriver i sitt yttrande att det enligt låginkomstutredningens beräkningar skulle finnas en stor s. k. dold arbetslöshet motsvarande ca 300 000—400 000 heltidsanställda, vilket kan jämföras med den ökning på ca 90 000 fram till 1975 man har kalkylerat med i långtidsutredningen. Dessa olika resultat har erhållits genom olika beräkningsmetoder. *KF* anser det därför angeläget att en förnyad analys görs av dessa frågor för att man skall erhålla ett säkrare underlag för en bedömning av arbetskraftstillgångens utveckling.

Enligt *LO* skulle, om sysselsättningsökningarna i större utsträckning kunde förskjutas från de egentliga storstadsområdena till tätorter och regioner utanför dessa, sysselsättningschanserna för personer där som nu saknar arbete öka väsentligt. Arbetskraftstillskotten skulle då i mindre utsträckning behöva täckas genom inflyttning och de lokala offentliga investeringsbehoven dämpas i viss mån även om lokal tätortsinflyttning ändå måste bli omfattande. *LO* ser en sådan förskjutning av sysselsättningsexpansionen som önskvärd. En stark ökning av storstadssysselsättningen bör inte passivt accepteras i ett läge då personer på andra håll inte samtidigt får en önskad sysselsättningschans. Även *arbetsmarknadsstyrelsen* (*AMS*) är inne på liknande tankogångar

och skriver att man för att nå en mer varaktig lösning av arbetskraftsproblemen vid val av förläggningssort måste låta rekryteringsaspekterna vara avgörande. Det latent arbetskraftsutbudet ligger främst i Norrland men även i områden i mellersta och södra Sverige utanför storstadsregionerna. Som utredningen också påpekar kan kapaciteten i fråga om bostäder och annat samhällskapital bedömas vara mindre hårt utnyttjad här än i storstäderna.

TCO kopplar främst ihop den dolda arbetslösheten med den lägre förvärvsfrekvensen bland kvinnor men framför samtidigt att de regionala variationerna är stora. Enligt arbetskraftsundersökningarna var t. ex. de relativa arbetskraftstalen 1970 för kvinnor i Göteborg 52,9 och i det närbelägna Borås med dess annorlunda sysselsättningsstruktur hela 62,7. En analys av de kraftigt varierande arbetskraftstalen för kvinnor i olika delar av landet skulle säkert visa att det latent arbetskraftsutbudet på sina håll kan vara ganska stort, anser TCO och efterlyser regionala arbetskraftsbalanser. När det gäller prognosen för den kvinnliga sysselsättningen kan därför TCO för sin del inte betrakta den förutsedda och i jämförelse med slutet av 60-talet något blygsamma höjningen av de relativa AK-talen som ett önskvärt mål. Prognosen visar i stället enligt TCO:s mening, att mer kraftfulla åtgärder behövs för att undanröja hindren för kvinnors förvärvsarbete, t. ex. en snabbare utbyggnad av den offentliga barntillsynen och arbetsmarknadsutbildningen samt effektivare åtgärder för att bredda kvinnors yrkesval och skapa allsidigare sysselsättningsmöjligheter på orter med ett ensidigt näringsliv.

SACO ifrågasätter om utredningen inte överskattat den sannolika utvecklingen av arbetskraftstillgången. Det finns t. ex. mycket som talar för att bedömningen av möjligheterna att höja förvärvsfrekvensen för de gifta kvinnorna är alltför optimistisk. Förvärvsfrekvensen bland gifta kvinnor är bl. a. avhängig av i vilken utsträckning barntillsynsfrågan kan lösas och i vilken utsträckning kvinnorna anser det ekonomiskt lönsamt att förvärvsarbeta. En förutsättning för att de gifta kvinnorna skall kunna söka sig ut på arbetsmarknaden i ökande omfattning är att det sker en kraftig utbyggnad av den offentliga barntillsynsverksamheten eller att det vidtas andra åtgärder som frigör kvinnorna från hemmen. Eftersom samhället inte kan erbjuda individerna tillräckliga och alternativa barntillsynsalternativ tvingas kvalificerad och välutbildad arbetskraft att arbeta inom hemmet i stället för på en plats där deras speciella yrkeskunskaper skulle tillvaratas på ett mer optimalt sätt. Den ökning av förvärvsfrekvensen för gifta kvinnor som utredningen räknar med kan alltså enligt SACO:s mening endast åstadkommas om samhället kraftfullt satsar på en utökad barnservice. Då emellertid SACO tvivlar på att man skall lyckas få till stånd en sådan utbyggnad av den

offentliga barntillsynsverksamheten att full behovstäckning kan uppnås under de närmaste åren, vill SACO förordna även andra stimulansåtgärder. Genom t. ex. större flexibilitet vad gäller arbetstiderna och större tillgång till deltidarbete skulle föräldrar beredas större möjligheter att själva lösa sina barntillsynsproblem och samtidigt förvärvsarbeta.

Svenska bankföreningen delar SACO:s uppfattning om svårigheterna att öka den kvinnliga förvärvsverksamheten, då härför ställs krav på större möjligheter till deltidstjänster samt en kraftig ökning av antalet daghemplatser, vilket erfarenhetsmässigt inte är så lätt att tillgodose.

Lantbrukarnas riksförbund anser också att kalkylen över utbudsökningen av den kvinnliga arbetskraften synes något osannolik. Det är ett känt faktum att dold arbetslöshet råder bland hemmafruarna i landsorten, men då inga arbetstillfällen finns för dessa är det orealistiskt att räkna denna grupp som potentiella arbetstagare. Arbetstillfällen måste först skapas på de orter där den kvinnliga arbetskraften finns om utredningens beräkningar skall vara realistiska, skriver förbundet.

KF betonar nödvändigheten av att samhället vidtar åtgärder för att underlätta för dem som så önskar att söka sig till förvärvslivet. Detta gäller inte endast för att kunna öka den totala produktionen, utan också för att ge människor en större valfrihet. Arbetsmarknads- och lokaliseringpolitiken utgör här väsentliga metoder. Av låginkomstutredningen framgår att bristen på daghem och annan barntillsyn utgör ett hinder för ca 300 000 personer att förvärvsarbeta i den omfattning de skulle önska. Problemet med barntillsyn utgör därför en mycket viktig fråga som måste lösas. Åtgärder på detta område har en social målsättning, men kan till en del också ses som investeringar för att få en ökning av arbetskraftsvolymen. *KF* framhåller dessutom nödvändigheten av att i olika avscenden förbättra arbetsplatsmiljön både när det gäller den fysiska, administrativa och sociala utformningen.

Utredningens kalkyl över invandringen har uppmärksammats av remissinstanserna. *Sveriges hantverks- och industriorganisation* anför att import av arbetskraft kan vara helt motiverad i vissa konjunkturlägen, men man ifrågasätter huruvida utredningens prognos om en permanent och relativt stark arbetskraftimport är realistisk och om en sådan utveckling är önskvärd.

LO ifrågasätter om inte en viss styrning av totalvolymen på längre sikt är nödvändig. Vidare bör de starka fluktuationerna dämpas. De senare kan så gott som helt tillskrivas tillfälliga överhettninglägen i storstadsregionernas konjunktur. Att begränsa den fria rörligheten inom Norden kan det dock inte bli tal om och även i övrigt bör inskränkningar i möjligheterna för enskilda personer att ta arbete här i landet undvikas. *LO* anför vidare att det från stabiliseringssynpunkt är väsentligt att en viss indirekt styrning av ovannämnt slag sker. Om de totala

investeringsbehoven per anställd beräknas till 300 000 kr. utgör den totala investeringsökningen i storstadsregionerna vid en invandringsökning om 100 000 personer ca 1,3 miljarder kr. Om detta utrymme saknas och först på längre sikt kan skapas genom höjd produktion, uppstår ett behov av kapitalimport i invandringskedet. Alternativet är förstärkt inflation och motsvarande tvångsstyrning av sparande och kapitalbildning. Enligt LO:s mening kunde en styrning av invandringsvolymen — inom breda marginaler — och dämpning av dess variationer lämpligen ta sig formen av ett delansvar för finansieringen om kollektivinvesteringarna läggs på företagen. I princip gäller ett parallellt resonemang för inrikes omflyttning och invandring. De extra kostnaderna är dock något större i det senare fallet.

Försäkringsbolagens riksförbund anför, utan att anlägga någon principiell synpunkt på invandringen, att utredningens kalkyl torde ligga för högt. Förbundet anser att de senaste årens exceptionellt stora överskott delvis torde vara en engångsförteelse betingad av behovet av arbetskraft inom skogsbruket på grund av 1969 års svåra stormskador. Med hänsyn till detta anser man det mindre sannolikt att nettoimmigrationen under perioden 1971—1975 kan bli så hög som 20 000 per år.

Stockholms universitet anser å andra sidan att antagandet om invandringens storlek förefaller väl försiktigt.

Vad beträffar övriga synpunkter på arbetsmarknadsproblem anför *SACO* att utredningens kalkyler över medelarbetstiden bygger på förutgången att den lagstadgade arbetstiden under de närmaste åren skall skäras ned till 40 timmar per vecka för de grupper som nu har 42,5 timmars arbetsvecka. Enligt *SACO*:s mening finns det mycket som talar för att utvecklingen i detta avseende kommer att gå ännu snabbare. Man kan t. ex. knappast räkna med att de grupper, som i dag formellt men ingalunda alltid reellt har kortare arbetstid än den lagstadgade, helt skall avstå från arbetstidsförkortningar under de närmaste åren. Organisationen påpekar vidare att ökningen av antalet pensionärer aktualiserar frågan om deras inlemmande i arbetskraften. I en situation med arbetskraftsbrist finns det enligt *SACO*:s mening alla skäl till att söka utnyttja denna arbetskraftsresurs.

Ett flertal remissinstanser påpekar att förslag väckts om sänkning av pensionsåldern för stora grupper löntagare, vilket kan få stora konsekvenser för arbetskraftsutbudet.

LO tar upp den ökade frånvarofrekvensen och påpekar att faktorerna bakom denna är mycket bristfälligt kartlagda. Ett allt högre uppdrivet arbetstempo samt i många fall en utveckling mot allt ointressantare arbetsuppgifter utgör sannolikt ett par viktiga förklaringsfaktorer. Enligt *LO*:s mening kan upplevelsen av dessa arbetsförhållanden snarare tolkas som en reell standardminskning än en standardökning.

AMS understryker riskerna för en ökad klyfta mellan de olika typer

av arbetskraft och risken för en uppdelning av arbetskraften i två kategorier, en sysselsatt på öppna marknaden och en utanför denna. Styrelsen erinrar om den verksamhet som från arbetsmarknadsverkets sida inletts för att pröva möjligheterna till en bättre anpassning av arbetet till den enskilde individens fysiska och psykiska förutsättningar. Verksamheten syftar till att genom kontakter mellan arbetsförmedlingen och representanter för företag och anställda undersöka vilka förbättringar som kan vidtas för att fler äldre och handikappade skall kunna anställas.

Stockholms universitet noterar att man i utredningen inte gjort några antaganden om politikförändringar med avseende på arbetskraften för prognosperioden. Detta är rimligt om prognosen används för att belysa möjligheterna att uppnå de uppställda ekonomisk-politiska målen. Men då prognosen används enbart som en restriktion på produktionstillväxten, kommer antaganden om oförändrad politik att implicera allvarliga arbetsmarknadspolitiska konsekvenser, säger universitetet. Trendframskrivningen innebär således en fortsatt ökning i utslagningen av äldre män från arbetsmarknaden.

Produktivitet och produktionskapacitet

Långtidsutredningen

Produktiviteten har under 60-talet för flertalet sektorer uppvisat en stabil och av konjunktur- och arbetsmarknadsförhållanden relativt oberoende utveckling. Den fortsatta produktivitetsutvecklingen har utredningen belyst med hjälp av planmaterial och expertbedömningar och även analyserat genom särskilda beräkningar. Frågan har främst varit om den snabba stegringsstakten under 60-talet kan väntas bestå under 70-talets första hälft, eller om man kan peka på faktorer som tenderar att förstärka eller dämpa denna utveckling. Resultatet av utredningens bedömningar redovisas i tabell 4.

Som framgår av tabellen överensstämmer i flertalet fall den produktivitetsutveckling som förutses för 1970—1975 inom de olika sektorerna helt med eller ligger mycket nära den trendmässiga utvecklingen under 60-talet. Utredningen betonar att om produktiviteten i en sektor skall utvecklas lika snabbt som under 60-talet, krävs att en rad bakomliggande förutsättningar realiseras. Sålunda krävs en fortsatt snabb kapitalbildning som successivt ökar mängden kapital per arbetstimme.

Utredningen betonar att det är svårt att mer exakt ange vad den förutsedda produktivitetsutvecklingen fordrar i fråga om investeringar. Redan vid nuvarande investeringsnivå sker en relativt snabb ökning av realkapitalstocken, vilken i kombination med det vikande arbetskraftsutbudet leder till en snabb ökning av mängden kapital per arbetstimme.

Tabell 4. Arbetsproduktivitetsens utveckling inom olika sektorer 1950—1975

Förändringar, procent per år

Sektor	1950—1960	1960—1965	1965—1970	1970—1975
Jordbruk, skogsbruk m. m.	3,3	5,1	9,3	8,0
Industri och kraftproduktion	4,2	7,7	7,6	7,6
Byggnadsverksamhet	0,9	4,8	2,5	3,5
Summa varu- och kraftproduktion	3,9	7,6	7,4	7,3
Privata tjänster	3,0	4,6	4,1	4,2
Offentliga tjänster	0,0	-0,4	0,0	0,2
Summa tjänsteproduktion	2,3	3,1	2,7	2,7
Totalt	3,3	5,6	5,2	4,9

Anm. I »privata tjänster» ingår varuhandel, samfärdsel, fastighetsförvaltning, restaurang och hotell, bank-, försäkrings- och uppdragsverksamhet samt övriga privata tjänster.

Produktivitetseffekterna av den ökade kapitalinsatsen är på ett komplicerat sätt sammanvävda med införandet av ny teknik och med utnyttjandet av stordriftsfördelar. Utförda analyser har antytt att dessa faktorerens betydelse ökat under 60-talet. De olika faktorernas relativa betydelse har emellertid inte kunnat preciseras på ett tillfredsställande sätt. Utredningen har därför varit hänvisad till att i första hand grunda uppskattningarna av den framtida investeringsutvecklingen på de särskilda sektorstudierna. Av dessa framgår att de totala investeringarna förväntas öka med i genomsnitt 3,5 % per år 1970—1975. Kompletterande analyser, som utförts med hjälp av olika produktionsfunktionsansatser, visar att en investeringsökning av denna omfattning väl ligger inom ramen för de krav som den antagna produktivitetens utvecklingen ställer på kapitalinsatsens ökning.

En väsentlig betingelse för den snabba produktivitetstegringen under den senare hälften av 60-talet anser utredningen ha varit den ökade takten i det svenska näringslivets strukturomvandling. Företag har lagts ned i ökad omfattning och fusioner har lett till omfattande omorganiseringar av produktionen. Denna utveckling har medfört att ökade krav ställts på arbetskraftens rörlighet, såväl regionalt som mellan branscher och företag. Viss del av arbetskraften har haft svårt att finna nya och fullvärdiga sysselsättningar, vilket föranlett en stark utbyggnad av samhällsinsatserna på närings-, arbetsmarknads- och utbildningspolitikens område. Utredningens kalkyl förutsätter en fortsatt snabb strukturomvandling och hög produktivitetstillväxt, vilket reser krav på en fortsättning av denna utbyggnad.

Tabell 5. Arbetskraftens, produktivitets och BNP:s förändringar 1950—1975

Procent per år

	1950—1960	1960—1965	1965—1970	1970—1975
Arbetskraft i timmar	0,1	0,3	-0,9	-0,8
BNP per arbetstimme	3,3	5,6	5,2	4,9
BNP från produktionssidan	3,4	5,9	4,3	4,1
BNP från användningssidan	3,4	5,4	3,9	3,8

Konsekvenserna för den totala BNP-kapacitetens utveckling av de enskilda sektorernas produktivitetstillväxt kan inte preciseras förrän man i stora drag tagit ställning till hur sektorsammansättningen utvecklar sig under den aktuella perioden. Detta i sin tur kan inte göras förrän man tagit ställning till de centrala avvägningsfrågorna rörande resursernas användning.

Den sektorsammansättning som ingår i utredningens grundkalkyl innebär, tillsammans med gjorda antaganden om den sektorvisa produktivitetens utvecklingen och arbetskraftstillgången, att BNP-kapaciteten stiger med i genomsnitt 3,8 % per år.¹ En sammanfattning av de antaganden som gjorts här rörande arbetskraftens, produktivitets och BNP-kapacitetens förväntade utveckling ges i tabell 5.

Remissinstanserna

En fortsatt snabb produktivitetstillväxt under 70-talets första hälft av samma storlek som under perioden 1965—1970 ifrågasätts av *Handelshögskolan i Stockholm*. Man anser att det mot bakgrund av det "relativa slöseriet" som synes ha karakteriserat näringslivets förhållanden under 50-talet (t. ex. ifråga om kontors- och tjänstemannautgifter) fanns ett betydande utrymme under 60-talet för kostnadsnedpressning vid det hårdare konkurrens klimat som då uppkom. Ur denna synvinkel bör utgångsläget för en fortsatt hög effektivitetshöjningstakt vara sämre vid ingången till 70-talet, när en stor del av tidigare möjligheter till produktivitetstegringar avbetats. Man kan också på arbetsmarknaden urskilja ett växande motstånd mot fortsatt snabb strukturomvandling och höjning av arbetstempot. Detta har bl. a. tagit sig uttryck i krav på månadslön. En intensivare satsning på lokaliseringspolitik med ökat

¹ Denna uppskattning av tillväxten avser BNP mätt från användningssidan. Enligt de svenska nationalräkenskaperna ligger emellertid tillväxten i BNP mätt från produktionssidan något högre. De beräkningar som redovisats i detta avsnitt har tagit sin utgångspunkt i beräkningar från produktionssidan och har gett som resultat en BNP-tillväxt på 4,1 % per år. Den diskussion om avvägningsfrågor som följer utgår emellertid från uppskattningar av användningssidans utveckling, vilken bedömts ligga 0,4 % procentenheter lägre.

stöd åt svagare företag kan verka i samma riktning, skriver Handels-högskolan.

Bankföreningen anför liknande åsikter och påtalar även att den svagare efterfrågan som kan förutses för hemmamarknadsorienterade företag kan motverka en kapacitetsutbyggnad och produktivitetsökning i dessa företag.

Arbetsgivareföreningen och *Industriförbundet* framhåller i sitt gemensamma yttrande att de största produktivitetsvinster under 70-talet sannolikt kan uppnås inom den s. k. konkurrenskyddade sektorn, vilken vad beträffar resursutnyttjandet innefattar den icke obetydliga offentliga sektorn. Problemet är här att finna former för att utnyttja denna latent rationaliseringspotential. För att effektivt sysselsätta den tillgängliga arbetskraften krävs även en arbetsmarknad med en rörlighet som fungerar såväl geografiskt som yrkesmässigt. Man framhåller att rationaliseringstakten och strukturomvandlingen överhuvudtaget står i ett ofrånkomligt samband med arbetsmiljön. Försök att stimulera rekryteringsläget för industrisektorerna bör därför — förutom via insättandet av traditionella rörlighetsstimulerande åtgärder — inte ensidigt koncentreras kring förhållandet som rör industriföretagens arbetsmiljö utan även sikta mot uppnåendet av en intensiv rationaliseringstakt inom konkurrenskyddade delar av vår ekonomi, anser dessa organisationer.

TCO intar en från tidigare nämnda remissinstanser avvikande ståndpunkt. Man framhåller att de undersökningar som gjorts för att belysa olika faktorer inverkan på produktionsresultatet har alla kommit fram till att utbildningen är en viktig faktor. De utbildningsreformer som under 60-talet vidtagits i Sverige har följaktligen haft en produktivitetshöjande effekt. Andra viktiga komponenter är införandet av ny teknik och utnyttjandet av stordriftens fördelar. Strukturomvandlingen har fortskridit snabbt inom svensk industri och torde göra detta även i framtiden. Statistik över samarbetsavtal och produktutbyte mellan olika företag talar härför. Skulle de förhandlingar med EEC, som för närvarande pågår, resultera i att Sverige blir delaktig i en större tullfri marknad torde detta innebära ett bättre tillvaratagande av stordriftsfördelarna. Vissa produktivitetsvinster kan då också tänkas uppstå genom en ökad specialisering.

Skäl föreligger därför enligt *TCO*:s uppfattning för att den framtida produktivitetstillväxten blir något snabbare än vad utredningen antagit.

Vad gäller utbildningens betydelse för produktivitetstillväxten delar *TCO*:s uppfattning av bl. a. *universitetskanslerämbetet* som i sitt remiss-svar framhåller att den ökning, som utredningen förutser i fråga om bruttonationalproduktens storlek, förklaras av antagandet om en ökning av produktiviteten per arbetstimme. Denna utveckling, där en ökning av det totala resursutrymmet antas åstadkommen enbart genom en all-

män produktivitetshöjning, ställer ofrånkomligt krav på vissa produktivetsfrämjande åtgärder, t. ex. i form av utbildning samt forsknings- och utvecklingsarbete. Det är enligt UKÄ:s mening kanske något förvånande att långtidsutredningen själv inte dragit några sådana slutsatser. Även *skolöverstyrelsen* finner det angeläget att framhålla det självklara samband som råder mellan den enskildes utbildningsstandard och levnadsnivå och näringslivets starka beroende av tillgång på välutbildad arbetskraft för att framgångsrikt kunna konkurrera med utlandet och därigenom bidra till den fortsatta välfärdstillväxten i samhället.

Styrelsen för teknisk utveckling (STU) påpekar att man i utredningen inte skiljer mellan FoU som syftar till förbättring av produktionsmetoder och sådan FoU som syftar till produktion av helt nya produkter. STU varnar för en ensidig koncentration av intresset till den förstnämnda FoU-typen, bara för att denna tenderar att ge snabbare resultat. Man understryker att en stor del av de större svenska företagen baserar sin produktion på primärinnovationer som ibland gjorts för flera årtionden sedan.

Resursanspråk och avvägningsfrågor

Långtidsutredningen

Anspråk på resurser för konsumtion och investering ställs från stat, kommun, företag och enskilda personer. Resurserna framstår alltid som knappa i förhållande till den samlade efterfrågan och fördelningen av resurserna måste bestämmas av den ekonomiska politiken i enlighet med dess mål. Utredningen har angett och sökt diskutera vissa konsekvenser som skulle följa av strävandena att uppnå olika mål.

Med hjälp av en ekonometrisk totalmodell för den svenska ekonomin har man utfört siffermässiga alternativa kalkyler. Den viktigaste uppgiften för modellen har varit att åskådliggöra sambanden mellan efterfrågeutvecklingen — i form av privat och offentlig konsumtion, investeringar och export — och de anspråk på inhemsk produktion samt på import som hänger samman med denna efterfrågan.

Realiserandet av bytesbalansmålet har bedömts dominera avvägningsproblemen varför det fått styra valet av illustrerande beräkningsexempel. Utredningen har valt att begränsa diskussionen till huvudsakligen två alternativa tidpunkter för uppfyllande av bytesbalansmålet, nämligen 1975 och 1973. Endast det förstnämnda alternativet, i utredningen benämnt grundkalkylen, har utförts i alla detaljer.

Genom insamling av planer från företag, myndigheter etc. och sammanställningar av prognoser för olika delar av ekonomin har resurskraven kartlagts. Den offentliga konsumtionen skulle enligt planerna öka med närmare 5 % per år, vilket är nästan lika mycket som 1965—1970

och något mer än 1960—1965. Tyngst väger därvid de stora och samtidigt snabbt ökande utgiftsområdena sjukvård och utbildning. 60-talets tendens med avgjort större stegring på den kommunala sidan väntas bestå. I fråga om sysselsättning betyder planerna för den offentliga verksamheten att ett tillskott om 200 000 personer skulle behövas fram till 1975. I grundkalkylen har dock den offentliga konsumtionen antagits växa något långsammare än vad planerna anger.

Förhållandevis låga resurskrav väntas 1971—1975 bli ställda från investeringsområdet. I första hand beror detta på en förutsedd mindre nedgång i bostadsinvesteringarna. Totalt för byggnads- och maskininvesteringar väntas en ökning med 3,5 % per år genomsnittligt under perioden, med något högre tillväxttakt i periodens början än i dess slut.

Lagerinvesteringarna 1970 var väsentligt större än under ett normalår. Den förutsättning om utvecklingen av dessa investeringar som inlagts i kalkylerna innebär att lagerinvesteringarna antagits komma att följa under tidigare år observerade lagermönster och därmed minska under första delen av undersökningsperioden men öka under senare delen av perioden.

I fråga om privat konsumtion kan självfallet inga plansiffror åberopas. Under 50-talet var den årliga uppgången av privat konsumtion genomsnittligt 2,5 % och under 60-talet 4,2 %, varvid dock under senare hälften av 60-talet 3,4 %. Om man på den förutsatta BNP-utvecklingen 1970—1975 använder det relationstal som i genomsnitt under 60-talet gällde mellan konsumtionsutvecklingen och BNP-stegringen, skulle den årliga uppgången av privat konsumtion 1970—1975 belöpa sig till 3,5 %.

De olika utvecklingsalternativ som långtidsutredningen presenterar bygger alla på att målet med balans i utrikesbetalningarna skall uppfyllas under den aktuella perioden. Med en given uppsättning förutsättningar i fråga om arbetskraftstillgång, offentlig konsumtion och bytesbalans och med angivna prognoser för investeringar och lagerförändringar kan man med hjälp av den ekonometriska modellen beräkna utvecklingen av den sektorvisa produktionen, importen och exporten samt den privata konsumtionen allt under förutsättning av samhällsekonomisk balans och full sysselsättning.

Grundkalkylen avser alternativet med jämvikt i bytesbalansen 1975. Den offentliga konsumtionen antas i denna öka med 4,5 % per år i genomsnitt under perioden, eller med ca 1/2 % lägre takt per år än vad planerna anger. Även med den neddragna ökningstakten i offentlig konsumtion kan den *privata konsumtionen* inte tillåtas öka med mer än 3,3 % per år om investeringsökningen skall hållas vid den antagna årliga ökningen på 3,5 %.

Den förskjutning av *investeringarnas* fördelning som är nödvändig för att uppnå balans i utrikesbetalningarna 1975 anser utredningen kunna vara förenad med betydande problem. En hög investeringstakt måste så-

lunda upprätthållas inom industrin, med årliga ökningar på 6,5 %. Det centrala problemet är enligt utredningen om finansiella och lönsamhetsmässiga förutsättningar för denna utveckling kommer att föreligga. Enligt de finansiella kalkyler som gjorts kommer industrins investeringsökningar att kräva ökad lånefinansiering.

Den i grundkalkylen beskrivna efterfrågsituationen innebär att *importen* av varor och tjänster skulle öka med drygt 6 % per år. För att det förutsatta bytesbalansmålet skall vara uppfyllt 1975 krävs då att *exporten* av varor och tjänster årligen stiger med 7,3 %. Utredningen har bedömt att avsättningsförhållandena utvecklas tillräckligt gynnsamt för att svara mot den exportexpansion som fordras. Eftersom den övervägande delen av produktionen för export kommer från industrin, måste dess produktion öka med 5 % per år om bytesbalansmålsättningen skall kunna förverkligas.

Avvägningsproblemen utifrån grundkalkylen ter sig olika under skilda delar av perioden 1971—1975. Spänningarna mellan resurskrav och resurstillgångar framträder mera markerat under de tre första åren. Uppgångstakten för BNP 1970—1973 stannar vid i genomsnitt 3,1 % per år (på grund av förutsatt arbetstidsförkortning 1971 och 1973) och mot detta står, alldeles speciellt på den offentliga sidan, en jämn och starkt uppbunden efterfrågeökning. De offentliga utgifterna har i utgångsläget en hög stegringstakt och denna kan inte dämpas så snabbt. Samtidigt måste industriinvesteringarna stimuleras och beredas utrymme redan under de första åren av perioden om bytesbalansmålet skall kunna uppnås.

Mot denna bakgrund har i grundkalkylen den årliga ökningstakten 1970—1973 för offentlig konsumtion satts till 4,8 % och för investeringarna till 3,8 %. Inom ramen för samhällsekonomisk balans kan den privata konsumtionen då endast växa med 2,5 %. En sådan resursanvändning ger en årlig importstegring om 5,2 % och den målsatta uppgången av exporten blir 6,5 % per år.

Den privata konsumtionens låga ökningstakt dessa år blir ett stort problem. För befolkningen i yrkesverksam ålder skulle per capita-ökningen endast bli 1,8 % per år. Med tanke på hittillsvarande erfarenheter om individernas sparande är det osäkert om det är möjligt att hålla konsumtionen nere så starkt.

Med den här beskrivna utvecklingen 1970—1973 skulle emellertid utrymmet för privat konsumtion bli väsentligt större åren 1974 och 1975. Genom att den årliga BNP-tillväxten kalkylmässigt skulle bli 4,8 % dessa år skulle den privata konsumtionen kunna öka med 4,6 % i genomsnitt vardera året. Genom stigande importbehov och ökade lagerinvesteringar skulle å andra sidan exportproblemen nu anmäla sig med full styrka — med krav på en årlig ökning om 8,6 %.

Utredningen har också studerat konsekvenserna av ett tidigare alternativ för balans i utrikesbetalningarna, nämligen att bytesbalansmålet

Sammanfattning av försörjningsbalansalternativen för 1970—1975

Förändring, procent per år

	Alternativ				
	I	II	III	IV	V
<i>1970—1973</i>					
Bruttonationalprodukt	3,1	3,1	3,2	3,6	2,9
Import	5,2	5,1	5,4	6,0	4,9
Privat konsumtion	2,5	2,2	2,7	3,4	2,1
Offentlig konsumtion	4,8	4,8	4,0	4,0	4,0
Investeringar	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Export	6,5	6,9	7,2	7,8	6,7
<i>1973—1975</i>					
Bruttonationalprodukt	4,8	4,8	4,8	4,1	5,3
Import	7,7	7,8	7,6	6,7	8,3
Privat konsumtion	4,6	4,8	4,5	3,4	5,5
Offentlig konsumtion	4,2	4,2	4,7	4,7	4,7
Investeringar	3,1	3,1	3,1	3,1	3,1
Export	8,6	8,2	8,0	7,1	8,7
<i>1970—1975</i>					
Bruttonationalprodukt	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Import	6,2	6,2	6,3	6,3	6,3
Privat konsumtion	3,3	3,2	3,4	3,4	3,4
Offentlig konsumtion	4,5	4,5	4,3	4,3	4,3
Investeringar	3,5	3,5	3,5	3,5	3,5
Export	7,3	7,4	7,5	7,5	7,5

skall vara uppfyllt 1973. I ett sådant fall skärps kraven på en dämpning av den inhemska efterfrågan ytterligare. I ett andra alternativ har sålunda beräkningarna anknutits till samma förutsättningar om den offentliga konsumtionen och investeringarna som gällde i grundkalkylen. Dessa förutsättningar leder till att den privata konsumtionen 1970—1973 måste hållas nere vid en årlig ökningstakt på 2,2 %. Under efterkrigstiden har man endast under ett par speciella perioder kunnat finna en 3-årsperiod med så låg genomsnittlig ökning av privat konsumtion som framkommer i detta exempel.

Om balansmålet skall nås 1973 är det inte möjligt att justera ned investeringsökningen. Om utrymmet för privat konsumtion skall kunna öka i periodens början måste de offentliga utgifterna begränsas. I ett tredje alternativ har utredningen därför låtit den offentliga konsumtionen växa med 4,0 % per år 1970—1973 och de två återstående åren med 4,7 % per år. Den privata konsumtionens ökningstakt skulle då bli 2,7 % per år 1970—1973. Problemet i detta fall är att den offentliga konsumtionsutvecklingen i så hög grad är uppbunden av redan fattade beslut. Den förutsatta ökningstakten 1971—1973 enligt detta alternativ kan därför, enligt utredningens bedömningar, uppnås bara ifall "reformstopp" såväl som revideringar av tidigare fattade beslut sker.

Remissinstanserna

Utredningens summering av resursanspråken och avstämning av resursanvändningen har gjorts delvis med hjälp av en ekonomisk modell och redovisats i form av flera olika utvecklingsalternativ. Ett flertal remissinstanser uttalar sin tillfredsställelse med en sådan utformning. *Handelshögskolan i Stockholm* invänder emellertid att utredningen med stor skicklighet flyttar om de olika komponenterna i BNP — privat konsumtion, offentlig konsumtion, investeringar, export, import — och därmed pekar på alternativa sätt att utnyttja produktionsresultaten. En sådan "förflyttning av klossar" ger i och för sig en god belysning av vad varierande takt t. ex. för den offentliga konsumtionens utveckling kostar i form av begränsningar i resursanvändningen på andra områden. Framför allt belyses vad en omfördelning av resurser med sikte på att lösa betalningsbalansproblemet till 1975 (eller 1973) betyder. Vad man kan kritisera är att utredningen mycket litet analyserat under vilka betingelser en sådan "klossförflyttning" verkligen kommer till stånd. Man saknar en analys av hur den ekonomiska politiken, bl. a. under påverkan av incitamenten för företag, hushåll och organisationer, skall vara beskaffad för att resurslokaliseringen verkligen skall följa de spår som LU 70 anger. Det hade fordrats en betydligt mera ingående diskussion om prisrelationer, efterfrågelasticiteter, räntabilitet, vinstnivå, kapitalförsörjning osv. för att få en realistisk bild av möjligheterna att uppnå diskuterade utvecklingsalternativ. I en ekonomi med betydande mått av decentralisering och marknadshushållning uppnås inte t. ex. viss investeringsnivå och -inriktning bara därför att statsmakterna visar att sådana alternativ är möjliga och konsistenta.

När det gäller de mer konkreta avvägningsfrågorna anför *Bankföreningen* att om vi vill öka vår handlingsfrihet och möjliggöra en stabil ekonomisk tillväxt, måste jämvikten gentemot utlandet snarast återställas. Att skjuta jämviktsmålet långt på framtiden torde vidare vara riskabelt med hänsyn till de konsekvenser som eventuella valutaspekulationer skulle föra med sig. Det vore därför i och för sig önskvärt med jämvikt i bytesbalansen redan 1973. Med tanke på underskottets storlek i utgångsläget skulle dock enligt LU ett uppnående av balans redan 1973 ställa så stora krav på en omläggning av den ekonomiska politiken att det förefaller praktiskt omöjligt. Bankföreningen vill understryka att även alternativet med jämvikt först 1975 fordrar en snabbt ändrad inriktning av den ekonomiska politiken i väsentliga avseenden.

Om jämvikt i bytesbalansen inte uppnås förrän 1975, kommer upplåningsbehovet i utlandet under 1971—1975 att uppgå till sammanlagt ca 4 miljarder kr. enligt LU:s kalkyl. De senaste årens underskott i Sveriges bytesbalans har huvudsakligen täckts med kortfristig upplåning utomlands i form av handelskrediter och genom neddragning av våra va-

lutatillgångar. En stor kortfristig upplåning utomlands anser bankföreningen vara klart ogynnsam, eftersom den medför risker för valutaavtappning om exempelvis incitament till kapitalrörelser eller valutaspekulationer uppkommer. Det blir bl. a. av vikt för utvecklingen av kapitalrörelserna och valutareserven att den svenska räntenivån är anpassad till internationella förhållanden. För att minska risken för ett valutautflöde under de närmaste åren och öka graden av ekonomisk-politisk handlingsfrihet är det av största betydelse att den ofrånkomliga kapitalimporten i långt högre grad än hittills sker i form av långfristig, kontinuerlig upplåning.

TCO har en annan uppfattning om skevheten i utrikesbalansen. Man påpekar att om handelssiffrorna 1970 uppdelas per halvår blir under- respektive överskotten för de båda halvåren — 1 462 milj. kr. och +306 milj. kr. Det har således skett en mycket stor omsvängning från första till andra halvåret. Anledningen till detta är den delvis spekulativa lageruppbyggnad som började 1969 och kulminerade under första halvåret 1970, medan de säsongmässiga variationerna spelat en obetydlig roll.

I utredningen förutses den totala lagerökningen 1970 att bli knappt 3 miljarder kr. räknat i 1959 års priser. Den faktiska siffran blev omkring en miljard kr. större.

För industrins del ökade lagren med 3—4 miljarder kr. under 1970 räknat i löpande priser. Ökningen bestod till större delen av råvaror och halvfabrikat. Dessa varugrupper importeras till större delen. Den svenska handelsbalansen har härigenom fått en "extra" belastning av storleksordningen ca 2 miljarder kr.

Eftersom TCO håller för troligt att utredningen underskattat den potentiella tillväxten samtidigt som man anser kravet på exportökning mindre än utredningen räknat med kan, enligt TCO, konsumtionen ökas något utöver det utrymme som anges i betänkandet utan att avkall ges på målet om extern balans 1975. TCO finner därför anledning betvivla riktigheten i en ekonomisk politik under kommande 5-årsperiod som så kraftigt som utredningen antagit skulle medföra åtstramning av den privata och offentliga konsumtionens utveckling.

När det gäller utrymmet för privat konsumtion delar SACO TCO:s uppfattning. Man anför att utgångspunkten för organisationens bedömning är den att samhällets resurser måste disponeras så att utrymme ges för en skäligen ökning av den privata konsumtionen via realinkomsternas ökning. En konsumtionsökning understigande 2 % per år kan den yrkesverksamma delen av befolkningen inte låta sig nöja med. Det torde inte finnas någon sådan automatik att sparkvoten anpassas till det realekonomiska utrymmet så att konsumtionen därigenom hålls tillbaka, utan konsumtionsökningen kan förväntas överstiga den i utredningen förutsedda. Om inte den offentliga sektorns ökningstakt

dämpas, ökas riskerna för en inflationistisk utveckling. Vad avser den offentliga konsumtionen anser SACO att det finns skäl till återhållsamhet för att bereda plats för den nödvändiga ökningen av industriinvesteringarna.

Sveriges hantverks- och industriförbundet (SHIO) anser å sin sida att mot bakgrund av de allvarliga brister och den snedbalans som kännetecknar ekonomin i stort, icke minst när det gäller utrikeshandeln, borde likväl här ha gjorts en annan avvägning, innebärande lägre tillväxttakt för den offentliga sektorn. KF betonar nödvändigheten av att balans nås i de utrikes betalningarna. En dämpad ökningstakt i den privata konsumtionen kan därför vara befogad. Man vill dock understryka utredningens påpekanden om svårigheten att begränsa konsumtionsökningen genom t. ex. skattepolitiken. Den under 60-talet sjunkande sparkvoten är bl. a. ett uttryck för en önskan från konsumenterna att bibehålla en viss ökningstakt i den privata konsumtionen. Hänsyn måste tas till detta vid arbetet för att uppnå balans i utrikesbalansen. När det gäller den offentliga konsumtionen vill KF inte förordna något tvärt avbrott i utvecklingen utan anser en fortsatt trendutveckling mer realistisk än en utveckling mot en stark återhållsamhet. I samband med de offentliga investeringarna påpekade KF behovet av en mer långsiktig och översiktlig planering. KF anser att dessa önskemål även gäller för den offentliga konsumtionen både på statlig och kommunal nivå.

Arbetsgivareföreningen och Industriförbundet anför angående den privata konsumtionen att denna i grundkalkylen givits ett utrymme som måste uppfattas som mycket knappt med hänsyn till de löne- och konsumtionskrav som löntagare och konsumenterna hittills givit uttryck för. Att ytterligare begränsa detta utrymme i mer betydande utsträckning utan att provocera en redan spänningsfylld arbetsmarknad anser organisationerna inte helt realistiskt.

Långtidsutredningens grundkalkyl innebär en mjuk uppbromsning av den offentliga sektorns hittillsvarande kraftiga expansion. Organisationerna vill dock framhålla att den offentliga sektorn även efter denna dämpning växer snabbare än BNP och således även i fortsättningen kommer att ta en allt större andel av det totala produktionsresultatet i anspråk. Organisationerna finner denna dämpning och kanske ytterligare nedskärningar i de offentliga ambitionerna för att tillåta en något generösare tillväxt i den privata konsumtionen som mer eller mindre nödvändiga för att klara de balansproblem som tidigare berörts.

Stockholms universitet anser det som en brist att möjligheterna att med ekonomisk politik styra ekonomin i riktning mot betalningsjämvikt behandlats så knapphändigt. Bl. a. kan man ställa frågan om inte även sådana alternativ som grundas på växelkursändringar kunnat tas upp i samband med utredningsarbetet.

Kommunförbundet anför att den strukturutveckling inom samhälls-ekonomi som utredningen räknar med endast kan ske till priset av avsevärda negativa konsekvenser inom den offentliga sektorn och för den service som denna lämnar medborgarna. Långtidsutredningen lämnar inte ett tillräckligt underlag för en bedömning av om det är praktiskt möjligt att göra en bestämdare prioritering av produktions-tillväxten inom den enskilda sektorn på bekostnad av bl. a. tillväxt-takten inom bostadsbyggandet och den kommunala sektorn samt att inom den ram som står till buds dessutom bedriva en mera målmedveten regionalpolitik.

Restriktioner och krav på den ekonomiska politiken

Långtidsutredningen

Utredningen har utgått från att åtgärder som riktas direkt mot utrikeshandeln som devalvering, importavgifter osv. inte kommer i fråga för så vitt inte alla andra vägar visar sig resultatlösa. Diskussionen har vidare förts med den förutsättningen att sysselsättningsmålet skall uppfyllas och att således en deflationistisk, allmänt efterfrågedämpande politik inte får tillgripas för att skapa balans i utrikesbetalningarna. Utredningen understryker att en politik som inriktas på att återställa balansen mot utlandet måste utformas under starkt beaktande av pris- och kostnadsfrågorna. Upprätthållandet av näringslivets konkurrenskraft aktualiserar frågan om takten i lönestegringarna och dessas förhållande till produktivitetstillväxten. Betydande skillnader i produktivitetstillväxt föreligger mellan olika delar av ekonomin. Grupperas näringsgrenarna med hänsyn till om de bedriver sin produktion i utländsk konkurrens eller ej finner man, enligt EFO-rapporten, att den konkurrensutsatta delens produktivitet steg med 8,2 % per år 1965—1970 och den skyddade delens med 3,8 %. Eftersom lönesättningen tenderar att styras av de exporterande industriföretagens höga produktivitetstillväxt antyder produktivitetsskillnaderna ett svårt pris- och lönepolitiskt dilemma.

En lönebildning bestämd så att den ger oförändrad fördelning mellan arbete och kapital inom de konkurrensutsatta näringarna kan, i förening med en solidarisk lönepolitik, medföra en prisstegring som äventyrar bytesbalansen. En prisstegring förenlig med bytesbalansmålet skulle å andra sidan eventuellt kräva eftergifter antingen i fråga om fördelning mellan arbete och kapital eller i fråga om den solidariska lönepolitiken. Utredningen uttrycker detta som en konflikt mellan solidarisk lönepolitik, inkomstfördelningsmål och bytesbalanskrav.

Utredningen fastslår att en fortsatt höjning av leveransstandarderna till väsentlig del blir beroende av de produktivetsförbättringar som kan

uppnås inom den offentliga sektorn. Trots att ökad uppmärksamhet ägnats detta problem anser utredningen det uppenbart, att man måste räkna med att hårdare krav på effektivitet och produktivitet efter hand måste göra sig gällande inom den offentliga tjänstesektorn.

Inom näringslivet räknar utredningen med att den snabba struktur- omvandling som präglade 60-talet skall fortsätta. Fusioner jämsides med nedläggning av icke bärkraftiga företag förutses bli vanliga även på 70-talet. Bytesbalansläget gör att möjligheterna är mindre än normalt vad gäller att avstå från stordriftsfördelar. Utredningen betonar emellertid att det sett ur en annan synvinkel kan sägas att de regionalpolitiska aspekterna bättre kan tillgodoses under de närmaste åren. En utbyggnad av industrins produktionskapacitet borde sålunda med mindre risk för inflationsskapande rubbningar kunna företas utanför de överhettade storstadsområdena.

Den prioritering av industriinvesteringarna, som utredningen förordar, anser man komma att resa krav på kredit- och finanspolitiken. Enligt de finansiella beräkningarna skulle betydande belopp behöva lånas upp av industrin även vid en oförändrad självfinansieringsgrad och än större blir beloppen eftersom självfinansieringsgraden väntas sjunka. Då en sådan sänkning av företagets soliditet kan tänkas påverka investeringsbenägenheten oförmånligt aktualiseras frågan om vilka möjligheter till ett ökat kapitaltillskott som kan stå öppna för företagen. Lånemöjligheterna måste också ges på villkor som inte äventyrar investeringsbenägenheten. Räntesättningen kan här bli ett problem inte minst med tanke på den kapitalimport på närmare 4 000 milj. kr. som för perioden 1971—1975 beräknas bli nödvändig enligt grundkalkylen.

Ur balanssynpunkt är en starkt tillbakahållen privat konsumtion önskvärd, skriver utredningen. Ett problem här är att genom skattepolitiken hålla nere konsumtionen utan att konsumenterna minskar sitt sparande. Endast sparstimulerande medel är användbara i detta syfte, men utredningen fastslår att sådana medel erfarenhetsmässigt är såväl svåra att finna som att ta i bruk. I grundkalkylen förutsätts en viss ökning av sparkvoten fram till 1975.

När det gäller den offentliga konsumtionen konstateras att här finns starka bindningar till en hög och jämn ökning, bl. a. till följd av att kommunerna är långsiktigt bundna genom riksdagsbeslut, normer och anvisningar från olika statliga organ. Detta gör att åtstramningen här måste bli kraftigare under de två sista åren av den aktuella perioden än i början. En kraftig åtstramning redan i periodens inledningsskede skulle nämligen kunna tvinga fram en omprövning av redan bundna utgifter.

Remissinstanserna

Arbetsgivareföreningen och *Industriförbundet* framhåller att utredningens kalkyler underförstår att genom en väsentlig dämpning av efterfrågan på hemmamarknaden tvinga över dessa företags avsättning till utlandsmarknaden vilket samtidigt bör leda till en dämpning av importen. Organisationerna delar uppfattningen att dessa effekter i princip bör kunna nås men att möjligheterna att "tvinga" ut företagen på utlandsmarknaderna är starkt begränsade. Även om man på detta sätt skulle lyckas att öka dessa företags exportandel i viss utsträckning, vilket torde förutsätta en expansiv internationell efterfrågan på dessa företags produkter, är det organisationernas uppfattning att en dämpning av hemmamarknadsefterfrågan kan komma att medföra ett minskat incitament till en utbyggnad av produktionskapaciteten över huvud taget hos dessa företag. Fördelarna av ökade exportandelar skulle på sikt kunna motverkas av en dämpning i produktionsökningarna och därmed på längre sikt inte bidra till någon väsentlig ökning av den svenska exporten. Vid denna tolkning av realismen bakom långtidsutredningens analys stöder sig organisationerna på erfarenheterna från England av att lösa ett i många avseenden likartat problem. Organisationerna pekar på risken att få en industriell struktur av sådan art, att, den dag som efterfrågan inom landet tillåts återgå till mer "normal" nivå, skulle importen växa kraftigt varvid landet åter skulle vara tillbaka i dagens situation.

Den negativa påverkan som en dämpad efterfrågan inom landet innebär för de hemmamarknadsbaserade företagens investeringar kan emellertid motverkas genom åtgärder med direkt investeringsstimulerande effekt såsom investeringsavdrag och frisläppande av investeringsfonder. Då emellertid de förväntade avsättningsmöjligheterna väger mycket tungt vid investeringsbedömningarna i företagen kan man vänta sig att det kommer att krävas mycket kraftiga kompenserande åtgärder i investeringsstimulerande syfte för att upphäva effekterna av svaga avsättningsmöjligheter här hemma.

Handelshögskolan i Stockholm har en något avvikande syn på strategiproblemen för den ekonomiska politiken. Man anför ett exempel där man med generellt restriktiva åtgärder lyckas begränsa privat och offentlig konsumtion, så att man får ökat utrymme för export och industriinvesteringar. På kort sikt kan en sådan politik leda till en tendens till konjunkturavmattning och sänkt sysselsättningsgrad och därmed till en övergående uppbromsning av tillväxttakten. I liknande situationer har myndigheterna tidigare, för att klara sysselsättningen, satt in offentliga utgifter och bostadsbyggande, hävdar handelshögskolan. Man har m. a. o. inte haft tålamod att vänta på ökade industriinvesteringar, eller inte vidtagit tillräckliga åtgärder för att locka fram dem. I

stället har det ökade utrymmet utnyttjats av offentlig sektor och bostadsbyggande. Målet att omfördela resurser från privat konsumtion till industriinvesteringar har därmed misslyckats. Handelshögskolan understryker vidare behovet av att inte bara bereda utrymme för ökade industriinvesteringar och export utan dessutom föra en ekonomisk politik som gör det lönande och finansiellt möjligt att åstadkomma sådan expansion. En liknande ståndpunkt intar *SACO* som anför att det i nuvarande läge knappast räcker att enbart skapa utrymme för de privata investeringarna. En avgörande fråga är givetvis hur man skall förmå företagen att investera. På denna fråga lämnas inget svar i betänkandet. *SACO* anser sig ha viss anledning tro att utredningens bedömning av investeringsutvecklingen är alltför optimistisk. Återhållande faktorer är här bl. a. en vikande självfinansieringsgrad inom industrin, olusten inom näringslivet och den konjunkturdämpning som nu uppenbarligen är på väg.

LO delar utredningens uppfattning att ökade industriinvesteringar är en huvudväg till förbättrad handels- och bytesbalans. *LO* anser det emellertid lika viktigt att framhålla behovet av en selektiv investeringsstimulans, dvs. att varje investering inom industrin inte behöver anses lika välmotiverad i de fall den företagsekonomiska bedömningen lett till positivt beslut. Vidare skriver *LO* att en snäv prioritering av direkt exportproduktion eller importkonkurrerande näringar inte bör åsyftas. Det kan ofta vara lämpligt att den samhällsekonomiska kalkylen bygger på längre avskrivningstider för anläggningstillgångar än privata företags tillämpar. Därutöver behöver hänsyn tas till positiva och negativa biverkningar, som normalt inte ingår i företagets kalkylering. Bland negativa verkningar märks t. ex. miljöförstöring.

Det är vidare enligt *LO* angeläget att man, inom ramen för den långsiktiga selektivt inriktade styrningen av det privata näringslivets investeringar, får till stånd en förbättrad tidsmässig styrning med hänsyn till konjunktursvängningarna. Behovet av detta understryks inte minst av utvecklingen under den senaste 5-årsperioden.

LO saknar en analys i utredningen av orsakerna till industrins svårigheter att hävda sig i konkurrensen om särskilt den yngre arbetskraften. *LO* delar inte utredningens påstående att detta problem kan lösas genom att balansera arbetskraftsefterfrågan inom den skyddade sektorn på en lämplig nivå med en allmän efterfrågedämpning av ekonomin, eventuellt med en viss begränsning av den offentliga sektorns verksamhet. Strukturförhållandena kan mycket väl leda till en ökad arbetslöshet till följd av en sådan process i stället för den överflyttning som man syftar till. Industrins arbetskraftsproblem beror huvudsakligen på att man under många år försummat arbetsmiljöfrågorna. Särskilt inom industrin har arbetsintensitet och prestationsnivån ofta drivits upp, vilket bl. a. är orsaken till sysselsättningsproblemen för de äldre och

handikappade. Att hämta in dessa försummelser är ett livsvillkor för svensk industri. Här behövs en satsning både på bättre fysisk miljö och verklig företagsdemokrati. Utvecklingsmöjligheter för de anställda är väsentliga för att inte dagens välutbildade ungdom skall fly industriarbetet.

Kommunförbundet framhåller i sitt yttrande att hög ekonomisk tillväxt skapar samhällsekonomiskt utrymme för såväl ökad privat konsumtion som för angelägna kostnadskrävande reformer inom den offentliga sektorn. Man vill dock varna för ett alltför kortsiktigt betraktelsesätt när det gäller den ekonomiska utvecklingen. Vissa åtgärder innebär en omedelbar ökning av de ekonomiska resurserna medan andra ger en ökad tillväxt på lång sikt. Det är inte självklart att det ur välfärdssynpunkt är riktigt att prioritera investeringar som ger en snabb ekonomisk expansion på kort sikt framför investeringar som ger resursutveckling på längre sikt utöver det 5-åriga perspektiv långtidsutredningen arbetar med.

Vid ett ensidigt framhävande av den kortsiktiga ekonomiska tillväxten gynnas framför allt industriinvesteringarna som jämfört med den offentliga sektorn och framför allt bostadsinvesteringarna ger en kraftig tillväxt på kort sikt. Industriinvesteringarnas avkastning framkommer regelmässigt inom en mycket kort tidsperiod medan investeringarna i den offentliga sektorn och bostadsbyggandet i genomsnitt har en väsentligt längre avkastningsperiod.

Om tidsramen vidgas blir enligt kommunförbundets mening en kortsiktig tillväxtpolitik tvekelaktig, då kapitalföremålets skilda varaktighet i ett längre perspektiv får allt mindre betydelse.

I en reservation av ledamöterna Larsson, Hjerne och Gustafsson (fp) samt Ljungberg och Wallin (m) till Kommunförbundets yttrande framhålls bl. a. att även om berättigad kritik kan riktas mot det sätt på vilket den ekonomiska politiken skötts under senare år, så kan knappast vägande invändningar nu göras mot de *allmänna* slutsatser beträffande den ekonomiska politikens inriktning för de närmaste åren, som långtidsutredningen ansett sig böra markera, nämligen en prioritering av de industriella investeringarna och återhållsamhet i den offentliga utgiftsutvecklingen. När majoriteten i styrelsen nu uttalar kritik mot prioriteringen av de industriella investeringarna, därför att en dylik prioritering skulle ensidigt framhäva den kortsiktiga ekonomiska tillväxten, går majoriteten förbi det faktiska problemet vilket gäller *vilken prioritering* som på kort sikt är nödvändig för att nå det uppsatta målet, nämligen återställande av ekonomisk balans och därmed stabil grundval för växande välbefinnande. Att kapitalföremål inom den enskilda sektorn skulle ha i genomsnitt kortare varaktighet än inom den offentliga sektorn och på grund därav ha större avkastningsförmåga, anser reservanterna vara ett felaktigt synsätt.

Statskontoret anför att den mest närliggande och mest effektiva vägen att begränsa den offentliga sektorns tillväxt är en stram behandling i de politiska beslutsinstanserna av de olika myndigheternas resursanspråk. Vid denna behandling har man överblick över resursramarna. Det är dock svårare att i samband med denna budgetbehandling bedöma nedskärningarnas effekter på förvaltningens prestationer, t. ex. i vad mån planerade åtgärder inställs eller om man söker genomföra åtgärderna med hjälp av bättre resursutnyttjande.

Ett alternativ till budgetåtstramning är att med hjälp av rationalisering eller, med ett vidare begrepp, administrativ utveckling uppnå ett bättre resursutnyttjande inom statsförvaltningen som helhet och inom enskilda myndigheter. Den administrativa utvecklingen kan ske längs flera linjer. En väsentlig linje är att uppnå kostnadsbesparingar inom existerande administration och tjänsteproduktion. Ett annat syfte kan vara att vidta åtgärder för att begränsa arbetskraftsbehoven inom förvaltningen, t. ex. på områden där mekanisering av olika funktioner är möjlig.

Arbetsgivareföreningen och *Industriförbundet* pekar på risken av att intresset koncentreras till och krediterna ensidigt styrs till just de företag som råkar vara direkt engagerade i varuhandel med omvärlden. Organisationerna hälsar den i finansplanen aviserade ökade tilldelningen av krediter till industrin med tillfredsställelse men anser att krediterna bör slussas ut på en fungerande kapitalmarknad där hela näringslivet och även övriga sektorer i vår ekonomi får delta i konkurrensen på samma villkor.

Bankföreningen framhåller en smidig förmedling av krediter i olika former, anpassade till företagets behov, kommer att bli av strategisk betydelse för den samhällsekonomiska utvecklingen. När företagets kreditberoende ökar, är det av betydelse för deras långsiktiga investeringsplanering att de kan få krediter till fast ränta. I första hand bör detta ske genom att företagen får ett vidgat utrymme att emittera obligationer. För att möjliggöra för bl. a. företag, som inte själva kan utnyttja obligationsmarknaden att få bankkrediter till fast ränta, borde bankerna ges rätt att emittera egna obligationslån och möjlighet att låna långfristigt i AP-fonden mot revers. Man kan förutse att företagen vid ett ökat upplåningsbehov i mycket stor utsträckning kommer att vända sig till affärsbankerna med dessas stora erfarenheter av företagets problem och näringslivets finansieringsbehov. Bankföreningen anser det därför inte logiskt att bankerna åläggs hålla likviditetskvoter som innebär en ensidig prioritering av statens och bostadssektorns långfristiga finansieringsbehov, när det blir alltmer uppenbart att även näringslivets finansiering från samhällsekonomisk synpunkt har hög angelägenhetsgrad. *Arbetsgivareföreningen* och *Industriförbundet* anser att den nödvändiga investeringsuppgången förutsätter en ökad och framför allt stabilare tillgång på lånekapital för företagen på kreditmarknaden.

KF påtalar behovet av investeringsfrämjande åtgärder för att hålla investeringarna i näringslivet på en hög nivå. De styrmedel som kan komma till användning måste kunna verka differentierat och utan ryc-kighet. KF anser vidare att AP-fondernas kreditgivning i ökad grad bör gå till näringslivet. Det vore också av värde om både obligationsmarknaden och säkerhetsbestämmelserna vid finansiering genom AP-fonderna kännetecknades av ökad flexibilitet, enligt KF.

Många andra remissinstanser, däribland TCO, framför liknande åsik-ter om näringslivets möjligheter till kapitalförsörjning.

Sparandets roll för kapitalförsörjningen tas upp bl. a. av *Försäk-ringsbolagens riksförbund* som anser en översyn av den totala skatte-belastningens mera långsiktiga konsekvenser nödvändig om det skall gå att komma till rätta med dessa problem. Härvid bör även uppmärk-sammats att de sparstimulerande åtgärder som enligt utredningen erfa-renhetsmässigt inte varit så lätta att finna eller tekniskt ta i bruk san-nolikt skulle kunna konstrueras väsentligt lättare och bättre vid en över-syn av skattesystemet. De skulle då troligen få den karaktär av generell åtgärd som ofta saknats vid tidigare försök till sparstimulans. *Sveriges jordbrukskassaförbund* anser utredningens antagande om en höjning av sparkvoten som alltför optimistiskt. Förbundet anser det ofrånkomligt — inte för att en höjning av sparkvoten skall komma till stånd utan snarare för att undvika en minskning — att sparstimulerande åtgärder från statsmakternas sida snarast vidtas. Den åtgärd som skulle ligga närmast till hands, och som under senare år föreslagits från flera håll, är en höjning av det extra avdraget vid beräkning av taxerad inkomst av kapital. Detta avdrag, som varit oförändrat sedan 1961, uppgår nu till 400 kr. för ensamstående och 800 kr. för makar. En fördubbling av detta avdrag framstår enligt förbundets mening som ett minimum. Likaså borde en fördubbling av taxeringsavdraget för försäkringspre-mier genomföras.

Liknande åsikter och förslag kommer även från *Bankföreningen* och *Sparbanksföreningen*. Även *Handelshögskolan i Stockholm* anser att sparkvoten kan väntas falla. Man framhåller att samma faktorer som synes ha bestämt 60-talets utveckling kan väntas fortsätta att verka. En förutsatt snabb strukturomvandling bör betyda fortsatt nedläggning av små familjeföretag som tidigare i väsentlig mån bidragit till hushålls-sparandet. Takten i inkomstutjämnningen skall påskyndas. Både spa-randemotiv och -förmåga bör fortsätta att relativt sett försvagas. Hus-hållens disponibla realinkomster skall ju även i fortsättningen klämmas ihop mellan växande direkta skatter och stigande priser. Den låga ök-ningstakten för real privat konsumtion per löntagare som projekteras kan därför mycket väl komma att till en del neutraliseras av en sänk-ning i sparkvoten.

I samband med sparandet tar flera remissinstanser upp inflations-

problemen. *SACO* säger sig se med oro på den accelererande inflationstakten inom den svenska ekonomin och anser att inflationens bekämpande måste tillmätas en mycket hög angelägenhetsgrad inom den ekonomiska politiken. En dämpning av inflationstakten bör kunna åstadkommas om den strama penningpolitiken kombineras med en mer återhållsam statlig utgiftspolitik. Om de offentliga utgifterna tillåts stiga avsevärt snabbare än den reala produktionen kan det uppstå ett inflationstryck även om skatterna stiger i samma takt. Den långsiktiga och kontinuerliga effekten av de årliga skattechöjningar på 10—15 % som vi har i vårt land blir en överexpansion av den offentliga sektorn. Genom att detta utlöser kompensationssträvanden bland inkomsttagarna/konsumenterna får man en samhällsekonomisk balansrubbing. Genom konstruktionen av vårt skattesystem medför den fortgående penningvärdeförsämringen kontinuerliga skatteskäpningar utan att några formella beslut om en skärpning av den ekonomiska politiken fattas. Detta är en följd av den utformning som givits åt den progressiva statliga inkomstbeskattningen. Skatteutvecklingen påverkar självfallet arbetsmarknadsorganisationernas ställningstaganden i lönepolitiska frågor. Genom att löntagarna söker pressa fram den konsumtionsstandard de finner rimlig får skattesystemets utformning uppenbart en inflationsdrivande effekt.

TCO anser att den internationella prisutvecklingen kan medföra en snabbare inhemsk prisstegringstakt. För stora delar av löntagarkollektivet vore en sådan fortsatt hög prisstegringstakt till stor nackdel och *TCO* vill därför peka på det angelägna i att åtgärder vidtas för att med kraft motverka en dylik inflationistisk utveckling. *Lantbrukarnas riksförbund* pekar på att 0-zonsområdena inom skogsbruket utvidgats i takt med kostnadsökningen. Det är således inom stora områden inte lönsamt att avverka skog. Detta är en effekt av att vår konkurrenskraft gentemot utlandet försvagats bl. a. beroende på den fortgående inflationen. Genom denna utveckling minskar våra exportinkomster, förstärks den regionala obalansen och minskar den totala sysselsättningen. Enligt riksförbundets mening är det därför viktigt att den fortgående penningvärdeförsämringen på alla sätt motverkas. Även *domänverket* understryker att skogsbrukets möjlighet att vidmakthålla och öka virkesuttaget framför allt är beroende av prisutvecklingen på skogsprodukterna men givetvis även på kostnadsutvecklingen avseende arbetskraft och övriga i produktionen insatta resurser. Den tillämpade regional-, lokaliserings-, inkomstfördelnings- och miljövårdspolitiken påverkar kraftigt skogsbrukets kostnadsstruktur. Med hänsyn härtill bör vid utformning av dessa beaktas skogssektorns betydelse för svensk ekonomi.

Vad beträffar upplåning utomlands anför *Bankföreningen* att de svenska företagen nu måste få ökade möjligheter till långfristig kapitalimport. Det torde vara i högsta grad angeläget att våra större företag,

med i regel stor importandel i investeringar och exportproduktion, i ökad utsträckning får refinansiera sig härför och låna upp långfristigt kapital utomlands. Eftersom många företag är för små för den internationella lånemarknaden eller av andra skäl inte själva kan låna utomlands, borde affärsbankerna få ta upp kredit i utlandet som sedan utnyttjas för kreditgivning till expansiva företag i Sverige. *Arbetsgivareföreningen* och *Industriförbundet* anför i samma fråga att problemet inte gäller huruvida Sverige skall öka sin skuldsättning gentemot utlandet eller ej utan under vilka former detta skall ske. Organisationerna finner därvid att denna upplåning (om möjligt) bör ske i betydligt mer organiserade former samt på mer långsiktig basis än som f. n. gäller. Organisationerna är beredda att ge statsmakterna allt tänkbart stöd för att en upplåning av det skisserade slaget skall komma till stånd.

Utrikeshandel och betalningsbalans

Långtidsutredningen

Under 60-talets sista hälft ägde en försämring av bytesbalansen rum. Denna inleddes 1965 då bytesbalansen gav ett underskott på ca 1 000 milj. kr. Efter en viss förbättring under framför allt 1967 och 1968 inträffade en försämring åter under högkonjunkturåren 1969 och 1970. Fram till mitten av 60-talet uppvägdes underskottet i handelsbalansen av ett överskott på tjänsteområdet. Transfereringarna var fram till denna tidpunkt obetydliga. Försämringen på tjänstesidan inleddes i slutet av 50-talet men gick väsentligt snabbare fr. o. m. 1965, främst till följd av utlandsturismens snabba tillväxt. Efter 1965 växte också underskottet i transfereringarna kraftigt, framför allt på grund av det ökande u-landsbiståndet. Försämringen i tjänste- och transfereringsbalansen kan sammanlagt beräknas ha uppgått till ca 1 700 milj. kr. mellan 1965 och 1970. I motsats till tjänster och transfereringar har handelsbalansen, bortsett från konjunkturella variationer, inte undergått några större förändringar. Bytesbalansens utveckling framgår av tabell 6.

När det gäller utvecklingen under den framförliggande 5-årsperioden

Tabell 6. Handelsbalansen samt tjänste- och transfereringsbalansen 1964—1969.
Milj. kr., löpande priser.

	1964	1965	1966	1967	1968	1969
Handelsbalans	-755	-1 892	-1 456	-741	-884	-900
Tjänstenetto	1 086	892	583	734	711	255
Transfereringsnetto	0	-18	-20	-316	-462	-731
Bytesbalans	331	-1 018	-893	-323	-635	-1 376

har utredningen arbetat med två alternativ. Det ena utgår från att bytesbalansmålet skall vara uppfyllt 1975, det andra från att denna tidpunkt sätts till 1973, varefter en viss ytterligare förbättring av bytesbalansen skulle ske 1974 och 1975. Beräkningarna har lagts upp så att fristående kalkyler utförts för tjänster och transfereringar. Därefter har kravet på handelsbalansen framräknats med utgångspunkt från bytesbalansmålet.

För transfereringarna förutses enligt utredningens beräkningar en ökning av underskottet från ca 800 milj. kr. 1970 till ca 2 400 milj. kr. 1975, främst till följd av det växande u-landsbiståndet. Tjänstebalansen väntas utvecklas från ungefär jämvikt 1970 till ett underskott på ca 450 milj. kr. 1975. Det sammanlagda underskottet för transfereringar och tjänster skulle således öka från 800 milj. kr. 1970 till 2 850 milj. kr. 1975, vilket innebär en årlig försämring om ca 400 milj. kr. I beräkningen av detta underskott har beaktats den sannolika statistiska missvisningen som vidlåter dessa bytesbalansposter.

Med dessa kalkyler erhålls de krav på en förstärkning i handelsbalansen som skulle medföra jämvikt i bytesbalansen 1975, alternativt 1973. Den nödvändiga förbättringen av handelsbalansen 1970—1975 skulle för extern balans 1973 behöva uppgå till ca 4 200 milj. kr. och för extern balans 1975 till 3 900 milj. kr.

När det gäller varuimporten har utredningen prövat några olika metodologiska ansatser, bl. a. har man använt sig av den ekonometriska modellen. I denna relateras importutvecklingen till olika efterfrågekategorier, exempelvis privat och offentlig konsumtion och lagerförändringar. Importprognoserna framkommer — med givna produktionsresurser och given efterfrågesituation — när modellens ekvationssystem löses simultant. Denna ansats ger en genomsnittlig volymökning av varuimporten om 6,1 % per år i den s. k. grundkalkylen. Enligt en disaggregerad modellansats skulle motsvarande ökningstal ligga 1/2 procentenhet högre, dvs. på 6,6 % per år. Till viss del kan den skillnad som framkommer förklaras av att man i den senare ansatsen arbetat med icke-linjära funktionsuttryck. Skillnaden kan emellertid också ha sin grund i att man i en del fall gjort trendmässiga framskrivningar av importutvecklingen, vilket innebär att denna prognosansats innehåller element av en utveckling som, för åtminstone 60-talets senare hälft, medfört betalningsbalansstörningar.

Vad exporten av varor beträffar har utredningen baserat sin bedömning i huvudsak på en analys av tendenserna för olika varugrupper på olika exportmarknader. Denna marknadsstudie har sedan kompletterats med bedömningar av kapacitetsutvecklingen inom olika industribranscher och deras möjligheter till exportökningar. Det enligt marknadsstudien tillgängliga utrymmet för exportökning skulle volymmässigt uppgå till 8,2 % per år, utredningens kalkyl stannar på 7,6 %. Vad

Tabell 7. Bytesbalansen 1969—1975 med jämvikt 1973 alternativt 1975.

Milj. kr., löpande priser.

	1969	1970 ¹	Jämvikt 1973		Jämvikt 1975	
			1973	1975	1973	1975
Handelsbalans	-900	-1 100	1 900	3 150	1 100	2 850
Tjänstenetto	255	0	-300	-450	-300	-450
Handels- och tjänstebalans	-645	-1 100	1 600	2 700	800	2 400
Transfereringar, netto (inkl. u-hjälpslån)	-731	-800	-1 600	-2 400	-1 600	-2 400
Bytesbalans (inkl. u-hjälpslån)	-1 376	-1 900	0	300	-800	0

¹ Delvis uppskattning.

gäller det geografiska exportmönstret har utredningen förutsatt bl. a. att andelsförlusterna på EEC bromsas upp till följd av dels förväntningar om en ökad europeisk integration, dels en fortsatt tullavveckling enligt resultatet av Kennedy-ronden. Dessa effekter väntas däremot inte bli lika stimulerande på exporten till EFTA. För handelsutbytet i Norden räknar utredningen med en fortsatt utvidgning fast i långsammare takt än tidigare.

Remissinstanserna

Kommerskollegium anför att stor osäkerhet vidlåder alla prognoser över utrikeshandels utveckling p. g. a. den ovissa marknadssituationen. Kollegiet finner dock att antagandena beträffande tendenserna i exportutvecklingen på de angivna marknaderna kan bedömas som rimliga mot bakgrund av det osäkra läge som ännu råder. Skulle å andra sidan en uppgörelse komma till stånd inom den närmaste tiden kan detta få återverkningar på handelsbalansen även på relativt kort sikt. De direkta ekonomiska incitamenten för handelsomläggningar kan visserligen bli ganska svaga bl. a. beroende på en övergångstid, men andra faktorer som förväntningar och kanske också den större säkerheten vad beträffar planering m. m. kan tänkas ge relativt snabba utslag i export och import. Hur detta totalt sett påverkar handelsbalansen kan inte med tillfredsställande säkerhet bedömas, i vart fall inte innan man vet vilka lösningar Sverige och andra länder kommer att uppnå. Ett förverkligande av målsättningen om överskott i handelsbalansen kan emellertid, med ändrade yttre marknadsförutsättningar, tänkas ställa mycket stora krav på den ekonomiska politiken i olika avseenden.

Beaktas bör även de risker som förkligger för den svenska exporten om de protektionistiska röster vinner gehör, som i olika länder, kanske

främst USA, på senare tid blivit alltmer framträdande. Isolerade åtgärder i enstaka länder behöver i sig inte påverka den svenska exporten i en sådan utsträckning att den svenska handelsbalansen i högre grad påverkas, men de kan leda till motåtgärder med risk för en fortgående utveckling, som på ganska kort sikt i väsentlig utsträckning kan försämra möjligheterna för svensk export.

Bankföreningen konstaterar att utredningen i sin prognos över den svenska exportens länderfördelning räknat med ett väsentligt ökat avsettningsutrymme. Man påpekar att om Sverige skulle hamna utanför den gemensamma marknadens tullmurar, minskar avsevärt exportprognosens möjligheter att slå in. Bankföreningen vill därför understryka betydelsen av att förhandlingarna med EEC ger till resultat att vår export till Västeuropa inte kommer att utsättas för diskriminerande tullar och andra handelshinder.

Bankföreningen anför vidare att omsvängningen i handelsbalansen kanske måste bli ännu kraftigare än vad utredningen räknar med, om vi verkligen skall få jämvikt i bytesbalansen 1975. Det finns enligt bankföreningens uppfattning skäl som talar för att den antagna ökningen av sjöfartsnettot är alltför optimistisk. Vidare torde risk föreligga för att turistnettot kan försämrats mer än vad betänkanternas kalkyler visar.

TCO anser däremot att utredningen överskattat behovet av omsvängning i handelsbalansen till följd av den exceptionella lagerupbyggnaden 1970. Man påpekar också att ökningen av underskottet på turismen har varit synnerligen ojämn. Under 1970 ökade underskottet med ca 40 % jämfört med föregående år. Ökningen låg även mellan 1968 och 1969 över genomsnittet. Under dessa två år borde vi, om endast turism ingick i denna post, ha upplevt en explosionsartad utveckling av utlandsturismen. Detta stämmer inte med charterflygets utveckling och man kan därför anta att en viss kapitalflykt ingår under denna post. Denna kapitalflykt kan väntas minska och prognosen är därför realistisk.

SIDA anser att långtidsutredningen har överdrivit utlandsbiståndets valutamässiga verkningar. Utredningen är centrerad kring bytesbalansproblemen och biståndet får därför spela en omotiverat framträdande roll. Det är risk, att detta kan leda till att biståndet i den allmänna opinionen och politiska debatten framstår som upphovet till det reformstopp och den dämpade ökning av konsumtionen som utredningen förutser. En sådan behandling av biståndet kan inge allmänheten överdrivna föreställningar om de uppföringar som en procentplanens genomförande kräver. Risk föreligger att biståndets fördelning på olika användningsområden kan komma att påverkas av önskemålet att minska valutabelastningen. En sådan utveckling skulle kunna påverka den fastslagna målsättningen för det svenska utvecklingsbiståndet och innebära

ett ifrågasättande av principer som Sverige hävdade i internationella sammanhang.

Biståndets valutaanspråk 1975 har enligt SIDA:s mening överskattats till ca det dubbla beloppet. Kvar står ett valutabehov på 1 000 milj. kr. Detta belopp må jämföras med bytesbalansens statistiska felmarginal som det året uppskattas till 1 150 milj. kr. För hela 5-årsperioden räknar utredningen på detta sätt med ett totalt kapitalimportbehov, som ändå är lägre än under den gångna 5-årsperioden. Man förutsätter således att upplåningen i utlandet skall minska. Eftersom man har överskattat biståndets valutabehov, blir det verkliga upplåningsbehovet ännu mindre. Som antyds av utredningen har spekulativa kapitalrörelser och kortfristiga kommersiella krediter varit en viktig faktor för nedgången i valutareserven. Det var därför angeläget att omständigheterna kring dessa kapitalströmmar utreddes i avsikt att bedöma orsaken och diskutera förslag till lämpliga åtgärder.

LO anför att när det gäller marknadstillgängligheten för svensk export kan först anmärkas att tullfrihet kan komma att uppnås inom ett större område i Västeuropa under 70-talet. Denna möjlighet föreligger oavsett om de nu pågående EEC-förhandlingarna med Storbritannien leder till en utvidgning av EEC:s tullunion eller inte. Det finns behov att klargöra inom vilka branscher och varuområden speciellt omfattande investeringar skulle tillkomma om en sådan tullfrihet skulle utnyttjas fullt ut för svensk industriexpansion. Vid en passiv investeringspolitik är det inte givet att alla fördelar skulle utnyttjas. Här borde vissa alternativantaganden om svenskt exportutrymme kunna formuleras. En utnyttjad handelspotential föreligger i förbindelse med de östeuropeiska länderna. Hittills har ökningen av handeln med dessa förlöpt i måttlig takt, bl. a. beroende på en stark protektionistisk inställning hos dessa länder i kombination med en önskan att främst påskynda sin egen industrialisering. Även svensk importbegränsning inverkar i viss grad. Här liksom på utlandsmarknaden i övrigt borde vissa uppskattningar kunna göras om potentiella exportökningar vid en mera aktiv svensk politik beträffande exportfrämjandet. Det är inte fråga om prognoser. Redan en bedömning av ett möjligt ytterligare utrymme är emellertid av värde.

Finansiell utveckling

Långtidsutredningen

Under första hälften av 60-talet ökade hushållens andel av de totala inkomsterna. Parallellt härmed minskade företagets vinstandel, vilket medförde en nedgång i företagets självfinansiering. Under senare hälften av 60-talet synes fördelningen av inkomster mellan hushåll och före-

tag i stort sett ha stabiliserats. Företagens självfinansieringsgrad fortsatte emellertid att minska, om än inte lika kraftigt som tidigare.

Fördelningen av inkomsterna mellan hushållen och företagen förutsätts under de kommande åren i genomsnitt bli densamma som 1965—1969. Hushållens andel låg 1969 under detta genomsnitt, vilket innebär att deras sammanlagda inkomster mellan 1969 och 1975 ökar i något högre takt än bruttonationalprodukten. Därtill kommer att sysselsättningen inom den offentliga sektorn fortsätter att öka snabbare än inom den privata sektorn. Inklusivt arbetsgivaravgifterna förutses hushållens inkomster nominellt öka med 8,6 % per år medan bruttonationalprodukten ökar med 8,5 % per år (3,8 % per år i volym). Priserna beräknas öka i samma takt som under 60-talet.

I långtidsutredningen har förutsatts att investeringarna inom näringslivet, i första hand inom exportnäringarna, ökar kraftigt. Under de nyss angivna förutsättningarna beträffande vinstutvecklingen skulle investeringstillväxten för företagen leda till en icke oväsentlig ytterligare nedgång av självfinansieringen. För näringslivet som helhet beräknas nedgången i självfinansieringsgraden 1975 uppgå till ca 5 procentenheter, jämfört med 1965—1969. För industrin tyder kalkylerna på en betydligt större nedgång i självfinansieringsgraden. I ett sådant läge blir en väsentlig uppgift för den ekonomiska politiken att tillgodose företagens behov av extern finansiering, antingen på den inhemska kreditmarknaden eller utomlands.

Relationen mellan det egna kapitalet och låneskulderna torde ha försämrats inom samtliga industribranscher under 60-talet. Våra beräkningar tyder på en fortsatt försämring under den kommande 5-årsperioden. I detta läge är det av vikt att företagens finansieringsmöjligheter eller lönsamhetsbedömningar inte utgör ett alltför snävt hinder för en snabb tillväxt av investeringarna. Speciellt gäller detta om investeringsuppsvinget under de närmaste åren skulle behöva ske samtidigt som en viss dämpning av den internationella konjunkturen äger rum. Den ekonomiska politiken ställs då inför uppgiften att dels främja tillgången på riskvilligt kapital, dels genom olika åtgärder stimulera företagets risktagande.

Hushållens disponibla inkomster har under senare år ökat i långsammare takt än i början av 60-talet. Till denna utveckling har förutom en långsammare tillväxt av bruttonationalprodukten bl. a. bidragit den nyssnämnda stabiliseringen av företagsvinsternas andel och en avsevärd ökning av skattekvoten. Den senare hänför sig huvudsakligen till kommunernas höjda utdebitering. Under senare år har höjningarna uppgått till ca 80 öre per år. Ökningen av den privata konsumtionen har under dessa förhållanden delvis gått ut över hushållssparandet. Sparkvoten har sjunkit kontinuerligt sedan 1965. Ett flertal faktorer kan ha bidragit till att minska sparbenägenheten. Sålunda ökade inkomstöverföring-

arna till hushållen andelsmässigt. Dessa torde i allmänhet leda till större konsumtion än förvärvsinkomster. Egna företagens inkomster — med större sparkvot än löntagare — har också andelsmässigt minskat. Möjligen har även en ändring av sparattityderna ägt rum sedan ATP-systemets tillkomst.

Den disponibla andelen av hushållens inkomster beräknas minska något snabbare än under 60-talet. Denna utveckling hänför sig dels till en långsammare tillväxt av inkomstöverföringarna än hittills, dels till en fortsatt ökning av skattekvoten. I beräkningarna har förutsatts att de statliga skatteskalorna enligt 1970 års reform tillämpas utan ytterligare ändringar. Höjningen av mervärdeskatten till 16,3 % har inräknats. Kommunernas utdebitering har förutsatts öka med 50 öre per år. Sparkvoten kommer då 1975 att ligga på en relativt låg nivå, om än något högre än under senare år. Med dessa förutsättningar skulle det, i varje fall på längre sikt, inte föreligga något större gap mellan konsumtions efterfrågan och det konsumtionsutrymme som ingår i utredningens grundkalkyl (3,3 % per år i volym).

Detta förhållande, som markant avviker från läget vid tidigare långtidsutredningar, gäller utvecklingen på längre sikt, då skattetrycket gradvis skärps. På grund av arbetstidsförkortningen under de närmaste åren blir tillväxten av bruttonationalprodukten, och därmed av hushållens inkomster, lägre fram till 1973 än under senare delen av kalkylperioden. I överensstämmelse härmed förutsätts i långtidsutredningen även en temporär dämpning av den privata konsumtionens tillväxt. Det interna balansläget blir då i hög grad beroende av det sätt på vilket arbetstidsförkortningen slår igenom i löne- och prisbildningen.

Om den interna balansen inte kräver någon skärpning av beskattningen utöver den som är inbyggd i kalkylerna kan en viss minskning av statens finansiella sparande förutses. Eftersom statens utlåning fortsätter att växa innebär detta att statens upplåning på kreditmarknaden blir omfattande. Kommunernas utgifter beräknas öka betydligt mer än inkomsterna. Under dessa förhållanden uppstår ett kraftigt ökat upplåningsbehov för kommunerna. Ökningen av den offentliga sektorns upplåningsbehov bör ses mot bakgrund av att, som nyss nämnts, det interna balansläget inte synes kräva någon skärpning av den direkta eller indirekta beskattningen. Ur denna synvinkel kan således upplåningsökningen accepteras. Fördelningen av skatteintäkterna mellan kommuner och staten samt statsbidragens utformning kan givetvis inom den givna ramen påverka kommunernas respektive statens upplåning på kreditmarknaden. En klar tendens är emellertid att kommunernas beroende av kreditmarknaden ökar. Om deras utdebitering skulle öka mer än som här förutsatts kan detta enligt ovan framförda bedömning leda till en kompensrande ändring av statens direkta eller indirekta skatter. Skatternas inverkan på löneutvecklingen har inte kunnat beaktas i våra kal-

kyler. En fortsatt strävan efter inkomstutjämning tenderar dock att pressa ned sparkvoten och kan därmed ändra förutsättningarna för den interna balansen.

Statens andel av upplåningen på kreditmarknaden ökade under senare hälften av 60-talet. Andelen kan komma att öka ytterligare framöver. Kommunernas upplåningsandel ökade markant i början av 60-talet men under senare år begränsades deras upplåning, vilket har bidragit till den kraftiga höjningen av utdebiteringen. Även om utdebiteringen fram till 1975 höjs med mer än 50 öre årligen, ökar sannolikt kommunernas andel av efterfrågan på kreditmarknaden. Bostädernas och näringslivets andel av den totala upplåningen ökade kraftigt under första hälften av 60-talet, men har därefter minskat något. Under den kommande 5-årsperioden beräknas bostadsfinansieringen andelsmässigt minska. Näringslivets andel väntas bli större.

Den ökade andelen krediter till näringslivet har under 60-talet kunnat äga rum parallellt med att AP-fondernas placeringsinriktning varit i stort sett oförändrad. En viss omfördelning från den offentliga sektorn till näringslivet har dock ägt rum. Näringslivets ökade upplåningsbehov har i väsentlig utsträckning täckts på obligationsmarknaden, medan affärsbankernas andel av kreditgivning till näringslivet minskade. Under de kommande åren kan efterfrågeutvecklingen på kreditmarknaden medföra att AP-fondens kreditgivning i något större utsträckning går till näringslivet. Därvid kan behov uppstå att, direkt eller genom olika mellanhandsinstitut, förmedla krediterna i delvis nya former. Frågor rörande AP-fondens ställning på kreditmarknaden är f. n. under utredning inom 1968 års kapitalmarknadsutredning.

Näringslivets ökade upplåningsbehov kommer främst att täckas på kapitalmarknaden. Detta innebär sannolikt att endast en viss del av den kreditkapacitet inom bankerna som frigörs på grund av att bostadsfinansieringen andelsmässigt krymper kommer att användas till finansiering av företagets investeringar. Däremot kan ökningen av den offentliga sektorns upplåningsbehov även framöver ställa stora krav på bankerna.

Kalkylerna för utvecklingen på kreditmarknaden i sin helhet tyder på en kraftig ökning av efterfrågan. Utvecklingen av efterfrågan motsvaras av en förhållandevis kraftig ökning av bankernas kreditutbud. Eftersom läget på kreditmarknaden även fram till 1975 torde komma att kännetecknas av en snabb tillväxt av efterfrågan skulle detta kunna innebära att höjningen av räntenivån under 60-talet blir bestående. En förhållandevis hög räntenivå i kombination med en restriktiv kreditpolitik kan också bli villkor för att åstadkomma den upplåning utomlands som erfordras även om bytesbalansen kan förbättras i den takt som långtidsutredningen förutsätter.

Remissinstanserna

Kommunförbundet framhåller att med den ökning som förutsatts av den kommunala utdebiteringen, 50 öre per år, skulle kommunalskatten bli 23,24 kr. 1975. Skillnaden mellan 1971 års medelutdebitering 22,54 och det enligt räkneexemplet angivna kommunalskattetaket är således 70 öre. Med nuvarande proportioner mellan primärkommunal skatt samt landstings- och församlingsskatt skulle högst 50 öre belöpa på primärkommunerna, dvs. endast 13 öre per år till 1974. Enligt beräkningar som gjorts inom kommunförbundet skulle *primärkommunernas* upplåningsbehov 1975 då behöva uppgå till drygt 3 miljarder kr., vilket ligger inom ramen för den nettoupplåning som långtidsutredningen räknat med för hela den kommunala sektorn, högst 4,5 och lägst 3,0 miljarder kr. De sammanlagda nettokapitalutgifterna för femårsperioden 1971—1975 uppgår enligt förbundets beräkningar till drygt 38 miljarder kr. och nettoupplåningen till något över 11 miljarder. Nettoupplåningen skulle således bli 29 % av nettoinvesteringarna, vilket innebär att upplåningen jämfört med femårsperioden 1966—1970 skulle kunna öka något. För att kalkylen skall balansera med den begränsade skattehöjning som förutsätts enligt långtidsutredningens räkneexempel är det nödvändigt att primärkommunernas låneutrymme successivt nästan fyrdubblas under perioden 1970—1975 redan för att den av långtidsutredningen hårt nedskurna investeringsvolymen skall kunna förverkligas. Eljest behövs ytterligare höjning av skattesatserna för att direkt skattefinansiera en större del av kommunernas investeringar.

Socialstyrelsen påpekar att den kommunala utdebiteringen steg med 1,54 kr. mellan 1970 och 1971, dvs. mer än 3 gånger den genomsnittligt beräknade. Av denna höjning syncs ca 2/3 fördelas på primärkommunerna och 1/3 på landstingen. I samband med bearbetningen av LU-SoS-69 gjorde socialstyrelsen en preliminär kalkyl över de utdebiteringskrav som primärkommunerna kommer att ställas inför under perioden 1968—1975. Denna mycket försiktiga kalkyl gav vid handen att enbart den primärkommunala utgiftsexpansionen kommer att betinga höjningar av utdebiteringen med i genomsnitt drygt 50 öre per år. Ett överslag av de mycket omsorgsfulla beräkningar, som genomförs i sjukvårdsplanarbetet för den västsvenska sjukvårdsregionen, implicerar ett utdebiteringsbehov för att täcka de västsvenska landstingens totala nettodriftsutgifter inklusive kapitaltjänstekostnader på mellan 11:50 kr. och 14:00 kr. 1975 om huvudmännens nuvarande planer beträffande utbyggnad m. m. fullföljs. Dessa siffror skall ses mot bakgrund av att beräkningarna grundas på vissa antaganden om att den hittillsvarande kostnadsutvecklingen för sjukvården något justeras nedåt under 70-talet. Även andra sjukvårdshuvudmäns mera trendmässiga beräkningar leder i stort till samma utdebiteringsnivå. För den händelse att primärkommu-

ner och landsting fullföljer sina nuvarande planer kommer en kommunal utdebitering med 25 kr. sannolikt att uppnås före 1975.

Riksbanksfullmäktige anser utredningens finansiella kalkyler värdefulla. Man anmärker dock att utredningens analys har en snäv begränsning. Det finansiella systemet är ytterst elastiskt och känsligt för ändringar i konjunkturläge och framför allt i kredit- och finanspolitik. Möjligheter finns att vid en åtstramning tära på de likvida reserverna eller i ökad utsträckning kanalisera medlen över den s. k. grå marknaden. Som exempel kan nämnas att kreditgivningen till näringslivet ungefär halverades under loppet av två år — från 1968 till 1970 — trots en fortgående ökning av de reala investeringarna. För kreditmarknadskalkylerna gäller därför i ännu högre grad än för kalkylerna för den reala utvecklingen att man ej får dra alltför långtgående slutsatser av den siffermässiga preciseringen för enstaka år. Fullmäktige understryker sålunda att dessa kalkyler inte kan tas till intäkt för att krediter av den omfattning som anges i kalkylen måste tillgodoses för att den reala utveckling, som förutses, skall kunna realiseras.

Handelshögskolan i Stockholm ifrågasätter den analysmetod som utredningen använt. Man framhåller att väsentliga ekonomisk-politiska problemställningar försummas, när man förutsätter att företagets investeringar inte påverkas av finansiella restriktioner, dvs. att flexibla kreditströmmar kan fylla ut gapen. Men även de bakomliggande antagandena om pris- och löneutvecklingen anser man borde prövas, eftersom 60-talets relativt stabila internationella prisutveckling nog i hög grad berodde på kanske unika konjunkturbetingelser i USA och Västtyskland. Det är mycket möjligt att vi står inför en starkare internationell pristegringstakt än under 60-talet. Man ifrågasätter om volymframskrivningarna kan tänkas vara helt oberoende av om den inhemska prisstegrings takten blev 6—7 % i stället för 4 % och prisrelationerna därmed också förändrades. De finansiella fördelningsresultaten kunde i varje fall bli ganska annorlunda, exempelvis med hänsyn till företagsvinster- nas utveckling och fördelning, fastslår *Handelshögskolan*. *Handelshögskolan* påpekar också att räntabiliteten under 60-talet försämrats, speciellt inom den konkurrensutsatta sektorn, samtidigt som kapitalstrukturen förändrats genom att tillväxten i skulder varit betydligt större än tillväxten i eget kapital.

Om nu kravet på tillväxt i totaltillgångar under 70-talets första hälft snarare förutsätts bli högre än lägre än under 60-talets senare hälft och samtidigt räntabiliteten på eget kapital förutsätts bli oförändrad, kan en fortsatt snabb försämring av företagets soliditet undvikas eller reduceras endast genom en markant förhöjning av nyemissioner och/eller restriktiva utdelningspolitik. Men kan detta åstadkommas vid den antagna räntabilitetsnivån? Frågor av detta slag kan resas inte minst mot bakgrund av erfarenheterna 1965—1969. En snabb produktivitetsstegring

kom då till stånd — kanske inte minst tack vare hög nedläggningsfrekvens av svaga driftsenheter — men investeringsökningen och produktionsexpansionen blev relativt svaga. Det är möjligt att den försämrade självfinansieringsförmågan här i hög grad fick ett bestämmande inflytande på investeringstakten. För detta talar att den faktiska genomsnittliga självfinansieringsgraden blev oförändrad. Frågan är vad det finns för möjlighet att bryta denna tendens för perioden 1970—1975.

Regional utveckling

Långtidsutredningen

Den geografiska fördelningen av befolkning och produktion har i accelererad takt förskjutits i riktning mot vissa expansiva regioner. Denna utveckling har självfallet haft allvarliga konsekvenser för såväl tillbakagående som starkt expansiva orter och regioner.

Bakom dessa tilltagande regionala obalanser ligger bl. a. de kostnadsfördelar som kan erhållas genom att producera i långa serier. I samma riktning verkar det ökande antalet sysselsatta inom tjänstesektorerna som främst är representerade i de tätbefolkade regionerna. Utredningen redogör för en jämförelse av produktiviteten inom olika regioner som visar att produktivitetstegringen i de glesare befolkade områdena i och för sig varit nästan lika snabb som i de mer tätbefolkade men att storstadsregionerna nivåmässigt har en produktivitet som markant överstiger riksgenomsnittet.

Det finns risker för att de regionala spänningarna mellan orter och regioner kommer att tillta under 70-talet. Riskerna för detta diskuteras bl. a. utifrån den mer eller mindre latent konfliktsituation som föreligger mellan regionalpolitiska och övriga mål. Speciellt uppmärksammas härvidlag de krav som tillväxt- och stabiliseringspolitiken ställer. Vissa möjligheter kan dock finnas att bättre än hittills motverka de regionala obalanserna genom en inriktning av regionalpolitiken efter de linjer som statsmakterna under senare år gett uttryck för. Utredningen erinrar i detta sammanhang om möjligheterna att söka skapa gynnsammare tillväxtbetingelser i ett antal områden utanför de tre storstadsområdena. Kraftiga insatser skulle krävas från statligt och kommunalt håll för att möjliggöra denna typ av regionalpolitik. Några av de faktorer som därvidlag uppmärksammas är kravet på att upprätthålla en viss minimiservicenivå i glesbygdsmrådena samt faran för "växtvärk" i de orter man satsar på. Sammanfattningsvis förefaller det emellertid inte troligt att de regionala spänningarna nämnvärt kan reduceras.

Trots bytesbalansläget kan speciella förhållanden under de närmaste åren innebära möjligheter att tillgodose de regionalpolitiska målsättningarna. Resurserna i fråga om bostäder och annat samhällskapital

är hårdare utnyttjade i storstäderna än i satsningsorterna. Möjligheterna i satsningsorterna kan därför vara stora att få till stånd en utbyggnad av industrins produktionskapacitet.

Remissinstanserna

Enligt *Lantbrukarnas riksförbund* är den skärpning av den regionala obalansen som utredningen förutser helt oacceptabel och måste därför förhindras genom en upptrappning av de regionalpolitiska insatserna. Den regionala obalansen är ett problemområde som måste handläggas med all den kraft och med alla de medel samhälle och näringsliv gemensamt kan mobilisera. När det gäller den fortsatta utbyggnaden av regionalpolitiken, vilken enligt riksförbundets mening är oundgängligen nödvändig, borde man pröva även generellt verkande åtgärder, dvs. sådana som allmänt stärker näringslivets förutsättningar i regioner som hotas av befolkningsuttuning och ekonomisk tillbakagång. Förbundet understryker att en dämpning av den industriella utbyggnaden i storstadsområdena och en ökning av utbyggnaden i övriga områden icke strider mot det krav att uppnå balans i utrikesbetalningarna, som utredningen satt som huvudmål för de närmaste årens politik. Förhållandet är det motsatta.

LO anser det bestyrkt att inhemska arbetskraftsresurser kan tillvaratas betydligt bättre om sysselsättningsexpansionen dämpas i storstadsregionerna och förläggs till andra tätortsregioner. Man bör samtidigt hålla i minnet att de totala investeringsbehoven minskar i den mån omflyttning kan ersättas med högre yrkesverksamhetsgrad hos den lokala befolkningen. Den antydda alternativa utvecklingen skulle således medge ett lägre kapitalbehov vid given produktionsutveckling. Den kunde åstadkommas genom en regionalt selektiv beskattning av sysselsättning (och/eller sysselsättningsökningar) eller ett delansvar för företagen i finansieringen av kollektivinvesteringar i storstadsregionerna i överhettade konjunkturlägen. En mera förutsättningslös prövning av långtidsutredningen av olika alternativ beträffande den ekonomiska politiken i regionalt avseende hade varit önskvärd, men ryms knappast inom nuvarande direktiv. Låginkomstutredningen har påvisat att en mycket stor outnyttjad potential av arbetskraft finns främst i regioner utanför storstadsområdena. Den striktare regionala styrning som LO anser önskvärd anser LO vara i linje med allmänna välfärdsönskemål och kraven på balanserad ekonomisk utveckling av olika regioner.

Beträffande de regionala skillnader i produktivitet som utredningen berört anser *Länsstyrelsen i Värmland* att huvuddelen av skillnaden i produktivitetstalen torde kunna tillskrivas det förhållande att branschammansättningen varierar starkt mellan olika områden. Storstadsområdena har relativt hög andel teknisk kvalificerad industri medan den

tyngre industrin med lägre produktivitet är lokaliserad till andra områden. Utredningens produktivetsberäkningar ger i och för sig inte stöd för hypotesen att storstäderna skulle utgöra lämpligare miljöer för industriell produktion än andra områden. Det finns alltså ingenting i utredningens material som tyder på att en industri i t. ex. Stockholm skulle ha högre produktivitet än ett tekniskt sett identiskt företag på annan lämplig ort.

LO anser att effektivitetsskäl knappast kan åberopas för den nuvarande koncentrationen på sysselsättningsökning i storstadsområdena. Utredningen har visserligen belyst att förädlingsvärdet per anställd är högre i storstadsregionerna och dessutom genomsnittligt har växt fortare i dessa regioner under 60-talet. Men därav följer inte att utbyggd och nyetablerad verksamhet skulle bli mindre effektiv om den ägde rum i regioner med medelstora tätorter, dvs. utanför storstadsregionerna. Det blir tvärtom lätt ett cirkelresonemang om man åberopar den regionala produktivetsutvecklingen för att bedöma olika regioners framtida karaktär som miljö för industri och övrigt näringsliv. Var etableringen och sysselsättningsutbyggnaden lokaliserats under 60-talet bestämmer nämligen i hög grad både nivån och utvecklingstakten för regionernas genomsnittliga produktivitet. Bilden behöver givetvis kompletteras med hur nedläggningarna lokaliserats.

Länsstyrelsen i Norrbotten påpekar att utredningens avsnitt om olika regioners produktivitet framstår som utredningens oklaraste och tveksammaste både vad gäller teoretisk analys och direkt datarcodvisning. Att det skulle råda ett produktivetsövertag för de tätbefolkade regionerna är, sägs det, naturligtvis en självklarhet om man anser att det överhuvud finns stordriftsfördelar inom ekonomisk verksamhet och positiva "external economies". I stället för att skapa underlag för en analys av hur stor "merkostnaden" blir vid drift av ekonomisk verksamhet utanför "optimala" punkten borde utredningen ha mer tagit fasta på att total optimalitet inte kan nås (koncentration av all verksamhet och boende till en punkt i riket) och kraftigare betonat att man bör sträva till en så rimlig anpassning av den nuvarande strukturen som möjligt.

Det existerar inte enligt länsstyrelsens uppfattning "lågproduktiva och högproduktiva regioner" annat än ur en föråldrad syn på ekonomiska frågor, nota bene om regioner diskuteras utifrån svensk länsnivå. Förbehåll av den typ som utredningen anger som lämplig takt i näringslivets omvandling leder inte till klara slutsatser och rekommendationer utan förleder läsaren att tro att sociala hänsyn etc. i en omvandlingsprocess i samhället är belastning och nödvändig "kostnad". För en icke-ekonom kan sådana resonemang uppfattas som vilseledande.

Stockholms universitet framhåller att det, med tanke på arbetskraftsrestriktionens betydelse för möjligheterna att uppnå de produktionsökningar inom export- och importkonkurrerande näringar, är förvånande

hur litet man beaktat arbetsmarknadens strukturella aspekter. Det faktum att låg förvärvsintensitet och hög latent arbetslöshet ofta existerar i regioner med välutbyggt samhällskapital och god tillgång på bostäder, hindrar inte utredningen från att främst betona de större tätorternas produktivitetsförspång och stordriftsfördelar. I vilken utsträckning dessa beror på långsiktigt påverkbara faktorer, som kapitalets åldersstruktur och kommunikationsteknologi, är otillräckligt utrett.

Enligt *AMS* föreligger risk för att den regionala obalans som varit så framträdande under 60-talet kommer att kvarstå under innevarande decennium. Ett av huvudmålen på sikt för regionalpolitiken är, som styrelsen ser det, att i samverkan med arbetsmarknadspolitiken skapa rationellt fungerande arbetsmarknader, med uppfyllande av de krav som måste ställas på differentiering, service och levnadsmiljö i övrigt. Medlen för att uppnå dessa mål har varit dels åtgärder för att underlätta arbetskraftens geografiska och yrkesmässiga rörlighet, dels lokaliseringsförfrämjande åtgärder inriktade på att skapa livskraftiga tätorter utanför storstäderna. För att möjliggöra ett högt arbetskraftsutnyttjande måste de rörlighetsstimulerande åtgärderna även i fortsättningen kompletteras med kraftiga lokaliseringspolitiska och andra sysselsättningskapande insatser.

Länsstyrelsen i Värmlands län anför att för att målet om regional balans i utvecklingen skall kunna uppfyllas erfordras en betydande nylokalisering av kvalificerad industri till de nuvarande skogslänen för att möta förändringarna i arbetskraftsutbudets sammansättning. En ökad utlokalisering av denna typ av industri från storstadsområdena till skogslänen bör också enligt länsstyrelsens mening i viss mån kunna öka industrins rekryteringsmöjligheter på längre sikt. Servicenäringarnas attraktionsförmåga och expansionstakt kan nämligen antas vara lägre i mindre tätbefolkade områden. Industrins relativa konkurrenskraft med avseende på arbetskraft kan mot den bakgrunden bedömas vara större i t. ex. skogslänen än i storstadsområdena.

Kommunförbundet finner det nödvändigt, att de regionalpolitiska problemen ägnas ökad uppmärksamhet. Som förbundet i tidigare remissyttranden framhållit fordras, att aktiva och målmedvetna åtgärder vidtas i syfte att befrämja sysselsättning och utvecklingsmöjligheter i de delar av landet som behöver sådant stöd. Samhällets investeringar spelar i detta sammanhang en betydelsefull roll, då tillgång på en gynnsam infrastruktur ofta utgör en avgörande faktor för lokalisering.

Med tanke på det nära sambandet mellan förändringarna i näringslivs- och befolkningsstrukturen och förändringar i markanvändningen inom olika delar av landet anser *statens planverk* det nödvändigt att söka omsätta de regionalpolitiska målen i bedömningar av marktefterfrågans och markanvändningens omfattning och inriktning. Av denna anledning är en nära samordning mellan regionalpolitiken och den fy-

siska riksplaneringen påkallad. Avgörande beslut om regionalpolitikens inriktning på längre sikt bör inte fattas utan ingående kännedom om beslutens inverkan på markanvändningen i nationell skala.

Inkomstfördelning

Långtidsutredningen

Bland de centrala mål som statsmakterna uppsatt för den ekonomiska utvecklingen ingår en jämnare inkomstfördelning. Hittills har det inte varit möjligt, på grund av ett bräckligt statistiskt underlag, att presentera någon inkomstfördelningsutveckling, som mer fullständigt skulle kunna säga återspegla välfärds- eller konsumtionsfördelningen i samhället. Den undersökning som gjorts i samband med denna utredning har inte heller främst haft denna ambition, utan i stället syftat till att belysa några faktorer som är av betydelse för inkomstfördelningens utveckling.

Tidigare inkomstfördelningsstudier har pekat på en ökad ojämnheter i inkomstfördelningen under 50- och 60-talen. Dessa studier har emellertid omfattat endast de inkomstagare som finns med i inkomststatistiken. Inkomstfördelningen har i denna utredning studerats för en vidgad grupp i vilken medtagits samtliga personer i vuxen ålder. För de personer som inte finns med i inkomststatistiken har inkomsten beräknats på särskilt sätt. Inkomstfördelningen för denna vidgade grupp har under 50- och 60-talen utvecklats mot en ökad jämnhet. Denna fördelning av inkomsterna visar emellertid utvecklingen utan hänsyn till olikheter och förändringar i individernas arbetsinsatser. Vi har därför också studerat män i aktiva åldrar som framstått som de från inkomstfördelningssynpunkt mest homogena grupperna. Resultaten från denna studie, avseende perioden 1958—1968, tyder inte på att inkomstfördelningen för dessa grupper skulle ha utvecklats mot ökad spridning, med undantag för perioden 1966—1968. Det svaga konjunkturläget under större delen av denna senare period, med minskad sysselsättning som följd, påverkade emellertid sannolikt inkomstfördelningen i spridande riktning. Det är troligt att man med oförändrad sysselsättningsgrad hade fått ungefär samma resultat som för den övriga delen av perioden.

Remissinstanserna

Ett flertal remissinstanser uttrycker tillfredsställelse med att inkomstfördelningsfrågorna behandlats i utredningen. *Stockholms universitet* anmärker att avsnittet om inkomstfördelning begränsats till att gälla endast fördelning av sammanräknad nettoinkomst. Eftersom det egent-

ligen är välfärdens fördelning som vore det intressanta att studera ifrågasätter universitetet om det inte varit lämpligt att dessutom studera exempelvis fördelning av disponibel inkomst, förmögenhetsfördelningen och fördelningen av den totala konsumtionen (privat och offentlig) mellan individer. Man anser att en vidareutveckling av analysen bör övervägas i framtiden.

Utredningens konstaterande att den inte "kunnat skapa någon klarare bild av hur hänsynen till inkomstfördelningsmålen kommer in i diskussionen av tillväxttendenserna i ekonomin" anser universitetet ganska naturligt eftersom analysen i inkomstfördelningsavsnittet inte integrerats med övriga avsnitt i utredningen. I dessa antyds på många ställen implikationer för inkomstfördelningen av antaganden och förutsättningar i grundkalkylen. Man borde här haft möjlighet att sammankoppla grundkalkylen med fördelningsanalysen och på detta sätt erhålla en direkt prognos för inkomstfördelningens utveckling.

SACO anför i sitt remissvar att progressiviteten är ett föga ändamålsenligt instrument för ekonomisk utjämning. Den taxerade inkomsten, som den nu beräknas, är av flera skäl en mycket dålig mätare på skatteförmågan. Vissa inkomster är skattefria (sociala förmåner) eller beskattas på annat sätt (lotterivinster) och behöver inte tas upp i deklARATIONEN. Vidare är de korrigeringar som skattelagstiftningen tillåter otillräckliga. Detta gäller bl. a. amorteringar av studieskulder, studiemedelsavgifter samt för yrkesutövningen nödvändiga fortbildningskostnader.

Trots att marginalskatterna är höga redan i tämligen blygsamma inkomstlägen är progressivitetens betydelse som finansieringskälla för det offentliga relativt liten. Ekonomiskt sett går det därför att genomföra en betydande övergång från direkt till indirekt skatt. Av psykologiska skäl och för att undvika en omfördelning av inkomsterna efter skatt bör dock en sådan omläggning samordnas med en löneuppgörelse, som ger lägre inkomsttagare större bruttoinkomstökningar, anser SACO.

Miljövård

Långtidsutredningen

För att få en viss uppfattning om de miljövårdsinvesteringar som kan väntas bli vidtagna under 70-talets första hälft har kommunerna och vissa industribranscher tillfrågats om sina planer. Med utgångspunkt från dessa planer har vissa beräkningar gjorts över de totala miljövårdsinvesteringarna under perioden. Beräkningarna gör dock inte anspråk på att vara några prognoser i ordets vanliga bemärkelse — därtill är enkätmaterialiet alltför osäkert.

För industrins del pekar planerna på att miljövårdsinvesteringarnas andel av de totala investeringarna kan förutses öka. Industrins investe-

ringar i miljövård beräknas sålunda kunna uppgå till 1,6 miljarder kr. för åren 1971—1975 vilket skulle innebära inemot 4 % av de totala industriinvesteringarna. Att miljövårdsandelens stiger innebär att industriinvesteringarnas tillväxttakt, med givet antagande om den nödvändiga kapacitetsutbyggnaden, måste ligga en halv procentenhet högre än eljest skulle vara nödvändigt.

De kommunala miljövårdsinvesteringarna under perioden 1971—1975 förutses enligt planerna i genomsnitt ligga något under 1968 års nivå. Det finns emellertid anledning tro att kommunerna härvidlag underskattat sitt investeringsbehov. Om man i stället antar att kommunernas miljövårdande investeringar ökar lika snabbt som deras investeringar i vatten och avlopp väntas stiga (2 % per år), skulle de uppgå till 4,5 miljarder kr. för hela perioden vilket skulle motsvara ca 16 % av kommunernas samlade investeringar. Det betonas att beräkningarna är osäkra. Miljövårdsansträngningarna skulle enligt dessa beräkningar ta en icke oväsentlig del av resurstillskotten i ekonomin i anspråk under de närmaste åren. Utredningen påpekar att det inte finns någon möjlighet att på grundval av den undersökning som gjorts säga något om hur miljös kvaliteten kommer att påverkas. Därigenom kan undersökningen inte heller ligga till grund för några slutsatser beträffande avvägningen mellan miljö kvalitet och miljövårdskostnader, vilket är en allvarlig begränsning av undersökningens värde.

Remissinstanserna

Ett flertal remissinstanser uttrycker sin tillfredsställelse med att utredningen tagit upp detta viktiga område till betraktelse. Sålunda uttrycker exempelvis *Försäkringsbolagens riksförbund* sin uppskattning med detta och att utredningen behandlat möjligheterna att beräkna det ekonomiska utfallet av åtgärder på området. Att göra sådana beräkningar innebär ju inte på något sätt att de mänskliga aspekterna åsidosätts, understryker förbundet. Tvärtom skapas härigenom ett underlag för bedömningar av vilka åtgärder som behöver vidtas för att skapa resurser för det skydd av miljön som människan har rätt att kräva.

Stockholms universitet skriver att det självfallet skulle ha varit av stort intresse om man kunnat dra slutsatser om avvägningen mellan miljö kvalitet och miljövårdskostnader. För det ändamålet borde man, inför universitetet, för varje emissionskälla beräkna den lägsta marginalkostnaden för reduktion av emissionen och också känna till vad en sådan reduktion innebär för miljö kvaliteten. Med hjälp av dessa uppgifter skulle man kunna fastställa vilken fördelning av emissionsreducerade åtgärder (t. ex. miljövårdsinvesteringar, men ev. också nedskärning av sådan produktion som medför stora utsläpp) mellan olika emittenter,

som minimerar den totala samhällsekonomiska kostnaden för en viss total reduktion av utsläppen.

Styrelsen för teknisk utveckling anser att den presentation av samhällsmålen som förekommer i långtidsutredningen använder allmänna formuleringar som är föga vägledande för utformningen av en FoU-policy. Emellertid har utredningen presenterat en utförligare diskussion på miljövårdsområdet som ger goda utgångspunkter för en vidare bearbetning och underlag för FoU-planering. Det hade varit önskvärt att man på samma sätt tagit upp en diskussion kring andra väsentliga mål som utredningen berört, t. ex. inom områdena arbetsmiljö, sjukvård och utbildning.

Naturvårdsverket framhåller att investeringskostnaderna för miljövården har underskattats. Såväl urvalet av företag som det faktum att beräkningarna grundats på gällande lagar och författningar innebär att de beräknade miljövårdsinvesteringarna inom industrin endast uttrycker ett absolut minimiprogram för den närmaste framtiden. Även inom den kommunala sektorn menar naturvårdsverket att de erforderliga kostnaderna har underskattats.

Vad gäller frågan om miljövardspolitiken medel anför naturvårdsverket att även om de marknadsmässiga förutsättningarna för att tillämpa ett sådant system fullt ut saknas, är det möjligt att på vissa områden avgifter eller avgifter i kombination med regleringar kan vara lämpligare än enbart regleringar. För närvarande undersöks möjligheten att avgiftsbelägga svavelhalten i eldningsolja som ett komplement till reglering av den maximalt tillåtna svavelhalten. Verket har även i övrigt tagit upp denna problematik, bl. a. har verket inlett ett visst samarbete med Handelshögskolan i Stockholm i dessa frågor. Man menar emellertid att utredningen synes ha underskattat möjligheterna att genom regleringar skapa incitament till att utveckla en "miljövänlig" teknik. Utvecklingen mot effektivare åtgärder betingas främst dels av nödvändigheten att stoppa utsläpp av miljögifter, dels av att industrier och samhällen måste kunna expandera utan att försämra miljön. Utvecklingen underlättas härvid även av konkurrensen mellan olika företag inom miljötekniska industrin som har allt bättre och billigare process- och reningsanordningar som det viktigaste försäljningsargumentet. Genom tidsbegränsade regleringar bör man därför kunna uppnå tillfredsställande incitament till miljövårdsförbättringen inom industrin. Vidare påpekas att utredningen i viss mån synes ha missförstått ändamålet med de subventionssystem som används för att bidra till industrins vatten- och luftvårdande åtgärder. Huvudvikten läggs härvid på den processinriktade reningstekniken då bidragsfrågorna som regel avgörs först sedan prövningen enligt miljöskyddslagen avslutats.

Jordbruk

Långtidsutredningen

Enligt de nya riktlinjer för jordbrukspolitiken som riksdagen beslutade om 1967 skall ske en fortsatt snabb rationalisering av jordbruket samtidigt med en viss samhällsekonomiskt motiverad minskning av jordbruksproduktionen. Långtidsutredningens bedömningar har skett mot bakgrund av dessa riktlinjer. Jordbruksdepartementet har sammanställt material för utredningens räkning.

Åkerarealen, som 1969 uppgick till ca 3 miljoner ha, beräknas fortsätta att minska för att 1975 uppgå till ungefär 2,7 miljoner ha. Jordbrukets bruttoproduktionsvolym väntas bli i stort sett oförändrad under prognosperioden, medan förädlingsvärdet väntas minska med ca 1,5 % per år. För vegetabilieproduktionen förutses en uppgång, vilket helt faller på fodersäd. Animalieproduktionen förutses minska, främst till följd av lägre mjölk- och köttproduktion. Den kraftiga produktivitetsökning som präglade 60-talet (6,5 % per år) väntas bestå. Härigenom kan arbetskraftsvolymen beräknas minska med ca 7,5 % per år. Räknat i personer beräknas avgången till 60 000. Antalet brukningsenheter förutses minska i det närmaste lika mycket, eller 50 à 60 000. Viss areal tillhörande enheter som väntas bli nedlagda förmodas tillföras kvarstående brukningsenheter. Härigenom förutses en ökning av medlarealen från ca 19 ha 1969 till omkring 25 ha 1975.

För att uppnå den beräknade produktionen 1975, trots kraftigt minskad arbetsinsats, krävs fortsatt mekanisering av jordbruket. Maskininvesteringarna beräknas sålunda öka med 6—7 % totalt under perioden. Den pågående inomhusmekaniseringen samtidigt med en upprustning av ekonomibyggnaderna och investeringarna i dessa beräknas stiga med ca 3 % per år. Totalt beräknas emellertid investeringsökningen för jordbruket stanna vid ungefär 1,5 % per år fram till 1975, vilket förklaras av en förväntad utslaktning (negativ investering) av avelsdjur och mjölkkor.

Remissinstanserna

Lantbruksstyrelsen ansluter sig till utredningens bedömning om den sannolika utvecklingen i fråga om åkerareal, antal brukningsenheter och sysselsättning i jordbruk även om man anser att uppgifterna bör föräsa med viss osäkerhetsmarginal.

Styrelsen påpekar vidare att investeringarna i ekonomibyggnader, såvitt kan utläsas av omfattningen av den statliga stödgifningen, under de båda senaste åren har minskat med 20 à 30 %. Minskningen är starkast i fråga om byggnader för mjölkkor, för vilket ändamål stödgifningen under den senaste 2-årsperioden minskat med 40 %. Nedgången i in-

vesteringsvolymen torde ha flera orsaker, bl. a. den sviktande lönsamheten i mjölkproduktionen och den hårda kreditpolitiken. Om utredningens förutsägelser beträffande jordbrukets investeringar skall slå in, blir i hög grad beroende av bl. a. utvecklingen av nyssnämnda faktorer, anser styrelsen. Man tillägger att beträffande jordbrukarnas åldersfördelning har nya siffror framkommit som bl. a. visar att jordbrukarna i genomsnitt är något äldre än som framgår av utredningen.

Lanbrukarnas riksförbund anmärker att utredningen vid beskrivandet av nuläget, och inte minst vid uppdragningen av utvecklingslinjer, varit alltför bunden av resonemangen i 1967 års jordbrukspolitiska beslut, måhända beroende på att utredningen vid utskrivningen av sin rapport inte haft tillgång till eller beaktat det nyare statistiska material, som främst införskaffats eller sammanställts till förhandlingarna om prissättningen på jordbrukets område.

Mot utredningens uppgift att självförsörjningsgraden, med nu tillämpade beräkningsnormer, undergått små förändringar under 60-talet anmärker Riksförbundet att hänsyn inte tagits till den starkt ökade importen av handelsgödsel och proteinfoder. Som framgått av en inom Statens jordbruksnämnd gjord undersökning skulle det behövas en mångdubbling av beredslagslagren av handelsgödsel och proteinfoder för att Sverige skulle kunna klara livsmedelsförsörjningen under en 3-årig avspärrningstid med upprätthållande av det kosthåll, som förutsattes av 1960 års jordbruksutredning. Särskilt för mjölk och mejeriprodukter har försörjningsläget snabbt försämrats. De i långtidsutredningen nämnda prognoserna, enligt vilka "nuvarande överskott kommer att minska avsevärt fram till 1975", är därför starkt föråldrade. Redan nu föreligger inga överskott, inte ens på smör. Och nuvarande produktionstrend tyder på en inom en snar framtid ur beredskapssynpunkt betänklig försörjningssituation för mjölk och mejeriprodukter.

Beträffande den strukturrationalisering som utredningen räknar med anför Riksförbundet att en huvudförutsättning är att lönsamheten blir tillfredsställande. För närvarande är denna enligt vid prisförhandlingarna framlagda kalkyler, hur dessa än bedöms i sina detaljer, mycket dålig.

Sveriges jordbrukskasseförbund instämmer i det tidigare citerade remissyttrandet och pekar på att de statliga lånegarantiramarna utnyttjas i allt mindre utsträckning. Lånegarantier har sålunda budgetåret 1969/70 beviljats med 135 milj. kr. samtidigt som rambeloppet varit 300 milj. kr. Orsaken härtil torde till stor del kunna tillskrivas det förhållandet att lönsamheten inom jordbruksnäringen f. n. ej är tillfredsställande och att investeringsviljan av denna anledning är låg. Därutöver anför förbundet att också nu gällande kreditrestriktioner försvårat finansieringen av den strukturrationalisering som är önskvärd.

Jordbrukskasseförbundet anför också att försämringen av självförsörjningsgraden har lett till ett ökat importbehov vars negativa effekter

på utrikesbetalningarna dock motverkas av en höjning av jordbrukets produktivitet och en överföring av produktionsfaktorer till annan exportinriktad verksamhet. Jordbrukets rationalisering är sålunda en faktor väl värd att beakta när det gäller att uppnå huvudmålet, nämligen jämvikt i utrikesbetalningarna. Den prioritering av industriinvesteringarna, framför allt exportindustriernas, som utredningen anser nödvändiga och emot vilken förbundet inte har att invända, får därför icke ske på bekostnad av kreditmöjligheterna till jordbruket inklusive jordbrukets förädlingsindustrier. Såsom den tillsammans med landshypoteksföreningarna helt dominerade kreditgivaren till det enskilda svenska lantbruket vill förbundet därför föreslå sådana åtgärder att i varje fall kreditrestriktionshinder ej skall behöva inverka på kreditgivningen till jordbruket mot statlig lånegaranti. Även *lantbruksstyrelsen* framför en liknande uppfattning.

Skogsbruk

Långtidsutredningen

Förbrukningen av rundvirke inom landet beräknas öka från 68 miljoner m³ sk 1970 till 79 miljoner m³ sk 1975, dvs. en ökning med 3 % per år. Det är framför allt massa- och boardindustrin som förutses öka sin råvaruförbrukning, medan behovet av brännved och övrigt virke beräknas minska under prognosperioden. Under en följd av år har skogsindustrin minskat råvarulagren bl. a. på grund av övergången från flottning till järnvägs- och lastbilstransporter, vilka medgett en jämnare tillförsel av virke till industrin. Stormfällningarna som inträffade hösten 1969 medförde emellertid en ökning av lagren 1970. Under 1975 väntas däremot inte någon lagerförändring ske. De totala skogsavverkningarna förutses öka från 73 miljoner m³ sk 1970 till 82 miljoner m³ sk 1975, dvs. en årlig ökning på ca 2,5 %. Förutsatt en normal lagerutveckling 1970 skulle avverkningen öka med 3 à 3,5 % per år 1970—1975.

För att få en uppfattning om expansionsutrymmet för svensk skogsindustri har det sålunda kalkylerade råvarubehovet jämförts med de kvantiteter som beräknas vara avverkningsbara vid ett uthålligt skogsbruk, dvs. utan att den långsiktiga virkesförsörjningen eftersätts.

Nya avverkningsberäkningar, som baserar sig på riksskogstaxeringsmaterial från perioden 1964—1968, har utförts av skogshögskolan för långtidsutredningens räkning. Av dessa beräkningar framgår att avverkningsvolymen 1970 på 73 miljoner m³ sk ungefär motsvarar ett medelalternativ för vad som är avverkningsbar skog. Avverkningsvolymen för 1975 — 82 miljoner m³ sk — motsvarar däremot det högsta alternativet. En regional uppdelning av Industriens utredningsinstitutets prognos ger

vid handen att redan 1970 års avverkning i norra Sverige, dvs. Norrland exklusive Gästrikland, motsvarar det högsta avverkningsalternativet. Ett virkesunderskott torde således komma att föreligga i detta område 1975. För södra Sveriges del ligger avverkningen 1970 i närheten av beräkningarnas lägsta alternativ, medan 1975 års avverkningar motsvarar det högsta alternativet.

Rationaliseringen inom skogsbruket har gått snabbt och dess utveckling belyses av hur dagsverksåtgången per avverkad m³ sk förändrats. Enligt arbetsmarknadsstyrelsens uppgifter var 1950 den totala arbetskraftsåtgången 0,75 dagsverken per avverkad m³ sk, medan motsvarande siffra för 1960 uppgick till 0,49. Rationaliseringen gick sedan snabbare och för 1969 beräknas åtgångstalet till ca 0,20. Det totala arbetskraftsbehovet per avverkad m³ sk skulle således ha minskat med drygt 4 % per år under 50-talet, medan 60-talet visar en minskningstakt som är dubbelt så stor, dvs. närmare 9 % per år.

Utredningen räknar med att rationaliseringen i skogsbruket genomförs i ungefär samma takt som under 60-talet. En minskning i åtgångstalet från 0,20 1970 till ca 0,13 1975 torde vara möjlig att uppnå. Vissa uppgifter om åtgångstalen kan eventuellt tolkas så att 1970 års tal ligger något under 0,20 och åtgångstalet 1975 skulle då kunna dras ned ytterligare. Utvecklingen väntas leda till en fortsatt kraftig minskning i sysselsättningen. Arbetskraftsbehovet beräknas sålunda till knappt 11 miljoner dagsverken 1975 mot närmare 15 miljoner 1970. Till följd av ökande övergång till heltidsanställning väntas antalet sysselsatta minska ännu kraftigare, eller med ca 25 000.

Den fortsatta mekaniseringen tillsammans med ökade skogsvårdsåtgärder väntas leda till en volymmässig ökning i skogsbrukets totala investeringar med 4 % per år 1970—1975. Framför allt beräknas maskininvesteringarna komma att stiga och uppgången väntas bli 6—7 % per år.

Remissinstanserna

Utredningens beräkningar angående avverkningsvolymen fram till 1975 betecknas av *domänverket* som realistiska. *Skogsvårdsstyrelsen i Gävleborgs län* understryker emellertid att redan 1970 års avverkningsvolym för Norrlands del motsvarar det högsta alternativet enligt skogshögskolans senaste virkesbalansräkning och att man 1975 skulle ha nått det högsta alternativet för hela riket. Det betyder att en allvarlig överavverkning av skog i norra Sverige då framtingas om norrlandsindustrin skall kunna förses med råvara från "eget område" under förutsättning att föreliggande planer på industriutbyggnad fullföljs. Styrelsen ställer sig tveksam till om så hög avverkningskvantitet kan tillåtas med hänsyn till den långsiktiga virkesförsörjningen.

Beträffande skogsvårdande åtgärder är remissinstanserna eniga om att dessa måste intensifieras på sikt. *Skogsstyrelsen* säger i sitt yttrande att man inte kan dela utredningens uppfattning att "avverkningsberäkningarna förutsätter en skogsskötsel av traditionell omfattning". Skogsstyrelsen anser att detta kan vara riktigt endast om man ser saken på kort sikt, alltså 10—20 år. Avverkningsmöjligheterna styrs för sådana perioder nästan helt av de befintliga medelålders och äldre skogsbestånden. Om man däremot ser saken på något längre sikt måste skogsvården tas med i bilden. Därvid blir i första hand ungsogsröjningarna avgörande för möjligheten att i framtiden ekonomiskt ta ut beräknade tillväxtkvantiteter. Utredningens uttalande om traditionell skogsskötsel har i detta avseende giltighet endast om man med traditionell menar accepterade och av framsynta skogsägare tillämpade skötselmetoder. Eftersläpningen inom röjningsområdet är så stor att en fortsatt avverkning på virkesbalansutredningarnas nivå är mycket tveksam om inte en radikal ökning av röjningsarealerna kommer till stånd ganska snart. Härför kan måhända både reglerande och stimulerande åtgärder bli nödvändiga. Även på skogsodlingssidan kan konstateras en viss eftersläpning om än inte lika påfallande som för röjningarna. De ökande slutavverkningsarealerna kan dock komma att ställa så stora krav på skogskulturarbetet att både ekonomiska och arbetskraftsmässiga problem kan uppstå. Omhändertagandet av övergiven jordbruksjord är redan nu ett problem med markerad eftersläpning.

Skogsvårdsstyrelsen i Södermanlands län anför att den av utredningen kalkylerade ökningen av skogsvårdsinvesteringarna — ca 2,5 % per år — utgör en undervärdering av skogsvårdsbehovet, speciellt behovet av återväxtåtgärder. För att belysa hur den teknisk-ekonomiska utvecklingen påverkar skogsodlingsbehovet har skogsvårdsstyrelsen gjort en sammanställning av planeringsförslagen i samtliga av styrelsen 1966—1969 upprättade skogsbruksplaner (442 fastigheter, totalt drygt 41 000 hektar produktiv skogsmark). Sammanställningen visar, att med den moderna skogsskötsel som förutsätts i planerna, och med hänsyn tagen till nuvarande eftersläpning skulle skogsodlingen i Södermanlands län behöva mer än fördubblas i förhållande till vad som hittills planerats per år.

Skogsvårdsstyrelsen i Västerbottens län framhåller att om man förutsätter en betydande satsning på ökad virkesproduktion genom intensifierade skogsvårdsåtgärder bör arbetskraftsbehovet prövas mera ingående än vad som skett i utredningen. Möjligheterna att genom mekanisering minska den manuella arbetsåtgången i skogsvårdsarbeten är nämligen ännu oklara. Vidare framhåller man att arbetskraftssituationen i Norrland och framför allt i inlandet kännetecknas av att antalet fullgoda arbetare snabbt minskar och om därför en intensifiering av skogsvården är önskvärd ur samhällsekonomisk synvinkel måste nödvändiga åtgärder igångsättas snarast möjligt innan arbetskraftsminskningen hunnit gå för långt.

Tabell 8. Produktion 1965—1970 samt produktion och sysselsättning enligt företagens planer och långtidsutredningens kalkyl

Förändring, procent per år

	Produktion			Sysselsättning		
	Faktisk utveckling 1965—1970	Företagens planer 1970—1975	LU:s kalkyl 1970—1975	Företagens planer		LU:s kalkyl
				Antal sysselsatta 1970—1975	Antal sysselsatta 1970—1975	
Gruvindustrin	2,7	5,3	6	-1,4	-2,5	-3,5 à -4
Järn- och metallverk	4,3	7,0	5,5	1,4	-0,5	-1,5 à -2
Verkstadsindustri	7,1	7,6	6	3,4	0	-1 à -1,5
Varvsindustri	3,4	4,0	3,5	0,8	-2	-3 à -3,5
Jord- och stenindustri	3,1	4,3	3,5 à 4	1,7	-2	-3 à -3,5
Träindustri	4,4	5,4	3,5	2,0	-2	-3 à -3,5
Massa, pappers- och wall-boardindustri	4,6	5,2	5,5	-0,1	-1	-2 à -2,5
Pappersvaruindustri	6,8	9,2	7	4,2	1	0 à -0,5
Grafisk industri	2,4	4,1	3 à 3,5	1,2	0	-1 à -1,5
Livsmedelsindustri	4,1	4,4	3	0,8	-1	-2 à -2,5
Textilindustri	-0,2	4,2	2 à 2,5	1,1	-3	-4 à -4,5
Konfektions-, sko- o. läderind.	-1,1	2,5	1	1,0	-4	-5 à -5,5
Egentlig kemisk industri	13,3	6,7	8	1,0	0,5	-0,5 à -1
Petroleum- och kolindustri		2,4	10	0,0	3	2 à 2,5
Gummivaruindustri	5,8	8,7	6,5	3,9	1	0 à -0,5
Hela industrin	5,6	6,2	5	2,2	-1	-2 à -2,5

Industri

Långtidsutredningen

Som underlag för utredningens bedömning av industriutvecklingen under 70-talets första hälft gjordes en undersökning av ca 1 000 företag. Enligt dessa planer kommer den snabba tillväxt som kännetecknade industriproduktionen under 60-talet att fortsätta. Enkäten gav här en ökning på drygt 6 % per år. För sysselsättningen ger de sammanräknade planerna en ökning med drygt 2 % per år, sammanlagt ungefär 90 000 personer under perioden. Exporten skulle enligt planerna öka med närmare 8 % per år, medan produktivitetstillväxten beräknades stanna vid knappt 4 % per år och investeringarna minska med 10 % per år.

Utredningens kalkyler ger emellertid delvis en annan bild av industrins utveckling. Dess analys av efterfrågan på industrivaror pekar sålunda mot ett avsättningsutrymme om 5 % per år vid en exportökning på 7 1/2—8 % per år. Vidare har utredningen kalkylerat med att produktivitetstillväxten skall fortsätta trendmässigt, dvs. med en ökning på ca 7,5 % per år. Sysselsättningen i timmar räknat skulle då sjunka med drygt 2 % per år. Räknat i personer skulle minskningen uppgå till 1 %

per år, eller till 55 000 över perioden. För investeringarna har utredningen kalkylerat med en ökning med 6 1/2 % per år. Denna uppräknings, jämfört med planerna, har gjorts dels på grund av att sysselsättningen reducerats, dels för att utredningen ansett företagets investeringsplaner orealistiska i förhållande till produktionsutvecklingen.

Som framgår av tabell 8 innebär den reducering av totalproduktionen som utredningen gjort i förhållande till företagets planer att flertalet branschens produktionsplaner skurits ner.

En uppjustering har gjorts av den egentliga kemiska industrins och petroleumindustrins produktion emot planerna. Det förklaras av en gynnsammare bedömning av efterfrågeläget samt av att kännedom erhållits om ytterligare utbyggnadsplaner efter det att enkäten besvarades. För petroleumindustrin föreligger dessutom problem med urvalet som motiverar den gjorda justeringen. Sedan enkäten insamlats har vidare kännedom erhållits om att planerna inom gruvindustrin uppreviderats. Den snabba produktionsökning, 7 % per år, som upprevideringen ger anses inte kunna förverkligas. Ökningen har därför nedreviderats till 6 %.

Remissinstanserna

LO påpekar att det faktum att företagsenkäter utgör det dominerande underlaget för bedömningarna troligen medför en stor osäkerhet när det gäller att förutsäga branschutvecklingen. LO har jämfört långtidsutredningens beräkningar från 1965 med utfallet och därvid funnit att medan man 1965 förutsåg en årlig ökning av 3 % för textil-, beklädnads-, sko- och läderindustrins produktion inträffade en minskning med ca 1 % per år. För verkstadsindustrin inkl. varv har i stället en underskattning gjorts med ca 1,5 % i årlig ökningstakt för produktionen. LO påpekar att underskattningen av strukturomvandlingens omfattning av detta slag får en inte obetydlig inverkan på prognosen beträffande handelsbalansens utfall.

Arbetsgivareföreningen och *Industriförbundet* riktar en direkt kritik mot den rådande tendensen att enbart relatera näringslivets och industrins finansieringsproblem till traditionella investeringar i maskiner och anläggningar. Denna kritik gäller även långtidsutredningen och kan knappast förklaras av annat än stelhet i analysmetoderna. En betydande del av industrins finansiering gäller omsättningskapitalet och där inte minst varuhandels finansiering. Svensk exportindustri är också en betydande kapitalexportör netto. På utlandsmarknaderna är förmågan att erbjuda långfristiga handelskrediter i dag ett väsentligt försäljningsargument speciellt för exportörerna av tunga kapitalvaror. Problemet är ej unikt för varven och bör i ett sammanhang som detta ägnas betydligt större uppmärksamhet än som hittills kommit det till del. Även de kort-

fristiga exportkrediterna uppgår till betydande belopp. Det kan härvid nämnas att varje exporterad krona 1969 — enligt beräkningar som utförts inom Sveriges industriförbund — innebar att ca 40 öre bands upp i utländska handelsfordringar under i medeltal *ett år*. Endast en mindre del av denna kreditgivning kunde företagen refinansiera själva genom en motsvarande utländsk handelskredittagning. Sålunda uppgick industrins utländska fordringar ultimo 1968 till drygt 7,6 miljarder kr. medan motsvarande skulder inklusive direkta lån låg på strax över 4,2 miljarder kr.

Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO) anför att utredningens definition av småindustri som arbetsställen med färre än fem anställda är missvisande. SHIO påpekar att det normala är att företag med 50 eller färre anställda per arbetsställe räknas som småindustri. Om den senare definitionen tillämpas blir produktivitetsutvecklingen för småindustrin under exempelvis perioden 1954—1964 väsentligt snabbare än för företag med 51—500 anställda. Utredningen ger på denna punkt den motsatta bilden. SHIO anmärker också på att utredningen bedömt hantverksföretagen närmast ha intresse för bedömning av industrins möjligheter till arbetskraftsrekrytering. Organisationen anser det angeläget att utformningen av vårt lands företagsstatistik blir föremål för ytterligare studium i syfte att nå fram till begreppsdefinitioner och mätinstrument, som är stringenta och adekvata och som i fortsättningen kan komma till användning vid registrering av förhållanden och utvecklingstendenser inom hela näringslivet. Detta arbete bör givetvis försiggå i samverkan med bl. a. statistiska centralbyrån och de organisationer, som företräder olika delar av näringslivet. SHIO är för sin del beredd att medverka i ett sådant utvecklingsarbete.

KF poängterar att utredningen ej närmare behandlat problemen med den internationella marknadspolitiken. Man understryker att investeringsbenägenheten under de närmast kommande åren kan påverkas av osäkerheten över den framtida internationella marknadspolitiken.

Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) framhåller att utredningen i alltför liten utsträckning behandlat restfaktorns olika kvalitets- och effektivitetshöjande komponenter. Akademien anser vidare att det är av vital betydelse för den svenska industrin att staten aktivt stöder den tekniska forskningen och utvecklingen i landet. Akademien anser också att staten genom att lägga ut beställningar på industrin inom den civila sektorn och inte endast inom den militära bör stimulera företagets utveckling av ny teknik. I samband med långtidsplaneringen bör man inom flera samhällssektorer satsa på forskning och utveckling för att nå de mål som uppställts.

Domänverket anför att med hänsyn till konkurrensen mellan rundvir-kessortimenten torde produktionsökningen inom trävaruindustrin stanna vid ca 2 % per år mot av utredningen beräknade 3,5 %.

Energiförsörjning

Långtidsutredningen

Energibehovet väntas under 70-talet fortsätta att stiga i snabb takt. Enligt de prognoser Centrala driftledningen (CDL) och överstyrelsen för ekonomiskt försvar sammanställt för långtidsutredningens räkning antas ökningen av totalt tillförd energi uppgå till 6,3 % per år 1970—1975 för att därefter dämpas något och stanna vid ca 5 % 1975—1985. Motsvarande siffra 1965—1970 var knappt 6 %. Förbrukningen av eldningsbränslen och drivmedel väntas under 70-talets första hälft växa med något över 4 % och elförbrukningen med drygt 8 % per år.

Under kommande 5-årsperiod är utbyggnadsplanerna relativt fixerade. Redan under denna period svarar kärnkraften för det största krafttillskottet men det verkligt starka genomslaget förutses komma först under andra hälften av 70-talet. En forcering av utbyggnaden av kärnkraft är knappast möjlig bl. a. med tanke på riskerna för förseningar och andra bakslag som kan uppstå till följd av oprövad teknik. Utbyggnaden av vattenkraften — vår i dagsläget dominerande kraftkälla — kan däremot snart ses som ett passerat kapitel. Endast 1/6 av energitillskottet 1970—1975 beräknas falla på vattenkraften.

Investeringskostnaderna för den här antagna utbyggnaden av kraftverk och eldistribution förutses uppgå till drygt 2 300 milj. kr. i genomsnitt per år under perioden 1971—1975 mot 1 530 milj. kr. 1966—1970, allt räknat i 1969 års priser. Därav svarar investeringarna i distributionsnätet för ca 1 000 milj. kr. Det kan nämnas att denna senare typ av investeringar 1970 beräknas utgöra ca 40 % av de totala investeringarna. Speciellt snabba investeringsökningar förutses för de första åren av 70-talet. Inkluderas även värmeverken innebär detta enligt grova uppskattningar att det genomsnittliga årliga investeringsbeloppet stiger till ca 2 500 milj. kr.

Elproduktionsapparaten 1970—1980. Effekt i megawatt (MW) och energi under medelår i terawattimmar (TWh)

	1970		1975		1980	
	Effekt	Energi	Effekt	Energi	Effekt	Energi
Vattenkraft	11 000	53	12 600	59	13 400	62
Kärnkraft	10	—	3 100	16	7 000	46
Kondens och mottryckskraft	3 750	13	6 600	25	7 500	36
Toppkraft	340	—	1 200	—	5 600	1
Summa	15 100	66	23 500	100	33 500	145

Byggnadsverksamhet

Långtidsutredningen

Den snabba expansion som präglade byggnadsverksamheten under 60-talets första hälft dämpades betydligt under den följande 5-årsperioden. För perioden 1971—1975 väntas en ännu något svagare tillväxt. Totalt för nybyggnad och reparationer förutses en volymmässig uppgång med ca 3 % per år, dvs. något i underkant av BNP:s ökning. Jämfört med 1965—1970 skulle därvid tillväxttakten för nybyggandet av hus sänkas något och för anläggningar ökas något. Reparations- och underhållsvolymer väntas öka något snabbare än tidigare.

Med sina närmare 40 % av den totala byggvolymen spelar bostadsproduktionen en central roll för sektorns utveckling. Väsentligt för byggefterfrågan är därför att nybyggandet inom bostadsområdet förutsätts minska med 2 % per år. Bostädernas betydelse framgår av att en alternativ förutsättning om en ökning av bostadsbyggandet med 2 % per år skulle höja totala byggnadsvolymens tillväxttakt (från ca 3 %) till ca 4 % per år.

Utredningen har förutsatt en trendmässig tillväxt av produktiviteten, dvs. 3,5 % per år. Om man räknar med att andelen i byggproduktionen av utifrån levererat material etc. ökar i nuvarande takt kommer den kalkylerade uppgången av investeringar i byggnader och anläggningar på ca 3 % per år 1970—1975 att medföra en tillväxt i sektorns förädlingsvärde med ca 2,5 %. Med den förutsatta produktiviteten skulle detta resultera i att arbetskraftefterfrågan i timmar räknat minskar med ca 1 % per år. Antalsmässigt skulle den totala arbetsstyrkan (på grund av arbetstidsförkortningen) förbli ungefär oförändrad. Antalet byggnadsarbetare torde därvid komma att reduceras något, medan antalet tekniker och övriga tjänstemannabetonade kategorier fortsätter att öka.

Byggnadssektorns egna investeringar har ökat endast måttligt under den senaste 5-årsperioden bl. a. beroende på återhållsamhet under konjunkturavmattningen. Även om utvecklingen mot ökad mekanisering går relativt långsamt synes det dock under den framförliggande perioden finnas en tendens hos företagen att snabbt förnya sin maskinpark. Maskinanskaffningar, vilka utgör den dominerande parten av investeringarna, kan därför väntas ske i accelerad takt. Byggnadsinvesteringarna torde inte bli lika expansiva bl. a. mot bakgrund av att elementfabrikerna för närvarande har viss överkapacitet. Totala nyinvesteringarna inom byggnadssektorn förutses öka med ca 4 % per år från 1970 till 1975.

Remissinstanserna

Svenska byggnadsentreprenörföreningen (SBEF) har i sitt yttrande tagit upp bl. a. den offentliga egenregiverksamheten som omfattar över 20 % av byggsektorns produktion, eller 5,8 miljarder kr. 1969. SBEF har funnit anledning att aktualisera denna produktionsform i anslutning till långtidsutredningens diskussion kring resursutnyttjandet i samhället och den offentliga sektorns effektivitet. Man påpekar att det från effektivitetssynpunkt ligger en stor fara i att olika verk o. dyl. bygger upp egenregiorganisationer som måste sysselsättas. I egenregiverksamheten saknas effektivitetsmått som är jämförbara med övriga byggproducenters och konkurrens i gängse mening om resurser och marknad är här begränsad. Enligt SBEF:s uppfattning skulle bättre resursutnyttjande uppnås om byggandet inom den offentliga sektorn utsattes för den fria marknadens konkurrens.

SBEF konstaterar vidare att av byggnadsindustrins produktionsvärde faller f. n. endast 1—2 % på utlandsbyggande, men att denna andel torde kunna ökas. En rad problem av specifik natur för byggnadsverksamheten måste dock undanröjas. Handelshinder i form av tullar, importkvoter etc. drabbar självfallet byggnadsindustrin på samma sätt som annan industri. Bestämmelser, som reglerar projektering, upphandling och byggande, inverkar också på möjligheterna att exportera svenska byggvaror. På en internationell marknad är det också väsentligt, att företag av olika nationellt ursprung kan konkurrera med olika lösningar, som uppfyller beställarens behov och krav. En restriktion av annan art är bestämmelser och kontraktsvillkor för upphandling, projektering och utförande. Därtill kommer nationellt utformade regler för finansiering.

Enligt *statens planverk* är det två frågor rörande byggandet som särskilt bör uppmärksammas när statsmakterna tar ställning till den ekonomiska politiken under 70-talet. Den ena har sammanhang med byggandets industrialisering och förtillverkningen av byggprodukter. Den andra anknyter till byggindustrins hittillsvarande särpräglade begränsning till hemmamarknaden. När det gäller byggandets industrialisering påpekar man bl. a. att produktion i långa serier av flera orsaker ännu inte kommit till stånd. Begränsningen till hemmamarknaden och frånvaron av internationell konkurrens verkar hämmande på byggindustrins ekonomiska och tekniska utveckling. Med hänsyn till att investeringarna i byggnader utgör så stor del av de totala investeringarna är det angeläget att möjligheterna för byggindustrin att verka inom större marknadsområden underlättas i rationaliseringsfrämjande och kostnadsdämpande syfte.

Varuhandel

Långtidsutredningen

Långtidsutredningens bedömning grundar sig på en undersökning som utförts av Handelns utredningsinstitut för utredningens räkning.

Enligt utredningen väntas strukturomvandlingen av varuhandeln fortsätta under 70-talet med oförminskad styrka men med delvis annan inriktning. De stora, högproduktiva försäljningsenheternas ställning väntas förstärkas ytterligare. Varuhusens andel av den egentliga detaljhandelsomsättning, som 1969 uppgick till 20 %, beräknas öka till närmare 30 % 1975. En stor del av utbyggnaden inom denna sektor väntas ta formen av s. k. stormarknader, dvs. externt lokaliserade stora varuhus med lågprisprofil och god tillgång till parkeringsplatser.

Varuhandelns försäljning är direkt beroende av efterfrågeutvecklingen i ekonomin. Med utgångspunkt från utredningens grundkalkyl och däri ingående förändringstal för privat konsumtion, byggnadsvaror, bränslen m. m. beräknas att omsättningen i varuhandeln ökar med 3,0 % per år 1970—1975 i volym räknat. En något snabbare utveckling väntas för parti- än för detaljhandeln, vilket kännetecknade även den närmast föregående 5-årsperioden. Av enkätresultaten att döma tycks detaljhandelsföretagens planer utgå från en försäljningsökning som överstiger den framräknade. I den mån detta resultat är ett utslag av alltför expansiva planer blir innebörden att antingen får varuhus och andra starkt expanderande företag modifiera sina försäljningsprognoser eller också blir trycket på övrig handel större.

Butiksantalet väntas minska med omkring 12 000 enheter 1970—1975. Detta innebär dock en något dämpad nedläggningstakt jämfört med 60-talet. Antalet varuhus ökar från 385 till ca 500, medan dagligvarubutikerna minskar med 1/4. Inom urvalsvarusektorn blir butiksminskningen långsammare, eftersom många nyetableringar förekommer inom de mera expansiva branscherna.

Antalsmässigt beräknas sysselsättningen 1970—1975 öka med 0,3 % per år till närmare 505 000 vid slutet av perioden. Räknat i timmar förutses däremot en nedgång, 0,9 % per år, vilket främst förklaras av arbetstidsförkortningen. Andelen deltidsarbetande väntas öka endast obetydligt. Förädlingsvärdet per arbetstimme skulle därmed för hela sektorn öka med omkring 3,9 % per år, eller i ungefär samma takt som under den närmast föregående 5-årsperioden.

När det gäller investeringarna inträffade en markant omsvängning under 60-talets senare hälft. Mellan 1965 och 1970 minskade investeringarna med närmare 2 % per år, efter att 1950—1965 ha ökat med mellan 10 och 11 % per år. Denna utveckling hade delvis sin grund i den investeringsavgift som i två omgångar uttogs på handelns byggnadsinvesteringar. Den primära anledningen till investeringsdämpningen torde

emellertid ha varit att man kommit upp på en relativt hög investeringsnivå redan i mitten av 60-talet samtidigt som den stora "varuhusboomen" var över. 1970—1975 har man räknat med en ökning på 3 % per år. Tillväxten förklaras av att det föreligger vissa uppdämda investeringsbehov till följd av bl. a. investeringsavgiften.

Remissinstanserna

Grossistförbundet vill fästa uppmärksamheten på att enkäten bland handelsföretagen gjordes redan hösten 1969, dvs. innan investeringsavgiften och kreditrestriktionerna m. m. satts in. Dessa åtgärder har givetvis i många fall inneburit att företagen fått modifiera eller senarelägga sina utbyggnadsplaner.

För partihandelns del har investeringsbehovet framräknats till närmare 800 milj. kr. per år under de närmaste åren och för åren därefter till närmare 600 milj. kr. Dessa investeringar utgör självfallet en väsentlig förutsättning för att den av utredningen beräknade produktivitetsökningen skall kunna uppnås. Förbundet understryker att det är väsentligt att även handelns finansieringsfrågor ägnas uppmärksamhet. Kapital måste i tillräcklig grad finnas tillgängligt för att rationaliseringen inom industrin skall kunna föras vidare till konsumenter och andra köpkategorier.

Flera andra remissinstanser, däribland *KF*, *Arbetsgivareföreningen* och *Industriförbundet* samt *Bankföreningen*, har också påtalat behovet av att hela näringslivet ges möjlighet till produktivitetshöjande investeringar.

Pris- och kartellnämnden anser det angeläget att påskynda produktivetsförbättringen inom verksamhetsgrenar där stora rationaliseringsvinster kan göras. Enligt nämndens mening pekar flera av dess utredningar på att sådana möjligheter i allmänhet är betydande inom handeln och i synnerhet inom annan handel än livsmedelshandeln.

En väsentligt snabbare produktivetsutveckling skulle kunna erhållas inom handeln än den av utredningen beräknade om investeringstakten kunde ökas. En sådan ökning behöver inte innebära en motsättning till den av utredningen rekommenderade politiken att öka exportindustrins och den med importen konkurrerande hemmamarknadsindustrins investeringar eftersom en snabbare produktivetsutveckling inom handeln skulle kunna lösgöra ekonomiska resurser som borde medföra ökade produktionsmöjligheter inom andra områden exempelvis inom den utlandskoncurrerande industrin.

Samfärdsel

Långtidsutredningen

Bedömningen av utvecklingen inom samfärdseln bygger på planer och material som insamlats och bearbetats av kommunikationsdepartementet.

För det inrikes persontransportarbetet förutses en långsammare ökningstakt än under 60-talet. Det gäller framför allt för personbilstransporterna som följd av en svagare ökning i personbilsbeståndet men också för järnvägstransporter över 5 mil och i någon mån även för flygtransporter. Den kollektiva lokaltrafiken däremot väntas växa något snabbare än tidigare och den nedgång i tillväxten som förutses för den kollektiva trafiken i sin helhet är väsentligt mindre än för individuella transporter.

Den nuvarande uppdelningen av godstransporterna på olika trafikmedel väntas bestå. De lokala transporterna ombesörjs till allra största delen av lastbilar medan fjärrtransporterna huvudsakligen går på järnväg. Lokaltransporter har tidigare ökat snabbare än fjärrtransporter och då denna utveckling väntas fortsätta bidrar den till en för lastbilarna fördelaktigare konkurrenssituation gentemot järnvägen. Tillkomsten av nya raffinaderier vid västkusten väntas medföra en snabbare ökning av den inrikes sjöfarten då direktimport av oljeprodukter kommer att ersättas med kusttransporter. Av detta skäl väntas sjöfartens andel av transportarbetet något öka. Förskjutningen av det övriga godstransportarbetet till lastbilarnas förmån förutses fortsätta men blir av mindre storlek än tidigare.

Av investeringarna inom samfärdselsektorn beräknas drygt 40 %, dvs. en något ökande andel, gå till väg- och gatubyggande. Också utbyggnaden av den kollektiva trafiken i tätorterna ställer krav på ökade investeringar. Investeringsnivån inom järnvägstrafiken liksom för yrkesmässig biltrafik höjs något men långsammare än för sektorn i sin helhet och av övriga trafiksektorer väntas ökade investeringsresurser avsättas till utbyggnaden av hamnarna. Investeringsanspråken från televerket är stora och här väntas en ökning med drygt 4 % per år från en genomsnittlig nivå på drygt 1 000 milj. kr. 1966—1970. Investeringsökningarna inom hela samfärdselsektorn beräknas uppgå till 4,9 % per år mellan 1970 och 1975 och till 3,5 % per år mellan perioderna 1966—1970 och 1971—1975.

Antalet sysselsatta beräknas enligt utredningen minska inom järnvägen och sjöfarten, öka något inom lastbilstrafiken och luftfarten och bli ungefär oförändrat inom spårvägs- och tunnelbanetrafiken. Uppgången i antalet sysselsatta inom samfärdselsektorn om 0,6 % per år väntas huvudsakligen tillfalla post- och televerket.

Remissinstanserna

Statens vägverk konstaterar att landets befolkning snabbt koncentreras till tätorter, vissa stadsregioner och landsdelar. Då trafik och bilbestånd samvarierar med befolkningens omfattning och lokalisering kommer konsekvenserna för vägväsendet av nämnda trender främst att bli en koncentration av fordonsparken och trafiken till de större stadsregionerna och de leder, som sammanbinder dessa. Utbyggnadsbehoven kommer sannolikt att bli mycket stora i stadsregionerna, men även upprustningsbehoven på lederna mellan stadsregionerna kommer att bli betydande.

Urbaniseringsprocessens spiraleffekt på väg- och gatuinvesteringarnas omfattning är en följd av bl. a. bostadsbyggandets och näringslivets lokalisering. Om inte väg- och gatuinvesteringar kommer till stånd i tillräcklig omfattning blir den samhällsekonomiska lönsamheten av de övriga, finansiellt väsentligt större investeringarna inom dessa sektorer, försämrade.

Vägverket framhåller vidare att med utgångspunkt från vägplancutredningens överväganden i fråga om typsektioner för vägbyggandet har ett byggnadsbehov framräknats beträffande kategorin motorvägar 1970—1984 om ca 2 600 km till en byggnadskostnad av 11,5 miljarder kr. medan vägverkets behovsplan av finansiella skäl ligger 22 % lägre räknat i kronor och 38 % lägre räknat i väglängd. Motsvarande beräkningar för övriga vägkategorier skulle förutsätta en väsentlig anslagsökning.

I den mån resurstilldelningen icke ger möjlighet till den utbyggnad och den förbättring som erfordras för att förse landet med ett tillfredsställande vägnät, medför detta för samhället totalt sett ökade kostnader. Även *Svenska vägföreningen* anför liknande synpunkter.

Televerket påpekar att strukturomvandlingen av näringslivet med nödvändighet måste omfatta förbättrade informations- och kommunikationssystem inom och mellan företag och institutioner. Vid lösningen av dessa problem utgör televerket en viktig länk i det erforderliga programmet. Telekommunikationerna har mycket stor betydelse för rationaliseringen inom hela vårt samhälle. Man bör därför betrakta de resurser som läggs ned på nyanläggningar, förbättrad service och utveckling av nya system och produkter inom televerket, mot bakgrund av de vinster samhället i sin helhet gör på förbättrade och förenklade kommunikationer mellan människorna i samhällsmaskineriet.

Poststyrelsen anför att man inte bör bortse från den roll ett väl fungerande postverk har för näringslivet och samhället överhuvudtaget. När det gäller att komma till rätta med de långsiktiga arbetskraftsproblemen där industrins behov måste vägas mot servicenäringarnas synes en lösning inte kunna uppnås utan målmedvetna, aktiva insatser från stats-

makternas sida i syfte att skapa förutsättningar för att stimulera det totala utbudet av arbetskraft och minska bindningar av olika slag som f. n. hämmar en önskvärd utveckling på arbetsmarknaden. Styrelsen påpekar också att inflyttningen till tätorter och dessas utbyggnad medför stora kostnadsökningar för postverket därigenom att nya postanstalter och brevbäringssdistrikt successivt måste inrättas utan att nämnvärda kostnadsreduceringar kan göras i glesbygdsområdena. Denna för postverket negativa urbaniseringseffekt synes inte nämnvärt komma att förändras under de kommande åren.

Sjöfartsverket har i sitt remissvar genomfört vissa justeringar av utredningens prognoser. Verket räknar med att flottans bidrag till betalningsbalansen skall öka med drygt 3 % per år 1970—1975. För att denna uppgång skall gå att förverkliga krävs dock att näringens kreditbehov blir tillgodosedda. Liksom andra exportgrenar bör rederinäringen prioriteras vid avvägningen av investeringsutrymmet, anser sjöfartsverket.

Bostäder

Långtidsutredningen

Utredningen har utgått från två olika material när det gäller bostadskonsumtionen och bostadsbyggnadsbehovet fram till 1975. Dels har man haft tillgång till en utredning av bostadsstyrelsen, dels till Industriens utredningsinstituts prognos för den privata konsumtionen där bostadskonsumtionen utgör en av de prognosticerade delgrupperna. Enligt bostadsstyrelsens kalkyler skulle bostadsbyggnadsbehovet fram till 1975 uppgå till 110 000 lägenheter per år. Bostadsstyrelsen har i sina kalkyler arbetat med två alternativ för bostädernas utrymme. Enligt ett lägre alternativ skulle den genomsnittliga lägenhetsytan i medeltal för perioden 1971—1975 sjunka med 1,5 % från 1969 års nivå, enligt det högre skulle ske en motsvarande ökning med 6 %. Bostadsinvesteringarnas tillväxt skulle enligt de två alternativen bli 2,2 % respektive 3,8 % per år 1970—1975.

Bostadskonsumtionens kan då, enligt utredningen, beräknas stiga med knappt 4 % (3,9 %) i det lägre alternativet och något över 4 % (4,1 %) i det högre. I dessa kalkyler över den potentiella konsumtionsutvecklingen har emellertid ingen hänsyn tagits till relativprisutvecklingen för bostäder.

IUI:s prognos för den privata konsumtionens fördelning på varugrupper är principiellt en efterfrågestudie som analyserar hur konsumtionen varierar med förändringar i relativa priser och individernas inkomster. I denna prognos har förutsatts en relativprisökning för bostäder. Bostadskonsumtionen skulle enligt denna kunna öka med 3,6 % per år vid en ökningstakt för den totala privata konsumtionen om 3,3 % per år (utredningens grundkalkyl). En sådan konsumtionsökning skulle kunna realis-

ras trots en minskning av bostadsinvesteringarna med ca 2 % per år. Genom att investeringarna, vilka utgör bruttotillskottet till bostadsstocken, uppnått en så hög nivå kan bostadskapitalet ändå beräknas öka med ca 2,9 % om året.

Utredningen anser en höjning av relativpriset på bostäder som sannolik. Vidare anser man den avgång av bostäder som bostadsstyrelsen kalkylerat med för första hälften av 70-talet (1 miljon lägenheter) vara osannolikt hög. Mot den bakgrunden har utredningen ansett en konsumtions- och investeringsutveckling, som den ur IUI-prognosen härledda, som mest realistisk.

Utredningen konstaterar att det bostadspolitiska målet om 1 miljon nyproducerade lägenheter 1965—1974 kan uppfyllas med den antagna investeringsutvecklingen. Investeringarna i bostäder skulle därmed uppta 18 % av det totala investeringsutrymmet under perioden 1971—1975, vilket kan jämföras med ca 22 % under 60-talet.

Remissinstanserna

Enligt *bostadsstyrelsens* bedömning skulle en minskning av bostadsinvesteringarna innebära att förverkligandet av de mål som uppställts för bostadspolitiken skjuts längre fram i tiden. En ytterligare fördröjning av saneringen av det sämsta bostadsbeståndet skulle sannolikt vara ofrånkomlig, vilket bl. a. medför en risk för skärpning av de sociala problem som förekomsten av ett utslitet bostadsbestånd medför. Den skulle också försämra möjligheterna till den produktionsökning i exportindustrin, som långtidsutredningen anser angelägen med hänsyn till betalningsbalansen. Man måste också räkna med att förutsättningarna för en fortsatt förbättring av bostadsmarknadsläget i storstadsområden, där bostadsbristen fortfarande är betydande, skulle försämrats.

Bostadsstyrelsen anser att det inte finns skäl att frångå den bedömning av bostadsbyggandets omfattning, som gjordes i den prognos som styrelsen överlämnat till långtidsutredningen. Denna bedömning stöds även av de kommunala uppskattningar och planer för bostadsbyggandet som redovisas i de kommunala bostadsbyggnadsprogrammen. Tillsammans redovisar dessa ett nybyggnadsbehov för den närmaste femårsperioden, som är något större än enligt styrelsens bedömning. Erfarenheterna hittills visar också att kommunernas anspråk i fråga om bostadsbyggande inte har kunnat tillgodoses och att avsättningsproblem för nyproduktionen har förelegat endast punktvis trots att färdigställandet under en följd av år uppnått en nivå av 105 000—110 000 lägenheter. De ekonomiska förutsättningarna för hushållens efterfrågan på de nybyggda lägenheterna synes enligt långtidsutredningens bedömningar för första hälften av 70-talet inte heller bli sämre än de har varit under 60-talets senare del.

Kommunförbundet framför liknande synpunkter och påpekar bl. a. att saneringsbehoven tvingar sig fram med allt större styrka i synnerhet i äldre tätorter. Långtidsutredningens antagande i detta sammanhang att det inte sker någon väsentlig ökning av bostadssaneringen synes tillkommet utan närmare kännedom om de faktiska bostadsförhållanden som råder på många håll. 1950 upptog bostadssektorn nära 24 % i den totala investeringsramen. 1965 hade andelen sjunkit till drygt 22 % och skulle enligt långtidsutredningen sjunka till 16,3 % 1975. Denna andel av investeringsvolymen för bostadsinvesteringar måste mot den faktiska bakgrunden uppräknas, avslutar *kommunförbundet*.

Också *statens planverk* ställer sig kritiskt till bedömningen av saneringsbehoven. Utredningen synes inte ha behandlat frågan om kostnaderna för den förbättring av boendeservice och boendemiljö som eftersträvas av stat och kommun. Skall en väsentlig förbättring av boendemiljön kunna åstadkommas kommer detta att medföra kostnader som bör beaktas i en prognos för bostadsbyggandets utveckling.

Utredningen har räknat med att kostnaderna för ombyggnad av bostäder kommer att vara i genomsnitt 50 % högre under perioden 1971—1975 än 1969. Även på denna punkt måste bedömningen anses osäker. Enligt planverkets bedömning torde saneringsverksamheten under 70-talet komma att få sådan omfattning att den av utredningen antagna ökningen framstår som tämligen måttlig eller till och med otillräcklig.

Länsstyrelsen i Värmland anser utredningens antagande att avgången av lägenheter skulle kunna pressas ner till den nivå som gällde för perioden 1960—1965 osäkert. En ökad avgång och ett därav betingat nybyggnadsbehov får i stället ses som en möjlig konsekvens av strukturomvandlingen inom näringslivet. Det är därför enligt länsstyrelsens mening tveksamt om den av utredningen förutsatta nedgången av bostadsbyggandet i riket utgör en realistisk bedömning av det faktiska bostadsbyggnadsbehovet.

TCO framhåller vikten av att ett högt bostadsbyggande fortsätter i expansiva områden. Bostadsbristen på sådana orter utgör ofta ett hinder för företag att rekrytera arbetskraft. Vidare torde även dessa områden kräva relativt stora investeringar i infrastruktur. En av målsättningarna för regionalpolitiken är att genom offentliga investeringar skapa expansiva orter i regioner där sådana saknas. Det kan därför visa sig svårt att dämpa bostadsinvesteringar och offentliga investeringar så kraftigt som långtidsutredningen räknar med, anser *TCO*.

Enligt *Arbetsgivareföreningen* och *Industriförbundet* däremot sammanfaller utredningens kalkyler över bostadsbyggandet väl med dessa organisationers uppfattning.

Försäkringsbolagens riksförbund anser att vår kunskap om bostadsefterfrågans bestämningsfaktorer är bristfällig men påpekar att då det i dag med den subventionering som sker av boendekostnaderna kan kon-

stateras att bostäder i stor utsträckning står att uppbringa, kan säkerligen den slutsatsen dras att bostadsbeståndet bättre skulle utnyttjas med en marknadsmässig hyressättning. Den av utredningen förutsatta relativa minskningen av det privata konsumtionsutrymmet kommer också att bidra härtill. Ett borttagande av hyresregleringen och återställande av marknadsmekanismen på kreditmarknaden skulle därför innebära möjligheter för en mera realistisk syn på bostadsbehovet och bättre utrymme för de nödvändiga investeringarna inom näringslivet. Riksförbundet understryker att borttagande av hyresregleringen måste förenas med bl. a. selektivt stöd åt mindre bemedlade såsom flerbarnsfamiljer m. fl.

Vatten och avlopp

Långtidsutredningen

Efterfrågan på vatten har ökat snabbt såväl från hushåll som industri. Den senaste prognosen över vattenkonsumtionen, publicerad 1965, förutsåg en fördubbling av vattenförbrukningen under den framförliggande 20-årsperioden. Miljöproblemen i samband med avloppsvattnets rening har på senare tid fokuserats och en kraftig utbyggnad pågår här. För närvarande finns ca 40 reningsverk med kemisk rening, 60 är under uppförande och 240 under projektering.

För att kartlägga kommunernas investeringsplaner för perioden 1971—1975 utförde statistiska centralbyrån 1969 en undersökning. En summering av enkätresultaten visar att kommunerna bedömt behovet av investeringarna i vattenverk, avloppsverk och renhållning ligga på en genomsnittligt något lägre nivå under perioden 1971—1975 än under 1968 och väsentligt lägre än 1969 och 1970. Investeringsnivån 1975 skulle enligt planerna ligga 20 % under 1968 års nivå. Enkätresultaten betraktas emellertid av utredningen som en underskattning av behoven och man har i stället valt att göra en kalkyl med utgångspunkt i bostadsbyggandet.

Investeringarna i vatten- och avloppsanläggningar har tidigare ökat snabbare än bostadsbyggandet. Orsaken härtill torde bl. a. vara att tätorternas utbredning i yta växer snabbare än invånarantalet och att detta drar med sig allt längre ledningar i vatten- och avloppssystemet. Uttryckt i procent av bostadsbyggandet har investeringarna ökat från 13,6 1960 till 19,3 1970. Stiger relationen i samma takt 1970—1975 som 1960—1970, skulle vatten- och avloppsinvesteringarna 1975 utgöra 22,1 % av kostnaderna för bostadsbyggandet. Eftersom bostadsinvesteringarna förutses minska med 2 % per år 1970—1975, blir resultatet att vatten- och avloppsinvesteringarna skulle öka med endast 0,5 % per år 1970—1975. Bostadsbyggandet är emellertid inte den enda faktorn som bestämmer behovsutvecklingen för vatten och avlopp. Man kan bl. a. peka på fritidsbebyggelsen, där kraven på vatten och avlopp successivt

höjs. Även industriproduktionens förutsedda tillväxt leder till ökad vattenförbrukning. Vidare bedöms miljövården även i fortsättningen ställa stora krav på sektorns investeringar.

I utredningens investeringskalkyl förutsätts att nedgången i bostadsbyggandet kommer att få en inte obetydligt dämpande effekt på investeringarna i vatten och avlopp. Andra faktorer torde dock medföra att avsakningen inte blir så markerad som sambandet med bostadsinvesteringarna talar för. Dessa överväganden har lett till att vatten- och avloppssektorns investeringar förutsätts öka 1970—1975 med 2 % per år.

Offentliga tjänster

Långtidsutredningen

Den statliga och kommunala sektorns utbyggnadsplaner har kartlagts och analyserats under medverkan av olika fackdepartement. Dessa har svarat dels för insamling och bearbetning av planmaterial från statliga myndigheter, dels för en bedömning av de kommunala planer som insamlats genom särskilda enkäter.

Den i långtidsutredningen förutsedda utvecklingen innebär en dämpning av ökningstakten för de tre tunga områdena utbildning och forskning, hälso- och sjukvård samt socialvård. Inom dessa områden har utbyggnaden varit mycket stark under 60-talet och även om man inte kan tala om någon mättnad ter sig en något lugnare utveckling naturlig. Inom utbildningen kommer grundskolan att vara fullt utbyggd läsåret 1972/73 och gymnasieskolans expansion begränsas av att elevunderlaget minskar något. Den högre utbildningens expansion förutses däremot fortsätta. För försvaret har förutsatts oförändrade kostnadsramar efter 1971/72, då det nu gällande försvarsbeslutet upphör. För de övriga områdena har förutsatts att ökningstakten blir något högre 1970—1975 än under 60-talet.

Produktionsplanerna pekade emellertid på en något snabbare ökning, närmare 5 % per år 1970—1975, av den offentliga konsumtionen än vad som är förenligt med det avvägningsalternativ — en volymmässig ökning av offentlig konsumtion med i genomsnitt 4,5 % per år — som använts i utredningens kalkyler. Sett efter huvudmannaskap skulle 60-talets tendens bestå med en avgjort kraftigare stegring på den kommunala sidan (6 %) än på den statliga (3 1/2 %). För kommunernas del skulle det bli fråga om en höjning av utdebiteringen till närmare 25 kr. 1975 trots ökad upplåning. I fråga om sysselsättning betyder planerna att ett tillskott på ca 200 000 personer skulle behövas fram till 1975. Med den något lägre ökningstakt för den offentliga konsumtionen som förutsätts i utredningens kalkyl skulle sysselsättningsökningen bli ca 185 000 personer. Denna ökning är dubbelt så stor som den förutsedda tillväxten av landets arbetskraftsresurser, varför vissa reduceringar i planerna varit

nödvändiga. Dessa har främst gjorts på områden där några klart uttalade bindningar till en hög expansionstakt inte förelegat eller där särskilda skäl funnits att ifrågasätta realismen med hänsyn till arbetskraftsläget etc.

Skolväsendet. För skolväsendets del kommer under perioden 1971—1975 två redan beslutade reformer att genomföras, grundskolereformen och gymnasieskolereformen. Antalet elever i grundskolan kommer successivt att stiga under perioden från ca 935 000 1969/70 till drygt 1 025 000 1974/75, en ökning med ca 10 %. För gymnasieskolans del väntas antalet elevplatser i årskurs 1 i gymnasium, fackskola och yrkesskola öka från ca 90 % 1970 till praktiskt taget 100 % 1975. Läsåret 1969/70 uppgick elevantalet i gymnasieskola till ca 215 000 och väntas öka till ca 250 000 1974/75. Enligt planerna beräknas driftkostnaderna öka med ca 4 % per år 1970—1975. Skolväsendets investeringar beräknas öka med i genomsnitt 2 % per år 1970—1975. Kalkylen har gjorts mot bakgrund av 60-talets omfattande byggnadsverksamhet samt med hänsyn till att grundskolan kommer att vara fullt utbyggd i hela landet redan läsåret 1972/73. Dessutom sammanförs gymnasium, fackskola och yrkesskola till en skolform, vilket bör leda till bättre utnyttjande av lokaler och utrustning.

Högre utbildning och forskning. Antalet studerande väntas fortsätta att öka under 70-talets första hälft. Antalet närvarande studerande vid universitet och högskolor beräknas öka från ca 122 000 1969/70 till ca 150 000 1974/75.

Driftutgifterna för universitet och högskolor beräknas öka med inemot 10 % per år. En utökad byggnadsverksamhet kan väntas under perioden. Bl. a. beräknas den pågående utbyggnaden av universitetsfilialerna bli genomförd under den kommande 5-årsperioden. Investeringarna väntas härigenom öka med ca 7 % per år.

Vuxenutbildningen. Antalet elever inom den kommunala vuxenutbildningen beräknas enligt KELP 69 uppgå till knappt 150 000 1970 och till ca 190 000 1975 — en ökning med 5 % per år. Inom de statliga skolorna för vuxna beräknas elevantalet öka från 7 500 1970 till 12 000 1975. Till följd av den kraftiga expansionen skulle driftutgifterna för vuxenutbildning behöva öka med drygt 10 % per år fram till 1975.

Läroarbete och lärarbehov. Den kraftiga utbyggnaden av utbildningskapaciteten av lärare har medfört att lärarsituationen successivt förbättrats. Under 70-talet kommer ett stort antal personer med högre utbildning ut på arbetsmarknaden samtidigt som i genomsnitt mindre årskullar än under 60-talet passerar genom skolan. För somliga lärarkategorier kan man troligen räkna med ett visst överskott.

Under perioden 1971—1975 beräknas det totala antalet sysselsatta inom utbildningssektorn öka med ca 18 %, eller med drygt 25 000 personer.

Sammanfattning. En summering av planerna för utbildningssektorn visar att driftkostnaderna förutses stiga med ca 5 % per år 1970—1975 jämfört med 6,4 % per år 1965—1970. Långtidsutredningen utgår emellertid från att den högre utbildningen och forskningen inte kan komma att öka i fullt så snabb takt som förutsatts i myndigheternas planer. Utredningens kalkyl innebär att utbildningens driftutgifter beräknas stiga med 4,5 % per år 1970—1975. I kalkylen har investeringarna förutsatts öka med ca 3 % per år 1970—1975.

Hälso- och sjukvård. Utbyggnadsplanerna inom hälso- och sjukvården bygger på en av socialstyrelsen utförd enkät, RUPRO 69.

Planuppgifterna tyder på en fortsatt snabb utbyggnad av landets sjukvårdsresurser. Antalet vårdplatser inom slutenvård anges öka från drygt 136 000 1969 till ca 159 000 1975, en ökning med 16,5 %. Den starkaste ökningen i absoluta tal planeras äga rum inom somatisk långtidsvård och i vård av psykiskt utvecklingsstörda. Den öppna vårdens betydelse beräknas stiga väsentligt. Antalet konsultationer vid sjukhus och läkarcentraler förutses öka från drygt 13 miljoner 1969 till ca 17 miljoner 1975.

Antalet tjänster förväntas öka från 137 300 1969 till 173 600 1975, en ökning med 26 %. För driftkostnaderna förutser huvudmännen en ökning vid oförändrad löne- och prisnivå med 6 % per år 1970—1975. Den genomsnittliga ökningstakten anges vara lika stor i slutenvård som i öppen vård.

En förutsättning för att huvudmännens planer skall kunna realiseras är att personalbehovet kan tillgodoseas. Vad läkartjänster beträffar kan den planerade ökningen i stort sett sägas motsvara utvecklingen av tillgången. Beträffande övrig vårdpersonal kan noteras att yrkesutbildningen väntas öka väsentligt. Det beräknade tillskottet av utbildad arbetskraft synes gott och väl täcka tillskottet av nya tjänster. Därtill kommer emellertid behovet att täcka avgången bland befintlig personal. I huvudmännens personalkalkyl har inte hänsyn tagits till den förestående arbetstidsförkortningen.

Genomgången av huvudmännens planer och dessas konsekvenser beträffande arbetskraft och finansiering har lett till slutsatsen att den planerade utbyggnaden inte kan realiseras till fullo. Hur stora reduceringarna kan bli sammanhänger bl. a. med bundenheten i planerna. För driftkostnaderna är bundenheten måhända större, då man helt vill utnyttja den befintliga sjukvårdsapparaten. Utredningen har räknat med att sjukvårdens driftkostnader under 70-talets första hälft kommer att öka med ca 5 1/2 % per år. I förhållande till planerna enligt RUPRO 69 innebär kalkylen en nedskärning av den årliga ökningstakten med drygt en halv procentenhet. Investeringarna har förutsatts öka med 2 % per år 1970—1975.

Socialvård. Efterfrågan på åldringsvård bestäms av antalet åldringar samt dessas behov av vård. Utbyggnaden av de öppna och halvöppna

vård- och servicefunktionerna innebär att behovet av vård på ålderdomshem reduceras. Antalet personer över 67 år väntas öka från 930 000 1970 till ca 1 040 000 1975. Antalet platser i ålderdomshem och särskilt anordnade bostäder för äldre beräknas enligt kommunernas planer öka från ca 146 000 1968 till ca 209 300 1975.

Behovet av kommunalt ordnad barntillsyn bestäms i stor utsträckning av barnkullarnas storlek, gifta kvinnors förvärvsintensitet och möjligheterna att på annat sätt ordna barntillsyn. Antalet barn i åldern 0—6 år väntas under perioden minska från ca 823 000 till ca 798 000. Däremot väntas antalet förvärvsarbetande mödrar med barn under 7 år öka kraftigt.

Platsantalet inom daghem, fritidshem och lekskolor förutses expandera mycket snabbt. Antalet daghemsplatser beräknas öka med drygt 55 000 1968—1975 och antalet barn som bereds plats vid lekskola förutses öka med ca 9 000 per år. Inom nykterhetsvården planeras utbyggnaden bli mest markerad för den öppna och halvöppna vården.

För att realisera denna utbyggnad anges antalet sysselsatta inom socialvården behöva öka med sammanlagt ca 44 000 helårsarbetande personer 1968—1975.

Enligt planerna beräknas de kommunala driftutgifterna öka med ca 6,5 % i volym per år och de statliga utgifterna — i huvudsak nykterhetsvård — med drygt 4 % per år 1970—1975.

Enligt långtidsutredningens bedömning står det dock klart att det blir svårt att helt tillgodose det ökade personalbehovet, i all synnerhet som denna sektor relativt sett är starkt inriktad på den kvinnliga arbetskraften. Till allra största delen måste arbetskraftstillskottet därför skapas genom en betydande höjning av yrkesverksamheten hos i första hand kvinnorna. Detta i sin tur leder till ytterligare höjda anspråk på service från samhällets sida för t. ex. barntillsyn och därmed åtföljande personalbehov.

I utredningens kalkyler räknas socialvårdens driftutgifter öka med drygt 5 % per år 1970—1975. I förhållande till planerna innebär kalkylen en nedskärning av den årliga ökningstakten av de kommunala driftutgifterna med ca 1 %. Den viktigaste expansionsbegränsande faktorn anses alltså vara möjligheten att rekrytera personal. Trots den förskjutning mot öppna vårdformer som sker inom större delen av socialvården har långtidsutredningen bedömt att investeringsbehovet kommer att ligga på i det närmaste samma höga nivå som 1970.

Remissinstanserna

Riksrevisionsverket (RRV) anför att för den offentliga sektorn skulle en mera integrerad analys ha varit påkallad. Risken med att behandla de olika offentliga sektorerna var för sig kan lätt leda till s. k. suboptime-

ring av resurser. Sambandet mellan olika sektorer kan t. ex. illustreras med utredningens konstaterande att "tillgången på personal kommer att bli ett avgörande hinder för sjukvården att expandera i den takt som huvudmännen tänkt sig". Utan att man tar ställning till det överordnade målet vilken sjukvård som är önskvärd i framtiden kan rimligen vare sig utbildningen av sjukvårdspersonal dimensioneras eller huvudmännens planer revideras. Ett annat exempel på ett alltför snävt perspektiv är påståendet "... det mest realistiska sättet att på sikt begränsa kostnadsökningarna inom sjukvården synes vara att få till stånd en strukturförändring mellan olika vårdformer". På längre sikt ligger kanske andra lösningar närmare till hands.

RRV anser vidare att bakom nedskärningarna av utgifterna inom offentliga sektorn i jämförelse med de planer som redovisats av de för planeringen ansvariga statsmyndigheterna och kommunerna ligger prioriteringar som främst utredningsmännen själva svarat för och som borde ha redovisats mera explicit. RRV hävdar också att långtidsutredningen skulle få ett större värde för den offentliga sektorns planering om olika målsättningar och alternativa strategier — i form av storprogram — kunde diskuteras. Planeringen på myndighetsnivå skulle då kunna bedömas i ett större sammanhang vilket skulle medföra mera konsistenta program. En sådan planering skulle även ge bättre underlag för uppföljning och förvaltningsrevision inom den offentliga sektorn.

Kommerskollegium anför att det ekonomiska värdet av offentlig konsumtion registreras i dag genom uppskattning av framställningskostnaderna. Denna uppskattning är naturligtvis för resursfördelningsbeslut tämligen oanvändbar. Värdet av offentlig konsumtion måste i stället fastställas efter den nytta konsumtionen skapar. De enda metoder som är praktiskt användbara för att mäta denna nytta av offentlig konsumtion är antingen att genom politiska beslut uttrycka denna värdering eller att mäta den av konsumenterna manifesterade betalningsviljan. Självfallet måste den förstnämnda nyttovärderingsmetoden vara helt dominerande inom området offentlig konsumtion med dess starka inslag av kvalitativa aspekter. Kollegiet vill betona att det är av största vikt att vid investeringsbeslut en uttrycklig värdering i kvantitativa termer av den förutsedda konsumtionen verkligen också kommer till stånd. De direkt mätbara ekonomiska vinsterna inom sektorn offentlig konsumtion torde dock f. n. främst kunna erhållas genom en vidgad användning av den andra av de ovan nämnda värderingsmetoderna. Denna skulle praktiskt innebära att kostnadsanpassad prissättning införs på de områden där så är möjligt. Inom flera delar av det offentliga konsumtionsområdet synes knappast några rationella skäl kunna anföras för nuvarande prissättning långt under framställningskostnaderna.

TCO anför att det torde vara svårt att begränsa den offentliga konsumtionens ökning så kraftigt som utredningen förutser. *TCO* pekar här

på de behov som bl. a. vuxenutbildningen, förskolorna samt hälso- och sjukvård företer. TCO anser emellertid att man genom en bättre utformning av taxor torde få ett effektivare utnyttjande av tillgångarna. Ett lämpligt sätt att undersöka detta är att i ökad utsträckning begagna sig av s. k. cost-benefit-analys. Således borde möjligheten att utnyttja sjukhusen effektivare utredas med hjälp av en samhällskalkyl. Exempelvis kunde försök genomföras att låta hela sjukhuset fungera fullständigt även på något senare tider än konventionell dagtid. Om behandlingar m. m. förläggs på andra tider än de vårdsökandes ordinarie arbetstider och om väntetider och kötider förkortas i slutet och/eller öppen vård kan produktionsbortfall som uppstår på grund av sjukfrånvaron minskas. Dessutom skulle även möjligheterna att vidta förebyggande åtgärder kunna ökas, vilket skulle sänka vårdkostnaderna.

Kommunförbundet anser att långtidsutredningen torde ha överskattat de praktiska möjligheterna att snabbt dämpa den fortsatta utgiftsexpansionen och fäst alltför ringa avseende vid de följder som en sådan politik skulle ha. Utgifterna är till mycket stor del bundna genom tidigare dispositioner, på vissa håll råder dessutom redan nu en betydande eftersläpning i utbyggnaden av den kommunala apparaten efter invånarnas behov.

Det finns ett stort tryck på kommunerna när det gäller förbättringar av inte minst den sociala standarden, exempelvis ökade bostadstillägg, förbättrad åldringsvård och utbyggd barntillsynsverksamhet. Härtill kommer förväntade lönehöjningar inom den kommunala sektorn. Den sista etappen i kommunsammanläggningarna 1974 leder troligen också till en icke oväsentlig standardutjämning som medför ökade kostnader i de berörda kommunerna. Dessutom torde i själva verket det expansionsprogram för den enskilda sektorn, som långtidsutredningen prioriterar, förutsätta en betydande aktivitet inom kommunerna.

En stor del av den kommunala sektorns utgifter, speciellt för utbildningen, hälso- och sjukvården och socialvården har viktiga tillväxteffekter som det är en dålig samhällelig politik att försumma, så mycket mer som sådana försummelse ofta får långsiktiga verkningar. I sammanhanget förtjänar det att nämnas att utredningen i ett fall — där verkningarna av en satsning inträder mycket snabbt — nämligen den kommunala daghemsverksamheten, har räknat med en mera expansiv utveckling än kommunerna förutsatt i sina planer. Till 1975 planerar kommunerna enligt LU-SoS en utbyggnad från nuvarande 36 000 till 80 000 platser, medan långtidsutredningen i sina kalkyler för arbetsmarknadsutvecklingen förutsätter en tillgång 1975 på 115 000 platser, dvs. en nästan dubbelt så stor ökning.

Med tanke på alla oförsörjda behov är det utrymme som i långtidsutredningen tillmätts kommunerna både vad avser konsumtion och investeringar oralistiskt. Den finansiella kalkyl som innefattar en kommu-

nalskatteshöjning om 50 öre per år fr. o. m. 1969 har till mer än 2/3 redan in-tecknats. Det utrymme som enligt långtidsutredningen återstår för kommande skatteshöjningar är mot bakgrund härav alltför begränsat. Endast under förutsättning att staten tar på sig en betydligt större andel av kostnaderna inom den offentliga sektorn kan långtidsutredningens kalkyler för den kommunala sektorn hålla. Eftersom långtidsutredningen inte förutsatt några sådana ökade insatser från statens sida måste utredningens kalkyler när det gäller den kommunala sektorn kraftigt revideras.

Landstingsförbundet anför att utbyggnaden även inom sådana verksamhetsgrenar som bedömts som särskilt angelägna kan komma att förskjutas, eftersom en åtstramning ofta i första hand drabbar utbyggnadsprojekt vilkas påbörjande framflyttas. Även övergången till öppna vårdformer kan hämmas om ej de därför erforderliga ökade personalresurserna och åtföljande högre driftkostnader ryms inom ramen för den utveckling som angivits för den kommunala konsumtionen. Härtill kommer successivt ökade utgifter för övertagna verksamhetsgrenar och standardförbättring inom dessa i samma mån som statsbidrag till dessa visar sig alltmer otillräckliga. Även om sjukvårdssektorn i likhet med övriga sektorer måste vidta åtgärder i begränsande syfte med hänsyn till tillgängliga resurser och beräknat konsumtions- och investeringsutrymme, torde den av utredningen beräknade nedskärningen av den kommunala konsumtionen vara för stor, särskilt om man jämför med andra sektorer. Inom den statliga sektorn har i jämförelse med föregående period en stark expansion beräknats få äga rum under prognosperioden 1970—1975.

Socialstyrelsen anser att en i förhållande till planerna i RUPRO och LU-SoS begränsad nedjustering av ökningstakten i de kommunala driftsutgifterna bör kunna få äga rum utan att skadliga följder erhålls för en balanserad utbyggnad av de berörda verksamhetsområdena. Det är dock enligt styrelsens uppfattning mycket osannolikt att nedskärningar av storleksordningen en procentenhet av ökningstakten för de båda verksamhetsområdena åstadkommer, att den återstående utgiftsexpansionen kan rymmas inom ramen för en höjning av den kommunala utdebiteringen med 50 öre per år. Det är vidare enligt styrelsen uppenbart att en så omfattande nedskärning av utgiftsexpansionen, som krävs för att kommunerna skall kunna hålla höjningarna av utdebiteringarna inom den av utredningen anvisade ramen, skulle få skadliga verkningar på planering, vårdstandard m. m.

När det gäller utvecklingen inom utbildnings- och forskningsområdet anför *universitetskanslersämbetet* att mot bakgrund av den betydande utbyggnad som skett inom utbildningsområdet under 60-talet från vissa utgångspunkter en mindre dämpning av utvecklingstakten kan synas rimlig. Inom utbildningsområdet gör sig emellertid nya behov starkt gällande, t. ex. när det gäller vuxenutbildning, yrkesutbildning och förskola.

Inom forskningsområdet framträder vidare starkt en rad ackumulerade förstärkningsbehov. UKÄ är i betraktande av dessa förhållanden inte övertygat om att man för 70-talet bör räkna med en långsammare utvecklingstakt för utbildnings- och forskningssektorn. Tveksamheten förstärks av utredningens allmänt sett något schematiska och förenklade betraktelsesätt.

Skolöverstyrelsen påpekar att en ur utbildningssynpunkt önskvärd omfördelning av eleverna från mer allmänutbildande studievägar till mer yrkesinriktade kommer att medföra ökade krav på resurser under den tid eleverna går i gymnasieskolan men samtidigt mindre resursanspråk för efterföljande utbildning. Lika angeläget är dock att genom kraftfulla insatser på utbildningsområdet och då inte minst vad gäller allmänutbildningen minska nuvarande utbildningsklyftor i samhället. Utgiftshöjningar måste också godtas om utbildningen av handikappade ungdomar och invandrarbarn skall kunna förbättras. Expanderar förskoleverksamheten och påbyggnadskurserna i form av högre specialkurser eller motsvarande typer av utbildning snabbare än väntat kan även härigenom icke oväsentliga kostnadsökningar bli följderna. I detta sammanhang bör dessutom nämnas att SÖ förutser en betydligt snabbare expansion av den kommunala vuxenutbildningen än vad utredningen redovisar på grundval av KELP 69.

Beträffande investeringsbehovet vill SÖ framhålla, att riktiga prognoser är svåra att göra. Sålunda har den senaste inventeringen av byggnadsbehovet — gjord hösten 1970 — visat ett större investeringsbehov än det vid motsvarande inventering hösten 1969 framräknade.

Det totala behovet av arbetskraft inom skolväsendet har SÖ bedömt komma att fortsätta att öka om än i betydligt långsammare takt än närmast föregående 5-årsperiod. Med hänsyn till såväl nuvarande utbildningskapacitet som mer långsiktigt behov av lärare torde dock vissa nedskärningar av intagningskapaciteten vid lärarutbildningsanstalterna komma att aktualiseras under första hälften av 70-talet.

SACO pekar på att uppkomsten av ett visst akademikeröverskott, främst humanister och samhällsvetare, inte kan tas till intäkt för att ökningen av resurser för högre utbildning och forskning bör dämpas. Det kvarstår många områden, där bristen på akademiskt utbildad arbetskraft är påtaglig och där den marginella nyttan får bedömas som hög. Det gäller här att finna en mer ändamålsenlig fördelning av resurserna på den högre utbildningens område.

Även om nuvarande regler för tillträde till högre studier består, kommer konsekvensen av långtidsutredningens nedskärning att bli mindre undervisningsresurser per studerande. Det kan knappast ligga i samhällets intresse att få försämrad utbildningskvalitet och samtidigt ännu fler akademiker, som inte kan placeras på arbetsmarknaden utan omskolning och andra samhällsåtgärder. Från både samhällsekonomisk och statsfi-

nansiell synpunkt måste det enligt SACO:s mening vara bättre att begränsa ökningen av antalet studerande och söka rätta till snedfördelningen mellan olika utbildningslinjer.

Försäkringsbolagens riksförbund anför att det ur samhällsekonomisk synvinkel är ett av utbildningens mål att öka individens möjligheter att göra en produktiv insats i samhället. Från individens synpunkt kombineras detta mål med andra och ej mindre viktiga värderingar. Icke minst har utbildningens målinriktning väsentlig betydelse för såväl individen som samhället. Dessa synpunkter gör sig gällande på flera sätt. Å ena sidan har t. ex. skett en tillströmning av studerande till ospärrad högre utbildning som lett till ett utbud av högskoleutbildad ungdom, som ej kunnat utnyttja sin utbildning i de arbetstillfällen som erbjudits. Å andra sidan har den snabba strukturomvandlingen av näringslivet lett till ett ökat behov av omskolning och efterutbildning av den äldre arbetskraften. En produktivbedömning av utbildningssektorn skulle vara av stor betydelse för att komma tillrätta med många av de problem som utredningen berör, exempelvis frågan om en mera flexibel förläggning av utbildningen i tiden.

Försäkringsbolagen har behov av kvalificerad och ofta högt kvalificerad arbetskraft och har därför stort intresse av att god utbildning garanteras. Både som arbetsgivare och som försäkringsgivare upplever emellertid försäkringsbolagen det angämpliga i att den ovannämnda kombinationen av mänskliga och kostnadsmässiga aspekter uppmärksammas.

Evad gäller arbetskraftssituationen inom sjukvården konstaterar *socialstyrelsen* att ökningen av elever till sjuksköterskeutbildningen m. fl. linjer liksom genomförandet av den nya gymnasieskolan fr. o. m. 1971 kan väntas medföra en såväl kvantitativt som kvalitativt accentuerad satsning på vårdyrkesutbildningen av olika slag. Ett problem i sammanhanget är emellertid att detta utbildningstillskott till skillnad från hittillsvarande situation i mycket hög grad kommer att vara koncentrerad till relativt unga åldersgrupper. Det är i dag osäkert hur man i en arbetskraftsprognos skall bedöma dessa gruppers yrkesaktivitet. Det förväntade väsentligt ökade läkarutbudet under 70-talet kommer att möjliggöra en omstrukturering av läkarkåren mot ett ökat antal öppenvårdsläkare och en decentralisering av sjukvårdsorganisationen.

Beträffande vårdformernas utveckling anför styrelsen att den pågående upprustningen av bl. a. den öppna vården och långtidsvården förväntas leda till att den slutna kroppssjukvården på sikt minskar i omfattning. Styrelsen framhåller att det, med hänsyn till kostnadsutvecklingen inom sjukvården, framstår som utomordentligt angeläget att den pågående omstruktureringen inom sjukvården påskyndas och styrs i rätt riktning. Det är nödvändigt att det på central nivå kommer till stånd en samling och vidareutveckling av befintliga planeringsinstrument inom sjukvården. Mot bakgrund av de initiativ till engagemang på detta om-

råde, som statsmakterna tagit på senare tid, har socialstyrelsen arbetat fram förslag till ett system för långsiktig sjukvårdsplanering på riksplånet. Förslaget innebär att sjukvårdshuvudmännen upprättar långsiktspåner med enhetligt tidsperspektiv och en likartad uppgiftsstruktur så att kvantificerbara uppgifter kan sammanställas till rikspåner.

Långtidsutredningens syfte

Långtidsutredningen

Den svenska ekonomin kännetecknas av en omfattande decentralisering vad gäller planering och beslutsfattande. Företagen kan sålunda själva besluta om exempelvis produktion och investeringar. Förhållandena på arbetsmarknaden regleras huvudsakligen genom frivilligt fattade beslut mellan arbetsmarknadens parter. Hushållen beslutar själva om fördelningen av de disponibla inkomsterna på sparande och konsumtion och om konsumtionens sammansättning. Kommuner och landsting har också en betydande självständighet i sitt handlande.

Syftet med LU har varit att samla in de olika beslutsenheternas påner och förväntningar för perioden 1970—1975. Materialet har sedan sammanställts och inpassats inom ramen för de ekonomiska resurserna. För att kunna fullgöra detta har vissa ekonomisk-politiska målsättningar tagits som givna. Utredningen har sett som sitt främsta syfte att ange de krav på den ekonomiska politiken som uppfyllandet av dessa olika målsättningar kommer att ställa samt konfrontera dessa krav med de restriktioner som kommer att göra sig gällande under perioden. Det understryks i utredningen att de redovisade resultaten inte får uppfattas som påner för den följande 5-årsperioden. Avsikten har i stället varit att klarlägga sambanden mellan ekonomins olika delar och i den betingade prognosens form beskriva konsekvenserna av olika alternativa målsättningar. Utredningen bör sålunda ses som ett underlag för beslutsfattandet inom den ekonomiska politiken.

Remissinstanserna

LO anför i sitt yttrande att man redan i samband med förra långtidsutredningen angav önskemål om en integration mellan planeringssekretariatets arbete och statsmakternas faktiska samordnings- och planeringsbeslut. Syftet skulle vara att ge utredningsarbetet en ökad karaktär av planeringsunderlag, vilket även innefattar analys av alternativa mål och ekonomisk-politiska åtgärder. LO anser att dessa synpunkter fortfarande är relevanta. Man anser det vidare naturligt att långtidsutredningarna genomfördes på ett sådant sätt att riksdagen årligen vid sidan av fi-

nansplanen tar ställning till en rullande 5-årig perspektivplan för den ekonomiska politiken.

Det är enligt *statskontorets* bedömning angeläget att närmare klargöra den ekonomiska planeringens roll i den totala samhällseliga planeringsverksamheten. På senare tid har i olika sammanhang rests krav på mycket långsiktiga och övergripande framtidsstudier. Framtidsforskare har betonat betydelsen av normativa prognoser, i vilka utgångspunkten för planeringen är beskrivningar av ett önskvärt framtida samhälle. Delvis har kraven på framtidsstudier framförts i polemik mot traditionell ekonomisk prognos- och planeringsverksamhet av den typ långtidsutredningen representerar.

Enligt statskontoret står flera vägar öppna när det gäller den fortsatta utvecklingen av den övergripande långtidsplaneringen. En modell är att utvidga de ekonomiska långtidsutredningarna till att omfatta grundliga studier av de kvalitativa sidorna av den ekonomiska utvecklingen (miljö, jämlikhet m. m.). En annan lösning är att höja ambitionsnivån inom övriga planeringsverksamheter så att dessa får en ställning som motsvarar den nuvarande ekonomisk-politiska planeringen. En samordnad framtidsstudieverksamhet kan då få till uppgift att sammanställa och sammanväga olika planer och prognoser (ekonomiska, sociala, tekniska, fysiska och regionala) till en övergripande framtidsbedömning. Den ekonomiska planeringen framstår i denna modell som en delaktivitet i den totala samhällsplaneringen. Man kan också välja att gå en annan väg i utvecklingen av den övergripande samhällseliga planeringen. Den nuvarande långsiktiga planeringen inom olika fackdepartement skulle kunna intensifieras och integreras så att andra planer får samma tyngd vid de politiska avgörandena som den ekonomiska prognos- och planeringsverksamheten.

Ett flertal remissinstanser framför synpunkter vad gäller rullande planering. *TCO* skriver sålunda att årliga revisioner, samtidigt som man hela tiden skrev fram prognoserna fem år, innebär att planeringsverksamheten inom såväl myndigheter som företag finge impulser till förbättringar. En beskrivning av den troliga ekonomiska utvecklingen under de närmaste fem åren kunde med fördel anknytas till nationalbudgeten. *SACO*, *KF* och *IVA* har likartade åsikter. *RRV* pekar på risken av att långtidsutredningen mycket snart kan komma att bli inaktuell. Om det nämligen visar sig att utvecklingen under våren 1971 påverkar regeringen till en annan bedömning av de långsiktiga avvägningsproblemen i kompletteringspropositionen än vad utredningen förutsatt, så blir utredningens uppgifter tämligen ointressanta. Behovet av en rullande långtidsplanering känns därför stort, anser *RRV*.

Handelshögskolan i Stockholm understryker en aspekt på långtidsutredningarnas verksamhet, som man anser borde givits större utrymme. Behovet av långtidsplanering uppkommer framför allt därigenom att

vissa beslut som fattas i dag binder ekonomiska resurser för lång tid framöver. Detta gäller kanske främst kapitalintensiva investeringar i infrastruktur, såsom hamnar, vägar, sjukhus och andra viktiga delar inom den offentliga sektorn. Det är framför allt för planering på sådana områden som långtidsutredningar och -prognoser behövs. Ett sätt att lägga upp långtidsutredningar hade varit att mer konsekvent koncentrera uppmärksamheten på sådana områden, där tillförlitliga prognoser framför allt behövs och där besluten i dag binder resurser långt framåt i tiden. Långtidsprognoser är däremot av mindre vikt inom stora delar av varuproduktionen, där företagen kontinuerligt anpassar sig efter förändringar på världsmarknaden och inhemsk marknad och där inhemska balansbrister relativt lätt kan utjämnas genom förändringar i import och export.

Stockholms universitet pekar på att långtidsutredningarnas karaktär av expertutredning ingalunda utesluter önskvärdheten av att den ekonomiska politiken diskuteras. Särskilt gäller detta i de fall där olika utvecklingsalternativ studeras. Dylika jämförelser är nämligen intressanta endast i den utsträckning som de kan realiseras genom att politiken utformas på ett adekvat sätt. Diskussionen om betalningsbalansproblematiken i LU 70 tre sig mot denna bakgrund närmast som ett delvis svårgenomträngligt räknestycke där den ekonomiska politiken lyser med sin frånvaro. Även *Bankföreningen* och *Handelshögskolan* ger uttryck för liknande åsikter.

SIDA anför att perspektivet för de svenska långtidsutredningarna ännu framstår som alltför begränsat till västeuropeiska och tämligen kortsiktiga frågeställningar. Om de svenska statsmakterna allvarligt strävar efter att anpassa sitt handlande till de internationella kraven på solidaritet och hänsyn, bör detta komma till uttryck i direktiven för kommande långtidsutredningar. Dessa kan inte som hittills förutsätta, att utvecklingen i industriländerna medför accelererad miljöförstöring och förbrukning av naturtillgångarna, samt att u-länderna fortsätter att spela en obetydlig roll som exportörer av industriella färdigvaror. Även om det på fem års sikt är orealistiskt att förutsätta några genomgripande förändringar i dessa avseenden, torde det vara angeläget att de politiska beslutsfattarna har tillgång till alternativa kalkyler, som visar hur perspektivet på längre sikt påverkas av gradvisa förändringar i resursutnyttjande, utrikeshandel och utvecklingsbistånd.

I ett särskilt yttrande som *Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund* (SSU) avlämnat (utan att vara formellt tillfrågat) har förbundet framfört vissa principiella synpunkter på långtidsutredningens arbete, där man kritiserar såväl utgångspunkterna för utredningen som dess resultat. Förbundet föreslår att långtidsutredningarna utformas som rullande 5-åriga perspektivplaner omfattande den sociala, ekonomiska, kulturella och politiska utvecklingen.

Metodologiska frågor

Långtidsutredningen

Den metod som använts i 1970 års långtidsutredning innebär i korthet att man för varje konstellation givna målsättningar skall erhålla en totalt konsistent utvecklingsbild för samhällsekonomin. Samma metodiska uppläggning har i stort sett gällt för de två närmast föregående långtidsutredningarna. I praktiken innebär denna metod att exempelvis arbetskraftsefterfrågan hållits inom ramen för den prognosticerade tillgången, att den samlade efterfrågan är förenlig med landets produktionskapacitet eller att en ökning av den offentliga sektorns efterfrågan vid full sysselsättning motsvaras av en lika stor minskning i efterfrågan från andra sektorer.

En metodisk nyhet i förhållande till tidigare utredningar är att man denna gång begagnat sig av en ekonometrisk modell för studiet av den svenska ekonomin. Man har härigenom lättare kunnat beakta interdependensen mellan de olika delarna i ekonomin. Man har härigenom även kunnat studera förloppet *under* perioden.

Remissinstanserna

LO konstaterar att metoderna för denna utredning i stort sett följt samma mönster som gällt för de två senaste utredningarna. Man har dock i denna utredning haft möjlighet att studera en del problem med hjälp av en ekonometrisk modell för den svenska ekonomin. Denna metodiska nyhet bedömer LO som värdefull, även om det inte är möjligt att ta definitiv ställning till modellen som sådan, förrän dess uppbyggnad och dess sätt att fungera presenteras i slutgiltig form. *Ingenjörsvetenskapsakademien* anför angående den ekonometriska modellen att det, för att kunna bedöma modellens användbarhet, hade varit värdefullt om utredningen redovisat några tester av modellen, t. ex. genom att beskriva förloppet under gångna tidsperioder och jämföra med den verkliga utvecklingen.

Stockholms universitet anser det värdefullt att man kompletterat avstämningen av resursanvändningen med en input-output-studie. Denna ger nämligen en möjlighet att i strikt matematisk form beskriva jämviktslösningens egenskaper. Man anser emellertid att användning av input-output-studien i LU 70:s huvudbetänkande är något svårförståelig. Studien utnyttjas nämligen där endast för att ytterligare belysa avstämningen mellan resursefterfrågan och -tillgången vid olika sammansättning för den slutliga efterfrågan. Input-output-tekniken kan knappast sägas vara skraddarsydd för detta ändamål. Med sitt fasta koefficientsystem ger den nämligen enkla linjära samband mellan de olika komponenterna i den slutliga efterfrågan och behoven av produktionsresurser.

Universitetet anser vidare att det finns skäl som talar för att långtidsutredningen inte utan vidare skulle registrera myndigheternas planer ungefär som man registrerar de enskilda företagens. Det kunde i själva verket vara både nyttigt och stimulerande om olika ambitionsnivåer i fråga om trafikplanering, miljövård, utbildningspolitik och annat kunde avspeglas i kalkylerna. Det kan visserligen hävdas att utvecklingen under en förestående 5-årsperiod inte påverkas nämnvärt av om man väljer den ena nivån eller den andra. Men långtidsutredningen är ändå det mest långsiktiga allmänna perspektiv för den ekonomiska utvecklingen som presenteras här i landet; därför får långtidsutredningen sägas ha ett ansvar för att bilden av våra utvecklingsmöjligheter blir så fyllig som möjlig. Att utarbeta en metod att presentera en sådan fyllig bild, utan att överskådligheten går förlorad genom överflöd på detaljer, borde vara en viktig uppgift för det framtida långtidsutredningsarbetet, avslutar universitetet.

TCO pekar på att utredningen för första gången redovisar flera alternativa utvecklingsmöjligheter för den svenska ekonomin under den kommande 5-årsperioden. Detta är enligt *TCO*:s mening en klar förbättring i jämförelse med tidigare utredningar. Det är dock en brist anser man att målsättningen för den ekonomiska politiken genomgående varit densamma i alla alternativen.

Styrelsen för teknisk utveckling anser att det vore en klar fördel för de beslutsfattare som använder sig av långtidsutredningen att utöka huvudanalysen till en längre tidsperiod, t. ex. 10 år. Man skulle då inte vara så låst av ingångsvärdena i modellen. Man skulle samtidigt som man utförde de explorativa trendframskrivningarna utöka analysen och kombinera dessa med framtidsanalyser av normativ art. Långsiktiga programbeskrivningar från samhällets beslutsfattare skulle då bli en nödvändig förutsättning för dessa analyser, i mycket större utsträckning än vad nu är fallet. Detta skulle exempelvis möjliggöra en planering där resurser kan skapas under viss del av perioden för att möjliggöra ett realiserande av målen under perioden. Med hänsyn till de långa tider som erfordras för omställning av FoU, undervisning, produktionsinriktning m. m. kan en sådan planering inte genomföras inom den tidsram som långtidsutredningen nu arbetar med.

Även *TCO* understryker att en 5-årsperiod är otillräcklig för en framgångsrik långtidsplanering av den svenska ekonomin. *TCO* har tidigare framfört att forskning om framtiden, inte minst på det ekonomiska området, bör få en mera framträdande plats. Ett försök i denna riktning görs av 1970 års långtidsutredning. Denna framtidsstudie bär dock till stor del prägeln av att vara en extrapolering av rådande trender. Utsträcks prognosperioden till 20—25 år måste utredningsmetodiken bli helt annorlunda än den som användes av 1970 års långtidsutredning. Med en så lång tidsutdräkt kan utredningarna göras mera ambitiöst och

således inte enbart inrikta sig på att studera dagens ekonomiska problematik och samtidigt förutsätta att utvecklingen kommer att vara i stort sett densamma även under kommande period.

LO anser att nationalräkenskaperna (NR) som utredningen använt sig av i sin nuvarande form främst utvecklats för en kortsiktsanalys mellan konjunkturförloppets olika faser. Vid analys på längre sikt är det framför allt vissa brister som framträder:

1) Delvis godtycklig användning av marknadspriser och avgifter, som är politiskt bestämda i större eller mindre grad.

2) Uteslutning ur systemet av viss produktion, vissa tjänster och miljöförhållanden, som värderas positivt eller negativt av allmänheten.

3) Försummande av förslitning eller tillskapande av värden som har betydelse som produktionsfaktorer för produktionen och produktionseffektivitet först på längre sikt. Vissa sådana element ingår i NR men långt ifrån alla, framför allt på grund av mätsvårigheter.

Det är inte givet att brister av detta slag bör leda till revision av det reguljära NR-systemet. Men om detta inte sker måste motsvarande förhållanden ändå kommenteras och analyseras. Det är en påtaglig risk att allmänheten misstolkar NR-begreppen i samband med långtidsutredningarna, eftersom man inte är i stånd att bedöma alla de antaganden som systemet grundar sig på. Ännu mindre har man möjlighet att utan anvisningar föreställa sig vad alternativa antaganden skulle leda till.

Länsstyrelsen i Norrbotten anser att långtidsutredningen använder en terminologi och att språkbruk som kan vara svårt att tränga in i och som också gör resonemangen fulla av formella förbehåll. Det kan emellertid konstateras hur svårt det är att innefatta hela den sektoriellt och regionalt mycket heterogena ekonomiska och sociala utvecklingen i landet i generella bedömningar vilka ibland inte har någon täckning i t. ex. en perifer region av Norrbottens typ.

Det siffermaterial som utredningen har sammanställt och även många av de analyser som genomförts kan vara av stort värde för statsmakterna vid överväganden om de stora dragen i den framtida utvecklingen och bedömning av vilken handlingsfrihet som finns vid beslut i olika frågor. Men eftersom några av utredningens redovisade och även vissa av de troliga implicita utgångspunkterna enligt länsstyrelsens mening är diskutabla kan resultatet av utredningens arbete delvis äventyras. Det gäller särskilt förhållanden som berör perifera regioner i landet.

Länsstyrelsen anför att det i högsta grad är angeläget att den använda ekonometriska modellen utvecklas ytterligare liksom hela den relativt utvecklade svenska samhällsplaneringstekniken på makronivå. Den senare framstår som otillfredsställande när Sverige har ambitioner att lösa planeringsproblem med mer direkt ekonomisk styrning av olika sektorer och regioner och av markanvändningen. För att få ett bättre grepp om den regionala ekonomiska utvecklingen måste därtill komma en helt ny

och mer öppen syn hos uppgiftslämnare och statistikproducenter på sekretessfrågor som berör historiska data eller framtidsbedömningar. Löses dessa frågor synes det finnas utsikter att utforma nästkommande långtidsutredning baserad på aggregerade regionala data hämtade från länsplaneringarna på ett mer ändamålsenligt sätt än de hittills genomförda sett ur regionalpolitisk synpunkt.

Statistiska centralbyrån konstaterar att det inte minst av statistiska skäl föreligger en starkt ökande osäkerhet i prognoser och beräkningar när dessa förs ned på regional nivå. I den mån så är fallet är det givetvis angeläget med en fortsatt utökning av den ekonomiska statistiken så att regionala uppdelningar mer genomgående kan erhållas. För att förbättra det statistiska underlaget, som är nödvändigt för att till fullo utnyttja fördelarna med att belysa problemen i ekonomin med hjälp av en ekonometrisk modell, har centralbyrån begärt medel för årliga input-outputberäkningar. Man anser det också önskvärt att se över metoder och indexmaterial för beräkningen i fasta priser.

Den ekonomiska politikens mål

Långtidsutredningen

Statsmakterna har uppsatt vissa mål för den ekonomiska utvecklingen och dessa mål bildar viktiga utgångspunkter för den ekonomiska planeringen eftersom de innebär restriktioner vid valet av möjliga utvecklingsalternativ. En komplikation för en långtidsutredning är att dessa mål och prioriteringen dem emellan inte är till fullo fastlagda och preciserade.

Utredningen har utgått från att de centrala — och överordnade — målen är full sysselsättning, snabb ekonomisk tillväxt, jämnare inkomstfördelning, rimlig prisstabilitet och balans i utrikesbetalningarna. När det sedan gäller den närmare innebörden av och delasppekter på dessa mål har utredningen låtit egna antaganden bilda utgångspunkt för analysen. Det kan sägas vara fråga om hypotetiska målsättningar. I fråga om de överordnade mål, vilka betraktas som absolut givna, kan utredningens antaganden karakteriseras som enbart tolkningar i preciserande riktning. Raden av övriga mål är enligt utredningens betraktelsesätt sidoordnade eller sekundära. Som närmare framgår av det följande hindrar inte detta att de i flera fall har hög angelägenhetsgrad.

Ibland — exempelvis för bytesbalansen och den offentliga konsumtionen — har olika alternativ presenterats. I andra fall har alternativmöjligheter antytts diskussionsvis. Naturligtvis har valet av dessa hypotetiska mål påverkats av utredningens bedömning av vilken politik som bör ha realistiska möjligheter att bli genomförd. Däremot utgör dessa antaganden i enlighet med principerna för långtidsutredningen inga programmatiska rekommendationer till regeringen.

Av de centrala målen kommer i en långtidsutredning *tillväxttakten* naturligen i förgrunden med hänsyn till att resurstillväxten bildar ramen för vad som kan tillgodoses av anspråken från enskilda medborgare, företag, stat och kommun osv. Utredningen fastslår att denna rent beräkningstekniska placering inte betyder att detta mål tillmäts större vikt än övriga allmänna och överordnade mål. En snabb ökning av tillgången på materiella produkter i form av varor och tjänster anses dock ha hög angelägenhetsgrad även under den framförliggande perioden, mot bakgrund av de många eftersatta behov som kan konstateras och om vilka det är en mycket utbredd uppfattning att de skall avhjälpas. Inom ramen för tillväxtmålet påpekar utredningen att man kan urskilja en förskjutning. De kvalitativa sidorna av den ekonomiska utvecklingen (miljö, tillfredsställelse i arbetet osv.) har fått en ökad betoning jämfört med tidigare. I vad mån detta innebär en konflikt gentemot utbudet av materiella produkter i form av varor och tjänster, vilka ingår i BNP-begreppet, anses svårt att avgöra.

Jämvikt i utrikesbetalningarna och därtill anknutna riktlinjer för valutareserven utgör en restriktion för den inhemska ekonomiska politiken, konstaterar LU. Detta hindrar inte att jämvikt i utrikesbetalningarna är en grundläggande betingelse för att övriga mål skall kunna uppfyllas. Denna restriktion har utredningen gett mycket hög prioritet mot bakgrund av det nuvarande underskottet i bytesbalansen och de programförklaringar som gjorts från statsmakternas sida. Utredningen har utfört sina kalkyler under två alternativa förutsättningar om jämvikt i bytesbalansen, i ena alternativet skall denna nås 1973, i det andra 1975.

Målet om *full sysselsättning* konstateras ha fortsatt första rangens prioritet. Det konstateras ha fått nya dimensioner och blivit mer differentierat, särskilt med hänsyn till den regionala utvecklingen, de handikappade och de äldre samt immigranterna. Vidare har i högre grad än tidigare de hemarbetande gifta kvinnornas möjlighet till förvärvsarbete uppmärksamats och gjorts till en likställighetsfråga. Ambitionsnivån för sysselsättningsmålet har därmed otvivelaktigt höjts fastslår LU och resultatet har härigenom blivit att det gamla arbetslöshetsbegreppet inte längre ger en uttömmande definition av vad som skall menas med full sysselsättning.

Under 60-talet har målet om *jämnare inkomstfördelning* fått ökad vikt i den politiska diskussionen. Konkret har uppmärksamhet riktats mot att söka förbättra situationen för låginkomsttagare och eftersatta, i olika avseenden handikappade minoriteter. Det ligger i sakens natur att inkomstfördelningsmålen inte låter sig återges i klara definitioner eller i enkla siffermässiga preciseringar. Det har hittills saknats material som belyst i vad mån större förändringar skett i inkomstfördelningen och vilka faktorer som styr denna. I utredningen har diskuterats de förändringar i inkomstfördelningen som skett under efterkrigstiden. Utredningen anser

sig dock inte ha kunnat skapa någon klarare bild av hur hänsynen till inkomstfördelningsmålen kommer in i diskussionen av tillväxttendenserna i ekonomin.

Någon procentsiffra för en *rimlig prisutveckling* under kommande 5-årsperiod har naturligtvis utredningen inte kunnat ange. Av stor betydelse för Sveriges vidkommande är prisutvecklingen på de varor som går i internationell handel. Hur dessa förändringar sedan återverkar på den inhemska prisnivån sammanhänger med de skillnader i produktivitetstillväxt som föreligger mellan olika inhemska näringar. Den prisstegring som med hänsyn till andra överordnade mål anses acceptabel under den framförliggande perioden sägs innebära en sådan förändring i prisrelationerna till utlandet som går att förena med kravet på förbättring i bytesbalansen.

Utredningen anser, vilket denna genomgång avsett att visa, att de centrala målen fått nya dimensioner och blivit mer differentierade än tidigare. Man konstaterar att andra mål successivt fått en starkare betoning. Det gäller i första hand den *regionala utvecklingen* och *miljöfrågorna*. Den regionalpolitiska utvecklingen kan knappast ses fristående utan bör snarast ses som en skärpning av kraven i fråga om full sysselsättning och jämnare inkomstfördelning. Betydande olikheter i sysselsättning och inkomstförhållanden har under 60-talet bestått mellan olika regioner och har tidvis tenderat att skärpas. Målet för den utbyggda regionala politiken är att motverka sådana skevheter och uppnå en mer balanserad regional utveckling.

Övriga mål har av utredningen behandlats som sidoordnade eller med sekundär ställning i förhållande till de centrala. Det gäller exempelvis jordbrukspolitiken, bostadspolitiken, undervisningen och sjukvården.

Remissinstanserna

RRV framhåller i sitt yttrande att de långsiktiga målen givetvis måste spela en avgörande roll för uppläggning av utredningsarbetet. Enligt RRV diskuterar utredningen dock dessa målfrågor alltför knapphändigt för att utredningsmaterialet skall kunna utgöra "underlag för valet av strategi för den ekonomiska politiken under den kommande 5-årsperioden". Målen är inte preciserade i utredningens direktiv. Det hade därför varit önskvärt om utredningen själv hade tagit upp och behandlat alternativa mål. Egentligen är det endast två alternativ som behandlas — jämvikt i bytesbalansen 1973 eller 1975.

TCO anser att tidigare långtidsutredningar redovisat vissa grundläggande målsättningar men att dessa utredningar sedan i praktiken handlat om förutsättningar för en snabb tillväxt. Man anser att även 1970 års långtidsutredning präglas av samma snedbelastning men denna gång är det framför allt målet om balans i utrikeshandeln som fått styra

utredningsarbetet. Utvecklingen av övriga ekonomiska variabler har sedan anpassats till denna målsättning oavsett inverkan på de övriga mål som är uppräknade ovan. Detta är enligt organisationens uppfattning en brist i utredningen. Utgångspunkten kunde exempelvis i stället ha varit att den privata konsumtionen under de kommande fem åren skall öka med 3,5 % per år, eller att öka den totala konsumtionen årligen med 5 %. Sedan kunde utredningsmännen på samma sätt som nu skett analysera vilka konsekvenser det inneburit för utvecklingen på övriga områden.

TCO påpekar också att målet om en jämnare inkomstfördelning ej behandlas av utredningen. Enligt organisationens uppfattning borde detta ha diskuterats bl. a. i samband med investeringsutvecklingen och i samband med arbetskraftstillgången.

LO påpekar att de ekonomiska resurserna är medel att realisera olika sociala mål och höja "levnadsnivån" i olika avscenden. Genom låginkomstutredningen har en närmare analys och en uppräkning av olika levnadsnivåkomponenter presenterats. Då LO efterlyser ett ökat hänsynstagande till dessa förhållanden avses därmed att understryka behovet av viss metodisk förnyelse, främst utveckling av nya kvantitativa välfärdsindikatorer. Önskemålet om välfärdsindikatorer återkommer i flera remissvar.

Sparbanksföreningen poängterar att de mål som uppställts är enligt föreningens uppfattning högst betydelsefulla, men målformuleringarna är mycket opreciserade och allmänna. Med en bättre precisering borde en mera ingående och givande analys ha varit möjlig. Under senare år har i växande grad krav ställts på att i samhällsplaneringen beakta också kvalitativa mål. I 1970 års långtidsutredning har visserligen t. ex. miljövården ägnats uppmärksamhet, men enligt föreningens uppfattning alltför ofullständigt och inte satts in i ett större sammanhang. Vissa andra viktiga kvalitativa mål har överhuvudtaget inte beaktats.

Universitetskanslersämbetet (UKÄ) anser att utredningens starka tonvikt vid ekonomiskt mätbara företeelser som t. ex. inkomster har medfört att andra för levnadsförhållandena väsentliga faktorer alltför mycket skjutits i bakgrunden. Utredningens resonemang och slutsatser framstår för UKÄ av nämnda anledning som inte alltid helt övertygande. Det vore önskvärt om kommande utredningar kunde ges en ökad ambitionsgrad genom att arbeta med målbegrepp som innefattar även sociala strävanden avseende t. ex. arbetsmiljö, bostadsmiljö, fritidsmiljö och andra för levnadsförhållandena väsentliga faktorer.

Skolöverstyrelsen (SÖ) konstaterar att långtidsutredningen inte har analyserat utbildningspolitikens betydelse för välfärden i samhället. Det ekonomiska kalkyltänkande som tillämpas i långtidsutredningens analyser kan enligt SÖ:s mening inte utgöra tillräckligt underlag för någon bedömning härav. Mot bakgrund av att långtidsutredningen i

olika avsnitt av rapporten kommenterar utbildningspolitikens roll för samhällsutvecklingen vill dock SÖ erinra om det starka samband som råder mellan en bristfällig utbildning och en otillfredsställande levnadsnivå och som framkommit i bl. a. låginkomstutredningens undersökningar.

Två huvudkrav ställs enligt *statskontoret* på långtidsutredningarna om de skall kunna möta högre ställda ambitioner. För det första bör tillväxtbegreppet vidgas så att flera sidor av den ekonomiska och sociala utvecklingen kommer att inrymmas i beräkningarna. BNP-kalkylen bör således kompletteras med en resultatredovisning även för kvalitativa välfärds-kategorier som hälsa, trygghet och andra sidor av mänskligt välbefinnande. För det andra bör målet om jämnare inkomstfördelning få en helt annan vikt i utredningsarbetet. Metoder och empiriska resultat bör utvecklas så att en klarare bild erhålls av hur hänsynen till inkomstfördelningsmålen kommer in i diskussionen av ekonomisk tillväxt. De regionalpolitiska frågorna kan delvis betraktas som en aspekt av fördelningsproblemet, och införlivas i den ekonomiska planeringen.

Utredningens formulering "rimlig prisstabilitet" anser *Sparbanksföreningen* tala för att utredningen med pessimism betraktar möjligheterna till prisstabilitet. Ett uttalande innebärande en misströstan om prisstabiliteten, att en viss inflation skulle vara oundviklig och acceptabel, är allvarlig eftersom den lätt leder till att förväntningarna om inflationen får en dominerande verkan på det ekonomiska handlandet. Sparbanksföreningen vill därför anmäla allvarliga farhågor för en ständig, fortgående inflation. Uppenbara målkonflikter föreligger bl. a. gentemot utjämningsmålet och möjligheterna att uppnå extern balans och därigenom full sysselsättning.

Länsstyrelsen i Värmland anför att målsättningen om regional sysselsättningsbalans måste ses som en mycket väsentlig del av full-sysselsättningsmålet. Så länge som arbetskraftens rörlighet är begränsad av olika faktorer måste en aktiv regionalpolitik vara en av förutsättningarna för att full-sysselsättningsmålet skall kunna realiseras. *Länsstyrelsen i Norrbotten* anför liknande synpunkter och konstaterar att utredningen har sökt tillgodose vissa krav på en fördjupning av analysen och t. ex. behandlat miljöfrågor och regionalpolitiska tendenser. Dessa analyser förefaller emellertid inte ha fått några påtagbara konsekvenser för utredningens centrala slutsatser. Om t. ex. utredningens konstaterande att det finns stora outnyttjade resurser i t. ex. norrlandslänen verkligen beaktats borde man inte ange att man först "på sikt" kan lösa de regionala balansproblemen eller att Norrlands industri bara ökar med 1—2 000 sysselsatta under prognosperioden. Man anser vidare att utredningens icke redovisade underliggande antaganden, de allmänt formulerade förutsättningarna och de generellt gjorda trendframskriv-

ningarna leder sammantagna till en lösning i redovisningen av handelsalternativen för en framtida offentlig ekonomisk-social politik. Detta ger allvarliga konsekvenser sett ur en perifer regions synvinkel. Enskilda individers krav att få stanna i sin invanda miljö kan kanske (underförstått) inte tillgodoses därför att "effektivitetskravet inom den svenska ekonomin (måste) sättas högt".

Folkpartiets ungdomsförbund (FPU) har (utan att formellt vara tillfrågat) framfört vissa synpunkter rörande långtidsutredningen och därvid kritiserat såväl metoder som resultat. Förbundet har också haft åsikter rörande den politiska prioriteringen av de mål som bör gälla för 70-talet.

Bruttonationalprodukten som mått på ekonomisk utveckling

Långtidsutredningen

Utredningen har använt bruttonationalprodukten (BNP) som mått på produktionens utveckling. Man framhåller att BNP-begreppet endast mäter vissa sidor av den ekonomiska utvecklingen. Utredningen redogör i punktform för BNP-begreppets begränsningar.

1. BNP omfattar endast värdet av varor och tjänster som köps och säljs. Sålunda faller exempelvis olika former av hemarbete utanför begreppet.

2. Den standardstegring som uppstår genom ökad fritid registreras ej.

3. Den offentliga konsumtionen infogas i BNP-beräkningarna från kostnadssidan med ett belopp motsvarande summan av löner, omkostnader för förbrukade varor och tjänster samt schablonmässig avskrivning på realkapital. Härigenom inkalkyleras följaktligen inte någon höjning av produktiviteten inom den offentliga sektorn.

4. De statistiska beräkningarna bakom BNP är komplicerade och riskerna för mätfel är stora. Speciella svårigheter möter när det gäller att eliminera prisförändringar för att komma fram till volymutvecklingen.

5. De "kvalitativa" sidorna av utvecklingen, miljön kring människan — i arbete, på fritid och i samband med boendet — men också hälsa, trygghet och andra sidor av välbefinnande, faller utanför BNP-begreppet. Vill man få en allsidig belysning av vad som uppnåtts i ekonomiskt och socialt hänseende bör den nuvarande BNP-kalkylen kompletteras med en resultatredovisning även för kvalitativa välfärds-kategorier av nämnt slag. BNP mäter flöden (vanligtvis under ett år) av marknadsförda varor och tjänster. Den kompletterande kalkylen skulle mäta de kvalitativa sidorna av ekonomisk utveckling såsom miljö, hälsa och välbefinnande. Också i dessa fall kan man kanske tala om flöden. Det

måste under alla omständigheter vara en kalkyl som innefattar såväl vinster som förluster, eftersom effekterna av ekonomisk aktivitet inte sällan är negativ som i fallen miljöförstöring, riskerad hälsa osv.

Sammanfattningsvis konstaterar utredningen att BNP-begreppet är fullt adekvat för analys av produktionskapaciteten och därmed resursutrymmet för framtida konsumtion, kapitalbildning, utrymme för u-landsbistånd, bytesbalansmål etc. Däremot kan det endast tjäna som utgångspunkt och referensram när det gäller välfärdsaspekten och de kvalitativa sidorna i övrigt av den ekonomiska och sociala utvecklingen.

Remissinstanserna

KF framhåller att den ekonomiska politiken skall inriktas på att höja välfärden för befolkningen. *KF* anser att BNP-begreppet här utgör en väsentlig men ej tillräcklig mätare på välfärdens utveckling. Långtidsutredningens kalkyler har dock baserats på BNP-begreppet och på överväganden hur man inom ramen för BNP-utvecklingen kan fördela de samhällsliga resurserna. För det politiska handlandet utgör rapportens kalkyl ett väsentligt bidrag, men det är viktigt att hänsyn också tas till andra aspekter än de som ryms inom BNP-begreppet. Bland sådana andra aspekter märks inkomstfördelningen som utgör en av de övergripande målsättningarna, men icke ingår i utredningens kvantitativa beräkningar. Den regionala utvecklingen, miljövården, arbetsplatsmiljön samt social trygghet utgör andra exempel på aspekter som ej ryms i det av utredningen använda BNP-begreppet. I likhet med utredningen anser *KF* att analyserna på de nämnda områdena ej har lett till kvantifierbara resultat när det gäller välfärdens utveckling och fördelning. En ökad forsknings- och utredningsverksamhet inom dessa och andra områden anser *KF* därför vara ytterst angelägen som ett underlag för den ekonomiska politiken.

LO pekar på att man i högre grad än tidigare måste vara uppmärksam på "innehållet" i tillväxten. Externa effekter måste kartläggas och de negativa biverkningarna av produktionen neutraliseras så långt det är möjligt. Man måste likaledes vara medveten om att mätningen av tillväxten så som den sker i dag långt ifrån säkert representerar ett adekvat mått på den tillväxt som är viktigast för samhället. Sålunda är exempelvis "produktionen" av bättre luft, renare vatten, ökad fritid, bättre utbildning och sjukvård m. m. mycket svår att mäta, vilket även medför att dessa variabler inte i någon större utsträckning betraktas i olika samhällsekonomiska kalkyler. Enligt *LO*'s mening hade det varit naturligt och angeläget att långtidsutredningen haft ambitionen att analysera välfärdsbegreppet i dessa nya utgångspunkter.

TCO framför liknade synpunkter och anser att vad som framför allt saknas är en ordentlig genomgång av konsekvenserna för välfärden

om den kalkyl som utredningen laborerar med blir verklighet. En sådan framställning, menar TCO, borde ha behandlats område för område.

Arbetsgivareföreningen och *Industriförbundet* anför att de, på samma sätt som långtidsutredningen själv, är medvetna om BNP-begreppets otillräcklighet som ett sammanfattande mått på landets välförstånd. Det skulle naturligtvis vara intressant att i något annat sammanhang se en kvalificerad och mer omfattande analys av detta ämne. Långtidsutredningens mer tekniskt-ekonomiskt orienterade, men därför naturligtvis inte värderingsfria, analys borde i själva verket kunna tjäna som direkt utgångspunkt för en sådan utredning.

SACO anser att man knappast kan förneka att det är den ekonomiska tillväxten som ligger bakom den standardökning som vi uppnått och som fortfarande pågår. Mycket talar dessutom för att man lättast når en jämnare inkomstfördelning genom att satsa på ekonomisk tillväxt. En tillväxtbefrämjande politik som innebär att man aktivt medverkar till att föra över lågavlönad arbetskraft till verksamheter och sysselsättningar som ger större avkastning medför också att man får större resurser att hjälpa dem som saknar förutsättningar att göra en fullständig insats i produktionslivet.

Styrelsen för teknisk utveckling anför att utredningens prognosmetodik överensstämmer i stort med den som tillämpas i nationalräkenskaper. Alla dess brister uppförstoras vid en flerårsanalys av det här slaget. BNP:s volymmässiga utveckling fås genom deflatering av prisindexserier som inte är uppbyggda för detta ändamål vilket innebär allvarliga felkällor. Detta problem återkommer vid produktivetsberäkningarna. Då det finns ett samband mellan den indexmässiga beräkningen av prisnivåns och produktivitetens utveckling måste man utföra beräkningarna så att ett och samma kvalitetsproblem får samma lösning i båda fallen. Den offentliga sektorns utveckling, som inte går att mäta på en marknad, blir föremål för ganska godtyckliga antaganden. Den antas t. ex. få en oförändrad produktivetsutveckling. En på detta sätt framräknad BNP blir allt mindre tillfyllest som välfärdsmått ju mer omfattande den offentliga sektorn blir och ju högre icke-marknadsprissatta nyttigheter värderas.

Kommunförbundet anser att långtidsutredningen mer ingående borde ha diskuterat värderingen av tjänstenäringarnas produktion. Eftersom beräkningarna av den ekonomiska tillväxten för närvarande är avhängig av bristerna i värderingen i BNP av de privata och offentliga service-sektorernas produktion finns viss risk att dessa missgynnas vid konkurrensen om de ekonomiska resurserna, vilket kan leda till en resursfördelning som ej är motiverad från välfärdspolitiska utgångspunkter.

Lantbrukarnas riksförbund delar inte utredningens uppfattning att BNP-begreppet är fullt adekvat för analys av produktionskapaciteten och därmed resursutrymmet för framtida konsumtion, kapitalbildning.

utrymme för u-landsbistånd, bytesbalansmål etc. BNP-beräkningarna kan vara adekvata om man anlägger ett kortsiktigt betraktelsesätt. Om däremot perspektivet sträcks ut över en längre tid anser riksförbundet det nödvändigt att i beräkningarna ta hänsyn till den resursförbrukning som äger rum vid all produktion.

SCB påpekar att indikatorer över olika aspekter på välfärd och miljö tillhör de statistikutvecklingsbehov som fortfarande föreligger eller som nu fått en mera markerad betydelse. I allt väsentligt är detta emellertid statistikområden som knappast bör omfattas av nationalräkenskaperna, men som förmodligen till stora delar borde analyseras samtidigt med denna, och kanske då också motivera vissa speciellt utformade nationalräkenskapstabeller.

I ett avsnitt om bruttonationalprodukten som mått på ekonomisk utveckling hävdar långtidsutredningen att de kvalitativa aspekterna i allmänhet ej kan kvantificeras men att man i vissa fall skulle kunna göra skönmässiga kalkyler och att mycket talar för att sådana kalkyler skulle ge bättre beslutsunderlag än vad nuvarande intuitiva metoder gör. Det är oklart om långtidsutredningen avser kalkyler på makronivå. SCB anser det tveksamt om det är möjligt att utföra kalkyler på den nivån på ett sådant sätt att de kan utgöra ett meningsfullt beslutsunderlag. Utsikterna synes något bättre då det gäller kalkyler på mikronivå eller avgränsade delområden. Valet av värderingar av de kvalitativa aspekterna i sådana kalkyler torde få göras av beslutsfattaren, eftersom en annan — objektiv — värdering står tillbuds. SCB anser att det här rör sig om stora och väsentliga problem och att betydande krav kommer att ställas på statistikproducenterna. Man har därför påbörjat ett projekt som syftar till utveckling av statistik rörande levnadsförhållandena i samhället, där många av de problem som här nämnts skulle bli belysta. Mycket befinner sig emellertid än så länge på ett närmast förberedande forskningsstadium men eftersom utvecklingen går snabbt anser man det viktigt att SCB aktivt följer dessa områden för att i god tid kunna företa de erforderliga åtgärderna när det gäller statistikproduktionen.

*Appendix***Förteckning över avgivna remissyttranden över 1970 års långtidsutredning "Svensk ekonomi 1971—1975 med utblick mot 1990" SOU 1970: 71**

Efter remiss har följande instanser avgett yttranden över långtidsutredningen:

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS), bostadsstyrelsen, domänverket, kommerskollegium — som bifogat yttranden från handelskamrarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Örebro, Karlstad, Gävle, Visby och Luleå — lantbruksstyrelsen, nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet, postverket, riksrevisionsverket (RRV), sjöfartsverket, skogsstyrelsen — som bifogat yttranden från skogsvårdsstyrelserna i Nyköping, Gävle och Umeå — skolöverstyrelsen (SÖ), socialstyrelsen, statens naturvårdsverk, statens planverk, statens pris- och kartellnämnd, statistiska centralbyrån (SCB), statskontoret, Styrelsen för internationell utveckling (SIDA), Styrelsen för teknisk utveckling (STU), televerket, universitetskanslersämbetet (UKÄ), vägverket, länsstyrelserna i Värmlands län — som bifogat yttranden från Värmlands läns landsting, Arvika kommun, Torsby kommun, handelskammaren i Karlstad — och Norrbottens län, fullmäktige i riksbanken, fullmäktige i riksgäldskontoret, Handelshögskolan i Stockholm genom professorerna S-E Johansson, A. Lindbeck och E. Lundberg, Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), Kooperativa förbundet (KF), Landsorganisationen i Sverige (LO), Lantbrukarnas riksförbund, Svenska arbetsgivareföreningen — som bifogat yttrande från Svenska byggnadsentreprenörföreningen (SBEF) — Svenska bankföreningen, Svenska försäkringsbolags riksförbud, Svenska kommunförbundet med reservation av ledamöterna S. Larsson, G. Hjerne, W. Gustafsson (samtliga folkpartiet) samt B. Ljungberg och J. Wallin (båda moderata samlingspartiet), Svenska landstingsförbundet, Svenska sparbanksföreningen, Svenska vägföreningen, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges allmänna exportförening, Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation (SHIO), Sveriges industriförbund, Sveriges jordbruksskassförbund och Tjänstemännens centralorganisation (TCO). Dessutom har Folkpartiets ungdomsförbund (FPU) och Sveriges socialdemokratiska ungdomsförbund (SSU) inkommit med yttranden utan att vara formellt tillfrågade.

Innehåll

	sid.
Befolkning och arbetskraft	1
Produktivitet och produktionskapacitet	10
Resursanspråk och avvägningsfrågor	14
Restriktioner och krav på den ekonomiska politiken	21
Utrikeshandel och betalningsbalans	29
Finansiell utveckling	33
Regional utveckling	39
Inkomstfördelning	43
Miljövård	44
Jordbruk	47
Skogsbruk	49
Industri	52
Energiförsörjning	55
Byggnadsverksamhet	56
Varuhandel	58
Samfärdsel	60
Bostäder	62
Vatten och avlopp	65
Offentliga tjänster	66
Långtidsutredningens syfte	75
Metodologiska frågor	78
Den ekonomiska politikens mål	81
Bruttonationalprodukten som mått på ekonomisk utveckling	86
Appendix: Förteckning över avgivna remissyttranden	90

Riksrevisionsverkets
approximativa beräkning
av budgetutfallet
för budgetåret 1970/71

Bilaga 4

RIKSREVISIONSVERKET

2.4.1971

Till KONUNGEN

Approximativ beräkning av budgetutfallet för 1970/71

Enligt instruktionen får riksrevisionsverket härmed lämna approximativ beräkning över utfallet av statsregleringen för budgetåret 1970/71. Beräkningarna omfattar även det totala budgetutfallet.

Riksdagen 1971. I saml. Nr 115. Bilaga 4

I beräkningarna ingår de av riksdagen beviljade anslagen på tilläggsstat I till riksstaten för 1970/71 enligt rskr 1970: 442 samt begärda anslag på tilläggsstat II och III enligt proposition 1971: 2 respektive 1971: 64 och 75. Sammanlagt uppgår de medräknade anslagen på tilläggsstaterna till i runt tal 502 mkr för driftbudgeten och 1 300 mkr för kapitalbudgeten.

Beräkningarna grundar sig i huvudsak på månatliga prognos- och utfallsuppgifter från större redovisningsmyndigheter och på uppgifter över det beräknade utfallet av kapitalbudgetens investeringsstater från de fondförvaltande myndigheterna. Inkomsttitlarna har beräknats i samband med riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1971/72 varvid vissa titlar beräknats av riksrevisionsverket medan andra i första hand beräknats av de myndigheter som redovisar inkomsterna.

I verkets kalkyl har inte medräknats den ytterligare anslagsbelastning som kan bli följden av en uppgörelse om statstjänstemännens löner för år 1971.

TOTALBUDGETEN

Totalbudgetens utgifter beräknas till 48 560 mkr och inkomsterna till 46 287 mkr. Totalbudgetens underskott skulle således bli 2 273 mkr som även framgår av nedanstående sammanställning.

Totalbudgetens inkomster

		Beräknat utfall Mkr
Driftbudgetens inkomster		44 749
Övrig finansiering:		
Avskrivningsmedel inom fonderna	1 339	
Övriga kapitalmedel	178	
Övrig kapitalåterbetalning	21	1 538
		<u>46 287</u>
Underskott		2 273
	Summa	48 560

Totalbudgetens utgifter

Driftbudgetens utgifter		42 400
Avgår:		
Avskrivning av nya kapitalinvesteringar	1 152	
Avskrivning av oreglerade kapitalmedelsförluster	+ 7	1 145
		<u>41 255</u>
Utgifter på investeringsanslagen		7 700
Minskad disposition av rörliga krediter (se s. 3)		- 395
	Summa	48 560

Totalbudgetens beräknade underskott på 2 273 mkr enligt ovan kan även framräknas på följande sätt:

	Mkr
Överskott på driftbudgeten	+ 2 349
Investeringsplanen	- 5 017
Minskad disposition av rörliga krediter	+ 395
Summa	- 2 273

Beräknade förändringar i behållningarna på reservations- och investeringsanslag under innevarande budgetår redovisas särskilt i följande sammanställning.

Beräknade förändringar i anslagsbehållningarna 1970/71

	Anslags- behållningar 30.6.1970 Mkr	Beräknade förändringar 1970/71 Mkr
Driftbudgeten		
¹ (exklusive avskrivningar)	3 158	- 241 (Bil 3)
Investeringsanslag	993	¹ - 1 (Bil 4)
Summa	4 151	- 242

Beräkning av dispositionen av rörliga krediter

Dispositionen av rörliga krediter beräknas minska med 395 mkr på sätt som framgår av följande sammanställning.

Myndighet	Ute- stående 30.6.1970	Av berörda myndigheter och bolag beräknad förändring 1970/71 Mkr	Beräknat ute- stående 30.6.1971
Televerket	295	+ 185	480
Statens järnvägar	—	+ 30	30
Statens vattenfallsverk	85	+ 100	185
Domänverket	12	+ 38	50
Förenade fabriksverken	16,5	+ 53	70
Överstyrelsen för ekonomiskt försvar	605	² - 605	—
Svensk spannmålshandel	190	² - 155 - 35	—
Statens jordbruksnämnd	40	—	40
Svensk kötthandel, förening u p a	44,5	- 29	15
Norrbottnens järnverk AB	97	+ 18	115
Statliga myndigheter med uppdragsverksamhet	—	+ 5	5
Summa	1 385	² - 760 + 365	- 395 990

¹ Inklusive indragna anslagsbehållningar 17 mkr.

² Anslagsteknisk omläggning i samband med inrättande av fonden för beredskapslagring.

DRIFTBUDGETEN

Driftbudgetens inkomster beräknas till 44 749 mkr och utgifterna till 42 400 mkr. Driftbudgetens överskott skulle således bli 2 349 mkr.

Överskottet på driftbudgeten kan även specificeras på följande sätt:

	Mkr
Beräknat överskott på statsregleringen enligt riksstaten	+ 3 154
Avgår tilläggsstatsanslag	- 502
Beräknat utfall för inkomstitlar (Bil 1)	+ 800
Beräknade merutgifter utöver besparingar på förslagsanslag och obetecknade anslag (Bil 2)	- 877
Beräknad minskning av reservationer (Bil 3)	- 226
Saldo	+ 2 349

KAPITALBUDGETEN

På anslagen till kapitalinvestering i statens kapitalfonder beräknas nettoutgifterna till sammanlagt 7 700 mkr. Investeringsstaterna beräknas utfalla på följande sätt:

	Netto- inkomster Mkr	Netto- utgifter Mkr
Investeringsanslag		7 700
Avskrivningsmedel från riksstaten	1 152	
Avskrivningsmedel inom fonderna	1 339	
Övriga kapitalmedel	178	
Investeringsbemyndigande	5 031	
Summa	7 700	7 700

Det kapitaltillskott som krävs för att genomföra de beräknade investeringarna erhålls om beloppet för investeringsbemyndigande, 5 031 mkr, minskas med beräknade kapitalåterbetalningar från kapitalfonder utan investeringsstat. Sådana återbetalningar beräknas uppgå till sammanlagt 14 mkr. Det nettotillskott av kapitalmedel som beräknas bli erforderligt för täckning av utgifterna på kapitalbudgeten skulle alltså bli (5 031 — 14 =) 5 017 mkr.

Detta ärende har handlagts av avdelningschefen Ehnбом i närvaro av revisionsdirektören Säfström och avdelningsdirektören Cederblad varjämte byrådirektören Andrén varit föredragande.

Underdånigst

På riksrevisionsverkets vägnar

BERTIL EHNБOM

Stig Andrén

Bilaga 1

Beräkning rörande utfallet av driftbudgetens inkomstsida under budgetåret 1970/71

	Beräknat i riks- staten	Beräknat utfall	Merin- komst (+) Brist (—)
Milj. Kr.			
A Skatter, avgifter, m m			
I Skatter:			
1 Skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse:			
a Skatt på inkomst och för- mögenhet m. m., <i>bevillning</i>	18 400	18 900	+ 500
b Kupongskatt, <i>bevillning</i>	23	21	— 2
c Utskiftningsskatt och ersätt- ningsskatt, <i>bevillning</i>	1	1	
d Skogsvårdsavgifter, <i>bevillning</i>	10	10	
e Bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, <i>bevillning</i>	3	3	
f Arvsskatt och gåvoskatt, <i>bevillning</i>	270	270	
g Lotterivinstskatt, <i>bevillning</i>	100	100	
h Stämpelskatt och stämpel- avgift, <i>bevillning</i>	260	244	— 16
2 Automobilskattemedel:			
a Fordonsskatt, <i>bevillning</i>	1 210	1 227	+ 17
b Bensin- och brännoljeskatt, <i>bevillning</i>	2 005	1 983	— 22
3 Allmän arbetsgivaravgift, <i>bevillning</i>	880	1 245	+365
4 Tullar och acciser:			
a Tullmedel, <i>bevillning</i>	1 070	1 070	
b Mervärdeskatt, <i>bevillning</i>	8 900	8 900	
c Särskilda varuskatter, <i>bevill- ning</i>	415	384	— 31
d Omsättningsskatt på motor- fordon, <i>bevillning</i>	525	436	— 89
e Tobaksskatt, <i>bevillning</i>	1 760	1 663	— 97
f Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag, <i>bevill- ning</i>	30	40	+ 10
g Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag, <i>bevill- ning</i>	50	53	+ 3
h Skatt på sprit, <i>bevillning</i>	1 935	1 980	+ 45
i Skatt på vin, <i>bevillning</i>	235	250	+ 15
j Skatt på malt- och läske- drycker, <i>bevillning</i>	625	600	— 25
k Energiskatt, <i>bevillning</i>	1 010	1 001	— 9
l Särskild skatt på motorbräns- len, <i>bevillning</i>	250	421	+171
m Investeringsavgift, <i>bevillning</i>	5	5	
Säger för skatter	39 972	40 807	+835

	Beräknat i riks- staten	Beräknat utfall	Merin- komst (+) Brist (-)
	Milj. Kr.		
II Uppbörd i statens verksamhet:			
1 Expeditionssavgifter	83	75	— 8
2 Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.	83	89	+ 6
10 Inkomster vid karolinska sjuk- huset	132	142	+ 10
17 Fyr- och båkmedel	45	55	+ 10
18 Lotspenningar	31	27	— 4
23 Pensionsmedel m. m.	216	244	+ 28
24 Inkomst av myntning och justering	34	34	
45 Inkomster vid patent- och registre- ringsväsendet	39	38	— 1
48 Restavgifter	50	45	— 5
Övriga	165	174	+ 9
Säger för uppbörd i statens verksamhet	878	923	+ 45
III Diverse inkomster:			
1 Bötesmedel	95	90	— 5
2 Totalisatormedel	108	102	— 6
3 Tipsmedel	152	182	+ 30
4 Lotterimedel	152	171	+ 19
5 Övriga diverse inkomster	93	93	
Säger för diverse inkomster	600	638	+ 38
Säger för skatter, avgifter, m. m.	41 449	42 368	+918
B Inkomster av statens kapitalfonder			
I Statens affärsverksfonder:			
1 Postverket	12	12	
2 Televerket	145	108	— 37
3 Statens järnvägar	103	17	— 86
4 Luftfartsverket	17	14	— 3
5 Förenade fabriksverken	17	8	— 9
6 Statens vattenfallsverk	368	345	— 23
7 Domänverket	23	34	+ 11
Säger för statens affärsverks- fonder	685	538	—147
II Riksbanksfonden	200	200	
III Statens allmänna fastighetsfond	137	137	
IV Försvarets fastighetsfond	90	90	
V Statens utlåningsfonder	1 132	1 148	+ 16
VI Fonden för låncunderstöd	37	37	
VII Fonden för statens aktier	20	18	— 2
VIII Fonden för beredskapslagring	61	70	+ 9
IX Statens pensionsfonder	90	90	
X Diverse kapitalfonder:			
1 Fonden för kreditgivning till ut- landet	4	4	
2 Övriga diverse kapitalfonder	45	49	+ 4
Säger för diverse kapitalfonder	49	53	+ 4
Säger för inkomster av statens kapitalfonder	2 500	2 381	—120
Summa	43 949	44 749	+ 800

Bilaga 2

**Beräknade merutgifter och besparingar på förslags- och obetecknade
anslag under budgetåret 1970/71**

	Merutgift (+) Besparing (-)
IV B 2 Armén: Avlöningar till aktiv personal m fl	+ 23
IV O 1 Reglering av prisstegringar	- 87
IV O 2 Lönekostnadspålägg för militära ramen	+ 69
V B 4 Folkpensioner	+281
V B 6 Bidrag till sjukförsäkringen	} - 30
B 7 Täckning av merkostnader för bidrag till sjukförsäkringen	
V C 1 Allmänna barnbidrag	- 22
V C 3 Bostadstillägg för barnfamiljer, m. m.	+134
V D 1 Bidrag till social hemhjälp	+ 20
V G 1 Karolinska sjukhuset: Driftkostnader	+ 28
V G 8 Bidrag till kommunala undervisningssjukhus	+ 80
V H 4 Bidrag till driften av kliniker för psykiskt sjuka m. m.	+ 23
V K 4 Bidrag till vissa hjälpmedel för handikappade	+ 20
VIII D 8 Bidrag till driften av grundskolor m. m.	+103
Underskott på riksgäldsfonden	+135
Övriga (netto)	+100
	+877

Bilaga 3

Beräknade reservationsförändringar under budgetåret 1970/71

	Ökning (+)
	Minskning (-)
III C 3 Finansiellt utvecklingsbistånd	÷ 75
IV B 27 Anskaffning av tygmateriel m. m.	— 62
IV C 23 Anskaffning av fartygmateriel m. m.	— 27
IV D 23 Anskaffning av flygmateriel m. m.	—132
IV N 7 Anskaffning av civilförsvarsmateriel	— 16
V H 3 Bidrag till anordnande av kliniker för psykiskt sjuka m. m.	— 51
VI B 2 Drift av statliga vägar	+ 38
VI B 3 Byggande av statliga vägar	— 16
VI B 5 Bidrag till byggande av kommunala vägar och gator	+ 28
IX I 11 Bidrag till vatten- och luftvårdande åtgärder inom industrin	+ 39
1969/70	
XIII B 5 Kapitaltillskott till Norrbottens Järnverk AB	—100
Övriga (netto)	— 17
	—241
Avskrivning av nya kapitalinvesteringar	+ 15
	—226

Bilaga 4

Beräknade förändringar av outnyttjat belopp på investeringsanslag under budgetåret 1970/71

	Ökning (+)
	Minskning (-)
Statens affärsverksfonder	+ 15
Statens allmänna fastighetsfond	— 92
Statens utlåningsfonder	— 28
Fonden för låneunderstöd	+ 35
Fonden för förlag till statsverket	— 15
Fonden för beredskapslagring	+ 95
Diverse kapitalfonder	— 20
Övriga (netto)	+ 9
	— 1

**Riksrevisionsverkets
förnyade inkomstberäkning
för budgetåret 1971/72**

Bilaga 5

RIKSREVISIONSVERKET

2.4.1971

Till KONUNGEN

Förnyad inkomstberäkning för budgetåret 1971/72

Enligt gällande instruktion åligger det riksrevisionsverket att före den 5 april till Kungl. Maj:t avlämna förslag till förnyad beräkning av statsverkets inkomster under de större inkomsttitlarna vid nästföljande

statsreglering. För fullgörande av detta uppdrag har riksrevisionsverket från vederbörande myndigheter infordrat nya beräkningar av inkomster-na under budgetåret 1971/72 på de större inkomstitlarna samt vissa speciellt konjunktur känsliga inkomstitlar.

Driftbudgetens inkomster

Utvecklingen av skatteunderlaget 1970, 1971 och 1972

För beräkning av skatteunderlagets utveckling under åren 1970, 1971 och de första månaderna 1972 gjorde riksrevisionsverket i december 1970 särskilda kalkyler för å ena sidan fysiska personer och å andra sidan aktiebolag.

Fysiska personer

Riksrevisionsverket antog i december att inkomst av tjänst för fysiska personer skulle vara 11,5 % högre 1970 än 1969 och 10 % högre 1971 än 1970. För 1972 räknade riksrevisionsverket med en schablonmässig ökning av 7 % jämfört med 1971. Riksrevisionsverket har i sin förnyade beräkning utgått från en antagen ökning av inkomst av tjänst med 10,9 % för 1970 och med 9 % för 1971. För 1972 har riksrevisionsverket liksom i decemberberäkningen antagit en schablonmässig ökning med 7 %.

För fysiska personers inkomster av andra förvärvskällor än tjänst räknar riksrevisionsverket med samma antaganden som i december.

Svenska aktiebolag

Riksrevisionsverket har liksom föregående år i form av en enkät till ett antal större bolag, vilka tillsammans svarar för ca 2/3 av bolagens sammanlagda taxerade inkomst, under mars månad inhämtat uppgifter om dessa bolags uppskattning av sina till statlig inkomstskatt taxerade inkomster vid årets taxering. Enkäten utvisar en minskning med 10 % mellan verksamhetsåren 1969 och 1970, vilket innebär en stark nedgång i jämförelse med riksrevisionsverkets enkät i november 1970. Riksrevisionsverket antog i december att bolagens sammanlagda taxerade inkomst under 1970 skulle överstiga 1969 års med 7 % och att den årliga stegringen för verksamhetsåren 1971 och 1972 schablonmässigt skulle komma att uppgå till 5 %.

I sin förnyade beräkning bedömer riksrevisionsverket att bolagens sammanlagda taxerade inkomst under 1970 understiger 1969 års med 10 %. För vart och ett av åren 1971 och 1972 har schablonmässigt räknats med en ökning av 5 % liksom i decemberberäkningen.

I det följande framlägger riksrevisionsverket resultatet av de förnyade beräkningarna under de olika inkomstitlarna.

Skatt på inkomst och förmögenhet m. m. Över denna titel redovisas utöver uppbörden av de statsskatter, som slutgiltigt skall redovisas på titeln, även kommunalutskylder samt vissa skatter och avgifter som uppbärs i samband med den allmänna skatteuppbörden.

I statsverkspropositionen uppfördes de behållna inkomsterna på titeln för budgetåret 1971/72 med 18 800 milj. kr., vilket var 800 milj. kr. mindre än i riksrevisionsverkets förslag. Denna avvikelse förklaras av att finansministern räknat med lägre inkomsttaganden för inkomståren 1971 och 1972 än riksrevisionsverket.

Riksrevisionsverket har i sin förnyade beräkning — till skillnad från i decemberberäkningen — utnyttjat resultatet av verkets egen datainsamling på urvalsbasis av taxeringsstatistiskt material. Denna datainsamling har genomförts sedan 1968 och avser fysiska personers inkomster och avdrag.

För urvalet, som består av ca 16 000 fysiska personer, finns fyra slags uppgifter upplagda, nämligen överförda, excerperade, genererade och prognoserade.

Överförda uppgifter kommer från statistiska centralbyråns taxeringsband och är de uppgifter som förekommer i den officiella taxeringsstatistiken. *Excerperade uppgifter* är kompletterande uppgifter från personernas deklarationer som riksrevisionsverket infordrar via de lokala skattemyndigheterna. På basis av överförda och excerperade uppgifter är det möjligt att beräkna *genererade uppgifter*. Dessa omfattar samtliga slutligt påförda skatter och avgifter, preliminärt inbetalda skatter, fyllnadsinbetalningar och överskjutande respektive kvarstående skatter. Genereringen kräver omfattande datatekniska system. *Prognoserade uppgifter*, slutligen, erhålls genom att överförda och excerperade uppgifter framskrivs erforderligt antal år. För varje framskrivet år genereras variabler enligt ovan. Framskrivningen av överförda och excerperade uppgifter sker som regel genom procentuella påslag på föregående års värde.

Ramen för 1970 års undersökning är de ca 5 miljoner individer som avlämnat deklaration vid 1970 års taxering. Av dessa utvaldes ca 16 000. Individerna är slumpmässigt valda och urvalet är ett s. k. stratifierat urval. Stratifieringen har gjorts efter beskattningsbar inkomst och skattekategori. (För en närmare presentation hänvisas till riksrevisionsverkets verksamhetsberättelse 1969/70).

Resultatet av 1970 års taxering framgår av bilaga 1. Tabellen anger variabler som estimerats vid 1970 års urvalsundersökning samt för jämförelse de utfallsuppgifter som erhållits ur taxeringsutfallet respektive debiteringsstatistiken.

På basis av uppgifterna från datainsamlingen har skatter och avgifter för inkomståren 1970—1973 beräknats enligt bilaga 2.

Samtidigt med beräkningen av titeln skatt på inkomst och förmögenhet m. m. för nästkommande budgetår har riksrevisionsverket bedömt utfallet för innevarande budgetår.

Dessa beräkningar sammanfattas i följande sammanställning, varvid riksrevisionsverkets beräkningar i december 1970 medtagits som jämförelse (milj. kr.):

	1970/71 december- beräkning	ny beräk- ning	1971/72 december- beräkning	ny beräk- ning
<i>Inkomster</i>				
Prel A-skatt under terminerna	32 850	32 530	35 700	35 770
Prel B-skatt under terminerna	5 810	5 810	6 330	6 210
Fyllnadsbetalningar av preliminär skatt	2 300	2 200	2 100	2 000
Kvarstående skatt	2 230	2 230	2 480	2 450
Socialförsäkringsavgifter från direktdebiterade arbetsgivare m. m.	2 840	2 800	3 260	3 310
Tillkommande skatt, sjömansskatt, restantier m. m.	850	850	950	950
Summa inkomster	46 880	46 420	50 820	50 690
<i>Utgifter</i>				
Kommunalskattemedel	19 510	19 530	22 930	22 880
Överskjutande skatt	2 800	2 800	2 900	2 900
Övriga restitutioner	250	250	250	250
Utbetalningar till allmänna försäkringskassorna m. m.	4 480	4 510	4 630	4 630
Utbetalningar till allmänna pensionsfonden	400	390	420	410
Omföringar	90	90	90	90
Summa utgifter	27 530	27 570	31 220	31 160
<i>Inkomster utöver utgifter</i>	19 350	18 850	19 600	19 530
Avrundade belopp	19 400	18 900	19 600	19 500

Beträffande innebörden av de olika posterna i ovanstående sammanställning hänvisas till riksrevisionsverkets decemberberäkning.

Avvikelsen för innevarande budgetår i förhållande till decemberberäkningen förklaras främst av att preliminär A-skatt nedräknats på grund av försening i avtalsuppgörelsen och av minskade fyllnadsbetalningar. För budgetåret 1971/72 har trots det lägre inkomstantagandet 1971 (9 % i stället för 10 %) preliminärskatteinflödet inte förändrats. Detta beror huvudsakligen på att 400 milj. kr. antagits inflyta i form av preliminär skatt på retroaktivt utbetalda löner.

I beräkningen av inkomsterna för budgetåret 1971/72 har riksrevisionsverket förutsatt riksdagens bifall till Kungl. Maj:ts proposition av den 2 april 1971 (nr 84) angående ändrade regler fr. o. m. 1 januari 1972 för utbetalning av kommunalskatt. I propositionen föreslås ökade

förskottsutbetalningar till kommuner med befolkningsökning. Den ökade utbetalningen av kommunalskattemedel har i propositionen beräknats till 160 milj. kr. för år 1972 varav 80 milj. kr. påverkar inkomstskattetiteln för budgetåret 1971/72.

De avsättningar till respektive återföringar från budgetutjämningsfonden av kommunalskattemedel, som enligt den nu framlagda beräkningen bör verkställas under budgetåren 1970/71 och 1971/72, framgår av följande sammanställning i vilken som jämförelse medtagits motsvarande belopp vid riksrevisionsverkets decemberberäkning (milj. kr.):

	1970/71 december- beräkning	ny beräk- ning	1971/72 december- beräkning	ny beräk- ning
Avsättning	3 150	2 800	3 000	2 600
Återföring	1 700	1 700	2 400	2 325
Nettoavsättning	1 450	1 100	600	275

Med starkt understrykande av de osäkerhetsmoment som föreligger ifråga om inkomstantaganden m. m. och ifråga om de nya beskattningsreglernas inverkan på kalkylen uppskattar riksrevisionsverket de behållna inkomsterna på titeln skatt på inkomst och förmögenhet m. m. för budgetåret 1970/71 till 18 400 milj. kr. och föreslår, att titeln i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 19 500 milj. kr., vilket är 700 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Kupongskatt. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 21 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar med ledning av från riksskatteverket inhämtade uppgifter att titeln kupongskatt för budgetåret 1971/72 uppförs med 22 milj. kr., vilket är 1 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Arvsskatt och gåvoskatt. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 300 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar att titeln arvsskatt och gåvoskatt för budgetåret 1971/72 uppförs med 300 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Lotterivinstskatt. Titeln uppfördes i statsverkspropositionen med 105 milj. kr. Med ledning av från riksskatteverket erhållna uppgifter i mars 1971 förordar riksrevisionsverket att titeln lotterivinstskatt i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 105 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Stämpelskatt och stämpelavgift. Inkomsterna under denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 254 milj. kr. Riksskatteverket och sjöfartsverket har i sina förnyade beräkningar uppskattat inkomsterna

på titeln till sammanlagt 254 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar att titeln stämpelskatt och stämpelavgift i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 254 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Fordonsskatt. I december 1970 beräknades titeln fordonsskatt av riksrevisionsverket till 1 305 milj. kr., vilket belopp även uppfördes i statsverkspropositionen. Till grund för riksrevisionsverkets beräkning låg bl. a. ett antagande om nyregistrering av personbilar med 205 000 st. för år 1970, 210 000 st. för år 1971 och 230 000 st. för år 1972. Enligt uppgift från AB Bilstatistik nyregistrerades under 1970 203 300 st. personbilar. I övrigt föreligger ej några nya data som påverkar beräkningen, varför riksrevisionsverket förordar att titeln för budgetåret 1971/72 uppförs med samma belopp som i statsverkspropositionen eller 1 305 milj. kr.

Bensin- och brännoljeskatt. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 2 038 milj. kr. Med ledning av från riksskatteverket erhållna uppgifter förordar riksrevisionsverket att titeln i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med samma belopp som i statsverkspropositionen eller 2 038 milj. kr.

Allmän arbetsgivaravgift. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 1 915 milj. kr. Med ledning av från riksförsäkringsverket erhållna uppgifter förordar riksrevisionsverket att titeln i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 1 905 milj. kr., vilket är 10 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Tullmedel. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 1 110 milj. kr. I skrivelse till riksrevisionsverket i mars 1971 har generaltullstyrelsen uppskattat nettouppbördens av tullmedel under budgetåret 1971/72 till 1 060 milj. kr. Till grund för styrelsens uppskattning ligger importprognosen i den preliminära nationalbudgeten för 1971. Vidare har vissa förändringar i importens sammansättning med en förskjutning mot tullfria produkter föranlett jämkningar.

Riksrevisionsverket förordar i anslutning till generaltullstyrelsens ovannämnda beräkning att titeln i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 1 060 milj. kr., vilket är 50 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Mervärdesskatt. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 8 820 milj. kr. för budgetåret 1970/71 och med 12 100 milj. kr. för budgetåret 1971/72. Detta är respektive 40 milj. kr. och 200 milj. kr. mindre än vad riksrevisionsverket beräknade i december 1970. Avvikel-

serna beror på att man i statsverkspropositionen antagit att den totala lönesumman för kalenderåret 1971 kommer att öka med 9 % jämfört med föregående år medan riksrevisionsverket räknat med en ökning på 10 %.

En förnyad beräkning som förutsätter att lönesumman ökar 9 % 1971 och 7 % 1972 ger nu ett belopp av 8 900 milj. kr. för budgetåret 1970/71 och 12 200 milj. kr. för 1971/72.

Vid beräkningen som presenteras i nedanstående tablå har följande justeringar gjorts.

1. Återbetalningarna minskade i stor utsträckning under februari månad p. g. a. arbetsmarknadskonflikten. I beräkningen har det icke utbetalda beloppet uppskattats till 200 milj. kr. Dessa utbetalningar har förutsatts komma att ske under mars 1971, vilket minskar skatteinflödet denna period.

2. Inför höjningen av mervärdeskatten den 1 januari 1971 från 10 till 15 % skedde dels en kraftig omsättningsökning och dels en tidigareläggning av försäljning och fakturering, som återspeglas i det starkt stegrade skatteinflödet under perioden januari—februari. Detta medför emellertid ett skattebortfall jämfört med om en tidigareläggning av försäljning och fakturering inte hade skett. Den minskning av skatteinflödet som härav kan förväntas under påföljande perioder har av riksrevisionsverket uppskattats till 300 milj. kr. för perioden mars—april och till 150 milj. kr. för perioden maj—juni 1971.

Månad för skatteinflöde	Beräknat 1970/71	Beräknat 1971/72	Beräknat 1972/73
Juli—aug	1 191	1 947	2 064
Sept—okt	1 092	1 745	1 850
Nov—dec	1 327	2 096	2 222
Jan—febr	2 257	2 537	2 689
Mars—april	1 294	1 901	2 015
Maj—juni	1 616	1 871	1 983
Restantier	85	117	124
Summa	8 862	12 214	12 947

¹ Utfall

Under hänvisning till ovanstående beräknar riksrevisionsverket inkomsterna på titeln mervärdeskatt för budgetåret 1970/71 till 8 900 milj. kr., vilket är 80 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen, och förordar att titeln för budgetåret 1971/72 uppförs med 12 200 milj. kr., vilket är 100 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Särskilda varuskatter. Titeln uppfördes i statsverkspropositionen med 390 milj. kr. Riksskatteverket och generaltullstyrelsen har i sina förnyade beräkningar uppskattat inkomsterna till 385 milj. kr. Riksrevisions-

verket förordar att titeln särskilda varuskatter i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 385 milj. kr., vilket är 5 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Omsättningsskatt på motorfordon. I december 1970 beräknades denna titel av riksrevisionsverket till 461 milj. kr., vilket belopp även uppfördes i statsverkspropositionen. Till grund för beräkningen låg ett antagande om nyregistrering av 210 000 personbilar för 1971 och 230 000 för 1972. Riksrevisionsverket, som ej funnit anledning frångå detta antagande, förordar att titeln omsättningsskatt på motorfordon i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med samma belopp som i statsverkspropositionen eller 461 milj. kr.

Tobaksskatt. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 1 673 milj. kr. I förnyade beräkningar har riksskatteverket och generaltullstyrelsen uppskattat inkomsterna på titeln till 1 673 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar att titeln tobaksskatt i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 1 673 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Skatt på sprit. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 2 000 milj. kr. I sin förnyade beräkning har riksskatteverket uppskattat inkomsterna på titeln till 2 000 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar att titeln skatt på sprit i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 2 000 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Skatt på vin. Titeln uppfördes i statsverkspropositionen med 265 milj. kr. I sin förnyade beräkning har riksskatteverket uppskattat inkomsterna på titeln till 265 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar att titeln skatt på vin i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 265 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Skatt på malt- och läskedrycker. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 675 milj. kr. Riksrevisionsverket beräknar nu med ledning av från riksskatteverket erhållna uppgifter inkomsterna till 640 milj. kr. och förordar att titeln skatt på malt- och läskedrycker i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 640 milj. kr., vilket är 35 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Energiskatt. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 1 116 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar i anslutning till riksskatteverkets förnyade beräkning att titeln energiskatt i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 1 116 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Särskild skatt på motorbränslen. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 741 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar i anslutning till riksskatteverkets förnyade beräkning att titeln särskild skatt på motorbränslen i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 741 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Annonskatt. I proposition den 19 februari 1971 (nr 28) framläggs förslag om införande av annonskatt. Förslaget innebär att skatt fr. o. m. den 1 juli skall utgå på annonser i dagstidningar och andra periodiska publikationer. Skatten skall utgå på priset för införandet av annons exklusive skatt och utgöra 6 % för annons i dagstidning och 10 % för annons i annan periodisk publikation. Skatten skall uppbäras och redovisas av ägaren av publikation i vilken annonser införs. Vidare föreslås att vid redovisningen av skatten avdrag får göras från de skattepliktiga annonsintäkterna med 3 milj. kr. för år. Skatten beräknas tillföra staten ca 48 milj. kr. under budgetåret 1971/72. I statsverkspropositionen framlades förslag till särskild skatt på annonser som beräknades tillföra staten 120 milj. kr. under budgetåret 1971/72. Det nu framlagda förslaget till annonskatt ersätter detta förslag.

Riksrevisionsverket förordar under förutsättning av bifall till ovan nämnda proposition att titeln annonskatt i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 48 milj. kr.

Inkomster vid statens institut för folkhälsan. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 1,5 milj. kr. I proposition den 26 februari 1971 (nr 62) föreslås att statens institut för folkhälsan skall upphöra vid utgången av 1971. Institutets födoämneshygieniska avdelning och vitaminavdelning överförs den 1 januari 1972 till det då inrättade statens livsmedelsverk. Den omgivningshygieniska avdelningen överförs provisoriskt till statens naturvårdsverk. Inkomsterna på ifrågavarande titel beräknas till 0,7 milj. kr. till och med utgången av år 1971.

Riksrevisionsverket förordar, under förutsättning av bifall till ovan nämnda proposition, att titeln inkomster vid statens institut för folkhälsan uppförs med 0,7 milj. kr. för budgetåret 1971/72, vilket är 0,8 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen. Titeln bör från och med budgetåret 1972/73 utgå ur riksstaten.

Inkomster vid karolinska sjukhuset. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 142 milj. kr. I sin förnyade beräkning har karolinska sjukhuset uppskattat att höjda avgifter inom den slutna vården medför en inkomstökning med 6 milj. kr. I proposition den 26 februari 1971 (nr 49) föreslås vidare överföring av viss verksamhet vid Eugeniahemmet och Norrbackainstitutet till karolinska sjukhuset.

Härigenom beräknas inkomsterna på denna titel öka med 17,7 milj. kr.

Riksrevisionsverket förordar, under förutsättning av bifall till ovan nämnda proposition, att titeln inkomster vid karolinska sjukhuset uppförs med 166 milj. kr. för budgetåret 1971/72, vilket är 24 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Pensionsmedel m. m. I statsverkspropositionen uppfördes överskottet på denna titel med 241 milj. kr. Vid beräkning av titelns olika poster har uppgifter inhämtats från riksförsäkringsverket och statens personalpensionsverk. För att erhålla likformighet vid beräkningarna av titelns inkomst- och utgiftssida har emellertid lönekostnadspålägg, vissa pensionsavgifter och personalpensionsförmåner m. m. beräknats öka i enlighet med riksrevisionsverkets inkomstantagande. Återstående poster har beräknats av riksförsäkringsverket.

Beräkningen av titeln framgår av följande tablå:

Pensionsmedel (milj. kr.)

	1969/70		1970/71			1971/72	
	Riksstat	Utfall	Riksstat	Decem-berberäk-ning	Ny be-berberäk-ning	Decem-berberäk-ning	Ny be-berberäk-ning
<i>Inkomster¹</i>							
Lönekostnadspålägg	1 734	1 820	1 908	2 054	2 039	2 303	2 277
Personalsjukpenningar m. m.	95	96	105	105	105	110	110
Vissa pensionsavgifter	16	18	15	17	15	19	16
Vissa socialförsäkringsavgifter m. m.	10	2	10	2	2	—	—
Summa	1 855	1 934	2 038	2 176	2 159	2 432	2 403
<i>Utgifter¹</i>							
Personalpensionsförmåner m. m.	1 026	1 115	1 123	1 196	1 190	1 316	1 308
Arbetsgivaravgifter till den allmänna tilläggs pensioneringen	398	446	475	500	500	555	555
Arbetsgivaravgifter till den allmänna sjukförsäkringen	127	133	155	160	160	185	185
Allmän arbetsgivaravgift	60	55	62	58	58	128	128
Vissa yrkesskadeersättningar m. m.	7	6	7	7	7	7	7
Summa	1 618	1 755	1 822	1 921	1 915	2 191	2 183
Överskott	237	179	216	255	244	241	220

¹ Utöver angivna belopp redovisas över denna titel vissa personalpensionsförmåner med samma belopp på både inkomst- och utgiftssidan.

² Redovisas under lönekostnadspålägg.

Riksrevisionsverket förordar att titeln pensionsmedel m. m. i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 220 milj. kr., vilket är 21 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Inkomst av myntning och justering. Denna titel uppfördes med 33,6 milj. kr. i statsverkspropositionen. I sin förnyade beräkning har mynt- och justeringsverket uppskattat inkomsterna på grundval av ny lag om rikets mynt den 17 december 1970 (nr 1028), vilken träder i kraft den 1 januari 1972. Mynt skall finnas i valörerna fem kronor, en krona, femtio öre, tjugofem öre, tio öre och fem öre. Dessutom får tiokronorsmynt finnas. Mynt- och justeringsverket har i skrivelse till Kungl. Maj:t den 1 februari 1971 överlämnat förslag till kungörelse om mynts metallinnehåll och storlek samt förslag till kungörelse om mynts prägel. Verkets produktionsplaner för budgetåret 1971/72 upptar bl. a. tillverkning av 25 milj. st. nya femkronorsmynt, för vilka inkomsten beräknas till ca 110 milj. kr. Mynt- och justeringsverket beräknar inkomsterna på ifrågasvarande titel till 145 milj. kr. för budgetåret 1971/72.

Riksrevisionsverket förordar att titeln inkomst av myntning och justering för budgetåret 1971/72 uppförs med 145 milj. kr., vilket är 111,4 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Inkomster vid statens livsmedelsverk. I proposition den 26 februari 1971 (nr 62) föreslås att en ny central förvaltningsmyndighet, statens livsmedelsverk, inrättas den 1 januari 1972. Statens institut för folkhälsan upphör vid samma tidpunkt och dess födoämneshygieniska avdelning och vitaminavdelning överförs till livsmedelsverket. Dessa avdelningars inkomster skall från och med den 1 januari 1972 upptas på ny inkomstitel under rubriken inkomster vid statens livsmedelsverk. Inkomsterna under budgetåret 1971/72 beräknas till 0,7 milj. kr.

Riksrevisionsverket förordar, under förutsättning av bifall till ovan nämnda proposition, att titeln inkomster vid statens livsmedelsverk för budgetåret 1971/72 uppförs med 0,7 milj. kr.

Bötesmedel. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 90 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar att titeln bötesmedel i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 90 milj. kr., vilket är samma belopp som i riksstaten.

Totalisatormedel. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 103 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar i anslutning till lantbruksstyrelsens förnyade beräkning att titeln totalisatormedel i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 103 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Tipsmedel. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 176 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar i anslutning till AB Tipstjänsts förnyade beräkning att titeln tipsmedel i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 182 milj. kr., vilket är 6 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Lotterimedel. I statsverkspropositionen uppfördes denna titel med 165 milj. kr. I sin förnyade beräkning har Penninglotteriet uppskattat inkomsterna till 171 milj. kr. I beräkningen har förutsatts att tillstånd lämnas för minst sex nummerlotterier under år 1971 och åtta under 1972.

Riksrevisionsverket förordar, under förutsättning att tillstånd lämnas för ovannämnda nummerlotterier, att titeln lotterimedel för budgetåret 1971/72 uppförs med 171 milj. kr., vilket är 6 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Statens affärsverksfonder

Postverket. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 12 milj. kr. I skrivelse den 18 mars 1971 har poststyrelsen beräknat inleveransen av överskottsmedel under budgetåret 1971/72 till 13,1 milj. kr. Poststyrelsen anför i sin skrivelse följande:

”Avkastningen för de tre aktuella budgetåren har liksom tidigare anpassats till det förslag som lämnats av affärsverksutredningen. För budgetåret 1970/71 beräknas överskottet inklusive ränta på postbankens statsverkslån nu bli 11,5 milj. kr. För budgetåren 1971/72 och 1972/73 beräknas överskotten inklusive ränta till 13,1 respektive 14,7 milj. kr. Räntan på postbankens statsverkslån uppgår till 2,1, 3,1 respektive 3,5 milj. kr. Ökningen av räntan på statsverkslånet sammanhänger med det investeringsanslag på 13,9 milj. kr., som Riksdagen anvisat under postverkets fond på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1970/71.

I beräkningarna är liksom tidigare nivån för intäkter och kostnader beräknad med utgångspunkt från väntade volym- och prishöjningar. Alltjämt gäller att en allmän portohöjning inte är aktuell under innevarande budgetår. Såsom tidigare har anmälts krävs dock med hänsyn till den beräknade kostnadsutvecklingen portohöjningar under följande budgetår om underskott skall kunna undvikas.

Arbetsstidsförkortningen fr. o. m. den 1 januari 1972 beräknades i höstas öka kostnaderna för budgetåret 1971/72 med 37 milj. kr. Detta belopp har nu ökats något med hänsyn till att genomförandet av administrativa skäl väntas kräva ytterligare kostnader under kalenderåret 1971. Lönehöjningarna från den 1 januari 1971 har beräknats med utgångspunkt från de bud som under de pågående avtalsförhandlingarna framlagts av avtalsverket eller medlingskommissionen.

Vi anser oss nu ha anledning att räkna med att den ökade belastning som blir en följd av försäkringsmässigt beräknade pensioner inte kommer att påverka kostnaderna under budgetåret 1972/73.

Trafikökningen per vardag, som den avspeglas i portointäkterna sedan konsekvenserna av portohöjningarna frånräknats, blev för kalenderåret 1970 3,4 %. För innevarande budgetår har tidigare förutsatts en volymökning med 3,5 %. Den aktuella konflikten på arbetsmarknaden har dock medfört en viss minskning av postverkets intäkter, hur mycket kan dock för närvarande inte helt överblickas. För budgetåren 1971/72 och 1972/73 räknar vi med oförändrad volym i jämförelse med närmast föregående budgetår”.

Riksrevisionsverket förordar, att titeln postverket i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 13,1 milj. kr. vilket är 1,1 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Televerket. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 154 milj. kr. I förnyad beräkning den 17 mars 1971 har televerket uppskattat inleveransen av överskott under nästkommande budgetår till ca 150 milj. kr. Televerket anför i sin skrivelse bl. a. följande:

”Hänsyn har tagits till de höjda arbetsgivaravgifterna fr. o. m. år 1971 samt mervärdeskattens höjning under hösten 1970 och vid årsskiftet 1970/71. Prisutvecklingen har, bortsett från momshöjningen, förutsatts icke komma att avvika från den långsiktiga trenden medan däremot lönenivån uppräknats till den nivå som för närvarande bedöms realistisk.

I avsättningen till värdeminskningsskonto vilken är liktydig med 'Avskrivningsmedel inom fonden', har i likhet med vad som skett för budgetåren 1954/55—1969/70, medräknats en extra avsättning motsvarande den del av den inkomstökning för televerket, som uppstått genom de höjda inträdesavgifterna för telefonabonnemang. För budgetåren 1970/71—1972/73 har denna extra avsättning upptagits till 15,0 milj. kr., vilket är samma belopp som medgivits tidigare.

Till följd av att några taxehöjningar ej har kunnat genomföras under 1970/71 blir överskottet för detta budgetår endast ca 85 milj. kr.

I beräkningarna för budgetåren 1971/72—1972/73 har inkalkylerats vissa taxeändringar, nödvändiga för att uppnå nuvarande avkastningskrav vid beräknad kostnadsutveckling, d. v. s. täckning av statens beräknade räntekostnader beträffande såväl redovisade som inlevererade överskott samt för att klara rörelsemedelsbehovet. När det gäller rörelsemedelsbehovet har sålunda hänsyn tagits till en tänkbar lösning för att reducera belastningen på televerkets rörliga kredit, vilken reduktion föreslagits i statsverkspropositionen.

Inleveranserna av överskottsmedel i nu föreliggande likviditetsprognos beräknas sålunda till ca 108 milj. kr. för budgetåret 1970/71, ca 150 milj. kr. för budgetåret 1971/72 samt ca 157 milj. kr. för budgetåret 1972/73”.

Riksrevisionsverket förordar, att titeln televerket i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 150 milj. kr., vilket är 4 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Statens järnvägar. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 105 milj. kr. Statens järnvägar har i skrivelse till riksrevisionsverket den 12 mars 1971 beräknat inleveransen av överskottsmedel till 80 milj. kr. Statens järnvägar anför i sin skrivelse följande:

”Arbetskonflikten har gjort det omöjligt för SJ att på sedvanligt sätt framställa och bearbeta underlag för en prognos i egentlig mening. Vi kan därför lämna endast grova uppskattningar av de begärda uppgifterna.

Som allmänna förutsättningar för dessa uppskattningar gäller ifråga om kostnadsutvecklingen samma antaganden som angivits i vår skrivelse 17.11.1970.

Ifråga om intäktsutvecklingen förutsättes att den av SJ i skrivelse till Kungl. Maj:t 18.12.1970 föreslagna taxehöjningen kommer att träda i kraft senast 1.7.1971 och att för åren 1972 och 1973 vissa anpassningar av taxenivån till kostnadsutvecklingen genomföres.

Den drygt fem veckor långa strejken vid SJ medför för innevarande budgetår en resultatförsämring som uppskattas till storleksordningen 150 milj. kr.

Tyvärr måste SJ också räkna med att konflikten kommer att få vissa negativa efterverkningar på efterfrågan av SJ transporttjänster, särskilt den närmaste tiden. Omfattningen av dessa efterverkningar kan för närvarande inte kvantificeras, men en viss schablonmässig hänsyn till dem tages ändå vid denna uppskattning av rörelseresultatet.

Slutligen förutsättes liksom i novemberprognosen att SJ får ta i anspråk 30 milj. kr. av tidigare avsatta pensionsmedel”.

Riksrevisionsverket förordar, att titeln statens järnvägar i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 80 milj. kr., vilket är 25 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Luftfartsverket. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 20,1 milj. kr. I skrivelse den 31 mars 1971 har luftfartsverket beräknat inleveransen av överskottsmedel under budgetåret 1971/72 till 23,9 milj. kr. I skrivelsen anför luftfartsverket följande:

”Luftfartsverket har vid sina preliminära beräkningar av intäkter och kostnader antagit en lönekostnadsökning av 7 % och en omkostnadsökning av 5 % för vart och ett av budgetåren 1971/72 och 1972/73. För att balans mellan intäkter och kostnader skall erhållas för 1971/72 erfordras en genomsnittlig intäktsökning av 12—15 % fr. o. m. 1.1.1972 genom bl. a. höjning av flygplatsavgifterna. Vidare avser luftfartsverket införa koncessionsavgifter för stationstjänst enligt statsmakternas beslut år 1967”.

Riksrevisionsverket förordar, att titeln luftfartsverket i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 23,9 milj. kr., vilket är 3,8 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Förenade fabriksverken. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 21,6 milj. kr. I förnyad beräkning i mars 1971 har förenade fabriksverken beräknat inkomsterna på titeln till 10,6 milj. kr. För-

enade fabriksverken har därmed frångått den tidigare principen om inleverans av ett belopp beräknat i enlighet med de grunder som Kungl. Maj:t 1944 fastställt för beräkning av överskottet på försvarets fabriksfond. Riksrevisionsverket har i enlighet med förenade fabriksverkens uppgifter upptagit titeln förenade fabriksverken i riksstaten för budgetåret 1971/72 till 10,6 milj. kr., vilket är 11 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Statens vattenfallsverk. Denna titel som av riksrevisionsverket i december 1970 beräknades till 411 milj. kr., uppfördes i statsverkspropositionen med 380 milj. kr. Nedräkningen föranleddes av en höjning av avskrivningsbeloppet med 31 milj. kr. för budgetåret 1971/72. I skrivelse till riksrevisionsverket den 18 mars 1971 har statens vattenfallsverk meddelat, att inkomsterna under nästkommande budgetår bör upptas till 370 milj. kr. I skrivelsen anför statens vattenfallsverk följande:

”Beräkningarna bygger i princip på Vattenfalls ekonomiprognos av den 18.12.1970. För budgetåret 1970/71 har prognosen dock justerats med hänsyn dels till en ny kraftbalansberäkning under februari 1971, dels till kännedom om utfallet för första budgethalvåret. För åren 1971/72 och 1972/73 har nya kraftbalansberäkningar icke kunnat utföras på grund av arbetsmarknadskonflikten.

För budgetåren 1971/72 respektive 1972/73 har i den tidigare nämnda ekonomiprognosen beräkningarna baserats på förutsättningen av en 4 % årlig inflation, varvid prisnivån för de båda budgetåren satts till $K = 261$ respektive 271 .

Inkomstberäkningarna har vidare skett under antagandet av oförändrade taxor under innevarande budgetår. Däremot har den av verket beslutade, men på grund av prisstoppet nu ej genomförda höjningen av taxor för detaljförsäljningen av elkraft beaktats för de två senare budgetåren. Vidare har i inkomstberäkningarna medtagits de inkomstillskott, som utlösningen av den i kontrakten med högspänningsabonnenterna gällande indexklausulen medför.

Beräkningen av avskrivningarna har för samtliga budgetår anpassats till det ställningstagande, som gjorts i 1971 års finansplan, innebärande att en förräntning om 6,5 % av det beräknade, i medeltal disponerade statskapitalet prioriterats före avskrivningar. Sett över de tre budgetåren överensstämmer det totala avskrivningsbeloppet dock i stort med vad som skulle behövt avsättas enligt hittills tillämpade regler med reguljär avskrivning och extra avskrivning på grund av penningvärdets förändring. På grund av konflikten på arbetsmarknaden föreligger klara indikationer på att betydande rubbningar i de till grund för här redovisade beräkningar liggande arbetsplanerna kommer att uppstå. Vattenfall vill därför reservera sig för att angivna beräkningar, sedan verkningarna av konflikten senare kan överblickas, kan komma att bli väsentligt förändrade”.

Riksrevisionsverket förordar, att titeln statens vattenfallsverk i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 370 milj. kr., vilket är 10 milj. kr. mindre än i statsverkspropositionen.

Domänverket. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 23 milj. kr. I anslutning till domänstyrelsens skrivelse till riksrevisionsverket i mars 1971 förordar riksrevisionsverket att titeln domänverket i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 23 milj. kr., vilket är samma belopp som i statsverkspropositionen.

Riksbanksfonden. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 200 milj. kr. I skrivelse till riksrevisionsverket i mars 1971 har fullmäktige i riksbanken meddelat, att de icke funnit anledning föreslå ändring av detta belopp. Riksrevisionsverket föreslår i anslutning till fullmäktiges förslag att titeln riksbanksfonden i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med oförändrat 200 milj. kr.

Lånefonden för bostadsbyggande. Denna titel uppfördes i statsverkspropositionen med 1 280 milj. kr. Riksrevisionsverket förordar i anslutning till bostadsstyrelsens förnyade beräkning att titeln lånefonden för bostadsbyggande i riksstaten för budgetåret 1971/72 uppförs med 1 285 milj. kr., vilket är 5 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

Kapitalbudgetens inkomster

Avskrivningsmedel inom fonden

Avskrivningsmedel inom fonden (årsavskrivningar) används för finansiering till viss del av investeringarna på kapitalbudgeten. I statsverkspropositionen uppfördes dessa inkomster för budgetåret 1971/72 med sammanlagt 1 491,4 milj. kr., varav 1 326,2 milj. kr. avsåg affärsverksfonderna.

Riksrevisionsverket har inhämtat upplysningar från vissa myndigheter rörande avskrivningsmedlens utveckling för olika fonder av större betydelse. I nedanstående sammanställning ges uppgifter om dessa avskrivningsmedels storlek för budgetåret 1971/72 dels enligt statsverkspropositionen 1971, dels enligt myndigheternas bedömningar i mars 1971 (i milj. kr.).

Fond	Enligt 1971 års statsverksproposition	Enligt myndigheternas skrivelser i mars 1971
Postverket	14,5	14,5
Televerket	650,7	704,7
Statens järnvägar	237,8	238,0
Luftfartsverket	16,0	15,8
Förenade fabriksverken	19,2	16,5
Statens vattenfallsverk	388,0	407,0
Statens vägverks förrådsfond	56,9	55,3

Avskrivningsmedlen under statens järnvägars fond har beräknats under förutsättning att statens järnvägar erhåller begärt bemyndigande att utnyttja högst 30 milj. kr. av tidigare avsatta pensionsmedel.

Riksrevisionsverket förordar att kapitalbudgetens inkomster för budgetåret 1971/72 upptas till 1 744,3 milj. kr., vilket är 68,7 milj. kr. mer än i statsverkspropositionen.

I anslutning till vad sålunda anförts får riksrevisionsverket förorda, att följande inkomstitlar i riksstaten för budgetåret 1971/72 upptas med nedan angivna i förhållande till statsverkspropositionen ändrade belopp.

	Enligt statsverks- propositionen	Enligt riksrevi- sionsverkets ändringsförslag	Ökning (+) Minskning (-)
	Kronor	Kronor	Kronor
<i>Driftbudgeten</i>			
Skatt på inkomst och för- mogenhet m. m.	18 800 000 000	19 500 000 000	+ 700 000 000
Kupongskatt	21 000 000	22 000 000	+ 1 000 000
Allmän arbetsgivaravgift	1 915 000 000	1 905 000 000	- 10 000 000
Tullmedel	1 110 000 000	1 060 000 000	- 50 000 000
Mervärdeskatt	12 100 000 000	12 200 000 000	+ 100 000 000
Särskilda varuskatter	390 000 000	385 000 000	- 5 000 000
Skatt på malt- och läske- drycker	675 000 000	640 000 000	- 35 000 000
Annonsskatt	120 000 000	48 000 000	- 72 000 000
Inkomster vid statens in- stitut för folkhälsan	1 500 000	700 000	- 800 000
Inkomster vid Karolinska sjukhuset	142 000 000	166 000 000	+ 24 000 000
Pensionsmedel m. m.	241 000 000	220 000 000	- 21 000 000
Inkomst av myntning och justering	33 600 000	145 000 000	+ 111 400 000
Inkomster vid statens livs- medelsverk	—	700 000	+ 700 000
Tipsmedel	176 000 000	182 000 000	+ 6 000 000
Lotterimedel	165 000 000	171 000 000	+ 6 000 000
Postverket	12 000 000	13 100 000	+ 1 100 000
Televerket	154 000 000	150 000 000	- 4 000 000
Statens järnvägar	105 000 000	80 000 000	- 25 000 000
Luftfartsverket	20 100 000	23 900 000	+ 3 800 000
Förenade fabriksverken	21 600 000	10 600 000	- 11 000 000
Statens vattenfallsverk	380 000 000	370 000 000	- 10 000 000
Länefonden för bostads- byggande	1 280 000 000	1 285 000 000	+ 5 000 000
		Summa	+ 715 200 000
<i>Kapitalbudgeten</i>			
Avskrivningsmedel inom fonden:			
Televerkets fond	650 700 000	704 700 000	+ 54 000 000
Statens järnvägars fond	237 800 000	238 000 000	+ 200 000
Luftfartsverket	16 000 000	15 800 000	- 200 000
Förenade fabriksverken	19 200 000	16 500 000	- 2 700 000
Statens vattenfallsverk	388 000 000	407 000 000	+ 19 000 000
Statens vägverks förrådsfond	56 900 000	55 300 000	- 1 600 000
		Summa	+ 68 700 000

Den sammanlagda nettoökningen i förhållande till riksstatsförslaget enligt statsverkspropositionen blir 783,9 milj. kr.

I samband med de förnyade beräkningarna av statsinkomsterna under nästkommande budgetår har riksrevisionsverket även omprövat de kalkyler över statsinkomsternas utveckling på längre sikt, som presenterades i bilaga D till ämbetsverkets inkomstberäkning i december 1970.

I efterföljande sammanställning, i vilken även de nu beräknade beloppen för budgetåren 1970/71 och 1971/72 medtagits som jämförelse, har de beräknade intäkterna på driftbudgeten och kapitalbudgeten under budgetåren 1972/73—1975/76 sammanställts (milj. kr.). Härvid har beträffande titeln inkomst på skatt och förmögenhet m. m. räknats med en årlig ökningstakt om nära 7 % i skatteunderlaget för fysiska personer vid 1973—1976 års taxeringar.

	1970/71	1971/72	1972/73	1973/74	1974/75	1975/76
<i>Driftbudgetens inkomster</i>						
Skatt på inkomst och förmögenhet m. m.	18 900	19 500	20 000	23 100	26 800	30 000
Övrig skatt på inkomst, förmögenhet och rörelse	649	697	728	761	795	832
Automobilskattemedel	3 210	3 343	3 490	3 628	3 779	3 931
Allmän arbetsgivaravgift	1 245	1 905	2 175	2 327	2 420	2 517
Mervärdesskatt	8 900	12 200	13 000	13 700	14 500	15 400
Tullar och acciser i övrigt	7 903	8 473	8 699	9 029	9 379	9 748
Därav: tullmedel	1 070	1 060	1 070	1 177	1 295	1 424
omsättningskatt på motorfordon	436	461	483	483	483	483
tobaksskatt	1 663	1 673	1 683	1 703	1 724	1 744
skatt på sprit och vin	2 230	2 265	2 330	2 399	2 470	2 543
energiskatt	1 001	1 116	1 171	1 230	1 291	1 356
Uppbörd i statens verksamhet	923	1 046	950	933	918	897
Därav: pensionsmedel	244	220	188	155	123	88
Diverse inkomster	638	646	651	653	656	659
Statens affärsverksfonder	538	671	748	749	749	749
Övriga kapitalfonder	1 844	2 079	2 344	2 634	2 880	3 153
Summa för driftbudgetens inkomster	44 749	50 559	52 785	57 514	62 876	67 885
<i>Kapitalbudgetens inkomster</i>						
Avskrivningsmedel och övriga kapitalmedel inom kapitalfonderna:						
Statens affärsverksfonder	1 273	1 415	1 577	1 619	1 669	1 719
Övriga kapitalfonder	244	286	305	307	307	307
Övrig kapitalåterbetalning	21	43	43	43	43	43
Summa för kapitalbudgetens inkomster	1 538	1 744	1 925	1 969	2 019	2 069
Summa för totalbudgetens inkomster	46 287	52 303	54 710	59 483	64 895	69 955

Detta ärende har handlagts av avdelningschefen Ehnбом i närvaro av byrådirektören Hawor samt förste revisorerna Almström, Rindlöv och Vereide, varjämte avdelningsdirektören Cederblad varit föredragande.

Underdånigst

På riksrevisionsverkets vägnar

BERTIL EHNБOM

Carl Olof Cederblad

Bilaga 1

Taxeringen till statlig och kommunal inkomstskatt för fysiska personer vid 1970 års taxering, verksamhetsåret 1969 enligt RRV:s urvalsundersökning, taxeringsutfallet och debiteringsstatistiken (milj. kr.)

	RRV:s estimat (inkl. 0-tax)	Konfidens- intervall (95 %)	Taxerings- utfall	Diff Estimat- Taxerings- utfall	Signi- fikant skillnad
<i>Taxering till statlig inkomstskatt</i>					
Inkomst av jordbruksfastighet	2 086	±245	2 035	+ 51	Nej
Inkomst av annan fastighet	508	± 88	560	- 52	Nej
Inkomst av rörelse	4 626	±415	4 613	+ 13	Nej
Inkomst såsom delägare i handelsbolag etc	588	±160	496	+ 92	Nej
Inkomst av tjänst	84 728	±603	85 178	-450	Nej
intäkt under E 1 ¹	78 344	±710
intäkt under E 2 ¹	2 793	±194
intäkt under E 3 ¹	9 008	±463
intäkt under E 4 ¹	228	± 50
intäkt under E 5 ¹	143	± 55
summa intäkter under E ¹	90 516	±643
summa avdrag under E ¹	4 275	±168
Inkomst av tillfällig förvärvsverk- samhet	431	±240	433	- 2	Nej
Inkomst av kapital	2 371	±147	2 481	-110	Nej
Sammanräknad inkomst, statligt ¹	96 777	±469	95 796	+981	Ja
Underskott i förvärvskälla, statligt	2 217	±140	2 349	-132	Nej
Sammanräknad nettoinkomst, statligt	93 120	±441	93 448	-328	Nej
Allmänna avdrag, statligt (överförd)	21 589	±312	21 529	+ 60	Nej
Allmänna avdrag, statligt (excerperad) ¹	23 000	±319	21 529	+1 471	Ja
Kommunal skatt, alt 1	7 395	±176
Kommunal skatt, alt 2	10 251	±169
Tilläggsavgift	408	± 39
Obligatorisk sjukförsäkrings- avgift	1 658	± 18
Premier och andra avgifter	587	± 12
Avgifter för vissa pensionsför- säkringar	720	±243
Periodiskt understöd	298	± 41
Förvärvsavgift, pkt 9	1 363	± 60
Förvärvsavgift, pkt 10	149	± 9
Förvärvsavgift, pkt 11	82	± 10
Andre makens ej utnyttjade av- drag, statligt	83	± 28
Förlustavgift, statligt	20	± 14
Till statlig skatt taxerad inkomst	71 493	±220	71 862	-369	Ja
Ortsavgift, statligt	12 277	±128
Extra avgift, statligt	969	±108	13 571	-325	Ja
Till statlig skatt beskattningsbar inkomst	58 235	± 75	58 291	- 56	Nej

	RRV:s estimat (inkl. 0-tax)	Konfidens- intervall (95 %)	Taxerings- utfall	Diff Estimat- Taxerings- utfall	Signi- fikant skillnad
<i>Taxering till kommunal inkomst- skatt</i>					
Sammanräknad inkomst, kom- munalt	95 743	±465
Allmänna avdrag, kommunalt	7 342	±299
Underskott i förvärvskälla, kommunalt	2 040	±140
Andre makens ej utnyttjade av- drag, kommunalt	52	± 20
Förlustavdrag, kommunalt	70	± 42
Garantibelopp för fastighet i hemortskommunen	1 322	± 92
Till kommunal skatt taxerad inkomst ¹	89 436	±351	90 615	-1 179	Ja
Ortsavdrag, kommunalt ²	13 006	±130
Extra avdrag, kommunalt ²	1 856	±188	15 264	-402	Ja
Till kommunal skatt beskatt- ningsbar inkomst ²	74 528	±208	75 351	-823	Ja
<i>Taxering till statlig förmögenhets- skatt</i>					
Behållen förmögenhet (överförd)	59 171	±4 263
Behållen förmögenhet (excerperad)	58 918	±4 288
Beskattningsbar förmögenhet (överförd)	59 668	±5 474	60 238	-570	Nej
Beskattningsbar förmögenhet (excerperad)	60 285	±5 661	60 238	+ 47	Nej
<i>Påförda skatter och avgifter³</i>					
Statlig inkomstskatt	11 633	± 65	11 691	- 58	Nej
Folkpensionsavgift ⁴	2 459	± 17	2 386	+ 73	Ja
Kommunal skatt i hemortskom- mun	15 044	± 49
Kommunal skatt i utbokommun	89	± 24
Total kommunal inkomstskatt	15 133	± 51	15 249	-116	Ja
Sjukförsäkringsavgift ⁵	1 603	± 15	1 681	- 78	Ja
Tilläggs-pensionsavgift	408	± 39	397	+ 11	Nej
Förmögenhetsskatt	441	± 44	440	+ 1	Nej
Slutligt påförd skatt	31 677	±112	31 945	-268	Ja
<i>Preliminär skatt, överskjutande respektive kvarstående skatt</i>					
Preliminär skatt inklusive fyll- nadsbetalningar	31 613	±233
Fyllnadsbetalningar	1 127	±163
Överskjutande skatt	2 515	±169	2 539	- 24	Nej
Kvarstående skatt	2 574	±121	2 520	+ 54	Nej

¹ I taxeringsstatistiken har registrering av inkomst- och avdragsbelopp ej skett, när den till statlig skatt taxerade inkomsten understigit 2 350 kr. I RRV:s estimat finns dock dessa uppgifter med, såvida personen inlämnat deklaration.

² I RRV:s estimat ingår endast uppgifter som avser taxeringen till kommunal skatt i hemortskommunen. I taxeringsstatistiken ingår även inkomster och avdrag, som taxeras till kommunal inkomstskatt i annan kommun än hemortskommunen.

³ Debiteringsstatistiken omfattar A-längden dvs. fysiska personer, oskifta dödsbon och familjestiftelser. RRV:s material omfattar endast fysiska personer.

⁴ Vid genereringen av folkpensionsavgiften har förtidspensionärerna felaktigt påförts avgift.

⁵ Vid generering av sjukförsäkringsavgift har hänsyn ej tagits till den avgift som debiteras andre make utan egna inkomster.

Bil. 5 Riksrevisionsverkets inkomstberäkning

Bilaga 2

Prognos för påförda skatter och avgifter inkomståren 1970—1973 enligt gamla och nya skattesystemen
Nivåkorrigerade värden (milj kr)

	1970				1971				1972				1973			
	enl gamla		enl nya		enl gamla		enl nya		enl gamla		enl nya		enl gamla		enl nya	
	skatte- systemet	skatte- systemet	diff gamla— nya	skatte- systemet	skatte- systemet	diff gamla— nya	skatte- systemet	skatte- systemet	diff gamla— nya	skatte- systemet	skatte- systemet	diff gamla— nya	skatte- systemet	skatte- systemet	diff gamla— nya	
Statlig inkomstskatt	14 189	16 014	1 528	14 486	17 323	1 528	16 182	1 141	19 405	18 350	1 055	19 405	18 350	1 055		
Folkpensionsavgift	2 662	2 855	— 235	3 090	2 983	— 235	3 257	— 274	3 142	3 415	— 273	3 142	3 415	— 273		
Kommunal inkomstskatt	17 837	20 894	942	19 952	22 925	942	22 065	860	25 140	24 398	742	25 140	24 398	742		
Förmögenhetsskatt	458	518	7	511	562	7	555	7	607	603	4	607	603	4		
Sjukförsäkringsavgift	1 750	1 779	0	1 779	1 813	0	1 813	0	1 847	1 847	0	1 847	1 847	0		
Tilläggsavgift	417	438	0	438	460	0	460	0	483	483	0	483	483	0		
Arbetsgivaravgift	75	140	0	140	145	0	145	0	152	152	0	152	152	0		
Övrigt	30	30	0	30	30	0	30	0	30	30	0	30	30	0		
Skattereduktion	—	—	— 1 488	1 488	—	— 1 488	1 484	— 1 484	—	1 472	— 1 472	—	1 472	— 1 472		
Slutligt påford skatt	37 418	42 668	3 730	38 938	46 241	3 730	43 023	3 218	50 806	47 806	3 000	50 806	47 806	3 000		

Specifikation av
inkomsterna på driftbudgeten
för budgetåret 1971/72

Bil. 6. Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten

Bilaga 6

Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1971/72

A Skatter, avgifter, m. m.

I Skatter:

1 Skatt på inkomst, för- mogenhet och rörelse:			
a Skatt på inkomst och för- mogenhet m. m., <i>bevillning</i>	19 500 000 000		
b Kupongskatt, <i>bevillning</i>	22 000 000		
c Utskiftningsskatt och er- sättningskatt, <i>bevillning</i>	1 000 000		
d Skogsvårdsavgifter, <i>bevillning</i>	11 700 000		
e Bevillningsavgifter för särskilda förmåner och rättigheter, <i>bevillning</i>	3 000 000		
f Arvsskatt och gåvoskatt, <i>bevillning</i>	300 000 000		
g Lotterivinstskatt, <i>bevillning</i>	105 000 000		
h Stämpelskatt och stämpelavgift, <i>bevillning</i>	254 000 000	20 196 700 000	
2 Automobilskattemedel:			
a Fordonsskatt, <i>bevillning</i>	1 305 000 000		
b Bensin- och brännoljeskatt, <i>bevillning</i>	2 038 000 000	3 343 000 000	
3 Allmän arbetsgivaravgift, <i>bevillning</i>		1 905 000 000	
4 Tullar och acciser:			
a Tullmedel, <i>bevillning</i>	1 060 000 000		
b Mervärdesskatt, <i>bevillning</i>	12 200 000 000		
c Särskilda varuskatter, <i>bevillning</i>	375 000 000		
d Omsättningsskatt på motor- fordon, <i>bevillning</i>	461 000 000		
e Tobaksskatt, <i>bevillning</i>	1 673 000 000		
f Rusdrycksförsäljningsmedel av partihandelsbolag, <i>bevill- ning</i>	30 000 000		
g Rusdrycksförsäljningsmedel av detaljhandelsbolag, <i>bevill- ning</i>	53 000 000		
h Skatt på sprit, <i>bevillning</i>	2 000 000 000		
i Skatt på vin, <i>bevillning</i>	265 000 000		
j Skatt på malt- och läske- drycker, <i>bevillning</i>	640 000 000		
k Energiskatt, <i>bevillning</i>	1 116 000 000		
l Särskild skatt på motorbräns- len, <i>bevillning</i>	741 000 000		
m Särskild skatt på annonser, <i>bevillning</i>	48 000 000		
n Investeringsavgift, <i>bevillning</i>	1 000 000	20 663 000 000	46 107 700 000

II Uppbörd i statens verksamhet:

1	Expeditionsavgifter	78 450 000
2	Bidrag till kostnader för polis-, domstols- och uppbördsväsendet m. m.	77 500 000
3	Vattendomstolsavgifter	600 000
4	Inkomster vid kriminalvården	3 510 000
5	Inkomster vid flygtekniska försöksanstalten	14 600 000
6	Bidrag till riksförsäkringsverket och försäkrings- rådet	9 650 000
7	Inkomster vid den statliga läkemedelskontrollen	7 600 000
8	Inkomster vid statens rättskemiska laboratorium	1 928 000
9	Inkomster vid karolinska sjukhuset	166 000 000
10	Inkomster vid statens vårdanstalter för alkohol- missbrukare	400 000
11	Inkomster under anslaget kostnader för viss ut- bildning av handikappade	1 300 000
12	Inkomster vid arbetsmedicinska institutet	660 000
13	Inkomster till arbetarskyddsverkets och arbets- medicinska institutets verksamhet	7 500 000
14	Inkomster vid statens vägverk, att tillföras auto- mobilskattemedlen	2 000 000
15	Inkomster vid statens trafiksäkerhetsverk, att tillföras automobilskattemedlen	19 000 000
16	Avgifter för registrering av motorfordon	19 300 000
17	Försäljning av sjökort	2 150 000
18	Fyravgifter	65 000 000
19	Lotsavgifter	23 000 000
20	Skeppsmättningsavgifter	1 500 000
21	Fartygsinspektionsavgifter m. m.	2 650 000
22	Inkomster vid Sveriges meteorologiska och hydro- logiska institut	16 100 000
23	Inkomster vid statens geotekniska institut	3 200 000
24	Ersättning för visst värderingsförfarande	40 000
25	Pensionsmedel m. m.	220 000 000
26	Inkomst av myntning och justering	145 000 000
27	Kontrollstämpelmedel	1 300 000
28	Bidrag till bankspektionen	4 300 000
29	Bidrag för revision av sparbankerna	900 000
30	Bidrag till försäkringsinspektionen	2 945 000
31	Avgifter för granskning av biografilm	250 000
32	Inkomster vid riksantikvarieämbetet	3 592 000
33	Inkomster vid statens maskinprovningar	500 000
34	Inkomster vid lantbruksnämnderna	3 000 000
35	Inkomster vid statens hingstdepå och stuteri	980 000
36	Inkomster vid statens jordbruksnämnd	670 000
37	Inkomster vid statens centrala frökontrollanstalt	5 200 000
38	Avgifter för växtskyddsinspektion m. m.	1 974 000
39	Inkomster vid statens lantbrukskemiska labora- torium	1 150 000
40	Avgifter vid köttbesiktning	7 400 000
41	Inkomster vid statens livsmedelsverk	700 000
42	Inkomster vid statens institut för folkhälsan	700 000

43	Inkomster vid statens veterinärmedicinska anstalt	4 200 000	
44	Inkomster vid veterinärhögskolan	1 300 000	
45	Avgifter för statskontroll av krigsmaterietill- verkningen	165 000	
46	Inkomster av statens gruvegendom	6 900 000	
47	Inkomster vid statens institut för konsument- frågor	1 330 000	
48	Inkomster vid patent- och registreringsväsendet	39 500 000	
49	Avgifter för registrering i förenings- m. fl. register	1 167 000	
50	Exekutionsavgifter	14 000 000	
51	Restavgifter	50 000 000	
52	Inkomster vid statens planverk	2 440 000	
53	Inkomster vid Sveriges geologiska undersökning	770 000	
54	Tillsyn av atomenergianläggningar m. m.	1 736 000	
55	Ersättning för vissa komplementkostnader vid vissa myndigheter m. m.	8 100 000	1 055 807 000

III Diverse inkomster:

1	Bötesmedel	90 000 000	
2	Totalisatormedel	103 000 000	
3	Tipsmedel	182 000 000	
4	Lotterimedel	171 000 000	
5	Övriga diverse inkomster	100 000 000	646 000 000

47 809 507 000**B Inkomster av statens kapitalfonder***I Statens affärsverksfonder:*

1	Postverket	13 100 000	
2	Televerket	150 000 000	
3	Statens järnvägar	80 000 000	
4	Luftfartsverket	23 900 000	
5	Förenade fabriksverken	10 600 000	
6	Statens vattenfallsverk	370 000 000	
7	Domänverket	23 000 000	670 600 000

II Riksbanksfonden

200 000 000

III Statens allmänna fastighetsfond:

1	Slottsbyggnadernas delfond	1 000	
2	Kriminalvårdsstyrelsens	7 125 000	
3	Beskickningsfastigheternas	3 945 000	
4	Karolinska sjukhusets	3 650 000	
5	Akademiska sjukhusets	5 069 000	
6	Byggnadsstyrelsens	121 720 000	
7	Generaltullstyrelsens	127 000	141 637 000

IV Försvarets fastighetsfond

94 542 000

V Statens utlåningsfonder:

1	Utrikesförvaltningens lånefond	85 000	
2	Biståndsförvaltningens lånefond	30 000	
3	Statens bosättningslånefond	9 500 000	
4	Vattenkraftslånefonden	280 000	
5	Luftfartslånefonden	3 400 000	
6	Statens lånefond för den mindre skeppsfarten	2 000 000	

Bil. 6. Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten

7	Statens lånefond för universitetsstudier	900 000	
8	Allmänna studielånefonden	16 500 000	
9	Lånefonden för studentkårlokaler	200 000	
10	Jordbrukets lagerhusfond	150 000	
11	Jordbrukets maskinlånefond	600 000	
12	Statens sekundärlånefond för jordbrukare	18 000	
13	Fonden för supplementär jordbrukskredit	1 000	
14	Kraftledningslånefonden	120 000	
15	Egnahemslånefonden	1 400 000	
16	Statens avdikningslånefond	1 600 000	
17	Fiskerilånefonden	800 000	
18	Lånefonden till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.	80 000	
19	Skogsväglånefonden	50 000	
20	Statens hantverks- och industrilånefond	20 000 000	
21	Statens sekundärlånefond för rederinäringen	6 000	
22	Lånefonden för bostadsförsörjning för mindre bemedlade, barnrika familjer	1 470 000	
23	Lånefonden för främjande av bostadsbyggande på landsbygden	1 000	
24	Lånefonden för bostadsbyggande	1 285 000 000	
25	Lånefonden för inventarier i vissa specialbostäder	2 100 000	
26	Lånefonden för maskinanskaffning inom bygg- nadsindustrin	2 300 000	
27	Lånefonden för kommunala markförvärv	7 000 000	
28	Lånefonden för allmänna samlingslokaler	2 200 000	
29	Övriga utlåningsfonder	77 000	1 357 868 000
<i>VI Fonden för låneunderstöd:</i>			
1	Statskontorets delfond	-17 000 000	
2	Lantbruksstyrelsens "	1 000	
3	Arbetsmarknadsstyrelsens "	27 000 000	
4	Bostadsstyrelsens "	375 000	
5	Riksbankens "	60 000	
6	Riksgäldskontorets "	1 110 000	45 546 000
<i>VII Fonden för statens aktier</i>			
			18 642 000
<i>VIII Fonden för beredskapslagring</i>			
			72 950 000
<i>IX Statens pensionsfonder:</i>			
1	Folkpensioneringsfonden	69 700 000	
2	Civila tjänstepensionsfonden	2 050 000	
3	Militära tjänstepensionsfonden	220 000	
4	Allmänna familjepensionsfonden	6 200 000	
5	Statens pensionsanstalts pensionsfond	13 600 000	
6	Pensionsfonden för vissa riksdagens verk	43 000	91 813 000
<i>X Diverse kapitalfonder:</i>			
1	Fonden för kreditgivning till utlandet	3 720 000	
2	Övriga diverse kapitalfonder	52 207 000	55 927 000
			2 749 525 000
Summa kr.		50 559 032 000	

Specifikation
av anslagsförändringar
i förhållande
till statsverkspropositionen
för budgetåret 1971/72

Bil. 7 Anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen

Bilaga 7

Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen
för budgetåret 1971/72

1 000-tal kronor

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i stats- verks- proposi- tionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning (+) Minsk- ning (—)
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp	
DRIFTBUDGETEN				
A. Egentliga statsutgifter				
<i>II. Justitiedepartementet</i>				
Regeringsrätten, <i>förslagsanslag</i>	5 900	30	5 900	—
Kammarrätterna, <i>förslagsanslag</i>	13 200	30	13 200	—
Summa	19 100		19 100	—
<i>IV. Försvarsdepartementet</i>				
Anskaffning av tygmateriel m. m., <i>reservationsanslag</i>	575 000	110	574 000	— 1 000
Anskaffning av fartygmateriel m. m., <i>reservationsanslag</i>	270 000	110	270 000	—
Anskaffning av flygmateriel m. m., <i>reservationsanslag</i>	1 124 753	110	1 124 753	—
Försvarets forskningsanstalt:				
Förvaltningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	31 700	110	32 200	÷ 500
Forskningsverksamhet, <i>reservationsanslag</i>	51 500	110	52 000	+ 500
Summa	2 052 953		2 052 953	—
<i>V. Socialdepartementet</i>				
Folkpensioner, <i>förslagsanslag</i>	8 290 000	rskr. 48	8 415 000	+125 000
Täckning av driftkostnader för viss ortopedisk och pediatrisk verksamhet vid karolinska sjukhuset, <i>förslagsanslag</i>	—	49	26 150	÷ 26 150
Bidrag till kommunala undervisningssjukhus, <i>förslags- anslag</i>	190 000	44	190 000	—
Bidrag till vanförcanstalter m. m., <i>förslagsanslag</i>	9 000	49	7 700	— 1 300
Bidrag till Eugeniahemmet, <i>förslagsanslag</i>	3 400	49	—	— 3 400
Täckning av vissa kostnader för elevhemsverksamhet, <i>förslagsanslag</i>	—	49	1 300	÷ 1 300
Arbetsmedicinska institutet, <i>förslagsanslag</i>	10 000	23	10 255	+ 255
Summa	8 502 400		8 650 405	÷ 148 005
<i>VI. Kommunikationsdepartementet</i>				
Transportforskningsdelegationen, <i>reservationsanslag</i>	14 300	79	5 250	- 9 050
Statens väg- och trafikinstitut, <i>förslagsanslag</i>	3 461	79	4 490	+ 1 029
Statens väg- och trafikinstitut:				
Utrustning, <i>reservationsanslag</i>	170	79	200	+ 30
Summa	7 931		9 940	÷ 2 009

1 Avser anslaget Trafiksäkerhetsforskning.

2 Avser anslaget Statens väginstitut.

3 Avser anslaget Statens väginstitut: Utrustning.

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i stats- verks- proposi- tionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning (+) Minsk- ning (—)
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp	
<i>VII. Finansdepartementet</i>				
Produktionsbidrag för dagstidningar, <i>förslagsanslag</i>	1 30 000	27	33 000	+ 3 000
Samdistributionsrabatt för dagstidningar, <i>förslagsanslag</i>	10 000	27	10 000	—
Förberedelser för omlokalisering av statlig verksamhet, <i>förslagsanslag</i>	—	29	5 000	+ 5 000
Premiering av visst frivilligt sparande, <i>förslagsanslag</i>	50 000	46	46 500	— 3 500
Viss informationsverksamhet, <i>reservationsanslag</i>	2 10 000	56	15 000	+ 5 000
Summa	100 000		109 500	+ 9 500
<i>VIII Utbildningsdepartementet</i>				
Tidskriftsstöd, <i>reservationsanslag</i>	—	47	500	+ 500
Bidrag till ungdomsorganisationernas lokala verksamhet, <i>reservationsanslag</i>	17 500	32	17 500	—
Bidrag till ungdomsorganisationernas centrala verksamhet	7 000	32	7 000	—
Bidrag till de handikappades kulturella verksamhet	3 295	rskr 53	3 595	+ 300
Musikaliska akademien, <i>förslagsanslag</i>		31	1 332	
Musikhögskolorna: Utbildningskostnader, <i>förslagsanslag</i>	12 415	31	10 769	—
Undervisningsmateriel m. m., <i>reservationsanslag</i>		31	314	
Socialhögskolorna, <i>förslagsanslag</i>	22 170	36	21 944	— 226
Fortbildning av socionomer, journalister m. m., <i>reserva- tionsanslag</i>	252	36	752	+ 500
Institutet för arbetsmarknadsfrågor m. m., <i>förslagsanslag</i>	604	36	830	+ 226
Inredning och utrustning av lokaler vid universiteten m. m., <i>reservationsanslag</i>	63 000	35	63 000	—
Pedagogiskt utvecklingsarbete inom skolväsendet, <i>reser- vationsanslag</i>		38	20 590	
Pedagogiskt utvecklingsarbete m. m. vid universitet och högskolor, <i>reservationsanslag</i>	212 580	38	7 877	—
Lärarhögskolorna: Avlöningar till lärarpersonal m. m., <i>förslagsanslag</i>		38	161 483	
Lärarhögskolorna: Driftkostnader, <i>förslagsanslag</i>		38	22 630	
Bidrag till driften av kommunala skolor för vuxna, <i>för- slagsanslag</i>	130 000	37	130 000	—
Bidrag till studiecirkelverksamhet, <i>förslagsanslag</i>	130 000	37	130 000	—
Bidrag till studieförbund	8 900	37	8 900	—
Summa	607 716		609 016	+ 1 300
<i>IX. Jordbruksdepartementet</i>				
Stöd till jordbruket i norra Sverige, m. m., <i>förslagsanslag</i>	75 300	74	78 500	+ 3 200
Rådgivningsverksamhet för rennäringens främjande, <i>reservationsanslag</i>	300	51	300	—
Kompensation för bensinskatt till rennäringen	200	51	200	—
Veterinärstyrelsen, <i>förslagsanslag</i>	6 350	62	2 464	— 3 886
Statens livsmedelsverk, <i>förslagsanslag</i>	—	62	7 873	+ 7 873
Statens institut för folkhälsan m. m., <i>förslagsanslag</i>	11 800	62	7 813	— 3 987
Statens växtsortnämnd, <i>förslagsanslag</i>	—	41	1	+ 1
Summa	93 950		97 151	+ 3 201

¹ Avser anslaget Stöd till dagspressen.

² Avser anslaget Kostnader för viss statlig annonsering.

³ Avser anslaget Musikhögskolorna.

⁴ Avser anslaget Lärarhögskolorna.

⁵ Avser anslaget Särskilt stöd åt det mindre jordbruket.

⁶ Avser anslaget V E 10 Statens institut för folkhälsan.

Anslagsrubrik	Beräknat belopp i stats- verks- proposi- tionen	Slutligt förslag eller beslut		Förändring Ökning (+) Minsk- ning (—)
		Proposi- tionens eller skrivelsens nummer	Anslags- belopp	
<i>XI. Inrikesdepartementet</i>				
Anpassningsåtgärder för invandrare, <i>reservationsanslag</i>	3 725	rskr 70	4 050	+ 325
Summa	3 725		4 050	+ 325
<i>XII. Civildepartementet</i>				
Lantmäteriet: Myndighetsuppgifter, <i>förslagsanslag</i>	13 944	57	16 000	+ 2 056
Förrättnings- och uppdragsverksamhet, <i>förslagsanslag</i>	1	57	1	—
Bidrag till förrättnings- och uppdragsverksamhet, <i>förslagsanslag</i>	7 007	57	8 000	+ 993
Utrustning, <i>reservationsanslag</i>	1 150	57	2 000	+ 850
Summa	22 102		26 001	+ 3 899
Summa förändringar av egentliga statsutgifter				+168 239
B. Utgifter för statens kapitalfonder				
Underskott på riksgäldsfonden	2 020 000	—	2 000 000	— 20 000
Summa förändringar av utgifter för statens kapitalfonder				— 20 000
Summa förändringar på driftbudgeten				+148 239
KAPITALBUDGETEN				
Statens allmänna fastighetsfond				
Finansdepartementet:				
Markinköp i samband med omlokalisering av statlig verksamhet	—	29	25 000	+ 25 000
Utbildningsdepartementet:				
Byggnadsarbeten vid universiteten m. m.	140 000	35	140 000	—
Summa utgiftsförändringar under statens allmänna fastighetsfond				+ 25 000
Försvarets fastighetsfond				
Kasernbyggnaders delfond:				
Markförvärv för övningsfält	15 500	110	15 500	—
Summa utgiftsförändringar under försvarets fastighetsfond				—
Fonden för låneunderstöd				
Finansdepartementet:				
Pressens lånefond	25 000	27	25 000	—
Summa utgiftsförändringar under fonden för låneunderstöd				—
Summa förändringar på kapitalbudgeten				+ 25 000

Förslag
till investeringsplan
och
investeringsstater
för budgetåret 1971/72

Förslag till investeringsplan för budgetåret 1971/72

I. Statens affärsverksfonder:		
A. Postverkets fond	12 798 000	
B. Televerkets fond	—7 900 000	
C. Statens järnvägars fond	98 240 000	
D. Luftfartsverkets fond	49 298 000	
E. Fabriksverkens fond	25 499 000	
F. Statens vattenfallsverks fond	562 999 000	
G. Domänverkets fond	5 000 000	745 934 000
II. Statens allmänna fastighetsfond		
		188 144 000
III. Försvarets fastighetsfond		
		19 159 000
IV. Statens utlåningsfonder		
		3 274 052 000
V. Fonden för låneunderstöd		
		299 744 000
VII. Fonden för förslag till statsverket		
		—3 000 000
IX. Diverse kapitalfonder:		
A. Statens vägverks förrådsfond	699 000	
B. Sjöfartsverkets fond	—1 295 000	
C. Statens datamaskinfond	—600 000	
D. Jordfonden	1 000	
E. Förrådsfonden för ekonomisk försvarsberedskap	3 938 000	2 743 000
	Summa	4 526 776 000
<i>Avgår kapitalåterbetalning:</i>		
Avsättning till fonden för oreglerade kapitalmedels-		
förluster		
	1 000 000	
Övrig kapitalåterbetalning		
	42 758 000	43 758 000
	Summa	4 483 018 000

**FÖRSLAG TILL
INVESTERINGSSTATER FÖR BUDGETÅRET 1971/72**

I. Statens affärsverksfonder

A. Postverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	27 300 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	14 500 000		
Övriga kapitalmedel	1 000		
Investeringsbemyndigande	12 798 000		
	<u>27 300 000</u>		<u>27 300 000</u>

B. Televerkets fond

Avskrivningsmedel: Tele-		Investeringsanslag:	
anläggningar m. m.		Teleanläggningar m. m.	631 400 000
från riksstaten	8 500 000	Rundradioanläggningar	31 800 000
inom fonden	629 800 000		
Avskrivningsmedel: Rund-			
radioanläggningar			
inom fonden	31 800 000		
Övriga kapitalmedel:			
Teleanläggningar m. m.	1 000 000		
Investeringsbemyndigande:			
Teleanläggningar m. m.	—7 900 000		
	<u>663 200 000</u>		<u>663 200 000</u>

C. Statens järnvägars fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	363 600 000
från riksstaten	15 360 000		
inom fonden	238 000 000		
Övriga kapitalmedel	12 000 000		
Investeringsbemyndigande	98 240 000		
	<u>363 600 000</u>		<u>363 600 000</u>

D. Luftfartsverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	65 100 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	15 800 000		
Övriga kapitalmedel	1 000		
Investeringsbemyndigande	49 298 000		
	<u>65 100 000</u>		<u>65 100 000</u>

E. Fabriksverkens fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	42 500 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	16 500 000		
Övriga kapitalmedel	500 000		
Investeringsbemyndigande	25 499 000		
	42 500 000		42 500 000

F. Statens vattenfallsverks fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	975 000 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	407 000 000		
Övriga kapitalmedel	5 000 000		
Investeringsbemyndigande	562 999 000		
	975 000 000		975 000 000

G. Domänverkets fond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	5 002 000
från riksstaten	2 000		
Investeringsbemyndigande	5 000 000		
	5 002 000		5 002 000

Summa investeringsbemyndiganden för statens affärsverksfonder 745 934 000

II. Statens allmänna fastighetsfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	375 703 000
från riksstaten	136 477 000		
inom fonden	46 082 000		
Övriga kapitalmedel	5 000 000		
Investeringsbemyndigande	188 144 000		
	375 703 000		375 703 000

III. Försvarets fastighetsfond

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	220 799 000
från riksstaten	150 525 000		
inom fonden	25 115 000		
Övriga kapitalmedel	26 000 000		
Investeringsbemyndigande	19 159 000		
	220 799 000		220 799 000

IV. Statens utlåningsfonder

Utrikesförvaltningens lånefond

Investeringsbemyndigande	200 000	Investeringsanslag	200 000
--------------------------	---------	--------------------	---------

Biståndsförvaltningens lånefond

Investeringsbemyndigande	200 000	Investeringsanslag	200 000
--------------------------	---------	--------------------	---------

Statens bosättningslånefond

Investeringsbemyndigande	20 000 000	Investeringsanslag	20 000 000
--------------------------	------------	--------------------	------------

Statens lånefond för den mindre skeppsfarten

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Allmänna studielånefonden

Investeringsbemyndigande	113 000 000	Investeringsanslag	113 000 000
--------------------------	-------------	--------------------	-------------

Studiemedelsfonden

Avskrivningsmedel från riksstaten	790 000 000	Investeringsanslag	790 000 000
--------------------------------------	-------------	--------------------	-------------

Lånefonden för studentkårlokaler

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

Fiskerilånefonden

Avskrivningsmedel från riksstaten	383 000	Investeringsanslag	1 000 000
Investeringsbemyndigande	617 000		
	<u>1 000 000</u>		<u>1 000 000</u>

Lånefonden till främjande av beredning och avsättning av fisk m. m.

Avskrivningsmedel från riksstaten	67 000	Investeringsanslag	200 000
Investeringsbemyndigande	133 000		
	<u>200 000</u>		<u>200 000</u>

Statens hantverks- och industrilånefond

Investeringsbemyndigande	20 000 000	Investeringsanslag	20 000 000
--------------------------	------------	--------------------	------------

Lånefonden för bostadsbyggande

Investeringsbemyndigande	3 060 000 000	Investeringsanslag	3 060 000 000
--------------------------	---------------	--------------------	---------------

Lånefonden för inventarier i vissa specialbostäder

Investeringsbemyndigande	6 900 000	Investeringsanslag	6 900 000
--------------------------	-----------	--------------------	-----------

Lånefonden för kommunala markförvärv

Investeringsbemyndigande	50 000 000	Investeringsanslag	50 000 000
--------------------------	------------	--------------------	------------

Lånefonden för allmänna samlingslokaler

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	
från riksstaten	7 000 000		10 000 000
Investeringsbemyndigande	3 000 000		
	<u>10 000 000</u>		<u>10 000 000</u>
<i>Summa investeringsbemyndiganden för statens utlåningsfonder</i>			
	3 274 052 000		

V. Fonden för låneunderstöd

Avskrivningsmedel		Summa investeringsanslag	382 502 000
från riksstaten	31 083 000		
Övriga kapitalmedel	51 675 000		
Investeringsbemyndigande	299 744 000		
	<u>382 502 000</u>		<u>382 502 000</u>

VII. Fonden för förlag till statsverket

Övriga kapitalmedel	40 000 000	Summa investeringsanslag	37 000 000
Investeringsbemyndigande	—3 000 000		
	<u>37 000 000</u>		<u>37 000 000</u>

IX. Diverse kapitalfonder**A. Statens vägverks förrådsfond**

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	56 200 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	55 300 000		
Övriga kapitalmedel	200 000		
Investeringsbemyndigande	699 000		
	<u>56 200 000</u>		<u>56 200 000</u>

B. Sjöfartsverkets fond

Avskrivningsmedel		Investeringsanslag	12 200 000
från riksstaten	1 000		
inom fonden	13 444 000		
Övriga kapitalmedel	50 000		
Investeringsbemyndigande	—1 295 000		
	<u>12 200 000</u>		<u>12 200 000</u>

Bil. 8. Förslag till investeringsplan och investeringsstater

C. Statens datamaskinfond

Avskrivningsmedel inom fonden	22 600 000	Summa investeringsanslag	22 000 000
Investeringsbemyndigande	<u>—600 000</u>		
	22 000 000		22 000 000

D. Jordfonden

Investeringsbemyndigande	1 000	Investeringsanslag	1 000
--------------------------	-------	--------------------	-------

E. Förrådsfonden för ekonomisk försvarsberedskap

Avskrivningsmedel från riksstaten	355 000	Investeringsanslag	5 355 000
inom fonden	1 062 000		
Investeringsbemyndigande	<u>3 938 000</u>		
	5 355 000		5 355 000

Summa investeringsbemyndiganden för diverse kapitalfonder 2 743 000

SUMMA INVESTERINGSSTATER

Avskrivningsmedel från riksstaten	1 139 758 000	Summa investeringsanslag	7 324 964 000
inom fonden	1 517 003 000		
Övriga kapitalmedel	141 427 000		
Investeringsbemyndigande	<u>4 526 776 000</u>		
	7 324 964 000		7 324 964 000

**Förändringar i riksstatsförslaget
för budgetåret 1971/72
sedan statsverkspropositionen**

Prop. 1971: 115

Bil. 9 Förändringar i riksstatsförslaget

Bilaga 9

FÖRÄNDRINGAR I RIKSSTATSFÖRSLAGET
FÖR BUDGETÅRET 1971/72 SEDAN
STATSVERKSPROPOSITIONEN

Totalbudgeten för

Inkomster

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Skatter, avgifter, m. m.:</i>			
I. Skatter	45 488,7	+ 619,0	46 107,7
II. Uppbörd i statens verksamhet	931,4	+ 124,4	1 055,8
III. Diverse inkomster	634,0	+ 12,0	646,0
Summa	47 054,1	+ 755,4	47 809,5
<i>B. Inkomster av statens kapitalfonder:</i>			
I. Statens affärsverksfonder	715,7	— 45,1	670,6
II. Riksbanksfonden	200,0	—	200,0
III. Statens allmänna fastighetsfond	141,6	—	141,6
IV. Försvarets fastighetsfond	94,5	—	94,5
V. Statens utlåningsfonder	1 352,9	+ 5,0	1 357,9
VI. Fonden för låneunderstöd	45,5	—	45,5
VII. Fonden för statens aktier	18,6	—	18,6
VIII. Fonden för beredskapslagring	73,0	—	73,0
IX. Statens pensionsfonder	91,8	—	91,8
X. Diverse kapitalfonder	55,9	—	55,9
Summa	2 789,6	— 40,1	2 749,5
<i>C. Beräknad övrig finansiering:</i>			
I. Avskrivningar och övriga kapital- medel inom kapitalfonderna:			
Statens affärsverksfonder	1 344,7	+ 27,2	1 371,9
Övriga kapitalfonder	288,1	— 1,6	286,5
II. Övriga kapitalåterbetalning	42,8	—	42,8
Summa	1 675,6	+ 25,6	1 701,2
Summa	51 519,3	+ 740,9	52 260,2
<i>Underskott (+) resp. överskott</i>	+ 205,9	— 317,6	111,7
Summa milj. kr.	51 725,2	+ 423,2	52 148,5

budgetåret 1971/72

Utgifter

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Utgiftsanslag:</i>			
I. Kungl. hov- och slottsstaterna	8,5	—	8,5
II. Justitiedepartementet	1 914,5	—	1 914,5
III. Utrikesdepartementet	1 188,9	—	1 188,9
IV. Försvarsdepartementet	6 544,7	—	6 544,7
V. Socialdepartementet	14 897,5	+148,0	15 045,5
VI. Kommunikationsdepartementet	3 888,2	+ 2,0	3 890,2
VII. Finansdepartementet	2 730,5	+ 34,5	2 765,0
VIII. Utbildningsdepartementet	8 872,7	+ 1,3	8 874,0
IX. Jordbruksdepartementet	1 971,9	+ 3,2	1 975,1
X. Handelsdepartementet	203,6	—	203,6
XI. Inrikesdepartementet	6 013,5	+ 0,3	6 013,8
XII. Civildepartementet	779,4	+ 3,9	783,3
XIII. Industridepartementet	1 305,6	—	1 305,6
XIV. Oförutsedda utgifter	1,0	—	1,0
XV. Riksdagen och dess verk m. m.	84,9	—	84,0
XVI. Riksgäldsfonden	2 020,0	— 20,0	2 000,9
Summa	51 425,2	+173,2	51 598,5
<i>B. Beräknad övrig medelsförbrukning:</i>			
I. Minskning av anslagsbehållningar	200,0	+150,0	350,0
II. Ökad disposition av rörliga krediter	100,0	+100,0	200,0
Summa	300,0	+250,0	550,0
Summa milj. kr.	51 725,2	+ 423,2	52 148,5

¹ Anslaget Statens institut för folkhälsan överfört till IX ht.

Driftbudgeten för

Inkomster

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Skatter, avgifter, m. m.:</i>			
I. Skatter	45 488,7	÷ 619,0	46 107,7
II. Uppbörd i statens verksamhet	931,4	- 124,4	1 055,8
III. Diverse inkomster	634,0	+ 12,0	646,0
Summa	47 054,1	+ 755,4	47 809,5
<i>B. Inkomster av statens kapitalfonder:</i>			
I. Statens affärsverksfonder	715,7	- 45,1	670,6
II. Riksbanksfonden	200,0	—	200,0
III. Statens allmänna fastighetsfond	141,6	—	141,6
IV. Försvarets fastighetsfond	94,5	—	94,5
V. Statens utlåningsfonder	1 352,9	+ 5,0	1 357,9
VI. Fonden för låncunderstöd	45,5	—	45,5
VII. Fonden för statens aktier	18,6	—	18,6
VIII. Fonden för beredskapslagring	73,0	—	73,0
IX. Statens pensionsfonder	91,8	—	91,8
X. Diverse kapitalfonder	55,9	—	55,9
Summa	2 789,6	- 40,1	2 749,5
Summa inkomster på driftbudgeten	49 843,7	+ 715,3	50 559,0
Summa milj. kr.	49 843,7	+ 715,3	50 559,0

budgetåret 1971/72

Utgifter

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
<i>A. Egentliga statsutgifter:</i>			
I. Kungl. hov- och slottsstaterna	8,5	—	8,5
II. Justitiedepartementet	1 861,5	—	1 861,5
III. Utrikesdepartementet	1 182,3	—	1 182,3
IV. Försvarsdepartementet	6 299,8	—	6 299,8
V. Socialdepartementet	14 773,5	+ 148,0	14 921,5
VI. Kommunikationsdepartementet	2 717,4	+ 2,0	2 719,4
VII. Finansdepartementet	2 585,6	+ 9,5	2 595,1
VIII. Utbildningsdepartementet	7 778,7	+ 1,3	7 780,0
IX. Jordbruksdepartementet	1 952,4	+ 3,2	1 955,6
X. Handelsdepartementet	179,7	—	179,7
XI. Inrikesdepartementet	2 616,6	+ 0,3	2 616,9
XII. Civildepartementet	777,4	+ 3,9	781,3
XIII. Industridepartementet	286,1	—	286,1
XIV. Oförutsedda utgifter	1,0	—	1,0
XV. Riksdagen och dess verk m. m.	84,9	—	84,9
Summa	42 105,3	+ 168,2	42 273,5
<i>B. Utgifter för statens kapitalfonder:</i>			
I. Riksgäldsfonden	2 020,0	— 20,0	2 000,0
II. Avskrivningar av nya kapitalin- vesteringar	1 139,8	—	1 139,8
III. Avskrivning av oreglerade kapi- talmedelsförluster	1,0	—	1,0
Summa	3 160,8	— 20,0	3 140,8
Summa utgifter på driftbudgeten	45 266,0	+ 148,2	45 414,3
<i>Beräknat överskott på statsregleringen:</i>			
Överskott av inkomster	3 977,7	+ 892,1	4 869,8
Avsättning till budgetutjämningsfonden av kommunalskattemedel	600,0	— 325,0	275,0
Summa	4 577,7	+ 567,1	5 144,8
Summa milj. kr.	49 843,7	+ 715,3	50 559,0

¹ Anslaget Statens institut för folkhälsan överfört till IX ht.

Kapitalbudgeten för

Inkomster

	Statsverks- propositionen Milj. kr	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
Lånemedel	4 483,6	— 0,6	4 483,0

Summa milj. kr. 4 483,6 — 0,6 4 483,0

budgetåret 1971/72

Utgifter

	Statsverks- propositionen Milj. kr.	Senare ändringar Milj. kr.	Summa Milj. kr.
I. Statens affärsverksfonder:			
Postverkets fond	12,8	—	12,8
Televerkets fond	3,0	-10,9	-7,9
Statens järnvägars fond	98,4	-0,2	98,2
Luftfartsverkets fond	49,1	+0,2	49,3
Fabriksverkens fond	22,8	+2,7	25,5
Statens vattenfallsverks fond	582,0	-19,0	563,0
Domänverkets fond	5,0	—	5,0
II. Statens allmänna fastighetsfond	163,1	+25,0	188,1
III. Försvarets fastighetsfond	19,2	—	19,2
IV. Statens utlåningsfonder	3 274,1	—	3 274,1
V. Fonden för låneunderstöd	299,7	—	299,7
VII. Fonden för förlag till statsverket	-3,0	—	-3,0
IX. Diverse kapitalfonder:			
Statens vägverks förrådsfond	-0,9	+1,6	0,7
Sjöfartsverkets fond	-1,3	—	-1,3
Statens datamaskinfond	-0,6	—	-0,6
Jordfonden	0,0	—	0,0
Förrådsfonden för ekonomisk försvarsberedskap	3,9	—	3,9
Summa	4 527,4	-0,6	4 526,8
Avgår kapitalåterbetalning:			
Avsättning till fonden för oregl:rade kapitalmedelsförluster	1,0	—	1,0
Övrig kapitalåterbetalning	42,8	—	42,8
Summa	43,8	—	43,8
Summa milj. kr.	4 483,6	-0,6	4 483,0

Förslag till förordning om
ändring i förordningen (1970:99)
om investeringsavgift för
vissa byggnadsarbeten

Förslag till

Förordning om ändring i förordningen (1970:99) om investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten

Härigenom förordnas, att 1 § förordningen (1970:99) om investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

För byggnadsarbete, som igångsättes under tiden den 7 maj 1970 —den 31 juli 1971, skall investeringsavgift erläggas till staten, om arbetet helt eller till huvudsaklig del avser

bensinstation, reparationsverkstad för motorfordon, parkeringshus eller sådan parkeringsanläggning som ej inrättas i anslutning till ny bostadsbebyggelse,

butik-, kontors- eller banklokaler,

kommunal förvaltningsbyggnad, kyrkliga eller andra samlingslokaler eller nöjeslokaler,

sporthall eller annan idrottsanläggning,

bostadshus som är avsett uteslutande för fritidsändamål, när arbetet ingår i ett byggnadsföretag som omfattar mer än ett sådant hus eller när huset genom arbetet erhåller en bostadsyta överstigande 80 kvadratmeter.

För byggnadsarbete, som igångsättes under tiden den 7 maj 1970 —den 31 maj 1971, skall investeringsavgift erläggas till staten, om arbetet helt eller till huvudsaklig del avser

bensinstation, reparationsverkstad för motorfordon, parkeringshus eller sådan parkeringsanläggning som ej inrättas i anslutning till ny bostadsbebyggelse,

butik-, kontors- eller banklokaler,

kommunal förvaltningsbyggnad, kyrkliga eller andra samlingslokaler eller nöjeslokaler,

sporthall eller annan idrottsanläggning,

bostadshus som är avsett uteslutande för fritidsändamål, när arbetet ingår i ett byggnadsföretag som omfattar mer än ett sådant hus eller när huset genom arbetet erhåller en bostadsyta överstigande 80 kvadratmeter.

Investeringsavgift erlägges icke för

1. byggnadsarbete i Norrbottens, Västerbottens, Jämtlands och Västernorrlands län samt i de delar av Gävleborgs, Kopparbergs, Värmlands, Älvsborgs och Göteborgs och Bohus län som Konungen bestämmer,

2. kommunalt eller enskilt beredskapsarbete för vilket statsbidrag utgår enligt arbetsmarknadskungörelsen (1966:368),

3. byggnadsarbete som är föranlett av skada för vilken ersättning utgår enligt försäkringsavtal,

Prop. 1971: 115

Bilaga. 10 Ändring i förordningen om investeringsavgift

4. arbete, som avser installation av elektriska ledningar eller andra elektriska anordningar, måleriarbete eller arbete, som avser mindre komplettering (s. k. lapparbete) av befintlig värme-, vatten-, avlopps- eller ventilationsanläggning,

när arbetet icke har samband med annat byggnadsarbete,

5. reparations- eller underhållsarbete i annat fall, om sammanlagt högst tre personer sysselsättes för arbetet.

Denna förordning träder i kraft dagen efter den, då förordningen enligt därå meddelad uppgift utkommit från trycket i Svensk författningssamling.

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning

Reviderad finansplan 1971	2
<i>Den internationella utvecklingen</i>	2
<i>Den ekonomiska utvecklingen under 1970</i>	5
<i>Konjunkturer och ekonomisk politik 1971</i>	9
Budgetpolitiken	14
Försörjningsbalans och bytesbalans	16
<i>De ekonomiska perspektiven på längre sikt</i>	19
Långtidsbudgeten	19
Långtidsutredningen	22
Särskilda frågor	42
<i>Totalbudgetens utgiftsanslag budgetåren 1970/71 och 1971/72</i>	42
<i>Avskrivning av nya kapitalinvesteringar för budgetåret 1971/72, m.m.</i>	42
<i>Beräkning av anslagsbehållningarnas utveckling</i>	43
<i>Beräkning av dispositionen av rörliga krediter</i>	44
<i>Totalbudgetens inkomster budgetåren 1970/71 och 1971/72 samt investeringsplan för budgetåret 1971/72</i>	44
<i>Beräkning av totalbudgeten för budgetåren 1970/71 och 1971/72</i>	48
Hemställan	49
Bilaga 1: Reviderad nationalbudget för år 1971	
Bilaga 2: Långtidsbudget för perioden 1971/72—1975/76	
Bilaga 3: 1970 års långtidsutredning och remissinstanserna	
Bilaga 4: Riksrevisionsverkets approximativa beräkning av budgetutfallet för 1970/71	
Bilaga 5: Riksrevisionsverkets förnyade inkomstberäkning för budgetåret 1971/72	
Bilaga 6: Specifikation av inkomsterna på driftbudgeten för budgetåret 1971/72	
Bilaga 7: Specifikation av anslagsförändringar i förhållande till statsverkspropositionen för budgetåret 1971/72	
Bilaga 8: Förslag till investeringsplan och investeringsstater för budgetåret 1971/72	
Bilaga 9: Förändringar i riksstatsförslaget för budgetåret 1971/72 sedan statsverkspropositionen	
Bilaga 10: Förslag till förordning om ändring i förordningen (1970:99) om investeringsavgift för vissa byggnadsarbeten	

